

វ៉ាន់ឌី កាអុន

សុបិន និង ការពិត

ភាគ ២

បន្ទាប់ពី របប « សាធារណរដ្ឋខ្មែរ » ត្រូវប្រទេស កម្ពុជាទិស្ត ទៅក្នុងតំបន់ វាយរំលំ នៅថ្ងៃ ១៧ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ ប្រទេសកម្ពុជា បានធ្លាក់ទៅក្នុងវិវាទសកម្ម មួយ ដ៏គ្រៀមគ្រំ ។ ទៅក្នុង របប ខ្មែរក្រហម ដឹកនាំ ដោយ ប៉ុល ពត ហើយដែលមាន ប្រទេសចិន កម្ពុជាទិស្តជាបង្អែក ប្រជាជនខ្មែរជាន់ ១ លាន នាក់ បានត្រូវរកសម្លាប់នៅក្នុងស្ថានភាព គួរឲ្យសង្វេគធន់ ពេកក្រៃ ។ នៅដើមឆ្នាំ ១៩៧៨ កងទ័ពវៀតណាម ដែលមានជំនួយ ពីសហភាព សូវៀត បានចូលមក

ក្នុងស្រុកខ្មែរវាយរំលំ របបកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ។ អធិការណ៍ វ៉ាន់ឌីកម្ពុជាទិស្ត ចិន និង កម្ពុជាទិស្ត វៀតណាម តាមរយៈអ្នកដឹកនាំខ្មែរ ចេះតែមានបន្តទៀត។ កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៩១ និង អន្តរាគមន៍ របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅឆ្នាំ ១៩៩២ បានរៀបចំ ការបោះឆ្នោតសេរី ដែលបានផ្តល់ ជ័យជំនះទៅឲ្យគណបក្សរាជានិយម ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់រក្សម រោងច័ន្ទ ។ ប៉ុន្តែ រដ្ឋប្រហារ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៩៧ បានបើកផ្លូវ ឲ្យបក្សប្រជាជនកាន់អំណាច បន្តទៀត។ សុបិន របស់ប្រទេសដែលដណ្តើមគ្នារបបទឹកដីខ្មែរ កំពុងតែក្លាយទៅ ជាការពិត ។ អ្នកដឹកនាំខ្មែរ គ្រមទាំងប្រទេសជាប់ពាក់ព័ន្ធ ពុំព្រម អនុវត្តកិច្ច ព្រមព្រៀងសន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីសឡើយ ហើយរុញច្រាន ស្រុកខ្មែរឲ្យធ្លាក់ជ្រៅ ទៅៗ ទៅក្នុងមហាសមុទ្រមួយ ដ៏ ធំធេង សាជាថ្មីទៀត។

Cambodge : rêves et réalités
Vandy Kaonn

ភាគ ២

សុបិន និង ការពិត

វ៉ាន់ឌី កាអុន

វ៉ាន់ឌី កាអុន

Vandy Kaonn

សុបិន និង ការពិត

ភាគ ២

Cambodge : rêves et réalités

វ៉ានឌី កាអុន
Vandy Kaonn

សុបិន និង ការពិត

ភាគ ២

ប្រទេសកម្ពុជា : ១៨៦៣-១៨៩២

ពី សម័យអាណានិគមបារាំង

មកសម័យ អាណានិគមថ្មី

CAMBODGE : rêves et réalités
Tome II

សមាគម កម្ពុជា-អាស៊ី ឆ្នាំ ២០១២
(Association Cambodge-Asie France - 2012)

រក្សាសិទ្ធិ គ្រប់បែបយ៉ាង

មាតិកា

-មាតិកា..... ៣
-អារម្ភកថា..... ៩
-លំនាំដើម១៩

- មនោគមវិជ្ជា របស់ «ម៉ាក្ស» និង

បដិវត្តន៍ នៃ វណ្ណៈអធន៣៩

Le marxisme et la révolution prolétarienne

ជំពូក ៤ : ចុះទឹកក្រពើ ឡើងវិលវិវា៤៥

-ពី ម៉ាក្ស មកដល់ ប៉ុល ពត - បដិវត្តន៍ បារាំង -ការច្របូកច្របល់ នៃ ជ័យជំនះ
របស់ខ្មែរក្រហម - បញ្ហាសំខាន់ៗដែល ប៉ុល ពត ត្រូវដោះស្រាយក្រោយ ព្រឹត្តិការណ៍
ថ្ងៃ ១៧ មេសា - ការបង្កើតរដ្ឋបដិវត្ត របស់ ខ្មែរក្រហម - ការគូសវាសវ័ង្សបន្ទាត់
នយោបាយក្រៅប្រទេស របស់ ខ្មែរក្រហម - ការបោសសំអាត «ជនក្បត់» នៅក្នុង
ផ្ទៃបក្ស-ការពង្រឹងទំនាក់ទំនង រវាង របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ និង ប្រទេសចិនប្រជា
មានិត - ជីវភាព របស់ ប្រជាជនខ្មែរ នៅក្រោមរបបខ្មែរ ក្រហម - សង្គ្រាមរវាង ចិន
និង សហភាពសូវៀត : ឆ្ពោះ ទៅរកការរលំរលាយ នៃ របប ខ្មែរក្រហម - សភាព
ការណ៍ នៅក្នុងរបបខ្មែរក្រហម នៅឆ្នាំ ១៩៧៨ - ការឈានទៅរក ទីអវសាន នៃ របប
ខ្មែរក្រហម -ព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់ៗ នៅឆ្នាំ ១៩៧៨ នៅសម័យខ្មែរក្រហម - ការវាយ
លុក នៃ កងទ័ពវៀតណាម ទៅលើប្រទេសកម្ពុជានៅឆ្នាំ ១៩៧៨-១៩៧៩ - ការប្រយុទ្ធ
តស៊ូ នយោបាយ រវាង ចិន និង វៀតណាមនៅឆ្នាំ ១៩៧៩-ការប្រជែងកម្លាំង រវាង
ប្រទេសមហាអំណាច - ការតស៊ូដេញកងទ័ពវៀតណាមចេញពីប្រទេសកម្ពុជា -សភាព
ការណ៍ ប្រទេសកម្ពុជា ក្រោយព្រឹត្តិការណ៍ ថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ - ពីរដ្ឋាភិបាល
ហេន សារីន ទៅរដ្ឋាភិបាល ប៊ែន សុវណ្ណ - ការបំបាក់បំប្លែង លទ្ធិកុម្មុយនិស្ត ដល់ កម្មា

ភិបាលខ្មែរ នៅជំនាន់ របប ហេន សារីន - ការកសាងរបប សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត
កម្ពុជា -អំពីក្រុមសាមគ្គី បង្កបង្កើតផល ប្រភេទទី ៣ - អំពីក្រុមសាមគ្គីបង្កបង្កើតផល
ប្រភេទទី ២ និង ទី ១ - បរិបទអន្តរជាតិ នៃ សង្គ្រាម នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា រវាង ឆ្នាំ
១៩៧៩-១៩៨៩ - ស្ថានភាពប្រទេសកម្ពុជា នៅ ឆ្នាំ ១៩៨២ - រដ្ឋាភិបាល លោក ចាន់
ស៊ី - តម្រុយ នៃការប្រែប្រួល ស្ថានភាពនយោបាយ នៅឆ្នាំ ១៩៨៣ - ការតែងតាំង
លោក ហ៊ុន សែន ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ របប សាធារណរដ្ឋប្រ ជាមានិតកម្ពុជា នៅថ្ងៃ
១៤ មករា ឆ្នាំ ១៩៨៤

- រូបភាពមួយទៀត នៃ សង្គ្រាម៤៦

La guerre par d'autres moyens

ជំពូក ៥: ឃ្លាប១៤០

- ដំណើរឆ្ពោះ ទៅរកការចរចា សន្តិភាព នៅឆ្នាំ ១៩៨៥ - ការប្រែប្រួល នៃ ការប្រ
ជែងកម្លាំងអន្តរជាតិនៅឆ្នាំ ១៩៨៦- ព្រឹត្តិការណ៍មុនជំនួបលើកដំបូងបង្អស់ រវាងសម្តេច
នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន នៅ ហ្វែរ អង់តាកដ៍ន៍ ប្រទេសបារាំង -
ដំណើរឆ្ពោះទៅរកការផ្សះផ្សា រវាងកូរ៉េខាងត្បូងនយោបាយខ្មែរទាំង ៤ នៅឆ្នាំ ១៩៨៧ - ជំនួប
រវាងសម្តេច នរោត្តម សីហនុនិងលោក ហ៊ុន សែន នៅហ្វែរអង់តាកដ៍ន៍ ប្រទេស
បារាំង នៅឆ្នាំ ១៩៨៧ - ការខ្វែងគំនិតគ្នា រវាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង រដ្ឋាភិ
បាលចម្រុះ កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ -ជំនួបក្រៅផ្លូវការ រវាងភាគីខ្មែរទាំង ៤ នៅចូហ្គ័រ
នៅខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៨៨ - ឆ្ពោះទៅរក ការបើកសន្និសីទអន្តរជាតិ នៅទីក្រុងប៉ារីស -
ការដក កងទ័ពវៀតណាម ជាឯកតោភាគី ចេញពីកម្ពុជា នៅខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៨៩ -
យុទ្ធសាស្ត្រនយោបាយ ទីក្រុងប៉ារីស ចំពោះ អធិក្រម សន្តិភាពនៅ ប្រទេស កម្ពុជា-
ទីតាំងរបស់ ប្រទេសវៀតណាម និងសហភាព សូវៀតនៅក្នុងការផ្សះផ្សារវាង កូបដំបូក
ខ្មែរ ទាំង ៤ - សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង នៅកម្ពុជា នៅពេលក្រោយសន្តិសីទ ទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ
១៩៨៩ - សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុងមួយ ដែលគ្មានគោលដៅ ច្បាស់លាស់ - ការវាយយកតំបន់

ប៉ែលិន ដោយ ពួក ប៉ុល ពតនៅថ្ងៃ ២២ តុលាឆ្នាំ ១៩៨៩ - ការវិវត្តន៍ឆ្ពោះទៅរក
ការបញ្ចប់សង្គ្រាមវ័ន្តក្នុង នៅឆ្នាំ១៩៨៩- ផែនការសន្តិភាព របស់ លោក ក្លាវេត អ៊ុំវ៉ែន្យ
- អ្នកស្តាប់សេរីភាព ១៧៥

Les ennemis de la Liberté

ជំពូក ១០ : ការផ្សំ អាជ្ញាធរខ្មែរ ជាមួយ វប្បធម៌បារាំង..... ១៧៩

- ការបង្កើតអាជ្ញាធរបណ្តោះអាសន្ន របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅកម្ពុជា
(អាប្រូនុច) -ដំណាក់កាលថ្មី របស់ បក្សប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា នៅឆ្នាំ ១៩៩០ -អភិ
ក្រមសន្តិភាព នៅប្រទេសកម្ពុជានៅឆ្នាំ ១៩៩០ - ផែនការក្របខ័ណ្ឌ នៃ កិច្ចព្រមព្រៀង
រួម នៃ គូភាគីខ្មែរ របស់ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍ នៃ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជា
ជាតិ - ទីតាំង របស់ គូភាគីខ្មែរទាំង ៤ នៅចំពោះមុខផែនការ ក្របខ័ណ្ឌ របស់ ក្រុម
ប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ - ការមិនយល់ ព្រម របស់ «រដ្ឋកម្ពុជា» អំពី
ផែនការក្របខ័ណ្ឌ របស់ ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការសហប្រជាជាតិ - ការប្រយុទ្ធគ្នា
រវាង គូភាគីខ្មែរបដិបក្ស ក្រោយអង្គប្រជុំ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ នៅទីក្រុងប៉ារីស នៅ
ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៩៩០ -សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ឯកក្រុមខ្មែរក្រហមខាង ប៉ុល ពត ហើយ
ហុចដៃគោនលោក ហ៊ុន សែន វិញ - ការវិលមកវិញ នៃអ្នកដឹកនាំចាស់នៅក្នុង បឋម
នយោបាយថ្មី - ឆ្ពោះទៅរកការបញ្ចប់អធិការណ៍ខ្មែរ ដោយរក្សាទុក ខ្ញុំវិមាននយោបាយ
ក្រៅប្រទេស មុនពេលសង្គ្រាម - សម្តេច នរោត្តម សីហនុ សាកល្បង បង្កើតរដ្ឋាភិ
បាល ចម្រុះ រវាងគណបក្ស ហ៊ុនស៊ីនប៉េច និង គណបក្សប្រជាជន - យុទ្ធសាស្ត្រ របស់
លោក ហ៊ុន សែន នៅពេលអង្គការ សហប្រជាជាតិ ចាប់ផ្តើមចូល មកធ្វើអន្តរាគមន៍
នៅឆ្នាំ ១៩៩២-សភាពការណ៍ នៃ គណបក្ស នយោបាយ នានា មុន ការបោះឆ្នោតសេរី
លើកដំបូងបង្អស់ រៀបចំដោយ អ. ស. ប. នៅ ឆ្នាំ ១៩៩៣ - បេសកកម្ម ៧ យ៉ាង
របស់ អង្គការ «អាប្រូនុច» - ទីតាំង របស់ ខ្មែរក្រហម នៅឆ្នាំ ១៩៩២ - បរិយាកាស
មុន ការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៩៣ - រដ្ឋាភិបាលក្បាលអំរី ក្រោយការបោះឆ្នោតឆ្នាំ ១៩៩៣
- ព្រឹត្តិការណ៍ នៅខែមិថុនា ឆ្នាំ ១៩៩៣ - ការប្រឈមមុខ ដាក់គ្នា រវាង ព្រះអង្គម្ចាស់

ចក្រពន្យ និង ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ - ការចែកអំណាចគ្នា រវាង «គណបក្សប្រជាជន»
និង «គណបក្ស ហ៊ុនស៊ីនប៉េច» នៅឆ្នាំ ១៩៩៣- បញ្ហាខ្មែរក្រហម នៅពេលបង្កើតរដ្ឋាភិ
បាលបណ្តោះអាសន្ន នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ - ការគោរពសន្តិភាព របស់ខ្មែរក្រហម ទៅលើរដ្ឋាភិ
បាលបណ្តោះអាសន្ន ថ្ងៃ ៣០ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៩៣ - រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរ ដែលបានត្រូវ
ប្រកាសឱ្យប្រើ នៅថ្ងៃ ២៤ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៩៣ -លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ នៅប្រទេសកម្ពុជា
ក្រោយការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៩៣ - ខ្លឹមសារ នៃ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា នៅឆ្នាំ
១៩៩៣ - អំណាច នីតប្បញ្ញត្តិ និង អំណាច នីតិប្រតិបត្តិ នៅក្នុង រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរ ឆ្នាំ
១៩៩៣

- «ល្បីកបចក» ២៤១

La fable du loup

ជំពូក ១១ : ឆ្ពោះទៅរក របប «គណបក្សវ័ន្តមួយ»..... ២៤២

ស្ថានភាព នយោបាយ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ - អំពីការវិលត្រឡប់ មក
វិញ នៃ បបរាជាធិបតេយ្យ នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ -ទស្សនកិច្ច របស់ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ថៃ
នៅប្រទេសកម្ពុជា នៅ ខែមករា ឆ្នាំ ១៩៩៤ - មួយឆ្នាំក្រោយ ការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលឆ្នាំ
១៩៩៣ - របបនយោបាយខ្មែរ - ប្រតិភូ នយោបាយ ឆ្នាំ ១៩៩៤ - បញ្ហាលើកលែង
ទោស ឱ្យខ្មែរក្រហម អៀង សារី -ការបែកបាក់សាមគ្គី នៅក្នុងចលនាខ្មែរក្រហម
នៅ ឆ្នាំ ១៩៩៦ - អំពីគណបក្ស «ជាតិខ្មែរ» របស់ លោក សម រង្ស៊ី -សភាពការណ៍
សង្គ្រាមខ្មែរនៅឆ្នាំ ១៩៩៦-ព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃ ៥ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៩៧ - ការគោរពសន្តិភាព របស់
សហគមន៍ អន្តរជាតិ ទៅលើលោក ហ៊ុន សែន ក្រោយ ព្រឹត្តិការណ៍ ថ្ងៃ ៥ កក្កដា ឆ្នាំ
១៩៩៧ - ការរៀបចំជំនុំជម្រះ បោះឆ្នោត សម្រាប់ នីតិកាលទី ២ - ទីអវសាន នៃ ចល
នាខ្មែរក្រហម នៅឆ្នាំ ១៩៩៧-១៩៩៨ -អំពី ចលនាកម្មុយនិស្តខ្មែរ ដែលស្ថិតនៅក្រោម
ការដឹកនាំ របស់ ប៉ុល ពត - ការបោះ ឆ្នោតសភានៅ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៩៨ - អំពី
យុទ្ធសាស្ត្រ នៃ ការកសាងប្រទេសឡើងវិញ ពីឆ្នាំ ១៩៩២ មកដល់ឆ្នាំ ១៩៩៨

- «**អ្នកទទួលមតិក** ៣២៤

Les héritiers
អំពីរបបសេដ្ឋកិច្ច នៃ ប្រទេសកម្ពុជា នៅក្នុងរយៈពេល ៥ សតវត្សរ៍កន្លងមក - អំពី
ឧបសគ្គផ្សេងៗ នៅក្នុងការអភិវឌ្ឍន៍ -ស្ថានភាពសង្គម និង សេដ្ឋកិច្ច នៃ
ប្រទេសកម្ពុជា ៧ ឆ្នាំក្រោយអន្តរាគមន៍ របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិ -អំពីបញ្ហា
កាត់ទោសអតីតមេខ្មែរក្រហម- ការបូកសរុប ព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ តាំងពី ឆ្នាំ
១៨៦៣ មកដល់ ឆ្នាំ ២០០០-ប្រទេសកម្ពុជា មុនពេល វត្តមាន របស់បារាំង -
ឆ្ពោះទៅរកការបញ្ចប់សង្គ្រាម-បរិបទអន្តរជាតិ និង ភូមិសាស្ត្រ នយោបាយ -វាស នា
ដ៏អាក្រក់ នៃ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ - អតិក្រមទំនើបកម្ម ប្រទេសកម្ពុជា ចាប់តាំង
ពីដើមសតវត្សរ៍ ទី ២០ -របបនយោបាយ កាលពីដំនាន់ «សង្គមរាស្ត្រនិយម» - ការ
ប្រយុទ្ធ ក្នុងឆាកនយោបាយ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ -

កាលប្រវត្តិ សន្តិប៣៧៤

គន្ថនិទូស៤១៩

ឧបសម្ពន្ធ ៤៣២

អំពីអក្ខរាវិរុទ្ធ និង វេយ្យាករណ៍ខ្មែរ

ពាក្យពេចន៍ ដែលប្រើ ក្នុងសិក្សាភាសានេះ តម្រូវទោតាម វចនានុក្រមខ្មែរ ដែល
បោះពុម្ពផ្សាយ នៅឆ្នាំ ១៩៦៧ ដោយពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ គឺជាវចនានុក្រម ដែល
រៀបរៀង ដោយក្រុមជំនុំខ្មែរ ពោលគឺ គណៈកម្មការដ៏ធំមួយ ក្រោមការដឹកនាំ របស់
សម្តេចប្រះសង្ឃរាជ **ជួន ណាត** ហើយដែលបោះពុម្ពផ្សាយនៅត្រាទី ៥ ។ ពាក្យខ្លះ
សរសេរ ជា ពីរឃ្លា ពាក្យខ្លះ សរសេរបានតែមួយឃ្លា។ ដើម្បីសម្រួលដល់ ការ
អាន ខ្ញុំបានសរសេរ ជា ពីរឃ្លា តែម្តង ហើយ ពាក្យខ្លះ សរសេរ ដោយគ្មានតម្រួត
តាមទម្លាប់ ដែលអ្នកប្រើភាសាខ្មែរក្រោយៗមកទៀត បានសរសេរ ដូចជាពាក្យ **ចំរើន**
សំរាប់, សំគាល់ ជាដើម។ ចំពោះពាក្យខ្លះទៀត ដូចជា **បដិវត្តន៍, អភិវឌ្ឍន៍** ជាដើម
ដែលប្រើជា កិរិយាសព្ទ ឬ គុណនាម ខ្ញុំ សរសេរ **បដិវត្ត, អភិវឌ្ឍ** គឺ គ្មាន តួអក្សរ **ន**
និង សញ្ញាទណ្ឌឃាត (- ន៍) នៅខាងចុង តាមក្បួនវេយ្យាករណ៍ខ្មែរ ។ ប៉ុន្តែ ដើម្បី
ស្រួលសំគាល់ ការប្រើ នាម ឬ គុណនាម នៅក្នុងសៀវភៅនេះ ខ្ញុំ សរសេរ បដិវត្ត
ឬ អភិវឌ្ឍ ដោយគ្មាន **ន** និង ទណ្ឌឃាត តែនៅក្នុងករណី មនុស្ស តែប៉ុណ្ណោះ។ ឧ. :
អ្នកបដិវត្ត, ពួកបដិវត្ត, អ្នកអភិវឌ្ឍ ។ ក្រៅពីនោះ ខ្ញុំសរសេរជា នាម ទាំងអស់ ដូច
ជា **ចលនា បដិវត្តន៍, គណៈកម្មការ បដិវត្តន៍** ។ល។ ទោះបី មានការពិនិត្យច្រើនដងក្តី
ក៏ តែងតែ នៅមានពាក្យសរសេរខុសខ្លះដោយអចេតនា នៅក្នុងការសរសេរ លើ អំ
ឡើណាស់។ អាស្រ័យហេតុនេះ សូមលោកស្រីអស់លោកអ្នកអាន មេត្តាអភ័យទោស។

អារម្ភកថា

នៅក្នុងភាគ ២ នៃ *សុបិន និង ការពិត* នេះ ខ្ញុំសាកល្បង ពន្យល់ហេតុផល ដែលបាននាំឲ្យស្រុកខ្មែរ វិលទៅករបបចាស់វិញ ក្រោយអន្តរាគមន៍របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិនៅឆ្នាំ ១៩៩២ និង ការវិលមកវិញ នៃ អ្នកដឹកនាំចាស់ ដែលបានគ្រប់គ្រង ប្រទេស មុនរបបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ។ នៅក្នុងភាគទី១ ខ្ញុំបានលើកឡើងអំពី ព្រឹត្តិការណ៍ ដែលមានជាហូរហែ តាំងពីឆ្នាំ ១៩៤២ («រដ្ឋប្រហារស្របច្បាប់ របស់ ព្រះមហាក្សត្រ») រួចមកហើយមក ទៅក្នុងភាគទី ២ នេះ ខ្ញុំសាកល្បងនិយាយបញ្ជាក់ នូវ សភាពការណ៍ ទាំង ឡាយដែលចេញមក ពីនយោបាយប្តូរទិស នៃ អភិក្រមប្តូរ ចោទសម្តែង សន្តិម-វប្បធម៌ ដែលបានចាប់ផ្តើមជាសន្សំម្យ៉ាង តាំងពីឆ្នាំ ១៩០៥មក ជាពិសេសចាប់តាំង ពីឆ្នាំ ១៩៤៦។ ដូចយើងបានដឹងរួចមកហើយ ការវិវត្តន៍ឆ្ពោះ ទៅកាតសម័យទំនើប តាមបែបបទ បស្ចឹម លោក បានត្រូវកាត់បន្ថយជាសន្សំម្យ៉ាង ក្រោយពេលដែលស្រុកខ្មែរ បានឯករាជ្យពីបារាំង (១៩៥៣) ។ នៅឆ្នាំ ១៩៥៥ ការត្រៀមលក្ខណៈ កែប្រែស្ថាប័នរដ្ឋ ដើម្បីឈានទៅក របប «បក្សតែមួយ» តាមរបៀបប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ក៏បានចាប់ផ្តើម នៅទសវត្សរ៍ ១៩៤០ នោះ ដែរ គឺ ២ ឆ្នាំក្រោយពេលដែលបារាំង ប្រគល់ឯករាជ្យបិបូរ មកឲ្យខ្មែរ ។ នៅដើម ទស វត្សរ៍ ១៩៥០ បារាំងដែលកំពុងប្រយុទ្ធ នឹង វៀតមិញ មានការបោះឆ្នោត ខ្លាចគណបក្ស *ប្រជាធិបតេយ្យ* របស់បញ្ញវន្តខ្មែរ មានទំនាក់ទំនង ជាមួយចលនា វៀត មិញ។ ហេតុដូច្នេះ ហើយបានជាបារាំង - ដែលជាអ្នកនាំធ្វើ ការកែប្រែស្ថាប័នរដ្ឋ ទៅ តាមបែបបទប្រជាធិបតេយ្យបារាំង - បែរជាជំរុញ ឲ្យព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ក្តាប់អំណាច វិញដោយប្រើមាត្រា ២១ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៧២ ម្យ៉ាងទៀតគណបក្ស «សន្តិមន្ត» របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ដែលបារាំងបានបង្កើត ក៏ទទួល បរាជ័យទាំងស្រុង ទៅ

ទៀត នៅ ចំពោះមុខគណបក្ស *ប្រជាធិបតេយ្យ* ។ នៅពេលបោះឆ្នោត សភាធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៤៦ គណបក្ស *សេរី និងម* បានតែ ៤ អាសនៈ ហើយ គណបក្ស*ប្រជាធិបតេយ្យ* បានហួតទៅ ៥០ អាសនៈ ក្នុងអាសនៈទាំងអស់ ចំនួន ៦៧ ។ រីឯ ការបោះឆ្នោតសភា នាវែន្ទ ឆ្នាំ ១៩៤៧ ក៏ ផ្តល់ ជ័យជំនះទៅឲ្យគណបក្ស *ប្រជាធិបតេយ្យ* ដែរ (២១ អាសនៈ ទល់ នឹង ៥៤ អាសនៈ) ។ នៅឆ្នាំ ១៩៥៣ ប្រជាជនខ្មែរ បានបោះឆ្នោតឲ្យ គណបក្សរាជានិយម *ហ៊ុនស៊ីនរបប* គេ សង្កេតឃើញថា គណបក្សដែលមាន ប៉ារ៉ាម៉ា ទាំងប្រទេស ទៅក ការប្តូរចោទសម្តែង បានទទួលសន្តិភាពតិចណាស់ បើប្រៀបធៀប ទៅឆ្នាំ ១៩៤៧ ។ បើអ្នកទៅលើទិន្នន័យ ទាំងនេះ គេអាចនិយាយបានថា ប្រជាជនខ្មែរ ភាគច្រើន ក្រោយ របប កុម្មុយនិស្តពីរ (១៩៧៥-១៩៧៩) មាន ទស្សនៈនយោបាយ អភិរក្សនិយម ។ រីឯ មូលហេតុ មាន ២ គឺ ១) ក្រៅពី ការស្តាប់ របបកុម្មុយនិស្ត ខ្មែរ ភាគច្រើន ចង់វិលទៅក របបចាស់វិញ តាមរយៈព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ដែលគេពុំបានដឹង ឬ ដឹងដោយស្រពេចស្រពិលថា ជាអ្នកដែល គាំទ្រ របបកុម្មុយនិស្ត តាំងពីដើមឆ្នាំ ១៩៦០ មក។ ២) ស្តីប ទស្សនៈសម័យទំនើប ដែលបញ្ចវន្ត ប្រជាធិប តេយ្យខ្មែរ បានបង្កើតនៅឆ្នាំ ១៩៤៦ តាមបែបបទបារាំង ហើយដែលមាន ខ្សែរយៈបន្ត រហូត ដល់ឆ្នាំ ១៩៦៧ (ចលនា ទេមរយានកម្ម និង មិត្តភាពពិសេស ជាមួយប្រទេស ចិន កុម្មុយនិស្ត ម៉ោនីយម) បានត្រូវបាត់បង់ចម្លង។ អស់ទៅវិញ ជាបន្តបន្ទាប់ រហូត ដល់ឆ្នាំ ១៩៧០-១៩៧៥។ នៅក្នុងរយៈពេល ៥ ឆ្នាំ នៃ របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ ការនិយម វប្បធម៌បស្ចឹមលោក បានវិលមកវិញខ្លះៗ តាមរយៈអ្នកចេះភាសាបារាំង ស្ទាត់ជំនាញ បច្ចុប្បន្នជាមួយ អ្នកចេះភាសាអង់គ្លេសផង ប៉ុន្តែ ពីឆ្នាំ ១៩៧៥ មក របប ប៉ុល ពត បាន ផ្តាច់ខ្សែរយៈអ្នកចេះដឹង ស្ទើរតែអស់រលីង ហើយ អ្នកសាលាពិការកាប់សម្លាប់ បាននាំ គ្នាទៅជួបកាន នៅ បរទេស ជាពិសេស នៅប្រទេសបារាំង ។ នៅក្នុងការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៧៧ អ្នកអង្គម្ចាស់យុត្តិធម៌ ដែលជា ក្សត្រមួយអង្គដែរនោះ បានដើរតួនាទីមួយ ដ៏សំខាន់ បន្ថែមពីលើកម្មវិធី នយោបាយ របស់ គណបក្ស *ប្រជាធិបតេយ្យ* ។ ទិន្នន័យ ខាងលើនេះ ក៏បញ្ជាក់ឲ្យឃើញ ផងដែរថា ទស្សនៈទេវនិយម ស្ថិតនៅជាប់ ជាទីចូក្នុង

អារម្មណ៍ របស់ប្រជាជនក៏ពិតមែន តែទំនៀមទម្លាប់នោះ ការចង់បានយុត្តិធម៌ និង សិទ្ធិសេរីភាព នៅក្នុងចំណោមយុវជនដែលរៀននៅតាមវិទ្យាល័យ ក៏មានខ្លាំងណាស់ដែរ។ អ្នកដែលចេះ ធ្វើឲ្យគេយល់ថា ខ្លួនគេជាអ្នក «មានបុណ្យ» ជាអ្នកតំណាងព្រះឥន្ទ្រាធិរាជ នៅតែមាន ឥទ្ធិពលទៅលើប្រជាជនដែលរស់នៅ។ នយោបាយបន្តការចេះដឹង និង ការបរិទេស បំផុសបំផុតឲ្យ ស្គាល់ តថភាពសង្គម និង វឌ្ឍនភាព ផ្នែកទស្សនវិជ្ជា នៅក្នុងពិភពលោក បានហុច នូវ លទ្ធផល ដ៏កក់ក្តៅ ចំពោះអ្នកដឹកនាំអភិរក្សជាតិយម និងអ្នកបដិវត្តកម្មយុទ្ធនិយម អភិរក្ស និយម។ នេះជាផ្លូវបែកមួយ ប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ ក្នុងការនាំ ប្រទេស ឆ្ពោះទៅរក ការរីកចម្រើន គ្រប់វិស័យ (accroissement des difficultés d'insertion du pays dans le monde moderne)។ បទពិសោធន៍ របស់ប្រជាជនដើម នៅសហរដ្ឋអាមេរិក បានបញ្ជាក់ យ៉ាងច្បាស់នូវ គ្រោះថ្នាក់នេះ ព្រោះ វាជាការនិយាយស្រួល សម្រាប់ឲ្យ អ្នក ដែលមានវិទ្យាសាស្ត្រ និង បច្ចេកវិជ្ជាខ្ពស់ ព្រមទាំងបញ្ញត្តិ (concepts) នយោបាយ ដែលផ្អែកទៅលើ វិចារណញ្ញាណ និងទំនៀមវិទ្យាសាស្ត្រ អាចជិះជាន់នឹងសង្គតិសង្គិន អ្នកប្រកេទទម្ងាយ គឺអ្នកដែលមានជំនឿ ទៅលើកម្លាំងអច្ឆារិយៈ និង ទៅលើការយឺតយ៉ាវ របស់ ពពួកទេវ ចំពោះវាសនា របស់ ខ្លួនគេម្នាក់ៗ ។ នៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃ ប្រទេស អភិវឌ្ឍន៍ គេសង្កេត ឃើញថា ចរន្តវិទ្យាសាស្ត្រ និង ទស្សនវិជ្ជាថ្មីៗ បានយកឈ្នះ ទៅ លើជំនឿទាំងឡាយ ដែលគ្មានមូលដ្ឋាន ។ តាមរយៈការចេះដឹងទាំងនោះ គេយល់ឃើញ ថា គឺ មនុស្សទេ ដែល កំណត់ជោគវាសនា របស់ មនុស្សជាតិ ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងន័យ ដដែលនេះ បើពួកមនុស្សពាលឈ្នះ គឺអ្នកទាំងនេះហើយ ដែលដឹកនាំពិភពលោក។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជាទំនៀមនិង វឌ្ឍនភាព គេត្រូវមានគំនិតមនុស្សធម៌ ជាគោលមាគ៌ា ផងទៀត។ បើពុំដូច្នោះទេ ការរីកចម្រើន ក៏ពុំមានន័យអ្វីដែរ គឺ ដូចពាក្យមួយឃ្លា របស់ ម៉ុងតេស្កៀរដូច្នេះដែរ ៖ «វិទ្យាសាស្ត្រដែលគ្មានមនសិកា គឺ គ្រាន់តែជា ការរលាយ សាប សូន្យ នៃ ចិត្តគំនិត ឧត្តមគតិ តែប៉ុណ្ណោះ» («science sans conscience n'est que ruine de l'âme») ។

ខុសប្លែកពី សៀវភៅ ប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ដែលជា ការលាត ត្រដាង អំពី ដំណើរ ជាបន្តបន្ទាប់ នៃ ព្រឹត្តិការណ៍ ប្រវត្តិសាស្ត្រ (étude factuelle) សុបិន និង ការពិត ជាការសិក្សាសង្គមសាស្ត្រ។ គឺជាការវិភាគដែលផ្អែកទៅលើគោល ការណ៍ នៃ វិទ្យាសាស្ត្រ ដូចជា ឥរិយាបថ បរាណយុទ្ធនៃអ្វី តាមគង់និង តាមការ បំផុសបំផុតគំនិតផ្សេងៗ នៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋាន ឬ ក្នុងសង្គមមួយ (mimétisme) ឬ ការ កំណត់ ជោគវាសនាខ្លួន តាមការតម្រូវ របស់ មនុស្សភាគច្រើន នៅក្នុងសង្គមជាដើម (effets d'agrégregation)។ បាតុភូតនេះ ដូចជា ការនាំគ្នាជ្រើសរើសមុខរបរ តែមួយ ដូច គ្នា តែងតែ នាំទៅរក ការប្រកួតប្រជែងគ្នាដោយឥតមេត្តា ពេញសង្គមទាំងមូល ហើយ ដែលជាកត្តា ដ៏សំខាន់ នៃ ការបាត់បង់មុខវិជ្ជាជីវៈផ្សេងៗទៀត និង ការកើនចំនួន អ្នក គ្មានអាជីពនៅក្នុងសង្គម។ បញ្ញត្តិ (concepts) បដិបក្ខ រវាង ឥរិយាបថ សម្របខ្លួន តាមរបៀបរស់នៅ នៃ សង្គម (conformisme) និង ការឃោតចេញពី របៀបរបប រស់នៅដែលគេបានកំណត់ (déviance) ក៏បានត្រូវយកមកនិយាយនឹងសង្គមខ្មែរ ទំនៀម និងការចូលរួមចំណែក ឬការមិនចូលរួមចំណែក របស់ប្រជាជន(consensus et rejet) ក្នុងនយោបាយ ឬ មនោគមវិជ្ជា ដែលពួកវាជន (les élites) បានយកមកដឹកនាំសង្គម ផងដែរ។ ការសិក្សាសង្គមសាស្ត្រមិនអាចកាត់ផ្តាច់ចេញពីការសិក្សាសេដ្ឋកិច្ច(Pareto) និង ប្រជាសាស្ត្រ បានទេ ។ បើយោងតាម ការបែងចែក របស់ ប៉ារ៉េតូ នៃវិទ្យាសង្គម និង វប្បធម៌ (anthropologie sociale et culturelle) ពុំមានអ្វីខុសប្លែកពី ជាតិពន្ធុ វិទ្យា (ethnologie) ទេ ក៏ប៉ុន្តែ ខុសពីជាតិពន្ធុវិទ្យា មុខវិជ្ជា នៃវិទ្យានេះ មាន ទំនាក់ ទំនងជិតស្និទ្ធ និង សង្គមវិទ្យាជាង ។ សង្គមវិទ្យាកើតឡើងនៅសតវត្សរ៍ ទី ១៩ ដើម្បី បំពេញ សេចក្តីត្រូវការ នៃ ការវិភាគសង្គមសម័យទំនើប ក្រោយបដិវត្តន៍ នយោបាយ និង ឧស្សាហកម្ម ។ គោលការណ៍ជាតិពន្ធុវិទ្យា ដែលសម្រាប់ប្រើក្នុងការវិភាគ «សង្គម ខ្នាតតូច» ពុំអាចយកមកប្រើ សម្រាប់ ការសិក្សាសង្គមដែលកំពុងវិវត្ត បានទាំងអស់ ទេ។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជាខ្ញុំធ្វើការសិក្សាសង្គមសាស្ត្រវិញព្រោះ តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៦ មក ជាពិសេសពីឆ្នាំ ១៩៧៧ សង្គមខ្មែរ ពុំមែនជាសង្គមដែលនៅជ្រឹងមួយកន្លែងឡើយ

ប៉ុន្តែ ដែលវិល តាមប្រភេទចរន្ត (cyclique) ដោយ កម្លាំង ចលករ វិប្បធម៌ ពុំទាន់ឆ្លងផុត ដំណាក់កាលដំបូង នៃ ការវិវត្តន៍^១ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី គេសង្កេត ឃើញថា ចំពោះ ជាតិពន្ធុវិទ្យា ក៏ ដូចជា ចំពោះ សង្គមវិទ្យា ការសិក្សា រចនាសម្ព័ន្ធ (structure) និងការិយកម្ម (fonction) និង ការវិភាគគ្រឹះក្រុម ដែលកំណត់សកម្ម ភាពក្នុងសង្គម ជាកិច្ចការដ៏សំខាន់បំផុត។ សង្គមវិទ្យា មានបែបបទច្រើនយ៉ាង បើគិត ពី វិធីសាស្ត្រ និងគោលដៅផ្សេងៗ នៃ វិទ្យាសាស្ត្រនេះ។ បើនិយាយពីការកើតឡើង របស់វា គឺចាប់ផ្តើម ពីសិក្សាថា «លទ្ធភាពនយោបាយ» របស់ សេដ្ឋកិច្ច អធិ គ្រូស ប្រេតី (Essais d'arithmétique politique de W. Petty, ១៦៦៣-១៦៨៧) នៅសតវត្សរ៍ទី ១៧ និង ទី ១៨ ពី តារាងពណ៌នា របស់ យ៉ូហាន-ពិទែរ ស៊ូស មៀលស៍ (Tableaux descriptifs de Johann-Peter Süßmilch, ១៧០៧-១៧៦៧) ពី គណិតសាស្ត្រសង្គម របស់ កូនឌីរសេ (mathématique sociale de Nicolas de Condorcet, ១៧៤៣-១៧៩៤) ។ ប៉ុន្តែ គេអាចនិយាយបានថា ការវិភាគសង្គម តាម

^១ អូហ្គុស កុន (Auguste Comte, ១៧៩៨-១៨៥៨) កំណត់ថាការវិវត្តន៍ មាន អាយុកាល ៣ គឺ អាយុកាល ទេវជន្ម (âge théologique) អាយុកាល បរមត្ថ ឬ អរូបី (métaphysique ou abstrait) និង អាយុកាល វិជ្ជមាន (état positif) ។ អាយុកាល បរមត្ថ ឬ អរូបី មានបួនយ៉ាង គឺ ១) យោងតាមទស្សនៈ របស់ ស្តីណូស្តា ដែលយល់ថា សេរីភាពបុគ្គល មានអត្ថិភាព របស់វា នៅក្នុងធម្មជាតិ - ២) «ព្រះ» ជា អ្នកកំណត់ លោកធម្មភាព (Descartes, ១៥៩៦-១៦៥០) - ៣) ទស្សនៈរូបធាតុ និយម (maté-rialisme) តាមការពន្យល់ របស់ ឌីដេរ៉ូ (Diderot, ១៧១៣-១៧៨៤) - ៤) ការវិភាគ ដែលឈរនៅលើ វិចារណញ្ញាណ តាមការតម្រូវ របស់ ទស្សនវិទូ នាសតវត្សរ៍ ទី ១៨។ បន្ទាប់មក ដំណាក់កាលវិជ្ជមាន របស់ អូហ្គុស កុន (Auguste Comte, ១៧៩៨- ១៨៥៨) ដែលផ្អែកទៅលើ ការយកការសន្និដ្ឋាន ទៅពិសោធក្នុង តថភាព។

បែបបទសង្គមវិទ្យា ចាប់ផ្តើមមានមក តាំងពីម៉ុងតេសគីយ៉េ (Montesquieu, ១៦៨៩- ១៧៥៤) និង ហ្សង់-ហ្សាក់ រូស្សូ (J.J. Rousseau, ១៧១២-១៧៧៨) ។ មែនទែនទៅ សង្គមវិទ្យាសម័យទំនើប មានមូលដ្ឋាន របស់វាតាមរយៈ អូហ្គុស កុន និង ឡឺកខេម (Durkheim, ១៨៥៨-១៩១៧)។ សង្គមវិជ្ជា ពុំអាចចេញផុតពីទស្សនៈ របស់ ទស្សន វិទូទេ (Saint-Simon, Fourier, Proudhon, Marx) ហើយ ក៏ មិនអាចផ្តាច់ចេញពី វិទ្យាសាស្ត្រ សេដ្ឋកិច្ច (Pareto) និង ប្រជាសាស្ត្រប៉ារ៉េ (Alfred Sauvy, E. Duprerel, D. Riesman, Stoetzel) ។ សង្គមវិទូខ្លះ ធ្វើការសិក្សា អំពី សង្គម ប្រជា ធិបតេយ្យដែលពុំចេញមកពីបដិវត្តន៍ វាយលំ ពួកវណ្ណៈអភិជន (les démocraties qui ne sont pas issues des révolutions, dont l'abolition de l'aristocratie) ដូចជា សហរដ្ឋ អាមេរិក ជាដើម (Alexis de Tocqueville) ហើយសង្គមវិទូខ្លះទៀត ដូចជា ម៉ាលីណូវស្គី (Malinowski) ជាដើមធ្វើការសិក្សា អំពីដំណើរការសង្គម និង បញ្ហា ដែលធ្វើឱ្យរំងន់ស្ទុះ ដំណើរការនោះ ព្រោះគេយល់ថា សង្គម មានស្ថិរភាពគ្រប់ គ្រាន់ មិនប្រែប្រួលឡើយ គឺផុតពីការរំងន់ស្ទុះ មួយពេលៗ តែងតែវិល ទៅរកសភាព ដើមវិញ (fonctionnalisme)។ ប៉ុន្តែ មែរតុន (R.K. Merton) និង សង្គមវិទូផ្សេងៗ ទៀត ដូចជា តាល់កុត ប៉ារ៉េសុន (Talcott Parsons) ដែលជាអ្នកការិយនិយម (fonctionnalistes) ដែរនោះ ក៏មិនយល់ស្របនឹងទស្សនៈការិយនិយម (analyse fonctionnelle) បែបនេះទាំងស្រុងឯណាដែរ។ រីឯ ទស្សនៈ រចនាសម្ព័ន្ធ-ការិយការ (analyse structurelle fonctionnelle) របស់ មែរតុន ក៏ពុំបានត្រូវគំនិតដែរ ទោះបីគេយល់ ថា សង្គម ឬ សណ្តាប់ធ្នាប់សង្គម មាន ការប្រែប្រួលជាទីច្បាស់ ហើយ ទស្សនៈ របស់ មែរតុន នៅតែឈរនៅលើ បញ្ញត្តិ «វិលទៅរកតុល្យភាព នៃសណ្តាប់ធ្នាប់សង្គមនឹង ផ្តល់តែមួយដដែល»។ ចំពោះសង្គមវិទូមួយចំនួន បដិវត្តន៍គ្រាន់តែជា «គ្រោះថ្នាក់» ជា ចែងឲ្យមួយ ប៉ុណ្ណោះប៉ុន្តែ សង្គមវិទូ ជាច្រើនទៀត យល់ថា បដិវត្តន៍ ជាគ្រឹះក្រុម នៃ សង្គមនីមួយៗ ព្រោះគេបានឃើញថា ការវិវត្តន៍ ទៅរក សណ្តាប់ធ្នាប់ថ្មីៗ មានជា អ ចិន្ត្រៃយ៍ ទោះជាវាទៅរក ការច្របូកច្របល់ក៏ដោយ ។ ប្រវត្តិសាស្ត្រ ជាស្នាដៃ របស់ មនុស្ស គឺមិនមែនជា ឆន្ទៈរបស់ ពពួកទេវ គឺ អ្នកដែលស្ថិតនៅក្រៅទុក្ខសោក របស់

មនុស្សនោះទេ ។ ទុក្ខវេទនា របស់ មនុស្ស ជា ប្រភព នៃ បដិវត្តន៍ ហើយទស្សនវិជ្ជា ដែលផុសចេញពីការយល់ដឹង ពី មូលហេតុ នៃ ទុក្ខវេទនានោះ ជាតួឯកមួយ ដ៏សំខាន់ នៃ បដិវត្តន៍ ឬ ការប្រែប្រួលសណ្តាប់ធ្នាប់ នៃ ការរស់នៅ ទោះ ជាទស្សនៈនោះ ពុំមាន លក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់កសាងសន្តិមថ្មីក៏ដោយ តែនេះជាដំណើរ នៃប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលគ្មានសន្តិមណាមួយ អាចគេចផុតនោះទេ លើកលែងតែសន្តិម ដែលបិទជិតស្តុន មិន ឲ្យមានទស្សនៈថ្មីៗ ចូលមកបាន។ ប៉ុន្តែសន្តិមបែបនេះ ក៏មិនអាច គេចផុត ពីការផ្តាច់ខ្លួនចេញពី ពិភពលោកដែរ ហើយនៅទីបំផុត នឹងត្រូវសន្តិមនានាទៀត ដែល មានប្រៀប ជាង សន្តិគំសន្តិធ ដដែលជាដដែល បើ សន្តិមនោះ ពុំផ្ទុះខ្លួនឯងនោះទេ (implosion) ព្រោះជាសន្តិមដែលគ្មានអ្វី ដែលប្រទេស ឯទៀតគេមាន ហើយដែល យុវជនតែងតែចង់ បានដែរនោះ ដូចជា សេរីភាពជាដើម។ នៅអឺរ៉ុប ជាពិសេស នៅ ប្រទេសបារាំង ចាប់តាំង ពីឆ្នាំ ១៨៤០ មក លោកទស្សនៈ មាន ការប្រែប្រួលរហូត ព្រោះ ការស្វែងរកសច្ចធម៌ ទស្សនវិជ្ជា (vérité philosophique) ចេះតែមានបន្ត ឥតមានដាច់ ។ លោកទស្សនៈ ដែលគេបានណែនាំ ឲ្យយើងស្គាល់ តាមរយៈកវី អ្នកនិពន្ធ និង តាមទស្សនវិជ្ជា សាសនា នានា មានការប្រែប្រួលជានិច្ច ។ តាំងពី កូរ៉េនទិច ហ្គាល់រឿ មក គេបានដឹងថា ផែនដីមូល ហើយ វិលជុំវិញ ព្រះអាទិត្យ ។ ហ្គាល់រឿ បានធ្វើឲ្យ មូលដ្ឋានទស្សនវិជ្ជា របស់ អាស្តូត រលំរលាយអស់។ ចាប់តាំង ពីចុងសតវត្សរ៍ ទី ១៩ មក គេយល់កាន់តែបានច្បាស់ អំពីអាប៊ិកប៉ាន របស់មនុស្ស ហើយទាំងកវី ទាំងវិចិត្រករ និងទស្សនវិទូ គេនាំគ្នា ស្វែងយល់អំពី ជម្រៅ នៃ ពិភពលោក គឺ មិនទទួលយកទស្សនៈចាស់ ដែលបង្កើត តែរូបរាងដែលយើងឃើញ តាមចក្ខុវិញ្ញាណនោះឡើយ (les apparences)។ ម៉្យាងទៀត កិច្ចការនេះបានក្លាយទៅ ជាការកិច្ច របស់អ្នកថតរូប (photographes) វិញ ទៅហើយ ។ វិចិត្រករ សេហ្សាន (Cézanne, ១៨៣៩-១៩០៦) វ៉ាន់ ហ្គោក (Van Gogh, ១៨៥៣- ១៨៩០) និង ហ្គូហ្គាំង (Gauguin, ១៨៤៨-១៩០៣) មិនយល់ស្រប នឹង ចក្ខុនិម្មិត៍ (visions) របស់បណ្តាវិចិត្រករ អារម្មណ៍និយម (les impressionnistes) និងប្រាកដនិយម(les

réalistes) ឡើយ។ វិចិត្រករទាំងបីនាក់នេះ ជាអ្នកដែលបានបើកផ្លូវវិចិត្រកម្ម សម័យទំនើបឆ្ពោះទៅរក ការសាកល្បងស្វែងរក ទស្សនៈយល់ដឹង អំពី តថភាព មែន ទែន នៃពិភពលោកសាជាថ្មី ឡើងវិញ (reconstruction mentale du réel) ។ ចលនាហ្វូរិស (fauvisme), ហើយក្រោយមកចលនា«ទស្សននិយម» (expressionnisme : Dongen, Dairan, Vlaminck) ស្វែងរក តថភាពពិភពលោក ដោយ ចាប់ ផ្តើម ពីទស្សនៈផ្ទាល់ របស់វិចិត្រករ។ ចលនា គុយប៊ីស (cubisme : Picasso, Braque) បែរ ទៅរកការកាត់ តថភាព ជាប្លង់រចនាគណិត ទំហំបី គឺបណ្តោយ ទទឹង និង ជម្រៅ ហើយ ដាក់បញ្ចូលទៅក្នុងលំហ។ វិចិត្រករខ្លះដែលជាសាវ័ក នៃចលនា និមិត្តរូបនិយម (symbolisme) ដូចជាម៉ូរ៉ូ (Moreau, ១៧៩០-១៨៦៦) រ៉េដុង (Redon, ១៨៤០-១៨៩៦) ឬ គ្លីម (Klimt, ១៨៦៦-១៩១៨) មិនយល់ថា វិញ្ញាណទាំងប្រាំ អាចនាំទៅរកការយល់ដឹង ពី តថភាព បានទេ ។ គឺពិពលនោះមកហើយ ដែល ក្រោមឥទ្ធិពល របស់ កង់ឌិនស្គី (Kandinski, ១៨៦៦-១៩៤៤) ម៉ាលេវីច (Malevitch, ១៨៧៩-១៩៣៥) គូបកា (Kupka, ១៨៧១-១៩៤៧) វិចិត្រកម្ម អូប៊ី (peinture abstraite ou non-figura-tive) បានចាប់បដិសន្ធិ។ នៅក្នុងវិស័យតន្ត្រីតន្ត្រី វ៉ាក់នែ (Wagner, ១៨១៣-១៨៨៣) មូស្សរ៉ូស្គី (Moussorgski, ១៨៣៩-១៨៨១) ម៉ាលែរ (Malher, ១៨៦០-១៨៩១) និង ដេប៊ូស្ស៊ី (Debussy, ១៨៦២-១៨៩៨) ជាពិសេស ស្ករថែរ (Musique sérielle ou dodécaphonique de Schönberg, ១៨៧៤-១៨៩១) បាន រំដោះតន្ត្រី ចេញរួចពី របៀប របស់ បាក់ (Bach, ១៦៨៥- ១៧៥០) ដែលជាបែបបទគំរូ តែមួយគត់ នៅអឺរ៉ុប (l'harmonie) ។ នៅឆ្នាំ ១៨៤៧ ទស្សនវិទូ និង គណិតវិទូអង់គ្លេស ហ្ស៊ីក ប៊ូល (George Boole, ១៨១៥-១៨៦៤) បាន សាកល្បងបង្កើត ពីជគណិតមួយបែប (L'analyse mathématique de la logique, ១៨៤៧) ដែលអាចយកទៅធ្វើជា ភាសា សកល នៅក្នុងវិស័យផ្សេងៗ ទៀត នៃ វិទ្យាសាស្ត្រ ។ ទោះបី នៅឆ្នាំ ១៨៤៤ លោក បានជួប នឹង ការខ្វះខាតជាច្រើន ដើម្បីឈាន ឲ្យបានដល់ គោលដៅ ដ៏ ធំធេងនេះក្តី ក៏ ពីជគណិត របស់លោក

ជាការចាប់ផ្តើមមួយដ៏សំខាន់សម្រាប់ការវិភាគផ្សេងៗ នៅក្នុង វិស័យ វិទ្យាសាស្ត្រខ្លះ នៅ សតវត្សរ៍ ទី ២០ ដែរ ជាពិសេស ជាមូលដ្ឋាន ដ៏សំខាន់ សម្រាប់ការស្រាវជ្រាវ តក្កវិទ្យា និងគណិតសាស្ត្រ របស់ ហ្វ្រេហ្ស (Frege, ១៨៤៨- ១៨២៩) និង ប៊ែរត្រង់ រ៉ូស្សែល (Bertrand Russel, ១៨៧២-១៩៧០)។

ដើម្បីយល់ឲ្យបានច្បាស់ ពី លក្ខណៈ នៃ ព្រឹត្តិការណ៍ ដែលកើតមានឡើង នៅ សតវត្សរ៍ ទី ១៩ និង ទី ២០ គេត្រូវដឹងថា ទស្សនវិជ្ជា របស់ម៉ាក្ស (le marxisme) មួយចំណែក ហើយមួយចំណែកទៀត ទស្សនវិជ្ជាមួយចំនួនទៀត ដែលខុសពី ទស្សនវិជ្ជា របស់ ម៉ាក្ស ដូចជា ទស្សនវិជ្ជា របស់ នីត្ស (le nietzschéisme) ជាដើម បាន ជះឥទ្ធិពលទៅលើ អ្នកចេះដឹងយ៉ាងខ្លាំងក្លា។ ប៉ុន្តែដើម្បីយកទស្សនវិជ្ជាទាំងពីរ ប្រភេទ នេះទៅប្រើ ក្នុងគោលដៅ ប្រយុទ្ធ នយោបាយ គេបាននាំគ្នា ធ្វើការបកស្រាយខុសពី ទស្សនវិជ្ជាដើម ដោយឥតកោតក្រែង។ អ្នកដែលយកទ្រឹស្តី ម៉ាក្សនិយម ទៅបកស្រាយ ដើម្បី បុព្វហេតុនយោបាយ មានជាអាទិ៍ លេនីន, ម៉ៅ សេ ទុង, ប៉ុល ពត ។ ល។ រីឯ ទស្សនវិជ្ជា របស់ នីត្ស (Nietzsche) ក៏ត្រូវគេយកទៅបកស្រាយខុស ដូចគ្នាអ៊ីចឹង ដែរ (le nazisme)។ ជាការពិតណាស់ដែលថា ទស្សនវិជ្ជា របស់ ម៉ាក្ស មានឥទ្ធិពល ដ៏ខ្លាំងក្លា ហើយមានប្រជាប្រិយភាពជាង ទស្សនវិជ្ជា របស់ នីត្ស ប៉ុន្តែអ្វីដែលបានធ្វើ ឲ្យពិភពលោក មានការប្រែប្រួល គឺ ចំណុចពីរសំខាន់ ៖ ចំពោះម៉ាក្ស គឺ ទស្សនវិជ្ជា រូបធាតុនិយម (le matérialisme) ហើយចំពោះ នីត្ស គឺ មនុស្សត្រូវឈានទៅដល់ កម្រិតបញ្ញាមួយដ៏ខ្ពស់បំផុត (le surhomme) ដើម្បីដើរតួនាទីជំនួសព្រះដែលគេចាប់ ផ្តើមយល់ថាជា ជំនឿដែលគ្មានមូលដ្ឋាន។ ចំពោះ នីត្ស គេត្រូវបែងចែកឲ្យច្បាស់ រវាង ទស្សនវិជ្ជា *ឥតន័យនិយម* (le nihilisme) ដែលមនុស្សអស់សន្សំរឹមយ៉ាងខ្លាំង កាល បើដឹងថា ពិភពលោកគ្មានព្រះគ្រប់គ្រង និង ជួយយកអាសា មនុស្សលោក។ ទស្សនវិជ្ជា របស់ អ្នកឥតន័យនិយម អាចនាំទៅរកភាពអនាធិបតេយ្យ។ ប៉ុន្តែចំពោះ នីត្ស មនុស្ស ត្រូវវិលទៅរក តថភាពដើម (មុនគ្រិស្តសាសនា) វិញ ពោលគឺ ជីវិតពិតប្រាកដ («l'éternel retour» និង «volonté de puissance») គឺ ការដើរឲ្យហួសពី ការប្រឆាំង

មនុស្សមកត្រឹមការញែកព របស់គេ។ នីត្ស យល់ថា គឺគ្រិស្តសាសនានេះហើយ ដែល បានធ្វើមនុស្សចុះខ្សោយបាត់ថាមពលមែនទែន របស់ខ្លួនអស់ ហើយសីលធម៌ (របស់ គ្រិស្តសាសនា) ជា សីលធម៌ អាណិតអាសូរនិយម របស់ អ្នកខ្សោយតែប៉ុណ្ណោះ។ មនុស្សត្រូវហាត់ខ្លួនរស់នៅក្នុងការពិត ហើយមិនត្រូវត្អូញត្អែរ ពីការឈឺចាប់ របស់ ខ្លួន ឡើយ (stoïcisme) តែត្រូវកសាងខ្លួនដើម្បីក្លាយទៅជា មនុស្សដែលត្រូវដើរឲ្យហួស ពី លក្ខណៈមនុស្ស ដែលសាសនា កំហិតឲ្យ ហើយ ឈានទៅធ្វើអ្វី ដែលជាធាតុពិត របស់ មនុស្ស (le devenir : «deviens ce que tu es», volonté de puissance ou volonté vers la puissance » wille zur Macht) ។ ទស្សនៈ របស់ នីត្ស បានត្រូវ គេចាត់ទុកថាជាទស្សនវិជ្ជា «ឥតន័យនិយមសកម្ម» (le nihilisme actif) ។ នីត្សមិន យល់ស្របនឹង ទស្សនវិជ្ជា សម័យទំនើបទេ ជាពិសេសទស្សនវិជ្ជា «ឥតន័យនិយម អសកម្ម» (nihilisme passif) ព្រោះលោកយល់ថា ជាការនាំទៅរកភាពចុះដុនដាប នៃ បស្ចិមលោក។ លោក មិនយល់ស្រប នឹងរាល់ទស្សនវិជ្ជា ដែលពុំព្រមទទួលយក ជីវិត ហើយដែលនាំឲ្យមនុស្ស ចុះខ្សោយ។ ទស្សនវិជ្ជានេះ ដែលចាប់ផ្តើមពីការយល់ ថា ព្រះបានទទួលមរណភាពបាត់ទៅហើយ (Dieu est mort) បានជះឥទ្ធិពលទៅ លើទស្សនវិទូ មួយចំនួន នៅឆ្នាំ ១៩៦០ ។ ទន្ទឹមនោះ ទស្សនវិទូ នៃ «ជីវិតគ្មាន អាទិទេពគ្រប់គ្រង» ឬ «ជីវិត ជាស្លាដៃ របស់ មនុស្សខ្លួនឯង» ដូចជា សាត្រ (J.P. Sartre), កាម៉ុស (Albert Camus), ហ្វ៊ីកូល (Michel Foucault), ហ្ស៊ីត (André Gide), អាដ្លែរ (A. Adler) យ៉ុង (Carl Jung) ហៃដ៍ហ្គែរ (Heidegger), ម៉ាល្រូ (André Malreaux), វ៉ាល់ឡេរី (Valéry) ម៉ាន់ (Thomas Mann), ហ្វ្រេដ (Freud ជាដើម ក៏បានជះឥទ្ធិពល ទៅលើយុវជនជំនាន់ក្រោយ យ៉ាងខ្លាំងក្លាណាស់ដែរ។ នៅ ឆ្នាំ ១៩៣០ ទស្សនវិជ្ជា របស់ នីត្សបានត្រូវគេយល់ច្រឡំដោយពួកណាហ្គី បានយក ទ្រឹស្តីនេះ ទៅបកស្រាយ ខុសពីគំនិតដើម។ ប៉ុន្តែ បន្ទាប់ពី អត្ថបទទាំងមូល បានត្រូវ បកប្រែហើយ បោះពុម្ពផ្សាយ នៅឆ្នាំ ១៩៦០ ទើប បញ្ជាក់ បាត់ យល់ទស្សនវិជ្ជា

នេះ បានត្រឹមត្រូវវិញហើយ យកទៅធ្វើជាមូលដ្ឋានដើម្បីប្រឆាំងនឹងទស្សនវិជ្ជាហេហ្គីល
និយម (hégélianisme) ដែលកំពុងពេញនិយម តែម្តង ។

លំនាំដើម

ចាប់តាំងពីទស្សវត្សរ៍ ១៩៣០ មក ប្រលោមលោកខ្មែរបានត្រូវបោះពុម្ពផ្សាយ។ គឺជាលើកដំបូងហើយដែលបញ្ចវន្តខ្មែរសម័យទំនើប បានបញ្ចេញស្នាដៃរបស់គេ ។ អ្នក
ទាំងនេះ សុទ្ធតែបានសិក្សានៅសាលា ដែលបារាំង បានបង្កើតនៅស្រុកខ្មែរ។ សាលា
ព្រះស៊ីសុវត្ថិដែលបានត្រូវបង្កើតនៅឆ្នាំ ១៨៧៣ បានក្លាយទៅជាវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិ នៅ
ឆ្នាំ ១៩៣៣ ហើយ ជាជម្រក របស់ អ្នកប្រឆាំង នឹង រដ្ឋអំណាច។ អនាគតបញ្ចវន្តខ្មែរ
សំខាន់ៗច្រើន តែចេញពីវិទ្យាល័យនេះ។ សាលាទាំងនេះ បានបើកផ្លូវឲ្យអ្នកដែលបាន
បញ្ចប់មធ្យមសិក្សា អាចទៅ បន្តវិជ្ជាឧត្តមសិក្សា នៅទីក្រុងហាណូយ និង នៅស្រុក
បារាំង។ គឺចាប់ តាំងពីសម័យនោះ មកហើយដែលអ្នកចេះដឹងខ្មែរជំនាន់ក្រោយ បាន
កកើតឡើង ហើយចាប់ផ្តើមធ្វើសកម្មភាព កសាង សន្តិសុខសម័យទំនើបយ៉ាង ខ្លាំង
ក្លា។ នៅឆ្នាំ ១៩៣៦ ស៊ីន ឌីក ថាន់ បន្តិក កាសែត *នគរវត្ត* ហើយ នៅឆ្នាំដែលនោះ
សិស្ស វិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិ បាននាំគ្នា ធ្វើបាតុកម្ម ប្រឆាំង នឹង រដ្ឋបាលបារាំង។ នៅឆ្នាំ
១៩៤២ បាតុកម្ម ដេញបារាំង ចេញពីស្រុកបានផ្ទុះឡើង ក្រោមការដឹកនាំ របស់ ស៊ីន
ឌីក ថាញ់ ។ អ្នកដែលបានចូលរួមក្នុងបាតុកម្មនោះ មានជាអាទិ៍ ៖ អាចារ្យហែម ចៀវ
លោក ប៉ាច ឈិន លោក ប៊ុន ថាន់ ម៉ុល ជាដើម។ នៅស្រុកបារាំង និស្សិតខ្មែរ
ធ្វើសកម្មភាពនយោបាយ យ៉ាងមាញឹក។ គេអាចនិយាយបានថានៅពេលនោះ សន្តិសុខ
ខ្មែរចាប់ផ្តើមប្តូររចនាសម្ព័ន្ធសន្តិសុខ និងវប្បធម៌ ជាពិសេសវប្បធម៌ និង ស្ថាប័នរដ្ឋខ្មែរ។
នៅក្នុងន័យនេះ គេអាចប្រៀបការវិវត្តន៍ ដ៏ខ្លាំងនេះ ទៅសភាពការណ៍ នៅប្រទេស
បារាំង នាសតវត្សរ៍ ទី ១៨ បានខ្លះ ដែរ ប៉ុន្តែ តាមរូបភាពមួយដោយឡែក នៃ បរិបទ
នៃសន្តិសុខមួយដែលវិវត្តតាមសម្រួល។ បដិវត្តន៍ នៃ ការប្តូររចនាសម្ព័ន្ធវប្បធម៌ និង ការ
ផ្លាស់ប្តូរស្ថាប័នដឹកនាំ បានប្រព្រឹត្តទៅ ដោយគ្មានការប្រឆាំងអ្វី ជាដុំកំភួន ក្រៅពីទំនាស់

និង ការប្រឈមមុខដោយមិនចេញមុខ រវាង អ្នកទំនៀមទម្លាប់និយម និង អ្នកសម័យ ទំនើប។ ប៉ុន្តែអ្នកដឹកនាំតាមបែបបទប្រពៃណី ក៏មិនទាត់ចោលការវិវត្តន៍នេះទាំងស្រុងដែរ ទៅក្នុងករណីដែលគ្មានការដណ្តើមអំណាច។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ នៅទីបំផុត ការប៉ះទង្គិច ក៏ ជាការគេចពុំផុតដែរ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៥២ មក ជាពិសេស នៅឆ្នាំ ១៩៦៧។

នៅក្នុងការវិវត្តន៍ នៃ វប្បធម៌ ព្រះសង្ឃនៅតាមវត្តអារាម មានតួនាទីដ៏ សំខាន់ មិនត្រឹមតែក្នុងការការពារវប្បធម៌ជាតិ និង ការរីកចម្រើន នៃអក្សរសាស្ត្រខ្មែរប៉ុណ្ណោះទេ គឺថែមទាំងចូលរួមចំណែក ក្នុងការប្រឆាំងនឹងបារាំង ព្រមទាំងអំពើអយុត្តិធម៌នៅក្នុង សង្គមផងទៀត។ ប្រការដែលគួរឲ្យកត់សំគាល់ គឺគេពុំឃើញមានអារិកាពម្ពី រវាង ព្រះសង្ឃ និង បញ្ជាវន្តសម័យទំនើបឡើយ លើកលែងចេញតែ ករណីពិសេស ប៉ុណ្ណោះដែលទាក់ទង នឹង ទស្សនាទាន ភាសាខ្មែរ។

ការសិក្សាអំពីសង្គមខ្មែរ តាមវិធីសាស្ត្រ ជាតិពន្ធុវិទ្យា (ethnologie) ពុំអាចមាន លក្ខណៈគ្រប់ជ្រុងជ្រោយ និង ប្រាកដនិយមទេ ។ បើនិន្ទាប្រើវិធីសាស្ត្រ រចនាសម្ព័ន្ធវិធី តាមបែប ក្អួត ឡើងស្រួស ក៏ឃើញថា មានលក្ខណៈ នីតិថ្កល់ (statique) ពេកដែរ។ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩០៥ មក ជាពិសេស ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៣០ មក សង្គមខ្មែរចាប់ផ្តើម មាន ការប្រែប្រួល ជាសន្សំម្យ៉ាង ។ ដូចនេះ គេគួរ ធ្វើការសិក្សា តាមមុម ការវិវត្តន៍ វិញ (dynamique)។ នៅក្នុងករណី នៃ ការសិក្សាសង្គមខ្មែរ ចាប់តាំងពី ឆ្នាំ ១៩៣០ នោះ មក ខ្ញុំយល់ថា វិធីសាស្ត្រ របស់ សង្គមវិទូ និង អ្នកនិពន្ធ បារាំង ហ្សង់ ឌុយវ៉េញ (Jean Duvidaud, ១៩២១-២០០៧) គឺ វិធីសាស្ត្រ «ដំនោរអារម្មណ៍ សង្គមសាស្ត្រ» («imagination sociologique») មានកល្យាណៈសមស្របជាង ។ តាមការពិត គឺជា សិល្បៈអារម្មណ៍វិធី ដែល មីស្ស៊ីយ៉េ (Michelet) បាល់ហ្សាក់ (Balzac) ហ្គុយស្តាវ ផ្លូប៊ែរ (Gustave Flaubert) ម៉ារសែល ព្រូស្ត (Marcel Proust) បានប្រើដោយជោគ ជ័យរួចមកហើយ។ ដែល ឌុយវ៉េញ យកមកប្រើជា វិធីសាស្ត្រសង្គមវិទ្យាតែម្តង។ ម៉្យាង ទៀត សង្គមវិទូអាមេរិក សាក រ៉ាយមៀល (Charles Wright Mills, ១៩១៦-១៩៦២) បានយកក្នុងសិប នេះមកធ្វើ វិសាលភាព

ថែមទៀត^២ (ក្នុងសិប ស្តីពី ការកកើត និង ការត្រួតត្រា នៃ វេជ្ជនៃវេជ្ជកាន់អំណាច នៅក្នុងសង្គមអាមេរិក, អំណាច នៃ ស្ថាប័ន) ។

សង្គមខ្មែរ : ការផ្លាស់ប្តូរ រចនាសម្ព័ន្ធវប្បធម៌ និង ស្ថាប័ននយោបាយ នៅក្នុងអភិក្រមទំនើបកម្ម

នៅចុងរាជ្យ ហ្វ្រង់ស្វ៉ាន់ លោក ស៊ែន ខៀប (១៨៥០-១៩២០?) ដែលបាន ទៅចូលរួម ក្នុងពិពណ៌ នៅទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩០០ បាននិពន្ធ ស្នាដៃមួយ មានចំណងជើងថា ល្បើកពីស្រុកព្រៃនគរ ទៅក្រុងប៉ារីស។ នៅទីតាំង^៣ និយាយរៀបរាប់ពី សម្បត្តិ នៃរដ្ឋធានីបារាំង ។ ប្រហែលលោកផ្នែកការស៊ើបអង្កេតខ្មែរ លើកដំបូងបង្អស់ ក៏ ចេញជាប្រភេទ នៅឆ្នាំ ៤០ នោះដែរ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៤១ លោក ហែល ស៊ីដា ដែល ប្រកបមុខរបរ ជាចៅក្រម បានចេញស្នាដៃមួយ មានចំណងជើងថា ហោរាបិទមុខ ។ មួយ ឆ្នាំក្រោយមក ប្រហែលលោកខ្មែរចាប់ផ្តើមផ្តោតអារម្មណ៍ ទៅលើសង្គមខ្មែរ តាម រយៈ រឿងស្នេហា តែតាមការពិត គឺជា ការសិក្សាសង្គមសាស្ត្រ មួយបែប ដ៏សំខាន់ ។ គឺនៅ ក្នុងន័យនេះហើយ ដែលនៅឆ្នាំ ១៩៤២ លោក រ៉ែ គីន (១៩១១-១៩៤៩) អតីត សិស្សសាលា បារាំង-ខ្មែរ ឌូដា ឌីឡារេត្រ (École Doudart de Lagrée) និង អនុ វិទ្យាល័យ ស៊ីសុវត្ថិ បានសរសេរ ប្រហែលលោកមួយ មានចំណងជើងថា ស្វាភាព ។

^២ Concepts de Charles Wright Mills : Formation et domination de l'élite du pouvoir dans la société américaine, le pouvoir institutionnel, ...

^៣ សរសេរ ជាអក្ខរកិរុទ្ធ បច្ចុប្បន្ន : ល្បើកពីស្រុកព្រៃនគរ ទៅទីក្រុងប៉ារីស។ សរសេរ នៅ ទីតាំងគុ ។ សូមអាន មាលប័យអក្សរសិល្បៈខ្មែរសតវត្ស ទី ២០ របស់លោក យ៉ង់ ហុក ឌី ទំព័រ ៤៩។

ទន្ទឹមនោះ លោកបាននិពន្ធរឿង ជាច្រើនទៀត និង បកប្រែរឿងបារាំងមួយចំនួន^៤ ដូចជា *Le Cid* របស់ កវី បារាំងកំណើត, *Sans famille* របស់ ហេចទ័រ ម៉ាឡូ ជាដើម។ អតីតសិស្ស អនុវិទ្យាល័យ ស៊ីស្ទាត្រី ម្នាក់ទៀត ឈ្មោះ ទូ ហាច (១៩១៦-១៩៧៩) បានចេញផ្សាយ ប្រលោមលោកមួយទៀត ដ៏ល្បី គឺរឿង *ស្រាវជ្រាវ* នៅឆ្នាំ ១៩៤៩។ នៅទសវត្សរ៍ ១៩៤០ នោះដែរ លោក ញ៉ូក ថែម (១៩០៣-១៩៧៤) អ្នកប្រាជ្ញ អក្សរសាស្ត្រខ្មែរម្នាក់ ដែលបានសិក្សាពុទ្ធសាសនា យ៉ាងជ្រៅជ្រះ នៅទីក្រុងប៉ារីសបានកក បានចេញផ្សាយប្រលោមលោកពីរ មួយមាន ចំណងជើងថា *បរិសាចស្នេហា* (១៩៤២) ហើយមួយទៀតមានចំណង ជើងថា *កុលាបវិបល័ង្ក* (១៩៤៣) ។ ប្រលោមលោក ទាំងពីរនេះ ក្រោមរូបភាពនៃ រឿងស្នេហាជា ប្រលោមលោកសន្តិសុខស្រី ដ៏សំខាន់ ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងសន្តិសុខខ្មែរនៅក្នុងរាជ្យហ្នូន មុនវិន័យ និងដើមរដ្ឋកាល ហ្នូន នរោត្តម សីហនុ។ នៅសម័យនោះ សន្តិសុខខ្មែរកំពុងបោះជំហានយ៉ាងសកម្ម ចូលទៅក្នុងអភិក្រម ទំនប់កម្មតាមរយៈវប្បធម៌បារាំង ជាពិសេស ការនិយម កវីរ៉ូម៉ង់ទិក (*ប្លែក និង រឿងប្លែក*) របស់ ប៊ែរណាដង់ ដ៏ សំខាន់ព្រៃរ។ កវីធម្មជាតិនិយម (*អក្ខរក ខែម៉ាស៊ីនកិនស្រូវ របស់ ខ្ញុំ* របស់ អាល់ហ្សិនស៍ ដូន) ព្រមទាំង កវី វិចារណនិយម (*ខ្សឹមស្រី របស់ ព្រៃរ កំណើត*) និង កវី ដែលរិះគន់ របៀបរបស់នៅ ខែ សន្តិសុខព្រលឹកនិយម នៅស្រុកបារាំង នាសតវត្សរ៍ទី ១៧ (ស្នាដៃមួយចំនួន របស់ ម៉ូរីល្យែរ) ។ ចិត្តគំនិតយុវជនខ្មែរ នៅពេលនោះចាប់ផ្តើមមានការប្រែប្រួល។ តាមទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរតាំងពីដើមមក នារីត្រូវកសាងជីវិតតាមការកំណត់ របស់ឪពុកម្តាយ ប៉ុន្តែ ចាប់តាំងពីសម័យឆ្នាំ ១៩៣០-៤០ នោះមក នារីទាមទារ សិទ្ធិរើសគូស្រករដោយខ្លួនឯងបណ្តាលឱ្យមានទំនាស់ក្នុងគ្រួសារ។ សេចក្តីប៉ិនប្រាថ្នា របស់ឪពុកម្តាយនៅពេលនោះ គឺចង់ឱ្យកូនស្រី រៀបការ ជាមួយអ្នកមានមុខ

^៤ សូមអាន សៀវភៅ *មាលីបទអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ សតវត្សទី ២០* របស់ បណ្ឌិត យ៉ងហុក ឌី Éditions de la plus haute tour, ២០០២, បោះពុម្ព ដោយបណ្ណាគារ «អន្តរ», ភ្នំពេញ។

មានមាត់ នៅក្នុងសន្តិសុខ ពោលគឺ អ្នកមានអំណាច បន្តិចបន្តួច ដែលស្តេចបានប្រទានឱ្យ បើពុំនោះសោត គឺ សេដ្ឋីដែលជា អ្នកមានប្រាក់កាស សន្តិកសន្ធាប់ ដោយមិនដឹងបានមក ពីណា ។ ប៉ុន្តែ អ្នកដែលបានរៀនសូត្រ ប្រឆាំង នឹង ទស្សនៈនេះ យ៉ាងពេញទំហឹង។ អ្នកនិពន្ធខ្មែរនៅសម័យនោះ ដូចជា លោក រ៉េម គីន ឬ លោក ទូ ហាច ឬ ក៏ លោក ញ៉ូក ថែមជាដើម ទោះជាមាន ការញញើតញញើម នៅឡើយ ក្នុងការរិះគន់ ទស្សនៈនេះ ក៏ជាអ្នកដែលមិនយល់ស្របនឹង ទស្សនៈនេះដែរ ។ នៅក្នុង រឿង *ស្រាវជ្រាវ* លោក រ៉េម គីន មិនយល់ថា ពួកគបបតី សុទ្ធតែ មានចិត្តបុស្ស ទាំងអស់ នោះទេ រីឯអ្នកដែលចេញមក ពី ប្រភពក្រីក្រ ក៏មិនមែន នៅក្រីក្រតាមយ៉ាកហ្មតនោះដែរ បើគេច្រើនប្រើប្រាស់រឿងសូត្រ និងមានការព្យាយាមក្នុងការងារ។ នៅក្នុងរឿង *កុលាបវិបល័ង្ក* លោក ញ៉ូក ថែម ផ្សះផ្សា យុវជន និង សេដ្ឋី តាមរយៈ សេចក្តីស្នេហា រវាង យុវជនក្រីក្រ ឈ្មោះចៅចិត្រ និង នាង យុននារី កូនស្រី របស់ សេដ្ឋី គន់សម្បត្តិ ហើយជឿទៅលើការចេះដឹង និង ការព្យាយាមក្នុងការងារ ជានិការប្រើអំណាច របស់ កូនមន្ត្រី។ នៅក្នុងរឿង *បរិសាចស្នេហា* លោកវិភាគយ៉ាងប្រាកដនិយម អំពី ឧត្តមភាព នៃ សេចក្តីស្នេហា ទៅលើមនោសញ្ចេតនាបដិបូន ។ ប្រលោមលោកក្រោយមកទៀត ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៤០មក ធ្វើការរិះគន់ទស្សនៈ «និមិត្តនិយមជាតិខ្មែរ» នេះយ៉ាងខ្លាំង ជាពិសេសអំពី អយុត្តិធម៌ និង ទស្សនៈខុសឆ្គង របស់រដ្ឋបាល និង អាកប្បកិរិយា «សក្តិកម្ម» របស់ នាម៉ឺន។ នៅឆ្នាំ ១៩៤២ អ្នកស្រី ស៊ុយ ហៀង (កើតនៅឆ្នាំ ១៩២៩) បានចេញផ្សាយ ស្នាដៃមួយមានចំណងជើងថា *វាសនា ខែ នាងណាត្រី* ។ គឺជា ប្រលោមលោកមួយនិយាយពី សោកនាដកម្ម នៃគ្រួសារ របស់ នាងនៅពេលដែល «កងទ័ពសម្ព័ន្ធ មិត្ត» [អាមេរិក-បារាំង-អង់គ្លេស] ម្នាក់គ្រាប់បែក កំទេចមូលដ្ឋាន យោធាជប៉ុន នៅឆ្នាំ ១៩៤៥ ព្រមទាំងការលើកឡើង នូវ ទស្សនៈថ្មីមួយ សម្រាប់សន្តិសុខខ្មែរ ដើម្បីកសាងប្រទេសឡើងវិញ។ អ្នកស្រីស៊ុយ ហៀង អំពាវនាវ ឱ្យយុវជនខ្មែរ នាំគ្នាប្រកបមុខរបរជាពាណិជ្ជករ (ដែលមានន័យថា កុំឱ្យនាំគ្នាធ្វើតែនាម៉ឺន)។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៧ លោក ទូ កន ដែលបាននិពន្ធរឿង *ទាវងក* នៅឆ្នាំ ១៩៤២ បានចេញផ្សាយ ប្រលោមលោកមួយ មាន

ចំណងជើងថា *គន្លងយំ* ដែលជារឿងប្រវត្តិសាស្ត្រ ទាក់ទង នឹង រឿងស្នេហា (ការត្រូវជ្រើសរើស របស់ស្តេច រោង ស្នេហា និង ប្រទេសជាតិ) ។ លោក កេង វ៉ាន់សាក់ ដែលកាលពីនៅជាសិស្សវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិ បានតែង រឿងល្ខោន ពីរ - *សាច់ពុំបាទស្ទីយកន្ត្រីវិញ្ញា* (១៩៤៤) និង *អន្ទតរគាលោត* (១៩៤៥) - បាននិពន្ធបទកំណាព្យ មួយចំនួន នៅពេលដែលលោកត្រឡប់មកពីសិក្សានៅប្រទេសបារាំង គឺ *បិត្តក្រមុំ* (១៩៤៤) *គុកកាមកិលេស* (១៩៤៦) ។ លោក កេង វ៉ាន់សាក់ ជាព្រឹទ្ធបុរស មហាវិទ្យាល័យអក្សរសាស្ត្រ និងមនុស្សសាស្ត្រ និង ជានាយក វិជ្ជាស្ថានគរុកោសល្យ នាឆ្នាំ ១៩៤៨-១៩៦០ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៤ លោកបានសរសេរ សិក្សាកថាមួយ ដ៏សំខាន់ មានចំណងជើងថា *ខ្យល់កាព* រឺ *ការបង្កើតពាក្យថ្មី* ដើម្បីផ្តល់វិសាលភាពទៅឲ្យភាសាខ្មែរ ដែលខ្វះកិច្ចកសព្ទសម្រាប់នាំមកនូវ បញ្ញត្តិ (concepts) ដែលជា ភាសាសកល។ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៤០ រហូតដល់ ឆ្នាំ ១៩៧៥ ប្រហេមលោកខ្មែរ បានត្រូវគេនិយមច្រើននៅក្នុងចំណោម សាធារណជន ដែលស្រឡាញ់អក្សរសាស្ត្រ។ អ្នកនិពន្ធ នាឆ្នាំ ៥០ បានជ្រើសរើសយកមូលបទ ប្លែកៗទៀត ^៤ ដូចជា ប្រវត្តិសាស្ត្រ ការស៊ើបអង្កេត បារកម្ម និង សន្តមសាស្ត្រ ព្រមទាំងរឿងវិទាដកម្ម ជាច្រើនប្រភេទ (ស្នេហា និង ការប្រកាន់អ្នកមានអ្នកក្រ, ចិត្តរបស់ស្ត្រី ដែលស្ថិតនៅ រោង ស្នេហាពិត និង ការកំហិតរបស់ ឪពុកម្តាយ រោងការស្មោះត្រង់ និងការកសាងជីវិតមួយចំប៉ុន្មាន, ជីវិត កាំកូស ក្នុងគ្រួសារ ។ល។)។ នៅទសវត្សរ៍ ១៩៥០ នោះ លោក ប៊ីវ រ៉ៃ លាន់ បាននិពន្ធរឿងប្រវត្តិសាស្ត្រជាច្រើន ដែលមានលក្ខណៈ ប្រហាក់ប្រហែល នឹង រឿងផ្សេងៗទៀតរបស់ អ្នកនិពន្ធបារាំង អាឡេចសង់ដ្រេ ឌុយម៉ាស៍។ នៅទសវត្សរ៍ ១៩៦០ អក្សរ

^៤ អ្នកនិពន្ធប្រជាប្រិយ មានជាច្រើន ឥតគណនា ដូចជា ៖ គឹម សែត, ជូ ថាឌី, ថៅ ត្រីស្នា (នាក្តម ចន្ទរង្សី), ភីលី ប៉ុន, គង្គ ប៊ុនឈឿន, រ៉េវង្ស កោវិទ ។ល។ សុំអានសៀវភៅ *នាលបទអក្សរសាស្ត្រខ្មែរសេតវត្សរ៍ ២០* របស់ បណ្ឌិត យ៉ង់ ហុក ឌី, Édition de la plus haute tout, ២០០២, បោះពុម្ព ដោយបណ្ណាគារ «អង្គរ», ភ្នំពេញ។

សាស្ត្រខ្មែរ មានការរីកចម្រើនដ៏ខ្លាំងក្លា ។ ព្រឹត្តិការណ៍ ដ៏ សំខាន់មួយ គឺ ការបោះពុម្ពផ្សាយគ្រាទី ៤ (ឆ្នាំ ១៩៦៧) នៃ *វចនានុក្រមខ្មែរ* ដោយវិជ្ជាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ។ ចវនានុក្រមនេះ បានចាប់កំណើតឡើង នៅឆ្នាំ ១៩០៤ តាមរយៈ គណកម្មការមួយក្រុមធំ ក្រោមការដឹកនាំ របស់ សាមុចព្រះសង្ឃរាជ គណៈមហានិកាយ ជួន ណាត។

និស្សិតខ្មែរដែលបានចេញទៅធ្វើការសិក្សានៅប្រទេសបារាំងមុនដំបូងបង្អស់

នៅចន្លោះឆ្នាំ ១៩០៥-១៩០៧ សាលា បារាំង-ខ្មែរ ចាប់ផ្តើម កកើតឡើង ជាបន្តបន្ទាប់ ហើយ មាននៅស្ទើរគ្រប់មណ្ឌល ^៦។ នៅឆ្នាំ ១៩០៧ មានចំនួនទាំងអស់ ១៨ ។ នៅក្នុងពេញ មានសាលាបែបនេះ ចំនួន ៣ (សាលា *នរោត្តម*, *ខ្នង ទីល្អិត*, *ហ្វូរេស្ត* ឬ *ហ្វូរេស្ត ហ្គារេញ*) ។ នៅឆ្នាំ ១៩១១ មាន សាលាឯកជនពីរ សម្រាប់នារី គឺ សាលា *សុគ្រាត* និង *ម៉ាលីកា* ។ ចំពោះ សាលា ស៊ីសុវត្ថិ អាណុំបង្គំ ហ្វូរេស្ត សរសេរថា ពីឆ្នាំ ១៩១៣ មកឆ្នាំ ១៩២០ សិស្ស មានចំនួន ប្រហែលពី ១០១ នាក់ (ឆ្នាំ១៩១៣) មក ១២៩ នាក់ (ឆ្នាំ១៩២០) ^៧។ សាលា បារាំង-ខ្មែរដែលមានសិស្សច្រើនជាងគេ គឺ សាលា ខ្នង ដី

^៦ យោងទៅតាមសៀវភៅ *Le Cambodge et la colonisation française* របស់ អាណុំបង្គំ ហ្វូរេស្ត, L'Harmattan, Paris, 1980, . p. 152.

^៧ ពី ឆ្នាំ ១៩០៧ មក ឆ្នាំ ១៩២០ នៅតាមទីត្រ ៖ កំពត (ប្រុស : ពី ២០ នាក់ មក ១៧០ នាក់; នារី : ពីឆ្នាំ ១៩១៨ មក ១៩២០ មាន ពី ២៤ នាក់ មក ៣០ នាក់), កំពង់ស្ពឺ (ប្រុស : ពីឆ្នាំ ១៩១១ មក ឆ្នាំ ១៩២០ : ពី ១០ នាក់ មក ១២០ នាក់) កំពង់ចាម (ប្រុស : ពី ៨៤ មក ២០៤ នាក់; នារី : ពី ៧ នាក់ មក ១៦ នាក់) ព្រៃវែង (ប្រុស ពី ២៦ នាក់ មក ៧៤ នាក់) បាត់ដំបង (ប្រុស : ពី ១៤០នាក់ នៅឆ្នាំ ១៩០៧

ឡាត្រ (សិស្សមានចំនួន ៤៥០ នាក់ នៅឆ្នាំ ១៩១១)។ បើបូកសរុបចំនួនសិស្ស ទាំងអស់ នៅឆ្នាំ ១៩២១ គឺ ស្រី មានចំនួន ៤៩៥ នាក់ ប្រុសមាន ៥៣៥១ នាក់។ នៅឆ្នាំ ១៩១២ សិស្សដែលត្រូវបញ្ជូនឱ្យទៅធ្វើការសិក្សា នៅប្រទេសបារាំង មានចំនួន ៥ នាក់ នៅក្នុងនោះ កូនមន្ត្រី មាន ២ នាក់។ អ្នកដែលត្រូវគេបញ្ជូនមក ស្រុកបារាំង នៅពេលក្រោយមកទៀត ច្រើនតែជាកូនអភិជន ដូចជា ព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស (ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ពី ឆ្នាំ ១៩២៧ មក ឆ្នាំ ១៩៤១), ព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ វង្សធានាវង្ស (នាយករដ្ឋមន្ត្រី ឆ្នាំ ១៩៤៧) ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ព្រះអង្គម្ចាស់ រិត្យាសី ជាដើម។ នៅឆ្នាំ ១៩៣១ អ្នកអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្សទៅធ្វើការសិក្សានៅស្រុកបារាំង (រហូតដល់ឆ្នាំ ១៩៤៦)។ នៅស្រុកបារាំង អ្នកអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្ស រៀនបាន សញ្ញាបត្របណ្ឌិត រដ្ឋខាងវិទ្យាសាស្ត្រ ហើយចូលជាសមាជិកគណបក្សសន្តិសុខនិយមបារាំង។ ពេលត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរនៅឆ្នាំ ១៩៤៦ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស ជាអ្នកដឹកនាំគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា។ អ្នកដែលបាន មកសិក្សានៅប្រទេសបារាំង ពីរបៀបទៀត នៅដំនាននោះ គឺលោក ឈានវ័ង លោក ជុន អ៊ុក។ នៅឆ្នាំដែលនោះ ជួន មុឺ ចេញដំណើរទៅសិក្សា នៅប្រទេសបារាំង រហូតបានសញ្ញាបត្របណ្ឌិតគណិតសាស្ត្រ សាលាពហុបច្ចេកទេស (École Polytechnique) ។ នៅ ឆ្នាំ ១៩៤១ លោក ប្រហែលជាបានចូលជាសមាជិក គណបក្សកុម្មុយនិស្តបារាំង នេះបើតាមការប៉ាន់ស្មានរបស់ ប្រវត្តិវិទូ ដេវីដ ចិនដ្រែ (David P. Chandler, *Pol Pot Frère Numéro Un*, Plon, 1992, p. 52) ។ លោក កេនី វ៉ាន់សាក់ ក៏មករៀននៅស្រុកបារាំងនៅឆ្នាំ ១៩៤៦ នោះដែរ ។ លោក មានគំនិតជឿនលឿននិយម (progressiste) ប៉ុន្តែ មិនចូលគណបក្សកុម្មុយនិស្តទេ។ គឺនៅឆ្នាំ ១៩៤៦ នោះដែរដែលលោក សម សារី មកសិក្សានៅប្រទេសបារាំង។ លោកបានទទួលសញ្ញា

មក ១៩៥០ នាក់ នៅឆ្នាំ ១៩១៦ ; ចំនួននារី ចុះថយពី ២៧ នាក់ នៅឆ្នាំ ១៩១៣ មក ១៩ នាក់ នៅឆ្នាំ ១៩១៤) ។

បត្រជាច្រើន មានជាអាទិ៍សញ្ញាបត្រខាងច្បាប់ និង វិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយ។ នៅពេលដែលទ្រង់យុត្តិវង្សត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរ បញ្ញវន្ត ២ រូប គឺ លោក ឈាន វ័ង ជុន អ៊ុក ក៏ត្រឡប់មកវិញដែរ ដើម្បីតម្រើនគណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា។ នៅខែ សីហាឆ្នាំ ១៩៤៩ សាឡុត សរ ដោយ មានការឧបត្ថម្ភ ពីគណបក្ស ប្រជាជនកម្ពុជា^៤ បានធ្វើដំណើរតាមកប៉ាល់ ឡា ហ្សាម៉ាអ៊ីក (La Jamaïque) មករៀននៅស្រុកបារាំង “។ សាឡុត សរ បានជួប យុវជនមួយក្រុម នៅលើកប៉ាល់ La Jamaïque នោះ គឺ ចៅ សេន, ម៉ូ ម៉ាន់, ម៉ូ ជាត, អ៊ុច វ៉ែន។ លោក ឌុក វ៉ាស៊ី ដែលមករៀននៅស្រុកបារាំងនៅដើមឆ្នាំ ១៩៤០ បានត្រឡប់មក ស្រុកខ្មែរវិញ នៅឆ្នាំ ១៩៤៧ បន្ទាប់ពីបាន ទទួលសញ្ញាបត្របណ្ឌិតរដ្ឋ ខាងច្បាប់នៅឆ្នាំ ១៩៤៧។ នៅឆ្នាំ ១៩៤០នោះ លោកបានបង្កើតសមាគម «មិត្តខ្មែរនៅប្រទេសបារាំង» (L'Amicale des Cambodgiens en France) ជាមួយ លោក ម៉ៅ សាយ លោក សម សារី^៥ លោក ព្រី ជុន, លោក ឡុង ប៊ែត, លី ចិនលី ។ គឺជា សមាគម ដែលជាគូប្រជែង របស់ សមាគម «សម្ព័ន្ធនិស្សិតខ្មែរ» U. E. K . ដែលត្រូវបង្កើតនៅឆ្នាំ ១៩៤៦ បន្ទាប់ពី «សមាគមនិស្សិតខ្មែរ» A.E.K. បាន

^៤ គណបក្ស ប្រជាជនកម្ពុជា នៅពេលនោះ ត្រូវបារាំងគាបសង្កត់យ៉ាងខ្លាំងជាពិសេស លោក យ៉ន តៃ ដែលជាមិត្តរួមថ្នាក់ លោក ហែម ចំរើន។ សមាជិកគណបក្ស ប្រជាជនកម្ពុជា ខ្លះទៀត មានជាអាទិ៍ លោក ស័ន សាន (ត្រឡប់ពីស្រុក បារាំងនៅឆ្នាំ ១៩៣៤ បន្ទាប់ពី បានសញ្ញាបត្រ វិជ្ជាជន្មខ្ពស់ ខាង ពាណិជ្ជកម្ម, HEC) លោក សុខ វ៉ែនសៃ (ទៅសិក្សាវិជ្ជា វិស្វកម្ម École centrale នៅឆ្នាំ ១៩៣០ ត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរវិញ នៅឆ្នាំ ១៩៣៩)

^៥ *Pol Pot Frère Numéro Un*, David P. Chandler, Plon, Paris, 1992, p. 50

^៦ លោក សម សារី ទៅរៀននៅស្រុក បារាំង នៅឆ្នាំ ១៩៤៦

ហើយត្រឡប់មកមាតុប្រទេសវិញ នៅឆ្នាំ ១៩៥០។

ត្រូវបំបែកចេញ ទៅឆ្នាំ ១៩៤២ តាមសេចក្តីស្នើសុំរបស់ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ។ (សមាគមនេះបានត្រូវបង្កើត នៅ ឆ្នាំ១៩៤៦ ដែលកាលនោះ មាន លោក អៀ ស៊ីចួរ ជាប្រធាន និង លោក យ៉ែម សារ៉ែន ជាអគ្គលេខាធិការ)។ «សមាគម និស្សិតខ្មែរ» កាលដើមឡើយ ជាសមាគម ដែលមានអ្នកជាតិនិយម (អៀ ស៊ីចួរ) និងអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ (យ៉ែម សារ៉ែន) ជាអ្នកដឹកនាំ ប៉ុន្តែ ចាប់តាំងពីពេលដែលលោក អៀ ស៊ីចួរ ត្រឡប់ទៅស្រុកខ្មែរទៅ បានក្លាយទៅជា សមាគមម៉ាក្សនិយម ដោយ មាន លោក ហ៊ឺ យន់ ជាប្រធាន។ សមាគម «សម្ព័ន្ធនិស្សិតខ្មែរ» ដែលបង្កើតនៅឆ្នាំ ១៩៤៦ ជាសមាគមដែលមាននិន្នាការកុម្មុយនិស្ត។ មុនព្រឹត្តិការណ៍នេះ គឺនៅឆ្នាំ ១៩៤០ និស្សិតខ្មែរមួយក្រុម ដែលមាននិន្នាការ ម៉ាក្សនិយម និង កុម្មុយនិស្ត តែម្តង ក៏អាចថា បាន បានបង្កើតក្រុមម៉ាក្សនិយមមួយដែលមាន ហ៊ឺ យន់, ជួន មុន្ន, កេង វ៉ាន់សាក់, ប៊ុល ពត ជាដើមជាសមាជិក។ នៅទសវត្សរ៍ ១៩៤០ យុវជនខ្មែរ មួយចំនួនដែលបាន បញ្ចប់ ការសិក្សាមធ្យមសិក្សានៅស្រុកខ្មែរ ក៏មកសិក្សានៅប្រទេសបារាំងដែរ។ អ្នក ដែលល្បី ជាងគេ មានជាអាទិ៍ ខៀវ សំផន ហ៊ឺ យន់ ដែលជា អ្នកបង្កើតក្រុម ម៉ាក្ស និយម នៅ ប្រទេសបារាំង។ នៅឆ្នាំ ១៩៤១ ស៊ីន ឆឹកថាញ់បានត្រូវបារាំងដោះលែង ឲ្យត្រឡប់មក មាតុភូមិវិញ ប៉ុន្តែ រត់ទៅ តស៊ូក្នុងព្រៃ នៅឆ្នាំ ១៩៤២ ជាមួយលោក អៀ ស៊ីចួរ លោក ហង្ស ធនហាក់។ នៅឆ្នាំ ១៩៤០-១៩៦០ យុវជនខ្មែរជាច្រើន បានទៅបំពេញវិជ្ជានៅស្រុកបារាំង។ ដើម្បីចៀសវាងកុំឲ្យនិស្សិតខ្មែរ ទៅស្នាក់អាស្រ័យ នៅ «ផ្ទះសំណាក់ សម្រាប់និស្សិតមកពីឥណ្ឌូចិន» ដែលកាលនោះជា សំបុកនិស្សិត កុម្មុយនិស្ត (Maison d'Indochine) រដ្ឋខ្មែរបានសាងសង់ផ្ទះ សំណាក់មួយសម្រាប់ និស្សិតខ្មែរ នៅ បុរីសកល វិទ្យាល័យជីក្រុងប៉ារីស (Pavillon du Cambodge) ។

១១ ទាក់ទង នឹងបញ្ហានិស្សិតខ្មែរនៅស្រុកបារាំង សូមអានសៀវភៅ របស់ លោកស្រី ម៉ារី អាឡេចសង់ឌ្រីន ម៉ាតាំង (Le Mal cambodgien, Marie Alexandrine Martin, Hachette, Paris, 1989) ។

«ផ្ទះខ្មែរ» បានត្រូវសម្ពាធនៅថ្ងៃ ២០ សីហាឆ្នាំ ១៩៤៧ ក្រោមអធិបតី សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦០ «សមាគមមិត្តខ្មែរនៅប្រទេសបារាំង» (ម៉ៅ សាយ, ឌុក វ៉ាស៊ី) បាន រំលាយចូល ជាមួយ «សមាគមខ្មែរ» (A.K.) ដើម្បីបង្កើតសមាគម មួយទៀតមាន ឈ្មោះថា C.K.O.M. (Communauté des Cambodgiens d'Outre- mer, សហគមន៍ខ្មែរ នាយសមុទ្រ) ។ «សមាគមខ្មែរ» បានត្រូវបង្កើតឡើង នៅថ្ងៃ ២៧ កុម្ភៈឆ្នាំ ១៩៤៤ ។ នៅពេលនោះ សមាគម អា កា (A.K.) មាន លោក ចៅ សេង អូ ជា ប្រធាន ។ រី ឯ សមាជិក ផ្សេងៗទៀត មាន ជាអាទិ៍ ៖ ឌី ប៉ាឡែន, រ៉ូហ្សេ កុសល, សាម៉ែរ ផលគុន, ស្រី ប៊ុន័យ សមាគមនេះ ដែលមានអាយុ ៤ ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ មាន ការគាំទ្រពីលោក ញ៉ាត ជួន្រីន ដែលជាសេនាត របស់ សម្តេច សីហនុ។ រីឯសមាគមសេកុម (C.K.O.M.) ដែលមានអាយុ ៦ ឆ្នាំ មាន សមាជិក សំខាន់ៗ ដូចតទៅ ៖ ជា ថៃ សេង (ប្រធាន), ឡុង ប៊ែត, អ៊ុយ ផាត់ណា, កូ ស៊ី អ៊ុយ, ប៊ុរ៉ាមី ជួន្រីន, ឌុត ណារ៉ាំង, ចំរើន សំអៀន ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៤ បន្ទាប់ពី សម្តេច នរោត្តម សីហនុ មកស្រុកបារាំង នៅថ្ងៃ សីហាឆ្នាំ ១៩៦៧ សមាគមមួយទៀត ឈ្មោះ «សមាគមទូទៅ នៃ ជនជាតិខ្មែរ នៅស្រុកបារាំង» A.G.C.A.F.(Association Générale des Cambodgiens en France) បានចាប់បដិសន្ធិ (១៩៦៤)។ គោលដៅ នៃ សមាគមនេះ គឺបញ្ចូលសមាគម «សេកុម» មកជាមួយ សមាគម «សម្ព័ន្ធនិស្សិត ខ្មែរ» (U.E.K.) ដែលមាន និន្នាការ កុម្មុយនិស្ត ។ មុនដំបូង ដោយសមាគម A.G. C.A.F. មាន សម្តេច សីហនុ ជាអ្នកបង្កើតបង្រួម សមាគម «សម្ព័ន្ធនិស្សិតខ្មែរ» (U.E.K.) ក៏សុខចិត្ត។ ប៉ុន្តែនៅទីបំផុត បែរជាអាលសេគេចបាត់ទៅវិញទៅ (កាលនោះ អ៊ុយ អី កា មានលោក សៀង ហាក់ ជាអ្នកដឹកនាំ) ។ តាមការពិត សមាគម អាហ្សូកាហ្វ មាន ការកំចាត់ទ្រ ចលនា សង្គមនិយម នៅប្រទេសបារាំង។ ក្រោយមក ចន្ទស្រា នៃ សមាគម អាហ្សូកាហ្វ (ឡុង ប៊ែត) ក៏លែងមានមុខ ហើយ ត្រូវ ជំនួសដោយ ឈៀង គឹម សួរ ដែលជាអ្នកកណ្តាលនិយម។

ចាប់តាំងពីដើមឆ្នាំ ១៩៥០ នោះដែរ និស្សិតខ្មែរមួយចំនួន ដែលបានទៅរៀននៅ ស្រុកបាវាំងនៅសៀមរាប ១៩៤០ ហើយ ដែលមាននិទ្ទាការរងនិយម (អ្នកចម្រើន និយម ឬជឿនលឿននិយម) និងកុម្មុយនិស្ត បានត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរវិញជាបន្តបន្ទាប់។ ខៀវ ប៉ុណ្ណាវី ភិរិយា របស់សាឡុត សា ដែលមកដល់ស្រុកខ្មែរនៅឆ្នាំ ១៩៥១ ប្រកប មុខរបរជាសាស្ត្រាចារ្យ។ លោក កេនី វ៉ាន់សាក់ ត្រឡប់មកវិញនៅឆ្នាំ ១៩៥២ លោក ជួន មុម្ព នៅឆ្នាំ ១៩៥៤ សុន សេន នៅឆ្នាំ ១៩៥៦ អៀង សារី នៅឆ្នាំ ១៩៥៧ ។ និស្សិតខ្មែរខ្លះ ដែលមាននិទ្ទាការសេរីនិយម គឺវិលមកវិញ នៅសេរីឆ្នាំ ១៩៥០ នោះ ដែរ។ អ្នកម៉ាក្សនិយមខ្មែរដំនាន់ទី ២ ដែលទៅបំពេញវិជ្ជានៅស្រុកបាវាំងនៅឆ្នាំ ១៩៤៥ បានត្រឡប់មកវិញនៅចុងសេរីឆ្នាំ ៥០។ ខៀវ សំផន ដែលបានទៅសិក្សាខាងវិទ្យា សាស្ត្រសង្គមនៅម៉ឺនប៉ែលលេវ បន្ទាប់មក នៅទីក្រុងប៉ារីសនៅឆ្នាំ ១៩៤៥ បានវិល មកស្រុកវិញ នៅឆ្នាំ ១៩៤៩ ហើយចូលជាសមាជិក ចលនា សង្គមរាស្ត្រនិយម របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅឆ្នាំដែល។ ប៉ុន្តែ មួយឆ្នាំក្រោយមក ខៀវ សំផន បាន បង្កើតកាសែតជាភាសាបារាំង L'Observateur (អ្នកសង្កេតការណ៍)។ បន្ទាប់ពីបាន ត្រូវ ជាប់គុក ជាងមួយខែ សំផន ចូលជា សកម្មជន នៃ «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា»^{១២} (P.C. K.)។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៧។

ភាគច្រើន នៃ អ្នកដែលបានធ្វើការសិក្សា នៅប្រទេសបារាំង ហើយដែលបាន ត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញ តាំងពីឆ្នាំ ១៩៤៦ មក បាននាំគ្នាទាមទារឯករាជ្យពីបារាំង យ៉ាង ស្មើស្មាញ។ អ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស និង បញ្ញវន្តមួយចំនួនដូចជាលោកស៊ុម រ៉ា លោក អៀវ កិះ ជាដើម ធ្វើការតស៊ូ តាមរយៈគណបក្ស ប្រជាធិបតេយ្យ ដែល

^{១២} «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» ជា បក្សដែល សាឡុត សា ហៅ ប៉ុល ពត បានបង្កើត នៅឆ្នាំ ១៩៦៦ បន្ទាប់ពីបានផ្តាច់ខ្លួនបន្តិចម្តងៗ ពី«បក្សប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា» ដែលបាន ត្រូវបង្កើតនៅឆ្នាំ ១៩៥១ ហើយដែលកាលនោះ មាន ស៊ិន ឌីក មិញ, ទូ សាមុត, សៀវ ហេង ជាអ្នកដឹកនាំ។

បានទទួលជាគណៈ ដ៏ត្រចះត្រចង់ ក្នុងការបោះឆ្នោតសភាធម្មនុញ្ញ ដែលបារាំងបាន បង្កើត ហើយដែលបាននាំមកឲ្យ ប្រទេសកម្ពុជា នូវ របបមួយថ្មី (រាជានិយមអាស្រ័យ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ)។ នៅពេលបោះឆ្នោតសភា ក្រោយមកទៀត គណបក្ស ប្រជាធិបតេយ្យ ក៏ ទទួលជ័យជំនះដែរ ជាហេតុធ្វើឲ្យបារាំង មានមានការបារម្ភយ៉ាងខ្លាំង ខ្លាចក្រែង គណ បក្ស ប្រជាធិបតេយ្យ មានទំនាក់ទំនង ជាមួយពួកវៀតមិញ ដែលជាសត្រូវរបស់គេ នៅពេលនោះ។ ម៉្យាងទៀត គណបក្ស សេរីភាព ដែលបារាំងបានបង្កើតហើយដែល ស្ថិត នៅក្រោមការដឹកនាំ របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរិនេត ក៏ទទួលបរាជ័យទៀត ។ តាម រយៈសភាពការណ៍នេះ គេអាចនិយាយបានថា កិត្យានុភាព របស់ គណបក្ស ប្រជាធិប តេយ្យ នៅពេលនោះ មានកត្តាពីរសំខាន់ គឺមួយ កិត្យានុភាពផ្ទាល់ របស់ អ្នកអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស ហើយ កត្តាមួយទៀត គឺ កម្មវិធីនយោបាយ និងលក្ខណសម្បត្តិ របស់ សមា ជិក នៃ គណបក្សនេះ។ អ្នករាជការ ដែលចាប់ផ្តើម មានការចេះដឹង និង ចាប់ផ្តើមគិត គួររៀន ប្រទេសជាតិ តាមរបបប្រជាធិបតេយ្យ បាននាំគ្នាបោះឆ្នោតឲ្យអ្នកប្រជាធិប តេយ្យយ៉ាងសន្ធឹកសន្ធាប់។ នេះជាចំណុចមួយដ៏សំខាន់សំរាប់ការសិក្សាសង្គមសាស្ត្រ។ ប្រទេសកម្ពុជាកំពុងតែផ្លាស់ប្តូររចនាសម្ព័ន្ធរូបរាជ្យ និង នយោបាយជាសន្សឹមៗ តាំង ពីពេលនោះមក។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៧ អ្នកអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្ស ចូលជីវិត ហើយ នៅដើមឆ្នាំ ១៩៥០ លោក អៀវ កិះ ត្រូវគេគប់គ្រាប់បែកធ្វើឃាត នៅទីស្នាក់ការគណបក្ស។ តាំង ពីពេលនោះមក គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ បានបាត់បង់ នូវថាមពលដើមរបស់ខ្លួន។ សូមកត់សំគាល់ថា ទន្ទឹមនោះដែរ មានចលនាតស៊ូ ទាមទារ ឯករាជ្យពីបារាំង បីទៀត គឺ ចលនា របស់ ស៊ិន ឌីក មិញ ហៅអាចារ្យមានដែលមាន វៀតមិញនៅពីក្រោយ ចលនា របស់លោក ស៊ិន ឌីក ថាន់ ដែលបានដឹកនាំ មហាបាតកម្មដេញបារាំង នៅ វ៉ៃកក្កដាឆ្នាំ ១៩៤៦ ហើយដែលរត់ទៅប្រទេសជប៉ុន នៅពេលដែលបារាំង ចាប់អាចារ្យ ហែម ចៀវ លោក ប៊ុន ថាន់ ម៉ុល និង អ្នកតស៊ូមួយចំនួនទៀតទៅដាក់គុកនៅ កោះត្រឡាច។ ចលនាមួយទៀត គឺ ចលនា របស់អ្នកអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ចន្ទវង្ស ដែលការពារ របប រាជានិយមជាពិសេស រាជវង្ស នរោត្តម។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៥ ស៊ិន ឌីក

ថាញ់ ឡើងធ្វើជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី នៅពេលដែល ជប៉ុនកាប់អំណាច នៅស្រុកខ្មែរ ។ ប៉ុន្តែ ក្រោយបរាជ័យ របស់កងទ័ពជប៉ុន នៅក្នុងសង្គ្រាមលោក លើកទី ២ បារាំង ក៏ ត្រឡប់មកវិញ ហើយ ដាក់ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ឲ្យស្ថិតនៅក្រោម អាណា ព្យាបាល របស់ បារាំង បន្តមកទៀត ។ នៅពេលដែលគណបក្ស *ប្រជាធិបតេយ្យ* បាត់បង់ អ្នកដឹកនាំ សំខាន់ៗ សមាជិកខ្លះ ចង់រើទៅរក ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរវិញ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៤២ ដោយមាន ការជំរុញ ពីបារាំង ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ វិលមកក្តាប់ អំណាចវិញ តាមរយៈមាត្រា ២១ នៃ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ (ការស្រុត ឡី ម៉ូនីដ ចាត់ទុក ការវិល មកកាន់អំណាចវិញ របស់ ព្រះមហាក្សត្រ នេះ ថាជា «រដ្ឋប្រហារស្របច្បាប់» : («Coup d'Etat légal») ។ នៅពេលដែល ព្រះមហាក្សត្រ ទម្លាក់រដ្ឋាភិបាល ប្រជា ធិបតេយ្យ លោក ហ៊ុយ គន្ធាល និស្សិតខ្មែរនៅស្រុក បារាំង បាននាំគ្នា ថ្កោលទោស ព្រះមហាក្សត្រយ៉ាងខ្លាំង (ជាពិសេស លោក ហ៊ុយ នំ និង លោក កេន វ៉ាន់សាក់) ។ លុះបានអំណាច មកវិញហើយ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ក៏ ចាប់ផ្តើមទាមទារ ឯករាជ្យពី បារាំង ដោយឥតបង្ខំ ដោយមាន ការចូលរួមចំណែកយ៉ាង សកម្ម ពី បញ្ជីវិន័យ អភិរក្សនិយម មួយចំនួនដូច ជា លោក ញ៉ាក់ ជូឡុង និង លោក សម សារី ជាដើម។ នៅចុងឆ្នាំ ១៩៤៣ បារាំងបានប្រគល់ឯករាជ្យមកឲ្យខ្មែរ។ សន្និសីទអន្តរជាតិទីក្រុង ហ្សឺណែវ បានបញ្ជាក់ពី លក្ខណៈអន្តរជាតិ នៃ ឯករាជ្យខ្មែរ។ លោក សម សារី ដែល យល់ច្បាស់ពី ការគំរាមកំហែង ពី សំណាក់ប្រទេសកុម្មុយនិស្ត បានស្នើឲ្យប្រទេស មហាអំណាចធានាឯករាជ្យនេះ ឲ្យបានត្រឹមត្រូវ ជាពិសេស សុំឲ្យខ្មែរមាន សុទ្ធិបរិបូរ ក្នុងការជ្រើសរើស សម្ព័ន្ធមិត្ត របស់ខ្លួន។ ការតស៊ូ ដ៏សំខាន់នេះ ចំពោះប្រវត្តិ សាស្ត្រខ្មែរ បានប្រព្រឹត្តទៅ អស់ពេញមួយយប់ ។ នៅទីបំផុត លោក ម៉ូឡូតូហ្វ អ្នក តំណាង សហភាព សូវៀត ក៏យល់ព្រម ។ ប៉ុន្តែ គឺ ការទាមទារចុងក្រោយនេះតែម្តង ដែលធ្វើឲ្យ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ អាក់អន់ស្រពន់ចិត្ត ហើយបង្កើតរដ្ឋាភិ បាលមួយទៀត ដែលគ្មានវត្តមាន លោក សម សារី ។ គេអាចនិយាយបានថា គឺតាំងពី ពេលនោះមកហើយ ដែលស្តេចខ្មែរអង្គនេះ មានគោល បំណងចង់ ផ្តាច់ស្រុក

ខ្មែរពីបស្ចឹមប្រទេស ដើម្បីយកប្រទេសចិនកុម្មុយនិស្ត ធ្វើជាមហាមិត្តពិសេស។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៤ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ បានដាក់រាជ្យ ថ្វាយទៅ ព្រះមាតា និង ព្រះបិតា ដើម្បីចូលប្រឡូកដោយផ្ទាល់ ក្នុងឆាកនយោបាយ។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៩ ទំនាស់ រវាង ព្រះ មហាក្សត្រ និង លោក សម សារី ស្តែងចេញឡើងយ៉ាងច្បាស់ ។ ភ្លៀត ឱកាសលោក សម សារី មានបញ្ជាក្រសួង នៅទីក្រុងឡុងដ្រ (សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បាននិរទេស លោក សម សារី ឲ្យមកធ្វើជា ឯកអគ្គរាជទូត នៅប្រទេស អង់គ្លេស) សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដកខ្លួនឲ្យបានឆ្ងាយ បំផុតពី វេជ្ជខ្មែររូបនេះ ដែលព្រះអង្គដឹងយ៉ាងច្បាស់ថា ខុសពីព្រះអង្គ សម សារី ជាអ្នកដែលមិនត្រូវ នឹង ប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ឡើយ ។ ចាប់ តាំងពីឆ្នាំ ១៩៤៩ មក លោក សម សារី បានត្រូវ *របបសន្តិមរស្រនិយម* (ដែល លោក សម សារី បានទិតទំជួយបង្កើត) ចោទលោកថា ជាជនក្បត់ជាតិតែម្តង។ ក្រោយ មក លោក សម សារី ចូលទៅ ក្នុង ចលនា *ខ្មែរសេរី* របស់ លោកស៊ីន ឆឹក ថាញ់ ដែលបានរត់ចូលព្រៃនៅឆ្នាំ ១៩៤២។ ប៉ុន្តែ ជាអកុសល លោកត្រូវគេលួចធ្វើឃាត នៅក្នុងស្ថានភាពមួយ ដ៏ អាថ៌កំបាំង។

ចាប់តាំង ពី ឆ្នាំ ១៩៦០ មក ឆ្នាំ ១៩៧០ ប្រទេសកុម្មុយនិស្តក្រោមការដឹកនាំ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលបានត្រូវតែងតាំង ជាប្រមុខរដ្ឋ ដោយសភាពាន់ពីរ នៅ ឆ្នាំ ១៩៦០នោះមក បានចង់មិត្តភាពពិសេស ជាមួយប្រទេសចិនកុម្មុយនិស្តដែលកាល នោះស្ថិតនៅក្រោមការដឹកនាំ របស់ ម៉ៅ សេទុង។ អតីតនិស្សិតខ្មែរនៅស្រុកបារាំង នា ទសវត្សរ៍ ១៩៤០ ដែលបានត្រឡប់មកមាតុប្រទេសវិញ នៅឆ្នាំ ៤០-៦០ ចាប់ផ្តើមធ្វើ សកម្មភាពនយោបាយ យ៉ាងសកម្ម ។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៤ លោក កេន វ៉ាន់សាក់ ចូលជា សមាជិក គណបក្ស *ប្រជាធិបតេយ្យ* បន្ទាប់មក បានត្រូវតែងតាំងជា អគ្គលេខាធិការ នៃគណបក្សនោះ ។ នៅពេលបោះឆ្នោតសភា ឆ្នាំ ១៩៤៥ លោក កេន វ៉ាន់សាក់ វាយប្រហារ របបជាតិនិយម យ៉ាងខ្លាំង ហើយ ត្រូវគេចាប់ដាក់គុក អស់ជិតមួយខែ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៨ ក្រោយ ការបោះឆ្នោត នៅសម្តេច (២ មេសា ឆ្នាំ ១៩៦៧) លោក បានត្រូវបំប្លែង របស់ សម្តេច សីហនុ ចោទប្រកាន់ថា ជា អ្នកបំបែបប្រាស វិស័យ ឲ្យ

បង្កើតកាលាហល ហើយត្រូវគេដាក់ឃុំ នៅក្នុងលំនៅឋានរបស់លោក ហើយ ហាម ជាដាច់ខាត មិនលោកជ្រៀនតទៅទៀត។ នៅពេលប៉ូលីស ឆែកឆេរផ្ទះលោក គេបាន កេរឃើញ សៀវភៅ ដែលសរសេរពី កាល ម៉ាក្ស និង ម៉ាយ សេឡីន ។ ដោយព្រោះ តែសៀវភៅទាំងឡាយនេះ លោក វ៉ាន់សាក បានត្រូវគេចាប់ដាក់គុក សាជាថ្មីទៀត ។ ទាល់តែមកដល់នៅពេល ដែលឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ ឡើងកាន់អំណាចនៅខែ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៧០ ទើបលោកបានចាកផុត ពីទុក្ខវេទនា ដែលសម្តេច សីហនុ បានកំហិតទៅ លើរូបលោក។ ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ បានតែងតាំងលោក ជា អ្នកតំណាងប្រទេស កម្ពុជា នៅអង្គការ យូណេស្កូ នៅឆ្នាំ ១៩៧១ បន្ទាប់មក ជា ការធារី ប្រចាំប្រទេស បារាំង ។ ខាងបញ្ចេញនូវ ដែលមិននិយម លទ្ធិម៉ាក្សវិញ គេក៏បង្ខំសកម្មភាព របស់គេ យ៉ាងខ្លាំងក្លាដែរ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៧ លោក ឌុក វ៉ាន់ បង្កើតកាសែត ជាភាសាបារាំង មួយ ឈ្មោះ «ភ្នំពេញប្រេស» (Phnom Penh Press) ។ គឺជាកាសែតដែលមាន និន្នាការស្តាប់និយមដែលរិះគន់ នយោបាយ របស់ សម្តេច សីហនុ យ៉ាងចាស់ដៃ ហើយ ជា គូប្រជែង របស់សារពត៌មាន ជាភាសាបារាំងមួយទៀតឈ្មោះ «ឡា ដេប៉េស ដុយ កាំបុងស្ត៍» (La Dépêche du Cambodge) ដឹកនាំ ដោយ ចៅ សេនី មិត្តម្នាក់ របស់ សាឡុត សា ហើយដែលជា រដ្ឋមន្ត្រី ជំនិតម្នាក់ របស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ។ ភ្លេច ឱកាស មានឥទ្ធិពល ចៅ សេនី បានដណ្តើម ការដឹកនាំកាសែតនេះ ពីលោក ស៊ុម វ៉ាន់ នៅ ឆ្នាំ ១៩៦៨ ។ សហការី របស់លោក ឌុក វ៉ាន់ នៅកាសែត «ភ្នំពេញ ប្រេស » មានជាអាទិ៍ លោក ប៉ូលី តៃ សួន (ព្រឹទ្ធបុរសវិទ្យាល័យ អក្សរសាស្ត្រ និង មនុស្ស សាស្ត្រ) លោក ចៅ បាន លោក គន្ធាវ៉ា ដី ម៉ុនីត្រី ។ ប្រវត្តិសាស្ត្រ បានបោះទុកថា លោក ឌុក វ៉ាន់ ជាអ្នកប្រឆាំង ចេញមុខម្នាក់ តទល់ នឹង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ តាំងពីពេលនោះមក។ អ្នកប្រឆាំងចេញមុខផ្សេងទៀត ដែលមាននិន្នាការសេរីនិយម មាន ជាអាទិ៍ លោក ស៊ីន ឌីក ថាញ់ ថាន់ លោក សម សារី លោកចៅ ប៊ុរី លោក

សៅ ឌីយ លោកព្រាប អ៊ុន លោក មធុរា ។ លោក សៅ ឌីយ លោក ព្រាប អ៊ុន លោក ចៅ ប៊ុរី បានត្រូវគេយកទៅប្រហារជីវិត នៅត្រពាំងក្រឡឹង^{១៣} ។ នៅពេល ដែលអ្នកអភិរក្សនិយមស្មោះត្រង់ និងសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដឹកនាំប្រទេស បញ្ចូលនូវ ឆ្លើយនិយម ក៏បានត្រូវគេធ្វើឃាតដែរ។ នៅថ្ងៃ ១១ តុលា ឆ្នាំ ១៩៩៩ អ្នកកាសែត កុម្មុយ និស្ត ណុប បូផាន់ បានត្រូវគេធ្វើឃាត ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៣ នៅពេលដែល នៅក្នុងព្រៃ ប៉ូល ពត ដណ្តើមយក ការដឹកនាំ បក្សប្រជាជនបដិវត្តន៍ ពី សោ ភឹម បាន (មហាសន្និបាត បក្សពលករ កម្ពុជា ថ្ងៃ ២០-២១ កុម្ភៈ) បន្ទាប់ពី ទូ សាមុត ត្រូវបាត់ខ្លួន (២០ កក្កដា ១៩៦២) នៅភ្នំពេញ ឯណោះវិញ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រើ កលល្បិចហៅ បញ្ជាវន្ត ឆ្លើយនិយមចំនួន ៣៤ រូប ឲ្យចូលមករៀបចំគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ។ ក្នុង ចំណោមបញ្ជាវន្ត ៣៤ នាក់នោះ មាន ឈ្មោះ គាត ឈុន, កេនី វ៉ាន់សាក, ខៀវ សំផន, ទេព ឈីរី ខេនី, ហ៊ុំ វ៉ាន់, ហ៊ុំ យន់, ចៅ សេនី, សាឡុត សា, អៀង សារី, សុខ សេន, ជួន ប្រាសិទ្ធ, ឱក សាគុន។ ប៉ុន្តែ ដោយជំងឺថា ជាអន្ទាក់ ពួកអ្នកទាំងនោះ ក៏មិនព្រមទទួល សេចក្តីស្នើ នោះ។ នៅពេលដែល សម្តេច សីហនុ បង្គាប់បញ្ជាវន្ត សាស្ត្រាចារ្យឆ្លើយនិយម ដែល ចេញពី មហាវិទ្យាល័យគរុកោសល្យ ជាច្រើន បានបាត់ បង់ជីវិត។ នៅឆ្នាំ ៦០-៧០ នោះការប្រយុទ្ធគ្នា រវាង បញ្ជាវន្ត ឆ្លើយនិយម និង ស្តាំនិយមអភិរក្ស បានប្រព្រឹត្តទៅតាម រយៈកាសែត និង នៅក្នុងរដ្ឋសភា ។ ក្រោយ ការបោះបោះ ប្រជែងសិក រវាងសម្តេច (២ មេសាឆ្នាំ ១៩៦៧) និង ក្រោយ ការគំរាម កំហែង របស់ សម្តេច សីហនុ ថា នឹងយកអ្នកនាំឲ្យមានការបោះបោះនោះ ទៅឲ្យតុលាការសិក កាត់ទោស ខៀវ សំផន និង ហ៊ុំ យន់ ក៏រត់ចូលព្រៃ (ថ្ងៃ ២៤ មេសាឆ្នាំ ១៩៦៧) ។ កាលនោះ គេចោទប្រកាន់ថា អ្នកតំណាង រាស្ត្រឆ្លើយនិយម ទាំងពីររូបនេះ

^{១៣} ព្រាប អ៊ុន ត្រូវសម្តេច នរោត្តមសីហនុ ឲ្យគេប្រហារជីវិត នៅត្រពាំងក្រឡឹង នៅថ្ងៃ ២០ មករាឆ្នាំ ១៩៦៤ លោក មធុរា និង ចៅ ប៊ុរី នៅខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៦៦ លោក សៅ ឌីយ នៅថ្ងៃ ២២ មេសាឆ្នាំ ១៩៦៧។

បានត្រូវប៉ូលីស របស់ សម្តេច សីហនុ សម្លាប់ចោល។ តាមការពិត គឺ ក្រសួង សម្ងាត់ចិន ដែលបានបង្កើត ការសង្ស័យនេះ ព្រោះ ការសែតចិន បាននិយាយ រៀបរាប់ យ៉ាងច្បាស់ អំពីរឿងនេះ ដែលពុំពិតទាល់តែសោះ ។ រីឯគោលដៅ នយោបាយ គឺ ប្រហែលជា ដើម្បី ទម្លាក់ទោសទៅលើ ឧត្តមសន្តិយ័ លន់ នល់។ ប៉ុន្តែ ការសន្និដ្ឋាន មួយទៀត គឺ ចិន ការពារជីវិត អ្នកទាំងពីរនាក់នោះ ដើម្បីពង្រឹង ចលនា ខ្មែរក្រហម ដែលគេសម្រាំងជាស្រេច ដើម្បី សម្រេចគោលដៅ អនុគ្រាតចិន នៅ កម្ពុជា ព្រោះ សម្តេច សីហនុ គ្រាន់ តែជាយុទ្ធវិធី ប៉ុណ្ណោះ។ នៅ ថ្ងៃ ១៣ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៦៧ ដដែល នោះ ក្រសួងអប់រំជាតិ បានចាប់ផ្តើម អភិក្រម ខេមរយានកម្ម។

ការវិវត្តន៍ នៃ សន្តិមុខ្មែរ ពីសម័យអង្គរ មក បច្ចុប្បន្នកាល

សន្តិមុខ្មែរ មានការប្រែប្រួលច្រើន តាំងពីសម័យអង្គរមក ប៉ុន្តែ គឺជាការវិវត្តន៍ ចក្រចលនា (évolution cyclique)។ នៅចុងសតវត្សរ៍ទី ១២ ប្រទេសកម្ពុជា បាន ផ្លាស់ប្តូរពីការគោរពបូជាព្រះសិវលិង្គ (ពហុញ្ញសាសនា) មកការគោរព លោកេស្វរ (គូអង្គពោធិសត្វ នៃ ពុទ្ធសាសនា មហាយាន) ។ ក្រោយបដិវត្តន៍ពុទ្ធសាសនា នៅសតវត្សរ៍ទី១៤ (១៣៣៦) ខ្មែរបែរមកកាន់ លទ្ធិពុទ្ធសាសនាហិណយាន (ថេរវាទ្យ បុរាណ)។ ទោះជាមានការផ្លាស់ប្តូរ ឧបរចនាសម្ព័ន្ធ (superstructure) ដូច្នេះក៏ដោយ ក៏របៀប គ្រប់គ្រងប្រទេស នៅតែមាន លក្ខណៈ ទេវរាជ ដដែល។ ទោះបីរបបរាជានិយមខ្មែរ ជារបប ជ្រើសតាំងមហាក្សត្រក្តី (monarchie électorale) ក៏ការបន្តរាជ្យពុំមានច្បាប់ ច្បាស់លាស់ ដដែល។ អ្នកខ្លាំង អាចយកអំណាចពេលណាក៏បាន។ ពីចុងសតវត្សរ៍ ទី ១៩ មកដល់ ពាក់កណ្តាលសតវត្សរ៍ ទី ២០ វប្បធម៌បារាំង បានត្រូវផ្សព្វផ្សាយជាមួយ អារិយធម៌ខ្មែរ ហើយនៅឆ្នាំ ១៩៤៧ របបរាជានិយមប្រពៃណី បានត្រូវប្តូរមកជារបប

រាជានិយមអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ (ព្រះមហាក្សត្រសោយរាជ្យសម្បត្តិ តែមិនគ្រប់គ្រង ឡើយ)។ នៅឆ្នាំ ១៩៥២ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ចាប់ផ្តើមវិលមកកេរ្តប ទេវរាជ វិញដដែល ប៉ុន្តែ តាមរូបភាពទំនើប។ នៅឆ្នាំ ១៩៥៥ ព្រះមហាក្សត្រ វិលមក គ្រប់គ្រងប្រទេស ដោយ ផ្ទាល់ព្រះអង្គ ដោយចូលប្រយុទ្ធ ក្នុងឆាកនយោបាយ តទល់ នឹង គណបក្ស នយោបាយនានា។ នៅឆ្នាំ ១៩៦០ ព្រះអង្គ បានបង្កើតស្ថាប័នគ្រប់គ្រង មួយថ្មីទៀត គឺស្ថាប័ន «ព្រះប្រមុខរដ្ឋ» ដែលមានលក្ខណៈ ពាក់កណ្តាល របបរាជានិយម ពាក់កណ្តាលរបបសាធារណរដ្ឋ តាមបែបប្រទេសសន្តិមុខនិយម នៅពេលនោះ។ នៅ ឆ្នាំ ១៩៧០ ស្រុកខ្មែរផ្លាស់ប្តូរ ពីរបប ទេវរាជ តាមបែបសម្តេច នរោត្តម សីហនុ មកជារបបសាធារណរដ្ឋ តាមបែបបស្ថិរមុខនិយម។ កាលពីឆ្នាំ ១៩៤៧ ប្រទេសកម្ពុជា កំពុងឈានជាដំណាក់កាល ឆ្ពោះមកកេរ្តប សាធារណរដ្ឋ ប៉ុន្តែអភិក្រមនេះត្រូវកាត់ ផ្តាច់ទៅវិញនៅឆ្នាំ ១៩៥២ រហូតដល់ ឆ្នាំ ១៩៧០ ។ ពីឆ្នាំ ១៩៧៥ មកដល់ឆ្នាំ ១៩៩៣ ប្រទេសកម្ពុជា បានយករបបកុម្មុយនិស្តមកគ្រប់គ្រង ៖ តាមបែបម៉ាឌីនិយម (១៩៧៥-១៩៧៩) និងតាមបែបសូវៀត (១៩៧៩-១៩៩៣)។ ពីឆ្នាំ ១៩៩៣ មកឆ្នាំ ១៩៩៧ ប្រទេសកម្ពុជា បានវិលមកកេរ្តបឆ្នាំ ១៩៤៧ ដដែល គឺ របប រាជានិយមអាស្រ័យរដ្ឋ ធម្មនុញ្ញ ។ ចាប់ពី ឆ្នាំ ១៩៩៧ មក ស្រុកខ្មែរបានធ្លាក់ទៅដល់របបមួយដែលដកស្រង់ ចេញពីរបប ទេវរាជ វិញដដែល។ គេអាចពន្យល់ ការផ្លាស់ប្តូរ របបនយោបាយ ពីឆ្នាំ ១៩៤៧ មក ដោយផ្អែកទៅលើ ការប្រជែងកម្លាំង នៅក្នុងពិភពលោក និង នៅក្នុងតំបន់ ប៉ុន្តែគេក៏អាចពន្យល់ បាតុភូត ចក្រចលនា នេះ ទៅតាម ចេនាសម្ព័ន្ធ វប្បធម៌ បានដែរ នៅក្នុងករណីដែលជំហរ នៃ គំនិតថ្មី ពុំមានលក្ខណៈរឹងមាំ ហើយ ជំហរនេះ បានត្រូវ ជួប និង ភាពរកាំរកូស ព្រោះតែអ្នកដឹកនាំខ្មែរ ខ្លាចបាត់បង់អំណាចរបស់គេ ពោលគឺ គេបានយកគំនិតជាតិនិយមតាមបែបបទទំនៀមទម្លាប់ចាស់និយម មកធ្វើជាលេស ។^{១៤}។ តាម ការពិត គំនិតជាតិនិយមវិជ្ជមាន (nationalisme positif) គឺ ការជំរុញស្រុក

^{១៤} សូមអាន Vandy Kaonn : Le Cambodge et ses difficultés d'insertion dans le monde moderne, un siècle d'Histoire sociale et politique, 1998.

ឲ្យមាន ការរីកចម្រើនគ្រប់វិស័យ ជាពិសេស វិស័យការចេះដឹង ស្មើនឹង ប្រទេសនានា
ជាអាទិ៍ ប្រទេសជិតខាង។

**មនោគមវិជ្ជា របស់ ម៉ាក្ស
និង បដិវត្តន៍ នៃ វណ្ណៈ អធន**
**Le marxisme
et la révolution prolétarienne**

សកម្មភាព បញ្ញវន្តខ្មែរ មុនពេល បានឯករាជ្យ

លទ្ធិម៉ាក្សនិយម បានចូលមកក្នុងស្រុកខ្មែរ តាមរយៈបញ្ញវន្តខ្មែរ មួយក្រុម ដែលមក ពីប្រទេសបារាំង នៅពេលដែលចលនារៀបចំបញ្ជី ជ្រៀតជ្រែកចូលមកស្រុកខ្មែរ ដើម្បីជួយ ខ្មែរដេញបារាំងចេញពីស្រុក។ ប៉ុន្តែ ក្រុមអ្នកម៉ាក្សនិយមខ្មែរមានប្រភពជាច្រើនទៀត។ ខ្លះ ស្ថិតនៅក្នុងចលនាប្រជាធិបតេយ្យ ខ្លះទៀត មកពីមជ្ឈដ្ឋាន «អ្នកចំរើននិយម» (les progressistes) ។ ប៉ុន្តែចំណុចរួម នៃ ចលនាទាំងនោះ គឺ គំនិតជាតិនិយម និង ការប្រឆាំង នឹង របបអាជ្ញាធរបារាំង ជាពិសេសប្រឆាំងនឹងព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ដែល បារាំងដាក់ឱ្យឡើងសោយរាជ្យ នៅឆ្នាំ ១៩៤១។ គោលដៅរួមនៅពេលនោះ គឺ ការដេញ បារាំងចេញពីស្រុក។ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ដែលបានត្រូវបង្កើតនៅឆ្នាំ ១៩៤៦ ដោយ លោក ស៊ីម វ៉ា លោក អៀវ កិន និង អ្នកប្រឆាំង នឹង វត្តមាន បារាំងនៅក្នុងស្រុក មួយ ចំនួន មាននិន្នាការយ៉ាងហោចណាស់ ក៏ ៣ ដែរ គឺ ៖ អ្នកសេរីនិយម អ្នកអភិរក្សនិយម និង «អ្នកចំរើននិយម»។ លោក ស៊ីម សាន ជា អ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ប៉ុន្តែលោកយល់ថា ប្រទេសកម្ពុជា មិនអាចអត់ ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ បានឡើយ ។ អ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស ដែលជាប្រធានគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ក៏ជា«អ្នកចំរើននិយម» ដែរ។ លោក កេង វ៉ាន់សាក់ ដែល នៅពេលបោះឆ្នោតសភា នា ឆ្នាំ ១៩៥៥ ជាអគ្គលេខាធិការ រង នៃ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ក៏គ្រាន់ជាអ្នកឆ្លើយនិយម ប៉ុណ្ណោះ ពោលគឺ អ្នកប្រជា ធិបតេយ្យឆ្លើយនិយម ប៉ុន្តែ មិនមែនជាជនកុម្មុយនិស្តឡើយ។ ដោយលោកប្រឆាំងយ៉ាង ពេញ ទំហំ នឹងរបបអាជ្ញាធរ ជាពិសេសព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ លោក បានក្លាយ ទៅជាអ្នកសាធារណរដ្ឋនិយមនៅក្នុង របបឥន្ទ្រសេនីយ៍លន់ នល់ (សាធារណ រដ្ឋ សេរីនិយមខ្មែរ) ។ ការកកើតឡើង នៃ ក្រុមអ្នកម៉ាក្សនិយម ចេញមកពីច្រើន ប្រភព ហើយវិវត្ត ទៅតាម ឥស្សរជនម្នាក់ៗ ។

នៅឆ្នាំ ១៩៣១ គឺ មួយឆ្នាំក្រោយ ការបង្កើតបក្សកុម្មុយនិស្ត ឥណ្ឌូចិន (PCI) អ្នក អង្គ ម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស ចេញទៅសិក្សានៅប្រទេស បារាំង។ យុត្តិវង្សស្ថិតនៅ

ស្រុកបារាំង អស់រយៈពេល ១៥ ឆ្នាំ ។ លោក បានចូលជា សមាជិក គណបក្ស សន្តិម និយម បារាំង ហើយ រៀនបានសញ្ញាបត្របណ្ឌិតរដ្ឋ ខាងគណិតសាស្ត្រ។ ១៥ ឆ្នាំក្រោយ មក គឺ នៅឆ្នាំ ១៩៤៦ លោក កេង វ៉ាន់សាក់ ទៅសិក្សា ទស្សនវិជ្ជា នៅប្រទេសបារាំង ដែរ (La Sorbonne) ។ នៅឆ្នាំដែលនោះ លោក ជួន មុម ក៏ ចេញទៅសិក្សា នៅ ប្រទេសបារាំងដែរ បន្ទាប់ពីបានធ្វើការសិក្សា នៅ សាកលវិទ្យាល័យ ទីក្រុងហាណូយ (ឆ្នាំ ១៩៤៤)។ នៅស្រុកបារាំង លោកសិក្សា គណិតវិទ្យា នៅសាលាពហុបច្ចេកទេស (Ecole Polytechnique) ហើយ បានសញ្ញាបត្រគណិតវិទ្យា។ លោកចូលជា សមាជិកគណបក្ស កុម្មុយនិស្ត បារាំង នៅឆ្នាំ ១៩៤១ ។ នៅ ប្រទេសរៀតណាម និង កម្ពុជា អាចារ្យ មាន ហៅ ស៊ីន ដ៏ក្រ មិញ ចាប់ផ្តើមដើរតួនាទី មួយដ៏សំខាន់ តាំងពីឆ្នាំ ១៩៤៩ មក។ នៅក្នុង មហាសន្និបាត ទី ២ នា ថ្ងៃ ១១-១៩ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩៥០ បក្សកុម្មុយនិស្ត ឥណ្ឌូចិន (PCI) សម្រេចឱ្យ ប្រទេស នីមួយៗ នៅឥណ្ឌូចិន បង្កើតកងទ័ព របស់ ខ្លួនផ្ទាល់ ។ នៅទីក្រុង ប៉ារីស ខ្មែរមួយក្រុម មាន ជាអាទិ៍ អៀង សារី ខៀវ ធីរិទ្ធ, ហ៊ុយ ឈន់, កេង វ៉ាន់សាក់, ជួន មុម, សាឡុត សា, ម៉ី ម៉ាន់, ម៉ី ផាត, វត្ត សាមៀន បានបង្កើត ភ្ជុំប ម៉ាក្ស និយមមួយ នៅឆ្នាំ ១៩៥០ ដែលនោះ ។ នៅស្រុកខ្មែរ នៅថ្ងៃ ២៨ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៥១ ^{១៤} ក្រោយមហាសន្និបាតទី ២ នៃ បក្សកុម្មុយ និស្ត ឥណ្ឌូចិន ខ្មែរមួយ ក្រុមបានបង្កើត គណ បក្សកុម្មុយនិស្តមួយ មានឈ្មោះថា «បក្សប្រជា ជន បដិវត្ត កម្ពុជា» (P.P.R.K.) ដែល កាលនោះ មាន សៀវ ហេង ជាអ្នកដឹកនាំ ។

^{១៤} ចំពោះ ការកំណត់ថ្ងៃបង្កើត «បក្សប្រជាជនបដិវត្ត កម្ពុជា» នេះ មានការខ្វែងគំនិត គ្នា ៖ ខ្លះ ថា ថ្ងៃ ១៩ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩៥១ : (គឺ ថ្ងៃបើក មហាសន្និបាត បក្សកុម្មុយនិស្តឥណ្ឌូ ចិន) ខ្លះថា ថ្ងៃ ១៨ មិថុនា ១៩៥១ ខ្លះទៀត ថា ថ្ងៃ ៣០ កញ្ញា ឆ្នាំដែល។

អ្នកម៉ាក្សនិយម និង ទ្រឹស្តី របស់ ម៉ាក្ស

ឆ្នាំ ១៨៤៨ មកដល់ពេលសង្គ្រាមលើកទី១ ទ្រឹស្តីដើម របស់ ម៉ាក្ស បាន ទទួល ការពេញនិយមយ៉ាងពេញទំហំ ទោះបី មានការបកស្រាយទ្រឹស្តីនេះ តាមរបបផ្សេងៗ ។ នៅប្រទេសអ៊ីតាលី អង់គ្លេញ ឡាប្រីយ៉ូឡា (Antonio Labriola, ១៨៤៣-១៩០៤) បាន បក ស្រាយ គោលការណ៍ «រូបធាតុនិយម ប្រវត្តិសាស្ត្រ» មិនដាច់ខាតពេក ដូចការ កូតស្គី (Karl Kautsky, ១៨៥៤-១៩៣៨) ឡើយ។ កាល កូតស្គី យល់ អំពី ការកសាង របប «សន្តិមនិយមវិទ្យាសាស្ត្រ» (socialisme scientifique) ដូចគំនិតដែលអង់ហ្គីល បានយក គំនិត របស់ ម៉ាក្ស មកធ្វើសំរេច ។ រីឯ អង់គ្លេញ ឡាប្រីយ៉ូឡា ដែលបាន យកគំនិតរបស់ ម៉ាក្ស កាលពីនៅជាយុវជន មកធ្វើជាមូលដ្ឋាន បានត្រូវគេចាត់ទុកថា ជា អ្នកកសាង របប សន្តិមនិយមម្នាក់ ដែលមាន លក្ខណៈមនុស្សធម៌ ដូច គំនិតខ្លះ របស់ ហេហ្គីល (Hegel)។ អ្នកម៉ាក្សនិយមជំនាន់ក្រោយ ដែលដើរតាម ឡាប្រីយ៉ូឡា មានជា អាទិ៍ អ្នកម៉ាក្សនិយម អ៊ីតាលី អង់គ្លេញ ក្រាមស្គី (Antonio Gramsci, ១៨៩១-១៩៣៧) និង ជនជាតិ ហុងគ្រី លុយកាស (György Lukács, ១៨៨៥-១៩៧១) ។

ការបកស្រាយគំនិត កសាងសន្តិមនិយម តាម ក្រាំស៊ី (Gramsci)

អ្នកម៉ាក្សនិយម អ៊ីតាលី ក្រាំស៊ី យល់ថា នៅក្រោម របបមូលធននិយម សម័យថ្មី វណ្ណៈគហបតី អាច រក្សាការត្រួតពិនិត្យផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច ដដែល ដោយបណ្តោយ ឲ្យសន្តិម នយោបាយ សុខចិត្តឆ្លើយតប នឹង ការទាមទារខ្លះៗ របស់ សហជីព និង គណបក្ស នយោបាយ របស់ មហាជន ។ បើធ្វើយ៉ាងដូច្នេះ ពួកគេ បណ្តោយឲ្យមានរូបភាពមួយ នៃ បដិវត្តន៍ដែរ ប៉ុន្តែជា បដិវត្តន៍មួយរបប ដែលបន្តយថាមពល នៃ បដិវត្តន៍ មែនទែន។ ពួក គេ បាត់បង់ តែផលប្រយោជន៍ចំពោះមុខ របស់គេ តែប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែ គឺជា ការរក្សាអនុគ្រា ភាព របស់គេដែល តាមរយៈការផ្លាស់ប្តូរ រូបភាពផ្សេងៗ ដូចជា ការកែទម្រង់និយម របប ហ្វា ស៊ីស និង ការបន្ថែមបៀវត្ស ជុំវិញផលិតកម្ម (តែលំរីវីធី) ជាដើម ។ ក្រាំស៊ី យល់ឃើញថា បក្ស នៃចលនា បដិវត្តន៍ ត្រូវមានបញ្ញាជន ដើម្បីគស៊ូប្រឆាំង នឹង អនុគ្រា

ភាព (hégémonie) របស់ ពួកវណ្ណៈដែល ក្តាប់សន្តិមស៊ីវិល ។ នៅក្នុង សន្តិមសម័យ ទំនើប ការប្រឈមមុខ ការរំលំ អនុគ្រាភាព នៃ វណ្ណៈគហបតី ដោយចម្បងត្រង់ៗ តែម្តង ដើម្បីនាំសន្តិម ទៅរករបបសន្តិមនិយម ជាការមួយ ដែលពុំអាចសម្រេចបានទេ ។ ចំពោះ ក្រាំស៊ី ការកសាងរបបសន្តិមនិយម មិនអាចធ្វើតាមរូបភាពណាមួយ នៃ រដ្ឋប្រហារ ឬ ការប្រឈម មុខដោយត្រង់ៗតែម្តងបានទេ គឺមានតែការប្រយុទ្ធ តាមផ្នែកវប្បធម៌ តទល់ នឹង បញ្ញវន្ត នៃវណ្ណៈគហបតី ប៉ុណ្ណោះ ដែលអាចនាំ ទៅរកការសម្រេចបាន។

ទស្សនៈរបស់ លុយកាស (Lukács) ស្តីពី

«លក្ខណៈសត្យានុម័ត» (objectivité) នៃ វិទ្យាសាស្ត្រ

ចំពោះ លុយកាស មនោគមវិជ្ជា គ្រាន់តែជា ការឆ្លុះបញ្ចាំងអារម្មណ៍ របស់ វណ្ណៈ គហបតី ដើម្បីរំលឹកស្តាប់កុំឲ្យវណ្ណៈអធន អាចឈានទៅដល់ ការយល់ដឹង អំពី ទីតាំង នយោបាយ និងគុណភាពបដិវត្តន៍ របស់គេតែប៉ុណ្ណោះ។ លុយកាស យល់ថា ការចេះដឹង វិទ្យាសាស្ត្រ អាចមានកល្យាណៈសត្យានុម័តបាន លុះណាតែគេបានដឹងដល់ ភាពជាក់ស្តែង ទាំងមូល («totalité concrète») បានសព្វគ្រប់។ សន្តិមវិទូ ហុងគ្រី នេះដែលជាអ្នក លើកតម្លៃ លក្ខណៈប្រាកដនិយម នៅក្នុងអក្សរសិល្ប៍ យល់ថា ការពិតផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច នៅ ក្នុងសម័យកាលមួយ នៃ ប្រវត្តិសាស្ត្រ ពុំអាចជាការពិត ដែលមានតម្លៃ រហូតទោះ បាន ទេ។

ទស្សនៈ «ស៊ីរ៉េនិយម» របស់បែនស្តែន (le révisionnisme de d'Eduard Bernstein)

ទស្សនៈស៊ីរ៉េនិយម របស់ បែនស្តែន បានត្រូវអ្នកសន្តិម-ប្រជាធិបតេយ្យនៅអឺរ៉ុប យកមកពិភាក្សាយ៉ាងមមាញឹក ប៉ុន្តែ ក៏បានត្រូវ អ្នកម៉ាក្សនិយមប្រកាន់ក្បួនដើម ដូចជា លេនីន (Lénine) កូតស្គី (Kautsky) និង រ៉ូហ្សា លុចសំបួរ (Rosa Luxemburg) ជា

ដើម រិះគន់យ៉ាងចាស់ដែរ។ បែនស្តែង យល់ថា អ្នកម៉ាក្សនិយម គួរឆ្ពោះបង់ចោលនូវ គំនិត អំណាចផ្តាច់ការ របស់វណ្ណៈអធន (la dictature du prolétariat) និង ការធ្វើ បដិវត្តន៍ដើម្បីឈានទៅកសាង របបសន្តិមនិយម ហើយត្រូវការការសេរីភាពបុគ្គល គំនិត សីលធម៌ និងគំនិត សមហេតុសមផល ឲ្យបានចប់ចុងចប់ដើមវិញ។ ពួកអ្នកសេរីនិយម យល់ថា តាមរយៈ ការកែទម្រង់ គេអាចផ្លាស់ប្តូរ របបមូលធននិយម ជាបណ្តើរៗបាន។

ជំពូក ៨ ចុះទឹកក្រពើ ឡើងលើខ្នា Entre la peste et le choléra

ក្រោយពេលដែល របប «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» ពោលគឺ ពួកខ្មែរក្រហម គាំទ្រ ដោយប្រទេសចិនកុម្មុយនិស្ត ត្រូវកងទ័ព វៀតណាម ដែលមានសហភាព សូវៀត នៅពី ក្រោយ វាយរំលំចោល នៅដើមឆ្នាំ ១៩៧៩ ប្រជាជនខ្មែរ ត្រូវរស់ក្រោមរបបកុម្មុយនិស្ត មួយទៀត។ ប៉ុន្តែ ម្តងនេះ ខ្មែរត្រូវស្ថិតនៅក្រោមនឹម របស់ កងទ័ពបរទេស គឺ ពួកយួន កុម្មុយនិស្ត។ ខ្មែរដែលនៅសល់ពីស្លាប់ ជាពិសេស ទាហាន របស់ លន់ នល់ និង អ្នក រដ្ឋការ មានចំនួន តិចណាស់ ព្រោះត្រូវពួកខ្មែរគ្នាឯង សម្លាប់ ស៊ីនីត ផុតពូជទៅហើយ។ រីឯខ្មែរអ្នកចេះដឹង ដែលជាសត្រូវ ដ៏ធំបំផុត របស់ របបនេះ គឺ បានត្រូវ ប៉ុល ពត ស្វែង រកឃើញ ហើយសម្លាប់ចោល ស៊ីនី តែគ្មាននៅសល់ ព្រោះ ជាគោលដៅសំខាន់បំផុត នៃ របប ប៉ុល ពត។ ទ្វីបនីតការផ្សិតព្រះសង្ឃ ពួក «ឈ្មួច»^{១៦} ស្វែងរកបញ្ញវន្ត តាមគ្រប់ មធ្យោបាយ ដើម្បីយកទៅសម្លាប់ចោល។ កាលពេលនោះ សញ្ញាសំគាល់បញ្ញវន្ត គឺ អ្នក ពាក់វ៉ែនតា។ ម្ល៉ោះហើយ ពួកឈ្មួចទាំងនោះ សម្លាប់អ្នកពាក់វ៉ែនតា ដោយគ្មានសួរហេតុ

^{១៦} ពួកយុវជន នៅតាមភូមិដែល បានត្រូវអង្គការ របស់ ប៉ុល ពត អប់រំឲ្យដើរយកការ រកអ្នកដែលក្បត់មាតា របស់ បដិវត្តន៍ ។ និយាយមួយរបបទៀត គឺ នគរបាល នយោបាយ (police politique) ។

ផលអ្វីឡើយ ព្រោះ ប៉ុល ពត បានដាក់គោលការណ៍មួយ ដឹកនាំ គឺ ដើម្បីកុំឲ្យអ្នក
ណា ម្នាក់ ត្រូវសម្លាប់ជនជាប់សង្ស័យ ទាំងអស់តែម្តង។ ពេលកងទ័ពវៀតណាម
កាន់កាប់ទឹកដីខ្មែរ បញ្ឈប់ខ្មែរទិតទំលាក់ខ្លួនបន្តទៀត ប៉ុន្តែ ជាការឥតប្រយោជន៍ព្រោះត្រូវ
អ្នកស្គាល់គ្នា ដឹងអស់ទៅហើយ ។ ម្តងនេះ ពួកយួន ចាប់បញ្ជូន អ្នកទាំងនោះ ទៅឲ្យរៀន
សូត្រ នៅតាមសាលានយោបាយ នៅក្នុងស្រុក រួចបញ្ជូន ឲ្យទៅរៀនថែមទៀតនៅ ទីក្រុង
ហូ ជីមីញ ឬ នៅទីក្រុងហាណូយតែម្តង ។ ទន្ទឹម នឹង ពេលនោះដែរ កងទ័ពយួនកុម្មុយ
និស្ត បានបង្កើតរដ្ឋបាលមួយ ដឹកនាំដោយ គណ បក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរ ដែលមាន សមាស
ភាពចម្រុះ គឺពួកខ្មែរក្រហមដែលបះបោរប្រឆាំង នឹង របប ប៉ុល ពត ដូចជា ហេង ស៊ីរីន
ជា ស៊ីម ហ៊ិន សែន ជាដើម ព្រមទាំងពួកខ្មែរ ដែលធ្លាប់ធ្វើសហការ ជាមួយ វៀតមិញ
ដូចជា ប៉ែន សុវណ្ណ សេ សម័យ ជា សុទ្ធ ចាន់ ស៊ី ជាដើម និង ពួកដែលទទួលរង គ្រោះ
តាំងពីថ្ងៃ ១៧ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ មក ដោយពួក ប៉ុល ពត នៅក្នុងនោះមានបញ្ជាវន្ត
មួយចំនួនដែរ គឺអ្នកដែលត្រូវគេរកឃើញ ហើយ ត្រូវបញ្ជូនទៅឲ្យរៀន នយោបាយ នៅ
ស្រុកយួន ។ សមាសភាពចម្រុះបែបនេះ បាននាំមក នូវ បញ្ហា ដ៏ស្មុគស្មាញ ប៉ុន្តែ នៅទី
បំផុត ក៏មានដំណើរការជាបន្តបន្ទាប់។ បញ្ហាសំខាន់បំផុត ដែលចោទឡើង នៅពេលនោះ គឺ
ការដែលខ្មែរស្ថិតនៅក្រោមការកាន់កាប់ របស់ យួន ។ ការបែបនេះចេញ ពីអាណា
និកមកច្បុយនេះ ចេះតែមានជានិច្ច តាមមធ្យោបាយដែលអាចធ្វើទៅបាន ប៉ុន្តែ អ្នកតស៊ូ បាន
ត្រូវយួនចាប់យកទៅដាក់គុក ហេតុមកទល់ពេលនេះ ឬ ក៏ដកហូតចេញ ពីរដ្ឋាភិបាល និង
បក្ស បើអ្នកបះបោរ ទាំងនោះ មាន តួនាទីសំខាន់ នៅក្នុងស្ថាប័ន ទាំងនោះ ។ រវាង ខ្មែរ
ក្រហម ទាំងពីរក្រុមនេះ ខ្មែរដែលរស់នៅ ក្នុងស្រុកស្ថិតនៅក្នុង ការប្រ ទាញប្រទាន់ពីរ ៖
គឺ ១) រំដោះខ្លួនចេញពីយួន ២) កុំឲ្យខ្មែរក្រហមវិលមកវិញ។ ការប្រយុទ្ធ នៅឆ្នាំ ១៩៧៩-
១៩៨៩ រវាងខ្មែរទាំងពីរក្រុម គឺក្រុមមួយ មានសហភាព សូវៀត ជាបង្អែក ហើយក្រុម
មួយទៀត ដែលមាន ការជួយជ្រោមជ្រែង ពីចិន ពីប្រទេសខ្លះ នៃ សមាគមអាស៊ាន និង
ពី សហរដ្ឋ អាមេរិក -ដែលសង្ឃឹមតែទៅលើកងទ័ពខ្មែរក្រហម- បានឈានមកដល់ភាព
ទាល់ច្រក ។ នៅទីបំផុត ចិន ក៏សុទ្ធចិត្តឲ្យមានដំណោះស្រាយ តាមការចរចា នៅក្នុងក្រប

ខណ្ឌ អន្តរជាតិ តែម្តង ។ ប្រទេសវៀតណាម សុទ្ធចិត្ត ឲ្យមានការចរចា ព្រោះនៅពេល
នោះ គេបាត់បង្អែកមួយ ដ៏ធំ គឺ សហភាព សូវៀត ។ នៅឆ្នាំ ១៩៨៩ មានបើកសន្និសីទ
អន្តរជាតិ មួយ នៅទីក្រុងប៉ារីស ដែលតម្រូវ ឲ្យប្រទេសដែលជាប់ពាន់ព័ន្ធ ក្នុងអធិការណ៍
ខ្មែរឈប់ធ្វើសកម្មភាព គាំទ្រ ចលនាខ្មែរ ដែល ប្រយុទ្ធគ្នា ។ នៅឆ្នាំ ១៩៩០ ក្រុមប្រឹក្សា
សន្តិសុខនៃ អង្គការ សហប្រជាជាតិសម្រេចធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅស្រុកខ្មែរដើម្បីទប់ស្កាត់
មកវិញ។ នៅថ្ងៃ ២៣ តុលាឆ្នាំ ១៩៩១ ប្រទេសចិន ១៨ បានចុះហត្ថលេខា ទៅលើកិច្ច
ព្រមព្រៀង សន្តិភាព នៅទីក្រុងប៉ារីស។ នៅដើមឆ្នាំ ១៩៩២ អង្គការ សហប្រជាជាតិ
ចាប់ផ្តើមធ្វើ អន្តរាគមន៍ នៅកម្ពុជា។ បេសកកម្ម របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានជួប
នឹង ការពិបាកពន់ពេកក្រៃ ប៉ុន្តែ នៅទីបំផុត បានរៀបចំ ការបោះឆ្នោតសេរីបាន នៅឆ្នាំ
១៩៩៣ ។ ការចរចានេះ អាចចេញ ជាប្រធាន បាន ព្រោះតែ សហភាព សូវៀត ត្រូវរលំ
រលាយទៅ ដោយវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច ប៉ុណ្ណោះ។ យូនីក្នុងជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពី ការដកទ័ព
សិនជាផ្លូវការ នោះឡើយ ទម្រង់កបបង្អែកបានថ្មីទៀត ។ ប៉ុន្តែ តាមការពិត គ្មានការដកទ័ព
ទេ គឺ មានតែការប្តូរ ខោអាវប៉ុណ្ណោះទេ។ ឯកងទ័ពខ្មែរ របស់ ហ៊ិន សែន-ហេង ស៊ីរីន
ក៏ដាក់ទ័ពដែល យួន បានបង្កាត់ហ៊ុកហ៊ួនដែរ។ យួនយល់យ៉ាងច្បាស់ថា បស្ចិមប្រទេស
ទោះជា ធ្វើមិនសូវអើពើ និង ឥណ្ឌូចិនទៀតក្តី ក៏ មិនទាន់បោះបង់ តំបន់កុម្មុយនិស្តនោះ
ចោលទាំងស្រុង ទុកឲ្យចិនដែរ នៅក្នុងករណីដែលគេមានឱកាសល្អ និង ជំហរមាំមាំ អាច
ការពារតំបន់នោះ មិនឲ្យចិនយកបាន។ ក្រោយអន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ
បស្ចិមប្រទេស ផ្តល់ជំនួយ ជាច្រើន ដើម្បីកុំឲ្យ ខ្មែរធ្លាក់ ទៅក្នុងភាពរណប និង ចិនខ្លាំង
ពេក។ គេជួយចិន និងខ្មែរក្រហមនៅឆ្នាំ ១៩៧៩-៨៩ ព្រោះគេត្រូវការការពារកុំឲ្យ សហភាព
សូវៀត យកតំបន់នោះតែប៉ុណ្ណោះ ។ លុះ សហភាព សូវៀត រលំរលាយទៅ សហរដ្ឋ
អាមេរិក ត្រូវទប់កុំឲ្យចិន មកជំនួស សហភាព សូវៀត ម្តងវិញ។ ខាងសហភាព សូវៀត
ឯណោះវិញ ទោះជាមានវិបត្តិ យ៉ាងណាក្តី ក៏គេ មិនចង់ឲ្យ ចិន យក តំបន់នោះដែរ ។
ដើម្បីយកជ័យជំនះទៅលើយួនបាន ចិនគ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីរកដំណោះស្រាយអន្តរ
ជាតិ សិនឡើយ ។ ពេលបោះឆ្នោតសេរី នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ បក្សរាជានិយម ដែលមានចិន

គាំទ្រ បានទទួលជ័យជំនះ ប៉ុន្តែ នៅតែដណ្តើមយកអំណាចពី យួនមិនបានដែរ។ ប៉ុន្តែ ដោយគេ ពុំចង់ឲ្យបស្ចិមប្រទេសត្រឡប់មកវិញ ចិនព្យាយាមត្រូវរ៉ូវជាមួយយួនវិញដោយ សង្ឃឹមថា យួនមិនអាចគេច ពីចិនបានទេ។ ប៉ុន្តែ ទំនាស់ រវាង យួន និង ចិន ស្តីពីការ ស្បូនស្រោច និង បារាំងសាល មិនមែនត្រឹមតែជា ឧបសគ្គមួយ ដ៏ធំ នៅក្នុងទំនាក់ទំនង រវាង យួន និងចិនប៉ុណ្ណោះទេ។ ការទាំងនោះ ក៏ជាតំបន់យុទ្ធសាស្ត្រមួយ ដ៏សំខាន់ របស់បស្ចិម ប្រទេសផងដែរ ។ ម៉្យាងទៀត ហូ ជីមិញ បានផ្តាំថា កុំឲ្យទុកចិត្តចិនឲ្យសោះ ហើយ ត្រូវ រកមិត្តព័ទ្ធជាមិត្ត ទើប ធានា បូរណភាពដែនដីយួនបាន។ គឺ នៅក្នុងយុទ្ធសាស្ត្រ របស់ ចិន ដែលមានគោលបំណងក្លាប់អតីតឥណ្ឌូចិនបារាំង និង តំបន់ទាំងមូល នេះហើយ បាន ជាសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ចង់ឲ្យលោក ហួន សែន និង ព្រះអង្គម្ចាស់រាណបូជី រូបរួមគ្នា ទប់ទល់ នឹង ការវិលមកវិញ របស់ពួកបស្ចិមប្រទេស តាមរយៈគណបក្សបស្ចិមប្រទេស និយមណាមួយនៅក្នុងការបោះឆ្នោតត្រឹមត្រូវ។ ទីក្រុងប៉េកាំង បានជំរុញឲ្យសម្តេចនរោត្តម សីហនុ ដើរតួជា អ្នកបង្រួបបង្រួមក្រុមខ្មែរបដិបក្ខ ទាំងអស់ ជាពិសេសធ្វើយ៉ាងណា ក្លាប់ លោក ហ៊ុន សែន ឲ្យបាន ។ ទីក្រុងប៉េកាំង ក៏ទិតៀរធ្វើការទូត ជាមួយ លោក ហ៊ុន សែន យ៉ាងខ្លាំងណាស់ដែរ ដោយអញ្ជើញ លោក ហ៊ុន សែន ឲ្យទៅ ធ្វើទស្សនកិច្ចជាផ្លូវការ នៅប៉េកាំង ។ គឺតាំងពីពេលនោះមកហើយ ដែលកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៩១ បានដើរមកដល់ ផ្លូវបត់មួយទៀត ព្រោះ អ្នកដឹកនាំខ្មែរ ពុំព្រមយកលទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោតជាធំ។ ដោយខ្លាចចិនដណ្តើមយកអំណាចបាន តាមរយៈព្រះអង្គម្ចាស់រាណ បូជី រដ្ឋប្រហារមួយ បានផ្ទុះឡើង នៅខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៩៧ ។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែល យួនក្លាប់យកស្រុកខ្មែរបាន សាជាថ្មីទៀត។ ប៉ុន្តែ យួនអាចក្លាប់ស្រុកខ្មែរបាន លុះណាតែ មានបង្កើតសេដ្ឋកិច្ច មួយដ៏មាំមួន បើពុំនោះសោតទេ គឺ ពុំអាចធ្វើទៅបានឡើយ ព្រោះចិន ជាប្រទេសមួយ ដែលមានកម្លាំងខ្លាំងក្លា ។ តាមការពិត ចិន ក៏ដូចជា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែរ មានអវិភាព ជាមួយបស្ចិមប្រទេស ជាង ជាមួយយួនទៅទៀត។ ហេតុដូច្នេះ ហើយ បានជាចិនសុទ្ធចិត្តត្រូវជាមួយ ហ៊ុន សែន ជាងត្រូវជាមួយគណបក្សនយោបាយ របស់ បញ្ញជនខ្មែរ ដែលខ្មែរក្រហម បានទិតទំសម្លាប់ ស៊ីនតែផុតកូដអស់នៅឆ្នាំ ១៩៧៥-

១៩៧៥។ យុទ្ធសាស្ត្រជាមូលដ្ឋានរបស់ចិន គឺ យកតំបន់ទាំងមូល មកដាក់ក្រោម ឥទ្ធិពល របស់គេ។ រីឯឧបសគ្គ គឺ បញ្ឈប់នូវទាំងនោះ ដែលសុទ្ធសឹងជា អ្នកនិយមលទ្ធិប្រជាធិប តេយ្យ តាមបែបបស្ចិមប្រទេស និង ជាអ្នកស្រឡាញ់ ការការសិទ្ធិមនុស្ស ដូចយុវជនចិន ដែល រដ្ឋអំណាចចិន បានបង្ក្រាប យ៉ាងព្រៃផ្សៃ នៅ ទីវាល តៀន អាង់ ម៉ែន កាលពីឆ្នាំ ១៩៨៨ ដូច្នេះដែរ។

បដិវត្តន៍ ល្បីៗ នៅក្នុង សកលលោក
Les révolutions les plus célèbres dans le monde

បដិវត្តន៍ មានន័យថា ការប្តូររចនាសម្ព័ន្ធ នៃ របៀបគ្រប់គ្រងប្រទេស ដើម្បីឈាន ទៅ ធ្វើការផ្លាស់ប្តូររបបដឹកនាំ និង របៀបរស់នៅ ចាស់ចេញ ហើយ កសាង របបមួយថ្មី ទៀត ដែលប្រសើរជាង ។ បដិវត្តន៍ កន្លងមក ដែលយើងបានជឿនតាមរយៈប្រវត្តិសាស្ត្រ ច្រើនតែទាំងមក នូវការបង្កើនឈាម និងសង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង ហើយត្រូវថយពេលជាច្រើន មុន នឹងឈាន មកដល់ស្ថិតភាព ។ ទំនាស់នេះ បណ្តាលមកពី ការប្រើ អំពើហិង្សា ដែលគេ យល់ថា ជាផ្លូវតែមួយគត់ ដែលនាំទៅរក ការសម្រេចគោលដៅ។ កត្តាមួយទៀត នៃ ការ បង្កើនឈាម គឺការដែលអ្នកកាន់អំណាច ប្រើអំពើហិង្សា យ៉ាងខ្លាំងក្លា ដើម្បីបង្ក្រាប អ្នកបះ បោរ។ តាមការពិត សន្តិម វិវត្ត ជារៀងរាល់ថ្ងៃ ប៉ុន្តែ ដោយវិបត្តិសន្តិម និងស្ថាប័ន មាន លក្ខណៈធ្ងន់ធ្ងរពេក ហើយ ដោយការគាបសង្កត់ ពី សំណាក់ អ្នកកាន់អំណាច ពុំអាចឲ្យ អ្នកបដិវត្ត ទ្រាំទ្របាន បដិវត្តន៍ ក៏ផ្ទុះឡើងដោយគ្មានអ្វីអាចទប់ទល់បានឡើយ។ រីឯការប្តូរ រចនាសម្ព័ន្ធ ក៏ជួបនឹង ការខ្វែងគំនិតគ្នា នៅក្នុងជួរអ្នកបដិវត្តផងទៀត។

បដិវត្តន៍បារាំង ឆ្នាំ ១៧៨៩

បដិវត្តន៍បារាំង ឆ្នាំ ១៧៨៩ បាយពេលអស់ ១០ ឆ្នាំ (១៧៨៩-១៧៩៩) ហើយប្រល័យជីវិតមនុស្ស អស់ជាច្រើនរយពាន់នាក់ ទើបបានរកផ្លូវឃើញៗ គ្រាន់តែអ្នកដែលត្រូវគេយកទៅកាត់កបោល នៅក្នុងការប្រយុទ្ធទប់ទល់ នឹង អ្នកប្រឆាំងបដិវត្តន៍ នៅ វ៉ង់ដេ (guerre de Vendée) មានចំនួន ១៦.៥៩៤ នាក់ ។ បដិវត្តន៍ បារាំងឆ្នាំ ១៧៨៩ ជា ការវាយរំលំ របបរាជានិយមផ្តាច់ការដែលបាននាំប្រទេស ឲ្យធ្លាក់ទៅក្នុង វិបត្តិ ហិរញ្ញវត្ថុ និង ទ្រុឌទ្រោមយ៉ាងធំៗ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី របបរាជានិយម បានរំលងកិច្ចនៅឆ្នាំ ១៨១៥ ក្រោយរដ្ឋប្រហារ របស់ ណាប៉ូឡេអុង (ទី១) ឆ្នាំ ១៨៩៩ (coup d'Etat du 18 Brumaire) និង ក្រោយការរំលោភយំ នៃចក្រភពបារាំងនៅឆ្នាំ ១៨១៥ គឺ ចក្រភពដែល ណាប៉ូឡេអុង បានបង្កើតនៅឆ្នាំ ១៨០៤ ។ បើគិតពី ការប្រែប្រួល ដែលមានជាហូរហែ តាំងពី ឆ្នាំ ១៧៨៩ មកដល់ ឆ្នាំ ១៧៩៩ តែម្តង បដិវត្តន៍ បារាំង បានឆ្លងកាត់ដំណាក់កាល ជាច្រើន ។

នៅឆ្នាំ ១៧៨៨ អំណាច ដែលគ្រប់គ្រងប្រទេសបារាំង ជា របបរាជានិយមផ្តាច់ការ ទេវសិទ្ធិ (monarchie absolue de droit divin) មានន័យថា ស្តេចបានទទួលអំណាចពីព្រះ គឺខុសពី របបរាជានិយម អង់គ្លេស ដែលអំណាច របស់ ស្តេច ត្រូវដើរទន្ទឹម នឹង អំណាច របស់រដ្ឋសភាដែលបានត្រូវជ្រើសតាំង ដោយប្រជាពលរដ្ឋ ។ ទស្សនវិទូ ហ្សង់-ហ្សាក់ រូស្សូ (Jean-Jacque Rousseau, ១៧១២-១៧៧៨) យល់ឃើញថា អំណាច របស់ អ្នកដឹកនាំ ត្រូវចេញពីប្រជាជាតិ។ ទស្សនៈនេះ របស់ រូស្សូ ខុសទាំងស្រុងពី ទស្សនៈ របស់ វ៉ុលទែរ (Voltaire, ១៦៩៤-១៧៧៨) ដែលយល់ថា អំណាចស្តេចត្រូវឈរ នៅលើ វិចារណញ្ញាណ (despotisme éclairé) ។ ដូច្នេះឃើញថា វ៉ុលទែរមិនចង់បំបាត់ ស្តេចទេ ក៏ ប៉ុន្តែ ដោយលោក មិនទទួលស្គាល់ តួនាទី របស់ សាសនា ក៏បានត្រូវ គេចាត់ទុកថាជាទស្សនវិទូ នៃក្រុម ទស្សន វិទូ វិចារណញ្ញាណនិយម នៃ «សតវត្សរ៍ពន្លឺ» (un des philosophes des Lumières) ផងដែរ ។ គំនិត របស់ ទស្សនវិទូ នៃ «សតវត្សរ៍ពន្លឺ » ជាមូលដ្ឋានមួយ ដ៏សំខាន់ នៃ ការវាយរំលំ របបរាជានិយម ប៉ុន្តែ កត្តាឧបហេតុ គឺ ស្ថាន

ភាពសេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុ ដែលបានធ្លាក់ចុះដុនដាបយ៉ាងខ្លាំង ជាពិសេស គំនិត អយុត្តិធម៌ ស្តីពីការទាញដូរ ពួកអភិជន មិនបង់ពន្ធឡើយ តែត្រូវចេញទៅធ្វើសង្គ្រាម បម្រើ រាជាណាចក្រ បារាំង (« l'impôt du sang ») ។ រីឯពលរដ្ឋ តតិយរដ្ឋ (le Tiers Etats) គឺពលរដ្ឋ ដែលមិនមែនជាអភិជន ឬ មិនមែនជា មន្ត្រីខាងសាសនា ហើយដែលមានចំនួន ៩៥ % នៃ ប្រជាជន ត្រូវបង់ពន្ធយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ទោះបី ពួកគេជាអ្នកផលិតទ្រព្យសម្បត្តិ ឲ្យ សង្គមក្តី ។ ចំពោះ ពន្ធមុខរបរ ក៏ខុស គ្នាដែរនៅតាមខែត្រមួយចំនួន។ ការកែទម្រង់នានា ក៏ពុំបានហូច នូវលទ្ធផលអ្វីទាំងអស់។ ទោះបីកាលនោះ ប្រជាជន បារាំងមានជំនឿទៅលើ តួនាទី របស់ស្តេចក៏ដោយ ក៏គេយល់ ឃើញថាត្រូវតែកែប្រែរចនាសម្ព័ន្ធ នៃអំណាច និង សង្គម ប៉ុន្តែ គេក៏ពុំដែលនឹកស្មានថា ការកែប្រែនេះ នាំទៅរក អំពើហិង្សាយ៉ាងខ្លាំង ដូច្នេះឡើយ។ ស្តេច ល្វី ទី ១៤ និង ល្វី ទី ១៦ ក៏យល់ថា គំនិត របស់បណ្តាទស្សនវិទូ ក៏មិន ខុសដែរ ប៉ុន្តែស្តេចទាំងពីរអង្គនេះ គ្មានកម្លាំងគ្រប់គ្រាន់ដូចល្វីទី ១៤ ឡើយ ដើម្បីបញ្ជា ឲ្យពួកអភិជន ធ្វើការកែប្រែរចនាសម្ព័ន្ធ ឲ្យស្របនឹង វិចារណញ្ញាណ។ បើគិតតាំងពី ច្បាប់ បដិវត្តន៍បារាំង ចាប់ផ្តើមពីចុងវ៉ែនសាកា និង ដើមវ៉ែកកុងដាឆ្នាំ ១៧៨៩ គឺពេល បើកអង្គប្រជុំ សភាប្រជាជាតិ «អតា ហ្សេណេរ៉ូ » (Etats-généraux) ។ នៅ ថ្ងៃ ១ ឧសភាឆ្នាំ ១៧៨៩ តាមការកោះហៅ របស់ ស្តេចល្វីទី ១៦ ពួកអ្នកតំណាងរាស្ត្រ បានមកដល់ រាជធានីវ៉ែរសាយ។ អ្នកតំណាងពួកអភិជន ដែលមានចំនួន ២៧០ នាក់ ហើយ ពួកមន្ត្រីសាសនា ដែលមានចំនួន ២៩១ នាក់ បានត្រូវទទួលយ៉ាងឱ្យារិក រីឯ ពួកតតិយរដ្ឋ ដែលមានចំនួនដល់ទៅ ៤៨៤ នាក់ ពុំបានត្រូវគេយកចិត្តទុកដាក់ឡើយ។ ប្រជាជន បារាំង មានសេចក្តីសង្ឃឹមខ្លាំងណាស់ទៅលើអង្គប្រជុំ នៃ សភាប្រជាជាតិនេះ ។ ពួកគេសង្ឃឹមថា ជីវភាពរបស់ពួកគេ មុខនឹងបានផ្តួចផ្តើម ខ្លះថែមទាំង ជឿថា បុព្វសិទ្ធិ របស់ ពួកម្ចាស់ដី នឹង ត្រូវលុបចោលទៀតផង ។ ពួកវណ្ណៈគហបតី (la bourgeoisie) គេជឿរហូតដល់ទៅថា អង្គប្រជុំនេះ នឹងនាំមក នូវសមភាព និងការបង្កើតរបបរាជានិយម អាស្រ័យសភា (monarchie parlementaire) ទៀតផង។ ប៉ុន្តែពេលបើកអង្គប្រជុំ នៅថ្ងៃ ៤ ឧសភា ល្វី ទី ១៦ គំរាមថា នឹងមិនឲ្យមាន គំនិតថ្មី អ្វីទាំងអស់។ រីឯ រាជានិយម ទេស

រដ្ឋមន្ត្រីហិរញ្ញវត្ថុ ពុំលើកឡើងអំពី ការកែទម្រង់អ្វីទាំងអស់ ។ ពួកអ្នកតំណាង តតិយរដ្ឋ (៤៨៤ នាក់) ពុំព្រមឲ្យមាន ការបោះឆ្នោត តាមក្រុមវណ្ណៈទេ ហើយ ទាមទារឲ្យ មាន ការបោះឆ្នោតចូលគ្នាតែម្តង។ គ្មានសេចក្តីសម្រេចអ្វីទាំងអស់ ពីបញ្ហានេះ។ ពួក តតិយរដ្ឋ រង់ចាំអស់រយៈពេល មួយរ៉ៃ រួច នៅថ្ងៃ ១៧ មិថុនា ក៏ ប្រកាសពួកគេ ថាជា រដ្ឋសភា តែម្តង តាមសេចក្តីស្នើ របស់ សៀយ៉េស (Sieyes) ។ ពួកអភិជន និង ពួកអ្នកតំណាង សាសនា មួយចំនួន ក៏ បានចូលរួមផងដែរ ។ ប៉ុន្តែ នៅថ្ងៃ ២០ មិថុនា ស្តេច ល្វីទី ១៦ បញ្ជាឲ្យគេបិទបន្ទប់ប្រជុំ ប៉ុន្តែ ពួកតតិយរដ្ឋ នាំគ្នាទៅកេបបន្ទប់ប្រជុំមួយទៀត ។ ពួកគេ ថែមទាំងសន្យាថា នឹង មិនចេញពី អង្គប្រជុំឡើយ ដរាបណា ពួកគេ ធ្វើរដ្ឋធម្មនុញ្ញ មួយ ជាលាយលក្ខណ៍អក្សរ ឲ្យប្រទេសបារាំង មិនបានទេនោះ។ នៅថ្ងៃ ២៣ មិថុនា ស្តេច ល្វី ទី ១៦ បើកអង្គប្រជុំមួយដែលមានអ្នកតំណាងទាំងបីគណៈ (អភិជន អ្នកតំណាងសាសនា និង តតិយរដ្ឋ) ប៉ុន្តែ ឲ្យប្រជុំគ្នាក្នុងបន្ទប់ផ្សេងពីគ្នា។ ពួកអភិជន និងអ្នកតំណាង សាសនា ធ្វើតាមបញ្ជា របស់ ស្តេច ប៉ុន្តែ ពួកអ្នកតំណាងតតិយរដ្ឋ និង ពួកអ្នកតំណាង សាសនាថ្នាក់ទាប ពុំព្រមធ្វើតាមឡើយ ។ អ្នកតំណាងតតិយរដ្ឋ (Bailly) ថ្ងៃនេះថា ៖ ពួកយើង ដែលជាអ្នកតំណាងប្រជាជាតិបារាំងទាំងមូល គ្មានត្រូវទទួលបញ្ជាអ្វី ពី ស្តេច ទេ។ មៀរ៉ាបូ (Mirabeau) និយាយបន្ថែមទៀតថា : «ពួកយើងមកទីនេះ ដោយធ្វើតាម ឆន្ទៈ របស់ប្រជាពលរដ្ឋ ហើយយើងនឹងចេញពីទីនេះ បើគេប្រើកាំបិត បែយ៉ូណែត ដេញ ពួកយើង» ។ ពួក អភិជនប្រមាណជាង ៤០ នាក់ និង ពួកអ្នកតំណាងសាសនាថ្នាក់ទាប ចូលរួមចំណែក ជាមួយពួកតតិយរដ្ឋ។ នៅចំពោះមុខសភាពការណ៍នេះ ល្វីទី ១៦ ក៏ សុំ ចិត្ត ឲ្យគណៈទាំងបី ចូលរួមប្រជុំ ជាមួយគ្នា ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ដោយ ពួកតតិយរដ្ឋ មាន ចំនួន ច្រើនជាង គេក៏ប្រកាស សភា ប្រជាជាតិនេះ ឲ្យទៅជា សភាធម្មនុញ្ញ (Constituante) តែម្តង។ នៅក្នុង រយៈពេលប៉ុន្មានថ្ងៃនោះ សភាប្រជាជាតិ បានសម្រេច ការធ្វើ បដិវត្តន៍ មួយជំហាន ដ៏ធំ ពុំអាច បកក្រោយមកវិញ បានឡើយ ។ ដោយមាន ការគិតគរ អ្នកតំណាងរាស្ត្រ នៃ គណៈទាំងពីរទៀត គ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីសុំដក ខ្លួនថយ ហើយសុំលាលែង ពីមុខតំណែងឡើយ។ គេអាចនិយាយបានថា ព្រឹត្តិការណ៍នេះ

ជាការសម្រេច នៃ ការអនុវត្តន៍ គោលការណ៍ អធិបតេយ្យ របស់ ប្រជាជាតិ (souveraineté nationale) តាមទស្សនទាន របស់ ឌីដេរ៉ូ (Diderot, ១៧១៣-១៧៨៤)។ ស្តេច ល្វីទី ១៦ នៅពេលនោះ ហាក់បីដូចជា បណ្តោយឲ្យ អ្នកតំណាង តតិយរដ្ឋ បន្តកិច្ចការ របស់ ពួកគេ ប៉ុន្តែ ស្រាប់តែនៅថ្ងៃ ២៦ មិថុនា បានហៅឲ្យកងទ័ពបរទេសចំនួន ២ ម៉ឺន នាក់ ចូលមកក្នុងរាជធានី តែម្តង ។ ពួកគេហប់ មានការទុកចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ។ នៅដើមរ៉ៃ កក្កដា ការរំជើបរំជួល កើតមានឡើង នៅកន្លែង ទារពន្ធ ^{១៧} (barrières d'octroi) ។ ល្វី ទី ១៦ ដកហូត រដ្ឋមន្ត្រីដែលមានគំនិតសេរីនិយម ដូចជា ណេចត្រៃ ជាដើម ចេញពីមុខ តំណែង ។ នៅពេលថ្ងៃសៅរ៍ នៅថ្ងៃ ១១ កក្កដា អ្នកកាសែត កាមីយ ដេសម៉ូឡាំង (Camille Desmoulin.) បានបំផុសបំផុល ឲ្យប្រជាជន ត្រៀម លក្ខណៈការពារខ្លួន ។ នៅពេលដែលនោះ នៅក្នុង ឧទ្យាន ទីឡូវី និង អាំងវ៉ាលីដ ប្រជាជនទីក្រុងប៉ារីស តែប ប្រទះ នឹង កងទ័ពបរទេស ដែលមកជួយស្តេចបារាំង។ នៅថ្ងៃ ១៣ កក្កដា ប្រជាជន បាន នាំគ្នាដុតកំទេច ការិយាល័យទារពន្ធ ចំនួន ៤០ ។ ពួកគេហប់ បានបង្កើត កងស៊ុយ ត្រាណមួយ សម្រាប់ធ្វើប្រតិបត្តិការចាប់ខ្លួន ។ ការផុសផុល កាន់តែមានទំហំ ធំឡើងៗ ។ នៅ ព្រឹកថ្ងៃ ១៤ កក្កដា ឆ្នាំ ១៧៨៩ ពួកអ្នកបះបោរនាំគ្នាទៅរកអាវុធ នៅក្នុងអាគារ អាំងវ៉ាលីដ បន្ទាប់មក ធ្វើដំណើរទៅក្រាបប៉ារីស នៅ ពន្ធនាគារប៉ារីស ហើយជួប នឹង ក្រុមអ្នកបះបោរមួយក្រុមធំទៀត។ ពួកអ្នកបះបោរ បាននាំគ្នា កំទេចគុកប៉ារីស ដែលជា និមិត្តរូប នៃអំពើអយុត្តិធម៌ របស់ ស្តេច។ ការប្រយុទ្ធគ្នាមានលក្ខណៈ ដ៏ខ្លាំងក្លា។ មនុស្ស ជាច្រើន បានបាត់បង់ជីវិត។ បន្ទាប់មក ពួកបះបោរនាំគ្នាដើរទៅ សាលាក្រុងប៉ារីស ហើយ កាត់កៅហ្វាយក្រុងឈ្មោះផ្លែស្បែក (Flesselles)។ ការវាយកំទេចគុកប៉ារីស នៅថ្ងៃ

^{១៧} នៅឆ្នាំ ១៧៨៤ ស្តេចល្វី ទី ១៦ បានឲ្យបើកកន្លែងយកពន្ធ (barrières d'octroi) ចំនួន ៤៧ នៅជុំវិញទីក្រុង។ ការទារពន្ធបែបនេះកាន់តែមានលក្ខណៈតឹងរ៉ឹងឡើងៗ នៅឆ្នាំ ១៧៨៩ ហើយដែលជាហេតុ នាំទៅរកការបះបោរ ដែលកើតមាន ពីរ-បី ថ្ងៃ មុនការវាយបន្ទាយ ប៉ារីស (La Bastille)។

១៤ កក្កដាឆ្នាំ ១៧៨៩ ដោយប្រជាជនទីក្រុងប៉ារីស បានត្រូវគេចាត់ទុកថា ជា ការរំលំ រលាយ នៃ របបរាជានិយមផ្តាច់ការ ហើយជា ការចាប់ផ្តើម នៃ បដិវត្តន៍បារាំង ។ ព្រឹត្តិការណ៍ប្រវត្តិសាស្ត្រនេះ បានត្រូវប្រជាជននៅតាមវិទ្យុត ដឹងគ្រប់គ្នា ហើយអ្នកស្នេហាជាតិ ក៏នាំគ្នា បង្កើត គណកម្មាធិការបដិវត្តន៍ ជាបន្ទាន់ ។ នៅទីក្រុងខ្លះ ពួកគេ បានវាយយក អំណាច តាមវិទ្យុត-ក្រុង បានផងទៀត ។ នៅក្នុងក្រុងប៉ារីស ៤ សីហា សភាធម្មនុញ្ញដែល បានត្រូវចាត់តាំងនៅថ្ងៃ ៩ កក្កដាឆ្នាំ ១៧៨៩ ដដែលនោះ ប្រកាសលុបចោល បុព្វសិទ្ធិ និង សិទ្ធិ នានា របស់ ពួកស្តេចត្រាញ់ សក្តិកូមី ព្រមទាំង វិសមភាព ក្នុងការទារធនដ្ឋាន ដោយរក្សាទុកសិទ្ធិ របស់ ពួកម្ចាស់ដី និង កម្មសិទ្ធិ របស់ កសិករអ្នកមាន ។ នៅថ្ងៃ ២៦ សីហា សភាធម្មនុញ្ញ បានអនុម័តសេចក្តីថ្លែងការណ៍ សិទ្ធិមនុស្ស និង សិទ្ធិ របស់ពលរដ្ឋ (Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen) ដោយយកតាមគំនិត របស់ ទស្សនវិទូ «ពន្លឺ នៃ វិចារណញ្ញាណ» (philosophes des Lumières) នាសម័យនោះ។ របបរាជានិយមផ្តាច់ការ បានក្លាយទៅជា របបរាជានិយមអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ អំណាច ស្តេច ចុះខ្សោយជាលំដាប់ ។ ពួកគ្រួសារប្រជាជន (la bourgeoisie) ឡើងកាន់កាប់អំណាច ។ ការរៀបចំ សង្គម របស់ល្វីទី ១៦ ទៅរ៉ាំរ៉ៃ នៅថ្ងៃ ២០ មិថុនាឆ្នាំ ១៧៩១ និង ការប្រកាស សង្គ្រាម របស់ ប្រទេសអូទ្រីសនៅថ្ងៃ ២០ មេសាឆ្នាំ ១៧៩២ ការទទួលបរាជ័យ ស្ថាន ភាពចុះដុះដាច់ នៃ សេដ្ឋកិច្ច និង សង្គម បានជំរុញឲ្យអ្នកបដិវត្ត ដកហូតអំណាចពីស្តេច ប្រគល់ទៅឲ្យគណកម្មាធិការប្រតិបត្តិ បណ្តោះអាសន្ន ដឹកនាំដោយ ដង់តុង ។ នៅថ្ងៃ ២០ កញ្ញាឆ្នាំ ១៧៩២ បន្ទាប់ពី កងទ័ពប្រទេសព្រុស (Prusse) ដកចេញពី វ៉ាល់មី រដ្ឋសភា ប្រគល់ អំណាច ទៅឲ្យ សភាធម្មនុញ្ញ កុងវ៉ង់ស្យុង (La Convention) ដែលប្រកាស របប សាធារណរដ្ឋ ដោយគ្មានបង្គំនី (ថ្ងៃ ២១ កញ្ញាឆ្នាំ ១៧៩២)។ ជ័យជំនះរបស់ កងទ័ព បដិវត្តន៍ នៅ វ៉ាល់មី បានលើកទឹកចិត្ត ឲ្យបដិវត្តន៍ វាយលុកប្រទេសជិតខាង ដើម្បីរំលោភ គំនិតថ្មី ទៅផ្សព្វផ្សាយ នៅក្នុងប្រទេសទាំងនោះ ។ ប៉ុន្តែនៅដើមឆ្នាំ ១៧៩៣ សភា កុងវ៉ង់ ស្យុង ហៀប តែនឹងធ្វើឲ្យរបបសាធារណរដ្ឋ បារាំងរលាយទៅវិញ ព្រោះតែមាន ទំនាស់ ផ្ទៃក្នុង រវាង ក្រុមហ្សាកកូប៉ាឌីន (Jacobins) ដែលជាអ្នកសាធារណរដ្ឋនិយមដាច់ខាត និង

ក្រុម ហ្សៀរ៉ុងដាំង (Girondins) ដែលមានគំនិតមិនច្បាស់លាស់ (ម្តង វាយរំលំរបបរាជានិយមផ្តាច់ការ ម្តងចង់ជួយស្តេច)។ បន្ទាប់ពីគេយកស្តេច ល្វី ទី ១៦ ទៅកាត់ក នៅថ្ងៃ ២១ មករាឆ្នាំ ១៧៩៣ ការបះបោរនៅផ្នែកបស្ចឹម និងនៅផ្នែកអាគ្នេយ៍ក៏ផ្ទុះឡើង។ ប្រទេស អង់គ្លេស និង ប្រទេសដែលមានស្តេចដូចគ្នា ចង់សាមគ្គីភាពគ្នា បង្កើតកម្លាំងចម្រុះ ដើម្បី វាយប្រហារ បដិវត្តន៍បារាំង ។ នៅប្រទេសបារាំង ឯនេះវិញ បន្ទាប់ពីចាញ់សង្គ្រាម ពួក ហ្សាកកូប៉ាឌីន យកឈ្នះទៅលើ ពួកហ្សៀរ៉ុងដាំង បាន ហើយ ក៏ បង្កើត រដ្ឋាភិបាលបដិវត្ត មួយ (Comité du Salut public) ។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែលពួកគេបង្កើតបរិយា កាសរកវេរកម្ម ពេញប្រទេស ហើយ ឲ្យលុបបំបាត់ សាសនាគ្រិស្ត ជាបណ្តើរៗផងទៀត។ ប៉ុន្តែ នៅថ្ងៃ ២៧ កក្កដា ឆ្នាំ ១៧៩៤ ពួករដ្ឋាភិបាលកុងវ៉ង់ស្យុង ក៏អស់ខ្យល់ ហើយ រ៉ូបេស វៀរ ក៏ឡើងមកកាន់អំណាច នៅគណកម្មាធិការបដិវត្តន៍ បន្ទាប់ពីបានយកដង់តុង ទៅកាត់ក នៅថ្ងៃ ៥ មេសាឆ្នាំ ១៧៩៤។ រ៉ូបេសវៀរ បាននាំសាសនាគ្រិស្តមកវិញ។ ប៉ុន្តែ ដោយអ្នក តំណាង នៅសភាបដិវត្តន៍ កុងវ៉ង់ស្យុង ដែលមាន មតិកាត់ច្រើនក្នុងចំណោម អ្នកតំណាង ទាំងអស់ចំនួន ៧៤៩ នាក់ ចង់ប្តូរនយោបាយ កេរកម្មចេញ រ៉ូបេសវៀរក៏ បានត្រូវគេ យកទៅកាត់ក នៅថ្ងៃ ២៨ កក្កដា ឆ្នាំ ១៧៩៤ ដដែលនោះ វិញដែរ ។ សភាធម្មនុញ្ញ បដិវត្តន៍ ក្រោយការប្រហារជីវិត រ៉ូបេសវៀរ (ថ្ងៃ ២៧ កក្កដាឆ្នាំ ១៧៩៤ ត្រូវនឹង ថ្ងៃ ៩ ខែមីនា តាមប្រតិទិន សាធារណរដ្ឋ) បាន អនុវត្ត នយោបាយប្រឆាំង នឹង អំពើកេរកម្ម ប្រឆាំងនឹងទស្សនៈ របស់ពួកហ្សាកកូប៉ាឌីន។ ពីឆ្នាំ ១៧៩៥ ដល់ឆ្នាំ ១៧៩៩ ប្រទេសបារាំង ស្ថិតនៅក្រោម ការដឹកនាំ របស់អង្គការ ប្រតិបត្តិមួយ (le Directoire) ដែលមាន សមា ជិក ៥ នាក់។ នៅក្រោមការដឹកនាំរបស់ អង្គការ ខៀវចេទ័រនេះ អំពើពុករលួយ កើតមាន ឡើងក្នុងទូទាំងប្រទេស ។ មានតែកងទ័ពបារាំងប៉ុណ្ណោះ ដែលក្រោមការដឹកនាំ របស់ឧត្តម សេនីយ៍ ណាប៉ូឡេអុង បូណាប៉ាត រក្សា កិត្យានុភាពបាន ។ ណាប៉ូឡេអុង បូណាប៉ាតជា ឧត្តមសេនីយ៍ម្នាក់ដ៏ពូកែ ហើយ បានទទួលជ័យជំនះ ស៊ីនតែនៅគ្រប់សមរភូមិ ។ អ្នកដឹក នាំ ខៀវចេទ័រ ម្នាក់ឈ្មោះ សេយៀរស (Sieyès) បានឆ្លៀតប្រើឥទ្ធិពល របស់ បូណាប៉ាត ដើម្បីធ្វើរដ្ឋប្រហារ រំលំអង្គការ ខៀវចេទ័រ នោះចោលតែម្តង (coup d'Etat du 19

brumaire an VIII) ។ ប៉ុន្តែ ណាប៉ូឡេអុង ដែលជា អ្នកដឹកនាំរដ្ឋប្រហារនេះ បានក្លាយទៅជាម្ចាស់ នៃ រដ្ឋប្រហារនោះតែម្តង។ នៅក្នុងរាត្រី ថ្ងៃ ២៧ កក្កដា ឆ្នាំ១៧៩៤ (19 brumaire An VIII) នោះ ណាប៉ូឡេអុង បូណាប៉ាត បានឲ្យគេ តែងតាំងខ្លួនជា កុងស៊ុលទី ១ នៃសាធារណរដ្ឋបារាំង ដោយគ្មានបង្គំនឹង។ សាធារណមតិ អបអរសាទរ ចំពោះសេចក្តីសម្រេចនេះ ហើយមានសំណូមពរតែពីរ ប៉ុណ្ណោះ គឺ សន្តិភាព និងសណ្តាប់ធ្នាប់។ ណាប៉ូឡេអុង កាន់អំណាច ដោយប្រើអាជ្ញា យ៉ាងតឹងរ៉ឹង ប៉ុន្តែ ក៏ត្បាញភាព របស់អនាគតព្រះចៅអធិរាជបារាំងនេះ បានត្រូវពង្រឹងនៅលើជំហរ ៥ យ៉ាង គឺ ៖ ១) ការចុះហត្ថលេខាទៅលើ អន្តរប្រាសាទ ជាតាមួយ គ្រិស្តសាសនា (concordat du 6 juillet 1801) - ២) សន្តិភាពប្រទេស ទៅ រឹងរ៉ឹង សន្តិភាពជាមួយប្រទេស អូទ្រីស ជាពិសេសជាមួយប្រទេសអង់គ្លេស។ សមិទ្ធិ របស់ ណាប៉ូឡេអុង មានច្រើនឥតគណនា ក្នុងការកសាងប្រទេសបារាំង ជាពិសេស ជ័យជំនះផ្នែកយោធា នៅប្រទេសមួយចំនួន នៅអឺរ៉ុប។ នៅថ្ងៃ ១៨ ឧសភាឆ្នាំ ១៨០៤ ណាប៉ូឡេអុង ត្រូវតែងតាំងជាព្រះចៅអធិរាជ នៃប្រជាជនបារាំង។

បដិវត្តន៍ នៅប្រទេស រុស្ស៊ី ឆ្នាំ ១៨១៧

ព្រឹត្តិការណ៍ ទាំងឡាយ ដែលកើតមាន ជាហូរហែ ប៉ុន្មានរ័ទ្ធ មុន ខែតុលាឆ្នាំ ១៨១៧ ហើយ ដែលបាននាំ មកដល់ព្រឹត្តិការណ៍ ខែតុលាឆ្នាំ ១៨១៧ បានត្រូវគេគិតសម្គាល់ថា ជាបដិវត្តន៍ នៅប្រទេសរុស្ស៊ី ។ នៅឆ្នាំ ១៨១៧ នោះ មាន បដិវត្តន៍ ពីរ បានផុះឡើង នៅទីក្រុងប៊ែត្រូក្រាត ៖ ១) បដិវត្តន៍ នាថ្ងៃ ២៣-២៤ កុម្ភៈ (ប្រតិទិន ស៊ុលហ្សាន ត្រូវនឹងថ្ងៃ ៨-១៣ មីនា តាមប្រតិទិនក្រេក្យូឡាំង) ក្រោមការដឹកនាំ របស់ កេរីនស្គី ដែលបានត្រូវគេចាត់ទុកថាជា អ្នកតំណាង វណ្ណៈគហបតី។ បដិវត្តន៍មួយទៀត គឺ ការវាយលុកចូលក្នុង «រាជវាំងសិស្សរដូវ» (Palais d'hiver) ដោយពួកកុម្មុយនិស្ត បុរសរើក នៅក្នុងរាត្រី ថ្ងៃ ២៥ តុលាឆ្នាំ ១៨១៧ ដដែល (ប្រតិទិនស៊ុលហ្សាន ត្រូវនឹងថ្ងៃ ៧ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៨១៧ តាមប្រតិទិនក្រេក្យូឡាំង) ។ មកទល់ពេលនេះ គេនៅមិនទាន់មាន ទស្សនៈស្របគ្នា នៅឡើយ

អំពី ការឆ្លើយនឹង សំនួរ ថា តើបដិវត្តន៍ ទាំងពីរនេះ មានទំនាក់ទំនងគ្នាជិតស្និទ្ធ ឬក៏យ៉ាងណានោះ។ តើជារដ្ឋប្រហារ ឬ ជាបដិវត្តន៍ ? ពួកបុរសរើកខ្លះ ពុំមាន ទស្សនៈឯកភាពគ្នាទាំងស្រុងឡើយ ។ នៅក្នុង ការនិទានជីវប្រវត្តិ របស់លោកដោយខ្លួនលោកផ្ទាល់ ត្រូតស្គី (Trotsky) ប្រើពាក្យ ម្តងថា «កុបកម្ម» (insurrection) ម្តងថា «ការយកអំណាចបាន» (conquête du pouvoir) ម្តងថា រដ្ឋប្រហារ (coup d'Etat) ។ នៅកុម្មុយនិស្ត អាស្ថីម៉ិន រ៉ូហ្សូ លុចសំបួរ ក៏ប្រើពាក្យ «រដ្ឋប្រហារ» នេះដែរ («coup d'Etat d'Octobre») ។ ម៉ាក ហ្គែររ៉ូ ប្រើពាក្យ putsch (ការបះបោរដោយអាវុធ របស់ ក្រុមនយោបាយមួយ)។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី ការវាយយក «រាជវាំងសិស្សរដូវ» នា ថ្ងៃ ២៥ តុលា ឆ្នាំ ១៨១៧ នោះ ពុំមានការច្រឡំនឹង ពីប្រជាជន រុស្ស៊ីឡើយ ។ មុនឆ្នាំ ១៨១៧ ប្រទេសរុស្ស៊ី ស្ថិតនៅក្រោមរបប ស្តេចត្សារ (régime tsariste) ដែលប្រើអំណាចផ្តាច់ការ សន្តតសន្តិន ប្រជាជន។ ប៉ុន្តែ នៅឆ្នាំ ១៨៦១ ស្តេចត្សារ អាឡិចសង់ដ្រី ទី ២ បានលុបបំបាត់ ទាសភាពចោល ។ បន្ទាប់ពីបានទទួល សេរីភាព ពួកសេរីកជន ក៏នាំគ្នាចូលទៅប្រកបមុខរបរ ជាកម្មករនៅទីក្រុង ព្រោះសម័យនោះនៅប្រទេសរុស្ស៊ី ឧស្សហកម្ម កំពុងមាន ការរីកចម្រើនយ៉ាងខ្លាំងក្លា ។ បដិវត្តន៍ឧស្សហកម្ម បានធ្វើឲ្យ របៀបរស់នៅ ជាប្រពៃណី មាន ការប្រែប្រួលជាមូលដ្ឋាន។ ប៉ុន្តែ ការរីកចម្រើនដល់កំពូល នៃ ឧស្សហកម្ម ពុំបានធ្វើឲ្យ ជីវភាពកម្មករ និងប្រជាជនរុស្ស៊ី មាន លក្ខណៈប្រសើរឡើយ ។ បែបដែលដល់តកម្ម នៅតែមាន លក្ខណៈចាស់គឺរល ដដែល។ ប្រទេសរុស្ស៊ី នៅតែ ស្ថិតនៅជា ប្រទេសកសិកម្មដដែល (៨៥%)។ កសិករមួយចំនួន ដែលជាម្ចាស់ដី សុទ្ធតែជាអ្នកមាន (les Koulaks) ហើយជាអ្នកគាំទ្ររបបស្តេចត្សារ។ ប៉ុន្តែ កសិករដែលគ្មានដីធ្លី មានចំនួនច្រើនលើសលុប ហើយកកើតជាអ្វី ដែលគេអាចហៅថា «ស្រទាប់កសិករអធន» ដែលជឿទៅលើ គំនិតបដិវត្តន៍ របស់ វណ្ណៈអធន។ គាប់ជួននៅចន្លោះ សតវត្សរ៍ ទី ១៩ និង ទី ២០ នោះ មានការកកើតឡើង នៃ ចលនាមួយ ដើម្បី វាយរំលំ របប ស្តេចត្សារ នៅតាមស្រទាប់ នានា នៃសន្តិមរុស្ស៊ី ជាពិសេសនៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋាន និងស្រុក កម្មករ កសិករក្រ និង នៅក្នុងចំណោមពួកអភិជន ផងដែរ ព្រោះ របបរបស់ ស្តេចត្សារ ពុំព្រមវិវត្តឆ្ពោះទៅរក វឌ្ឍនភាពសោះ។

ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ ការប៉ុនប៉ងផ្សេងៗ ដើម្បីវាយលំរៃស្តេចត្សាវ ពុំបានម្រេចឡើយ។ អង្គការប៊ូលីស អូក្រាណា (Okhrana) របស់ស្តេចត្សាវ ធ្វើការបង្ក្រាបអ្នកបះបោរ ដោយឥតអាសូរ។ ខ្លះត្រូវគេចាប់ដាក់គុក ខ្លះទៀតរត់ទៅជ្រកកោននៅបរទេស។ នៅឆ្នាំ ១៩០៥ បន្ទាប់ពី ប្រទេសរុស្ស៊ី ទទួលបរាជ័យ ក្នុងសង្គ្រាម ជាមួយ ប្រទេសជប៉ុន បដិវត្តន៍ លើក ដំបូងបង្អស់បានផុះឡើង។ នៅថ្ងៃ ២២ មករា ឆ្នាំ ១៩០៥ នោះ ប្រជាជនរុស្ស៊ី បាននាំគ្នា ធ្វើបាតុកម្មមួយ ដ៏ធំ ទាមទារឲ្យ ស្តេចត្សាវ ដោះលែងអ្នកបដិវត្ត ដែលបានត្រូវចាប់ ដាក់គុក។ ពួកគេក៏ទាមទារ ឲ្យស្តេចត្សាវកែសម្រួលស្ថានភាពការងារឲ្យបានល្អប្រសើរ ៖ ប្រគល់ដីធ្លីមកឲ្យកសិករវិញ និងលុបការត្រួតពិនិត្យការបញ្ចេញមតិចោលផងដែរ។ មហា បាតុកម្មនោះបានត្រូវបង្ក្រាបនៅក្នុងការបង្កើនឈាមមួយដ៏ធំសម្បើមអស្ចារ្យ («Dimanche rouge»)។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែលអង្គការតំណាងកុម្មុករ កសិករ និង ទាហានលើក ដំបូងបង្អស់ បានត្រូវចាត់តាំងឡើង (les Soviet)។ ប៉ុន្តែ បដិវត្តន៍ នាខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩១៧ បណ្តាលមកពី បរាជ័យ ជាបន្តបន្ទាប់ របស់ប្រទេសរុស្ស៊ី ក្នុងសង្គ្រាមលោកលើកទី១ ដែលមានមនុស្សស្លាប់ ចំនួន ១ លាន ៧ រយនាក់ និងអ្នករបួសចំនួនដិត ៦ លាននាក់។ ស្ថានភាពនេះ បាននាំឲ្យមាន ទ្បក្ស ក្នុង ទូទាំងប្រទេស។ សភា ឌូម៉ា ដែលមានសុទ្ធតែ អ្នកសេរីនិយម តំណាងរ៉ុល្កៈគហបតី និង អ្នកជឿនលឿននិយម បានតម្រូវឲ្យស្តេចត្សាវ ចាត់តាំងរដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្នមួយ។ ប៉ុន្តែនៅពេលនោះ ស្តេចត្សាវ នឹកឡើង ២ ពុំ បានដឹងអ្វីទាំងអស់ ព្រោះកំពុងវង្វេងស្មារតី ដាច់ចេញពី ការពិតជាក់ស្តែង នៃ ស្ថានភាព សង្គមរុស្ស៊ីទាំងស្រុង។ ម៉្យាងទៀត អធិរាជនីអាឡិចសង់ដ្រា ហេអុឌីវ៉ូហ្វណា (Alexandra Feodorovna) ដែលជាយាយរបស់ស្តេចអង្គនេះ ហើយដែលមានដើមកំណើតអាល្លឺម៉ង់ បានត្រូវប្រជាជនរុស្ស៊ី ស្តាប់ខ្លឹមយ៉ាងខ្លាំង ។ គឺនៅក្នុងគំនិតអារិកាពនេះហើយ ដែល រ៉ាស្ទូទីន (Raspoutine) ទីប្រឹក្សាដ៏មានឥទ្ធិពល របស់ អាឡិចសង់ដ្រា បានត្រូវភ្ញាក់ងារ ចារបុរស អង់គ្លេសម្នាក់ សម្លាប់នៅក្នុងអំពើក្បត់មួយ របស់ ពួកវាជានិយមដាច់ខាត មួយក្រុម ក្រោមការដឹកនាំ របស់ក្សត្រ យូស៊ូបូហ្វ (Yousoupoff) ដែលជាសាច់ថ្លៃ របស់ នឹកូឡាទី ២។ នៅឆ្នាំ ១៩១៥-១៩១៦ «គណ កម្មការ ស្ទរៀត» តាមរូបភាពផ្សេងៗ

ដូចជា សហជីព សហករណ៍ ជាដើម កើតឡើង ជាច្រើននៅក្នុងប្រទេសរុស្ស៊ី ហើយដើរ តួ ជាអំណាចមួយទៀត ទន្ទឹមនឹង អំណាច របស់ រាជការ ដែលបាត់បង់បន្តិចម្តងៗ នូវ ការក្តាប់ អំណាចពិតប្រាកដ (la réalité du pouvoir) របស់ខ្លួន ។ នៅពេលដែល សិស្សរដ្ឋ មកដល់ គឺពេលដែលការខ្វះចំណីអាហារ និង ការលំបាកលំបិន ក្នុងជីវភាព គ្រប់បែបយ៉ាង ស្តែងចេញឡើង ពួកបដិវត្ត បានប្រមូល លក្ខណៈសម្បត្តិ បានគ្រប់គ្រាន់ ទាំងអស់ សម្រាប់ធ្វើការវាយប្រហារ (បាតុកម្ម ក្អួតកម្ម) ។ បន្ទាប់ ពីក្នុងកម្ម ដែលកើត មាន ជាបន្តបន្ទាប់ នៅថ្ងៃ ២៣ កុម្ភៈ ជាពិសេស ក្នុងកម្ម របស់ស្ត្រី នៅ ប៉េត្រូក្រាត ក្នុងកម្មជាច្រើនទៀត ក៏ស្តែងចេញឡើង ពាសពេញប្រទេសតែម្តង ។ រីឯពាក្យ ស្លោក ដែលពួកគេប្រើនៅពេលនោះ មានជាអាទិ៍ ៖ «កំបាត់សង្គ្រាម», «កំបាត់របប អគ្គាធិប តេយ្យ»។ ស្តេចត្សាវ បញ្ជាឲ្យកងទ័ពបង្ក្រាប បាតុកម្ម។ ការប្រយុទ្ធគ្នា បណ្តាលឲ្យមនុស្ស ទាំងសងខាង ស្លាប់អស់ជាច្រើន។ ប៉ុន្តែ ចំនួនពាក់កណ្តាលនៃកងទ័ព បាននាំគ្នាចូលដៃ ពួកបះបោរ។ នៅចំពោះមុខ ស្ថានការណ៍នេះ ស្តេចត្សាវ ក៏ រំលាយសភា ឌូម៉ា ចោល ហើយ ចាត់តាំង គណកម្មាធិការមួយ ជាបណ្តោះអាសន្ន ដើម្បីទប់ទល់ ។ ប៉ុន្តែ នៅពេល នោះកងទ័ពយោធាក្រុមទាំងមូល (garnison) បាននាំគ្នាចូលប្រយុទ្ធក្នុងជួរអ្នកបះបោរ អស់ ទៅហើយ។ ដោយពួកយុទ្ធជនបដិវត្ត មានប្រៀបទៅលើ កងទ័ពរាជការ សេនាធិការដ្ឋាន កងទ័ពប្រទេសរុស្ស៊ី បានបង្ខំឲ្យស្តេចនឹកឡើង ចុះចេញពីអំណាច (ថ្ងៃ ២ មិនាឆ្នាំ ១៩១៧) ។ ព្រឹត្តិការណ៍ ទាំងឡាយនេះ បានត្រូវកត់ត្រាថា ជា ដំណាក់កាលទី ១ នៃ បដិវត្តន៍ រុស្ស៊ី ។ ការទម្លាក់ស្តេចត្សាវ ចេញពីអំណាច បានត្រូវប្រជាជនរុស្ស៊ី ចាត់ទុកថាជា ការរំដោះមួយ ដ៏ធំ ហើយបានបើកផ្លូវឲ្យ ចលនាបដិវត្តន៍ ធ្វើសកម្មភាពរបស់គេយ៉ាងពេញទំហឹង។ ប៉ុន្តែ អំណាច បានធ្លាក់ទៅក្នុងដៃ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន ដឹកនាំដោយអតីតមន្ត្រីជានិយម និងពួកគហបតី។ នៅខែមិថុនា រដ្ឋអំណាចនេះត្រូវប្រមូលជាមួយ អង្គការ ស្ទរៀត ហើយត្រូវ អង្គការបដិវត្តន៍នេះ ដកហូតចេញប៉ុន្មានខែក្រោយមក។ អង្គការស្ទរៀត បានដាក់ឲ្យអនុវត្ត កម្មវិធីមួយ ដែលតម្រូវឲ្យរៀបចំសន្តិភាពឲ្យបានវិញ ឲ្យកសាង របបសាធារណរដ្ឋ ប្រជា ធិបតេយ្យ ហើយឲ្យសន្តិដី ទៅឲ្យប្រជាជនវិញ ព្រមទាំង កំហិតឲ្យធ្វើការ តែ ៤ ម៉ោង

ប៉ុណ្ណោះ ក្នុងមួយថ្ងៃ ។ ដោយកម្មវិធីនេះ យកមកអនុវត្តពុំកើត ពួកគេហប់តិ ក៏ឡើងកាន់ អំណាចវិញ ដោយទាមទារឲ្យមាន ការបោះឆ្នោត ប៉ុន្តែ ការបោះឆ្នោត ក៏ធ្វើទៅមិនកើត ព្រោះ ពួកបដិវត្ត រាប់លាននាក់ពុំព្រមទៅបោះឆ្នោត។ កាលនោះ ចលនា បដិវត្ត មានពួក ម៉ែនឆេវិក (សង្គមនិយមបដិវត្តន៍) ច្រើនជាងពួក បុលឆេវិក ដែលមានន័យថា «ភាគ ច្រើន» ប៉ុន្តែ ដែលតាមការពិតមាន សមាជិក តិចជាងពួក ម៉ែនឆេវិក ដែលមានន័យថា «ភាគតិច»។ ទោះជាយ៉ាង នេះក្តី ទាំងពួក ម៉ែនឆេវិក ទាំងពួក បុលឆេវិក សុទ្ធតែជាអ្នក ដែលផ្អែកទៅលើ ទ្រឹស្តីម៉ាក្សនិយម ទាំងអស់ ។ ភាគច្រើន នៃ អ្នកទាំងនេះ ក៏យល់ផង ដែរថា ចលនាបដិវត្តន៍ ពុំទាន់មាន បទពិសោធន៍ គ្រប់គ្រាន់ឡើយ ដើម្បីកាន់អំណាច។ ម៉្យាងទៀត វណ្ណៈអធននៅក្នុងសង្គមរុស្ស៊ីនៅពេលនោះ ពុំមានលក្ខណៈសម្បត្តិគ្រប់គ្រាន់ នៅឡើយ។ ប្រទេសរុស្ស៊ីកាលនោះ ជាប្រទេសកសិកម្ម រីឯ ឧស្សាហកម្ម ក៏ស្ថិតនៅក្នុង កម្រិតអន់ថយទៀត។ បញ្ហាសំខាន់ ដែលបោះឡើងនៅឡើយនោះ គឺ ការបញ្ចប់សង្គ្រាម។ ប្រជាជនរុស្ស៊ី សុំឲ្យ រដ្ឋាភិបាល បញ្ចប់សង្គ្រាម ។ ប៉ុន្តែ ជាការឥតប្រយោជន៍ ។ កម្មករ និងទាហាន ក៏នាំគ្នា ធ្វើបាតុកម្ម យ៉ាងគ្រឹកគ្រេង ខ្វះប្រឆាំង នឹង រដ្ឋាភិបាល ខ្វះទៀត គាំទ្ររដ្ឋាភិបាល ដែលធ្វើការបង្ក្រាបយ៉ាងខ្លាំងក្លា ។ គឺជាការប្រយុទ្ធគ្នាមួយ ដ៏ធំសម្បើម និងលើកទី ១ ដោយប្រើអាវុធ ។ អ្នកសង្គមនិយមកណ្តាលនិយម ចូលធ្វើសហការ ជា មួយរដ្ឋាភិបាល ដើម្បី គាបសង្កត់រដ្ឋាភិបាល ឲ្យបញ្ចប់សង្គ្រាម ។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែល លេនីន ត្រឡប់មក រុស្ស៊ីវិញ ។ នៅក្នុងនិក្ខេបបទ ខែមេសា របស់លោក លេនីន ពន្យល់ថា «ចក្រវត្តនិយម ជាដំណាក់ ការចុងក្រោយ របស់ មូលធននិយម»^{១៨}។ ខុស

^{១៨} «ចក្រវត្តនិយម» ចំពោះ លេនីន មានកត្តាកំណត់ប្រាំ ៖ ១) ការប្រមូលផ្តុំ មូលធន និង ការស្តង់ដារច្បាស់លាស់ នៃ ការផ្តាច់មុខ(monopoles) - ២) ការនាំចេញ នៃ មូលធន- ៣) ការបង្កើតប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងហិរញ្ញវត្ថុ ដោយមនុស្សមួយក្រុម (oligarchie financière) -៤) ការកើតឡើង នៃសហគ្រាសអន្តរជាតិ - ៥) ការបែងចែក ពិភពលោក ដោយពួក មូលធននិយម។

ពីទស្សនៈរបស់ រ៉ូហ្សា លុចសំបួរ (Rosa Luxembouge) លេនីន មិនយល់ថា មូលធន និយម ត្រូវរលាយ ដោយខ្លួនឯង នោះឡើយ ព្រោះ ប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចនេះ មានលក្ខណៈ សម្បត្តិចេះ សម្របខ្លួន ទៅតាម ស្ថានភាព ។ នៅក្នុងនិក្ខេបបទ ខែមេសាឆ្នាំ ១៩១៧ នោះ លេនីន បានបញ្ជាក់ថា ពួកគេហប់តិ រុស្ស៊ី គ្មានសមត្ថភាព និង តួនាទី ដឹកនាំបដិវត្តន៍ ដូចកាលពីមុនទៀតឡើយ ដូចនេះ ពួកគេ ត្រូវប្រគល់ តួនាទីនេះ មកឲ្យ ពួកសូវៀតវិញ ដើម្បីបន្ត ការធ្វើបដិវត្តន៍ ។ នៅខែមិថុនា ពួកបុលឆេវិក ក្រោមការដឹកនាំ របស់ លេនីន បានក្លាយទៅជា ក្រុមបដិវត្តន៍ ដែលមាន សមាជិកច្រើន ជាងគេ។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែល ត្រុតស្គី បានចូលមករួបរួមជាមួយ លេនីន។ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន ធ្វើការគាប សង្កត់ទៅលើលេនីន ដែលត្រូវបន្តិចត្រួតតែទៅជ្រកកោន នៅប្រទេសស៊ុយអែត រីឯ ត្រុតស្គី ត្រូវគេចាប់ដាក់គុក ជាមួយពួកទាហាន ដែលពុំ ព្រមទៅសមរភូមិ។ ប៉ុន្តែ ក្រោយបរាជ័យ នៃ រដ្ឋប្រហារ របស់ ឧត្តមសេនីយ៍ គីរ៉េនឡូហ្វ ត្រុតស្គី បានត្រូវដោះលែងមកវិញ។ នៅ ពាក់កណ្តាល ខែកក្កដា ឧត្តមសេនីយ៍ គីរ៉េនឡូហ្វ បានទទួលបញ្ជា បាញ់រះ ទៅលើពួក ទាហានបះបោរ ជាហេតុ បណ្តាលឲ្យ ទាហាន ជិត ៦ ម៉ឺន នាក់ បាត់បង់ជីវិត។ ប៉ុន្តែ ការ បង្ក្រាប ដ៏សម្បើមអស្ចារ្យនេះ ពុំបានទទួលជោគជ័យឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញ អ្នកបដិវត្ត បុលឆេវិក កាន់តែមាន ជំហរ ខ្លាំងថែមទៀត ហើយ បន្ទាប់ពីមាន ការតស៊ូមតិគ្នា ស្តីពី ការដែលថា តើត្រូវវាយយកអំណាចតែម្តង ឬក៏យ៉ាងណានោះ ពួកបុល ឆេវិក ក៏សម្រេច វាយយកអំណាចតែម្តង តាមការពន្យល់ របស់ លេនីន។

ការវាយលុក បានប្រព្រឹត្តទៅ នៅក្នុងរាត្រី ថ្ងៃ ២៤-២៥ តុលា (គិតតាមប្រតិទិន ស៊ុលល្យាដ ត្រូវនឹង ថ្ងៃ ៦-៧ វិច្ឆិកា តាមប្រតិទិនក្រេកូរ៉ាស្ទ) ស្ថិតនៅក្នុងការបង្កើនរលាយ ព្រោះពុំសូវមាន ការទប់ទល់ ប៉ុន្មាន ។ ស៊ីនីតែនៅក្នុងពេលតែមួយ ស្ថាន ស្ថានីយ៍រថក្វីន ធនាគារ ប៉ុស្តិ៍ទូរគមនាគមន៍ ជាដើម បានធ្លាក់ទៅក្នុងដៃ «ឆ្មាំក្រហម» បុលឆេវិក ទាំង អស់។ បន្ទាប់មក គឺការវាយលុកផ្តាច់ព្រ័ត្រ យក «រាជវាំង សិស្សរដ្ឋ»។ ប្រតិបត្តិការនេះ មិនពិបាកប៉ុន្មានទេ ព្រោះ កងទ័ពដែលគាំទ្រ រដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្ន មានចំនួន តិច ជាង កងទ័ពដែលប្រកាន់ ជំហរអព្យាក្រឹត គឺបណ្តោយឲ្យកងទ័ពបដិវត្តន៍ វាយយក «រាជ

កំនត់សិស្សរដ្ឋ» ដោយស្រួល។ ការវាយប្រហារនេះប្រព្រឹត្តទៅដោយគ្មានការជ្រួលច្របល់ អ្វីជាធំអ្វីឡើយ។ ចរាចរ នៅតាមផ្លូវថ្នល់ រោងល្ងាច កណ្តាគារ ហាងលក់ទំនិញ មាន សកម្មភាព ជាហូររំហែរ ឥតមានដាច់ ។ ព្រឹកឡើង នៅថ្ងៃ ២៥ តុលា ត្រួតស្តី ប្រកាស រំលាយរដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្នជាផ្លូវការ។ នៅពេលឡើងកាន់អំណាច នៅទីក្រុងប៉េត្រូ ក្រាត លេនីន និង ត្រួតស្តី មានគំនិត កសាង របប សន្តិសុខនិយម មិនត្រឹមតែ នៅក្នុង ប្រទេសរុស្ស៊ីប៉ុណ្ណោះទេ ប្រទេសរុស្ស៊ី ដែលនៅពេលនោះជាប្រទេសឱនាភ័វឡនៅឡើយ។ អ្នកដឹកនាំ បុរាណវិក ទាំងពីរនេះ ប្រាប់ចង់ប្រែក្លាយជ័យជំនះនេះ ឲ្យទៅជា ជ័យជំនះ របស់កម្មករ នៅបណ្តាប្រទេសឡាហកម្ម នៅអឺរ៉ុបទៀតផង ជាពិសេសប្រទេស អាល្លឺម៉ង់ ព្រោះមានតែផ្លូវនេះទេ ដែលអាច ធានា និរន្តរភាព នៃ បដិវត្តន៍ រុស្ស៊ី បាន។ ត្រួតស្តី បាន ថ្ងៃដំបូងចេះថា ៖ «ឬមួយ បដិវត្តន៍រុស្ស៊ី នាំឲ្យមាន បដិវត្តន៍ នៅបស្ចឹមប្រទេស ឬមួយ បដិវត្តន៍រុស្ស៊ី នឹង ត្រូវប្រទេស មូលធននិយម ច្របាច់ក ឲ្យបំបង់ឆ្លើមតែម្តង»។ មួយឆ្នាំ ក្រោយមក បដិវត្តន៍ បានផ្ទុះឡើង នៅប្រទេសអាល្លឺម៉ង់ (១៩១៧-១៩១៨) ប្រទេស ហុង គ្រី (១៩១៩) នៅ ហ្វាំងឡង់ (ខែមីនាឆ្នាំ ១៩១៨) ប៉ូឡូ បានត្រូវរដ្ឋអំណាច បង្ក្រាបយ៉ាង ខ្លាំងក្លា ។ នៅប្រទេសអាល្លឺម៉ង់ កាល លីបណាច និង រ៉ូហ្ស លុចសំបួរ (Karl Liebknecht et Rosa Luxembourg) មេដឹកនាំ ចលនា បដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្ត ស្ស៊ីនតាកុស (spartakisme) បានត្រូវគេធ្វើឃាត ។ នៅឆ្នាំ ១៩១៩-១៩២០ កុបកម្ម និង ក្នុងកម្ម នៅ ប្រទេសអ៊ីតាលី នៅប្រទេសបារាំង អង់គ្លេស និង នៅ សហរដ្ឋ អាមេរិក ពុំបាននាំទៅរក បដិវត្តន៍កុម្មុយនិស្ត អ្វីទាំងអស់ ។ នៅចំពោះមុខ សភាពការណ៍បែបនេះ បដិវត្តន៍ បុរាណ វិក នៅរុស្ស៊ី ត្រូវស្ថិតនៅឯកង់ ហើយ ត្រូវកសាងប្រទេស ដោយខ្លួនឯង។

ក្រោយពេលយកអំណាចបានហើយ លេនីនក៏ចាប់ផ្តើមកសាង របប សន្តិសុខនិយម (លុបបបកម្មសិទ្ធិដីធ្លី, លុបបោសប្រហារជីវិត ព្រមទាំងបុព្វសិទ្ធិនានា, ជាតុបនីយកម្ម ធនាគារ, តម្រូវឲ្យកសិករ ត្រួតពិនិត្យផលិតកម្ម, អធិបតេយ្យ និងសមភាព របស់ពលរដ្ឋ រុស្ស៊ី)។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏សង្រ្គាមផ្ទៃក្នុងមួយ រវាងកងទ័ពក្រហម និងកងទ័ពស (រាជានិយម) ដែលមាន បរទេសគាំទ្រ បានផ្ទុះឡើងដែរ។ បដិវត្តន៍ ខែតុលា របស់រុស្ស៊ី នៅតែ

ត្រូវសាធារណមតិ ចាត់ទុកថា ជាដួបប្រហារ។ ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩១៩ មក កងទ័ពក្រហម បានធ្វើ ឲ្យបស្ចឹមលោក មានការព្រួយបារម្ភយ៉ាងខ្លាំង។ ចលនា មរោធិកម្មវិជ្ជា ប្រឆាំង នឹង កងទ័ពក្រហម ក៏កើតឡើងនៅពេលនោះដែរ (ហ៊ីត្លែរ, មូស្សូលីនី....) ។ ប៉ុន្តែ ចំពោះប្រទេសដែលត្រូវ ប្រទេសបស្ចឹមលោក ធ្វើអាណានិគម ហើយ ដែលចង់រំដោះខ្លួន ចេញពី នឹមត្រួតត្រា បរទេស បដិវត្តន៍ខែតុលា របស់ រុស្ស៊ី ក៏បានផ្តល់ សេចក្តីសង្ឃឹម មួយដ៏ធំ ទៅឲ្យពួកគេដែរ។ តាំងពីពេលនោះមក ចលនាជាតិនិយមនៅក្នុងប្រទេសដែល ត្រូវគេធ្វើអាណានិគមក៏ចូរ បានត្រូវគេយកមកផ្សព្វផ្សាយ ជាមួយ ចលនា កុម្មុយនិស្ត អន្តរ ជាតិ។ ប៉ុន្តែការផ្សព្វផ្សាយ គំនិត ជាតិនិយម និង «អន្តរជាតិនិយម នៃ វណ្ណៈអធន» បាន នាំមកនូវបញ្ហា ដ៏ស្មុគស្មាញ។ រីឯ លទ្ធិកុម្មុយនិស្តដែលយកអំណាចបាន មុនពេលទំដៅ នៃ រចនាសម្ព័ន្ធសន្តិម ក៏បាននាំមក នូវ បញ្ហាស្មុគស្មាញ ដូចគ្នាអ៊ីចឹងដែរ។ ដើម្បីទប់ទល់ នឹងការបះបោរ បដិវត្តន៍ រុស្ស៊ីត្រូវបំបិទសិទ្ធិសេរីភាពគ្រប់បែបយ៉ាង ហើយ ដាក់ទោស ដ៏ ធ្ងន់ធ្ងរដល់ពួកអ្នកប្រឆាំង រួមបញ្ចូល ទាំងអ្នកបដិវត្តន៍ដូចគ្នា និងប្រទេសកុម្មុយនិស្តដែល រលាប នឹង ប្រទេសរុស្ស៊ី ផងទៀត ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏លេនីន បានសម្រេច គោល ដៅ របស់ខ្លួន បានដែរ ដោយធ្វើជាតុបនីយកម្ម នៃ ពាណិជ្ជកម្ម ធនាគារ ឧស្សាហកម្ម និងសិប្បកម្ម។ លំនៅឋាន បានត្រូវដាក់ជាសមូហភាព ដោយចែកចាយ ដោយឥតបង់ថ្លៃ។ ការដឹកជញ្ជូនសាធារណៈ ទឹក អគ្គិសនី ក៏ ឥតបង់ថ្លៃដែរ គឺ ស្ថិតនៅក្នុងការគ្រប់គ្រង របស់រដ្ឋទាំងអស់។ ។ ប៉ុន្តែ រូបិយវត្ថុ ត្រូវរំលំរលាយ ហើយជំនួសដោយការដោះដូរ និង ការផ្តល់ប្រាក់ខែ ជាប្រសប់របរ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក៏ដោយ ក៏ការមិនសប្បាយចិត្ត ចាប់ផ្តើម កើតមានឡើង នៅក្នុងជួររបបផងដែរ ព្រោះ ផលិតកម្ម និង កម្រិតជីវភាព បានចុះថយ យ៉ាងខ្លាំង។ ហើយការចែកចាយ ក៏មិនត្រឹមត្រូវ ទៅតាមគតិយុត្តិធម៌ថែមទៀត។ នៅខែ មីនា ឆ្នាំ ១៩២១ នៅចំពោះមុខការក្លាបអំណាចផ្តាច់មុខ និង អំពើហិង្សា នៅតាមជនបទ ពីសំណាក់ ពួកបដិវត្តបុរាណវិក ទាហានជើងទឹកនៅក្រុងស្កាត បាននាំគ្នារើបឡើង បះ បោរ ទាមទារឲ្យពួកស្មៅវៀតវិលមកកាន់អំណាចវិញ ហើយ ឲ្យចាត់តាំងការបោះឆ្នោតសេរី ផ្តល់សេរីភាពមកឲ្យផ្សារសេរី ហើយលុបបំបាត់ នគរបាល នយោបាយ ឆោកា ផងទៀត។

ប៉ុន្តែ ការបះបោរនេះ បានត្រូវត្រួតស្តី បង្ក្រាបបានវិញ ។ ដោយមើលទៅឃើញថា របៀបធ្វើបដិវត្តន៍ បែបនេះ (communisme de guerre) ច្បាស់ជា នាំទៅរក ភាពខ្វល់ច្រកមិនខាន លេនីន ក៏សម្រេច រំលែកការ របៀបមូលធននិយម សមស្របមួយ ជា បណ្តោះអាសន្នសិន នៅឆ្នាំ ១៩២១ ដដែលនោះ (La Nouvelle Politique Économique ou la NEP)។

បដិវត្តន៍ ចិន

នៅ សតវត្សរ៍ ទី ១៩ នៅក្រោម រជ្ជកាល អធិរាជជីង ប្រទេសចិន បានចុះខ្សោយ បន្តិចម្តងៗ ជាលំដាប់ៗ កាលាហល ចេះតែកើតមានឡើង ឥតឈប់ឈរ នៅក្នុងសង្គម។ សេដ្ឋកិច្ច ក៏ជួបនឹងការរំខានស្ទើរ ហើយចំនួនប្រជាជន បានកើនឡើងនៅក្នុង បរិមាណមួយ ដ៏ធំសម្បើម។ ទ្វីបនោះ ប្រទេស មហាអំណាច បស្ចឹមប្រទេស ក៏នាំគ្នា ចូលមកជ្រៀតជ្រែកក្នុង ប្រទេសផងទៀត។ ជនជាតិអង់គ្លេស បាននាំគ្នា មកធ្វើពាណិជ្ជកម្មអាភៀនឌុស ច្បាប់ ជាហេតុ បណ្តាលឱ្យមាន ការប្រយុទ្ធ យោធាមួយ ដ៏ធំលើកដំបូងរបស់ រ៉ាន់ អង់គ្លេស និង រាជការចិន (guerre de l'opium : ១៨៤០) ។ បរាជ័យ របស់ ចិនបានធ្វើឱ្យ ពួកបស្ចឹមប្រទេស មានឥទ្ធិពលនៅក្នុងប្រទេសចិន ។ សន្ធិសញ្ញា ណង់កាំង នាថ្ងៃ ២៩ សីហាឆ្នាំ ១៨៤២ បានបើកផ្លូវឱ្យអង់គ្លេស យកទឹកដី ហុងកុង សម្រាប់ប្រើក្នុងរយៈពេលមួយជាក់លាក់ ហើយបើក ទីតាំងកេស៊ី នៅក្នុងកំពង់ផែចំនួនប្រាំ (សៀមិន កង់តុង ហ្វីហ្ស៊ី ណាន់បូ និង សៀង ហៃ) ។ មិនត្រឹមតែ អង់គ្លេសប៉ុណ្ណោះទេ សហរដ្ឋ អាមេរិក និង ប្រទេសជប៉ុន ក៏នាំគ្នាមកមក យកទឹកដីចិន ធ្វើជាទីតាំង ពាណិជ្ជកម្មដែរ។ ការបះបោរ នៃ ចលនា តៃពីង បាននាំឱ្យមាន សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុងមួយដំបូរ (១៨៥១-១៨៦៤)។ ទាល់តែមាន ជំនួយ ពី ពួកបស្ចឹមប្រទេស ទើបការបះបោរនេះ ត្រូវបង្ក្រាបបាន។ មិនតែប៉ុណ្ណោះសោត ការរំជើប រំជួលនៅតាមខ្សែត្រនោងយ ដែន ដូចជានៅ ជីង ចាន់ និង ម៉ុងហ្គោលី ជាដើម ដែលមាន ការបំផុសបំផុល ពីប្រទេស រុស្ស៊ី ក៏ជាមូលហេតុចម្បង ដែលបណ្តាលឱ្យ

ប្រទេសចិន ចុះខ្សោយ ជាអតិបរមា ដែរ ។ រាជវង្ស ជីង ក្រោមការដឹកនាំរបស់ អធិរាជនី អភិរក្សនិយមម្នាក់ ព្រះនាមគ្សី ហ៊ី (Cixi) (១៨៦០-១៩០៨) បានធ្វើទំនើបកម្ម ប្រទេសចិន។ ប៉ុន្តែ ដោយទទួលបរាជ័យ នៅក្នុងសង្គ្រាមជាមួយ បារាំង ដើម្បីយកទឹកដីឥណ្ឌូចិន (១៨៨៣-១៨៨៥) ហើយបន្ទាប់មកចាញ់សង្គ្រាម ជាមួយប្រទេសជប៉ុន ដើម្បីដណ្តើមយក ប្រទេសកូរ៉េ (១៨៩៤-១៨៩៥) កងទ័ពចិន ក៏ចុះខ្សោយ ហើយបាត់ទឹកចិត្តយ៉ាងខ្លាំង។ នៅដើមសតវត្សរ៍ ទី ២០ រាជវង្សជីង ត្រូវព្រលយមុខនឹង បញ្ហាមួយដ៏សំខាន់ ៖ ឬមួយ បន្តការកែទម្រង់ ដែលធ្វើឱ្យពួកអភិជន - ដែលមិនធ្វើអ្វី ទាំងអស់ ដើម្បីប្រទេសជាតិ - មិនសប្បាយចិត្ត ឬមួយ ក៏ត្រូវលើកទឹកចិត្តដល់ពួកបដិវត្ត តែម្តង ព្រោះនៅពេលនោះ បដិវត្តន៍ កំពុង ចេញរូបរាង ជា អ្នកតំណាង អនាគត ប្រទេស កាន់តែច្បាស់ណាស់ទៅ ហើយ។ នៅពេលនោះ ពួកនាម៉ុន និង ពួកនាយទាហានក្នុងៗ ព្រមទាំងនិស្សិត ដែលជ្រុតជ្រាបទៅដោយ គំនិតបដិវត្តន៍ របស់ ស៊ុន យ៉ាត់ សេន មិនយល់ស្រប និង ទស្សនៈ អភិរក្សនិយម របស់ ពួកអភិជនឡើយ ។ ពួកគេចង់ ប្រែក្លាយចក្រភពចិន ឱ្យទៅជា សាធារណរដ្ឋ ហើយ ក៏នាំគ្នារៀបចំវាយរំលំ របបរាជានិយមតែម្តង។ នៅថ្ងៃ ១០ តុលាឆ្នាំ ១៩១១ ការរើបឡើងបះបោរ នៅ វ៉ូ ចាន់ បានវាយរំលំ របបរាជានិយម ហើយ បន្តិចឱ្យ អធិរាជពូយី (Aixinjueluo Puyi) ដាក់រាជ្យ ។ ស៊ុន យ៉ាត់ សេន បង្កើត រដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្នមួយ នៅ ណង់កាំង នៅថ្ងៃ ១២ មីនាឆ្នាំ ១៩១២ ហើយប្រកាសរបប សាធារណរដ្ឋ។ បន្ទាប់មក ស៊ុន យ៉ាត់ សេន បានប្រគល់អំណាចទៅឱ្យ ឧត្តមសេនីយ៍ យ៉ន ស៊ីកែ។ ប៉ុន្តែ មិនយូរប៉ុន្មាន យ៉ន ស៊ីកែ បានលុបសកាជាតិ និង សកា តាមខ្សែត្រនោង ពួកអ្នកសាធារណរដ្ឋនិយម ដែលជាមេដឹកនាំ សំខាន់ៗ នាំគ្នា រត់ទៅលាក់ខ្លួននៅប្រទេស ហើយ ស៊ុន យ៉ាត់ សេន ទៅជ្រកកោន នៅប្រទេសជប៉ុន។ នៅឆ្នាំ ១៩១៤ យ៉ន ស៊ីកែ តែងតាំងខ្លួនឯង ជា អធិរាជ ប្រទេសចិនតែម្តង ។ ប៉ុន្តែ មហិច្ឆតា ដ៏ធំធេង របស់ យ៉ន ស៊ីកែ បានត្រូវនាយទាហាននៅក្រោមបង្គាប់ ប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំង ។ ឧត្តមសេនីយ៍ យ៉ន ស៊ីកែ ទទួលមរណភាព នៅខែមិថុនាឆ្នាំ ១៩១៦ ហើយ ទុកអំណាចរបាយគ្មានអ្នកដឹកនាំ ការបែកបាក់គ្នា នៅក្នុងក្រុមអ្នកសាធារណរដ្ឋ បានជម្រុញឱ្យប្រទេសចិន ធ្លាក់ទៅក្នុងភាព

ច្របូកច្របល់មួយ ដ៏ធំ ។ ពួកមេទ័ព ដែលធ្វើសង្គ្រាមប្រយុទ្ធ និង គ្នាឯង រកច្រកចេញ មិនរួច។ នៅឆ្នាំ ១៩២០ ស៊ុន យ៉ាត់ សេន បង្កើត មូលដ្ឋានបដិវត្តន៍មួយ នៅភាគខាងត្បូង ដើម្បីរៀបចំប្រទេសឡើងវិញ ដោយមានជំនួយពី ប្រទេសរុស្ស៊ី និង ដោយចង់សម្ព័ន្ធភាព ជាមួយបក្សកុម្មុយនិស្តចិន។ លោកបានបង្កើត ពួកឧត្តមសេនីយ៍ ដែលបានធ្វើឲ្យប្រទេស ចិនធ្លាក់ទៅក្នុងអនាធិបតេយ្យ បានជាស្ថាពរ ។ រដ្ឋបណ្ឌិត ស៊ុន យ៉ាត់ សេន ដែលជា ស្ថាបនិក គណបក្សជាតិនិយមចិន (Kuomintang/Guomindang) ទទួលមរណភាព នៅឆ្នាំ ១៩២៥។ ចេន កាយ ចៀក (Tchang Kai-chek) ជាអ្នកបន្តរវេន។ នៅឆ្នាំ ១៩២៧ គណបក្ស កុម្មុយនីស្ត បានប្រឆាំង និងពួកកុម្មុយនិស្ត ដែលជាសម្ព័ន្ធមិត្ត ជាហេតុបណ្តាល ឲ្យមានសង្គ្រាមផ្ទៃក្នុងមួយដ៏ធំ។ នៅឆ្នាំ១៩៣១ កងទ័ពជប៉ុន ចូលលុកលុយប្រទេសចិន។ នៅឆ្នាំ ១៩៣៤ ពួកកុម្មុយនីស្ត បានដេញ ពួកកុម្មុយនិស្តចេញ ។ ពួកកុម្មុយនិស្ត បាននាំ គ្នាធ្វើដំណើរ ទៅតាំងទី នៅតាមទីភ្នំ ក្នុងតំបន់ពាយព្យ (la longue marche) ហើយ ទៅតាំងមូលដ្ឋានទ័ពនៅ យូណាន់ ដើម្បីធ្វើសង្គ្រាមត្រៃ ។ គឺនៅពេលធ្វើដំណើរ ដ៏លំបាក លំបិន ឆ្លងកាត់ តំបន់ដាច់ស្រយាល នេះហើយ ដែល ម៉ៅ សេទុង ពង្រឹងជំហរពួក កុម្មុយនិស្ត ឲ្យធ្វើការតស៊ូប្រឆាំង និង ពួកកុម្មុយនីស្ត ។ ទោះបី ពួកកុម្មុយនីស្ត និង បក្សកុម្មុយនិស្តចិន ប្រយុទ្ធគ្នា យ៉ាងខ្លាំងក្លា ក៏ដោយ ក៏ពួកគេ ពួកដៃគូ ប្រយុទ្ធដេញកង ទ័ពជប៉ុន ចេញពីស្រុកដែរ (សង្គ្រាមទី ២ រវាង ចិន និង ជប៉ុន) ។ ពេលដែលជប៉ុន ទទួលបរាជ័យនៅឆ្នាំ ១៩៤៥ (នៅក្នុងក្របខ័ណ្ឌ នៃ សង្គ្រាមលោកលើកទី ២) សង្គ្រាមផ្ទៃ ក្នុងកាន់តែមាន ទ្រង់ទ្រាយធំថែមទៀត ។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៩ កម្លាំង របស់ កុម្មុយនិស្ត បាន ដណ្តើមយក ដីគោកបានទាំងអស់។ ចេន កាយ ចៀក បាននាំរដ្ឋាភិបាល ទៅតាំងទី នៅ កោះតៃវ៉ាន់ ហើយប្រកាស ទីក្រុងតៃប៉េ ជា រដ្ឋធានី នៃ សាធារណរដ្ឋចិន ជាបណ្តោះ អាសន្ន។ នៅថ្ងៃ ១ វិច្ឆិកាឆ្នាំ ១៩៤៩ ដដែលនោះ ពួកកុម្មុយនិស្ត ដែលមកតាំងទី នៅ ទីក្រុងប៉េកាំង (ប៊ីយ៉ង់) ក៏ប្រកាសសាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតចិន របស់គេដែរ។ នៅពេល ដែលពួកកុម្មុយនិស្ត កសាង រដ្ឋកុម្មុយនិស្តនៅអំឡុងឆ្នាំ ១៩៤៩-១៩៤៩ ពួកគេផ្តល់រូប ភាពមួយ ដែលមានលក្ខណៈជា របបពហុបក្ស ប៉ុន្តែ តាមការពិត គឺជា របបផ្តាច់ការមួយ

ដែលមិនមែនជា របបរដ្ឋធានីយម ហើយដែលអនុវត្ត របបសេដ្ឋកិច្ចសេរីពាក់កណ្តាល។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៨ ម៉ៅ សេ ទុង អនុវត្ត នយោបាយ «មហាលោតផ្លោះ» (grand Bond en avant) ហើយជំរុញ ឲ្យកសិករ កសាងរោងចក្រលោហធាតុ។ ប៉ុន្តែផែនការនេះ ទទួល បរាជ័យទាំងស្រុងនៅឆ្នាំ ១៩៦០។ កសិករចិនប្រមាណ ៥០ លាននាក់ ត្រូវបាត់បង់ជីវិត នៅក្នុងផែនការ ដ៏ មហិមារនេះ។ ម៉ៅ សេ ទុង (១៨៩៣-១៩៧៦) ជាសាមីក បក្សកុម្មុយ និស្តចិន នៅឆ្នាំ ១៩៦១។ នៅពេលដែលពួកកុម្មុយនិស្ត បានត្រូវ ពួកកុម្មុយនីស្ត ដេញ ចេញពីមូលដ្ឋាន របស់គេ ហើយ ត្រូវធ្វើដំណើរ កាត់តំបន់ដាច់ស្រយាល យ៉ាងលំបាក លំបិនឆ្ពោះទៅភាគខាងជើង (la longue marche) ម៉ៅ សេ ទុង បានក្លាយទៅជាអ្នកដឹកនាំ កំពូល នៃ បក្សកុម្មុយនិស្តចិន។ បន្ទាប់ ពីបានកំហិត របបសមូហភាព ក្នុងការបង្កើត ផល និងបានបង្កើតរបបដឹកនាំ ដោយ គណ បក្សតែមួយ តាមគំរូសូវៀត ហើយ បន្ទាប់ ពីបានរៀបចំ ផ្លាស់ប្តូរអ្នកដឹកនាំចាស់ នៃ គណបក្ស យកទៅដាក់នៅកន្លែងមិនសំខាន់ រួច រាល់ហើយ ម៉ៅ បានបំផុសឲ្យយុវជន បះបោរប្រឆាំង និង អ្នកដឹកនាំសំខាន់ៗ នៃ គណ បក្សកុម្មុយនិស្តចិនតែម្តង ។ កាលនោះ គោលដៅ នៃ គណបក្សកុម្មុយនិស្តចិន គឺ ត្រូវ ឆ្លងកាត់ ដំណាក់កាលប្រជាធិបតេយ្យសិន ហើយ បន្ទាប់មក ទើបកសាង របបសន្តិម និយម។ ប៉ុន្តែ ម៉ៅ យល់ថា ត្រូវកសាង ឧស្សាហកម្ម សន្តិមនិយមតែម្តង ព្រោះ ការ ឆ្លងកាត់ដំណាក់កាលប្រជាធិបតេយ្យ អាចនាំទៅរកការវិលមកវិញ នៃ ពួកវណ្ណៈគហបតី ។ ប៉ុន្តែ តាមរយៈការយោសាទា ចលនា «ផ្កា១០០» (campagne des cents fleurs) នៅ ឆ្នាំ ១៩៥៧ ម៉ៅ លេងនាករល្បែងមួយ ដែលបាននាំ ទៅរកសោកខាងកម្មមួយដ៏ធំ ។ ម៉ៅ ធ្វើជាបើកឲ្យមាន សិទ្ធិរិះគន់។ អ្នកដែលហិនរិះគន់ ចំនួនរាប់រយពាន់នាក់ បានត្រូវគេ ចាប់យកទៅញាត់គុក ជម្លៀសចេញពីស្រុក ឬ ក៏យកទៅ សម្លាប់ចោលតែម្តង ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦២ លូ ចៅដី បានសម្រេចបញ្ចប់ នយោបាយ «មហាលោតផ្លោះ» របស់ ម៉ៅ សេ ទុង ដែលទទួលបរាជ័យទាំងស្រុង ។ តេង ស៊ាវ ពីង យល់ស្រប នឹងការកែទម្រង់ របស់ លូ ចៅដី ដែលបានហុចលទ្ធផលល្អ។ មេដឹកនាំគណបក្សកុម្មុយនិស្តចិន ទាំងពីរនាក់ នេះ ដកហូត ម៉ៅ ចេញបន្តិចម្តងៗ ពីកន្លែងសំខាន់ នៃ អំណាច ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៦ ម៉ៅ

បំផុសបដិវត្តន៍វប្បធម៌ ហើយក្តាប់អំណាចទាំងមូលវិញ។ លូ ចៅជី និង តេន ស៊ាវ ពឹង បានត្រូវម៉ៅ ចាត់ទុកថា ជាអ្នកស្តាំនិយម ហើយ យកទៅដាក់ឃុំឃាំង នៅឆ្នាំ ១៩៦៤។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៩ តេន ស៊ាវ ពឹង និង គ្រួសារត្រូវ ម៉ៅ បញ្ជូនឲ្យទៅធ្វើជាកម្មករ នៅរោង ចក្រគោយន្ត នៅ ចាន់ស្ទី ។ កូនប្រុសរបស់ តេន ស៊ាវ ពឹង បានក្លាយទៅជា មនុស្ស ពិការ បន្ទាប់ពីលោត ពីលើអាគារ សកលវិទ្យាល័យប៉េកាំង ព្រោះរត់ទ្រាំទ្រ និង ទារុណ កម្ម ព្រមទាំងការប្រមាថកាតព្វកិច្ច បន្តបន្ទាប់គ្រប់បែបយ៉ាង ដែលពួកគេក្រហម ធ្វើមក លើខ្លួន។ នៅខែសីហា ឆ្នាំ ១៩៧២ តេន ស៊ាវពឹង ត្រូវបង្ខំចិត្តសរសេរសំបុត្រ សូមទោស លោកប្រធានម៉ៅ ដែលបន្ទាប់ពីធ្វើជា ប្រធានាធិបតី នៅឆ្នាំ ១៩៤៤-១៩៤៩ ហើយ ឡើង មកកាន់អំណាចវិញ ជាប្រធានបក្សផង ជា ប្រធានាធិបតីផង នៅឆ្នាំ ១៩៦៦ (បដិវត្តន៍ វប្បធម៌) ហេតុដល់ ពេលទទួលមរណភាពនៅឆ្នាំ ១៩៧៦។ មួយឆ្នាំក្រោយមក តេន ស៊ាវ ពឹង បាន ត្រូវគេអនុញ្ញាត ឲ្យត្រឡប់មកប៉េកាំង ហើយ ចូលទៅក្នុងជួរគណបក្សកុម្មុយ និស្តចិនវិញ។ រី ឯ លូ ចៅ ជី វិញ ដោយត្រូវគេវាយដំច្រំដាក់ ខ្វាន់ពេក លោក ក៏ទទួល មរណភាពនៅ ក្នុងគុកនៅថ្ងៃ ១២ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៦៩ ។ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៦៦ មក ដោយផ្អែកទៅលើកម្លាំងយុវជន ម៉ៅ ពង្រីកពង្រឹង គំនិតកសាង របបសន្តិមនិយម ដោយ មិនបាច់ឆ្លងកាត់ ដំណាក់កាលប្រជាធិបតេយ្យ ហើយ ចាត់ទុកអ្នកដែលមានគំនិតខុសពីនេះ ថាជាពួក «ស៊ីរ៉េនិយម» («révisionnistes») ចូលដៃ ពួកវណ្ណៈគហបតី ហើយក្បត់ ឧត្តមគតិ កុម្មុយ និស្ត។ នៅឆ្នាំ ១៩៧១ លិន ពៅ អតីតអនុប្រធាន បក្សកុម្មុយនិស្ត ចិន បានត្រូវ ម៉ៅ ចោទថា មានគោលបំណងចង់រៀន ដោយសាមី ទៅរកបង្អែកពី សហ ភាព សូវៀត នៅពេលដែល ម៉ៅ ចង់ជាមា ជាមួយសហរដ្ឋអាមេរិកវិញ (នៅឆ្នាំ ១៩៤៩ ម៉ៅ ទាស់ទែន ជាមួយទីក្រុងម៉ូស្គូ) ។ ទំនាស់នេះ តាមការពិតមានមក តាំងពីឆ្នាំ ១៩៣០ មក គឺនៅពេលដែល ស្វាលីន ចង់ផ្តល់យោបល់ ឲ្យម៉ៅ ក្នុងការដឹកនាំបដិវត្តន៍) ។ ម៉ៅ បានអញ្ជើញលោកប្រធានាធិបតី អាមេរិក និចសុន ឲ្យមកធ្វើទស្សនកិច្ច នៅថ្ងៃ ១០ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៧១។ នៅថ្ងៃ ១៣ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៧១ ដដែល លិន ពៅ ទទួលមរណភាព នៅក្នុងការផ្ទុះយន្តហោះ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៦ បន្ទាប់ពី ជួ អេន ឡាយ ទទួលមរណភាព (៨

មករាឆ្នាំ ១៩៧៦) ជាពិសេស បន្ទាប់ ពីម៉ៅ ចែកដានទៅ (ថ្ងៃ ៩ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៧៦) ប្រទេសចិន ធ្លាក់ទៅក្នុងវិបត្តិ មួយ ដ៏ធំ។ តេន ស៊ាវ ពឹង និង ហ្វា កូ ហ្វីន អ្នកដែល យល់ថា ប្រទេសចិន ត្រូវយកការរីកចម្រើន សេដ្ឋកិច្ច ជាធំ បានយក ជ័យជំនះទៅលើ ពួកអ្នកបន្តបដិវត្តន៍ វប្បធម៌ ដឹកនាំដោយ ភិរិយាម៉េម៉ាយ របស់ ម៉ៅ («la Bande des quatre») ដែលត្រូវគេចាប់ នៅថ្ងៃ ៦ តុលាឆ្នាំ ១៩៧៦ ។ លោកស្រី ចាន់ ជីន ភិរិយា ម៉េម៉ាយ របស់ ម៉ៅ បានត្រូវគេយកទៅ កាត់ទោសប្រហារជីវិត។ ចាប់ពីពេលនោះមក តេន ស៊ាវ ពឹង ក៏ចាប់ផ្តើមរៀបចំ ប្រទេសចិន ឡើងវិញ ដោយជ្រើសរើសយកការរីក ចម្រើនសេដ្ឋកិច្ច ជាអាទិភាព។

ភាពច្របូកច្របល់ នៃ ជ័យជំនះ

របស់ ខ្មែរក្រហម

នៅថ្ងៃ ១៧ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥

La confusion de la victoire des Khmers rouges
Le 7 avril 1975

នៅពេលដែលកងទ័ពខ្មែរក្រហម វាយសម្រុកចូលទៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ គណៈ មជ្ឈឹមបក្សខ្មែរក្រហម (បក្ស កុម្មុយនិស្ត កម្ពុជា) ក្រោមការដឹកនាំ របស់ ប៉ុល ពត បាន សម្រេចជម្លៀសប្រជាជន ដែលរស់ នៅក្នុងទីក្រុង ចេញអស់ពីទីក្រុង ។ ប្រជាជនទីក្រុង ភ្នំពេញ ចំនួន ពី ២ ទៅ ៣ លាន នាក់ ព្រមទាំងប្រជាជនដែលរស់នៅក្នុងទីរួមខេត្ត នានា បានត្រូវ បដិវត្តន៍ ខ្មែរក្រហមចាត់ទុកថា ជាខ្លាំងទាំងអស់។ ប៉ុន្តែការសម្រេចបែប នេះ របស់គណៈមជ្ឈឹម ពុំបានត្រូវផ្សព្វផ្សាយដល់កម្លាំងកំណាព មុនពេល កងទ័ពចូល ទៅដល់ភ្នំពេញទេ ជាហេតុ ធ្វើឲ្យមាន ភាពច្របូកច្របល់មួយ ដ៏ធំ ។ កម្លាំងកំណាពខ្មែរ ក្រហមខ្លះ ដែលបានទទួលបញ្ជា ពីពេលមុន បានកំហិតឲ្យ ប្រជាជន បោះបង់ចោលផ្ទះ

សំបែងរបស់គេ ក្រោមការគំរាមកំហែង នៃ កាំភ្លើង អា កា ៤៧ និងគ្រាប់ បេ ៤០ ។ ពួកខ្មែរក្រហម ដែលពុំទាន់បានទទួលបញ្ជាបែបនេះ នៅឡើយ មានការងឿនឆ្ងល់ យ៉ាងខ្លាំង ព្រោះថា វាពុំគួរឱ្យជឿសោះថា វាអាចមាន បញ្ជាបែបនេះ ពីថ្នាក់លើ ។ ពួកខ្មែរក្រហមទាំងនេះ ដែលមិនបានទទួល បញ្ជាចុងក្រោយនេះ បានទិតខំ ទប់ទល់កុំឱ្យ គេដេញប្រជាជនចេញពីទីក្រុង។ ប៉ុន្តែគឺនៅពេលនោះដែរ ដែលការបែកបាក់ ផ្ទៃក្នុងបក្ស បានចាប់ផ្តើម។ ប៉ុល ពត ចាត់ទុកអ្នកដែលប្រឆាំង នឹងវិធានការ របស់ខ្លួនថាជា ពួកក្បត់។ លោក សូ ណែម ដែលមិនយល់ព្រម ឱ្យលុបបំបាត់ប្រយ័ត្ន បានត្រូវ គេយកទៅសម្លាប់ចោល។ រីឯ អ្នកដែលប្រឆាំង នឹង ការវាយរំលំចោល ជាបន្ទាន់ នៃ របប កម្មសិទ្ធិឯកជន ក៏ ត្រូវ ប៉ុល ពត ចាត់ទុកថា ជាខ្មាំងផងដែរ ។ ប៉ុល ពត យល់ ដោយឆោតល្ងង់ថា គេអាចធ្វើអ្វី បានទាំងអស់ កាលណា គេក្តាប់អំណាច បានហើយ ។ ប៉ុល ពត ជឿថាគេអាចគ្រប់គ្រងប្រជាជនបាន ដោយ ប្រើអំណាចផ្តាច់ការ ។ ប៉ុល ពត គិតថា ដោយការភ័យខ្លាចប្រជាជនខ្មែរច្បាស់ជា នឹង ធ្វើអ្វីគ្រប់បែបយ៉ាងទាំងអស់ដើម្បី អនុវត្តបញ្ជា របស់បដិវត្តន៍ ។ វិធានការ ទីមួយនេះ របស់ ប៉ុល ពត ជា ការកំនត់ច្រឡំ មួយ ដ៏ធំ ដែលជះឥទ្ធិពល ដ៏ សែនអាក្រក់ ដល់បដិវត្តន៍ នៅពេលក្រោយៗ មកទៀត ។ កុំថាឡើយតែពួកវណ្ណៈអភិជន និង គហបតី ដែលជា សត្រូវ ជាមូលដ្ឋាន របស់ បដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្ត សូម្បីតែប្រជាជនសាមញ្ញ ដែលជាអ្នកនិគ្រោះ ដោយសារ ពួកសេដ្ឋី ឬ ពួកកម្មាភិបាល ខ្មែរក្រហម ក៏ នៅទីបំផុត នាំគ្នាក្បត់ ប៉ុល ពត ទាំងអស់ដែរ ។ នេះ មកពី សេរីភាព និងប្រយោជន៍ របស់ មនុស្សម្នាក់ៗ បានត្រូវគេយកមកជាន់ឈ្នី នឹងជើង ដោយឥតអាសូរ ។ ក្រោយមក ប៉ុល ពត បានដឹង អំពី បរាជ័យ នៃ វិធានការនេះដែរ ប៉ុន្តែអ្វីៗ ក៏ ជ្រុលហួសអស់ទៅហើយ គឺ មានតែផ្លូវរដ្ឋទូលន្ត ទៅទៀតប៉ុណ្ណោះ ក្រែង អាចហុចលទ្ធផលវិជ្ជមាន (La fuite en avant) ។ ការពិត ផ្លូវទូល មិនអាចនាំទៅ កត្រូវវិញបានឡើយ ។

ប៉ុល ពត បានចូលមកទីក្រុងភ្នំពេញ នៅថ្ងៃ ២ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ ដោយគ្មានអ្នកណាដឹងទាំងអស់ ពោលគឺ ២ សប្តាហ៍ មុនការក្តាប់យករដ្ឋធានីខ្មែរ បានទាំងស្រុង។ ទាល់តែមួយសប្តាហ៍ក្រោយថ្ងៃ ១៧ មេសា ទើបពួកខ្មែរក្រហម បានដឹងថា មេ របស់ ពួកគេ

ស្ថិតនៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ សំណុំរឿង និង បញ្ហាធំៗ ដែល ប៉ុល ពត ត្រូវពិនិត្យ និង ដោះស្រាយ មានច្រើនឥតគណនា ដោយហេតុថាបដិវត្តន៍ ត្រូវកសាងរដ្ឋអំណាចមួយថ្មី ដោយឆ្លាតវៃទេ។ នេះជាបញ្ហាមួយ ដ៏ស្មុគស្មាញ។ ប៉ុល ពត មិនត្រឹមតែ មិនបានប្រក្រាយ សត្រូវឱ្យទៅជាមិត្តទេ តែបានប្រក្រាយ មិត្តជិតស្និទ្ធ ឱ្យទៅជា សត្រូវថែមទៀត ។ ត្រង់ចំណុចនេះ គេសង្កេតឃើញថា ប៉ុល ពត មិនទុកចិត្ត រហូតដល់ទៅក្បួនយុទ្ធសាស្ត្រ ដែលខ្លួនធ្លាប់បានរៀនផងទៀត ។ សំនួរដែលគេចោទសួរ គឺ ៖ តើគេអាច កសាងសន្តិមជាតិ បានទេ បើគេមិនប្រើកម្លាំងគ្រប់ប្រភេទ កម្លាំង នៃ សន្តិមទាំងមូលនោះ ? នេះ ជាចំណុចមួយដ៏សំខាន់ សម្រាប់អ្នកដឹកនាំ ក្រោយៗមកទៀតៗ យុទ្ធវិទ្យា និង អ្នកនយោបាយ ដែលពូកែ គឺអ្នកដែលចេះប្រើ កម្លាំងសន្តិមទាំងមូល ឱ្យដើរតាម គោលដៅមួយ ដែលគេបានត្រួសត្រាយ ហើយដែលមាន ប្រយោជន៍ សម្រាប់ទាំងអស់គ្នា ប៉ុន្តែ ដើម្បីដើរឱ្យបានដល់គោលដៅល្អ គេមិនត្រូវប្រើផ្លូវអាក្រក់ឡើយ ព្រោះ សុកមន្ត្រីល និង សេរីភាព របស់ មនុស្សជាគោលដៅ តែមួយគត់ នៃ រាល់ការតស៊ូ។ សំខាន់ជាងនេះទៅទៀត គេត្រូវដឹងថា គេអាចគ្រប់គ្រង និងប្រើប្រាស់កម្លាំងសន្តិម ដោយប្រសិទ្ធិភាពបាន កាលណា គេអាចគ្រប់គ្រង អ្នកមានសេរីភាព គឺ មិនមែន គ្រប់គ្រងឱសករ នោះឡើយ។

បញ្ហា សំខាន់ៗ ដែលប៉ុល ពត

ត្រូវដោះស្រាយ ក្រោយ ព្រឹត្តិការណ៍ ថ្ងៃ ១៧ មេសា

Pol Pot face aux problèmes
qui se posent après le 17 Avril 1975

នៅពេលដែល ខ្មែរក្រហម វាយយកទីក្រុងភ្នំពេញ បានហើយ ប៉ុល ពត ត្រូវព្រួយមមុខ នឹង បញ្ហាធំៗ ដូចជា ការបាក់បែកប្រេះឆាផ្ទៃក្នុង និងបញ្ហាការពារប្រទេស ជាដើម ជាពិសេស ការកសាង រដ្ឋអំណាចបដិវត្តន៍។ នៅថ្ងៃ មេសា និង ថ្ងៃ ឧសភា ឆ្នាំ

១៩៧៥ ប៉ុល ពត បើកអង្គប្រជុំការងារឥតឈប់ឈរ។ បញ្ហាដែលត្រូវដោះស្រាយ សុទ្ធតែជាបញ្ហាដែលគ្មានច្រក ម្លោះហើយអង្គប្រជុំនីមួយៗ ប្រព្រឹត្តទៅតាម ព័ត៌មានហួត ដល់ម៉ោង ១១ យប់ ឬ កណ្តាលអាធ្រាត្រម្តងៗ បញ្ហាដែលស្មុគស្មាញជាងគេ គឺ ការ ដែល ពួកមេកងទ័ពខ្មែរក្រហម ពុំព្រមស្ថិតនៅ ក្រោមបញ្ជាការ របស់ អំណាចមជ្ឈិម គឺសុទ្ធចិត្ត គ្រប់គ្រងតំបន់ដែលគេកាន់កាប់ដោយខ្លួនគេផ្ទាល់តែម្តង។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជា អំណាចទាំងមូលរបស់ បដិវត្តន៍ ត្រូវបែងចែក ជាកម្មភាគផ្សេងៗ ហើយ មេ ម្នាក់ៗ រក្សាស្វ័យភាព របស់គេ យ៉ាងម៉ឺងម៉ាត់។ នៅពេលដែលនោះ ប៉ុល ពត បាញ់ ខ្លាចក្រែងប្រទេសថៃ និងប្រទេសវៀតណាម នឿតយកឱកាសនោះ វាយយកស្រុកខ្មែរ តែម្តង។ ទោះបីអាមេរិក បានដកកងទ័ពចេញពី ឥណ្ឌូចិនទៅហើយក្តី ក៏ ប៉ុល ពត នៅ តែខ្លាច អាមេរិក ទម្លាក់គ្រាប់បែក បន្តទៀតដែរ។ នៅខែ ឧសភាឆ្នាំ ១៩៧៥ កប៉ាល់ដឹក ទំនិញអាមេរិក «ម៉ាយ៉ាហ្គេស» (Mayaguez) បានត្រូវយោធាខ្មែរក្រហម កាត់ទុក ជា ហេតុធ្វើឲ្យអាមេរិក ទម្លាក់គ្រាប់បែកទៅលើទីតាំងកំពុងដៃ ដើម្បីរំដោះនាវានោះ។ នៅទី បំផុត នាវា «ម៉ាយ៉ាហ្គេស» ក៏បានត្រូវពួកខ្មែរក្រហម អនុញ្ញាតឲ្យចេញទៅវិញ។ គឺនៅ ពេលនោះហើយ ដែល ប៉ុល ពត ធ្លាក់ឈឺ ដាច់បាយដាច់ទឹក ហ្នឹងត្រចៀក អស់ រយៈពេល ៤ ថ្ងៃ។ នេះបើយោងទៅតាមការនិទាន របស់ ឈឹម សា មាត ដែលបាន ត្រូវប្រវត្តិវិទូ អាមេរិក ដេវីដ ចិនដ្រៃ យកមកសរសេរ នៅក្នុងសៀវភៅមួយ ដែលមាន ចំណងជើងថា *ព្រល ឆត បន្ទី ១* (David Chandler : *Pol Pot Frère Numéro Un*, Plon, Paris, 1992) ។ ក្នុងចំណោមបញ្ហា ចំពោះមុខសំខាន់ៗ ដែល ប៉ុល ពត ត្រូវដោះស្រាយ មានបញ្ហាពីរដែលធ្វើឲ្យ ប៉ុល ពត មាន ការប៉ះទង្គិចផ្លូវចិត្ត យ៉ាងខ្លាំង ព្រោះសុទ្ធតែ ជាបញ្ហាអតីតកាល ។ បញ្ហាទី ១ គឺ ការគាបសង្កត់ ពី សំណាក់ប្រទេស ចិន បង្ខំ ឲ្យបដិវត្តន៍ខ្មែរ ទទួលយក សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទៅថែរក្សាឲ្យបានសម ស្រប។ ទោះបី នៅក្នុងគោលការណ៍ នៃបដិវត្តន៍ វណ្ណៈអធន សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ត្រូវចាត់ទុកថាជា សត្រូវក្តី ក៏នៅទីបំផុត ប៉ុល ពត ត្រូវបង្ខំចិត្តធ្វើតាមសិនដែរ ព្រោះ

ចិន ជាបង្អែកតែមួយគត់ របស់ របប ខ្មែរក្រហម។ នៅខែ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៧៥ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលមានតួនាទីជាប្រមុខរដ្ឋ ដែលបានវិល ត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញ។ បន្ទាប់ពីបានដោះបញ្ហាទី ១ ហើយ ប៉ុល ពត ត្រូវដោះស្រាយបញ្ហា មួយទៀត។ ក្រោយពេលដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ យាងមកដល់ កម្ពុជាបន្តិច ប្រទេសវៀត ណាម បានដាក់ស្ថានទូត របស់គេ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ ប៉ុល ពត នៅពេលនោះ គ្មាន ជម្រើសអ្វីទៀតទាល់តែសោះ ព្រោះ មួយភាគ នៃ មេកងទ័ពខ្មែរក្រហម សុទ្ធតែជាអតីត សហការី របស់ វៀតណាម ដែលពុំទាន់ចុះសម្រុន នឹង ប៉ុល ពត នៅឡើយ ។ ដូចនេះ ទីក្រុងហាណូយ នៅតែមាន លទ្ធភាពគាបសង្កត់ អ្នកបដិវត្តខ្មែរជានិច្ច ។ ប៉ុល ពត មាន ការចំបែនចិត្តយ៉ាងខ្លាំងកាលបើបានដឹងថា ឯកអគ្គរដ្ឋទូតវៀតណាម គឺលោក ជាំ វ៉ាន់ បា តែម្តង ។ កាលពីជាន់ ២០ ឆ្នាំ មុន លោក ជាំ វ៉ាន់ បា បាននាំ ប៉ុល ពត ឲ្យចូលមក ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីឲ្យទៅហាត់ហ្វឹកហ្វឺន ធ្វើបដិវត្តន៍ ។ មួយវិញទៀត ការដែល ប្រទេសវៀតណាម ប្រញាប់ដាក់ចំណងការទូត ជាមួយខ្មែរក្រហម ព្រោះ នៅខែមេសា និង ខែឧសភា កងទ័ពខ្មែរក្រហម បានទៅតាំងទី នៅក្នុងកោះជាច្រើន នៅឈូងសមុទ្រ សៀម ដើម្បីគាបសង្កត់ ឲ្យវៀតណាមពិនិត្យឡើងវិញ នូវការកំណត់ដែនសមុទ្រ ដោយ ទទួលស្គាល់បូរណភាព ដែនដីខ្មែរ នៅត្រង់លើ ប្រភព ប្រេងកាតក្រោមសមុទ្រ ។ បញ្ហា សំខាន់ មួយទៀត គឺ ការបញ្ចូលប្រជាជន ១៧ មេសា ពោលគឺ អ្នកទីក្រុងប្រមាណ ពី ២ ទៅ ៣ លាន នាក់ ដែលត្រូវ ប៉ុល ពត បានចាប់បង្ខំ ឲ្យទៅធ្វើស្រែចម្ការ ឲ្យចូលមក ក្នុងសង្គមបដិវត្ត។ នេះជាបញ្ហា ដ៏ស្មុគស្មាញ ព្រោះអ្នកទាំងនោះត្រូវ ប៉ុល ពត ចាត់ទុក ថា សុទ្ធតែជាខ្មាំងទាំងអស់។

ការបង្កើត រដ្ឋ បដិវត្តរបស់ ខ្មែរក្រហម

La création d'un Etat révolutionnaire
par les Khmers rouges

ដូចយើងបានដឹងរួចមកហើយ ខ្មែរក្រហមបានវាយយក ទីក្រុងភ្នំពេញបាន យ៉ាងឆាប់រហ័ស។ ប៉ុន្តែគោលបានអំណាចហើយគេពុំដឹងត្រូវកសាងរដ្ឋអំណាចរបៀបណាទេ។ បញ្ហាដែលចោទឡើង ចំពោះមុខ គឺថា តើត្រូវបោះបង់ចោលកម្លាំង សន្តិភូមិ តែម្តង ឬក៏រក្សាទុកសិន។ ប៉ុល ពត បានសម្រេច យកការកសាងកម្លាំងថ្មី ដោយឥត រូញរា ទោះបី កម្លាំងថ្មី សម្រាប់កសាង ប្រទេសនោះ មាននៅតែ ក្នុងអារម្មណ៍ របស់ ប៉ុល ពត ក្តី។ នេះ ជាការស្រមៃស្រមៃ របស់អ្នកដឹកនាំសិនតែគ្រប់រូប ដែលតែងតែ ជឿថា គេអាច ប្តូរសតិអារម្មណ៍ របស់ មនុស្ស ក្នុងរយៈពេលមួយ ដ៏ខ្លី ដោយប្រើអំណាចផ្តាច់ ការនយោបាយតែមួយមុខប៉ុណ្ណោះ។ មួយវិញទៀត ប៉ុល ពត ជឿថាភាគច្រើន សម្បត្តិធម្មជាតិ របស់ប្រទេស កម្ពុជា មានគ្រប់គ្រាន់ទាំងអស់ សម្រាប់ធ្វើឲ្យសេដ្ឋកិច្ច ប្រទេស ទាំងមូលមានដំណើរការល្អ ដូចពីពេលមុន ឬ ក៏ ប្រសើរជាងមុន ទៅទៀត ព្រោះតាម ការវិភាគ របស់ ប៉ុល ពត ក៏ ដូចជាមតិទូទៅ របស់ អ្នកម៉ាក្សនិយម ដូច្នេះដែរ នៅពេលដែលបដិវត្តន៍កុម្មុយនិស្ត ក្តាប់អំណាចបានហើយ ពួកមូលធននិយម ដែលគេចាត់ទុកថាជាសកាវៈអាក្រក់នោះ ក៏ រលំរលាយ អស់ទៅដែរ។ ប៉ុន្តែ បញ្ហាដែលចោទ គឺ ថា តើ គេត្រូវកសាង របប សន្តិមនិយមរបៀបណា ? ប៉ុល ពត រីករៀបរយច្បាស់ ដើម្បីរកវិធីសាស្ត្រមួយថ្មី សម្រាប់បង្កើតរដ្ឋបដិវត្តន៍មួយ ឲ្យខុសប្លែកពីស្ថាប័ន ដែលប្រទេសសន្តិមនិយម បានបង្កើត កន្លងមក ។ ប៉ុន្តែ សម្រេចសម្រេចទៅ ដោយកមិនឃើញ ក៏ស្ងៀមស្ងៀមរក្សាទុក នូវ វិធីសាស្ត្រ ដែល បណ្តាប្រទេសសន្តិមនិយម បានកំណត់ ដោយបង្កើតរដ្ឋសភាមួយ និង រដ្ឋាភិបាលមួយ។ នៅឯ តុលា ឆ្នាំ១៩៧៤ ប៉ុល ពត បានបែងចែកការកិច្ចផ្សេងៗ ទៅឲ្យអ្នកបដិវត្ត ១១ រូប ប៉ុន្តែ រក្សាទុក សម្រាប់ខ្លួនផ្ទាល់ នូវ វិស័យសំខាន់ៗ ២ គឺ សេដ្ឋកិច្ច និង ការការពារ ប្រទេស។ ខ្លួន ជា បានទទួលការកិច្ច ខាងអង្គការចាត់តាំង និង អប់រំជាតិ ហើយ អៀង សារី ត្រូវចាត់តាំងឲ្យទទួលបន្ទុក ខាងការបរទេស ទាំងក្នុងបក្ស ទាំងក្នុងរដ្ឋ។ ខៀវ សំផន ទទួលបន្ទុកខាងទំនាក់ទំនង ជាមួយរណសិរ្ស រូបរួមជាតិ កម្ពុជា ជាពិសេសជាមួយ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ។ ប៉ុន្តែ ទន្ទឹមនោះ ខៀវ សំផន មានការកិច្ចមួយទៀត គឺ អ្នកកាន់គណនេយ្យ និង អ្នក

កំណត់ថ្ងៃទំនិញ។ រីឯ ការកិច្ចពាណិជ្ជកម្ម ក្នុង និងក្រៅប្រទេស បានត្រូវប្រគល់ទៅឲ្យ កុយ ជួន។ សុខ សេន ទទួលបន្ទុក ខាងសន្តិសុខ ក្នុងប្រទេស និងអគ្គបញ្ជាការកងទ័ព។ រីឯ មានការកិច្ចទទួលខុសត្រូវ ខាងឧស្សាហកម្ម អយស្ម័យាន និងនេសាទ ។ និង សួន ទទួលខុសត្រូវ ខាងកសិកម្ម ហើយ ឈើ សារមា ជាខាងទូកាលយ របស់ ខាងករដ្ឋមន្ត្រី ។ សឹម សុផ ដែលក្រោយមក បានត្រូវតែងតាំង ជាឯកអគ្គរដ្ឋទូត ប្រចាំ ប្រទេសកូរ៉េ ខាង ជើង បានទទួលការកិច្ចខាង គណៈយោសា មជ្ឈិមបក្ស។ ខៀវ ធីរិទ្ធ ភិរិយា របស់ អៀង សារី បានត្រូវ ប៉ុល ពត ចាត់តាំងឲ្យទទួលខុសត្រូវខាងសន្តិមកិច្ច ហើយ យុន យ៉ាត ភិរិយា របស់ សុខ សេន ទទួលបន្ទុក ខាង វប្បធម៌ អប់រំជាតិ និង ការយោសា មាតិបដិវត្ត។

គួនាទី របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅឆ្នាំ ១៩៧៤នោះ គួនាទីច្បាស់លាស់ ទេ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៦ ជូ អេនឡាយ អ្នកដឹកនាំចិន ដែលគាំទ្រ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទទួលមរណភាព។ គឺ នៅពេលនោះហើយ ដែលរដ្ឋធម្មនុញ្ញ នៃ របប កម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ បានត្រូវប្រកាសឲ្យប្រើ។ នៅថ្ងៃ ២០ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៧៦ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បាន លាលែង ពីមុខតំណែងប្រមុខរដ្ឋ ដោយគ្មានការបន្តិចបន្តួច ទាំងអស់ ពីសំណាក់ បដិវត្តន៍ខ្មែរក្រហម។ ប៉ុន្តែ គឺនៅថ្ងៃនោះឯងតែម្តង ដែលខ្មែរក្រហមរៀបចំ ការបោះឆ្នោត ជ្រើសតាំង សភាប្រជាជន។ សូមបញ្ជាក់ថា បើយោងទៅតាមឯកសារ របស់ ដេវីដ ចិនដ្រៃ នៅពេលដែល សម្តេច នរោត្តម សីហនុ លាលែង ពី មុខតំណែង ស្រាប់តែ ខ្មែរក្រហម បែរជាមាន ការក្រៅគ្រាន់ទៅវិញ។ ការសន្មេតនេះ របស់ ដេវីដ ចិនដ្រៃ ក៏ ត្រឹមត្រូវដែរ ព្រោះកាលពីឆ្នាំ ១៩៧៤ ប៉ុល ពត មាន ការទើបទែន និង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ យ៉ាងខ្លាំង។ តាមការពិតទៅ ខ្មែរក្រហមយល់ថា ការលាលែង ពី មុខតំណែង នេះ គឺជាល្បែងនយោបាយមួយ ដែលធ្វើឲ្យ ខ្មែរក្រហមបាត់មុខ ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលនោះ ស្ថានភាពរបស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏ មាន សភាពយ៉ាប់យឺន ទ្រាំទ្រសិនមិនបានដែរ ចំពោះព្រះអង្គ ដែលធ្លាប់តែមានអំណាចពិតប្រាកដ។ ប៉ុល ពត បានបញ្ជូនខៀវ សំផន ឲ្យទៅនិយាយសម្រុះសម្រួលជាមួយសម្តេចនរោត្តម សីហនុ

ដើម្បីពន្យារពេលបន្តិចសិនៗ ប៉ុន្តែសម្រេចសម្រេចទៅ គឺជាការឥតប្រយោជន៍ ។ នៅក្នុងឆាក នយោបាយ ល្បឿនប្រតិបត្តិការគួរតែទៅតាមកម្រិត ជាយុទ្ធវិធីមួយដ៏សំខាន់ៗ តាមទម្លាប់ របស់ អ្នកនយោបាយ ការប្រតិបត្តិកាតព្វកិច្ច របស់ វេជ្ជសាស្ត្រ ដើម្បីបម្រើផលប្រយោជន៍ របស់ក្រុមបក្សពួកខ្លួន វាជារឿងមួយ សឹងតែទូទៅទៅហើយ ។ នៅក្នុងករណី នៃ បដិវត្តន៍ខ្មែរនេះ មិនថាឡើយតែ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប៉ុណ្ណោះទេ ដែលត្រូវអ្នកខ្លាំងយកទៅប្រើបែបនេះ សូម្បីតែបញ្ញាជន ដែលមានប្រជាប្រិយភាពគ្រាន់បើ ក៏ត្រូវគេប្រមូលយក ទៅឱ្យគាំទ្រ របបមួយ ដែលកំពុង ចុះឥទ្ធិពល ដែរ ។ បើ ហ៊ានរើបម្រាស ពួកគេនឹង បង្ខំចេញឈ្មោះ កុំឱ្យនឹងបម្រើខ្លួនតែម្តង ។

ការគូសវាស ខ្សែបន្ទាត់នយោបាយ ក្រៅប្រទេស របស់ ខ្មែរក្រហម

Esquisse de la ligne politique
extérieure des Khmers rouges

នៅខែមករា ឆ្នាំ ១៩៧៦ ខ្មែរក្រហម ប្រកាសរដ្ឋធម្មនុញ្ញ របស់គេ ។ ប្រទេសកម្ពុជា នៅពេលនោះ មានឈ្មោះថា «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» ។ របបខ្មែរក្រហម ដែលកំណត់នៅ ក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញនោះ មានលក្ខណៈខុសឆ្ងាយណាស់ ពីកម្មវិធីនយោបាយ ដែល ពួកគេ បាន កំណត់ នៅខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៧០។ គោលការណ៍ ជាមូលដ្ឋាន នៃ របប កម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ គឺ របបសមូហភាពនិយម ពោលគឺ របបកុម្មុយនិស្តចំ តែម្តង។ ការអនុវត្តន៍គោល ការណ៍ របបសមូហភាពនិយមនេះ តម្រូវឱ្យ «ប្រជាជនព្រមទាំងទ្រព្យសម្បត្តិ និង មធ្យោ បាយបង្កបង្កើតផលទាំងអស់ ត្រូវ យកមកដាក់ជាសម្បត្តិរួម» រីឯ វប្បធម៌ថ្មី ត្រូវប្រយុទ្ធ វាយកំទេចវប្បធម៌ ពុករលួយ នៃ សង្គមចាស់ ។ ជំនឿសាសនា គ្រប់ប្រភេទ ត្រូវហាម ឃាត់»។ នៅថ្ងៃ ២ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៦ ដដែលនោះ ខ្មែរក្រហមសុទ្ធចិត្ត ទទួលការលាលែង ពីមុខតំណែង របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ

ហើយទៀវ សំផន បានត្រូវតែងតាំង ជា ប្រធានគណៈប្រធានរដ្ឋ។ បន្ទាប់ពីព្រឹត្តិការណ៍នេះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានត្រូវយកទៅដាក់ឃុំទុក នៅក្នុងរាជវាំង ។ នេះជាដំណាក់កាល ដ៏ពិបាកបំផុត របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលគ្មានសង្ឃឹមអ្វីទៀត ក្រៅពីការរិះគន់ នៃ ស្ថានការណ៍។ នៅក្នុងរាជវាំង ព្រះអង្គ មានតែវិទ្យុមួយសម្រាប់តាមដាន ព្រឹត្តិការណ៍អន្តរជាតិ ជារៀងរាល់ថ្ងៃ ។ មុនព្រឹត្តិការណ៍នេះបន្តិច គឺ មុនពេលដែលខ្មែរក្រហម សម្រេចសុទ្ធចិត្តទទួលយកការសុំលាលែងពីមុខតំណែង របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ គណៈមជ្ឈិមបក្ស កុម្មុយនិស្ត កម្ពុជា បានបើកអង្គប្រជុំមួយ ដើម្បីដោះស្រាយ បញ្ហា ប្រទេសរៀតណាមដែលនៅតែពុំ ព្រម ដកកងទ័ព របស់គេ ចេញពីទឹកដី ផ្នែកឦសាន នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ។ នេះជាបញ្ហា មួយ ដ៏ស្មុគស្មាញបំផុត ចំពោះខ្មែរក្រហម គឺ ស្មុគស្មាញ ជាន់បញ្ហា កំណត់ព្រំដែនទៅទៀត ព្រោះថា ជាបញ្ហា ចំពោះមុខ។ ទោះបី ប៉ុល ពត ជឿថា កងទ័ពខ្មែរក្រហម ជា កងទ័ព ដ៏អនិរោធន៍ អាចវាយយកទឹកដីខ្មែរ ដែលរៀតណាម បានក្អិចយកទៅ កាលពីពេលមុនក្តី ក៏ ប៉ុល ពត នៅតែបារម្ភ ខ្លាចក្រែងរៀតណាម វាយប្រហារមកលើស្រុកខ្មែរ នៅថ្ងៃណាមួយនៅពេលខាងមុខដែរ ។ ទោះនៅក្នុងករណីណាក្តី ក៏ ប៉ុល ពត ដឹង យ៉ាងច្បាស់ដែរ ថា ការរក្សាសន្តិភាព ជាការមួយដ៏ពិបាក។ នៅក្នុងស្ថានភាពបែបនេះ ការកំណត់ នយោបាយ ក្រៅប្រទេស ក៏គាត់តែពិបាកថែមទៀត ជាពិសេស នៅពេលមួយ ដែល សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ពុំព្រមចូលរួមចំណែក ក្នុងបដិវត្តន៍ខ្មែរ។

នៅក្នុងអង្គប្រជុំគណៈមជ្ឈិម នាដើមឆ្នាំ ១៩៧៦ នោះ ខ្មែរក្រហមម្នាក់ បានថ្លែងថា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ កំពុងតែត្រូវប្រទេសបារាំង សហរដ្ឋ អាមេរិក និង ប្រទេសចិន បោះបង់ចោល រីឯប្រទេសកម្ពុជា នៅពេលនេះ ក៏ជាប់ក្នុងដួចគ្នាអ៊ុចិនដែរ។ បើយោង ទៅតាម ការវិភាគផ្សេងៗ ឃ្លាចុងក្រោយនេះ សំដៅ ជាពិសេស ទៅប្រទេសរៀតណាម។ ខ្មែរក្រហម ដែលបញ្ចេញមតិ របស់គេ នៅក្នុងអង្គប្រជុំនោះ បានបន្ថែមទៀតថា : ទោះជា យ៉ាងណាក្តី ក៏យើង នឹងអាចមានមិត្តភក្តិ នៅអាហ្វ្រិកដែរ ព្រោះបន្តិចទៀតនេះ គេគន្លឹ នឹងបានដឹងថា តើ បដិវត្តន៍យើង មានថាមពលខ្លាំង បែបណា ។

អ្នកដែលឡើងនិយាយ នោះ ដែលពុំយល់អ្វីទាំងអស់ ពីស្ថានការណ៍អន្តរជាតិ ព្រមទាំង ស្ថានការណ៍ នយោបាយ នៅក្នុងកុម្មុយនិស្ត អាស៊ីអាគ្នេយ៍ បានកត់សំគាល់បន្ថែមទៀត អំពី ជំនឿ របស់គេថា បន្តិច ទៀតនេះ ចលនា បដិវត្ត នៅក្នុងប្រទេសទាំងឡាយ នៅ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ អាចនឹងយកជ័យជំនះបាន ហើយដូចនេះ យើងនឹងក្លាយទៅជាគ្រូធំ របស់ គេជាពុំខាន។ កាលបើ បានស្តាប់ បទអន្តរាគមន៍នេះហើយ ប៉ុល ពត ដែលមិនដែល អានកាសែត ឬស្តាប់វិទ្យុអ្វីណាមួយ ក្រៅពីកាសែត និង វិទ្យុកុម្មុយនិស្ត ដើម្បីស្វែង យល់ជំងឺអំពី សភាពការណ៍ពិភពលោក ក៏មានជំនឿយ៉ាងមាំមាំថា ចលនាកុម្មុយនិស្ត នឹងត្រូវគ្រប់គ្រងពិភពលោកទាំងមូល ក្នុងពេលឆាប់ៗ ខាងមុខនេះ ។ នេះ ជាចំណុច ខ្សោយមួយដ៏ធំ របស់ ប៉ុល ពត និង ពួកខ្មែរក្រហម ហើយ ក៏ជា ចំណុចខ្សោយ របស់ អ្នកនយោបាយខ្មែរមួយចំនួនដែរ ដែលពុំជឿទៅលើការ វិវត្តអ្វីណាមួយ ក្រៅពីការ ឃោសនា របស់ ក្រុមខ្លួន ។ យ៉ាងណាមិញ គ្មានគ្រោះក៏យអ្វីធំជាង ការដែលគេជឿ តែ ទៅលើ ការកូតករ របស់ ខ្លួនផ្ទាល់នោះទេ ។

ការបោសសំអាត «ជនក្បត់»

នៅក្នុង ផ្ទៃបក្ស

Les purges de 1975-1977

នៅពេលដែល ប៉ុល ពត ប្រគល់តួនាទី នាយករដ្ឋមន្ត្រី មកឱ្យខ្លួនឯង នៅខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៦ កិច្ចការសំខាន់បំផុត គឺ ការកសាង របប សន្តិមនិយម និង ការកំចាត់ខ្មាំង ដែល ប៉ុល ពត ជឿថាកំពុងបង្កប់ខ្លួននៅក្នុងជួររបក្ស។ ប៉ុល ពត សំដៅ ជាពិសេស ទៅ លើអ្នកដែលមានការជាប់ពាក់ព័ន្ធ ជាមួយ វៀតណាម ដែល ប៉ុល ពត ចាត់ទុក ថា ជាសត្រូវ ទី ១។ តាមការពិតទៅ ក្រៅពីទំនាស់ជាប្រពៃណី រវាងអ្នកដឹកនាំប្រទេស ទាំង ២ នៅគ្រប់ជំនាន់ គ្រប់របប នយោបាយ ខ្មែរក្រហម មាន ទំនាស់ពីរ ទៀត គឺ ៖ ១)

ទំនាស់ រវាងចិន និងវៀតណាមផ្នែកទឹកដី ដែលបានក្លាយទៅជាទំនាស់ រវាង កម្ពុជា និង វៀតណាមតែម្តង។ ២) ទំនាស់ខ្សែរយៈបដិវត្តន៍ មានន័យថា ខ្មែរក្រហម យកចិន ជា បង្អែក រីឯ វៀតណាម គេយក សហភាព សូវៀត ជាមេភីយ ។ តាំងពីឆ្នាំ ១៩៤៩ មក ចិន និង សហភាព សូវៀត មានការទាស់ទែង ខ្លាំងគំនិតគ្នា យ៉ាងខ្លាំង គឺ ដណ្តើម តួនាទីគ្នា ដឹកនាំបដិវត្តន៍ នៅក្នុងពិភពលោក។ យ៉ាងណាមិញ ទំនាស់ដែលកើតឡើង នៅក្នុងបដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្តខ្មែរ ក៏មានប្រភពចេញពីទំនាស់នេះដែរ។ ពួកខ្មែរក្រហម ដែលស្ថិតនៅក្រោមការដឹកនាំ របស់ ប៉ុល ពត នាំគ្នាដើរតាម មាគ៌ាបដិវត្ត របស់ ចិន ដែលពួកគេចាត់ទុកថា ជាបដិវត្តន៍ វណ្ណៈអធន ពិតប្រាកដ។ ខាងវៀតណាម ឯនោះវិញ គេចាត់ទុកថាលទ្ធិម៉ោនីយម ពុំបកស្រាយលទ្ធិម៉ាក្ស-លេនីនដោយត្រឹមត្រូវទេ។ ចិនបាន យកមាគ៌ា «មហាលោតផ្លោះមហាអស្ចារ្យ» (Le grand bond en avant) មកធ្វើជា គោលការណ៍ បដិវត្ត របស់គេ។ សម្រេចសម្រេចទៅ បក្សកុម្មុយនិស្ត កម្ពុជា ត្រូវបាក់ បែកគ្នាអស់ ហើយអ្នកដែលប្រឆាំង នឹង មាគ៌ានេះព្រមទាំង ប្រជាជនខ្មែរស្ងួតត្រង់ ជិត ២ លាន នាក់ បានត្រូវគេយកទៅសម្លាប់ចោល យ៉ាងខ្លោចផ្ស ទៅក្នុងនោះ ភាគច្រើន ជា «ប្រជាជន ១៧ មេសា »^{១៩} ។ អ្នកទាំងនេះ ត្រូវគេចាត់ទុកថា ជាខ្មាំងសត្រូវ របស់ បដិវត្តន៍ ។ សម្រាប់កម្មាភិបាលធំៗ ប៉ុល ពត បានបង្កើត គុកមួយ គឺ «គុកទួលស្វែង» ដើម្បី ធ្វើទារុណកម្មសួរចម្លើយ អ្នកដែល ត្រូវជាប់សន្សំយថា មាន គោលបំណង វាយ រំលំ ប៉ុល ពត។ បញ្ញាជន និង អ្នកដឹកនាំ បដិវត្តន៍ ជាច្រើន ដែលបានចាញ់បោក

^{១៩} «ប្រជាជន ១៧ មេសា » ជាប្រជាជន ដែលរស់នៅក្នុងទីក្រុង ហើយ ដែលបានត្រូវ ខ្មែរក្រហម ដេញចេញ ពីលំនៅឋាន របស់គេ នៅថ្ងៃ ១៧ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ ឱ្យទៅរស់ នៅជនបទវិញ ដើម្បីប្រកបមុខរបរជាកសិករ។ នៅក្នុងចំណោមអ្នកស្រែចម្ការ អ្នកទាំង នេះត្រូវ «ប្រជាជនមូលដ្ឋាន» គឺ ប្រជាជនដែល មានដើមកំណើតនៅជនបទ ចាត់ទុកថា ជា «អនុប្រជាជន »។

ខ្មែរក្រហមក៏បានត្រូវ ប៉ុល ពត បញ្ជូនទៅទីនោះដែរ ដើម្បីធ្វើទារុណកម្ម យ៉ាងយោរយោ មុន នឹង ផ្តល់ជីវិតចោល ។

នៅខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៧៦ អគ្គមគ្គុទ្ទេសក៍មួយនិស្ស «ដ៏ មហិមា» ចិន គឺ លោក ម៉ៅ សេ ទុន ទទួល មរណភាព ។ ប៉ុល ពត ដែលទៅចូលរួម ក្នុងពិធីបុណ្យសព លោក ប្រធានម៉ៅ បានថ្លែងនៅក្នុងឱកាសនោះថា «ប្រទេស កម្ពុជា ជា ប្រទេស ដែលប្រកាន់ លទ្ធិ ម៉ាក្ស-លេនីន ប៉ុន្តែ គំនិតដែលសម្បូណ៌ណ៍បែប ជានិច្ច គឺ គំនិត របស់ លោក ប្រធានម៉ៅ»។ ពីថ្ងៃក្រោយមក នៅស្រុកខ្មែរ ណែ សារ៉េន ហេមិត្ត «យ៉ា» ដែលជា លេខាបក្ស តំបន់ឆៀសាន បានត្រូវចាប់ខ្លួន ដោយត្រូវជាប់ចោទពីបទ «ក្បត់បង្កើតគ្លីន» ។ បន្ទាប់មក កែវ មាស បានត្រូវចាប់ខ្លួននៅថ្ងៃ ២៥ កញ្ញា។ នៅពេលនោះ ប៉ុល ពត បាន ប្រកាសលាលែង ពីមុខតំណែង នាយករដ្ឋមន្ត្រី ដោយសំអាង លើមូលហេតុ សុខភាព។ ប៉ុល ពត បានប្រគល់មុខតំណែងនេះ ជាបណ្តោះអាសន្នសិន ទៅឲ្យ នួន ជា។ ប៉ុន្តែ នៅ វ៉ៃតុលា ប៉ុល ពត ក៏បានវិលមកកាន់មុខតំណែងនេះវិញ។ តាមការពិត ការប្រគល់ មុខ តំណែងនេះ ជាបណ្តោះអាសន្ន ទៅឲ្យ នួន ជា គ្រាន់តែ ជា ល្បិច របស់ ប៉ុល ពត តែ ប៉ុណ្ណោះ។ ប៉ុល ពត ចង់ដឹងថា តើអ្នកណាខ្លះ ដែលមិនពេញចិត្តនឹងខ្លួន ។ មុនពេល ដែល ប៉ុល ពត ត្រឡប់មកកាន់តួនាទី ជាអាយករដ្ឋមន្ត្រីវិញ មាន រឿងមួយ បានកើត ឡើង គឺ ការខ្វែងគំនិតគ្នា អំពី ការកំណត់ ថ្លៃកំណើតបក្ស ។ ខ្លះថា ឆ្នាំ១៩៥១ ខ្លះទៀត ថា ឆ្នាំ១៩៦០។ បន្ទាប់ពី ណែ សារ៉េន និង កែវ មាស ត្រូវចាប់ខ្លួន ប៉ុល ពត បាន បញ្ជាក់ថា ថ្លៃកំណើតបក្ស គឺ ឆ្នាំ ១៩៦០។ អ្នកទាំងពីរនេះ ដែលជា ជនកុម្មុយនិស្តជើង ចាស់ គឺដ៏ទៃបណ្តាឆ្នាំ ៥០ ពុំព្រមទទួលស្គាល់ ប៉ុល ពត ទេ ព្រោះគេនៅតែមានជំនឿ ទៅលើវៀតណាមជាដរាប។ នៅខែកញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៧៦ នោះ អៀង សារី បានលើកឡើង អំពីការប៉ាន់ប៉ងធ្វើរដ្ឋប្រហារលំ ប៉ុល ពត ប៉ុន្តែ អៀង សារី ក៏ បានបញ្ជាក់ ផងដែរថា កងទ័ព គ្មានជាប់ពាក់ព័ន្ធក្នុងរឿងនេះទេ។ គឺ ចាប់តាំងពីពេលនោះមកហើយ ដែលសកម្ម ភាពជបំផុតរបស់ ប៉ុល ពត បាញ់មុខព្រួញ តែទៅលើអ្វី ដែល ប៉ុល ពត ហៅថា «ជន ក្បត់បង្កើតគ្លីន» ។ ចំពោះ ប៉ុល ពត ខ្មាំង និង ជនក្បត់ស្ថិតនៅ គ្រប់ទីកន្លែងទាំងអស់

ជាហេតុ ធ្វើឲ្យកម្លាំងប៉ុលពតច្រើន ត្រូវចាប់យកទៅសួរចម្លើយ នៅគុកទួលស្វែង។ ផ្ទុយ ពី ការយល់ឃើញ របស់ ប៉ុល ពត ថា កេរ្តិ៍កម្ពុជា ជា មធ្យោបាយ ដែលនាំទៅរក ការ បញ្ចប់ នៃ អំពើក្បត់ វិធានការទាំងនេះ បែរទៅជា ការចាប់ផ្តើមវិកលដាល នៃអំពើ ក្បត់ ពេញផ្ទៃបក្ស ទៅវិញ។

ការពង្រឹង ទំនាក់ទំនង រវាង របប

«កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» និង ប្រទេសចិន ប្រជាមានិត្ត

Développement des relations entre
Le Kampuchée démocratique et
la République Populaire de Chine

នៅ ថ្ងៃ ២៨ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៧៧ ប៉ុល ពត បានទៅធ្វើទស្សនកិច្ច ជាផ្លូវការ នៅ ទីក្រុងប៉េកាំង។ អ្នកអមដំណើរ មានជាអាទិ៍ : អៀង សារី, វ៉ន វ៉េត, ជួន ជឿន ព្រម ទាំងមេដឹកនាំខ្មែរក្រហម មួយចំនួនផងដែរ។ ប៉ុល ពត បានទទួល បដិសណ្ឋារកិច្ច យ៉ាង អធិកអធម ពីសំណាក់ អ្នកដឹកនាំចិន ថ្នាក់កំពូល គឺ ហ្វា កូ ហ្សិន និង តេង ស៊ាវ ពិន។ នៅក្នុងឱកាសនោះ ប៉ុល ពត ធ្វើសន្តិសុខជាច្រើន នៅក្នុងពិធីជប់លៀងនានា ដែលអ្នក ដឹកនាំចិន បានរៀបចំ យ៉ាងមមាញឹក ទទួលជាភិក្ខុយសដល់អ្នកដឹកនាំខ្មែរក្រហម។ ប៉ុល ពត បានសម្តែង ការកោតស្ងើច ចំពោះលោក ប្រធានម៉ៅ ព្រមទាំង ទ្រឹស្តី «តស៊ូវ៉ែណ្កៈ ជាអចិន្ត្រៃយ៍» របស់ «អគ្គមគ្គុទ្ទេសក៍មហិមា» របស់ ចិន ។ ហ្វា កូ ហ្សិន ដែលជាអ្នក ទទួលតំណែងបន្ត ពី លោក ម៉ៅ សេ ទុន បាននិយាយសរសើរយ៉ាងខ្លាំងអំពី អ្វី ដែល អ្នកដឹកនាំចិនរូបនេះ ហៅថា «មាតិកាដ៏កាន់ ដ៏ ត្រឹមត្រូវ របស់ បង្កើតខ្មែរ» ។ នៅពេល នោះ លោក តេង ស៊ាវ ពិន ដែលជា សហការី ហើយ ក្រោយមក ជាគូសត្រូវ របស់ ម៉ៅ សេ ទុន បានត្រូវមហាសន្និបាតបក្ស ទី ១១ អនុញ្ញាត ឲ្យមានមុខមាត់សាជាថ្មី នៅ ក្នុងបក្សកុម្មុយនិស្តចិន ដោយមានឋានៈជា អ្នកដឹកនាំជួរទី ៣ ។ បន្ទាប់ពី ម៉ៅ សេ ទុន

ទទួលអនិច្ចកម្មទៅ ប្រទេសចិននៅឆ្នាំ ១៩៧៧ នោះ កំពុងតែស្ថិតនៅក្នុងដំណាក់កាលមួយ មិនច្បាស់លាស់ ព្រោះមាគ៌ាបដិវត្ត របស់ ម៉ៅ សេ ទុង បានត្រូវ ប្រជាជន និង អ្នកដឹកនាំ មួយចំនួន រិះគន់យ៉ាងខ្លាំង។ ហ្វា កូ ហ្វឺន មិនដឹងថា ត្រូវធ្វើការកែទម្រង់បែបណាទេ ហើយ សម្រេចសម្រេចទៅ ក៏ទម្លាក់ទោសទៅលើ ម៉ៅ សេ ទុង និង ទៅលើ ក្រុមរបស់ ភីយ៉ាណាកប្រធានម៉ៅ ទាំងអស់ («la Bande des quatre») ដែលប្រជាជនចិនស្តាប់ ឆ្លើយជាអនេក។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ទោះជា ហ្វា កូ ហ្វឺន បានបញ្ជាក់ឲ្យចាប់ក្រុមនេះក្តី ក៏ ហ្វា កូ ហ្វឺន ខិតខំរក្សាខ្សែបន្ទាត់នយោបាយ របស់លោកប្រធានម៉ៅដែរ។ តាមការលើកឡើង របស់ អ្នកកាសែត ណាយ៉ាន់ ចន្តា នៅក្នុង ពិធី ជប់លៀង នៅឱកាសទស្សនកិច្ច របស់ ប៉ុល ពត នៅទីក្រុងប៉េកាំង នាឆ្នាំ ១៩៧៧ នោះ អ្នកដឹកនាំចិន នានា ខិតខំប្រកាស សើរ ប៉ុល ពត ដោយត្រដូរ នៅពេលដែល ប៉ុល ពត សរសើរ មាគ៌ាម៉ោនីយម ដោយ ឥតសំចៃ។ មួយវិញទៀត អ្វីដែលធ្វើឲ្យ អ្នកដឹកនាំចិនទាំងនោះ កាន់តែតឹងទ្រង់ថែមទៀត គឺ ការប្តេជ្ញាចិត្ត របស់ ប៉ុល ពត ថា នឹងដើរតាម មាគ៌ា របស់ប្រធានម៉ៅ គឺ មាគ៌ាដែល អ្នកដឹកនាំចិន មើលឃើញ នៅពេលនោះថា កំពុងតែឈានទៅរកទីបញ្ចប់។

នៅក្នុងឱកាសទស្សនកិច្ច មួយសប្តាហ៍ នៅប្រទេសចិន នាខែ សីហា-តុលា ឆ្នាំ ១៩៧៧ នោះ ប៉ុល ពតបានលើកឡើង ក្រៅផ្លូវការ អំពី ទំនាស់របស់ខ្លួនជាមួយប្រទេស វៀតណាម ដោយសង្ឃឹមថាបក្សកុម្មុយនិស្តម៉ោនីយមនានា នៅប្រទេសថៃ ប្រទេសកម្ពុជា ប្រទេសម៉ាឡេស៊ី និង ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី មុខជា នឹង ជួយជ្រោមជ្រែងបក្សកុម្មុយនិស្ត កម្ពុជាជាពុំខាន ។ ម៉្យាងទៀត ប៉ុល ពត យល់ឃើញថា ទស្សនកិច្ចនោះ នឹង ប្រកាស បដិវត្តន៍កម្ពុជា ឲ្យទៅជា កម្លាំងមួយ ដ៏ ខ្លាំងមហិមា ជាពុំខាន នៅពេលខាងមុខ។ បន្ទាប់ ពីទស្សនកិច្ច នៅប្រទេសចិន ប៉ុល ពត ក៏ បានទៅធ្វើ ទស្សនកិច្ច នៅប្រទេសកូរ៉េ ខាង ជើងទៀត។ លោក គឹម អៀល ស៊ីន ក៏ បានទទួលគណៈប្រតិភូខ្មែរក្រហម យ៉ាង អធិក អធិមណាស់ដែរ ។ នៅពេលដែលប៉ុល ពត ត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរវិញ ប៉ុល ពត បានដឹង ថា នៅពេល ទស្សនកិច្ច របស់គណប្រតិភូជាន់ខ្ពស់ខ្មែរក្រហម នៅប៉េកាំង និង នៅព្យុង យ៉ាន់ កងទ័ពវៀតណាម បានចូលមកក្នុងទឹកដីខ្មែរ ដើម្បីឆ្លើយតបទៅនឹងការវាយប្រហារ

របស់ ខ្មែរក្រហម ទៅលើ ខ្សែត្រ តាយ និង តាមការពិត វៀតណាម ចង់សំដែង ជា ពិសេស នូវការមិនពេញចិត្ត របស់គេ ចំពោះការរឹតចំណងមេត្រីភាពរវាង ខ្មែរ និង ចិន ដោយហេតុថា វៀតណាម ចង់អុសទាញរបបកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ ឲ្យស្ថិតនៅជាមួយ ខ្លួន គឺ នៅក្នុងរង្វង់ បដិវត្តន៍ របស់ សហភាព សូវៀត ដែលជា សត្រូវ របស់ ចិន នៅ ពេលនោះ ។ ចិន រីឯ នឹង វៀតណាមណាស់ ព្រោះវៀតណាម មិនព្រមចូលជាមួយ បដិវត្តន៍ចិន ហើយ បែរជាយក សហភាព សូវៀត ជាបង្អែកទៅវិញ។ នេះជាទំនាស់មួយ ដ៏ធំ ដែលបានធ្វើឲ្យបក្ស កុម្មុយនិស្តខ្មែរ បែកបាក់ប្រេះឆាអស់ ។

ជីវភាព របស់ប្រជាជនខ្មែរ

នៅក្រោម របប ខ្មែរក្រហម

La vie des Cambodgiens
sous le régime khmer rouge

ចាប់តាំងពីខែធ្នូឆ្នាំ ១៩៧៦ មក បដិវត្តន៍ខ្មែរក្រហមធ្វើការតំណែងភាពមួយ ដ៏ វែង ស្មុគស្មាញ ព្រោះមាន ការបាក់បែកផ្ទៃក្នុង មួយដ៏ធំ ។ នៅក្នុងពេលដែលនោះ ប្រជាជនទូទាំងប្រទេសដែលបានត្រូវគេរក្សា យកទៅធ្វើស្រែដុចទាសករ រកអ្វីបរិភោគ សិនមិនបាន។ បន្តិចម្តងៗ ទុរិក្សរីករាលដាល នៅគ្រប់ស្រុក បំបង់នានា នៃប្រទេស ទាំងមូល។ ស្រែ ចម្ការ និង មធ្យោបាយបង្កបង្កើតផលផ្សេងៗ ត្រូវយកទៅដាក់រួម ទាំង អស់ គឺ ត្រូវប្រគល់ ទៅឲ្យ រដ្ឋ និង អង្គការ សមូហភាព នានា ចាត់ចែងចែកចាយ ។ ដោយផលិតផលស្រូវ អង្ករ ត្រី សាច់ និង បន្លែ សព្វសារពើ ធ្លាក់ចុះយ៉ាងខ្លាំង ប្រជា ជន គ្មានអ្វីបរិភោគ ហើយ ក៏ ធ្លាក់ឈឺពេញប្រទេស ដោយខ្វះចំណីអាហារគ្រប់គ្រាន់ ។ នៅតាមភូមិនានា រដ្ឋអំណាច ដែលដឹកនាំ សកម្មភាពសេដ្ឋកិច្ច ដោយខ្លួនឯងផ្ទាល់ គ្មានលទ្ធភាព ចិញ្ចឹមប្រជាជន សោះ ឡើយ គឺ បានត្រឹមចែក បបររាវ មួយវែក ឬ ពីរវែកម្នាក់ ប៉ុណ្ណោះ ព្រោះត្រី សាច់ គ្មាន គ្រប់គ្រាន់ ។ ប្រជាជនខ្មែរ នៅពេលនោះ

ជាពិសេស «ប្រជាជន ១៧ មេសា» រស់នៅ យ៉ាងរីករាយ ឆ្ងល់ពេកក្រៃ ។ «ប្រជាជន មូលដ្ឋាន» ដែលបានត្រូវបានចុកថា ជាប្រជាជនពេញសិទ្ធិ ក៏ពុំមានជីវភាព គ្រាន់ប៉ុណ្ណោះ «ប្រជាជន ១៧ មេសា» ប៉ុន្មានដែរ ប៉ុន្តែ មានលទ្ធភាព ដោះស្រាយបញ្ហាដោយ មិនខ្លាច «អន្តិការបដិវត្តន៍» ជ្រុលពេកដែរ ។ ពួក «អ្នក មូលដ្ឋាន» ទាំងនោះ មានកូនធ្វើជាយោធា ឬជាកម្មាភិបាលអន្តការខ្មែរក្រហម ហើយ មានបុព្វសិទ្ធិ ធ្វើសកម្មភាពខ្លះខុសពី «ប្រជាជនជម្លៀស»។ នៅក្នុងរបបមុនៗ ទោះបីគេមាន ជីវភាពទីតាំងក្រ យ៉ាងណាក្តី ក៏គេមាន អាហារ បរិភោគ បរិបូណ៌ដែរ ។ ប៉ុន្តែ នៅក្នុង របបខ្មែរក្រហមនេះ គេកាន់តែធ្លាក់ក្រ ជាច្រើនកំរិតថែមទៀត ថ្វីបើគេជាអ្នកគ្រប់គ្រង ភូមិ-សង្កាត់ ក៏ដោយក្តី ។ ដោយ ផលិតផល នៃ ការបង្កបង្កើតផល ដូចជា ស្រូវ អង្ករ ពោត សណ្តែក ដំឡូង ជាដើម ចេះតែចុះថយ ជាលំដាប់ដូច្នេះ ប្រជាជន មូលដ្ឋាន ដែល ភាគច្រើន ជា ឪពុកម្តាយ មាម៉ឺន របស់ យោធា និង កម្មាភិបាលធំៗ («គណៈតំបន់ » «គណៈភូមិភាគ») ក៏មាន ការទាមទារ យ៉ាងខ្លាំង ។ នៅតាមស្រែចំការ និង ការដ្ឋាន គេតែងតែឮសូរ អ្នកទាំង នេះ តូញតូងថា៖ «ធ្វើស្រែប្រវាស់ និងមេឃ ហូបបាយ ធ្វើស្រែ ប្រវាស់ និង ប្រឡាយ ហូបបាយរាំ» ។ នៅសម័យ ប៉ុល ពតនេះ អន្តិការបដិវត្តន៍ ឲ្យ លើកទំលាប់ ជីកប្រឡាយ យ៉ាងស្រាកស្រាស់ ដើម្បីកុំឲ្យរណប និង ទឹកភ្លៀងពេក ប៉ុន្តែ សម្រេចសម្រេចទៅ ស្រូវ អង្ករ កាន់តែខ្វះខាត គួរឲ្យហួសចិត្តឆ្ងល់ពេកក្រៃៗ ខ្វះដោយឆ្ងល់ពេក ក៏និយាយថា អន្តិការប្រហែលជា ជីកស្រូវចេញទៅឲ្យចិនច្រើនពេក ក៏មិនដឹង។ នៅពេលនោះ ពួកខ្មែរក្រហម បានកេណ្ឌមនុស្ស ជាច្រើនសន្លឹកសន្លាប់ ទៅឲ្យលើកទំលាប់ ជីកប្រឡាយ ដើម្បី កសាងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ បង្កបង្កើតផលស្រូវ ព្រោះតែពួកគេ ជឿថា «មានស្រូវ មានអ្វីៗគ្រប់បែបយ៉ាងទាំងអស់»។ ការពិត គឺថា ការបិទច្រកពាណិជ្ជកម្ម និង ការហាម ឃាត់មិនឲ្យមានការដោះដូរ ដោយសេរី ជាមួយពិភពលោកទាំងមូល ដើម្បីអនុវត្ត មាគ៌ា «ម្ចាស់ការ» ជាមូលហេតុ ដ៏ចម្បង នៃ ទុរិក្ស ក្នុងទូទាំងប្រទេសនេះ។

នៅចំពោះមុខ ទុរិក្ស ដ៏ ធំធេងនេះ ទាំងប្រជាជនមូលដ្ឋាន ទាំងកម្មាភិបាល កាន់តែ អស់ ជំនឿបន្តិចម្តងៗ ទៅលើបដិវត្តន៍ ទោះបីគេទទួលការបំពាក់បំប៉នផ្លូវមនោគមវិជ្ជា

និង មាគ៌ា នយោបាយ ស៊ីវិលតែរៀនរាល់យប់ក្តី។ ប្រជាជនមូលដ្ឋាន តាមកម្ចី ដែលអស់ រយៈ ពេលជាច្រើនឆ្នាំមកហើយ ជាអ្នកគាំទ្របដិវត្តន៍ យ៉ាងខ្លាំងក្លា ក៏បាត់បង់មុខមាត់ ការធុញទ្រាន់ និងរបប កុម្មុយនិស្តនេះ ដែលកាន់តែទាមទារ នូវបញ្ហាប្រចាំថ្ងៃ ច្រើនជាង ពីសម័យ «សន្តិម ចាស់» (l'ancien régime) ទៅទៀត។ នៅពេលថ្ងៃ គេត្រូវធ្វើ ពលកម្ម ដូចជាសករ ហើយ ពេលយប់ គេត្រូវចូលប្រជុំរៀនសូត្រ មាគ៌ា បដិវត្តន៍ ដោយខានមិនបាន។ ប្រជាជន មូលដ្ឋាន ក៏ដូចជា «ប្រជាជន ១៧ មេសា» គ្មានសិទ្ធិដើរ ហើរ ដោយសេរីទេ សូម្បីតែទៅសួរសុខទុក្ខ បងប្អូន កូនចៅ ញាតិមិត្តជិតឆ្ងាយ ក៏មិនបានដែរ ។ រីឯ សកម្មភាព គូបផ្សំផ្សេងៗទៀត ដូចជាការបង្កើត ការបោះឆ្នោតសត្វ ក៏ ត្រូវហាមឃាត់ដែរ ព្រោះ កុម្មុយនិស្តក៏មិន មិនត្រូវកកើតឡើងវិញជាដាច់ខាត ទោះនៅ ក្នុងកម្រិតណាក៏ដោយ។ អ្នកដែលគាត់ស្លៀត បានលោក ប៉ះពាល់ គោលការណ៍ ទាំង នេះ ត្រូវបានចុកថា ក្បត់សម្បកាត ឬ ក្បត់មាគ៌ាបដិវត្តន៍តែម្តង។ របស់របរ សព្វ សារពើ ព្រមទាំងទឹកស្ទឹង បឹងឬ ព្រៃព្រឹក្សា លក់រាល់ ចម្ការរប់រំ និង ធនធានផ្សេងៗ សុទ្ធតែជា របស់រដ្ឋ ។ អ្នកដែលប៉ះពាល់ ដល់សម្បត្តិធម្មជាតិ អស់ទាំងនេះ ត្រូវយកទៅ «កសាង» យ៉ាងចាស់ដែរ ហើយ ស៊ីតែ ជាទូទៅ ត្រូវប្រធានកម្ម យកទៅសម្លាប់ចោល ដោយឥតមេត្តា ។ ផងដែរទទួលរងគ្រោះ ដោយសារច្បាប់នេះ មាន ចំនួនច្រើន ណាស់ ដោយហេតុថា បើគេពុំប្រថុយខ្វះទេនោះ គេច្បាស់ជាអត់បាយក្រហាយទឹក ដាច់ពោះ ស្លាប់ដូចតែគ្នា។ «ប្រជាជន ១៧ មេសា» បាន បាត់បង់ជីវិតច្រើនជាងគេ ព្រោះតែរឿង នេះ ។ គ្មានអ្នកណា អាចគេចផុតពី «កងឈ្លប» ខ្មែរក្រហមបានទេ ព្រោះ «អន្តិការវិភាគ ម្ចាស់» នេះ មាននៅគ្រប់ទីកន្លែងទាំងអស់។ រីឯ សំនួរ ដែលគេនាំគ្នាចោទសួរ នៅពេលនោះ គឺថា ចុះហេតុដូចម្តេច បានជា អន្តិការ ខ្មែរ ក្រហមធ្វើបាបប្រជាជន ឯងដល់ថ្នាក់នេះ? តាមការពិតទៅ ចម្លើយមានច្រើនណាស់។ ប៉ុន្តែ អ្វីដែលគេពុំអាច ប្រកែកបាន គឺ ការមានជំនឿផ្អាកបំប៉ន ទៅលើ ទ្រឹស្តីមួយ ដែល សន្តិមវិទូ រ៉ៃម៉ុង អារ៉ុង (Raymond Aron) ហៅថា «អាក្សិន របស់ បញ្ចវន្ត» («l'opium des intel-lectuels») ។ ច្បាប់ក្បួនដែលគ្រប់គ្រងសន្តិមមនុស្ស ទោះចេញ មកពី ប្រភពណា

ក៏ដោយ មិនមែន សុទ្ធតែសម្រាប់ សម្រួល ដល់ជីវិតមនុស្សលោក នោះឡើយ។ នៅក្នុង ករណីខ្លះ គឺជាការបិទមុខពីរ ។ គឺនៅក្នុងន័យនេះហើយដែល ទស្សនវិទូ អាល់ប៊ែរ កាម៉ូស (Albert Camus) សរសេរថា : «ការពិចារណា ច្បាស់លាស់ត្រឹមត្រូវ ល្អឥតខ្ចោះ តាមប្រព័ន្ធគំនិតសីលធម៌ ឬឧត្តមគតិពេកតែងតែនាំទៅរកការបង្កឈាម» («Les sanglantes mathématiques qui ordonnent notre condition») ។ ចម្លើយមួយទៀត គឺ ច្បាប់ អំណាចផ្តាច់ការ ពោលគឺ ការហ្វូនីហែន ការរំលោភទៅលើសេរីភាពរបស់មនុស្សច្រើន ហួសហេតុពេក ដើម្បីឈានឲ្យបានដល់ អ្វីដែលគ្មានទាំង អត្ថិភាព ពិតប្រាកដផងនោះ ពុំមែនជាកត្តា នៃ ប្រសិទ្ធភាពទេ ព្រោះ វាធ្វើឲ្យ កោសិកា សន្តិមពោលគឺ បុគ្គល និង គ្រួសារ នេះខ្លោច ឬ បាត់បង់ ថាមពល អស់ជាស្រេចទៅហើយ។ ការធ្វើច្បាប់ដោយ ឈរនៅលើមូលដ្ឋាន គ្មានទំនុកទុកចិត្ត ទៅលើប្រជាជនទុកជាមុន ស្រេច តែងតែនាំមក ទូរ ការមិនទុកចិត្តគ្នារហូត។ ច្បាប់កាច់បំបាក់មនុស្ស តែ មនុស្សក៏អាចកាច់បំបាក់ ច្បាប់ បានវិញដែរ នៅក្នុងករណី ដែលវាទាំងស្រុងទាំងមូលទៅរកការអន្តរាយ។ តាមការពិត គេត្រូវធ្វើអ្វីៗទាំងអស់ ដើម្បី មនុស្ស តែប៉ុណ្ណោះ ។ សុបិនរបស់ បុគ្គល ពីរ-បីនាក់ មិនមែន សុទ្ធតែជសុបិន របស់ មនុស្សរាប់លាននាក់ នោះទេ ទោះបីគេទុក បញ្ចុះបញ្ចូល និង លាង ទូរក្បាលអ្នកដទៃ យ៉ាងណាក្តី។

សង្គ្រាម រវាង ចិន និង សហភាព សូវៀត :
ឆ្ពោះទៅរក ការរលំរលាយ នៃ របប ខ្មែរក្រហម

Guerre sino-soviétique : la chute
du régime khmer rouge

បដិវត្តន៍ ខ្មែរក្រហម ដែលបានគ្រប់គ្រងប្រទេសកម្ពុជា ចាប់តាំង ពីថ្ងៃ ១៧ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ មកទល់ថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ បានសាបព្រាសនូវវិទ្យាសកម្មមួយដ៏ធំធេង។ សន្តិម ខ្មែរទាំងមូលត្រូវបែកបាក់ រចនាសម្ព័ន្ធ យ៉ាងដំណំ ។ ប៉ុល ពត ដែលជា អ្នកដឹក

នាំ ចលនាកុម្មុយនិស្តខ្មែរ បានកំណត់មុខព្រួញជាមូលដ្ឋាន ពីរ ៖ ១) វាយរំលំ របបមូលធននិយម របបសក្តិភូមិ - ២) ការព្រួយមមុខ និង ប្រទេសវៀតណាម ។ រីឯយុទ្ធសាស្ត្រនេះសោត គឺ ផ្អែកទាំងស្រុង ទៅលើទ្រឹស្តី «ឯករាជ្យ-ម្ចាស់ការ» ។ តាមការពិត ទ្រឹស្តីនេះ មានប្រភពមកពី សមាជិកការិយាល័យ នយោបាយ បក្សកុម្មុយនិស្តចិនម្នាក់ ឈ្មោះ ចិន យ៉ុងគី ។ នៅក្នុងការវាយរំលំ របប សក្តិភូមិ និង របប មូលធននិយម ប៉ុល ពត បាន ដេញប្រជាជន ចេញអស់ពីទីក្រុង ដើម្បីលុបបំបាត់ សកម្មភាព ពាណិជ្ជកម្ម គ្រប់រូបភាព ព្រមទាំងរូបវ័ត្ថុ ដែលជាមូលដ្ឋាន នៃ ការដោះដូរ ហើយដែល ប៉ុល ពត យល់ថា ជា កត្តា នៃ ការរក្សាប្រវត្តន៍ ដ៏ អស្ចារ្យ ។ ប្រាក់រៀលរបស់ខ្មែរ បានត្រូវយក «អត្ថិវារ៉ាល់ កំប៉ី» មកធ្វើជា ឯកតារូបវ័ត្ថុជំនួស ។ ដោយស្រូវ អង្ករ មានតួនាទី ជាមូលដ្ឋាន តែមួយគត់ នៃ សេដ្ឋកិច្ច ប្រជាជនខ្មែរ ទាំងអស់ ត្រូវពួកប្រធានកូមី បញ្ជូនឲ្យទៅធ្វើស្រែ ចម្ការ លើកទំលប់ ដឹកប្រឡាយ ទាំងបន្ទី ។ ដើម្បីអនុវត្តផែនការ ដ៏ ចម្លែកនេះ ប៉ុល ពត ប្រើអំពើកេរកម្ម នៅគ្រប់ទីកន្លែង ក្នុងទូទាំងប្រទេស។ អ្នកដែលពុំព្រមអនុវត្តតាម ទោះ ជាប្រជាជនសាមញ្ញ ឬកម្មាភិបាលក្តី ត្រូវយកទៅវាយ និងត្បូងចប សម្លាប់ចោល ដោយ ឥតស្តាយស្រឡាោះ។ នៅទីបំផុត សេដ្ឋកិច្ចប្រទេស ទាំងមូល បានធ្លាក់ចុះមកក្រោមសូន្យជាច្រើនកម្រិត បង្កើតឡើងនូវទុរិក្ស ពេញប្រទេស។ ដោយខ្វះថ្នាំសង្កូវគ្រប់បែបយ៉ាង ប្រជាជនខ្មែរ បាត់បង់ជីវិត ស៊ីនតែផុតពូជ រលត់ជាតិ ។ គឺ នៅពេលនោះហើយ ដែលប្រជាជនខ្មែរ និង កម្មាភិបាលខ្មែរក្រហមជាច្រើន បានត្រូវយកទៅ ប្រហារជីវិត ស៊ីនតែ រៀងរាល់ថ្ងៃ ។ ប៉ុល ពត មើលឃើញសត្រូវនៅគ្រប់ទីកន្លែង ។ ដោយទទួលបានតែ លទ្ធផល អាក្រក់ដូច្នេះ ប៉ុល ពត ទម្លាក់ទោសកំហុសទៅលើ ការអនុវត្តន៍ ទាំងស្រុង ពោល គឺ ទៅលើ កម្មាភិបាលរបស់ ខ្លួន។

នៅពេលដែល ប្រទេស ទាំងមូល កំពុងធ្លាក់ចុះដួលបាត់គ្រប់វិស័យ ប៉ុល ពត ត្រូវប្រឈមមុខ នឹងការវាយប្រហារ របស់ កងទ័ព វៀតណាម ដែលរំលំចាំតែ ឱកាសហុចឲ្យ ប៉ុណ្ណោះ ដើម្បីផ្តល់មេរៀនឲ្យ ប៉ុល ពត។ នៅ ថ្ងៃច័ន្ទ ឆ្នាំ ១៩៧៧ នៅពេលដែល សមាជិក ការិយាល័យ បក្សកុម្មុយនិស្តចិន ឈ្មោះ ចិន យ៉ុងគី មកធ្វើទស្សន

កិច្ចនៅកម្ពុជា ប៉ុល ពត បានស្នើសុំ ជំនួយយោធាចិន ដើម្បីវាយទប់ទល់ នឹងកងទ័ព វៀតណាម ដែលបានលើកទ័ព ចូលមកក្នុងទឹកដីខ្មែរ នៅពេលដែល ប៉ុល ពត ទៅធ្វើ ទស្សនកិច្ច នៅ ប៉េកាំង កាលពីខែតុលា-កញ្ញា ឆ្នាំ ដដែលនោះ ។ ប៉ុន្តែ ចិន យុំនឹក ពុំហ៊ានលើកឡើង ពីបញ្ហានេះទេ ទោះបីនៅពេលនោះ ទីក្រុងប៉េកាំង ចង់ផ្តល់មេរៀន មួយ ដល់ទីក្រុងហាណូយក្តី ។ ទំនាស់ រវាង ចិន និង សហភាព សូវៀត នៅពេលនោះ មានលក្ខណៈពុះកម្រោល ខុសឆ្គងៗ រីឯ ប៉ុល ពត មានសេចក្តីសន្ស័យច្រើន ទៅលើកម្លាំង របស់ ចិន ក្នុងការប្រយុទ្ធ គទល់ នឹងវៀតណាម។ ការពិត ចិន ក៏មាន ការញញើត សហភាព សូវៀតដែរ សហភាព សូវៀត ដែលជាបង្អែក ដ៏មាំ របស់វៀតណាម ។ រីឯបញ្ហាជាកូនសោក្នុងរឿងនេះ គឺ តើអ្នកណា ហ៊ានវាយអ្នកណាមុន ? នៅ ទីបំផុត សហភាព សូវៀត បានសម្រេចជួយវៀតណាម ឲ្យវាយរំលំ របប ខ្មែរក្រហម តែម្តង បន្ទាប់ពីខ្មែរក្រហម បានបញ្ជូន អង្គភាពយោធាតូចៗ ដែលមានគ្នា ប្រមាណ ២ ឬ ៣ ពាន់នាក់ ឲ្យចូលទៅក្នុងទឹកដីវៀតណាម នៅដើម ខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៧៧ ។ នៅថ្ងៃ ១៧ ធ្នូ ឆ្នាំដដែលនោះ កងទ័ព វៀតណាម ប្រមាណ ៥ ម៉ឺននាក់ - នេះ បើយោងទៅតាម «សៀវភៅខ្មៅ» របស់ខ្មែរក្រហម - បានចូលមក ក្នុងទឹកដីខ្មែរ ក្នុងជម្រៅ ២០ គ. ម.។ ប៉ុល ពត បានសម្រេចផ្តាច់ទំនាក់ទំនងទូត ជាមួយ ទីក្រុងហាណូយ នៅចុងខែធ្នូឆ្នាំនោះ ឯង ។ ចំពោះប្រវត្តិវិទូ ដេវីដ ចិនដ្រែ (D. Chandler) ហេតុដែលវៀតណាម លើក ទ័ពចូលមកក្នុងទឹកដីខ្មែរ នៅខែធ្នូឆ្នាំ ១៩៧៧ នោះ គឺជា ការកំណត់បន្តិច ឲ្យខ្មែរក្រហម ទទួលយកការរាយបំបាញ់គ្នាតែប៉ុណ្ណោះ។ ប៉ុន្តែ ដេវីដ ចិនដ្រែ ក៏ បានសរសេរ គត់ត្រា ផងដែរថា ចំពោះ ទីប្រឹក្សាយោធា របស់ ប្រធានាធិបតី អាមេរិក ការវាយលុកនេះ ជា សង្គ្រាមរវាង សហភាព សូវៀត និង ប្រទេសចិន តាមរយៈវៀតណាម និង ខ្មែរក្រហម ដោយប្រកែកពុំបាន។

សភាពការណ៍ នៅក្នុង របប

ខ្មែរក្រហម នៅឆ្នាំ ១៩៧៨

La situation interne du régime
khmer rouge en 1978

ព្រឹត្តិការណ៍ ដែលកើតមានឡើង នៅ ឆ្នាំ ១៩៧៨ បញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា របប ក្រហម បានឈានមកដល់ ទីអវសាន យ៉ាងឆាប់រហ័ស ព្រោះ ប៉ុល ពត ត្រូវប្រឈម មុខ នឹង ទុក្ខរាជ្យ និង ការបះបោរក្នុងប្រទេសផង ហើយត្រូវទប់ទល់ នឹង កងទ័ព ដ៏ខ្លាំង មហិមា របស់វៀតណាម ផងទៀត ។ នៅថ្ងៃ ៦ មករាឆ្នាំ ១៩៧៨ កងទ័ព ខ្មែរ ក្រហម បានធ្វើការវាយប្រហារ តបត នឹង កងទ័ពវៀតណាម ដោយចូល ទៅក្នុងដែនដី ប្រទេសវៀតណាមតែម្តង ។ ទីក្រុងហាណូយ បានបញ្ជាឲ្យ កងទ័ពរបស់គេ ដកថយ គ្រប់ទីកន្លែង លើកលែងតែចំណុច មួយចំនួនប៉ុណ្ណោះ ដើម្បីផ្គត់ផ្គង់វាយរុល ឲ្យបាន ជ្រៅបំផុតចូលទៅក្នុងទឹកដីខ្មែរ ហើយ បង្កើតស្នូលរដ្ឋបាលមួយ ធ្វើជាមូលដ្ឋាន សម្រាប់ ជួយកម្លាំងខ្មែរ ក្រហម ដែលកំពុង បះបោរប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត ។ គឺ នៅពេលនោះ ហើយដែលខ្មែរប្រមាណ ១ ម៉ឺននាក់ នៅក្នុងភាគបូព៌ា បាននាំគ្នាត់ភៀសខ្លួនទៅប្រទេស វៀតណាម ដើម្បី គេចឲ្យផុត ពីការសម្លាប់រង្គិលរបស់ ប៉ុល ពត។ ១២ ថ្ងៃ ក្រោយ ពេលដែល កងទ័ពខ្មែរក្រហម វាយចូលទៅក្នុងដីវៀតណាម លោកស្រី តេន យ៉ិន ថាវ ភិរិយាម៉ាយ របស់ លោក ជូ អេនឡាយ បានមកធ្វើទស្សនកិច្ច នៅកម្ពុជា ដើម្បី សាកល្បង ឲ្យខ្មែរក្រហម ប្តូរនយោបាយ។ លោកស្រី តេន យ៉ិនថាវ ចង់ចូលគាល់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែរ ប៉ុន្តែ ខ្មែរក្រហម ពុំព្រមអនុញ្ញាតឲ្យជួបទាល់តែសោះ។ នៅពេលនោះ ទីក្រុងប៉េកាំង មាន ការព្រួយបារម្ភ យ៉ាងខ្លាំង ព្រោះគេដឹងថា ប៉ុល ពត មិនអាចទប់ទល់ នឹង កម្លាំងទ័ពវៀតណាម ដែលមានការគាំ ទ្រយ៉ាងរឹងមាំ ពី សហភាព សូវៀតបានឡើយ ។ មធ្យោបាយ មានតែមួយគត់ គឺ ត្រូវប្តូរនយោបាយ ឬ

អ្នកដឹកនាំ តែម្តង ក៏អាចថាបាន ។ ប៉ុល ពត ជាអ្នកនយោបាយម្នាក់ ដែលធ្លាប់តែ ចេះ បត់បែន តាមសភាពការណ៍ យ៉ាងច្របូបច្របល់ ប៉ុន្តែ ម្តងនេះ ឥរិយាបថ របស់គេ រឹងត្អូប គ្មានអ្វីអាចបន្លំ បានសោះ។ នៅពេលដែលលោក ស្រី គេន យ៉ង់ចាវ កំពុងស្ថិតនៅ ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា កងទ័ព នៃ របប កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ បានប្រើកងកម្លាំងធំ បាញ់ ចូលទៅក្នុងខ្សែត្រៀតណាម ចូរ ឆឹក និង តាយ និញ។ នៅចុងខែមករាឆ្នាំ ១៩៧៨ នោះ លោករដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេសថៃ បានមក ធ្វើទស្សនកិច្ច នៅកម្ពុជា ដើម្បីធ្វើឲ្យទំនាក់ទំនង រវាង ប្រទេសទាំងពីរ មានលក្ខណៈប្រសើរឡើងវិញ។ ប្រទេសថៃ ជាប្រទេសមួយ នៃ សមាគម ប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ (អាស៊ាន) ដែលយល់ថា វៀតណាម ដែលមាន សហភាព ស្មៀគ្រពីក្រោយ ជាការគំរាមកំហែងមួយ ដ៏ធំ ចំពោះ ប្រទេស នៅក្នុងតំបន់ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជាថៃ សន្សំមាទៅលើខ្មែរ ក្រហម ដើម្បីទប់ទល់ នឹង វៀតណាម ។ ខាងវៀតណាមឯនោះវិញ នៅថ្ងៃ ៦ កុម្ភៈឆ្នាំ ១៩៧៨ នោះ គេបាន ស្នើ ឲ្យខ្មែរក្រហមទទួលយក ផែនការមួយ ដើម្បីដោះស្រាយ ទំនាស់ព្រំដែន ។ មួយថ្ងៃ ក្រោយមក គឺ នៅថ្ងៃ ៩ កុម្ភៈ ខ្មែរក្រហម បានបាញ់ផ្ទោងយ៉ាងសម្បើមអស្ចារ្យ ទៅលើ ខ្សែត្រ តាយ និញ ចូរ ឆឹក និង ហ្សង នី ។

នៅពេលដែលខ្មែរក្រហម កំពុងជាប់ដៃធ្វើការវាយប្រហារ ទៅលើ ប្រទេសវៀតណាម នៅខាងព្រំដែនថៃ ឯណោះវិញ កងទ័ពខ្មែរក្រហម ក៏ត្រូវប្រយុទ្ធ នឹង កងទ័ពថៃ ថែមទៀត។ នៅក្នុងជួរអ្នកបដិវត្តន៍ខ្មែរ ភាពច្របូកច្របល់មួយ បានកើតឡើង ៖ បន្ទាប់ពី ជួរ ចិត្ត អ្នកដឹកនាំ គណប្រធានក្រុមការបស្ចឹម បានត្រូវចាប់ខ្លួន អ្នកដឹកនាំក្រុមការបស្ចឹម មួយចំនួនទៀត និង អ្នកដឹកនាំក្រុមការគន្តរ និងបូព៌ា ក៏បានត្រូវ ប៉ុល ពត បញ្ជូនកងទ័ព ឲ្យទៅ ចាប់ដែរ។ ២ ថ្ងៃក្រោយការចាប់ខ្លួន ជួរ ចិត្ត គឺនៅថ្ងៃ ២៩ មិថុនា កងទ័ពវៀតណាម ប្រដាប់ដោយរថក្រោះ បានចាប់ផ្តើមវាយប្រហារមកក្នុងទឹកដីខ្មែរ គឺ នៅក្នុងខ្សែត្រតាកែវ និងកំពត។ ទន្ទឹមនោះ ចាប់តាំងពីថ្ងៃ ៣ មេសា វិទ្យុទំនៀមហាណូយ បានបំផុសបំផុលឲ្យ ប្រជាជនខ្មែរឆើបឡើង បះបោរ វាយរំលំ ខ្មែរក្រហម ។ នៅថ្ងៃ ២២ មេសា ទីក្រុងហាណូយ ត្រៀមជាស្រេច រៀបចំកងទ័ព ពិសេសមួយ សម្រាប់ វាយរំលំខ្មែរក្រហម ក្នុង

ទ្រង់ទ្រាយ មួយដ៏ធំតែម្តង។ ដោយជឿថា អ្នកដឹកនាំ ក្រុមការបូព៌ាទាំងមូល មុខជា នឹង ក្លាយ ទៅជា បង្អែក របស់វៀតណាម ប៉ុល ពត ក៏ចាប់ផ្តើមបញ្ជូនទ័ព ទៅចាប់អ្នកទាំង នោះទុកជាមុន ។ ប៉ុន្តែ ខ្មែរក្រហម នៃ ក្រុមការបូព៌ា បានធ្វើការទប់ទល់វិញ យ៉ាងខ្លាំងក្លា ជាហេតុបណ្តាល ឲ្យមាន ការបង្ខូរឈាមមួយ ដ៏ សម្បើមអស្ចារ្យ ។ នេះជាការប្រយុទ្ធ ផ្ទៃ ក្នុងមួយដីធំជាងគេ ។ ខ្មែរក្រហម និង ខ្មែរក្រហម បានកាប់សម្លាប់គ្នាឯង ដោយ ឥតត្រាប្រណី។ នេះជាសក្ខីកម្មមួយដែលបញ្ជាក់ថា របបខ្មែរក្រហម បានឈានមកដល់ ទីអវសាននៅទីបំផុត។ អ្វីៗក៏ បណ្តាលមកតែពី ការមិនទុកចិត្តគ្នាទៅវិញទៅមកដែរ ។ យ៉ាងណាមិញ ទីអវសាន នៃ របបមួយ ក៏ បណ្តាលមក ពីការបាត់ទំនុកចិត្តទៅលើ ការ កំណត់មាតិកា នយោបាយ និង ទៅលើ អ្នកដឹកនាំដែរ។

ការឈាន ទៅរក ទីអវសាន

នៃ របប ខ្មែរក្រហម

Vers la fin du régime khmer rouge

នៅពេលដែល របប កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យរបស់ ខ្មែរក្រហមចាប់ផ្តើម ដឹងខ្លួន យ៉ាងច្បាស់ថា ទីក្រុងហាណូយ បាន ត្រៀមលក្ខណៈជាស្រេច ដើម្បីវាយប្រហារ មក លើខ្លួន ប៉ុល ពត ក៏តាំង ខិតខំស្វែងរកបង្អែក ជាបន្ទាន់ ។ នៅក្នុងក្របខណ្ឌ នៃ នយោបាយថ្មីនេះ គណប្រតិភូបរទេស ជាច្រើន បានមកធ្វើ ទស្សនកិច្ច នៅកម្ពុជា ដូចជា គណៈប្រតិភូប្រទេស កូម៉ា ប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ប្រទេសថៃ ប្រទេសរូម៉ានី និងប្រទេស យូហ្គោស្លាវី ជាដើម ។ គណ ប្រតិភូ នៃបក្សកុម្មុយនិស្ត នៃប្រទេសជាបច្ចាមិត្ត ជាច្រើន ព្រមទាំងអ្នកកាសែតមួយចំនួន ក៏បានត្រូវអនុញ្ញាតឲ្យចូលមកដែរ។ ប៉ុល ពត បានទទួល គណៈប្រតិភូទាំងនោះ យ៉ាងរាក់ទាក់ ។ គឺ នៅក្នុងរយៈពេលនោះហើយ ដែល ប៉ុល ពត សុខចិត្តនិយាយរៀបរាប់ អំពី ជីវប្រវត្តិ របស់ខ្លួន ប្រាប់ក្រុមទូរទស្សន៍ ប្រទេស យូហ្គោ

ស្លាវីដែល បានមកស្នាក់នៅ ១០ ថ្ងៃ ក្នុងស្រុកខ្មែរ។ ប៉ុន្តែ ដូចកាលពី ពេលធ្វើទស្សនកិច្ច នៅប្រទេសកូរ៉េ ខាងជើង ដូច្នេះដែរ ប៉ុល ពត ពុំបាននិយាយ អំពីវណ្ណៈដើម ដ៏ ហំ ហាន របស់ខ្លួនទេ ហើយ ក៏មិននិយាយ ទាល់តែសោះអំពី វិជ្ជា និង ការអប់រំ ដែលខ្លួន បានទទួលនៅក្នុងសន្តិមថាស។ ប៉ុល ពត តាំងខ្លួនជាកសិករក្រីក្ររហូត។ សូម្បីតែឈ្មោះ ពិតប្រាកដ របស់ខ្លួន ក៏ប៉ុល ពត មិនប្រាប់ដែរ ។ ជាលើកដំបូងបង្អស់ ប៉ុល ពត បាន ធ្វើការសារភាព ប្រាប់អ្នកកាសែត ទូរទស្សន៍ យូហ្គោស្លាវី ថា ខ្លួនបានទៅរៀនសូត្រ នៅ ប្រទេសបារាំងមែន ទោះបីការសារភាពចុងក្រោយនេះ ជាចំណុចខ្សោយមួយ ដ៏ធំ របស់ ខ្លួនក្តី ។ តាំងពីពេលមុនៗមក ប៉ុល ពត តែងតែសាកល្បង ចង់លុបបំបាត់ នូវ អតីត កាលនេះ ដែលមិនសក្តិសម និង គុណបក្សា របស់បដិវត្តន៍ នៃ វណ្ណៈអធន។ ប៉ុល ពត ចង់យកប្រៀប ទៅលើអ្នកបដិវត្តផ្សេងៗទៀត ដែលសុទ្ធតែជាអ្នកមានសញ្ញាបត្រត្រាក់ មកពីប្រទេសបារាំង គឺសក្ខីភាព ដែលបញ្ជាក់ថា ជាអ្នកដែលមានបុព្វសិទ្ធិ ក្នុងសន្តិម ថាស។ គឺអ្នកប្រភេទចុងក្រោយនេះហើយ ដែលប៉ុល ពត បង្ខំឱ្យកសាងខ្លួនឡើងវិញ ក្នុងបដិវត្តន៍ មានន័យថា ត្រូវបោះបង់ចោលទាំងអស់ នូវអ្វីៗ ដែលខ្លួនបានរៀន ពីពេល មុន ដើម្បីក្លាយ ទៅជា កសិករ ក្រ សុទ្ធសាធ ។ ចំពោះ អ្នកបដិវត្តន៍ ដែលបានទៅរៀន សូត្រ នៅប្រទេសវៀតណាម «ខាស» របស់គេ កាន់តែធ្ងន់ធ្ងរថែមទៀត ។ អ្នកខ្លះក្នុង ចំណោមអ្នកទាំងនេះ បានត្រូវបញ្ជូន ទៅឱ្យ គេសួរចម្លើយ នៅ គុកទួលស្វែន ហើយខ្លះ ទៀត ដូចជា សោ ភឹម ជាដើម ក៏ដាច់ចិត្ត ធ្វើអត្តឃាត តែម្តងៗ ខ្លះទៀត ដូចជា ប៊ូ ថង ជាដើម ក៏រត់ទៅពួននៅផ្នែកឡសាន ហើយមួយចំនួនទៀត ក៏រត់ទៅ វៀតណាមបាត់ទៅ។

ចាប់តាំងពីពាក់កណ្តាល ឆ្នាំ ១៩៧៨ មក ការបះបោរ នៅក្នុងជួរកម្មាភិបាលខ្មែរ ក្រហម កាន់តែមានលក្ខណៈច្បាស់ទៅៗ ទោះបី អ្នកដឹកនាំមួយចំនួន ខំលាក់បំបាំងខ្លួន យ៉ាង ណាក្តី។ អ្នកដែលត្រូវ ប៉ុល ពត កោះហៅម្តងៗ មានការកិតកយតក្កមាហើយខ្លះ ក៏ សម្លាប់ខ្លួនដើម្បីគេចឱ្យផុត ពីទារុណកម្ម ដ៏សែនវេទនា ដូចជាយក ទៅដាក់នៅក្នុង ទូមួយ ដែលរកដេកក៏ពុំបាន អង្គុយក៏ពុំបាន ឈរក៏ពុំបាន ជាដើម។ ទារុណកម្ម បែបនេះ ខ្មែរពុំដែលប្រើទាល់តែសោះ ទោះនៅក្នុង សម័យកាល ណា ក៏ដោយ ។ ក្នុងមួយថ្ងៃ។

ប្រធានកុម្មុយិនីស្តនិងគណៈតំបន់ជាច្រើន បានត្រូវ ប៉ុល ពត ចាប់ យកទៅសម្លាប់ចោល ដើម្បីយកអ្នកថ្មីមកជំនួស។ អ្នកដែលមានមុខនាទីសំខាន់ៗ រីកគ្រប់មធ្យោបាយ ដើម្បី ទាក់ទាញអាមេរិក ឱ្យប្រទេស ធំៗ ចូលមកធ្វើអន្តរាគមន៍ វាយរំលំ របបនេះ ចោលតែ ម្តងៗ នៅឆ្នាំ ១៩៧៨ អ្នកកាសែត អាមេរិក ២ រូប គឺ លោកស្រី អេលីស្ប៉ាបេត បេត្រ (Elisabeth Becker) និង លោក រីឈីត ឌុតម៉ាន់ (Richard Dudman) ព្រម ទាំង អ្នកស្រាវជ្រាវអង្គការសម្ព័ន្ធ ឈ្មោះ ម៉ាល់ខុម កេតវីល (Malcom Cadwell) បានចូលមកក្នុងស្រុកខ្មែរ ។ ម៉ាល់ខុម កេតវីល ដែលមានទំនាក់ទំនងល្អ ជាមួយ ប៉ុល ពត បានត្រូវគេសម្លាប់ចោលនៅក្នុងភាព មួយដ៏អាថ៌កំបាំង កេម្មលហេតុពុំឃើញ រហូត មកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។ នៅពេលដែល នៅក្នុងប្រទេសទាំងមូល ការបះបោររបស់ កម្មាភិ បាល ខ្មែរក្រហម បានផ្ទុះឡើង កងទ័ពវៀតណាម ក៏ចាប់ផ្តើម ធ្វើការវាយប្រហារផង ដែរ។ នៅថ្ងៃ ២ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៧៨ នោះ រោងសិក្សាប្រឆាំងនឹង ប៉ុល ពត ក៏ បានត្រូវបង្កើត ឡើងក្រោមការដឹកនាំ របស់ អតីតកម្មាភិបាលខ្មែរក្រហម ឈ្មោះ ហេង សឺន និង ជា ស៊ឹម។ នៅ ថ្ងៃ ២៩ ធ្នូ ប៉ុល ពត បាននិយាយប្រាប់ គណៈប្រតិភូបក្សកុម្មុយនិស្ត កាណាដាថា ប្រទេសវៀតណាម មានបង្កើតមួយយ៉ាងធំ ពីសំណាក់ប្រទេស ជា សមា ជិក កតិកាសញ្ញា វ៉ាសូរី ពោលគឺ ពីសំណាក់ សហភាព សូវៀត ។ ម្តងនេះ ប៉ុល ពត ឥតមានការក្អេកក្អង ដូចសព្វដងទេ ព្រោះកងទ័ពវៀតណាម ធ្វើការវាយប្រហារ ទៅលើ របប ប៉ុល ពត នៅក្នុងទ្រង់ទ្រាយមួយ ដ៏ធំសម្បើមអស្ចារ្យ ដោយប្រើ សម្ភារឃោធា ដ៏ ទំនើបៗ ផងទៀត។

ព្រឹត្តិការណ៍ សំខាន់ៗ នៅ ឆ្នាំ ១៩៧៨

នៅ សម័យ របប ខ្មែរក្រហម

Quelques événements révélateurs en 1978

ព្រឹត្តិការណ៍ ដែលកើតមានឡើង នៅឆ្នាំ ១៩៧៨ មានច្រើន ឥតគណនា ប៉ុន្តែ ខ្ញុំសូមលើកឡើង តែ ចំណុចសំខាន់ៗ មួយចំនួនប៉ុណ្ណោះ ដើម្បីគូសបញ្ជាក់ អំពី ការ ឈានទៅកេរ្តិ៍អវសាន នៃ របបខ្មែរក្រហម ដែលឲ្យឈ្មោះ របប របស់ គេថា ប្រទេស «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ»។ ព្រឹត្តិការណ៍ជាកត្តាកំណត់ គឺព្រឹត្តិការណ៍ ភូមិសាស្ត្រ- នយោបាយ ពោលគឺការប្រែប្រួល នៃ ការប្រជែងកម្លាំង (rapports de forces) រវាង មហាអំណាចទាំងពីរ នៅសម័យនោះ គឺ សហភាព សូវៀត និង សហរដ្ឋ អាមេរិកដែលកាលនោះ ជាអ្នកកំណត់ដោយសារ ពិភពលោក។ ចំពោះប្រទេសកម្ពុជា ផុតពី អាមេរិកទៅ គឺក្រោយពេលដែល សហរដ្ឋ អាមេរិក ដកកងទ័ពចេញ ពីឥណ្ឌូចិន សង្គ្រាមរវាង បងប្អូនកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរ («Les frères ennemis») ពោលគឺ ចិនកុម្មុយនិស្ត និង សហភាព សូវៀត ក៏កាន់តែមាន លក្ខណៈស្រួចស្រាវ។ ប្រទេសវៀតណាម បានជ្រើសរើស យកទីក្រុងម៉ូស្គូជាបង្អែក រីឯ ប៉ុល ពត បានជ្រើសរើសយកទីក្រុងប៉េកាំង ជាមេរឹកយ។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជាខ្មែរក្រហមដែលស្ថិតនៅ ក្រោមការដឹកនាំ របស់ ប៉ុល ពត ចាត់ទុកវៀតណាម និងបណ្តាប្រទេសប្រមូលនិធិ នៃ កតិកាសញ្ញា វ៉ាសូវី (Pacte de Varsovie) ជាសត្រូវ ដូចសហរដ្ឋ អាមេរិកដែរ។ ប៉ុន្តែអ្នកដឹកនាំ របប កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ពុំចង់និយាយ អំពី ទំនាស់ ដ៏ធំ រវាង ចិន និង សូវៀតនេះទេ ព្រោះជាទំនាស់ រវាង កុម្មុយនិស្តដូចគ្នា ។ មួយវិញទៀត ប៉ុល ពត ចង់ ឲ្យមាន កុម្មុយនិស្តតែមួយ គឺ កុម្មុយនិស្ត ចិន ។ ប្រការដែលគួរកត់សំគាល់ គឺ ថា នៅពេលនោះ សហភាព សូវៀត ជាមហាអំណាច នយោបាយ ដូចអាមេរិកដែរ គឺ ពុំអាចសុទ្ធចិត្តបណ្តោយ ឲ្យប្រទេសចិន ដឹកនាំបដិវត្តន៍កុម្មុយនិស្ត តាមលទ្ធិម៉ាឌីយម នៅក្នុងភូមិភាគអាស៊ីអាគ្នេយ៍ទេ។ ដូចនេះ

គេត្រូវតែដាក់មូលដ្ឋានទ័ពឡោម ព័ទ្ធប្រទេសចិន។ ខាងប្រទេសចិននិងខាងវិញ គេក៏ពុំព្រមចុះញឹម និង សហភាព សូវៀត ជាដាច់ខាត ជាហេតុធ្វើឲ្យ ប៉ុល ពត យល់ថា បើមាន ចិនជាបង្អែក គេអាចវាយទប់ទល់ នឹងប្រទេសវៀតណាមបាន ហើយអាចនឹង ឈានទៅយកទីក្រុងម៉ូស្គូដែលវៀតណាម បានច្របយកតាំងពី ចុងសតវត្សរ៍ ទី ១៧ មកទៀតផង។ យោងទៅតាម ការស្រាវជ្រាវមួយ របស់ រ៉ាអ៊ូល ហ្សេណា (Raoul Jennar) ដែលមានចំណងជើងថា «កូនសោសម្រាប់យល់ដឹង អំពីប្រទេសកម្ពុជា» («Les clés du Cambodge») ប៉ុល ពត បានអនុវត្តគោលដៅនេះ តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៤ មក ។ មកទល់ឆ្នាំ ១៩៧៨ កងទ័ពខ្មែរក្រហម ក្រោមបញ្ជាការ របស់ ប៉ុល ពត បានកំទេចទីក្រុង របស់ វៀតណាម ចំនួន ២៤, ភូមិចំនួន ៩៦ ជាហេតុធ្វើឲ្យប្រជាជន ចំនួន ២ សែន ៤ ម៉ឺន ៧ ពាន់នាក់គ្មានជម្រក។ នៅទីបំផុត នៅថ្ងៃ ៣ វិច្ឆិកាឆ្នាំ ១៩៧៨ ប្រទេសវៀតណាម ដែលកាលពី សម័យតស៊ូ ប្រឆាំង នឹង អាមេរិក ធ្លាប់បានទទួលជំនួយ ពី ប្រទេសចិន ក៏បាន សម្រេចទទួល ជំនួយគ្រប់បែបយ៉ាង ពី សហភាព សូវៀតវិញ រួមបញ្ចូលទាំង ជំនួយ យោធាផង។ នៅក្នុងសន្និសីទ ចុះថ្ងៃ ទី ៣ វិច្ឆិកានោះ ប្រទេសទាំងពីរ បានសន្យាថា នឹង ជួយគ្នានៅក្នុងករណី ដែលប្រទេសណាមួយត្រូវគេឈ្លានពាន។

មុននឹងឈានទៅនិយាយ អំពី ការវាយលុក ប្រទេសកម្ពុជា នៅចុងឆ្នាំ ១៩៧៨ និង ដើមឆ្នាំ ១៩៧៩ យើងរំលឹកមកមើល សភាពការណ៍ នៅក្នុង របប «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» ម្តងទៀត ជាពិសេស សភាពការណ៍ ទាក់ទង នឹង ការបែកបាក់ផ្ទៃក្នុង ដែលបណ្តាលមកពីទំនាស់រវាង បដិវត្តន៍កុម្មុយនិស្តចិន និងបដិវត្តន៍របស់ សហភាព សូវៀត ហើយ ដែលបានក្លាយ ទៅជាទំនាស់ ដ៏ស្រួចស្រាវ រវាង បដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្តខ្មែរ និង បដិវត្តន៍កុម្មុយនិស្តវៀតណាមដែរ។ ដូចយើងបានដឹងរួចមកហើយ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៧ មក ប៉ុល ពត បាន ស្រាវជ្រាវរកអ្នកដែល ប៉ុល ពត សន្សំយថាជាដៃជើង របស់ វៀតណាម យកទៅដាក់គុក ឬសម្លាប់ចោលតែម្តង។ ប៉ុន្តែ អ្នកដែលជាប់សន្សំយថា ជា បារបុរស ឬ ជាបារមី របស់ អាមេរិក ក៏ត្រូវ ប៉ុល ពត យកទៅប្រហារជីវិតចោល ឬ យកទៅធ្វើទារុណកម្ម នៅក្នុងកំឡុងស្វែង ដូចគ្នាដូច្នេះដែរ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៧ កម្មាភិបាល

ជាន់ខ្ពស់ ជាច្រើននាក់ បានត្រូវចាប់ខ្លួន ឬ សម្លាប់ចោលរឹតម្តង ។ នៅ ថ្ងៃ ២៥ មករា កុយ ជួន រដ្ឋមន្ត្រីហិរញ្ញវត្ថុ និង ពាណិជ្ជកម្ម បានត្រូវចាប់ខ្លួន។ មួយថ្ងៃបន្ទាប់មក គឺ ទួច ភឿន រដ្ឋមន្ត្រីសាធារណការ។ នៅខែ កុម្ភៈ ដល់រវេន រដ្ឋមន្ត្រី ម្នាក់ទៀត គឺ សៀ ឡើម។ គោគ ឆាយ អតីតប្រធាន សមាគម មិត្តភាពចិន-ខ្មែរ ក៏ បានត្រូវចាប់ខ្លួនដែរ គឺ នៅថ្ងៃ ១៤ មិនា។ បន្ទាប់មកទៀត ហ៊ឺ នឹម រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងយោសាធាការ បានត្រូវចាប់បញ្ជូន ទៅគុក ទួលស្វែង នៅថ្ងៃ ៦ កក្កដា គឺ ក្រោយ ទីវ អុល បន្តិច ព្រោះ ទីវ អុល ត្រូវចាប់ខ្លួន នៅថ្ងៃ ៦ មិថុនា ។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែលអនាគត នាយករដ្ឋមន្ត្រីខ្មែរ ហ៊ុន សែន បានរៀបចំបញ្ជូនចូលព្រៃ ជាមួយ អ៊ុន ផន នៅថ្ងៃ ២០ មិថុនា។ កាលនោះ លោក ជា មេបញ្ជាការ យោធារង នៅតំបន់ ២១ នៃកងទ័ពខ្មែរក្រហម នៃកុម្មុភាគបូព៌ា។ ហ៊ុន សែន និង អ៊ុន ផន សៅនៅក្នុងព្រៃ អស់រយៈពេល ជាច្រើនខែ មុននឹង រត់ទៅដល់ ប្រទេស វៀតណាម ។

ការវាយលុក នៃកងទ័ព វៀតណាម ទៅលើ ប្រទេសកម្ពុជា នៅឆ្នាំ ១៩៧៨- ១៩៧៩

L'invasion vietnamienne en 1978-1979

នៅថ្ងៃ ២ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៧៨ ខ្មែរក្រហម ដែលបះបោរ ប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត បានមក ជួយបង្កើតនៅស្តួល ដើម្បីបង្កើត រណសិរ្សមួយ មានឈ្មោះថា «រណសិរ្សសង្គ្រោះជាតិ កម្ពុជា» (Front pour le Salut du Kampuchéa) ។ រណសិរ្សនេះដែលស្ថិតនៅក្រោម ការដឹកនាំ របស់ លោក ហេង សំរិន ជាការប្រមូលផ្តុំកម្លាំង នៃ ជនកុម្មុយនិស្តខ្មែរ ៤ ក្រុម គឺ ក្រុមខ្មែរក្រហម នៅកុម្មុភាគបូព៌ា ដឹកនាំដោយ ហេង សំរិន, ជា ស៊ុម, ហ៊ុន សែន ក្រុមរបស់ ប៊ូ ថង ដែលធ្វើការបះបោរប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត នៅផ្នែកឦសាន នៃ ប្រទេសកម្ពុជា និងក្រុមរបស់ សាយ កូថង, ទៀ បាញ់, ចា រឿង ដែលតាំងទី

នៅជិតព្រំ ប្រទល់ថៃ។ រីឯ ក្រុម ទី ៤ គឺ ក្រុម របស់ ប៉ែន សុវណ្ណ, រស់ សាម៉យ, ជា សុទ្ធ, កែវ ចិន្តា ដែលតាំងពីឆ្នាំ ១៩៤៤ មក បានទទួលការហាត់ ហ្វឹកហ្វឺនយោធា នៅប្រទេស វៀត ណាម។ ២៣ ថ្ងៃ ក្រោយការបង្កើតរណសិរ្សនេះ ហើយ មួយថ្ងៃ ក្រោយពេល ដែលអ្នកកាសែត អាមេរិកាំង ២ រូប គឺលោកស្រី អេ លីហ្សាបេត បេគែរ (Elizabeth Becker) និង លោក ឌុតម៉ាន់ (Dudman) បាន ដឹកសព លោកម៉ាក់ខុម កាត់វើល (Macom Cadwell) ចេញពីប្រទេសកម្ពុជា កងទ័ពវៀតណាមចំនួន ១៤ កងពលតូច (14 divisions d'armée) គឺប្រមាណ ១០ ម៉ឺននាក់ បានធ្វើការវាយ ប្រហារទៅលើប្រទេសកម្ពុជា។ ការវាយលុកនេះ បានប្រព្រឹត្តទៅ នៅក្នុងទ្រង់ទ្រាយមួយ ដ៏ធំសំបើមអស្ចារ្យ ព្រោះមាន ទាំងយន្តហោះ ឧទ្ធាតុចក្រ កងកាំភ្លើងធំ ព្រមទាំង ថេរគ្រោះស្មៅវៀត ដែលអាចទប់ទល់បានដោយស្រួល នឹងគ្រាប់បេ ៤០ របស់ ខ្មែរក្រហម ។ កងទ័ពខ្មែរក្រហម បានប្រយុទ្ធ តទល់ យ៉ាងស្វិតស្វាញ ប៉ុន្តែ ដោយកំទេចរថគ្រោះ ស្មៅវៀត នឹង គ្រាប់ បេ ៤០ មិនបាន យោធាខ្មែរក្រហម ក៏ បាត់ទឹកចិត្ត ហើយ រត់ រៀបចំស្រាវជ្រាវតាត់តាយអស់។ កងទ័ព វៀត ណាម បានវាយសម្រុកចូល ទៅក្នុងទឹកដីខ្មែរ ជាច្រើនចំណុច ដោយ កាត់ផ្តាច់កងទ័ពខ្មែរ ក្រហម ជាកង ៗ ដាច់ ទំនាក់ទំនងគ្នាអស់។ នៅថ្ងៃ ២៩ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៧៨ ដដែលនោះ ប៉ុល ពត បានប្រកាសប្រាប់គណៈប្រតិភូ កាណាដាថា កងទ័ពវៀតណាម កំពុងតែទទួល បរាជ័យមួយ ដ៏ធំមហិមា។ គឺនៅពេល នោះហើយដែល ប៉ុល ពត បានដឹងថា កងទ័ព កតិកាសញ្ញា វ៉ារស្ស៊ី បានសម្រេចជួយ វៀតណាម យ៉ាងពេញទំហឹង។ នៅថ្ងៃ ១ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ គេឮសូរ ការបាញ់គ្នា ខូរខ្មាវ នៅ ទីក្រុងភ្នំពេញ។ នៅពេលព្រឹកថ្ងៃ ២ មករា កងកម្មន់ដុំសេស វៀតណាម បាន ឆ្លងទន្លេមេគង្គ តាមកាណូតពោង ដើម្បី មករំដោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប៉ុន្តែ កងទ័ពខ្មែរក្រហម បានធ្វើការទប់ទល់ យ៉ាងពេញទំហឹង ហើយពង្រីក សម្តេច សីហនុ អតីតប្រមុខរដ្ឋខ្មែរ ទៅលាក់ទុកនៅខែត្របាត់ដំបងសិន។

បន្ទាប់ពី បានត្រូវ ពួកខ្មែរក្រហម យកមកដាក់ នៅផ្នែកពាយ័ព្យ នៃ ប្រទេស កម្ពុជា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់គង់ នៅទីនោះអស់រយៈពេល ៣ ថ្ងៃ មុន នឹង

យានគ្រឿង មកទីក្រុងភ្នំពេញវិញ នៅថ្ងៃ ៥ មករា ។ នៅពេលដែលនោះ កងទ័ព វៀតណាម បានវាយយកទីត្រច័ន្ទ៧ គឺ ទីត្រដែលស្ថិតនៅផ្នែកបូព៌ា នៃ ទន្លេមេគង្គ ។ នៅថ្ងៃដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ យានមកដល់ ភ្នំពេញ ប៉ុល ពត បានថ្លែង សន្តិថាមួយ ថ្កោលទោស សហគាត សូវៀត យ៉ាងជួរចត់។ នៅពេលល្ងាចថ្ងៃ ដដែល នោះ គឺ ថ្ងៃ ៥ មករា ខៀវ សំផន ប្រមុខរដ្ឋ របប កម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ បានទៅជួប សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ហើយ ទូលព្រះអង្គ ថា ប៉ុល ពត សូមយានព្រះអង្គ ទៅ សោយទឹកតែ នៅវិមាន រដ្ឋាភិបាល ។ ពេលដែល ថយខ្លួន មែរស៊ីដេសមួយ ដឹកនាំ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទៅដល់ វិមាន រដ្ឋាភិបាល ប៉ុល ពត បានចេញ មកទទួល ព្រះអង្គដោយលំអោនកាយបន្តិចផងដែរ។ យោងទៅតាមការកត់សំគាល់របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ហើយដែលអ្នកកាសែត ណាយ៉ាន់ ចាន់ដា បានយកមកសរសេរ បន្ទាប់មក «ប៉ុល ពត ជាមនុស្សកម្រោល ក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែហាក់បីដូចជាមិនស្តប់ព្រះអង្គ ប៉ុន្មានទេ»។ ការសន្ទនារវាង ប៉ុលពត និង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានប្រព្រឹត្តិទៅ អស់រយៈពេល ៤ ម៉ោង ដោយមានទឹកក្រូច ជាកេសជ្ឈៈ គឺមិនមែនទឹកតែទេ។ ម្តងនេះ ប៉ុល ពត ប្រើពាក្យ «ព្រះករុណា» ដើម្បី និយាយ ទៅរកសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ។ បន្ទាប់ពី បានសុំទោសព្រះអង្គ អំពីការច្នៃសប្បាយរបស់ខ្លួន ដែលពុំបានជួបព្រះអង្គ នៅពេលមុន ប៉ុល ពត បានស្នើសុំឱ្យ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ យានទៅអង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក ដោយឆ្លងកាត់ទីក្រុងប៉េកាំង។ ប៉ុល ពត បានស្នើសុំ ផងដែរឱ្យសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ថ្កោលទោសពួកឈ្មោឌពានទឹកដីខ្មែរ ហើយការពារ របបកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យផងទៀត។ នៅថ្ងៃ ៦ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩ នោះ យន្តហោះ ប្រតិកម្ម ចិនមួយ បានមកទទួល សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រមាណ អ្នកហែហម ព្រះ អង្គ យកទៅ ទីក្រុងប៉េកាំង។

ការប្រយុទ្ធតស៊ូ ផ្នែកនយោបាយ រវាង ចិន និង វៀតណាម នៅ ឆ្នាំ ១៩៧៩

Lutte politique entre la Chine et le Viet nam
en 1979

នៅថ្ងៃ ៦ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ព្រមទាំងព្រះជាយា អ្នក ម្ចាស់ ម៉ូទិក និងព្រះរាជបុត្រ ៣ អង្គ របស់ព្រះអង្គ គឺព្រះអង្គម្ចាស់ សីហមុនី នរិន្ទ្រ ពន្យ័ និង គិតាព បានយានឡើយន្តហោះ នៅព្រលានយន្តហោះពោធិចិន្ទន៍ ។ អ្នក ដែលបាន ហែហម និងបានរួមសុខទុក្ខ ជាមួយព្រះអង្គ ក្នុងគ្រា ដ៏ពិបាកនេះ ក៏បានត្រូវ ខ្មែរក្រហម អនុញ្ញាតឱ្យចេញទៅ ជាមួយព្រះអង្គដែរ។ ខៀវ សំផន អៀង សារី និង ឯកអគ្គរដ្ឋទូត ចិន ក៏បាន ជួនដំណើរព្រះអង្គ មកដល់ដណ្តើយន្តហោះផងទៀត។ រីឯអ្នកដែលបានអម ដំណើរ រហូត ដល់ទីក្រុងប៉េកាំង មានជាអាទិ៍ លោក គាត ឆុន លោក ជួន ប្រសិទ្ធិ និង នាងកញ្ញា ប៉ុក ម៉ូណា ។ ពេលដែល សម្តេច នរោត្តម សីហនុ យានមកដល់ ទីក្រុង ប៉េកាំង លោក តេង ស៊ាវពីង អ្នកដឹកនាំខ្លាំងថ្មី នៃ សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតចិន បាន អញ្ជើញមកទទួលព្រះអង្គ ដោយផ្ទាល់ នៅប្រលាន យន្តហោះ ។ នៅក្នុងព្រះទីនាំង លីមូ ហ្ស៊ីនខ្មៅ ដែលដឹកនាំ ព្រះអង្គ មកទីក្រុង លោក តេង ស៊ាវ ពីង បាននិយាយសារភាពថា លោកពុំពេញចិត្តសោះ នឹង របៀប ដែលអ្នក ដឹកនាំខ្មែរក្រហម បានប្រព្រឹត្តិ ទៅលើព្រះអង្គ គឺជាឥរិយាបថមួយ ដែលមិនស៊ីសម និង ស្មារតីស្នេហាជាតិ របស់ ព្រះអង្គ បន្តិចបន្តួចឡើយ។ តាងនាមឱ្យសាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតចិន លោក តេង ស៊ាវ ពីង បានសូមការព្រះរាជទានទោស ពី សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ។ សូមកត់សំគាល់ថា លោក តេង ស៊ាវពីង ក៏ដូចជា លោក លូ ចៅដី ដូច្នេះដែរ បានត្រូវរបបម៉ៅនិយម ធ្វើទារុណកម្មយ៉ាងគ្រាំគ្រា ទម្រាំប្រទេសចិន បានរកផ្លូវត្រូវ ដ៏ សាមញ្ញឃើញវិញ។ នៅ ក្នុងសៀវភៅមួយដែលសម្តេច នរោត្តម

សីហនុ ទ្រង់បាននិពន្ធ ផ្ទាល់ព្រះអង្គ^{២០} សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានរៀបរាប់យ៉ាង ពិស្តារ អំពី បដិសណ្ឋារកិច្ច របស់លោក តេជ ស៊ាវ ព័ន្ធ។ រីឯអត្ថបទ របស់ខ្ញុំ ត្រង់ ចំណុចនេះ ក៏ផ្អែកទាំងស្រុងទៅលើឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រ ដ៏សំខាន់នេះដែរ ។ ទោះជា យ៉ាងណាក្តី ទោះជាលោក តេជ ស៊ាវព័ន្ធ មិនបានចូលរួមក្នុងអ្វីៗ ដែលខ្មែរក្រហម បានធ្វើទៅលើប្រជាជនខ្មែរ កន្លងមកក្តី ក៏ចំពោះ ជនដែលបានទទួលការរើគ្រោះ អន្តរាគមន៍ ដ៏យឺតយ៉ាវនេះ ក៏ជាការគ្រាន់យកទាំងអស់ដែរ។ ប្រជាជនខ្មែរជិត ២ លាននាក់ នៅក្នុងនោះ បញ្ចូលជាច្រើន និង ព្រះរាជវង្សានុវង្សផងដែរ បានត្រូវខ្មែរក្រហម ធ្វើទារុណកម្ម ហើយផ្តាច់ជីវិត យ៉ាងសាហាវ ព្រៃផ្សៃបំផុត ដែលជាហេតុធ្វើឲ្យមាន សំនួរបោទសួរថា តើហេតុអ្វី បានជា ខ្មែរក្រហម សម្លាប់ ពូជសាសន៍ឯង ដូច្នេះ ជា ពិសេស ការរំលើងបញ្ញវន្ត ទាំងបួស ឲ្យរលត់ផុតពូជដូច្នេះ។ ខ្មែរជំនាន់ក្រោយ ច្បាស់ ជាបោទសំនួរនេះ ជាពុំខាន។

នៅថ្ងៃ ៧ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩ នោះឯង កងទ័ពវៀតណាម បានចូលមកដល់ ទីក្រុង ភ្នំពេញ ។ ពួកអ្នកដឹកនាំខ្មែរក្រហម បាននាំគ្នាតែចេញ ពីរដ្ឋធានីខ្មែរ តាមរទេះភើង និង តាម ឧត្តម្ភាគបត្រ ឆ្ពោះទៅទល់ដៃនៃថ្ងៃ ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងពេលដដែលនោះ ខ្មែរក្រហមខ្លះ ទៀត បាននាំគ្នា កៀរ ហើយ ជម្លៀស ប្រជាជនខ្មែរ ជាច្រើនពាន់នាក់ យកទៅដាក់នៅ ផ្នែកពាយ័ព្យ នៃប្រទេសផងដែរ ។ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ នៅថ្ងៃបន្ទាប់មក គឺនៅថ្ងៃ ៨ មករា កងទ័ពវៀតណាម បានដាក់ របបកុម្មុយនិស្តមួយទៀត មកឲ្យគ្រប់គ្រងស្រុកខ្មែរ។ មុនដំបូង គឺ រដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្នមួយ ដែលមានឈ្មោះថា «ក្រុមប្រឹក្សាប្រជាជន បដិវត្តកម្មជា»។ រីឯអ្នកដឹកនាំសំខាន់ៗ ដែលប្រជាជនបានដឹងឈ្មោះខ្លះៗតាមវិទ្យុ ដែល គេចាប់បាន នៅចុងឆ្នាំ ១៩៧៨ បានត្រូវជ្រើសរើស ក្នុងចំណោម អតីតកម្លាំងកម្លាំង ខ្មែរក្រហម ដែលបានរត់ទៅវៀតណាម នៅឆ្នាំ ១៩៧៧-១៩៧៨ និង ក្នុងចំណោម ជន

កុម្មុយនិស្តផ្សេងៗទៀត និង ជនកុម្មុយនិស្ត ខ្មែរដែលបានទៅរស់នៅវៀតណាម តាំង ពីឆ្នាំ ១៩៥៤ ។ ហេង សំរិន ដែលជាអតីតកម្លាំងកម្លាំងខ្មែរក្រហម ផ្នែកបូរេ ហើយ ដែលធ្លាប់ធ្វើជា មេទ័ព ដ៏សំខាន់ ម្នាក់ របស់ ប៉ុល ពត បានត្រូវតែងតាំង ជាប្រធាន រដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្ននោះ ពោលគឺ «ក្រុមប្រឹក្សាប្រជាជនបដិវត្ត»។ រីឯ ប៉ែន សុវណ្ណ អ្នកកុម្មុយនិស្តជើងចាស់ មកពី ហាណូយ បានទទួលមុខនាទី ជា អនុប្រធាន ក្រុមប្រឹក្សា។ សមាជិកផ្សេងៗទៀត នៃ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន ដែលគាំទ្រដោយ កងទ័ពវៀតណាមនោះ រួមមាន ៖ លោក ជា ស៊ីម រដ្ឋមន្ត្រី មហាផ្ទៃ លោក ហ៊ុន សែន រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេស លោក កែវ ចិត្តា រដ្ឋមន្ត្រី យោសាធាការ និង វប្បធម៌ លោក ចាន់ វ៉ែន រដ្ឋមន្ត្រីអប់រំជាតិ លោក នូ បេន រដ្ឋមន្ត្រីសុខាភិបាល លោក ម៉ុក សាគុន រដ្ឋមន្ត្រីសេដ្ឋកិច្ច ។ រដ្ឋមន្ត្រីមួយចំនួនទៀត បានត្រូវតែងតាំងបន្ថែម នៅថ្ងៃ ១៤ តុលាឆ្នាំ ១៩៧៩ ដដែល ។ នៅថ្ងៃ ៨ មករា គឺ នៅពេលដែល រដ្ឋាភិបាល បណ្តោះ អាសន្ន គាំទ្រដោយកម្លាំងទ័ពវៀតណាមបានត្រូវតែងតាំង នៅទីស្នាក់ការអង្គការ សហ ប្រជាជាតិ នៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក ឯនោះវិញ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ តាន់នាមឲ្យ របប កុម្មុជា ប្រជាធិបតេយ្យ បានធ្វើការតវ៉ា ថ្កោលទោស កងទ័ពវៀតណាម ដែលចូល ឈ្លានពាន ទឹកដីខ្មែរ ។ នៅ ទីក្រុងប៉េកាំង ឯនោះវិញ អៀង សារី បានទទួលប្រាក់ ពី ចិន ចំនួន ៥ លាន ដុល្លារ ដើម្បីបន្តការតស៊ូ ដេញកងទ័ពវៀតណាម ពីទឹកដីខ្មែរ ។

ការប្រជែង កម្លាំង

រវាង ប្រទេស មហាអំណាច

Les rapports de forces entre
les Grandes Puissances

^{២០} Norodom Sihanouk : *Prisonnier des Khmers rouges*, Hachette, Paris, 1986

ព្រឹត្តិការណ៍ ថ្ងៃ ៧ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩ នៅប្រទេសកម្ពុជា បានត្រូវអ្នកវិភាគប្រវត្តិសាស្ត្រ និង នយោបាយបកស្រាយខុសៗគ្នា។ ប៉ុន្តែ អ្វីដែលពុំអាចប្រកែកបាន គឺការវាយ ប្រហារយោធា នៃ ប្រទេសវៀតណាមទៅលើប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីវាយលំបាក ខ្មែរក្រហម ហើយដាក់ របបនយោបាយមួយ ដែលរលាយ នឹង កងទ័ព របស់ខ្លួនជំនួស តែម្តង។ គឺ នៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែលនៅថ្ងៃ ១៣ មករា ឆ្នាំដែលនោះ ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ទាមទារ ឲ្យប្រទេស ដែលចូលរួមពានស្រុកខ្មែរ ដកកងទ័ពរបស់គេចេញជាបន្ទាន់។ នៅក្នុងន័យនេះ អង្គការ សហ ប្រជាជាតិ គ្មានជម្រើសអ្វី ក្រៅពីត្រូវបង្ខំចិត្ត ទទួលស្គាល់ របប នៃ ប្រទេសដែលត្រូវរលាយពាន នោះឡើយ ពោលគឺ របបកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ របស់ពួកខ្មែរក្រហម ។ នេះជាបញ្ហាមួយ ដ៏ស្មុគស្មាញ ព្រោះថា បើរបបខ្មែរក្រហម មិនបានត្រូវវាយលំបាក ឲ្យបានឆាប់រហ័ស ទេនោះ ប្រជាជនខ្មែរ នឹងត្រូវរងគ្រោះ នៅក្នុងរបបនេះបន្តទៅទៀត ។ ដោយយល់ច្បាស់ អំពី លក្ខណៈខុសច្បាប់ នៃ ការរលាយ ពាននេះ កងទ័ពវៀតណាម ក៏ បានសាកល្បងរំដោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែរ គឺ ដោយសន្សំរួមថា ក្សត្រខ្មែរ អង្គនេះ អាចតំណាង និត្យានុកូលភាព ខ្លះៗ នៃ របបដែលគេ បម្រុងដាក់ជំនួសរបបខ្មែរក្រហម។ ការពិត តាមផ្លូវច្បាប់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បាន ត្រូវសកាទាំងពីរ ទម្លាក់តាំង ពីឆ្នាំ ១៩៧០ មកឯណោះ ហើយ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ក៏បានទទួលស្គាល់ របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ រួចទៅហើយដែរ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ទីក្រុងហាណូយ ជឿថា ជាដំណោះស្រាយមួយដែរ សម្រាប់បង្ក ស្ថិរភាពនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ព្រោះថា បើ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ស្ថិតនៅក្នុងកណ្តាប់ដៃចិនៗ ច្បាស់ជាបង្កទោស ដ៏ ស្មុគស្មាញជាពុំខាន ហើយរបបថ្មី ក៏ នឹងត្រូវបាត់បង់នឹង ។ កាលសម័យ សាធារណរដ្ឋខ្មែរ បដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្ត បានប្រើ យុទ្ធសាស្ត្រនេះ ដោយជោគជ័យម្តងរួចមកហើយ។ ប៉ុន្តែ កងកម្លាំងដ៏ ដែលធ្វើប្រតិបត្តិ ការរំដោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ឲ្យបានមុនថ្ងៃ កងទ័ព វៀតណាម ចូលទៅក្នុង ភ្នំពេញ បានទទួលបរាជ័យទាំងស្រុង ព្រោះទីក្រុងប៉េកាំង បានរំដោះអតីតប្រមុខរដ្ឋខ្មែរ មុនបាត់ទៅហើយ។ គេអាចសន្និដ្ឋានបានថាបើទីក្រុងហាណូយ

រំដោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានមុនថ្ងៃ ៧ មករា សភាពការណ៍ នៅពេលនោះ ប្រហែលជា មានលក្ខណៈផ្សេង ពីសណ្តាប់ធ្នូ ដែលមានមកទល់សព្វថ្ងៃនេះ។ នៅក្នុងក្រចក ខែការប្រជុំជនកម្មវិធីអន្តរជាតិ ការវាយលំបាក ប៉ុល ពត ដោយកងទ័ពវៀតណាម គឺជា ជ័យជំនះ មួយ របស់ សហភាព សូវៀត ទៅលើចិន។ ប៉ុន្តែជ័យជំនះនេះ ពុំអាចធ្វើឲ្យ ចិន និងសហរដ្ឋ អាមេរិក ទទួលយកបានឡើយ ព្រោះ សូវៀត ក្លាយទៅជាគ្នា គំរាមកំហែង ដល់បណ្តាប្រទេស នៃ សមាគម ប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហៅកាត់ថា អាស៊ាន។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ប្រទេសជាសមាជិក សមាគមអាស៊ាន ទាំងអស់ ពុំមានទស្សនៈ ដូចគ្នា ទាំងអស់ទេ ។ ប្រទេសខ្លះយល់ថា គឺ ចិនទេ ដែលជាកត្តាគំរាមកំហែង ហើយប្រទេសខ្លះទៀត យល់ថា គឺ សហភាពសូវៀតទៅវិញ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី នៅចំពោះមុខ ឥទ្ធិពល ដ៏ខ្លាំងក្លា របស់ វៀតណាម និង សហភាព សូវៀត នៅក្នុងតំបន់ជាតិសេស នៅកម្ពុជា បសិទ្ធភាពដែលនៅពេលនោះ បានកំណត់យក សហភាព សូវៀត ជាសត្រូវយុទ្ធសាស្ត្រ ទី ១ គ្មានជម្រើសអ្វី ក្រៅពី ការចងសម្ព័ន្ធភាពជាមួយ ចិនកុម្មុយនិស្តឡើយ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានសាកល្បង រកជម្លោះទៀត ជាមួយអាមេរិកសិនដែរ ។ នៅថ្ងៃ ១៤ មករា គឺនៅពេលដែលព្រះអង្គយាង ទៅធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅអង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅទីក្រុងញូវយ៉ក ដើម្បីការពាររបបខ្មែរក្រហម សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានសាកល្បងតែចេញពីពួកខ្មែរក្រហម។ ប៉ុន្តែ ទោះបីព្រះអង្គ បានគេចផុតពីក្រញាំពួកនេះក្តី ក៏សហរដ្ឋអាមេរិក មិនហ៊ាន ទទួលយកព្រះអង្គឡើយ ព្រោះ សហរដ្ឋ អាមេរិក ខ្លាចខូច សម្ព័ន្ធភាព របស់គេ ជាមួយចិន។ នៅចុងខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩៧៩ លោក តេន់ ស៊ីវ ព័ន្ធ បានធ្វើដំណើរ មកសហរដ្ឋ អាមេរិក ហើយក៏យាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ឲ្យទៅគង់នៅ ទីក្រុងប៉េកាំងវិញ ។

បន្ទាប់ពី ទីក្រុងហាណូយ វាយយកប្រទេសកម្ពុជាបាន នៅថ្ងៃ ៧ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩ ទីក្រុងប៉េកាំង បានផ្តល់ជំនួយមួយពាន់លានដុល្លារ ទៅឲ្យពួកខ្មែរក្រហម ដើម្បីបន្តការតស៊ូដេញកងទ័ពវៀតណាម ចេញពីទឹកដីខ្មែរ ។ នេះ បើយោងទៅតាមលោក

ណា យ៉ាង បាន ធ្វើការវិភាគមួយយ៉ាងពិស្តារ នៅក្នុងទស្សនាវដ្តី « នយោបាយ បរទេស »^{២១} របស់ វិទ្យាស្ថានបារាំងខាងទំនាក់ទំនងអន្តរជាតិ ចេញផ្សាយនៅខែមេសាឆ្នាំ ១៩៨៩។ ព្រោះតែ ការប្រឡងប្រឡងគ្នា រវាង ចិន និង សហភាព សូវៀត នេះ អ្នកនយោបាយ និង បញ្ញវន្តខ្មែរ ត្រូវប្រឈមមុខដាក់គ្នាហួត គឺមិនឲ្យអ្នកណា ឈរកណ្តាល បានទេ ជាពិសេស ចំពោះ អ្នកដែលចង់បានអំណាច ឬ ចង់មានតួនាទី នយោបាយអ្វីមួយ។ រីឯ សមាសភាព នៃក្រុមបក្សពួកនីមួយៗក៏មានលក្ខណៈ ដ៏ចម្លែក ផងទៀត។ ម្ខាងមានចិន មានខ្មែរក្រហម មានអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ឬ អ្នកនិយមបស្ចឹមលោក ឈាមឡូគ្លា។ ម្ខាងទៀត មាន សហភាព សូវៀត មាន វៀតណាម ហើយ មានពួកខ្មែរក្រហម មួយផ្នែកផងដែរ។ ក្រុមនីមួយៗ អូសទាញប្រជាជន បញ្ញវន្តខ្មែរ ឲ្យគាំទ្រពួកគេរៀងៗខ្លួន។ ក្រុមទាំងពីរនេះ ដេរឲ្យប្រទេសសាធារណៈ ដោយឥតសំចៃ ហើយ ស្អប់ខ្ពើមគ្នា ហួតមក ទល់សព្វថ្ងៃនេះ។ ខ្មែរកាន់តែបែកសាមគ្គីគ្នា ថែមទៀត ព្រោះតែ ទំនាស់របស់ បរទេសរដ្ឋាននោះ។ នេះ ជាទំព័រប្រវត្តិសាស្ត្រមួយ ដ៏ខ្មៅងងឹត និងប្រកប ទៅដោយគ្រោះថ្នាក់។ បើខាងណាឈ្នះម្តងៗ ខាងនោះជាអ្នកត្រូវហើយ អ្នកចាញ់ត្រូវគេ យកទៅធ្វើបាប ធ្វើទារុណកម្ម យ៉ាងឈោរឈៅ ។ តាមរយៈទំព័រ ប្រវត្តិសាស្ត្រនេះ គេអាចធ្វើការសន្និដ្ឋាន ថា៖ ដរាបណាអ្នកដឹកនាំខ្មែរ នៅតែ រណបខាងនេះ ឬ ខាងនោះ ដោយជ្រុលហួសហេតុពេក ពោលគឺ គ្មានឯករាជ្យគ្រប់គ្រាន់ គ្មានការប្តូរចង្អុលប្រទេស តាមរយៈការជ្រើសរើស ដោយគ្មានលំអៀងដោយចៀសវាង ការបន្តប របស់ បរទេស ទេនោះ ប្រជាជនខ្មែរ ពុំអាចចេញផុតពី សោកនាដ្ឋកម្ម បានឡើយ ។

^{២១} Revue « Politique étrangère » n° 4 , Hiver 1989 : *Le Cambodge dans la guerre*. Un article de Nayan Chanda intitulé : *Le Cambodge et les Grandes Puissances*, p. 639, IFRI, Paris, 1989.

ការតស៊ូ ដេញ កងទ័ព វៀតណាម
ចេញពី ប្រទេស កម្ពុជា
Le Front anti-vietnamien

ការវាយលំរបប «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ»ដោយកងទ័ពវៀតណាមនៅឆ្នាំ ១៩៧៩ បានបោះឡើងជាបញ្ហាមួយ ដ៏ធំ ចំពោះ សហគមន៍ អន្តរជាតិ ព្រោះជាការរំលោភ ទៅលើ អធិបតេយ្យ នៃ ប្រទេសមួយ ដោយប្រទេសមួយទៀតយ៉ាងជាក់ស្តែង។ នៅ ក្នុងន័យនេះ ប្រទេសវៀតណាម ត្រូវសហគមន៍អន្តរជាតិថ្កោលទោសយ៉ាងខ្លាំង ទោះបី អន្តរាគមន៍ ខុសច្បាប់អន្តរជាតិនេះ បានជួយជីវិតប្រជាជនខ្មែរ ដែលនៅសល់ពី ការ សម្លាប់រំលោភ ក្រោមរបប ពួកខ្មែរក្រហមក្តី ។ ទោះបី មានការគាបសង្កត់យ៉ាងខ្លាំង ពីសំណាក់ សហគមន៍ អន្តរជាតិក្តី ជាពិសេស ពីសំណាក់ប្រទេសចិន និង បស្ចឹម លោក ក៏វៀតណាម មិនព្រមដកកងទ័ព របស់គេ ចេញពីកម្ពុជាដែរ ដោយហេតុថា របប ហេង សារីន ពុំទាន់មាន លទ្ធភាពគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់ទប់ទល់ នឹងពួកខ្មែរក្រហម។ បើគេមិន និយាយពី ច្បាប់អន្តរជាតិ ហើយ បែរទៅមើល ការប្រជែងកម្លាំង អន្តរជាតិ វិញ គេឃើញថា ការវាតទី របស់វៀតណាមនេះ បានធ្វើឲ្យបាត់ តុល្យភាព យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ។ គេមាន ការបោះឆ្នោតជ្រើសរើស ប្រទេសវៀតណាម ដែលមានសហភាព សូវៀត នៅ ពី ក្រោយ វាត ទី ចូលទៅ ដល់បណ្តាប្រទេស អាស៊ានតែម្តង។ ការរុលមួយកម្រិត ទៅមុខ នៃ កម្លាំង របស់ សហភាព សូវៀតនេះ ពោលគឺ របស់ បក្សសម្ព័ន្ធមេធា វ៉ាស៊ីរ៉ូ ទាំងមូល រួមបញ្ចូលទាំងវៀតណាមផង មិនអាចឲ្យប្រទេសចិន និង ប្រទេស មួយចំនួន នៃ សមាគម ប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ជាពិសេស ប្រទេសថៃ និង សិង្ហបុរី ព្រមទាំង បស្ចឹម លោក ទទួលយកបានឡើយ។ នៅ ថ្ងៃ ២១ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ ដដែលនោះ ប្រទេសថៃ ដែលកាលពី ថ្ងៃ ៣១ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៨ បានដាក់ទំនាក់ទំនង ជាមួយ របបកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ រួចស្រេចទៅហើយនោះ បានបញ្ជាក់ថា ទីក្រុង

បានកកតាំងទ្ររបបខ្មែរ ក្រហមបន្តទៀត។ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាឯនោះ វិញ កងទ័ពវៀតណាម ដែលបានទទួល ការគាំទ្រគ្រប់វិស័យ ពីសហភាព សូវៀត និង ពីប្រទេសនានា នៃ គតិកាសញ្ញា វ៉ារស្កី ក៏ ពង្រឹងកងទ័ព របស់គេ ពាសពេញ ប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីគាំទ្រ របប ហេង សារីន ទប់ទល់ នឹងខ្មែរក្រហមដែលមានការគាំទ្រ ពីប្រទេសចិន ។ ដើម្បីវាយរំលំ របប ហេង សារីន ពួកខ្មែរក្រហម ដែលម្តងនេះ មានបង្អែកយ៉ាងមាំមាំ ចិនផង ពីបស្ចឹមប្រទេស និង ពី បណ្តាប្រទេស អាស៊ាន ផង បានសុទ្ធចិត្ត រួមកម្លាំង ជាមួយក្រុមខ្មែរ ផ្សេងៗទៀត ។ ទោះបី នៅថ្ងៃ ២៤ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានប្រកាសផ្តាច់ ខ្លួនចេញពីខ្មែរក្រហមក្តី ក៏កងទ័ពខ្មែរក្រហម នៅតែស្ថិតនៅ ជាកម្លាំងសំខាន់ ជានិរត ដដែល ។ ដើម្បីកាត់បន្ថយឥទ្ធិពល របស់ ខ្មែរក្រហម នៅក្នុងរណសិរ្សប្រឆាំង នឹង របប ហេង សារីន លោក ស៊ីន សាន បានបង្កើតក្រុម របស់ លោកមួយ ដែលមាន ឈ្មោះថា «រណសិរ្សជាតិរំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» នៅថ្ងៃ ៩ តុលា ឆ្នាំ ១៩៧៩ ដដែល នោះ ។ លោក ស៊ីន សាន បានស្នើសុំឱ្យ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដឹកនាំ ចលនានេះដែរ ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គ ពុំព្រមទាល់តែសោះ ហើយ បានទាត់ ចោលសំណើនេះ នៅថ្ងៃ ២៥ វិច្ឆិកា គឺ នៅឱកាសដែលព្រះអង្គ ជួប នឹង លោក ប្រធានាធិបតី បារាំង ហ្ស៊ីសស្តាដេ ដេសស្តាំង នៅទីក្រុងប៉ារីស ។

នៅថ្ងៃ ១៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ កងទ័ពវៀតណាម ដែលការពារ របប ហេង សារីន បានរុល មកដល់ ទល់ដៃនៃថ្ងៃ ហើយ បានវាយកំទេច កងទ័ពខ្មែរក្រហម ដែលមានគ្នាប្រមាណ ៤ ម៉ឺន នាក់ ។ នៅពេលដែលកងទ័ពខ្មែរក្រហម បែកខ្ចាត់ខ្ចាយគ្នា ខ្វះទៅពូនសម្ល់ នៅភ្នំក្រវាញ ខ្វះទៅលាក់ខ្លួន នៅក្នុងដីរែក ប៉ុន្តែដែលបានកៀរប្រជាជន ស៊ីវិល តាមភូមិ ប្រមាណ ១០ ម៉ឺននាក់ទៅជាមួយផង។ ដើម្បីបញ្ចប់សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុងនេះ លោក ប្រធានាធិបតីបារាំង វ៉ាឡេរី ហ្ស៊ីសស្តា ដេសស្តាំង បានស្នើសុំឱ្យសម្តេច នរោត្តម សីហនុ យាងមកជ្រកកោននៅលើទីក្រុងប៉ារាំង។ ប៉ុន្តែព្រះអង្គចង់បង្កើត ចលនាមួយ របស់ព្រះអង្គ ដើម្បីវាយរំលំ របប ហេង សារីន ។ នៅថ្ងៃ ១០ កុម្ភៈឆ្នាំ ១៩៧៩ ដដែលនោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានស្នើសុំ ឱ្យប្រទេសចិន ឈប់គាំទ្រ ពួកខ្មែរ

ក្រហម បន្តទៅទៀត។ មួយសប្តាហ៍ក្រោយមក គឺនៅថ្ងៃ ១៨ កុម្ភៈ ទីក្រុងហាណូយ ចាប់ផ្តើមធ្វើអាណានិគមកិច្ច ទៅលើប្រទេសកម្ពុជាតែម្តង ដោយបង្ខំឱ្យរបបហេង សារីន ចុះហត្ថលេខា ទៅលើសន្ធិសញ្ញា មិត្តភាពមួយ រវាងរបបកុម្មុយនិស្តទាំងពីរ។ ចាប់តាំងពី ពេលនោះមក ប្រទេសវៀតណាម គ្រប់គ្រងប្រទេសកម្ពុជា ទាំងមូល តែម្តង ព្រោះគ្មានទំនុកទុកចិត្តទៅលើ អ្នកដឹកនាំខ្មែរ ដែលរកតែឱកាសល្អ ដើម្បីរំដោះខ្លួន ចេញពី អាណានិគមកិច្ចនេះ របស់ វៀតណាម ។ គឺនៅ ពេលនោះហើយ ដែលលោក ប៉ែន សុវណ្ណ បានតែងតាំងខ្លួនលោក ជាអគ្គលេខាធិការ «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» ដែលនៅ ពុំទាន់ប៉ុរ ឈ្មោះមកជា «បក្សប្រជាជន បដិវត្ត កម្ពុជា» នៅឡើយ ។

ការប្រជែង កម្លាំង រវាង ប្រទេស មហាអំណាច និង ក្រុមខ្មែរ បដិបក្ខ នានា

នៅពេលដែល ពួកខ្មែរក្រហម បាក់ទ័ពនៅឆ្នាំ ១៩៧៩ ហើយ នាំគ្នាទៅតាំងទី នៅ ក្នុងព្រៃដែលស្ថិតនៅ ជាយដែន ប្រទេសថៃ ពួកគេ ក៏បានរកល្អប្រជាជនខ្មែរ ជាច្រើនម៉ឺននាក់ ទៅជាមួយផងដែរ។ បន្ទាប់ពីបានទទួលជំនួយសាជាថ្មីទៀត ពីប្រទេសចិន ព្រម ទាំងជំនួយ ដីក្រាស់ក្រែល ពី សហរដ្ឋ អាមេរិក ជាពិសេស បន្ទាប់ពីបានត្រូវ មហាសន្និ បាត អង្គការ សហប្រជាជាតិ សម្រេចទទួលស្គាល់ថា កងទ័ពខ្មែរក្រហម ជា កងទ័ព ដែល មានកម្លាំងគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់ដេញ កងទ័ពវៀតណាម ពីទីក្រុងខ្មែរ ប្រទេសកម្ពុជា បានក្លាយ ទៅជាសមរភូមិ សាជាថ្មីទៀត ។ នៅក្នុងក្របខ័ណ្ឌ នៃ ទំនាស់ រវាង កុម្មុយ និស្តទាំងពីរ ខ្មែរក្រហម ក៏ ចែកចេញ ជាពីរក្រុមដែរ ។ ក្រុម មួយដឹកនាំ ដោយ ប៉ែន សុវណ្ណ, ហេង សារីន, ជា ស៊ីម, ហ៊ុន សែន មាន ប្រទេសវៀតណាម និង សហភាព សូវៀត ជាបង្អែក។ ក្រុមខ្មែរក្រហមមួយទៀត ដឹក នាំដោយ ប៉ុល ពត អៀង សារី មានប្រទេសចិន ប្រទេសថៃ ស៊ីនប៉ូរី និង សហរដ្ឋ

អាមេរិក ជាបង្កើត ។ នៅថ្ងៃ ៣ សីហា ឆ្នាំដែលនោះ អង្គការ សេ អ៊ី សេ អ៊ែរ (C.I.C.R.) និង អង្គការ យូនីសេហ្វ (U.N.I.C.E.F.) បានប្រកាសប្រាប់ ពិភពលោក ទាំងមូលឲ្យដឹងថា ប្រជាជនខ្មែរ ចំនួន ២ លាន ៥ សែន នាក់ បាត់បង់ជីវិត ឈឺ ទ្រុឌ គ្រោម យ៉ាងទាំង បន្ទាប់ពីបានរស់នៅ ក្នុងទុរ្ភិក្ស អស់រយៈពេល ជាង ៣ ឆ្នាំ ក្រោម របបខ្មែរក្រហម ។ កិច្ចការដែលរបប ហេង សារីន ត្រូវធ្វើជាអាទិភាព គឺបញ្ជាក់អំពី មូលហេតុ ដែលបានជំរុញឲ្យពួកគេវាយលំ របប ប៉ុល ពត ។ នៅថ្ងៃ ១៤ សីហា ឆ្នាំ ១៩៧៩ របប ហេង សារីន បានបើកតុលាការ កាត់ទោស មេខ្មែរក្រហម ប៉ុល ពត និង អៀង សារី ដោយ កំបាំងមុខ ។ ខាងអ្នកប្រឆាំង និង របប ហេង សារីន វិញ គេបាន ទាញបង្កើត ចលនាជាច្រើន ជាបន្តបន្ទាប់ ។ នៅចុងខែសីហា ឆ្នាំ ១៩៧៩ ដែលនោះ លោក គង់ សុំលាស់ អតីតអនុសេនីយ៍ ឯកម្នាក់ នៃ អតីតកងទ័ពខ្មែរ និង លោក វ៉ែញ សុផុន អតីតនាយទាហាន កងទ័ពត្រាយ៉ាងខ្មែរម្នាក់ទៀត បានបង្កើតចលនា រំដោះ ជាតិកម្ពុជាមួយ នៅស្រុកសៀង ខែត្រពាត់ដំបង ។ ចលនានេះ ដែលមានឈ្មោះថា «មូលីណាកា» (Moulinaka) មាននិន្នាការគាំ ទ្រសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ។ មួយ សប្តាហ៍ក្រោយ ការកើតឡើង នៃចលនារំដោះជាតិ «មូលីណាកា»នេះ ពួកខ្មែរក្រហម ចង់គ្រប់គ្រង ចលនា រំដោះខ្មែរទាំងអស់ ដែលប្រឆាំង និង របប ហេង សារីន ដោយ បង្កើតរណសិរ្សមួយមាន ឈ្មោះថា «រណសិរ្សស្នេហាជាតិ ប្រជាធិបតេយ្យ» ។ ពួកខ្មែរ ក្រហមបង្កើត រណសិរ្សនេះ នៅពេលដែលប្រជាជនខ្មែរ ជាច្រើនពាន់នាក់ បាននាំគ្នា ភៀសសង្រ្គម តែមកដល់ ប្រទេសថៃ នៅ ក្នុងតំបន់ ត្រាប្រាយ៉ា ខាងជើង អាណា ប្រថេត ។ ដើម្បីកសាង របបកុម្មុយនិស្តមួយថ្មី ទៀត នៅប្រទេសកម្ពុជា ប៉ែន សុវណ្ណ មេដឹកនាំកុម្មុយនិស្តខ្មែរ នៃ របប ហេង សារីន បានទៅជួបលោក ប្រសាណាហ្វ នៅទី ក្រុងម៉ូស្កូ ។

នៅពេលដែល ជំរឿន ១៣ បើកឡើងនៅតាម ព្រំប្រទល់ថៃ និងលើទឹកដី ថៃ សម្រាប់ទទួល ជនភៀសសង្រ្គម ប្រមាណ ៦៤ ម៉ឺននាក់ / នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ឯនោះវិញ ការកសាង របប កុម្មុយនិស្តថ្មីមួយ តាមនិយាម សហភាព សូវៀត ចេះតែ

បន្តទៅទៀត ទោះបីមានទំនាស់រវាង ជនកុម្មុយនិស្តខ្មែរ នៅក្នុងស្រុក និង ជនកុម្មុយ និស្តខ្មែរមក ពីវៀតណាមក្តី ។ ចំពោះពួកខ្មែរក្រហម ដែលបានបះបោរប្រឆាំង និង ប៉ុល ពត គេចង់កាត់បន្ថយ ការគោបសន្តិភាព របស់ វៀតណាមដែរ ប៉ុន្តែ ជាការពិបាក ដោយ ហេតុថាបើគ្មាន ការគាំទ្រ ពីប្រទេស វៀតណាម និង ពី សហភាព សូវៀត ទេនោះ ពួកខ្មែរក្រហម ខាងប៉ុល ពត និង វិលត្រឡប់មកវិញ ជាពុំខាន ។ ម៉្យាងទៀត ពួកអ្នក រាជានិយម និង ពួកអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ពុំមានកម្លាំងគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីក្តោបក្តាប់ ចលនា រំដោះទាំងមូល បានទៅទៀត ។ ការពិត សង្គ្រាមនេះ ជាសង្គ្រាម រវាង បង ប្អូនកុម្មុយនិស្ត ដូចគ្នា ពោលគឺ រវាង ចិន និង សហភាពសូវៀត ។ ឯបស្ចិមប្រទេស គេមិនចូលប្រឡូក ដោយផ្ទាល់ ក្នុងសង្គ្រាមនេះទេ ។ ប៉ុល ពត ជាមេដឹកនាំខ្មែរ កុម្មុយ និស្ត ខាងចិន មានសម្ព័ន្ធមិត្តគ្រាតៗ ដូចជា សហរដ្ឋ អាមេរិក និង បណ្តាប្រទេស អាស៊ាន ជាដើម ។ ខាង របប ហេង សារីន គេគ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពី ការពង្រឹង ជំហរ របស់គេ ជាមួយ ប្រទេសវៀតណាម និង សហភាព សូវៀត ព្រមទាំង បណ្តា ប្រទេស នៃ កតិកាសញ្ញា វ៉ាសូរី ឡើយ ។ អ្នកវិភាគខ្លះយល់ថា ប្រសិនណាជាគ្មាន រណសិរ្ស វាយប្រហារ ដេញកងទ័ពវៀតណាម ចេញពីទឹកដីខ្មែរ នោះទេ វៀតណាម ច្បាស់ ជាពុំនិយាយនឹងដកទ័ព ចេញ ពីទឹកដីខ្មែរឡើយ ។ ប៉ុន្តែ អ្នកវិភាគខ្លះទៀត យល់ថា បើគ្មានសហភាព សូវៀត ជាបង្កើត កងទ័ពវៀតណាម ក៏ពុំអាចឈរជើង នៅលើដី ខ្មែរបានឡើយ ហើយ បើកុំតែ សហភាព សូវៀត រំលោភយកទៅ គ្មានថ្ងៃណា ប្រទេសកម្ពុជា អាចរំដោះខ្លួន ចេញពីវៀតណាម បានទេ ។ គឺ ការរំលោភ ខ្លួន នៃ សហភាព សូវៀត នេះហើយដែលបាននាំទៅដល់ សន្និសីទអន្តរជាតិ ទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៨៩ ។

សភាពការណ៍ ប្រទេស កម្ពុជា

ក្រោយ ព្រឹត្តិការណ៍

ថ្ងៃ ៧ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩

Le Cambodge après le 7 janvier 1979

បញ្ហាដែលចោទឡើង ក្រោយការវាយលំរបប ប៉ុល ពត មានជាច្រើនឥត គណនា ។ ក្រៅពី ការកសាង ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ សេដ្ឋកិច្ច និង វប្បធម៌ ឡើងវិញ ដោយចាប់ផ្តើមពីសូន្យ របបថ្មីត្រូវធ្វើឱ្យប្រជាជន ដែលនៅសល់ពីការសម្លាប់រង្គាល ក្នុងរបប ប៉ុល ពត រស់រាន មានជីវិតឡើងវិញ ។ ដើម្បីជួសជុល ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ ឱ្យមាន ដំណើរការឡើងវិញ របប ហេង សារិន ទិត្យប្រមែប្រមូលបញ្ជាវន្ត អ្នកបច្ចេកទេសខ្មែរ ដែលនៅសេសសល់ពីស្លាប់ ឱ្យមកជួយ កសាង រដ្ឋអំណាចថ្មី ពោលគឺ របប កុម្មុយនិស្តមួយថ្មី តាមរបប សហភាព សូវៀត វិញម្តង។ ប៉ុន្តែ ការប្រមែប្រមូលនេះ មិនមែន ជា ការងាយស្រួល ឡើយ ដោយហេតុថា បញ្ហាវន្តម្នាក់ៗ មាននិន្នាការនយោបាយ និង មនោគមវិជ្ជាខុសៗគ្នា ។ រីឯការអប់រំ និងកម្រិតវប្បធម៌ ក៏ខុសគ្នាទៀត។ តែបើពុំប្រ រួមគ្នាសិនទេនោះ ពួកខ្មែរក្រហម ខានចិន និង អាមេរិក នឹង វិលត្រឡប់ មកធ្វើទុក្ខ ទោស ប្រជាជនខ្មែរវិញ ជាពុំខាន ។ ម៉្យាងទៀត កម្លាំងអ្នករាជានិយម និង អ្នកប្រជា ធិបតេយ្យ ទោះបីក្រុមមួយក៏ មិនអាចក្តោបក្តាប់កម្លាំង រំដោះទាំងមូលបានដែរ។ ខ្មែរ ក្រហម ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត មានការគាំទ្រយ៉ាងមាំ ពី ប្រទេសចិន។ ទោះបី សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានស្នើសុំឱ្យចិនឈប់ គាំទ្រខ្មែរក្រហមក្តី ក៏ចិនមិនព្រមដែរ ព្រោះ សម្តេច សីហនុ មិនមែនជាកូនអ្នក របបចិនឯណា គឺគ្រាន់តែជាសម្ព័ន្ធមិត្ត ឬជាឈ្មោះ តែប៉ុណ្ណោះ។ នៅថ្ងៃ ២៦ មីនាឆ្នាំ ១៩៨១ នៅទីក្រុងប៉ារីស ខ្មែរដែលមាន និន្នាការ រាជា និយម បានបង្កើត ចលនា តស៊ូមួយ របស់ ខ្លួនផ្ទាល់ មានឈ្មោះថា ហ្វុនស៊ីនប៉េច (F.U.N.C.I.N.P.E.C.) ហើយ ដែលមាន សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាអ្នកដឹកនាំ ។

នៅឆ្នាំ ១៩៨១ ដដែលនោះ ប៉ុន្តែ នៅចុង វិទ្យាសា ទៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ឯ នោះវិញ ប៉ែន សុវណ្ណ មេខ្មែរកុម្មុយនិស្ត មកពី ហាណូយ បានត្រូវតែងតាំង សាជាថ្មី ទៀតជាលេខា «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» ដែលទើបនឹង បានប្តូរឈ្មោះ មកជា «បក្ស ប្រជាជន បដិវត្តកម្ពុជា» វិញ។ នាមហាសន្និបាតបក្សលើកទី ៤ ដែលប្រព្រឹត្តិទៅ ពីថ្ងៃ ២៦ ដល់ ថ្ងៃ ២៩ ឧសភា គណកម្មាធិការមជ្ឈិមបក្ស ដែលមានសមាជិកទាំងអស់ ២១ នាក់ បាន ត្រូវតែងតាំង។ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះ សមាជិកការិយាល័យ នយោបាយ ៨ រូប ក៏បានត្រូវតែងតាំងផងដែរ។ គឺអ្នកទាំងនេះហើយ ដែលជាអ្នកដឹកនាំ របបហង់ សារិន រីឯអ្នកឯទៀតៗ គ្រាន់តែជាអ្នកដើរតាម ឬជាអ្នកអនុវត្តប៉ុណ្ណោះ។ ក្រុមសំខាន់ៗ ដែលជា សមាសភាព នៃ ថ្នាក់ដឹកនាំបក្ស និង រដ្ឋ នៅពេលនោះ មាន ៤ ក្រុមចេញ មកពីប្រភព ខុសគ្នា គឺ ៖ ១) ក្រុម ប៉ែន សុវណ្ណ, រស់ សាម៉យ, ជា សុទ្ធ ដែលបាន ទទួលការហាត់ ហ្វឹកហ្វឺន នៅហាណូយ តាំងពី ក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងហ្សឺណែវ ឆ្នាំ ១៩៥៤ - ២) ក្រុមខ្មែរក្រហម ក្នុងស្រុក ដែលបះបោរប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត មានជា អាទិ៍ : ហេង សារិន, ជា ស៊ុម, ហ៊ុន សែន - ៣) ក្រុមមាន ប្រភពមកពី ថៃ ដូចជា សាយ កុបផ័ន, ទៀ បាញ់, ចា រៀន ជាដើម - ៤) ក្រុមជនជាតិ ទំពួន អ្នកតស៊ូ នៅស្ទឹងត្រែង មាន ប៊ូ ថង ជាដើម។ ៤ ឆ្នាំក្រោយពេលដែល ប៉ែន សុវណ្ណ ត្រូវ គេដកហូតចេញពីអំណាច (១៩៨១) ហើយបន្ទាប់ពី ចាន់ ស៊ី ទទួលមរណភាពទៅ លោក ហ៊ុន សែន ដែលបាន ត្រូវតែងតាំងជាអគ្គនាយក ១ ជំនួស លោក ចាន់ ស៊ី នៅ ឆ្នាំ ១៩៨៤ បានបង្កើតក្រុមមួយ ទៀត ដែលមានទាំងអតីតខ្មែរក្រហម កូមិកាតបូព៌ា ទាំងក្រុមបញ្ញាជនដែល ប៉ែន សុវណ្ណ និង អ្នកជំនាញការរៀនការ បានប្រមែប្រមូល នៅឆ្នាំ ១៩៧៩-១៩៨១ ។ លោក ជា ស៊ុម ដែលជាមេក្រុមខ្មែរក្រហម ផ្នែកបូព៌ា ហើយដែលមានទំនាស់ជាមួយ ប៉ែន សុវណ្ណ បានទទួលតែតួនាទី កិត្តិយស ប៉ុណ្ណោះ បន្ទាប់ពីបានត្រូវគេដកហូត ពី ក្រសួងមហាផ្ទៃ នៅឆ្នាំ ១៩៨១។

ពី រដ្ឋាភិបាល ហេង សំរិន

ទៅ រដ្ឋាភិបាល ប៉ែន សុវណ្ណ

Du Gouvernement Heng Samrin
au Gouvernement Penn Sovan

របបសាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្ត កម្ពុជា ដែលបានត្រូវប្រកាស នៅថ្ងៃ ១១ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩ ត្រូវព្រលយមុខនឹងបញ្ហាសំខាន់ៗ ៥ យ៉ាង គឺ ៖ ១) ការមិនព្រមទទួលស្គាល់ពី សំណាក់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ព្រោះជាបឋម ដែលត្រូវគេចាត់ទុកថាជា របបបន្តប ដោយកងទ័ពវៀតណាម ដែលឈ្លានពាន ទឹកដីខ្មែរ - ២) ការកសាងប្រទេសឡើងវិញ «ដោយធាត់ដៃទេ» គឺ នៅលើ គំនរធាត់បែក ដែល របប ប៉ុល ពត បានបន្សល់ ទុកឲ្យ ជាពិសេសការកសាងជីវភាព សុខាភិបាល សេដ្ឋកិច្ច និង វប្បធម៌ សិក្សាធិការ ជាតិ សម្រាប់ប្រជាជន ដែលបានបាត់បង់ ទ្រព្យសម្បត្តិ វិជ្ជាជីវៈ ព្រមទាំង សមាជិក គ្រួសារ របស់គេ ស៊ីនតែអស់ គ្មានសល់ ។ - ៣) អាណានិគមកិច្ច របស់ វៀតណាម - ៤) ការ ប្រជែងកម្លាំងគ្នា រវាងក្រុម ប៉ែន សុវណ្ណ មកពី ហាណូយនិងក្រុម ជា ស៊ីម - ហេង សំរិន ខ្មែរក្រហមនៅក្នុងស្រុក ដែលបានបះបោរ ប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត - ៥) ការព្រលយមុខ នឹងកងទ័ពខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត ព្រមទាំង ចលនា តស៊ូរំដោះនានា ដែលប្រជែង ជាមួយ ពួកខ្មែរក្រហម ប៉ុល ពត ក្នុងការរំដោះប្រទេសកម្ពុជា ចេញពី វៀតណាម។

បន្ទាប់ពីរដ្ឋសភាលើកដំបូងបង្អស់ បានត្រូវតែងតាំង សម័យប្រជុំពេញអង្គ លើក ទី ១ បានចាប់ដំណើរការ នៅថ្ងៃ ២៤ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៨១ ហើយ នៅ ថ្ងៃ ៧ ខែ ដដែល នោះ រដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយ បានត្រូវប្រកាសឲ្យប្រើ ។ នៅក្នុងសម័យប្រជុំនោះ រដ្ឋសភា បាន តែងតាំង ស្ថាប័នរដ្ឋ សំខាន់ៗ ពីរ គឺ រដ្ឋាភិបាល និង ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋ។ ស្ថាប័នចុង ក្រោយនេះ មានតួនាទី ជាគណប្រធានរដ្ឋ ពោលគឺអង្គការ នីតិប្បញ្ញត្តិផង

ជាអង្គការនីតិ ប្រតិបត្តិផង។ លោក ហេង សំរិន បានត្រូវតែងតាំងជា ប្រធាន អង្គការនេះ ដែលមានសមាជិក ៧ រូប ។ លោក ជា ស៊ីម បានត្រូវតែងតាំងជាប្រធានរដ្ឋសភា។ លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ដែលជា អគ្គលេខាធិការបក្ស បានត្រូវតែងតាំងជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី។ រដ្ឋាភិបាល លោក ប៉ែន សុវណ្ណ គ្រប់គ្រងប្រទេស បានត្រឹមជាង ៦ ខែប៉ុណ្ណោះ ព្រោះនៅខែធ្នូឆ្នាំ ១៩៨១ ដដែល នោះ លោក ប៉ែន សុវណ្ណ បានត្រូវគេ ដកហូត ពីមុខតំណែង ហើយ បញ្ជូនទៅប្រទេស វៀតណាមបាត់ទៅ បន្ទាប់ ពីមាន ទំនាស់មួយ ដ៏ធំ រវាង ខ្មែរក្រហម ក្រុមបូព៌ា និង អ្នកដែលមកពីហាណូយ ។ ការដកហូត ប៉ែន សុវណ្ណ ពីមុខតំណែង ដ៏សំខាន់នេះ បានត្រូវគេ ពិពណ៌នា ថា មកពី ប៉ែន សុវណ្ណ ប្រមាថ ទីក្រុងហាណូយ យ៉ាងខ្លាំង ដោយចង់មានទំនាក់ទំនងដោយផ្ទាល់ ជាមួយទីក្រុងម៉ូស្កូ ដោយរំលង ទីក្រុង ហាណូយ ។ គេសន្មត ឃើញម៉្យាងទៀតថា នៅពេលនោះ ប៉ែន សុវណ្ណ ប្រឆាំង នឹង នយោបាយអន្តោប្រវេសន៍ ទាក់ទង នឹង ជនជាតិវៀតណាម នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាផង ហើយ ការប៉ិនប៉ងរំដោះ ប្រទេសកម្ពុជា ពី ការគាបសង្កត់ របស់ វៀតណាមផង ។ ប៉ុន្តែ បើតាម ការបកស្រាយមួយទៀត គឺ មកពី ប៉ែន សុវណ្ណ ដែលជាអតីតខ្មែរវៀតមិញ ដណ្តើមតួនាទីដឹកនាំ របស់ «ខ្មែរក្រហមក្នុងស្រុក» ។

នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល ហេង សំរិន ដែលតែងតាំងនៅថ្ងៃ ៨ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩ លោក ជា ស៊ីម ទទួលបន្ទុកខាងមហាផ្ទៃ ។ ប៉ុន្តែ នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល ប៉ែន សុវណ្ណ នា ថ្ងៃ ២ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៨១ លោក ជា ស៊ីម ពុំមានតួនាទី ជាយុទ្ធសាស្ត្រនេះទៀតទេ។ តួនាទី ជារដ្ឋមន្ត្រីមហាផ្ទៃ បានត្រូវប្រគល់ទៅឲ្យ លោក ខាន់ សារិន វិញ។ បន្ទាប់ពី បាត់បង់ ក្រសួងមហាផ្ទៃ នៅឆ្នាំ ១៩៨១ នោះមក លោក ជា ស៊ីម ពុំបានទទួល មុខនាទីអ្វី ទាំង អស់ នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល ទោះជាទៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល លោក ហ៊ុន សែន នៅពេលក្រោយមកទៀត ក្តី ។ លោក ជា ស៊ីម បានទទួលមុខតំណែង ជាប្រធាន រដ្ឋសភា រីឯលោក ហេង សំរិន លោកបានទទួល មុខនាទី ជា ប្រធានក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋ ។ លោក ហ៊ុន សែន ដែល មានមុខនាទីជារដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេស នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល ហេង

សារីន បានរក្សាទុក មុខនាទីនេះដដែល នៅក្នុងរង្វង់កិច្ចការលោក ប៊ែន សុវណ្ណ ។ សមាជិក ភាគច្រើន នៃ រង្វង់កិច្ចការ លោក ប៊ែន សុវណ្ណ សុទ្ធសឹងជាអ្នកដែលបានទទួលការហ្វឹកហ្វឺន នៅហាល្លូយ ក្រោយឆ្នាំ ១៩៤៤ ដូចជា លោក ចាន់ ស៊ី លោក ជា សុទ្ធលោក ចាន់ ភិន ជាដើម ។ ក្រៅពីនោះ មានបញ្ញវន្តមួយចំនួន ដែលមានទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធ ជាមួយលោក ប៊ែន សុវណ្ណ ផងដែរ ដូចជា លោក គង់ សំអុល លោក ឆេន ផុន លោក យ៉ាត គឹម សេន លោក ប៊ែន ណាវ៉ាឡ ជាដើម ។ នៅពេលនោះ កងទ័ពវៀតណាម ដែលឈរជើងនៅ លើទឹកដីខ្មែរ មានចំនួនប្រមាណ ២០ ម៉ឺននាក់ ដែលរាយគ្រប់ទីកន្លែង ដើម្បីទប់ទល់ នឹង កម្លាំងខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត ដែលមានការគាំទ្រយ៉ាងរឹងមាំ ពី ប្រទេសចិន និង សហរដ្ឋ អាមេរិក។ នៅក្នុងសន្និសីទអន្តរជាតិមួយនៅអង្គការ សហប្រជាជាតិ ដែលបើក សម័យប្រជុំ នៅថ្ងៃ ១៣ ហេតុដល់ថ្ងៃ ១៧ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៨១ ដដែលនោះ អង្គប្រជុំ បានទទួលយកសេចក្តីស្នើមួយ របស់ប្រទេសចិន ដែលតម្រូវឲ្យប្រទេសវៀតណាម ដកកងទ័ពទាំងអស់ ចេញពី ទឹកដីខ្មែរ បន្ទាប់មក រៀបចំការបោះឆ្នោតមួយ ដែលស្ថិតនៅក្រោមឱវាទ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ប៉ុន្តែ ដែលគ្មានការដកហូតអាវុធ ពីក្រុមខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត។

ការបំបាក់បំប៉ន លទ្ធិកុម្មុយនិស្ត

ដល់ កម្មាភិបាល ខ្មែរ នៅ

ជំនាន់ របប ហេង សារីន

Le « lavage de cerveau » dans
le régime de Héng Samrin

របប ហេង សារីន ដែលប្រទេសវៀតណាម និង សហភាព សូវៀត បានបន្តបង្កើន ហើយគាំទ្រ យ៉ាងពេញទំហឹង ទាំងខាង ផ្នែកយោធា ទាំងផ្នែក នយោបាយ និង

សេដ្ឋកិច្ច ជា របបកុម្មុយនិស្តមួយ ដែលឈរ នៅលើគោលការណ៍ «សាមគ្គីភាពអន្តរជាតិ នៃវណ្ណៈអធន» គំរូសព័ររបប ប៉ុល ពត ដែលសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើ ស្មារតីជាតិនិយម មួយបែប ដែលមានលក្ខណៈដាច់ខាត ។ អតីតកម្មាភិបាលខ្មែរក្រហម ដែលធ្លាប់ទទួលការអប់រំ ពី ប៉ុល ពត ក៏ដូចជាបញ្ញវន្តខ្មែរមួយចំនួន ពិបាក នឹង ទទួលគំនិតនេះណាស់ ជាពិសេស ពិបាកនឹងយល់ អំពីសាមគ្គីភាព ជាមួយវៀតណាម។ ទន្ទឹមនោះដែរ គោលការណ៍ «អំណាចផ្តាច់ការ នៃ វណ្ណៈអធន» ក៏ មិនដូចនៅជំនាន់ ប៉ុល ពត ដែរ ព្រោះបញ្ញវន្ត មានតួនាទី ដ៏ សំខាន់ ហើយ ការដោះដូរ តាមផ្សារផ្សេង ក៏មាន សកម្មភាព ឡើងវិញដែរ ប៉ុន្តែនៅក្នុងទំហំមួយដ៏តូចៗ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏កម្មាភិបាលខ្មែរ ដែលធ្វើការតាមក្រសួង-មន្ទីរ នានា ជាពិសេស កម្មាភិបាលធំៗ បានត្រូវបញ្ជូន ទៅឲ្យរៀនសូត្រទ្រឹស្តីកុម្មុយនិស្ត ម៉ាក្ស-លេនីន នៅប្រទេសវៀតណាម ឬ នៅសហភាព សូវៀត ដែរ។ នៅក្នុងពេលដដែលនោះ ការរៀបចំរដ្ឋបាលក្រសួង-មន្ទីរ ក៏ស្ថិតនៅក្រោមឱវាទ របស់ អ្នកជំនាញការវៀតណាម ទាំងអស់។

វគ្គសិក្សា នយោបាយដែល បានត្រូវរៀបចំឡើងទាំងក្នុងស្រុក ទាំងក្រៅស្រុក មានថេរវេលា ពី ២ ខែ ទៅ ៦ ខែ ហើយជួនកាលទៅ រាប់ឆ្នាំផង ក៏មាន។ គោលដៅសំខាន់ នៃ វគ្គសិក្សានយោបាយនេះ គឺផ្តល់របៀបពិចារណា ទស្សនវិជ្ជា និង នយោបាយ មួយថ្មី ទៅឲ្យអ្នកដឹកនាំគ្រប់រូប។ «វិធីសាស្ត្រទូរក្សាល» នេះ មានគោលដៅ ជម្រះ «គំនិត អវិជ្ជមាន» ចេញពី «អារម្មណ៍ប្រតិកិរិយា» របស់ អ្នកទទួលខុសត្រូវគ្រប់ផ្នែក គ្រប់ជាន់ថ្នាក់។ ដោយលទ្ធផលគ្រប់គ្រងប្រទេសកុម្មុយនិស្តផ្អែកទៅលើ ទ្រឹស្តី ម៉ាក្ស-លេនីន គេត្រូវយល់ទស្សនវិជ្ជានេះ ឲ្យបានច្បាស់គ្រប់ៗគ្នា ។ កម្មវិធី មានជាអាទិ៍ ៖ ទស្សនវិជ្ជា សម្ភារនិយម វិចារវិទ្យា ឬ រូបធាតុនិយម វិចារវិទ្យា ^{២២} និង សម្ភារនិយម

^{២២} Matérialisme dialectique

ប្រវត្តិសាស្ត្រ^{២៧}។ គេបង្ហាត់ឱ្យពិចារណាថា គំនិតអ្វី ក៏ដោយកើតមកពី សម្ភារ ឬ រូបធាតុ (La matière) ពី ជីវិតជាកស្ថានទាំងអស់ គឺគ្មានព្រះអាទិទេពឯណា អាចបង្ក គំនិត របស់ មនុស្សនោះទេ។ ក្រៅពីទស្សនវិជ្ជានេះ គេបង្ហាត់មុខវិជ្ជាផ្សេងៗទៀត ដូចជាការគ្រប់គ្រង ការចាត់តាំង ការដឹកនាំប្រជាជន កម្មាភិបាល និង កងទ័ពជាដើម។ ចំពោះអ្នកមាន «កម្រិតវប្បធម៌» ទាបពីពេលមុន ការសិក្សាទ្រឹស្តីទស្សនវិជ្ជា កម្រិត ខ្ពស់បែបនេះ ជាការមួយ ដ៏ ពិបាកពន់ពេកក្រៃ ។ អ្នកខ្លះគួញតែថា ការប្រយុទ្ធ និង អាវុធស្រូបដាន។ ប៉ុន្តែ សាស្ត្រាចារ្យ ប្រដៅវិញថា «គតុខាចសត្រូវដែលប្រើអាវុធទេ តែគ្រោះថ្នាក់ធំ បំផុត គឺប្រាជ្ញា និងការចេះដឹង»។ ការឆ្លងកាត់វគ្គសិក្សានេះ ជា វិញ្ញា សា សំខាន់ណាស់ ។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជាក្រោយពីបានសិក្សារួច បញ្ញវន្ត ជា ច្រើន បានទទួលតួនាទីសំខាន់ៗ ជាងអ្នកតស៊ូជើងចាស់ទៅទៀត។ រីឯពាក្យស្លោក នៅពេលនោះ គឺ ៖ បដិវត្តន៍ ហ៊ានយក កម្មាភិបាលល្ងង់ ១០០ នាក់ទៅដួរយកអ្នក មានប្រាជ្ញាម្នាក់។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី អ្នកដែលបានរៀនសូត្ររួចហើយ នៅតែពុំយល់ អំពីចំណុចជាច្រើន ដូចជាសាមគ្គីភាព នៃវណ្ណៈអធន និង ការកសាងសន្តិមួយ ដែល មានលក្ខណៈវិទ្យាសាស្ត្រ ដោយបោះបង់ចោល រាល់ជំនឿ ដែលគ្មានមូលដ្ឋានជាដើម។ ចំពោះអ្នកដែលចង់រក្សាទំនៀម ទម្លាប់វង្ស គេមានការទកចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ។ ពិបាកជាង នេះទៅទៀត គឺការកំចាត់ឱ្យអស់ពីអាម្នាញ់នូវរាល់គំនិតអត្តនោម័ត (subjectivisme) ពោល គឺ គិតផ្ដេសផ្ដាសតែខ្លួនឯង។ គេត្រូវធ្វើអ្វីដែលស្របនឹង ក្រិត្យក្រមសត្យានុម័ត (lois objectives) ជានិច្ច។

ទន្ទឹម នឹង ការរៀនសូត្រ ទ្រឹស្តី ទស្សនវិជ្ជា ទាំងឡាយនេះដែលត្រូវប្រើពេល រាប់ រ័ទ្ធ កម្មាភិបាលវង្សត្រូវទិត្យកសាង និង ជួសជុលហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ រៀបចំក្រសួងមន្ទីរ និង ស្ថាប័នផ្សេងៗ ។ ប៉ុន្តែ កិច្ចការនេះពិបាកក្រៃលែង ព្រោះខ្វះសព្វ ខ្វះគ្រប់ ខ្វះ

មធ្យោបាយគ្រប់គ្រាន់ ។ ម៉្យាងទៀត ដោយ ទស្សនវិជ្ជា កុម្មុយនិស្ត មិនទទួលស្គាល់ គំនិតផ្ដួចផ្ដើម របស់បុគ្គល ព្រមទាំងកត្តាទាំងឡាយ ដែលគេចាត់ទុកថា អត្តនោម័ត ឬ ក៏ ប៉ះពាល់ដល់ ប្រយោជន៍ របស់វណ្ណៈអធន ការលូតលាស់ផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច ត្រូវរំកិល ស្ទុះ ព្រោះ តាមការពិតទៅ ដំណើរការ សេដ្ឋកិច្ច មានជាប់ពាក់ព័ន្ធ ជានិច្ច នឹង សតិ អារម្មណ៍ របស់ មនុស្ស ។ បើអ្វីៗ ត្រូវយកទៅដាក់ ជា របស់រួមទាំងអស់ទៅហើយ បុគ្គលម្នាក់ៗ ធ្វើអ្វីៗ ឱ្យតែរួចពីដៃ ប៉ុណ្ណោះ គឺ គុណភាព ក៏គ្មាន បរិមាណ ក៏គ្មាន។

ការកសាង របប

សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្ត កម្ពុជា

La construction de la République populaire du Kampuchéa

នៅពេលដែល របប ហេង សារីន ចាប់ផ្ដើមកសាងរដ្ឋអំណាចថ្មី ហេដ្ឋារចនា សម្ព័ន្ធ ព្រមទាំងទុនផ្នែកបញ្ញា ទាំងប៉ុន្មានដែលខ្មែរយើង ធ្លាប់មាន ពីពេលមុនៗ បាន ត្រូវរបបវង្សក្រហម កំទេចចោលខ្ទេចខ្ទីអស់ ដើម្បីអនុវត្តមាគ៌ា «បដិវត្តន៍វប្បធម៌» របស់ចិន ។ បន្ទាប់ពី បានបង្កើត រដ្ឋាភិបាលបណ្ដោះអាសន្ន ដែលមានឈ្មោះថា «ក្រុម ប្រឹក្សាប្រជាជន បដិវត្ត កម្ពុជា» នៅថ្ងៃ ៨ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩ របប នយោបាយ ថ្មី បានប្រកាស ឈ្មោះ របប របស់គេ ថា «សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្តកម្ពុជា»នៅ ថ្ងៃ ១២ មករា ឆ្នាំ ដដែល។ កិច្ចការដែល របបថ្មីនេះ ត្រូវធ្វើ មាន ទំហំ ធំក្រៃលែង ។ គេត្រូវជួសជុល ប្រព័ន្ធចែកចាយទឹក ចែកចាយចន្ត អគ្គិសនីផង ជួសជុលអាគារ សាធារណៈផង ហើយ រៀបចំ មូលដ្ឋាន សេដ្ឋកិច្ចមួយ ដ៏ថ្មីស្រឡាងផង ។ ការរៀបចំ ស្ថាប័នរដ្ឋ ឱ្យមានដំណើរការសន្សំមៗ សិន ក៏ បានជួប នឹង ឧបសគ្គ ច្រើនណាស់ដែរ ព្រោះកិច្ចការនេះ ទាមទារនូវទុនផ្នែកបញ្ញាយ៉ាងខ្លាំងក្លា ជាពិសេស សមត្ថកិច្ចបច្ចេក ទេស ឯកទេសគ្រប់ប្រភេទ ។ នៅចំពោះមុខការកិច្ច ដ៏ធំធេងបែបនេះ បញ្ញវន្តដែលនៅ

^{២៧} Matérialisme historique

សាល់ពីស្លាប់ ត្រូវបញ្ចេញ អស់កម្លាំងកាយ កម្លាំងចិត្ត កម្លាំងប្រាជ្ញា របស់គេ ដើម្បី ស្តារប្រទេស ឡើងវិញ ដោយទុករឿង នយោបាយ មួយអន្លើសិន ។ គេនាំគ្នាខំយាយ ចំអក នៅពេលនោះថា : «ខាងណា ក៏ដូចខាងណាដែរ គឺតែរឿងដណ្តើមអំណាចគ្នា ធ្វើ ឆប្បីន ព្រោះពួកគេ ឥតចេះធ្វើអ្វីទៀតក្រៅពីនេះទេ» រីឯអ្វីដែលសំខាន់ គឺ ធ្វើឲ្យប្រជា ជនរស់ឡើងវិញ រៀបចំការបង្កើតផល បង្កើន សមត្ថភាព ការចេះដឹងរបស់ គេឲ្យ បានទាន់ពេល បើពុំនោះសោតទេ នឹង ត្រូវប្រទេសជិតខាង ប្រមាថមើលស្រាល ជា ពុំខាន ជាពិសេស ដើម្បីកាត់បន្ថយចំនួន អ្នកជំនាញការវៀតណាម ទម្រាំមាន ឱកាស ល្អ រំដោះប្រទេសឲ្យចេញផុត ពីនឹមអាណានិគម វៀតណាម ។ ដើម្បី កសាងមូលដ្ឋាន សេដ្ឋកិច្ច គេត្រូវបង្កើត រូបិយវត្ថុ និង ប្រព័ន្ធហិរញ្ញវត្ថុ ជាបឋម គេត្រូវបង្កើត ប្រាក់ រៀល ឲ្យមានដំណើរការឡើងវិញ ព្រោះ ប៉ុល ពត បានកំទេចចោលអស់ទៅហើយ។ នៅថ្ងៃ ២០ មិថុនា ១៩៨០ បេបថ្មី បានចេញក្រដាសប្រាក់រៀល ឲ្យធ្វើ ចរចា ឡើង វិញ។ នៅក្នុងវិស័យនយោបាយ អ្នកដឹកនាំ ខ្មែរ និង អ្នកជំនាញការវៀតណាម បាន ប្រមូលប្រមូលអ្នកច្បាប់ខ្មែរ ដែលនៅសល់ពី ការកាប់សម្លាប់ក្រោម បេប ប៉ុល ពត ឲ្យ មករៀបចំបង្កើត មូលដ្ឋានច្បាប់មួយ សម្រាប់ គ្រប់គ្រងប្រទេស ។ បន្ទាប់ពី បោះឆ្នោត ជ្រើសតាំងសភា ធម្មនុញ្ញនៅឆ្នាំ ១៩៨០ រដ្ឋធម្ម នុញ្ញមួយ បានត្រូវអនុម័ត ដោយអង្គ ប្រជុំសភា លើកដំបូងបង្អស់ នាថ្ងៃ ២៧ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៨១។ បន្ទាប់ពី បង្កើតស្ថាប័នរដ្ឋ បាន ជាបន្តបន្ទាប់ ការចាប់ផ្តើមដំណើរការ បានជួប នឹង ឧបសគ្គជាច្រើន ដោយខ្វះ កម្លាំងកម្លាំង និង អ្នកឯកទេស ។ ដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហា អស់ទាំងនេះ គេបានរៀបចំ ឲ្យមាន វគ្គសិក្សាគ្រប់ផ្នែក ក្នុងប្រទេសទាំងមូល។ ប៉ុន្តែ ការស្តារសមត្ថកិច្ច ដ៏ច្រើន បែបនេះ មិនអាចធ្វើទៅបាន ដោយ គ្មានជំនួយ ពីក្រៅបានឡើយ ហើយ ក៏ត្រូវបាយ ពេលវេលា និងប្រាក់យ៉ាងសន្ធឹកសន្ធាប់ផងទៀត។ ដោយមានជំនួយពី អង្គការ មនុស្ស ធម៌ ដូចជា អង្គការ «ភាគបាទក្រហម» អន្តរជាតិ ជាដើម និង អង្គការ ក្រៅរដ្ឋាភិបាល ប្រមាណ ១១ ព្រមទាំងជំនួយ ពីបណ្តាប្រទេស នៃ កតិកាសញ្ញា វ៉ាសូរី ផង ក្រសួង មន្ទីរមួយចំនួន ដែលទាក់ទង នឹង សេចក្តីត្រូវការជាបន្ទាន់ របស់ ប្រជាជន ដូចជា

ក្រសួងសុខាភិបាល ក្រសួង អប់រំជាតិ ក្រសួង កសិកម្ម ជាដើម ក៏មានដំណើរការ ជា សន្សំម្យ៉ាង។ នៅពេលដែល ស្ថាប័ន ក្រសួងមន្ទីរផ្សេងៗ ចាប់ផ្តើមមាន សកម្មភាព ជាបន្ត បន្ទាប់ ការប្រយុទ្ធ នឹង ចលនាតស៊ូ ក៏ចេះតែបន្ត ឥតឈប់ឈរដែរ។ នៅខែ មករា ឆ្នាំ ១៩៨០ សហរដ្ឋអាមេរិក បានបង្ខិតបង្ខំដោយសម្ងាត់ ទៅឲ្យ ចលនានេះ ជាពិសេស ដើម្បីកសាងកងទ័ពខ្មែរក្រហមរបស់ ប៉ុល ពត ឡើងវិញ ។ បើគិតពីឆ្នាំ ១៩៨០ មក ទល់ នឹង ឆ្នាំ ១៩៨៦ ទឹកប្រាក់ដែល សហរដ្ឋ អាមេរិក បានផ្តល់ដោយល្អចលាក់ ទៅ ឲ្យខ្មែរ ក្រហម មានចំនួន ប្រមាណ ៨៥ លានដុល្លារ ។ នៅថ្ងៃ ៤ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៨០ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ធ្វើការចរចា ជាមួយ ខ្មែរក្រហម ដើម្បី បង្កើតរណសិរ្សតែ មួយ ។ ប៉ុន្តែ ខ្មែរក្រហមបានច្រានចោលសំណើនេះទាំងស្រុង ។ ក្រោយមកទៀត នៅ ថ្ងៃ ៤ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៨១ បន្ទាប់ពី មានសេចក្តីស្នើ ពីប្រទេសចិន នៅអង្គការ សហ ប្រជាជាតិ សុំឲ្យមាន ការបោះឆ្នោត ដោយសេរីនៅកម្ពុជា / នៅ ស៊ីន្ទបុរី ឯនោះវិញ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ខៀវ សំផន និង លោក ស៊ីន សាន បានឯកភាពគ្នា បង្កើត រណសិរ្សប្រមូលមួយ។ នៅពេលនោះ កងទ័ពវៀតណាម ចំនួន ២០ ម៉ឺននាក់ បានត្រូវ យកមកដាក់ប្រចាំការ ជា ស្រេចនៅតាមព្រំប្រទល់ថៃ ។ យ៉ាងណាមិញ ការប្រជែង កម្លាំងគ្នា រវាង ខ្មែរក្រហម បដិបត្ត ទាំងពីរក្រុម គឺក្រុមមួយ មានសហរដ្ឋ អាមេរិក ជាបង្អែក ហើយក្រុមមួយទៀត មាន សហភាព សូវៀត គាំទ្រ ជាសង្គ្រាមមួយ ដ៏ សាហាវ បំផុត។ ការរីករាលដាល នៃ បដិវត្តន៍កុម្មុយនិស្ត សូវៀត នៅក្នុងតំបន់ មិន អាចឲ្យអាមេរិក ជាពិសេស ចិន អត់ឱ្យបានឡើយ។ ប៉ុន្តែ ដូចជា សព្វដង ដូច្នេះ ដែរ កាលណាចិន និង វៀតណាម ទាស់ទែងគ្នា ខ្មែរយើងត្រូវតែ ចែកចេញជាពីរ ក្រុមដូច្នេះ ជាក់ហិត។

អំពី ក្រុមសាមគ្គី បង្កើតផល ប្រភេទ ទី ៣

Le groupe de solidarité de production agricole type 3

បន្ទាប់ពីចេញផុតពីរបប ប៉ុល ពត នៅដើមឆ្នាំ ១៩៧៩ ប្រជាជនខ្មែរត្រូវរៀបចំ ជីវភាពរបស់គេឡើងវិញ ។ ប៉ុន្តែនៅគ្រាដំបូង គេស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាព ខ្វះចំណីអាហារ ថ្នាំសង្កូវ បន្តមកទៀត។ ដោយបានជំនួយខ្លះៗ ពីអង្គការ មនុស្សធម៌ផង ពី សហភាព សូវៀត ពីវៀតណាម ផង កសិករខ្មែរ បានរីករាយត្រឡប់មកកេរ្តិ៍ ពិពេលមុន របស់គេ ហើយ បានទិតទំរៀបចំ ស្រែចម្ការ របស់គេឡើងវិញ តាមបែបបទដូនតា។ ប៉ុន្តែ បញ្ហា ដែលចោទឡើងនៅពេលនោះ មិនមែនជា បញ្ហាកម្មសិទ្ធិ ដីធ្លី អ្វីទេ គឺ បញ្ហាខ្វះសម្ភារ សម្រាប់បង្កើតផល។ រីឯមនុស្សប្រុសដែលនៅសេសសល់ពីស្លាប់ក្រោមរបប ប៉ុល ពត ក៏មានចំនួនតិច ក្រៃលែង ។ ដូច្នេះឃើញថា កម្លាំងផលិតកម្ម សុទ្ធសឹងជាស្រ្តី ម៉ែ ម៉ាយ ។ ដោយសង្គមខ្មែរយើងតាំងពីដើមមក ជាសង្គម មាតាធិបតេយ្យស្រាប់ ហើយ ដោយ នាំធ្លាប់ជាអ្នកដឹកនាំផ្ទះសម្បែង សេដ្ឋកិច្ចគ្រួសារតាំងពីសម័យអង្គរមក ការរៀប ចំ ផលិតកម្មផ្សេងៗ ក៏ចេះតែមាន ដំណើរការ ជាសន្សឹមៗ ។ ដើម្បីដោះស្រាយ បញ្ហា ខ្វះ សម្ភារសម្រាប់ បង្កើតផល រដ្ឋអំណាចថ្មី បានបង្កើត អង្គភាពផលិតកម្ម បី បែប ដែលគេឲ្យឈ្មោះថា «ក្រុមសាមគ្គីបង្កើតផល»។ ដោយរបបថ្មីនេះ ជាបែប កម្មុយនិស្ត គេត្រូវលុបបំបាត់ របបកម្មសិទ្ធិឯកជនជាបណ្តើរៗនៅពេលដែលការកើត ឡើងវិញ នៃ កម្មសិទ្ធិឯកជន ចាប់ផ្តើមមានសុទ្ធសាជាថ្មី ។ នៅពេលដំបូង គេរក្សាទុក របៀប សេរីនិយមសិន ពោលគឺ ក្រុមសាមគ្គីប្រភេទទី ៣ ។ តាមបែបបទនេះ គេចែក ដី ឲ្យក្រុមគ្រួសារនីមួយៗ រៀបចំ បង្កើតផល និយាយឲ្យចំ គឺធ្វើស្រែ ។ ឧបករណ៍ សម្រាប់ធ្វើស្រែ ត្រូវយកមកដាក់រួម ដើម្បីចែកគ្នាប្រើប្រាស់ រីឯ ផលស្រូវ ត្រូវចែក តាមគ្រួសារ នីមួយៗ។ គ្រួសារនីមួយៗ ត្រូវទុកស្រូវមួយភាគ សម្រាប់លក់ឲ្យរដ្ឋ ។ បញ្ហាដែលចោទ នៅពេលនោះ គឺ រដ្ឋទិញស្រូវប្រជាជន ដោយឲ្យ តម្លៃថោកពេក ជា

ហេតុធ្វើឲ្យជីវភាព របស់គេ នៅតែដុះដាល ដដែលទោះបី កម្រិតទឹក្យបានចុះថយបន្តិច ម្តងៗ មកវិញក្តី។ គ្រួសារណា ដែលមានស្រូវពុំគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់លក់ឲ្យរដ្ឋ ត្រូវគេ ចោទប្រកាន់ថា លួចលក់ស្រូវឲ្យខ្ចី ពោលគឺ ពួកខ្មែរក្រហមម្ខាងទៀត ។ នៅក្នុង ករណីបែបនេះ គេពុំអាចទិញសម្លៀកបំពាក់ ឬ ក៏របស់ប្រើប្រាស់សព្វសារពើ ពីរដ្ឋ ដោយតម្លៃថោកបានទេ។ នៅក្នុងតំបន់ខ្លះម្នាក់ៗ រក្សាបានត្រឹម១៥០ គីឡូក្រាមប៉ុណ្ណោះ។ នៅក្នុងតំបន់ខ្លះទៀត ដែលពួកខ្មែរក្រហមខាង ប៉ុល ពត បានលួចចូលមកបង្កប់ខ្លួន អាជ្ញាធរ បែបស យក ស្រូវ អង្ករ ស៊ីតែទាំងអស់ គឺទុកឲ្យគេបន្តិចបន្តួច ប៉ុណ្ណោះ ជាហេតុធ្វើឲ្យប្រជាជន មានការក្លៅក្រហាយយ៉ាងខ្លាំង។ គេនាំគ្នាយកពាក្យប្រជាប្រិយ ខ្មែរមួយ កាលពីជំនាន់ អាណានិគមបារាំង មកនិយាយតាគ្នា ដូច្នេះថា ៖ «ចុះទឹកក្រពើ ឡើងលើខ្លា ចូលព្រៃបន្ទា ចូលផ្សារប៉ូលីស» ។ តាំងពីជំនាន់ណាមក ប្រជាជនខ្មែរ មានបញ្ហាជានិច្ច ជាមួយ ប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រង។

ទោះបីបែបផែនផលិតកម្ម ក្រុមសាមគ្គីប្រភេទទី ៣ នេះ មានបញ្ហាបែបនេះក្តី ក៏ តាមការពិត វាបានដោះស្រាយ បញ្ហាជីវភាព បានមួយកម្រិតតូចដែរ ព្រោះគេទទួល ផល តាមសមាមាត្រ ។ រីឯស្រូវអង្ករ ដែលលក់ឲ្យរដ្ឋជាទូទៅ គឺ សម្រាប់យកទៅ កសាង និងការពារប្រទេស ព្រោះសង្គ្រាមនៅតែមានបន្តជានិច្ច ទទួលបាន និងការកើត ឡើង នៃ ការិយាធិបតេយ្យ ដ៏តូចមួយ។ នៅពេលនោះ បែបផែនផលិតកម្មប្រភេទ ទី ៣ នេះ ក៏ជា ការអនុគ្រោះមួយផងដែរ នៅក្នុងន័យថា របបហ្វីន ស៊ីន ជា របប កម្មុយនិស្ត ពោលគឺ របបសមូហភាពនិយម ដែលចូលចិត្តធ្វើការ សស្រាក់សស្រាំ ហើយ ដែលសម្រេចសម្រេចទៅ គ្រួសារនីមួយៗ រកអង្ករមួយកំប៉ី ច្រកឆ្នាំងមិនបាន ផង គឺដូចពាក្យ ចាស់បុរាណ ខ្មែរតែងពោលថា «គ្នាច្រើនអន្លូបខ្លាច គ្នាដូចស្រមោច អន្លូបនៅ»។ ទោះបីអ្នកដឹកនាំខ្មែរកាលជំនាន់នោះ យល់យ៉ាងដូច្នេះក្តី ក៏គេត្រូវសម្រប ដាច់ខាត តាម របបកម្មុយនិស្ត ជាធរមានដែរ បើពុំនោះសាតទេ នឹង ត្រូវគេបញ្ជូន ទៅរៀនសូត្រ នៅហាណូយ បែកកូន បែកចៅ បែកស្រុកបែកទេស ជាពុំខាន។ ចំពោះ លទ្ធិកម្មុនិស្ត គេយល់ថា កម្មសិទ្ធិឯកជន ជាគ្នា នៃ ការជិះជាន់សង្កត់សង្កិន រំលោភ

អធន ជាការប្រឆាំង នឹងសមភាព សង្គម គឺ ថា បើក្រ ត្រូវក្រ ទាំងអស់គ្នា បើមាន ត្រូវមានទាំងអស់គ្នា។ បើរៀនរុំចេះទេ គឺបើក្លាយទៅជា ជនកុម្មុយនិស្ត ឬ អ្នកសមូហ ភាពនិយម មិនបានទេ គ្មានថ្ងៃណាគេបានរំលែកត្រឡប់មកស្រុកវិញ បានឡើយ។ គោល ដៅ របស់ ពួកកុម្មុយនិស្ត នៅពេលនោះ គឺ ធ្វើយ៉ាងណា ដើម្បីពង្រឹងក្រុមសាមគ្គី ប្រភេទ ទី ២ បន្ទាប់មក ក្រុមសាមគ្គី ប្រភេទ ទី ១ តែម្តង ពោលគឺ ក្រុមផលិតកម្ម សមូហភាព ទាំងស្រុង។

អំពី ក្រុមបង្កើតផល

ប្រភេទ ទី ២ និង ប្រភេទ ទី ១

Les groupes de solidarité
de production agricole type 2 et type 1

ក្រុមសាមគ្គី បង្កើតផល ប្រភេទ ទី ៣ ជាបែបផែន ផលិតកម្ម ដែលប្រជា ជនខ្មែរចូលចិត្តជាងគេ ព្រោះ បានទទួល ចំណែក ផលស្រូវ តាមសមាមាត្រ នៃ ការងារ របស់គេ។ ប៉ុន្តែ បែបផែនផលិតកម្មនេះ បានត្រូវ បក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរ នៅ ពេលនោះ រិះគន់យ៉ាងខ្លាំង ដោយគេចាត់ទុកថាជាពន្ធក នៃលទ្ធិមូលធននិយម។ នៅក្នុង វគ្គសិក្សា នយោបាយ នានា កម្មាភិបាល ឃុំ-សង្កាត់ តែងតែទទួលការស៊ីបខ្មោស ជា រឿយៗ ព្រោះ គេពុំបានខិតខំ បង្កើនលក្ខណៈប្រែក្លាយ ក្រុមប្រភេទ ទី ៣ នេះ ឲ្យទៅជា ក្រុមប្រភេទ ទី ២ និង ទី ១ ដែលនាំទៅរក របបកុម្មុយនិស្ត។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៩ ក្រុម សាមគ្គី បង្កើតផល ប្រភេទទី ៣ មានចំនួន ៧០ ភាគរយ ។ ប៉ុន្តែ ដោយមាន ការ គាបសង្កត់ពី បក្សកុម្មុយនិស្ត ចំនួន នៃបែបផែនផលិតកម្មនេះ បានចុះថយជាលំដាប់ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៨០ គេឃើញមាន នៅសល់តែ ៣៥ ភាគរយប៉ុណ្ណោះ ហើយ ៦ ឆ្នាំក្រោយ មក បានចុះមកដល់ ១០ ភាគ រយតែម្តង។ នៅឆ្នាំ ១៩៨៦ ក្រុមសាមគ្គីប្រភេទ ទី ២ បានកើន មកដល់ ៦០ ភាគរយ។ តាមបែបផែន ទី ២ នេះ ដីស្រែ និង ឧបករណ៍

ផលិតកម្ម ជា របស់សមូហភាព ប៉ុន្តែ គ្រួសារនីមួយៗ មានដីស្រែរបស់គេ ហើយ ទទួលផលដោយ ការងារ របស់ខ្លួន ។ អ្នកដែលមាន គោ ក្របី ពីពេលមុន អាចរក្សា ទុកកម្មសិទ្ធិ របស់គេ បន្តមកទៀត ប៉ុន្តែ ត្រូវឲ្យគេខ្ចី ឧបករណ៍ទាំងនោះ នៅក្នុងករណី ដែលមាន ការងាររួម ។ តែនេះគ្រាន់តែ ជាសភាពការណ៍ ចំពោះមុខតែប៉ុណ្ណោះ ព្រោះ ច្បាប់ជា គោលការណ៍បញ្ជាក់ថា ដីស្រែ គឺ គោ ក្របី ក្តី នង្គ័ល ក្តី គឺស្មើតែជាកម្ម សិទ្ធិ របស់ប្រជាជន ទាំងអស់ គឺ មានន័យថា គ្មានកម្មសិទ្ធិឯកជនទេ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៨២ ក្រុមសាមគ្គីប្រភេទទី ១ ដែលជាគំរូ បែបផែនផលិតកម្ម តាមលទ្ធិកុម្មុយនិស្ត មានចំនួន ប្រមាណ ពី ៣០ ទៅ ៣៨ ភាគរយ ។ បើគិត ពីផលិតផល គឺមានចំនួនតិចណាស់ បើប្រៀបធៀប នឹង ក្រុមប្រភេទទី ៣ និង ប្រភេទទី ២ ។ តាមបែបផែន ផលិតកម្មនេះ គឺ រដ្ឋ ជាអ្នកកាប់ផលិតកម្មទាំងអស់ គឺទាំងកម្លាំងផលិតកម្ម ទាំង ឧបករណ៍ ផលិត កម្ម។ កសិករម្នាក់ៗ ទទួលបានតែរដ្ឋមកវិញ នូវរបប របស់ ខ្លួន ដែលគេបែងចែកទៅតាម កម្លាំងផលិតកម្ម ដែលមានទាំងអស់ បីប្រភេទ គឺ ប្រភេទ ទី ១ មនុស្សដែលមានអាយុ ពី ១៨ ទៅ ៤៥ ឆ្នាំ ។ ប្រភេទ ទី២ គឺ អ្នកដែលមានអាយុ ពី ១២ ទៅ ១៨ ឆ្នាំ ។ ប្រភេទទី ៣ កុមារ ដែលមាន អាយុ តិចជាង ១២ ឆ្នាំ ។ ក្រុម សាមគ្គីប្រភេទ ទី ១ នេះ ពុំមានលក្ខណៈខុសពី ជំនាន់ ប៉ុល ពត ប៉ុន្មានទេ។ គឺ នៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែលនៅពេលនោះ អ្នកដឹកនាំខ្មែរ ចាប់ផ្តើមមាន ការរំកិល ជាអតិបរមា ។ រីឯបញ្ហា ដែលចោទ គឺថា តើសុខចិត្តឲ្យផលិតកម្មស្រូវ ចុះថយ ឬ ក៏ពោះបងបែបផែន ផលិត កម្មកុម្មុយនិស្តចោលវិញ។ គឺនៅត្រង់ចំណុចនេះហើយ ដែលមានការរំខនគំនិតគ្នា មួយ យ៉ាងធំ រវាង អ្នកដឹកនាំខ្មែរ និង អ្នកជំនាញការ វៀតណាម ។ ការមិនចុះសម្រុងគ្នា ស្តីពីការពង្រឹង ឬការលុបចោល នៃ ក្រុមសាមគ្គីប្រភេទទី ១ នេះ បាននាំមក នូវ វិបត្តិ មួយ ដ៏ធំ នៅក្នុងជួរថ្នាក់ដឹកនាំ និង នៅតាមមូលដ្ឋានផលិតកម្ម។ ប៉ុន្តែនៅទីបំផុត គេក៏ បានបរាណ្ឌយ ទៅតាមដំណើរ របស់ វ៉ាសិន ពោលគឺ ទ្រឹស្តីផ្សេង ការអនុវត្តផ្សេងៗ បន្ទាប់ពី ការតស៊ូមតិគ្នា អស់មួយរយៈពេល ក្រុមសាមគ្គីប្រភេទ ទី ១ បានត្រូវពង្រឹង ឡើងវិញ ដោយមាន ការចុះផ្សាយ នូវ ស្ថិតិ ដែលបញ្ជាក់ថា ក្រុមសាមគ្គី ទី ១

បានទទួលផលច្រើនជាងគេ ។ ប៉ុន្តែ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែលប្រជាជនខ្មែរ ទាំងអស់គ្នា ទៅប្រទេសថៃ យ៉ាងសន្តិកសន្ទាប់ ជាហេតុធ្វើឲ្យ ខ្មែរក្រហម ខាងប៉ុល ពត បាន ឱកាស កេណ្ឌ ប្រជាជនខ្មែរទាំងនោះ ទៅឲ្យវាយខ្មែរម្ខាងទៀត។ ការស្រាវជ្រាវកេ ត្តាលោកវិទ្យាប្រាសាទសត្វា នុម័ត អំពី ផលិតផលស្រូវ នៅពេលនោះ ជាការពិបាកក្រៃ លែង ។ អ្វីដែលគេបានដឹងតាម រយៈពេលការណ៍នានា គឺថា ១ ឆ្នាំក្រោយរបប ប៉ុល ពត ផលស្រូវ មិនបានមួយលាន តោនផង តែពេលនោះ ប្រជាជន មានចំនួនប្រមាណ ៥ លាន នាក់ ប៉ុណ្ណោះ។ នៅឆ្នាំ ១៩៨១ ១៩៨២ និង ១៩៨៣ ផលិតកម្ម ស្រូវបានកើន ១ ជា ២ គឺ ស្ថិតនៅក្នុងកម្រិត ១ លាន ៤ សែនតោន ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ប្រ ជាជនខ្មែរទូទាំងប្រទេសពុំមានជីវភាពធូរធារ នៅឡើយដែរ ព្រោះ សង្គ្រាមត្រូវបន្ត ទៅ ទៀត ហើយការរៀបចំរដ្ឋបាល និង ការជួសជុល ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ ជួប និង ការខ្វះ ខាតគ្រប់បែបយ៉ាង ជាពិសេសការកសាង មូលដ្ឋានទស្សនាបារម្ភ ។ ខាងផ្នែកអប់រំជាតិ ការខ្វះខាត មានទំហំមួយ ដ៏ធំមហិមា ៖ ណាមួយ កេរដំណែល ដ៏អាក្រក់ ដែលរបប ខ្មែរក្រហមបានបន្សល់ទុកឲ្យ ពិបាកនឹងលុបបំបាត់ក្រៃលែង ណាមួយអ្នកចេះដឹងក៏មាន ចំនួនតិច ណាមួយ កម្មវិធីសិក្សា មិនស្រប ទៅ និង សភាពការណ៍ ។

បរិបទ អន្តរជាតិ នៃ សង្គ្រាម នៅក្នុង ប្រទេស កម្ពុជា រវាង ឆ្នាំ ១៩៧៩-១៩៨៩

Contexte international de la guerre
au Cambodge entre 1979 et 1989

សង្គ្រាមដែលកើតមានឡើង នៅកម្ពុជា ពីឆ្នាំ ១៩៧៩ មកទល់ និងពេលចុះ ហត្ថលេខា ទៅលើកិច្ចព្រមព្រៀង ទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៩១ ពុំមែនត្រឹមតែជាសង្គ្រាម រវាង របប ហ្វុន សែន គាំទ្រ ដោយវៀតណាម និង ចលនាតស៊ូខ្មែរប៉ុណ្ណោះទេ តែជា សង្គ្រាម រវាងសហភាព សូវៀត និងសហរដ្ឋ អាមេរិក តាមរយៈការប្រជែងកម្លាំង

រវាង ចិន និង វៀតណាមនៅក្នុងតំបន់ផងដែរ។ ការវាយលំរបបខ្មែរក្រហមនៅថ្ងៃ ព មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ ជា បរាជ័យមួយយ៉ាងធំ របស់ចិនកុម្មុយនិស្ត ដែលគាំទ្ររបបខ្មែរ ក្រហម។ ប៉ុន្តែ ការវាត ទឹកដី របស់ វៀតណាម និង សហភាព សូវៀត មកក្នុងទឹកដី ខ្មែរ បានធ្វើឲ្យបណ្តាប្រទេស នៃ សមាគមអាស៊ាន ជាពិសេស ប្រទេសថៃ មានការ ភិតភ័យយ៉ាងខ្លាំង ព្រោះសង្គ្រាម អាចរាលដាល ចូលក្នុងប្រទេស របស់គេ ផងដែរ។ ចំពោះសហរដ្ឋ អាមេរិក ការភ័យ កំហែង របស់ សហភាព សូវៀត និង វៀតណាម ដែលបានចាប់ផ្តើមចេញរូបរាង សាជាថ្មីទៀត នៅឆ្នាំ ១៩៧៩ នៅក្នុង តំបន់ អាស៊ី អាគ្នេយ៍ ក៏អាចនឹងធ្វើឲ្យ សហរដ្ឋអាមេរិក បាត់បង់ឥទ្ធិពលរបស់គេនៅក្នុងតំបន់ដែរ ។ គឺ នៅពេលនោះហើយ ដែលទីក្រុងវ៉ាស៊ីនតោន ខិតខំឆ្លើយតប កតិកាសញ្ញាទីក្រុងម៉ានីល ឡើងវិញ គឺ កតិកាសញ្ញាដែលដើរតួ បន្តពីកតិកា សញ្ញាអូតាស្គី^{១៤} ។ នៅ ថ្ងៃ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៨០ សហរដ្ឋ អាមេរិក បានបញ្ជូនសព្វវុធ យ៉ាងក្រាស់ក្រែល មកឲ្យប្រទេស ជាសម្ព័ន្ធមិត្ត របស់គេ នៅក្នុងតំបន់ អាស៊ីអាគ្នេយ៍។ នៅចំពោះមុខ សភាពការណ៍នោះ ប្រទេសថៃ មានកង្វល់យ៉ាងខ្លាំង ដោយហេតុថា សហរដ្ឋ អាមេរិក មិនអាច ចុះមក ប្រយុទ្ធដោយផ្ទាល់បានទេ។ មួយវិញទៀត បើប្រទេសថៃ សុទ្ធចិត្តធ្វើសហការ ជាមួយ អាមេរិក និង ចិន គឺ គេគេចពុំផុត ពីការប្រក្រាយ ប្រទេសថៃ ឲ្យទៅជាសមរភូមិ បានឡើយ។ យ៉ាងណាមិញសង្គ្រាមនេះ ជាសង្គ្រាម តទល់ និង សហភាព សូវៀត យ៉ាងជាក់ស្តែង ។ បើ សហរដ្ឋ អាមេរិក ចាញ់ សូវៀត នៅវៀតណាមទៅហើយនោះ សង្គ្រាមម្តងនេះ ក៏ មិនដឹងជា មានដំណើរ បែបណាដែរ ។ ប៉ុន្តែ បើ មិនទប់ទល់ និង

^{១៤} កតិកាសញ្ញា អូតាស្គី (O.T.A.S.E.) ឬ អង្គការ កតិកាសញ្ញាប្រទេសអាស៊ី អាគ្នេយ៍ បានត្រូវចុះហត្ថលេខានៅឆ្នាំ ១៩៥៤ នៅទីក្រុងម៉ានីល ប្រទេសហ្វីលីពីន តាម ការផ្តួចផ្តើមគំនិត របស់ សហរដ្ឋ អាមេរិក។ កតិកាសញ្ញានេះ ត្រូវលុបចោលវិញ នៅឆ្នាំ ១៩៧៧ ។

រឿតណាម ដែលមាន សូរៀត នៅពីក្រោយទេនោះ លទ្ធិកុម្មុយនិស្ត ក៏នឹង អាច រាលដាលចូលមកក្នុងកម្ពុជា ទាំងមូលដែរ ។ នៅទីបំផុត ដោយខ្លាចអាមេរិក យកប្រទេសខ្លួនធ្វើជាអាណាចក្រ ដូចកាលពី ពេលក្រោយសង្គ្រាមលោក ដែលសហរដ្ឋ អាមេរិក បានបញ្ជូនកងទ័ព មកក្នុងប្រទេសគេ ទីក្រុងប៉ារីសក៏ ក៏ សម្រេច ចងសម្ព័ន្ធភាព ជាមួយចិន តែម្តងទៅ ។

ទោះបី ទីក្រុងប៉ារីសក៏ទទួលបាន ប្រទេសជា សមាជិកសមាគមអាស៊ាន នាថា សម្ព័ន្ធភាព ជាមួយចិន ជាកំណែនមួយសម្រាប់ការពារ គ្រប់ ទិស ការពង្រីក វាតទីក៏ របស់ រឿតណាម និង សូរៀតក្តី ក៏ នៅពេលនោះ ប្រទេសជាសមាជិកសមាគមអាស៊ាន មួយចំនួន ដូចជាប្រទេស ម៉ាឡេស៊ី និង ឥណ្ឌូនេស៊ីជាដើម គេនៅតែយល់ថា ចិន ដែលជាសម្ព័ន្ធមិត្ត របស់ អាមេរិក នៅក្នុងការប្រជែងកម្លាំងនេះ ក៏ជាគ្រោះថ្នាក់មួយចំពោះ ប្រទេសគេដែរ ។ មិនតែប៉ុណ្ណោះសោត គេយល់ថា សហភាពសូវៀត ជាកម្លាំងមួយសម្រាប់ទប់ទល់ នឹង ការវាតទីក៏ ជា យថាហេតុ របស់ចិន ទៅវិញ ។ ខាង ស៊ីនីប៉ូ និង ប្រទេសថៃ គេជឿថា គ្រោះថ្នាក់ធំ ចំពោះ បណ្តាប្រទេសសមាគម ប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហៅកាត់ថា អាស៊ាន គឺ សហភាព សូវៀត តែម្តង។ ទោះជាមាន ការរំខានគំនិតគ្នាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៩ នោះមក ចិន សហរដ្ឋ អាមេរិក ស៊ីនីប៉ូ និង ប្រទេសថៃ បាននាំគ្នាទទួលយកជ្រោមជ្រែង កម្លាំងតស៊ូ ខ្មែរ ដើម្បីដេញកងទ័ពរឿតណាម ចេញពីស្រុកខ្មែរ យ៉ាងសកម្មដែរ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងបរិបទ នៃ សង្គ្រាមនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា កងទ័ពខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត មានតួនាទីសំខាន់ជាងគេ ជាហេតុធ្វើឲ្យ មតិ អន្តរជាតិ មានការអល់អែក ព្រោះនៅពេលនោះ គេបានដឹងយ៉ាងច្បាស់ថា របប ប៉ុល ពត ជាបបប្រល័យពូជសាសន៍ឯង។ ដើម្បីគ្របដណ្តប់ចំណុចខ្សោយនេះ គេបានបង្កើត ចលនាផ្សេងៗទៀត ដើម្បីឆ្លុះបញ្ចាំងឲ្យឃើញថា កងទ័ព របស់ ប៉ុល ពត គ្រាន់តែជា ចំណែកមួយប៉ុណ្ណោះ ។ ប៉ុន្តែកងទ័ពរឿតណាម ដែលស្ថិតនៅលើទីក៏ដីខ្មែរ មានជំនួយ ដ៏សន្ធឹកសន្ធាប់ ព្រោះ សហភាព សូវៀត ថាយប្រាក់យ៉ាងច្រើនដើម្បីទប់ទល់ នឹង ចលនា តស៊ូខ្មែរគាំទ្រដោយ

ប្រទេសចិន។ យុទ្ធសាស្ត្រដែលចិន និង អាមេរិក ប្រើនៅពេលនោះ គឺ ឯកោ ប្រទេសរឿតណាម តាមរយៈការផ្តាច់ទំនាក់ទំនងសេដ្ឋកិច្ច ។ ទោះបី ប្រទេសរឿតណាម មានសហភាព សូវៀត ជាបង្អ្រែកក្តី ក៏គេត្រូវបានបំផ្លាញ ដ៏ សន្ធឹកសន្ធាប់ ពីសំណាក់ អតីតសម្ព័ន្ធមិត្ត ចិន របស់គេដែរ។

ស្ថានភាព ប្រទេស កម្ពុជា

នៅ ឆ្នាំ ១៩៨២

Situation politique du Cambodge en 1982

បន្ទាប់ពី លោក ប៉ែន សុវណ្ណ បានត្រូវចាប់បញ្ជូន យកទៅដាក់ឃុំឃាំង នៅប្រទេសរឿតណាមនៅចុងឆ្នាំ ១៩៨១ បាត់ទៅ របប សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្ត កម្ពុជា ត្រូវរៀបចំចាត់តាំងអ្នកដឹកនាំថ្មី ។ បញ្ហាដែលគេចោទសួរ នៅពេលនោះ គឺ ថាហេតុដូចម្តេចបានជា ទីក្រុងហាណូយសុទ្ធចិត្ត ឲ្យគេដកមនុស្សម្នាក់ដែលធ្លាប់បានទទួលការហ្វឹកហ្វឺន និង ការបំពាក់បំប៉ន មនោគមវិជ្ជា ជាច្រើនឆ្នាំ នៅប្រទេសរឿតណាមកុម្មុយនិស្ត ហើយដែលនៅឆ្នាំ ១៩៧៩-១៩៨០ ជាមនុស្សខ្លាំង នៃ របបថ្មីទៀតផងនោះ ? តាមការពិត គឺ ទីក្រុងហាណូយតែម្តង ដែលបានសម្រេចដកហូត លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ចេញពីមុខនាទីនាយករដ្ឋមន្ត្រី និងជាលេខាបក្សប្រជាជនបង្កើតកម្ពុជា។ ចំពោះទីក្រុងហាណូយ លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ដែលស្គាល់នយោបាយ រឿតណាមយ៉ាងច្បាស់ បានក្លាយទៅជាអ្នក ដឹកនាំខ្មែរម្នាក់ប្រកបទៅដោយគ្រោះថ្នាក់។ គេអាចនិយាយបានថា ខ្មែររឿតមិញនៅពេល ក្តាប់អំណាចបានហើយ ពុំចង់រំលោភខ្លាំងហួសហេតុពេក នឹង បក្សកុម្មុយនិស្តរឿតណាម បន្តទៅទៀតឡើយ។ ទីក្រុងហាណូយ ដែលធ្លាប់មានបទពិសោធន៍ ជួបចត់ជាមួយ ប៉ុល ពត ម្តងរួចមកហើយ មិនចង់ឲ្យរឿងបែបនេះ កើតឡើងម្តងទៀតទេ។ ជាការពិតហើយ ដែលថា ខាងខ្មែរក្រហម បូព៌ា គេហៀបតែ មានរឿងបែបនេះ មុន

លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ទៅទៀត កាលពីជាន់១ ឆ្នាំមុន គឺពេលដែលកន្លែងរៀនតាម ចូលទៅដល់ ទីក្រុងភ្នំពេញ នៅខែមករាឆ្នាំ ១៩៧៩ លោកជា ស៊ីម ត្រូវដកចេញ ពី ក្រសួងមហាផ្ទៃ នៅឆ្នាំ ១៩៨១ ព្រោះ បានត្រូវទីក្រុងហាណូយ សង្ស័យថា បានបង្កប់ កម្លាំងលួចវាយឆ្លុក កងទ័ពវៀតណាមជាដើម ។ ការដាក់ ប៉ែន សុវណ្ណ ជា នាយក រដ្ឋមន្ត្រី ក៏ ពុំបានធ្វើឲ្យ «ក្រុមប្រឹក្សា» គឺ ខ្មែរក្រហមដែលបានបោះបង្គោលប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត ទទួលយកបានដែរ ។ តាំងពីពេលដែល ប៉ុល ពត មានតួនាទីសំខាន់ ក្នុងជួរមហា ប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា ទំនាស់ រវាង អ្នកបដិវត្តខ្មែរ និង អ្នកបដិវត្ត វៀតណាម ជា ទំនាស់មួយ ដ៏ធំ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៨ ខ្មែរក្រហម ក្នុងការប្រយុទ្ធនឹង ឈ្មោះ អ៊ុក ប៊ុន ឈឿន បាននិយាយ ជាមួយវៀតណាម ទាមទារ ស្វ័យយកភាព ឲ្យពួកខ្មែរក្រហម ប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត គឺ មិនឲ្យវៀតណាម ជ្រៀតជ្រែក ក្នុងការបោះបង្គោលប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពតទេ ។ វៀតណាម មិនត្រឹមតែមិនព្រមប៉ុណ្ណោះទេ គឺ ថែមទាំងចាប់ អ៊ុក ប៊ុន ឈឿន យកទៅឲ្យរៀនសូត្រយ៉ាងយូរនៅ វៀតណាមផងទៀត។ រីឯ ប៉ែន សុវណ្ណ វិញ ទោះជា មានប្រវត្តិជាអ្នកតស៊ូ វៀតមិញក្តី ក៏ នៅពេលឡើងកាន់អំណាច លោកចង់ ផ្តាច់ខ្លួនចេញពីឥទ្ធិពល របស់វៀតណាមដែរ។ នៅ ថ្ងៃ ១២ តុលា ឆ្នាំ ១៩៧៩ លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ទៅជួបលោក ប្រេសណេហ្វ ទៅទីក្រុងម៉ូស្កូ ក្នុងគោលដៅរក បន្ថែមពី សហភាព សូវៀត ផ្តល់តែម្តង ជាហេតុធ្វើឲ្យ ទីក្រុងហាណូយ ដែលមាន ការបត់ បែនច្រើន ផ្នែកនយោបាយ មានការអាក់អន់ចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ។ ដូច្នេះ ឃើញថា ទោះជា មានគោលដៅដូចគ្នាក្តី ក៏ ប៉ែន សុវណ្ណ មានទំនាស់ ជាមួយក្រុមលោក ជា ស៊ីម ដែរ ព្រោះ ជាក្រុមបដិវត្តកម្ម តាំងពីដើមមកផង ហើយ ជាការដណ្តើមអំណាច ដណ្តើម ការដឹកនាំប្រទេសផង។ នៅពេលនោះ ទីក្រុងហាណូយ មានការអស់អែក យ៉ាងខ្លាំង ព្រោះ មិនដឹង ត្រូវផ្តល់ការទុកចិត្ត ទៅឲ្យអ្នកណា ? ទៅឲ្យខ្មែរក្រហម ប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត ឬ ទៅឲ្យអតីតយុទ្ធជនដែលធ្លាប់តស៊ូក្នុងជួរវៀតមិញម្នាក់ទៀត? តាមការពិត ទៅ ប៉ុន្តែជាការពិត ដែលពិបាកនឹងជឿ អ្នកដែលធ្លាប់រស់នៅយូរ នៅវៀតណាម ពុំសូវ មានការកោតស្រង វៀតណាមប៉ុន្មានទេ ។ ពួកគេមានជំនឿទៅលើមាតិកា យុទ្ធសាស្ត្រ

របស់វៀតណាម ប៉ុន្តែ គេ ក៏ចង់ផ្តាច់ខ្លួនចេញពីមហិច្ឆតា ពីការត្រួតត្រាចាត់ចែង របស់ សម្ព័ន្ធមិត្តនេះ របស់គេដែរ ។ ពេលឡើងកាន់អំណាចក្រោម ប៉ែន សុវណ្ណ តែងតាំងខ្លួន លោកជា អគ្គលេខាធិការបក្សតែម្តង។ គ្មានអ្នកណា ហ៊ានប្រឆាំងលោកទេ នៅពេល នោះ ព្រោះលោក បានបញ្ជាក់ប្រាប់ រួចជាស្រេចថា លោក បានចូលបដិវត្តន៍ តាំងពី អាយុ ១៤ ឆ្នាំ ដូច្នេះ លោកជាអ្នកបដិវត្តជើងចាស់ជាន់គេ។ នៅចន្លោះឆ្នាំ ១៩៧៩ - ១៩៨១ លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ទិត្យប្រែប្រួលបញ្ញវន្ត និង អ្នកឯកទេសខ្មែរចំណាស់ ដែលនៅសល់ ពីស្លាប់ក្រោម របប ប៉ុល ពត ឲ្យមករៀបចំ កសាងប្រទេស ទៅតាម របៀបមួយ ខុសពី ការដាក់ទិស របស់ ទីក្រុងហាណូយ និង របស់គណបក្សប្រជាជន ។ នៅពេលនោះ លោក ហ៊ុន សែន ជាអ្នកជំនិតម្នាក់ របស់ លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ក្នុង ចំណោមបញ្ញវន្ត សំខាន់ៗ ដែលមិនសូវយល់ស្របប៉ុន្មាន នឹង មាតិកា ដ៏រឹងមាំ របស់ មហា កុម្មុយនិស្តកម្ពុជា នៅពេលនោះ ដែលពុំទាន់បានប្តូរឈ្មោះមកជា «មហាប្រជាជន បដិវត្តកម្ពុជា»នៅឡើយ ។ នៅចំពោះមុខ ឥរិយាបថនេះ របស់ ប៉ែន សុវណ្ណ ទីក្រុង ហាណូយក៏សម្រេចដក ប៉ែន សុវណ្ណ ចេញពីអំណាច ហើយដាក់អតីត អ្នកតស៊ូវៀត មិញម្នាក់ទៀត គឺ លោក ចាន់ ស៊ី ជំនួសវិញ ។ ទន្ទឹមនោះ អ្នកជំនាញការវៀត ណាម បានដាក់បញ្ញវន្ត របបចាស់ នៅស្ថិតតែ គ្រប់កន្លែងសំខាន់ៗ ជំនួស អ្នកតស៊ូ ជើងចាស់ ដើម្បីផ្តល់សន្ទុះមួយថ្មីទៀតទៅឲ្យបដិវត្តន៍។ តាមការពិត ប៉ែន សុវណ្ណ បាន ធ្វើកិច្ចការនេះ ជានិព្វាកកណ្តាល រួចទៅហើយ។ ដូចនេះ បញ្ញវន្ត ទាំងនោះ នៅតែរក្សា ទស្សនៈ របស់ ប៉ែន សុវណ្ណ ដដែល។

នៅក្នុងសម័យប្រជុំរដ្ឋសភាលើកទី ២ ដែលបានប្រព្រឹត្តទៅ ពីថ្ងៃ ៥ រហូត ដល់ ថ្ងៃ ១១ កុម្ភៈឆ្នាំ ១៩៨២ អ្នកតំណាងរាស្ត្រ បានធ្វើវិសោធនកម្ម សំខាន់ៗ ដើម្បី សម្រួល ដល់ ការបកស្រាយច្បាប់ និង ការអនុវត្តន៍ គោលការណ៍រដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ គឺនៅ ក្នុងសម័យ ប្រជុំនោះហើយដែលលោក ចាន់ ស៊ី បានត្រូវតែងតាំងជាជួរការងារនាយក រដ្ឋមន្ត្រី ជំនួសលោក ប៉ែន សុវណ្ណ បន្ទាប់ពីបានទទួលការកិច្ចនេះ តាំងពីចុងឆ្នាំ ១៩៨១ មក គឺ ក្រោយពេលដែល ប៉ែន សុវណ្ណ បានត្រូវដកចេញ ពីមុខតំណែងនេះ

នៅថ្ងៃ ៤ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៨១។ នៅ ឆ្នាំ ១៩៨២ នោះ អាជ្ញាធរសាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតកម្ពុជា បានកត់សំគាល់ថា អត្រាកំណើតបានកើន ក្នុងកម្រិត ៥ ក្បឿន ៥ ភាគរយ រីឯ អត្រាលូតលាស់ ប្រជាជន គឺ ៥ ក្បឿន ២៤ ភាគរយ។ នៅទីសមរភូមិ ឯនោះ វិញ ការប្រយុទ្ធ តទល់ នឹង កងទ័ពខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ូល ពត កាន់តែពិបាកទៅជាលំដាប់ ទោះបីវៀតណាម បានដាក់កងទ័ព របស់គេជាច្រើនកន្លែងក្តី ជាពិសេស នៅតាមដាយដែន ខ្មែរ-ថៃ ។ នៅថ្ងៃ ២២ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៨២ ដដែលនោះ នៅទីក្រុង គូឡូឡូមពួរ ប្រទេសម៉ាឡេស៊ី បន្ទាប់ ពីបានទទួលការគោរពសន្តិភ័យ ពីសំណាក់ប្រទេស សមាគមអាស៊ាន អស់ជាច្រើនខែសមាសភាព អ្នកតស៊ូខ្មែរប្រឆាំង នឹង ការដាក់កងទ័ពវៀតណាម ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា បានជួបប្រជុំគ្នា ដើម្បីចុះហត្ថលេខា យល់ព្រមគ្នា បង្កើតរដ្ឋាភិបាលចម្រុះមួយ មានឈ្មោះថា «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» (G. C. K.D.) ។ សមាសភាព នៃ រដ្ឋាភិបាលនេះ មានទាំងអស់ ៣ ក្រុម គឺ ក្រុម ខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយ ប៉ូល ពត ក្រុមអ្នក និងមរសីហនុ និង «រណសិរ្សជាតិ រំដោះ ពលរដ្ឋខ្មែរ» ដឹកនាំដោយលោក ស៊ីន សាន ។ ពួកខ្មែរក្រហម មានប្រៀប ជានិក្រម ខាង ព្រោះជា កម្លាំងធំជាងគេ នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល ចម្រុះនោះ ។ ក្រុមខ្មែរក្រហមនេះ មានកងទ័ពចំនួន ៣ ម៉ឺន ៥ ពាន់នាក់ ខាង លោក ស៊ីន សាន ៨ ពាន់ នាក់ ហើយ ខាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ មានតែ ៣ ពាន់ នាក់ ប៉ុណ្ណោះ។

រដ្ឋាភិបាល លោក ប៉ាន់ ស៊ី

Le Gouvernement Chan Si

រដ្ឋាភិបាលលោក ប៉ាន់ ស៊ី ដែលបានត្រូវតែងតាំងជំនួសរដ្ឋាភិបាល លោក ប៉ែន សុវណ្ណ តាំងពីខែធ្នូឆ្នាំ ១៩៨១មក ត្រូវព្រាយមមុខ នឹង បញ្ហា ដ៏ចម្រូងចម្រាស។ បញ្ហា ដែលសំខាន់ជាងគេនៅពេលនោះ គឺការប្រយុទ្ធទប់ទល់នឹងចលនាតស៊ូខ្មែរ រំដោះប្រទេស ចេញពី កងទ័ពវៀតណាម នៅលើ ទឹកដីខ្មែរផង និង ទំនាស់ផ្ទៃក្នុង

ជាមួយ កម្លាំង គោរពសន្តិភ័យ របស់ អាណានិគមនិយម វៀតណាមផង ។ មិនថាឡើយ តែលោក ប៉ែន សុវណ្ណ ទេ សូម្បីតែលោក ប៉ាន់ ស៊ី ក៏មានការពិបាកដូចតែគ្នា ព្រោះនៅ ក្នុងករណីខ្លះ ការកំហិត របស់ វៀតណាម ពុំអាចធ្វើទៅបានឡើយ។ កិច្ចការដែល រដ្ឋាភិបាល របស់ លោក ប៉ាន់ ស៊ី ត្រូវដោះស្រាយ មានលក្ខណៈស្មុគស្មាញ ជាទី បំផុត ដោយហេតុថា ទំនាស់ រវាង លោក ប៉ែន សុវណ្ណ និង ទីក្រុងហាណូយ ក៏នៅ តែស្ថិតនៅជាទំនាស់ របស់លោក ប៉ាន់ស៊ី បន្តមកទៀតដែរ នៅពេលដែលលោក ប៉ាន់ ស៊ី ឡើងមកកាន់ អំណាច ។ ឲ្យតែឱកាស វត្តមាន នៃ កងទ័ពវៀតណាម នៅលើទឹកដី ខ្មែរ ព្រមទាំង ការចាំ បាច់ត្រូវប្រយុទ្ធ នឹង កម្លាំងខ្មែរ ម្ខាងទៀត ដែលមានការគាំទ្រ យ៉ាងមាំ ពីសំណាក់ សហគមន៍ អន្តរជាតិ ទីក្រុងហាណូយ បានបន្តិះអ្នកដឹកនាំខ្មែរ ឲ្យ សម្រួលដល់ កិច្ចការអាណានិគមកិច្ច របស់គេ ។ អ្នកដឹកនាំខ្មែរទាំងអស់ ទោះជាក្រុម ណា ក៏ដោយ រក្សាជាទីចូល រួម ជំហរប្រឆាំង នឹង អាណានិគមកិច្ច របស់ វៀតណាម បើមិនច្រើន ក៏បន្តិចបន្តួចដែរ លើកចេញ តែខ្មែរមួយចំនួន ដែលរស់ ដោយការរើអប អប ដើម្បីឆ្លៀតធ្វើជា អ្នកមានមុខមានមាត់ មានអំណាចបុណ្យសក្តិ និងជា សេដ្ឋីតែម្តង ក៏អាចថាបាន ។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែល ចលនាតស៊ូផ្ទៃក្នុង ចេញរូបរាងឡើង ទាំងនៅក្នុងជួរជាក់ដឹកនាំ ទាំងនៅក្នុងជួរកម្លាំងបុរាណ។ ការតស៊ូនេះ ពុំមានលក្ខណៈមាំមាំ ជាខ្សែចង្វាក់ ឬជាទ្រង់ទ្រាយធំអ្វីទេ ។ នៅទីបំផុត អ្នកប្រយុទ្ធនៃក្នុងមួយចំនួនធំ បាន ត្រូវវៀតណាមចាប់អស់ ជាបន្តបន្ទាប់ នៅក្នុងចំណោមនោះ មានអនុរដ្ឋមន្ត្រី ក្រសួង មហាផ្ទៃម្នាក់ឈ្មោះ ម៉ី ភោគ ផងដែរ។ ម៉ី ភោគ ជាអតីត មេកងពល ០៩ នៃ អតីត កងទ័ពខ្មែរក្រហម ដែលមានរបៀបរស់នៅតាមបែបសក្តិកម្មមួយ ដ៏ ចម្លែក ។ ការតស៊ូ នេះ ជាការឥតប្រយោជន៍ ព្រោះវៀតណាម កាន់កាប់ប្រទេសកម្ពុជាយ៉ាងរំលោភ រួច ស្រេចទៅហើយ។ ផុតពី លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ដល់ រវេន លោក ជា ស៊ីម វិញម្តង ដែលនៅពេលនោះ នៅតែបន្តកាប់ កម្លាំងផ្ទៃក្នុង មួយភាគធំ ដដែល ទោះបី ទីក្រុងហាណូយ បានធ្វើអ្វី គ្រប់បែបយ៉ាង ដើម្បី ឯកលោក ចេញពីកិច្ចការរដ្ឋាភិបាល និង ពី ទីតាំង យុទ្ធសាស្ត្រសំខាន់ៗ ក្តី ។ នៅក្នុងរយៈកាលនោះ នៅក្នុងគ្រប់វគ្គសិក្សានយោ

បាយ សាស្ត្រាចារ្យ វៀតណាម តែងតែប្រាប់គ្នាថា ដោយប្រយោលដល់ អ្វីដែលគេហៅថា «រដ្ឋអំណាចមុខតំរ» ។ គឺនៅក្នុងបរិបទនេះហើយ ដែលលោក ចាន់ ស៊ី គ្រប់គ្រងប្រទេស ។ លោក ចាន់ ស៊ី ក៏ដូចជាលោក ប៉ែន សុវណ្ណ និង អ្នកដែលស្មោះត្រង់នឹង លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ដែរ ដូចជាលោក រស់ សាម៉យ និង លោក ឡាយ សាម៉ុន ជាដើម ដែលបានត្រូវដកហូត ពីមុខតំណែង ជាបន្តបន្ទាប់។

នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល លោក ចាន់ ស៊ី ត្រួតការណ៍ ដែលសំខាន់ជាងគេ គឺ ការកសាងកំផែន «ក ៤» ដើម្បីប្រយុទ្ធទប់ទល់ នឹង កងទ័ព តស៊ូខ្មែរ ជាពិសេស ពួកខ្មែរក្រហមខាង ប៉ូល ពត ។ កំផែនការពារនោះ ដែលអ្នកសង្កេតការណ៍ បរទេស ហៅថា «កំផែនឫស្សី» (Mur de bambou) ដែលចាប់ផ្តើមពីការកណ្តាប្រជាជនខ្មែរ គ្រប់ទិសទី ទាំងក្នុងចំណោមប្រជាជន ទាំងក្នុងចំណោមកម្មាភិបាល ឲ្យទៅលើកទំនប់ ដឹកប្រឡាយ ធ្វើស្ពានថ្នល់ កាប់ព្រៃឈើ គឺ ធ្វើយ៉ាងណា កុំឲ្យកងទ័ពខ្មែរក្រហម អាចហាក់ខូចបាន ពោលគឺធ្វើជា រនាំងទប់ទល់ នឹង កងទ័ពពួកខ្មែរក្រហម ប៉ូល ពត ដែលនៅពេលនោះ ធ្វើការវាយលុក យ៉ាងខ្លាំងចូលមកក្នុងប្រទេស។ ប្រជាជន នឹង អ្នកដឹកនាំរដ្ឋការ រាប់សែននាក់ បានបាត់បង់ជីវិត នៅក្នុងការកសាង ប្រព័ន្ធការពារយុទ្ធសាស្ត្រ ដ៏ធំនេះ។ នៅ តាមក្រសួងមន្ទីរ នានា អ្នករដ្ឋការ បានត្រូវបណ្តាញរដ្ឋអំណាចវៀតណាម នៅកម្ពុជា បង្ខំឲ្យប្រាត់ប្រាសប្តីប្រពន្ធ កូនចៅ ចេញទៅការពារ កំផែននេះ ជាក់លាក់ ។ អ្នកកសិកម្មតាមផ្សារផ្សេង ព្រមទាំងនិស្សិត ក៏គេចពុំផុត ពី កំណែនេះដែរ ។ គឺ ជាការប្រយុទ្ធ រវាង ខ្មែរ និង ខ្មែរ ដ៏សាហាវអស្ចារ្យ។ ម្ចាស់ការពារបដិវត្តន៍យួន និង សហភាព សូវៀត ហើយ ម្ចាស់ទៀត ការពារមហិច្ឆតាចិន បណ្តាប្រទេសអាស៊ាន និង បស្ចឹមលោក។ ក្រៅពីអ្នកដែលបានបាត់បង់ជីវិត នៅទិសមកម្ល៉េះ គេឃើញមាន អ្នកដែលបានវិលត្រឡប់មកកម្ល៉េះ កំណើតវិញដែរ ប៉ុន្តែ ដោយទាមទារ ជាមួយផង នូវ ជម្ងឺគ្រុនចាញ់ជាប់ នឹង ខ្លួន ហើយ មកស្លាប់នៅស្រុករបស់ គេ នៅចំពោះមុខ ឪពុកម្តាយ បងប្អូន យ៉ាងរេទេនា ពន់ពេកក្រៃ។ គេឃើញ និង ឮក្មេង ពិធីហែខ្នាច ស៊ីនីតែរាល់ថ្ងៃ នៅក្នុងទីក្រុង។ គឺ ជាទស្សន៍យ កាតក្តរឲ្យសាស្ត្រ ពន់ពេកក្រៃ ។ គេនាំគ្នាទិយាយនៅ

ពេលនោះថា «ផុតពី ចិនដល់យួន ផុតពីយួនដល់ចិន គ្មានថ្ងៃណាមួយអាចស្គាល់សុខបានឡើយ ។ ប្រសិនណាជា សង្គ្រាម ចេះតែបន្តទៅទៀតនោះ ខ្មែរ នឹង ផុតពូជតែម្តង» ។ ការពិត គឺដូច្នេះមែន បើ សហភាព សូវៀត ពុំរលំរលាយទាន់ពេលទេនោះ ខ្មែរពិតជាផុតពូជ រលត់ជាតិអស់គ្នាសល់ ឡើយ។

តម្រុយ នៃការប្រែប្រួល ស្ថានភាព នយោបាយ នៅ ឆ្នាំ ១៩៨៣

Vers une nouvelle donne politique
En Asie du sud-est en 1983

នៅថ្ងៃ ១២ មករា ឆ្នាំ ១៩៨៣ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានប្រកាសប្រាប់ ថា ដោយព្រះរាជសុខភាព របស់ ព្រះអង្គ ពុំសូវល្អ ព្រះអង្គ ត្រូវបន្តព្រះរាជហឫទ័យផ្អាក ព្រះរាជសកម្មភាព របស់ ព្រះអង្គជាច្រើនថ្ងៃ។ នៅពេលនោះ គេសង្កេតឃើញថា ខ្មែរក្រហម បានក្លាយទៅជាកម្លាំង ដ៏ធំជាងគេ នៅក្នុង រណសិរ្សប្រចាំ នឹងវត្តមាន កងទ័ពវៀតណាម នៅកម្ពុជា ។ នៅពេលដែលកងទ័ពវៀតណាម ចូលមកក្នុងប្រទេសខ្មែរ ប្រជាជនខ្មែរ ប្រមាណ ៤ ម៉ឺន ៥ ពាន់នាក់ បាននាំគ្នា រត់ទៅប្រទេសថៃ ។ នេះគ្រាន់តែនៅរវាងដើម និងពាក់កណ្តាលឆ្នាំ ១៩៧៩ ប៉ុណ្ណោះ។ នៅពេលនោះ កងទ័ពថៃ បានធ្វើការរុញច្រាន ជនភៀសខ្លួនទាំងនោះមកក្នុងស្រុកវិញ ជាពិសេស នៅម្តុំព្រះវិហារ។ នៅពេលដែលពួកគេរត់មកក្រោយមកវិញ ខ្មែរចំនួន ប្រមាណ ១ ម៉ឺន នាក់ បានត្រូវបាត់បង់ជីវិត ដោយជាន់គ្រាប់មីន។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏នៅចុងឆ្នាំ ១៩៧៩ ដដែលនោះ ប្រជាជនខ្មែរចំនួន ២០ ម៉ឺននាក់ បាននាំគ្នារត់បន្ថែមមកទៀត ដោយខ្លាចមានគ្រោះទុរ្ភិក្ស នៅក្នុងរបប កុម្មុយនិស្តថ្មី ផង និងដើម្បីគេច ពីកងទ័ពឈ្លានពានផង ។ មួយវិញទៀត អ្នកដែលខ្លាចរបប កុម្មុយនិស្ត បានដឹងតាមវិទ្យុថា គឺ មិនមែនលោកសេរី ឯណាដែលមករំដោះពួកគេ ពី របប ប៉ុល ពតនោះ តែគឺ ពួកកុម្មុយនិស្ត ដដែលជាដដែល ទោះជា

កុម្មុយនិស្ត បដិបក្ខ និង គ្នាភ័ ។ ពួកគេ មិនអាចទ្រាំទ្រ របបកុម្មុយនិស្ត ២ ដង ដូច្នេះ ឡើយ ហើយក៏មិនអាចទុកចិត្ត ទៅលើរដ្ឋាភិបាលថ្មីបានដែរ។ សភាពការណ៍ នេះ បាន ត្រូវពួកខ្មែរក្រហម ប៉ុល ពត យកទៅធ្វើ ជាដាក់បង្កើនកងទ័ព របស់ពួកគេបាន យ៉ាង ស្រួល ព្រោះនៅក្នុងរណសិរ្សរំដោះជាតិថ្មីនោះ គេបានដឹងថា មានឥស្សរជន នៃ របប ចាស់ផងទៀត ដូចជាលោក ស៊ីន សាន និង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ផងទៀត ។ ពួកអ្នកវិភាគ ស្ថានភាពក្នុងស្រុក នៅពេលនោះ ក៏ មិនមែន មិនដឹងថា មានពួកខ្មែរ ក្រហមដែរ ប៉ុន្តែ គេក៏មាន ខ្សែរយៈ របស់គេ ជាមួយ លោកសេរីដែរ។ ពួកខ្មែរក្រហម សន្សំរឹមថា បាត់បង់ នេះអាចសម្រួល ឲ្យពួកគេ បង្កើនចំនួន ទ័ពរំដោះយ៉ាងស្រួល។ ប៉ុន្តែខ្មែរកៀសខ្លួន ១ ភាគ បានចេញរួចមកប្រទេសទី ៣ ដូចសេចក្តីប្រាថ្នា ។ បើគិត តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៥ មកទល់ ពេលនោះ ប្រជាជនខ្មែរ ដែលបានរត់ ពីរបបខ្មែរក្រហម មានចំនួន ២ ម៉ឺន ៦ ពាន់នាក់ រួចស្រេចទៅហើយ។ នេះ ដោយមិនគិតពីប្រជាជនខ្មែរ ចំនួនប្រមាណ ១០ ម៉ឺននាក់ ដែលបានត្រូវពួកខ្មែរក្រហម កៀរយកមកជាមួយ នៅ ពេលដែលកងទ័ពយួន វាយដាច់ គឺនៅពេលដែលពួកខ្មែរក្រហមបាត់ទៅនៅឆ្នាំ ១៩៧៩ ផងទេ។ ពួកអ្នកទាំងនេះ បានត្រូវ ពួក ប៉ុល ពត យកទៅ បង្ខំតម្កល់ ធ្វើទាហាន ទាំងអស់។ អ្នកកៀសខ្លួនខ្លះទៀត ដោយកាប់សភាពការណ៍ មិនបានច្បាស់ គឺ ដោយ យល់ថា គេអាចរត់ទៅជ្រកកោន នៅក្នុងជំរំ របស់ លោក ស៊ីន សាន ឬ ក៏ ជំរំ របស់ ពួករាជានិយមតែម្តង ក៏បាន ត្រូវពួកខ្មែរក្រហម ប្រមូលយកបាន ទៅវិញអស់ ដែរ ។ ខាងប្រទេសថៃ ឯនោះវិញ ដោយគេភ័យខ្លាច កងទ័ពវៀតណាម វាយលុក ចូលមកក្នុងទឹកដីរបស់គេ។ ក៏ធ្វើការចរចា ជាសម្ងាត់ ជាមួយចិន ជាបន្ទាន់ ដើម្បីរៀបចំ បង្កើតផ្លូវលំមួយ ដែលមានឈ្មោះថា «ផ្លូវលំ តេជ សិវាវតីន»។ រីឯគោលរដ្ឋា គឺបញ្ជូន គ្រឿងសញ្ជ័យ មកឲ្យកងទ័ពខ្មែរ ក្រហម។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែលកងទ័ពខ្មែរ ក្រហម ខាង ប៉ុល ពត បានកើន ចំនួន ដល់ទៅ ៣ ម៉ឺន ៥ ពាន់ នាក់។

នៅថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៨៣ នៅពេលដែល សមាជិករដ្ឋាភិបាលចម្រុះ កុម្មុជា ប្រជាធិបតេយ្យ (G.C.K.D.) បើកអង្គប្រជុំមួយ នៅភ្នំម៉ាល់យ សម្តេច នរោត្តម

សីហនុដែលជាអ្នកនាំរណសិរ្សប្រឆាំង និង វត្តមានកងទ័ពវៀតណាមនៅ កុម្មុជា បាន ថ្លែងថា ព្រះអង្គប្រាថ្នាចង់ជួបអ្នកតំណាង របប ហេង ស៊ីន ពោលគឺ របប សាធារណ រដ្ឋ ប្រជាមានិត កុម្មុជា ។ ព្រះអង្គទ្រង់ឈ្លងយល់ នៅពេលនោះ ថា សង្គ្រាម រវាង ចិន និងវៀតណាម ជាពិសេស រវាង សហរដ្ឋ អាមេរិក និង សហភាព សូវៀត ជា សង្គ្រាមមួយ ដ៏ធំមហិមា ដែលអាចប្រែក្លាយ ប្រទេសកុម្មុជា ទាំងមូល ឲ្យទៅជាផេះ តែ ម្តង ហើយ មួយវិញទៀត បើរណសិរ្ស របស់ ព្រះអង្គ យកជ័យជំនះបាន ពួកខ្មែរ ក្រហម ខាង ប៉ុល ពត ក៏ នឹង វិលត្រឡប់ ទៅកាន់អំណាចវិញ ដដែលជាដដែល រីឯ ខ្លួនព្រះអង្គវិញ ក៏នឹង ត្រូវខ្មែរក្រហម យកទៅឃុំទុក សាជាថ្មីទៀត ។ ព្រះអង្គឈ្លង យល់ថា គួរតែបញ្ចប់សង្គ្រាម ប៉ុន្តែនៅពេលនោះ ទាំងខ្មែរក្រហម ទាំងរណសិរ្ស រំដោះ ពលរដ្ឋខ្មែរ របស់ លោក ស៊ីន សាន ពុំអាចយល់ស្របបានទេ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ នៅថ្ងៃ ៦ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៨៣ នោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានធ្វើការថ្កោលទោស យ៉ាងខ្លាំងដល់ «ចលនាប្រទេសមិនចូលបក្សសម្ព័ន្ធ»ដែលបានសម្រេចទុក អាសនៈខ្មែរ នៅអង្គការ សហប្រជាជាតិ ឲ្យនៅទំនេរ។ តាំង ពី ឆ្នាំ ១៩៨៣ នោះមក សភាពការណ៍ នយោបាយ ទាំងខាងទីក្រុងហាណូយ ទាំងខាងបណ្តាប្រទេស នៃ សមាគម ប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហៅ អាស៊ាន ចាប់ផ្តើមមាន ការប្រែប្រួល ។ នៅថ្ងៃ ១២ មេសា ឆ្នាំ ១៩៨៣ ដដែលនោះ នៅ ក្នុងអង្គប្រជុំវិសាមញ្ញមួយ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ អ្នកតំណាង ប្រទេសទាំងបី នៅឥណ្ឌូចិន បានធ្វើ ការអំពាវនាវ សុំឲ្យមាន ការចរចា ជាមួយ បណ្តា ប្រទេស សមាគម អាស៊ាន។

ការតែងតាំង លោក ហ៊ុន សែន ជា
នាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ របប
សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្យ កម្ពុជា
នៅ ថ្ងៃ ទី ១៤ មករា ឆ្នាំ ១៩៨៥

L'avènement de Hun Sèn le 14 janvier 1985

ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៨៣ ប្រជាជនខ្មែរ ទូទាំងប្រទេស បានចេញផុត បន្តិចម្តងៗ ពី គ្រោះទុរ្ភិក្ស ស្រូវ អន្តិ ចំណីអាហារ ព្រមទាំងគ្រឿងឧបកោត បរិភោគផ្សេងៗ ទៀត មានសកាតកាន់តែល្អប្រសើរ ហើយគ្រប់គ្រាន់ផងទៀត។ ប៉ុន្តែ ចាប់តាំងពី ខែ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៨៤ មក គឺ ចាប់តាំងពីពេលដែល ការកសាង «កំផែន ក៤» បាន ប្រព្រឹត្តទៅ យ៉ាងគគ្រឹកគគ្រេង ស្ថានភាព ដ៏ល្អនេះ បានចុះស្រុតយ៉ាងខ្លាំងមកវិញ។ ផលិតកម្មព្រមទាំង ក្រសួង សាធារណៈទាំងអស់ ជួបប្រទះ នឹងការរអាក់រអួល ព្រោះ កម្លាំងផលិតកម្ម ដូចជា កម្មករ កសិករ ជាដើម បានត្រូវគេកេណ្ឌ យកទៅព្រំប្រទល់ ឲ្យកាប់ព្រៃឈើ សាង សង់ផ្លូវថ្នល់ លើកទំនប់ ដឹកប្រឡាយ ស៊ីនីតគ្មានសល់។ រីឯ មន្ត្រីរដ្ឋការ តាមក្រសួង មន្ទីរនានា ក៏ត្រូវគេកេណ្ឌ យកទៅការងារ «ក ៤» ដូចគ្នាអី ចិនដែរ។ នៅចំពោះមុខ ហេតុការណ៍បែបនេះ គ្រួសារជនរងគ្រោះបោទសួរថា ហេតុដូចម្តេច បានជាគេបញ្ជូនប្រជាជន ឲ្យទៅធ្វើសង្គ្រាមទៀតហើយ ដូច្នេះ? អ្នកដែលកាន់ជើង របប ហេង សំរិន ឆ្លើយថា គឺដើម្បីទប់ទល់ នឹងពួកខ្មែរក្រហមម្ខាងទៀត កុំឲ្យពួកនេះ វិលត្រឡប់មក ធ្វើបាបប្រជាជនខ្មែរទៀត។ ខ្លះទៀតបោទសួរ បន្តមកទៀតថា ចុះហេតុ ដូចម្តេច បានជា ពួក ប៉ុល ពត កាប់សម្លាប់ខ្មែរ គ្នាឯងដូច្នេះ ? អ្នកដែលយល់ដឹង បន្តិចបន្តួចពីនិយោបាយ ឆ្លើយប្រាប់វិញថា នេះគឺជាសង្គ្រាមមួយ ដ៏ធំ ព្រោះអ្នកដឹកនាំ

ខ្មែរ ទាំងសងខាង ត្រូវប្រទេសធា់ ដែលទាស់ទែងគ្នា គេជំរុញឲ្យខ្មែរវាយខ្មែរគ្នាឯង ហេតុ ដល់ផុតពូជ រលត់ជាតិតែម្តង ប៉ុន្តែ ខាងណា ក៏គេតាំងខ្លួនគេថា គេជាអ្នកត្រូវ ជាអ្នកយកអាសាខ្មែរដែរ ។ នៅទីបំផុត សេរីភាព ក៏គ្មាន សមភាព ក៏ធ្វើពុំកើត គឺបាន ត្រឹមនៅសល់តែ ទឹកភ្នែក បែកបាក់ព្រាត់ប្រាសគ្រួសារ ហើយ ក្រ ហោម ជាងពីពេល មុនទៅទៀត ។ នៅទីបំផុត ដោយគ្មានចាញ់ គ្មានឈ្នះ ដោយមាន ការវិវត្តន៍ នៅក្នុង ការប្រជែងកម្លាំងអន្តរជាតិ និងនៅក្នុងតំបន់ខ្មែរ ដែលប្រារាគ្នាអស់ចិត្តអស់ចង្អុល ក៏បាន ត្រូវរុក្ខាវិញ ហើយ ចែកចាយអំណាចបុណ្យសក្តិគ្នា ធ្វើប្រឆាំងទម្រាំទទួលបញ្ហា ត្រូវ វាយគ្នាសាជាថ្មីទៀត។ អ្នកដែលបាននាំប្រទេសឲ្យធ្លាក់ទៅក្នុង សោកនាដ៍កម្ម ក៏វិល មកវិញដែរ ហើយបង្កើត ចលាចល បន្តទៅទៀត ។ រី ឯមេរៀន គឺថា ប្រជាជនខ្មែរ ជាអ្នកចេញថ្លៃខ្ទេចខាតទាំងអស់ ឥតស្រាកស្រាន្ត ព្រោះឥតកំហុស របស់ ពួកអ្នកដឹកនាំ ទាំងឡាយនោះ ដែលពុំដែលព្រមសារភាព កំហុស ឬការកំនត់ច្បាប់ របស់ខ្លួន ម្តងណា ឡើយ។

នៅថ្ងៃ ៣១ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៨៤ លោក បាង ស៊ី ដែលជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ របប សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្យ កម្ពុជា ទទួលមរណភាព នៅក្នុងមន្ទីរពេទ្យទីក្រុងម៉ូស្កូ សហ ភាព សូវៀត ។ នៅថ្ងៃ ១៤ មករាឆ្នាំ ១៩៨៥ លោក ហ៊ុន សែន បានត្រូវតែងតាំងជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី ជំនួស ។ លោក ហ៊ុន សែន បានឡើង មកកាន់អំណាច នៅពេលមួយ ដែលប្រទេសកម្ពុជា កំពុងឆ្លងកាត់វិបត្តិ ដ៏ធំមួយ។ នៅពេលនោះ លោក ហ៊ុន សែន ដែលមានតួនាទី ជា រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស មានការរំកិលបន្តិចដែរ ព្រោះ លោកពុំចង់ បោះបង់ចោលកិច្ចការ របស់ លោកនៅក្រសួងការបរទេសទេ ។ នៅទីបំផុត គេក៏បាន សុទ្ធចិត្ត ប្រគល់ការកិច្ច ទាំងពីរនេះទៅឲ្យលោក តែម្តងទៅ ។ នៅពេលដែលរដ្ឋសភា ប្រកាសតែងតាំងលោក ជា នាយករដ្ឋមន្ត្រីជាផ្លូវការ លោក ហ៊ុន សែន បានឡើងមក កាន់រ៉េទីកា ហើយថ្លែងថា លោកសូមអរគុណ ចំពោះការទុកចិត្តនេះ ក៏ ប៉ុន្តែលោក ក៏ ដឹងដែរថា គេបានប្រគល់ មកឲ្យលោក នូវការកិច្ចមួយ ដ៏មានទម្ងន់ធ្ងន់មហិមា ហើយ ដែលពុំសុទ្ធ តែនាំមក នូវកំលាំងសាធារណៈ ដ៏ល្អ សម្រាប់លោកនោះឡើយ។ ២០ ថ្ងៃក្រោយ

ពេលដែលលោក បានត្រូវតែងតាំងជាអាយកដ្ឋមន្ត្រី នៃរបបសាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតកម្ពុជា គឺ នៅថ្ងៃ ៣ កុម្ភៈ រដ្ឋាភិបាលខ្មែរមួយ ទៀតនៅក្នុងព្រៃ គឺ «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K.D.) បានបើកអង្គប្រជុំមួយ នៅភ្នំម៉ាល់យៗ នៅថ្ងៃ ១១ កុម្ភៈ រដ្ឋាភិបាលនេះ បានចូលរួម ក្នុងអង្គប្រជុំមួយ នៃ បណ្តាប្រទេសសមាជិកសមាគម អាស៊ាន នៅទីក្រុងប៉ាឆីកក។ ប៉ុន្តែ ២ ថ្ងៃបន្ទាប់មកទៀត នៅក្នុងស្រុក ឯនោះវិញ កងទ័ពវៀតណាម ប្រមាណ ១ ម៉ឺន ៨ ពាន់នាក់ បានវាយលុកយកមូលដ្ឋានកងទ័ពរបស់ ប៉ុល ពត នៅភ្នំ ម៉ាល់យៗបាន។ នៅដើមខែ មីនា ឆ្នាំ ១៩៨៥ ដដែលនោះ មូលដ្ឋានទ័ព របស់ «រណសិរ្ស រំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» របស់លោក ស៊ីន សាន ក៏ បានធ្លាក់ទៅក្នុងកណ្តាប់ដៃ កងទ័ពវៀតណាម ហើយបន្ទាប់មកនៅថ្ងៃ ៨ មីនា មូលដ្ឋានទ័ពរបស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅ តាទុំ ក៏ត្រូវបូកដែរ។

ដំណើរឆ្ពោះទៅរក ការចរចា សន្តិភាព នៅឆ្នាំ ១៩៨៥

Cambodge 1985 :
vers les négociations de Paix

ការប្រយុទ្ធគ្នា រវាងកងទ័ពវៀតណាម និង កងទ័ពខ្មែរក្រហម ព្រមទាំង កងទ័ព របស់ ក្រុមខ្មែរនានា ឯទៀតដែលប្រឆាំង និង វត្តមានកងទ័ពវៀតណាម នៅកម្ពុជា ដែលបាន ចាប់ផ្តើមតាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៩ មកជាសង្គ្រាមមួយ ដែលគ្មានច្រកចេញ ទាល់តែសោះ ព្រោះ តាមការពិតទៅ គឺជាសង្គ្រាម រវាង ប្រទេសមហាអំណាច ។ នៅថ្ងៃ ១ មីនាឆ្នាំ ១៩៨៣ ប្រទេសចិន បានស្នើឱ្យប្រទេសវៀតណាមទទួលយកផែនការសន្តិភាពមួយ ដែលមាន គោលការណ៍ ៥ ចំណុច ៖ ១) ប្រទេសវៀតណាម ត្រូវសន្យាថា នឹងដក កងទ័ពរបស់គេ ចេញពីប្រទេសកម្ពុជា ដោយឥតដាក់លក្ខខណ្ឌ- ២) សហភាពសូវៀត ត្រូវឈប់គាំទ្រ ការឃ្លានពាន របស់ កងទ័ព វៀតណាមនៅលើទឹកដីខ្មែរ -

៣) បន្ទាប់ពីវៀតណាម នឹង ដកកងទ័ពគេ មួយចំនួន ជាលើកដំបូង ចេញពីប្រទេសកម្ពុជា ចិន និង សុខចិត្តធ្វើការចរចា ជាមួយ វៀតណាម ក្នុងគោលដៅឈានទៅរកប្រក្រតីកម្ម នៃ ទំនាក់ ទំនង រវាង ប្រទេសទាំងពីរ - ៤) នៅពេលដែលវៀតណាមដកកងទ័ព របស់គេចេញអស់ពី កម្ពុជា ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវដោះស្រាយបញ្ហាខ្លួន ដោយខ្លួនឯង គឺជ្រើសរើស ប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងសន្តិម ដោយខ្លួនឯង និងជ្រើសរើសរដ្ឋាភិបាលដែលគេប្រាថ្នាចង់បាន - ៥ ប្រទេសចិន និងប្រទេសនានាទៀត នៅក្នុងតំបន់ ត្រូវសន្យាថា នឹងមិនចូលជ្រៀតជ្រែក ក្នុងកិច្ចការផ្ទៃក្នុង របស់ កម្ពុជាទេ គឺត្រូវគោរពឯករាជ្យ និងអព្យាក្រឹតភាព នៃ ប្រទេសនេះ ព្រមទាំងលក្ខន្តិកៈនៃ បណ្តាប្រទេស មិនចូលបក្សសម្ព័ន្ធផង់ទៀត។ ទន្ទឹមនោះ គេត្រូវធ្វើយ៉ាងណា រៀបចំឱ្យមានការបោះឆ្នោតដោយសេរី ក្រោមការត្រួតពិនិត្យ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ តាមរយៈ ផែនការសន្តិភាព របស់ ចិននេះ គេសន្តិភយើងថា ចិនពុំបាននិយាយអំពី ការដកកងទ័ពខ្មែរក្រហមផងទេ ។ ដូចនេះ ពេលដែលវៀតណាម ដកកងទ័ពចេញទៅ ប៉ុល ពត នៅតែមានមុខនៅកម្ពុជា ដដែលទៀត ។ ដោយសំអាង ទៅលើហេតុការណ៍នេះ ទីក្រុងហាណូយ ក៏បានច្រាន ផែនការសន្តិភាព នោះចោល ។ នៅពេលនោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានស្នើឱ្យដកអាវុធចេញពីក្រុមខ្មែរទាំង ៤ ដោយដាក់កងទ័ព អង្គការ សហប្រជាជាតិ ជាកម្លាំងរក្សាសន្តិភាព ហើយ បញ្ចប់សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង តែម្តង។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏បានស្នើសុំឱ្យរាប់បញ្ចូល ក្រុមលោក ហេន ស៊ីន ជាចំណែកមួយនៃ អនាគតប្រទេស កម្ពុជាផងដែរ។ សូមកត់សំគាល់ថា កាលពីខែមករា ឆ្នាំ ១៩៨៥ ក្រោយអង្គប្រជុំមួយ នៃ រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស នៃ ប្រទេសទាំង៣ នៃ ឥណ្ឌូចិន លោក ហ៊ុន សែន បានថ្លែងថាលោក ត្រៀមលក្ខណៈជាស្រេច ដើម្បីជួប សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និងលោក ស៊ីន សាន នៅក្នុងករណី ដែលអ្នកនយោបាយខ្មែរ ទាំងពីររូប សុទ្ធចិត្តបោះបង់ ខ្មែរក្រហមចោល។

នៅថ្ងៃ ១២ មីនា ឆ្នាំ ១៩៨៥ ដដែលនោះ គឺ ៣ ខែ បន្ទាប់ពីបានត្រូវតែងតាំងជាអាយកដ្ឋមន្ត្រី លោក ហ៊ុន សែន បានស្នើផែនការសន្តិភាពមួយ ដែលមានទាំងអស់

៦ ១ គឺ ៩១) រំសាយកងទ័ពខ្មែរក្រហមចោលទាំងអស់-២) លុះកងទ័ពខ្មែរក្រហម បានត្រូវរំសាយចោលអស់ហើយ វៀតណាម នឹងដកកងទ័ពគេ ចេញពីប្រទេសកម្ពុជា - ៣) ការចាត់តាំង ការបោះឆ្នោត ដែលមាន ការត្រួតពិនិត្យ -៤) សន្តិសុខវិជ្ជមាន រវាងប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ នានា ដែលមាន ប្រព័ន្ធសន្តិម និង នយោបាយខុសគ្នា -៥) បញ្ឈប់ រាល់ការជ្រៀតជ្រែក ពីប្រទេសនានា ដែលមិនស្ថិតនៅក្នុងតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ -៦) បង្កើតឲ្យមានការធានាអន្តរជាតិ និង ការត្រួតពិនិត្យកិច្ចព្រមព្រៀងនានា ។ មួយសប្តាហ៍បន្ទាប់មក គឺ នៅថ្ងៃ ២ មេសា របប សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិត កម្ពុជា បានបង្កើត កម្មវិធីមួយ សម្រាប់ ទទួលយក អ្នកដែលបោះបង់ចោល រដ្ឋរដ្ឋាភិបាលចម្រុះ (G.C.K.D.)។ នៅក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះ វៀតណាម បានប្រកាស ដកកងទ័ពរបស់គេ មួយភាគច្រើន ចំនួនប្រមាណ ១ ម៉ឺន ៥ ពាន់នាក់ ចេញពីកម្ពុជាជាលើកទី ៤។ មតិអន្តរជាតិ ពុំជឿថា វៀតណាម ដកកងទ័ពរបស់គេទេ។ តាមការពិត ប្រតិបត្តិការសឹក នៃកងទ័ព វៀតណាម ដែលបានចាប់ផ្តើមពីថ្ងៃ ១៨ វិច្ឆិកាឆ្នាំ ១៩៨៤ មកទល់ខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៨៥ បានកំទេច កងទ័ពរដ្ឋាភិបាលចម្រុះ កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ជាពិសេស កងទ័ពខ្មែរក្រហម យ៉ាងដំណាច់ហើយ។ នៅថ្ងៃ ២៣ មេសា ឆ្នាំ ១៩៨៥នោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានសុំលាលែង ពីការកិច្ចប្រឆាំងរដ្ឋាភិបាលចម្រុះ ប៉ុន្តែ ២ ថ្ងៃ ក្រោយមក ព្រះអង្គ បានសុំដកពាក្យលាលែង នោះវិញ ។

សូមច្បាំងវិញថា ក្រុមខ្មែរទាំង ៤ មាន ជាអាទិ៍ ៖ ១) ក្រុមខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត ២) ក្រុមរាជានិយមហ្មុនសិនប៉េច (F.U.N.C.I.N. P.E.C.) ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ៍ រាជបុត្រ របស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ - ៣) ក្រុម អ្នកប្រជាធិបតេយ្យ នៃ «ណេសិរ្សជាតិ រំដោះពលរដ្ឋ ខ្មែរ» ដឹកនាំដោយលោក ស៊ីន សាន និង ៤) ក្រុមលោក ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ របប សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា ពោលគឺ របប ហេង សំរែន គាំទ្រដោយវៀតណាម និង សហភាពសូវៀត។ ក្រុមទី ១ ទី ២ និងទី ៣ រួមគ្នា ជារដ្ឋាភិបាលចម្រុះមួយ គឺ «រដ្ឋាភិបាល ចម្រុះ

កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K.D.) គាំទ្រដោយប្រទេសចិន និង បណ្តាប្រទេស នៃ សមាគម ប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ និង បស្ចិមលោក។

ជំពូក ៩

ឃ្លាប

L'état

រូបភាពមួយទៀត នៃ សង្គ្រាម La guerre par d'autres moyens

ប្រទេសកម្ពុជា ស្ថិតនៅត្រង់ ចំណុចភូមិសាស្ត្រ នយោបាយមួយ ដ៏ក្តៅ ។ កាលពី សម័យសង្គ្រាម រវាងវៀតណាម និង សហរដ្ឋ អាមេរិក ស្រុកខ្មែរត្រូវទប់ទល់ នឹង បណ្តា ប្រទេសអាស៊ាន ដែលជា សម្ព័ន្ធមិត្ត របស់ សហរដ្ឋ អាមេរិក ហើយត្រូវ ព្រួយម មុខ នឹង ប្រទេសវៀតណាមកុម្មុយនិស្ត ដែលជាសម្ព័ន្ធមិត្ត របស់ ចិន និង សហភាព សូវៀត។ នៅសម័យ សាធារណរដ្ឋខ្មែរ ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវទប់ទល់ នឹងការ វាយប្រហារ ពីសំណាក់ពួកយួនកុម្មុយនិស្ត ដែលមានជំនួយ ពីប្រទេសចិនប្រជាមានិតុយ កាលនោះ គោលដៅ រួម នៃ ប្រទេសទាំងពីរនេះ គឺ បំបាត់ វត្តមាន បស្ចឹមប្រទេស ឲ្យអស់ពី តំបន់។ ពេល ប៉ុល ពត ឡើងមកកាន់អំណាច នៅឆ្នាំ ១៩៧៥ ចិន ប្រជា មានិតុ មានជំហរ ភូមិសាស្ត្រ នយោបាយមួយ នៅឥណ្ឌូចិន ជាហេតុ ធ្វើឲ្យវៀតណាម មិនសុខចិត្ត និង មានការបារម្ភ យ៉ាងខ្លាំង ខ្លាចទីក្រុងហ៊ែកាំង ជម្រុញឲ្យខ្មែរក្រហម វាយ ប្រទេសវៀតណាម។ នៅចំពោះមុខស្ថានភាពនេះ ទីក្រុងហាណូយ បានហៅឲ្យសហភាព សូវៀត មកជួយវាយរំលំ របប ប៉ុល ពត។ នៅ ថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ កងទ័ពយួន កុម្មុយនិស្ត បានវាយលុក ប្រទេស កម្ពុជា ហើយ វាយរំលំ របបខ្មែរក្រហមដឹកនាំ ដោយ ប៉ុល ពត ។ ទាំងវត្តមាន របស់ ចិន ទាំងវត្តមាន របស់ វៀតណាម នៅកម្ពុជា បានត្រូវសហគមន៍ អន្តរជាតិចាត់ ទុកថា ជាការ បាត់តុល្យភាព ភូមិសាស្ត្រនយោបាយ នៅក្នុងតំបន់ ។ បណ្តាប្រទេសអាស៊ាន មានការ បារម្ភយ៉ាងខ្លាំង ខ្លាចវៀតណាម និង

សូរៀត ចូលមកដល់ប្រទេស របស់ ពួកគេដែល មិនប្រកាន់មរណភាពវិជ្ជា កុម្មុយនិស្ត ។ មានប្រទេសខ្លះ នៃ សមាគម ប្រជាជាតិអាស៊ី អាគ្នេយ៍ ហៅអាស៊ាន បែរជា យល់ថា ចិន ក៏ជាការគំរាមកំហែង ចំពោះ ប្រទេស គេ ដែរ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី គេត្រូវតែគាំទ្រចិន និង សហរដ្ឋ អាមេរិក ដែលនាំគ្នាពង្រឹង កម្លាំងខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត ឡើងវិញ ដើម្បី ដេញកងទ័ពវៀតណាម ចេញពីស្រុកខ្មែរ ។ នៅចុងទសវត្សរ៍ ១៩៨០ សហភាព សូវៀត ដែលមាន វិបត្តិយ៉ាងធំ ក៏ លំអោយបាត់ទៅ។ ទីក្រុងម៉ូស្គូ ត្រូវបង្ខំចិត្ត ប្តូរនយោបាយក្រៅប្រទេស គឺ ជាទា ជាមួយ ចិនវិញ។ ដើម្បីបញ្ចប់សង្គ្រាមនេះ ចិន និង យួន ក៏ឈប់ប្រយុទ្ធ ហើយអង្គការ សហប្រជាជាតិ បានសម្រេចធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅកម្ពុជា នៅឆ្នាំ ១៩៩២ ។ តាមរយៈ កិច្ច ព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស នាថ្ងៃ ២៣ តុលាឆ្នាំ ១៩៩១ ប្រទេសកម្ពុជា បានរំដោះខ្លួន ចេញពីសង្គ្រាម ។ ដោយសារ អន្តរាគមន៍ អន្តរជាតិនេះ ប្រទេសកម្ពុជា បានឃើញពន្លឺ សន្តិភាពវិញ។ ប្រទេសវៀតណាមដែលបាត់បង្គ្រង់កម្មវិធី ក៏គ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពី ការដកកងទ័ពចេញ ពីស្រុកខ្មែរឡើយ។ តាមការពិត សង្គ្រាមយោធា ត្រូវបញ្ចប់មែន ប៉ុន្តែ សង្គ្រាមមួយទៀត បានចាប់ផ្តើម តាមរូបភាពផ្សេង គឺ ការប្រយុទ្ធនយោបាយមួយ ប្រកបដោយពិសុពល រវាង អ្នកដឹកនាំខ្មែរ ដែលមានចិនជាបង្អៀក និង អ្នក ដឹកនាំខ្មែរ ដែលមាន យួនជាអ្នកកាន់វង្សញាក់។

ការបង្កើត
អាជ្ញាធរ បណ្តោះអាសន្ន
របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ
នៅ ប្រទេស កម្ពុជា (អាប្រូនុច)
(L'A.P.R.O.N.U.C.)

ស្ថានភាព ប្រទេសកម្ពុជានាឆ្នាំ ១៩៨៩ ជា ស្ថានភាពទាល់ច្រក ចំពោះ ចលនា តស៊ូរំដោះប្រទេស ឲ្យចេញផុតពីរបប ដែលទីក្រុងហាណូយ បានបន្តប អស់រយៈពេល ១០ ឆ្នាំ មកហើយ។ មួយវិញទៀត «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K.D.) ដឹកនាំដោយសាម៉ុច នរោត្តម សីហនុ គ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីធ្វើការចរចាឡើយ ទោះបីក្រុមខ្មែរក្រហម ចង់បន្តការប្រយុទ្ធ ផ្លូវយោធាទៀតក្តី ។ ការពិត ចំពោះ ក្រុមអ្នក តស៊ូ គឺការចរចា នៅក្នុងស្ថានភាព បែបនេះតែម្តង ដែលពួកគេស្នើតែមិនអាចទទួលយក បាន ។ នៅពេលនោះ របបហេង ស៊ីន ក្រប ៨០ ភាគរយ នៃ ទឹកដី ហើយខ្មែរក្រហម ក៏ត្រូវ សហគមន៍អន្តរជាតិ ថ្កោលទោសពី បទប្រល័យពូជសាសន៍ឯងទៀតផង។ សមាស ភាពផ្សេងៗ ទៀតមានច្រក តែមួយប៉ុណ្ណោះ ដើម្បីបញ្ចប់សង្គ្រាម គឺ ការចរចា ជាមួយ របប ហេង ស៊ីន ទោះជាគេត្រូវធ្វើសម្បទានសំខាន់ៗ ក៏ដោយក្តី។ សម្រេចសម្រេចទៅ គឺ របប ខ្មែរក្រហម ទៅវិញទេ ដែលគូកាំ ទាំងស្រុងខាង ត្រូវកំចាត់ចេញ ពីឆាកនយោ បាយខ្មែរ។ ប៉ុន្តែ ដោយសហភាព សូវៀតត្រូវរលំរលាយ ហើយ ដោយវៀតណាម ត្រូវ ដកកងទ័ព ចេញពីកម្ពុជា គឺនៅសល់តែ របប ហេង ស៊ីន ប៉ុណ្ណោះ ដែលគ្រប់គ្រងទឹក ដី។ តាមការពិត មុន និង កងទ័ព ចេញវៀតណាម និង សហភាព សូវៀត បានស្រីង រដ្ឋបាល នៃ របប ហេង ស៊ីន ទុករួចជាស្រេច ដើម្បីយកប្រៀបទៅលើ ភាគផ្សេងៗ ទៀត ។ អ្នកវិភាគខ្លះយល់ថា វៀតណាម ដកកងទ័ព មែន តែវិលមក ជាស៊ីវិលវិញ ដដែលដងដដែល ។ វៀតណាម មិនបោះបង់ទឹកដីកម្ពុជាចោល ដោយស្រួលពេក ដូច្នេះ នោះទេ ព្រោះខាចចិន ចូលមកកម្ពុជា ហើយ វាយយក ទឹកដី វៀតណាមទៀត នៅពេល អនាគត។ ប៉ុន្តែ នៅចំពោះមុខ ដោយសូវៀត រលំរលាយទៅហើយ គេត្រូវ ដកថយ ជាយុទ្ធសាស្ត្រ សិន ទម្រាំរកបង្អែកថ្មី បានទៀត ។ ដូច្នេះឃើញថា ចលនា តស៊ូខ្មែរ ពិបាកយកប្រៀបទៅលើ របប ហេង ស៊ីន ណាស់ បើគ្មានកងទ័ព ខ្មែរក្រហម ដែលជា កម្លាំងប្រយុទ្ធ ពិតប្រាកដ របស់ ចិនទេនោះ ។ មួយវិញទៀត សហរដ្ឋ អាមេរិក ក៏គ្មាន ប្រយោជន៍ អ្វី នឹងជួយចលនា តស៊ូឲ្យ បានពេញដៃពេញជើងដែរ គឺប្រគល់ការកិច្ចនេះ ទៅឲ្យចិនតែម្តង។ ខាងរបប ហេង ស៊ីន ឯណោះ បើកុំតែវៀតណាម បែរទៅរកចិនសិន

បន្ទាប់ ពីស្បៀងបុរេនយោបាយ គេស៊ីនិមិត្តបាច់ ធ្វើការចរចាផង ។ ប៉ុន្តែអ្វី ដែលគេ ត្រូវការ គឺការទទួលស្គាល់ ពីអង្គរជាតិ ដើម្បី ទទួលយកជំនួយ និង វិនិយោគ សម្រាប់ កសាងប្រទេស និង កម្មវិធីគេ ឡើងវិញសិន។ ពេលដែលសហភាព រលំរលាយទៅ វៀតណាម មានតែចិនប៉ុណ្ណោះ ជាបង្អែក ដើម្បីកសាងប្រទេស ក្រោយសង្គ្រាម ។ ដោយ ហេតុប្រទេសវៀតណាម នៅតែក្បែរបបកុម្មុយនិស្តដដែល សហរដ្ឋ អាមេរិក មិនអាច ទទួលស្គាល់ របបនេះ ពេញមុខបានឡើយ។ សម្រេចសម្រេចទៅ ប្រទេសកម្ពុជា ស្ថិត នៅក្រោមឥទ្ធិពល របបកុម្មុយនិស្ត នេះដដែល ឬ ចើងយាយឲ្យចំ ពុំអាចគេចផុតពី វប្បធម៌ ផ្តាច់ការនិយម បក្សពួកនិយម វិន័យ ដ៏តឹងតែងក្នុងជីវិតរស់នៅ និង គោល ការណ៍គ្រួសារនិយម ដែលទាំងនេះសុទ្ធតែជា មូលដ្ឋាន នៃមោទនភាព របស់ អ្នកដឹកនាំ នយោបាយ នៃបណ្តាប្រទេសអាស៊ី បានឡើយ។ បណ្តាប្រទេសទាំងនេះ ដែលមិនផ្តល់ តម្លៃទៅឲ្យបុគ្គល មានការពិបាកច្រើន ក្នុងការគោរព គោលការណ៍ ប្រជាធិបតេយ្យ និង សិទ្ធិមនុស្ស។ អ្នកវិភាគជាច្រើន យល់ឃើញ ថាម្តងនេះ ប្រទេសកម្ពុជា ពិបាក នឹង រំដោះខ្លួន ចេញពីប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរនេះណាស់ ព្រោះនៅពេលនោះ ចិន ទិតខំ ពង្រឹងចំណងមិត្តភាព ជាមួយ វៀតណាម ឲ្យបានស្អិតរមួត ដើម្បីកុំឲ្យវៀតណាម យក បស្ចឹមប្រទេសធ្វើជាបង្អែកផង ហើយ ជាពិសេស ដើម្បីត្រៀមលក្ខណៈកំចាត់រាល់កម្លាំង ដែលមានការគាំទ្រ ឬ អាចមានការគាំទ្រ ពី បស្ចឹមប្រទេសផង ព្រោះ ប្រទេសចិន មាន មហិច្ឆតាមួយដ៏ធំ គឺ គ្រប់គ្រងទ្វីប អាស៊ីទាំងមូល នៅអនាគតកាល។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ដើម្បីទុកមុខមាត់ របស់ខ្លួនខ្លះ បស្ចឹមប្រទេស គ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីប្រគល់ ការកិច្ចឲ្យ ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ធ្វើអន្តរាគមន៍ ដើម្បីរៀបចំ ឲ្យមានការបោះឆ្នោត ដោយសេរីឡើយ។ ម៉្យាងទៀត នេះក៏ជាច្រកមួយ ដ៏ សំខាន់ដែរ សម្រាប់សម្រួល ឲ្យប្រទេសកម្ពុជា អាចមាន លទ្ធភាព ដកខ្លួនចេញពី ឥទ្ធិពល នៃ ប្រទេសកុម្មុយនិស្តទាំងពីរ នៅក្នុងតំបន់ នៅថ្ងៃណាមួយ។ ប៉ុន្តែ ការបោះឆ្នោត នាឆ្នាំ ១៩៩៣ បានបញ្ជាក់ថា ទោះបី គណបក្សរាជានិយម ឈ្នះ ក៏ដោយ ក៏ របប ហេង សំរិន ដែលជាសម្ព័ន្ធភាព របស់កុម្មុយនិស្ត មិនសុខចិត្តដែរ ទោះបីត្រូវមាន នាយករដ្ឋមន្ត្រី

ដល់ទៅពីរបី ក្នុងពេលជាមួយគ្នាក្តី ។ ចំពោះប្រទេសចិន ក៏ដូចជា ចំពោះប្រទេស វៀតណាម ការបោះឆ្នោតនេះ គ្រាន់តែសម្រាប់ប៉ុន្តែក្នុង សាធារណមតិ និង សម្រាប់ឲ្យ មាន ការចូលរួមចំណែក ពីសំណាក់ អ្នកប្រជាធិបតេយ្យ តែប៉ុណ្ណោះ ហើយ បន្ទាប់មក គេ មានមធ្យោបាយ គ្រប់បែបយ៉ាង ដើម្បីបញ្ចូលអ្នក ទាំងនេះមកក្នុងសម្ព័ន្ធ របស់គេ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ប្រទេសវៀតណាម មិនមែនជាប្រទេស ដែលអាចរក្សាសម្ព័ន្ធភាពនេះ បានទេ ព្រោះ ប្រទេសវៀតណាមខ្លាច ប្រទេសចិន វាឥតទីយកទឹកដី របស់គេ ហើយ នៅ ក្នុងន័យនេះ រង់ចាំតែ ឱកាសល្អ ដើម្បីរកបង្អែកណាមួយ ដែលគ្មានគ្រោះថ្នាក់ ដូច ដែលគេ ធ្លាប់បានធ្វើក្នុងន័យមក ជាមួយសហភាព សូវៀតដូច្នេះដែរ។ បស្ចឹមប្រទេស ក៏រង់ ចាំតែ ឱកាសនេះដែរ ។ មុននឹងឈានទៅ ដល់ដំណាក់កាលនោះ ខ្ញុំសូមនិយាយរៀបរាប់ អំពី ស្ថានភាព នៃ ប្រទេស កម្ពុជានៅឆ្នាំ ១៩៩០ ជាហូរហែ ដូចតទៅ ៖

ដើម្បីឈាន ទៅដល់ ការរៀបចំ បោះឆ្នោត ដោយសេរី ឲ្យបានឆាប់រហ័ស ប្រទេស មហាអំណាចទាំង ៥ នៃ ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បាន រួមប្រជុំគ្នា យ៉ាងមមាញឹក ។ គ្រាន់តែនៅឆ្នាំ ១៩៩០ គេ បានបើកអង្គប្រជុំ ៧ ដង ៖ ទី ១ នៅ ថ្ងៃ ១៥-១៦ មករា; ទី ២ នៅថ្ងៃ ១១-១២ កុម្ភៈ នៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក; ទី ៣ នៅ ថ្ងៃ ១២-១៣ មិថា នៅទីក្រុងប៉ារីស; ទី ៤ នៅថ្ងៃ ២៤-២៦ ឧសភានៅ ទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក; ទី ៥ នៅថ្ងៃ ១៦-១៧ កក្កដា នៅទីក្រុងប៉ារីស ទី៦ នៅថ្ងៃ ២៧-២៨ សីហា នៅទីក្រុង ញ៉ូវយ៉ក; ទី ៧ នៅថ្ងៃ ២៤-២៦ វិច្ឆិកា ។ នៅថ្ងៃ ៣ កុម្ភៈ ក្រោយអង្គប្រជុំលើកទី ១ នៃ ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ នាថ្ងៃ ១៥-១៦ មករា «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K.D.) បានប្តូរឈ្មោះមកជា «រដ្ឋាភិបាលជាតិ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា» ដូច្នេះវិញ ។ នៅពេលនោះ ទង់ជាតិ របស់ខ្មែរក្រហម បានត្រូវជំនួសដោយ ទង់ជាតិ មុនឆ្នាំ ១៩៧០។ ក្រោយអង្គប្រជុំ នាថ្ងៃ១១-១២ កុម្ភៈ មានអង្គប្រជុំក្រៅផ្លូវការមួយ នៅទីក្រុង យ៉ាការតា ប្រទេសឥណ្ឌូនេស៊ី ដើម្បីពិភាក្សា អំពីរបៀបបែបបទធ្វើអន្តរាគមន៍ ស៊ីវិល និងរយោ របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិ ពោលគឺអង្គការ «អាប្រនុច» (APRONUC) ដែលមានន័យ ថា «អាជ្ញាធរ ហណ្ណោះអាសន្ន នៃ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅប្រទេសកម្ពុជា» ។

បន្ទាប់ ពីអង្គប្រជុំក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ នាថ្ងៃ ១២-១៣ មីនា ប្រទេសមហាអំណាចទាំង ៥ បាន ស្នើឱ្យអាសនៈខ្មែរ នៅអង្គការ សហប្រជាជាតិ ត្រូវប្រគល់ទៅឱ្យ ក្រុមប្រឹក្សា ជាតិ ជាន់ ខ្ពស់ ប៉ូឡូសមាសភាព នៃ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ សម្រាប់ គ្រប់គ្រងប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវកំណត់ ដោយភាគីខ្មែរទាំងបួន ។

ដំណាក់កាលថ្មី របស់

បក្ស «ប្រជាជនបដិវត្ត កម្ពុជា»

នៅ ឆ្នាំ ១៩៩០

La nouvelle phase du Parti
populaire révolutionnaire du Kampuchéa

ព្រឹត្តិការណ៍ ដែលកើតមានឡើង នៅឆ្នាំ ១៩៩០ មាន លក្ខណៈច្របូកច្របល់ គួរឱ្យកត់សំគាល់។ នៅពេលដែលក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិរៀបចំ អន្តរាគមន៍ នយោបាយ និង យោធា នៅកម្ពុជា យ៉ាងម៉ឺងម៉ាត់ បក្ស «ប្រជាជន បដិវត្តកម្ពុជា» មានការប្រែប្រួលយ៉ាងខ្លាំង ។ លោក ហ៊ុន សែន ដែលនៅពេលនោះ កំពុង ប្តេជ្ញាប្រថាប់ ពី ជនកម្មុយនិស្ត មកជាអ្នកសេរីនិយម ដើម្បីសម្របខ្លួន ទៅតាមដំណើរ ពិភពលោក បានដំណើរយកចិត្តទុកដាក់ទៅបក្ស «ប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា» (P.P.R.K.) តែ ម្តង ជាហេតុធ្វើឱ្យអ្នកតស៊ូកម្មុយនិស្ត នានាឯទៀត ធ្វើការគោរពសន្តិភាព យ៉ាងខ្លាំង ទៅលើ លោក ហ៊ុន សែន នៅក្នុង «ការិយាល័យនយោបាយ»។ យោងទៅតាម ឯកសារមួយ របស់ លោក រ៉ាអ៊ូល យ៉ែណា (Raoul Jennar) ដែលមាន ចំណង ជើងថា *កូនសា នៃ ប្រទេសកម្ពុជា* (Les clés du Cambodge) ឥស្សរជន ប្រាំមួយរូប ដែលជិត ស្លៀក និង លោក ហ៊ុន សែន ហើយដែលបានត្រូវចោទប្រកាន់ថា កំពុងរៀបចំបង្កើត គណបក្ស នយោបាយថ្មីមួយ សម្រាប់ជំនួសគណបក្ស «ប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា» បាន

ត្រូវគេចាប់ខ្លួន។ ខ្លះទៀត បានត្រូវគេបង្ខំឱ្យចូលនិវត្តន៍ តែម្តង។ តាមការពិត គឺ ជាការ បែងចែក អំណាចគ្នា មិនបានច្បាស់លាស់តែប៉ុណ្ណោះ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី គេអាច និយាយបានថា ក្រោយពេលនោះបន្តិច លោក ហ៊ុន សែន និងក្រុម របស់ លោក បាន ទទួលជាគជ័យមួយ ដ៏ធំ ក្នុងការដណ្តើមអំណាចនេះ ព្រោះកម្លាំងតស៊ូ ពីឆ្នាំ ១៩៧៩ មកទល់ឆ្នាំ ១៩៩០ បានឈានមកដល់ ទីអវសាន របស់គេ បាត់ទៅហើយ ដោយការ ផ្លាស់ប្តូរ ស្ថានភាព ឬ បើនិយាយឱ្យច្បាស់ ការផ្លាស់ប្តូរយុទ្ធសាស្ត្ររបស់ ចលនា កុម្មុយនិស្ត នៅក្នុងពិភពលោក និង នៅក្នុងតំបន់ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ។ លោក ហ៊ុន សែន ដែល មានការគាំទ្រយ៉ាងពេញទំហឹង ពីចលនាកុម្មុយនិស្តតំបន់ មាន ភារកិច្ចមួយដ៏សំខាន់ នៅ ពេលនោះ គឺត្រូវដំណើរយកតួនាទី ពីអ្នកប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយមពិតប្រាកដឱ្យបាន។ និយាយមួយបែបទៀត គឺត្រូវវាយរណសិរ្សពីរ ៖ រណសិរ្សទី ១ គឺ ប្តូររចនាសម្ព័ន្ធ បក្ស ចាស់ចាស់ ហើយរណសិរ្សទី ២ គឺ កំទេចចលនាប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយម ដែលមាន ប្រវត្តិតស៊ី តាំងពីឆ្នាំ ១៩៤៦ មក។ ចំពោះចលនានេះ ដែលមាន លោក ស៊ីន សាន ជាអ្នកតំណាងនៅពេលចរចា គេសង្កេត ឃើញមានការប្រែប្រួលយ៉ាងខ្លាំងលោក ស៊ីន សាន ដែលជាអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ប៉ុន្តែដែលគាំទ្រឱ្យមានវត្តមាន សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅក្នុងឆាក នយោបាយខ្មែរ និង លោក សាកស៊ុត សាខន ដែលជាអតីតអគ្គញាណ រដ្ឋមន្ត្រីការងារ ក្នុងទ័ព ឧត្តមសេនីយ៍ លេខ ១ ។ បន្ទាប់ ពីលោក ប្រធានាធិបតី អាមេរិក យ៉ក ច្វីស ^{២៤} បានប្រកាស ប្តូរនយោបាយ របស់ សហរដ្ឋ អាមេរិក ចំពោះ ប្រទេសកម្ពុជា ។ នៅថ្ងៃ ២៤ ឧសភាឆ្នាំ ១៩៩០ ឧត្តមសេនីយ៍សាកស៊ុត សាខន បាន បង្កើតគណបក្សនយោបាយមួយ មានឈ្មោះថាគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយម»។ រីឯ លោក ស៊ីន សាន វិញ លោកសុខចិត្ត រក្សាការស្មោះត្រង់ ចំពោះសម្តេចនរោត្តម សីហនុ ដែលជាអ្នកបង្កើត ចលនាជាតិនិយម «ហ្នឹងស៊ីនបើច» ។

^{២៤} ឪពុក លោកប្រធានាធិបតី ដាប់ប៊ីហ្គី ច្វីស (George W. Bush)

ចំពោះ អង្គការ សហប្រជាជាតិ គោលដៅ មានតែមួយ ប៉ុណ្ណោះ គឺរៀបចំ ការ បោះឆ្នោតដោយសេរី នៅប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីឈានជានិរន្តរ៍ ឆ្ពោះទៅរក លទ្ធិប្រជា ធិបតេយ្យ។ រីឯ ចលនាកុម្មុយនិស្ត នៅក្នុងតំបន់ វិញ គឺ ធ្វើយ៉ាងណា ប្រក្រតយ លោក ហ៊ុន សែន ឲ្យទៅជាអ្នកដឹកនាំខ្មែរម្នាក់ ដ៏ចំបង នៅក្នុងបរិបទនយោបាយថ្មី ពោល គឺ ក្រោយពេលការបោះឆ្នោត។ និយាយមួយបែបទៀត គឺយុទ្ធសាស្ត្រ សម្រាប់ ទប់ទល់ នឹង អ្នកនយោបាយដែល មានទំនោរ ទៅរកបស្ចឹមប្រទេស។ បញ្ហាចំពោះមុខ គឺធ្វើយ៉ាង ណា ឲ្យសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ចូលរួមចំណែក សាជាថ្មីទៀត តែប៉ុណ្ណោះ។ រីឯ បញ្ហា មួយទៀត គឺធ្វើយ៉ាងណា ឲ្យគណបក្សរាជានិយម «ហ៊ុនស៊ីនប៉េច» ដឹកនាំដោយ ព្រះអង្គ ម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទូ ស្ថិតនៅក្នុងរង្វង់ចលនា កុម្មុយនិស្តថ្មីឲ្យបាន ទោះបី ក្សត្រអង្គ នេះ ដែលជាព្រះរាជបុត្រ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានត្រូវទីក្រុងវ៉ាស៊ីនតោន សង្ឃឹមច្រើនយ៉ាងណាក្តី ។ ដូចនេះដែរការ ឬការកិច្ច របស់លោក ហ៊ុន សែន នៅពេល នោះ មានទំហំធំក្រៃលែង ព្រោះរណសិរ្សរបស់លោក ពោលគឺ បក្សប្រជែង បានឈាន ពី ពីរដល់ បី នៅឆ្នាំ ១៩៩៧ ពោលគឺ គណបក្សរាជានិយម «ហ៊ុនស៊ីនប៉េច» ដឹកនាំ ដោយព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទូ មួយបែបទៀត ។ ប៉ុន្តែនៅទីបំផុត ក្រិត្យក្រម ភូមិសាស្ត្រ- នយោបាយ នៅតែជា កត្តាសំខាន់ដដែល។ ខ្ញុំនឹងលើកបញ្ហានេះ ទៅវិភាគថែមទៀតនៅ ចំពូកក្រោយ ហើយ សូមរំលឹកនិយាយ អំពី សភាពការណ៍ នៅឆ្នាំ ១៩៩០ បន្តមក ទៀត។ នៅថ្ងៃ ២៩ ឧសភា សម្តេចនរោត្តម សីហនុ បានយាងមកកាន់តួនាទី ជាប្រធាន «រដ្ឋាភិបាលជាតិ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា» វិញ បន្ទាប់ពី បានសុំឈប់ មួយរយៈកាល ពីថ្ងៃ ៧ ឧសភា។ នៅថ្ងៃ ៤ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៩០ ដដែល ព្រះអង្គបានយាងទៅជួបលោក ហ៊ុន សែន នៅទីក្រុងតូក្យូប្រទេសជប៉ុន ដើម្បីពិភាក្សាអំពីការបង្កើតក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់។

អភិក្រម សន្តិភាព

នៅ ប្រទេស កម្ពុជា

នៅឆ្នាំ ១៩៩០

La mise en place du processus de paix
au Cambodge

នៅថ្ងៃ១២ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩៩០ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ បានសម្រេចបង្កើតកម្លាំង កង ទ័ព សម្រាប់ធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅកម្ពុជា ។ នៅក្នុងអង្គប្រជុំ នាថ្ងៃ ១៣-១៤កុម្ភៈ នៅទីក្រុង ញ៉ូវយ៉ក ប្រទេសមហាអំណាចទាំង ៥ បានឈាន មកដល់ កិច្ចព្រមព្រៀងមួយ ដែល មានទាំងអស់ ៤ ចំណុច ៖ ១) ការកំណត់បែបបទ សម្រាប់ពិនិត្យថា តើប្រទេសរៀត ណាម បានដកកងទ័ព របស់គេ ចេញ ពីកម្ពុជា មែន ឬ ក៏យ៉ាងណា? - ២) ការចាំបាច់ ឲ្យឈប់មានការបាញ់គ្នា- ៣) ការចាំបាច់ បញ្ឈប់រាល់ជំនួយយោធា ពីសំណាក់ប្រទេស ជាប់ពាក់ព័ន្ធ ទៅឲ្យក្រុមខ្មែរនីមួយៗ - ៤) ការផ្អាកទ័ព នៃ ក្រុមខ្មែរនីមួយៗ នៅតាម កន្លែងផ្សេងៗ។ នៅថ្ងៃ ២១ កុម្ភៈ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន បាន មកជួបគ្នានៅទីក្រុងប៉ារីស ដើម្បីពិភាក្សា យល់ព្រមគ្នា អំពី ការដាក់កម្លាំងកងទ័ព អង្គ ការ សហប្រជាជាតិ នៅកម្ពុជាទៅតាមកម្រិតមួយ ឲ្យបានសមស្រប។ អ្នកដឹកនាំ បដិបក្ខ ទាំងពីរ ក៏បានពិភាក្សា គ្នាផងដែរ អំពី ការបង្កើត អង្គការ កំពូលមួយ សម្រាប់តំណាង អធិបតេយ្យ និងឯកភាពជាតិ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ។ ពីថ្ងៃ បន្ទាប់មក សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានប្រាប់ឲ្យដឹងថា ព្រះអង្គ នឹងទ្រង់យាងទៅគង់ ជាស្ថាពរ នៅក្នុង «ភូមិ សេរីភាព» គឺ តំបន់រំដោះមួយ ដែលកាន់កាប់ដោយកងទ័ព របស់ព្រះអង្គ។ នៅថ្ងៃ ២៦-២៧ និង ២៨ ខែកុម្ភៈ ដដែលនោះ ប្រទេសឥណ្ឌូណេស៊ី បានបើកអង្គប្រជុំ អន្តរ ជាតិមួយ ក្រោមការដឹកនាំ របស់ អ្នកតំណាង សន្និសីទទីក្រុងប៉ារីស ។ ក្រៅពីអ្នក តំណាង ខាង «រដ្ឋាភិបាលជាតិកម្ពុជា» និង ខាង «រដ្ឋកម្ពុជា» អ្នកតំណាងប្រទេស នៃ «សមាគម ប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ចំនួន ៦ នៅពេលនោះ ព្រមទាំងប្រទេស ៤ ទៀត

គឺ ប្រទេសបារាំង ប្រទេសលាវ ប្រទេសវៀតណាម និងប្រទេសអូស្ត្រាលី ក៏ បានចូលរួមដែរ ។ រីឯ កម្មវត្ថុ នៃអង្គប្រជុំ គឺ ផែនការសន្តិភាព របស់ ប្រទេសអូស្ត្រាលី ។ នៅក្នុងអង្គប្រជុំនោះ ភាគីខ្មែរទាំងសងខាង នៅតែរក្សាទីតាំងរបស់គេ ពីពេលមុន រៀងៗខ្លួន ដដែល ។ នៅ ថ្ងៃ ១២-១៣ មិនា អ្នកតំណាង ប្រទេសមហាអំណាចទាំង ៥ នៃ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ បានបើកអង្គប្រជុំមួយនៅទីក្រុងប៉ារីស ដើម្បីស្រុះស្រួលគ្នា អំពីការរៀបចំការបោះឆ្នោត នៅកម្ពុជា ។ នៅថ្ងៃ ៣០ ខែ មិនា ដដែលនោះ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានបញ្ជូន របស់កម្ពុជា បច្ចេកទេស របស់គេ មកប្រទេសកម្ពុជា ម្តងទៀត ដើម្បីពិនិត្យមើលទិដ្ឋភាព នៃ រដ្ឋបាលសម្រាប់ប្រតិបត្តិការ ជាយថាហេតុ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ស៊ីវិលពេញមួយខែ គឺ ពីថ្ងៃ ៨ ដល់ថ្ងៃ ២៤ មេសា ការប្រយុទ្ធគ្នា ផ្នែកយោធា រវាង ភាគីខ្មែរ មានលក្ខណៈ ខ្លាំងក្លា ខុសឆ្គង ។

នៅពេលដែល អង្គការ សហប្រជាជាតិ កំពុងរៀបចំ ដាក់ អភិក្រមសន្តិភាព នៅ កម្ពុជា ហើយនៅពេលដែលក្រុមខ្មែរ ទាំងសងខាង ប្រយុទ្ធគ្នា ផ្តាច់ព្រ័ត្រ ដើម្បីយករបៀប ធ្វើការចរចា ស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច នៃក្រុមខ្មែរ ខាង «រដ្ឋកម្ពុជា» គឺ របបហេង សារីន កាន់តែចុះទ្រុឌទ្រោមទៅៗ ជាលំដាប់ ។

នៅឆ្នាំ ១៩៩០ ហើយ ជាពិសេស នៅឆ្នាំបន្ទាប់ ដោយសហភាព សូវៀត កាត់ ចន្ទយប័កាតបួន នៃ ជំនួយទៅឲ្យ របប ហេង សារីន ស្ថានភាព សេដ្ឋកិច្ច នៃប្រទេសកម្ពុជាចុះស្រុតយ៉ាងខ្លាំង។ គេត្រូវទិញផលិតផលនាំចូល ទៅតាមការកំណត់ ថ្លៃផ្សារសេរី។ រីឯ ផលិតផលនាំចេញ ដូចជា កៅស៊ូ និង ឈើ ជាដើម ក៏ ចុះថយ ដែរ ។ ឧបករណ៍ សម្រាប់ ប្តូរផ្លាស់ម៉ាស៊ីន ការខ្វះខាត ជីវសម្រាប់ធ្វើរ៉ែស្រ ការខ្វះ ប្រេងឥន្ធនៈស៊ីវិល ធ្វើឲ្យដំណើរការ កសិកម្ម និង ឧស្សាហកម្មរំពឹងស្ទុះ។ ទៅតាមជនបទ ប្រជាជនខ្វះសព្វខ្វះ គ្រប់ ក្នុងការប្រកបអាជីវកម្ម របស់គេ ។ ជាការពិត ហើយដែលថានៅឆ្នាំ ១៩៨៩ របប ហេង សារីន មាន ផលិតផលស្រូវ អគ្គិរ គ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់ចិញ្ចឹម ប្រជាជន គឺ ២ លាន ៥ សែនតោន។ ទន្ទឹម នឹង ការកាត់ ចន្ទយជំនួយ ពីសំណាក់សហភាពសូវៀត បរិកាជាតិ ក៏មានឱនភាពដែរ គឺចុះ ៣៤ ភាគរយ នៅឆ្នាំ ១៩៩១ ជាហេតុធ្វើឲ្យ

អតិផរណា កើនក្នុងមួយឆ្នាំ។ នៅក្នុងកម្រិត ២០០ ភាគរយ។ បើនិយាយជាសរុបទៅ គឺអន់ជាង ស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច របស់ពួកខ្មែរក្រហមទៅទៀត។ ដោយសារគេកាន់កាប់តំបន់ប៉ៃ លិន ដែលសម្បូរទៅដោយត្បូង ពួកខ្មែរក្រហម មានប្រាក់រក្សាទុកដល់ទៅ ១០០ លាន ដុល្លារ ហើយបន្ថែមពីនោះ គេរកប្រាក់បាន ក្នុងមួយខែៗយ៉ាងតិចណាស់ ក៏ ៥ លាន ដុល្លារ ដែរ ។ ខាង របប ហេង សារីន ប្រាក់ចំណូលបានមកពី ការនាំចេញក្នុងមួយឆ្នាំ។ គឺ ត្រឹម ៥០ លានដុល្លារប៉ុណ្ណោះ នៅក្នុងនោះ ប្រាក់ចំណូល ស្ថិតនៅក្នុងកម្រិត ៤០ ភាគ រយ។ ប៉ុន្តែ ការផ្តោះប្តូរដោយសេរី មិនមែន ទាំងស្រុងក្តី អវិជ្ជមានប៉ុណ្ណោះទេ។ ទន្ទឹម នឹងស្ថានភាពនេះ គេក៏ សង្កេតឃើញផងដែរថា សហគ្រាស ផលិតកម្ម ឯកជន បានកើនចំនួន ហើយតាមរយៈនោះ ប្រទេសកម្ពុជាក៏ចាប់ផ្តើម រីកចម្រើនទៅតាមនោះ ដែរ ។

ផែនការ ក្របខ័ណ្ឌ នៃ កិច្ចព្រមព្រៀងរួម នៃ គូភាគីខ្មែរ របស់ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍

នៃ ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការសហប្រជាជាតិ

Le Plan cadre des Accords politiques
globaux conçu par les 5 Permanents
du Conseil de sécurité de l'O.N.U.

នាអង្គប្រជុំថ្ងៃ ២៧-២៨ សីហា ឆ្នាំ ១៩៩០ នៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក ពោលគឺ អង្គប្រជុំលើកទី ៦ ប្រទេសមហាអំណាច ទាំង ៥ បានបង្កើតផែនការមួយ គឺ ក្របខ័ណ្ឌ នៃកិច្ចព្រមព្រៀង នយោបាយរួមមួយ នៃអធិការណ៍ខ្មែរ ។ ផែនការនេះ ដែលបែកចេញ ជា ៥ ចំណុច លើកឡើង អំពីបញ្ហាសំខាន់ៗចាំបាច់ សម្រាប់ឈាន ឲ្យបានដល់ដំណោះស្រាយ នយោបាយ ៖ ១) ការស្រុះស្រួលគ្នាមួយ នៅក្នុងរយកាលឆ្លងកាត់ ស្តី ពី រដ្ឋបាល នៃប្រទេសកម្ពុជា នៅពេលមុនការបោះឆ្នោត។ ២) ការស្រុះស្រួលផ្នែកយោធា នៅក្នុងរយកាលឆ្លងកាត់ ។ ៣) ការបោះឆ្នោត ក្រោមការឧបត្ថម្ភ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ ៤) ការការពារសិទ្ធិមនុស្ស ។ ៥) ការធានាអន្តរជាតិ ។ ចំណុចសំខាន់ ជាងគេ ដែលមានចែង នៅជំពូកទី ១ គឺការផ្តល់អំណាចជាបណ្តោះអាសន្ន របស់ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ខ្ពស់ ទៅឲ្យ «អាជ្ញាធរ បណ្តោះអាសន្ន» នៃ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ដែលគេហៅថា «អាប្រូឌុច» (A.P.R.O.N.U.C.)^{២៦} ។ នៅក្នុងផែនការក្របខ័ណ្ឌ នៃ ការស្រុះ ស្រួលគ្នានោះ ដែលមានទាំងអស់ ៣៦ មាត្រា គេសង្កេតឃើញមានចំណុច មួយដែរ គឺថាក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ ត្រូវផ្តល់យោបល់ របស់ខ្លួន ទៅឲ្យ «អាប្រូឌុច» ហើយ «អាប្រូឌុច» នឹងសម្របតាម នៅក្នុងករណី ដែលមានការយល់ព្រមពី ក្រុមប្រឹក្សា ជាតិ ទាំងមូល ពោល គឺសមាជិក ទាំង ៤ នៃ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ហើយ នៅក្នុង

^{២៦} Autorité Provisoire de l'O.N.U. au Cambodge

ករណីដែលការផ្តល់ យោបល់នោះស្របទៅនឹងទិសដៅ នៃការដោះស្រាយរួម។ ចំណុច សំខាន់មួយទៀត នៃក្របខ័ណ្ឌ នៃ កិច្ចព្រមព្រៀង គឺត្រូវរៀបចំយ៉ាងណា បង្កើតនូវ លក្ខណៈនយោបាយ អព្យាក្រឹតមួយ ឲ្យបានសម្រាប់ការបោះឆ្នោត ។ ដូចនេះ អង្គការ នានា ដែលអាចធ្វើការគាបសង្កត់ ទៅលើ ដំណើរការបោះឆ្នោតត្រូវ ស្ថិតនៅក្រោម អំណាចរបស់អង្គការ សហប្រជាជាតិទាំងអស់ ។ នៅក្នុងន័យនេះ ក្រសួងការបរ ទេស ក្រសួងការពារជាតិ ហិរញ្ញវត្ថុ សន្តិសុខ សាធារណៈ និង ក្រសួងព័ត៌មាន ត្រូវ ស្ថិតនៅក្រោមអាជ្ញាធរ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ជាក់លាក់ ។ ដូច្នេះឃើញថា បើយោង ទៅតាមផែនការនេះ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» ពោលគឺ របប ហេង សារិនពុំអាចធ្វើអ្វី បានទេ ហើយ បាត់បង់នូវទីតាំងដើម និងការទាមទារ របស់គេស្ថិតតែទាំងអស់ ។ ផែនការក្រប ខ័ណ្ឌនេះ ទទួលស្គាល់ ជាផ្លូវការ នូវរបប នយោបាយរបស់ ខ្មែរក្រហម ទោះបីគេមាន សមាជិកតែពីររូប នៅក្នុងក្រុមប្រឹក្សាជាតិក្តី ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ដែលមាន សមាជិកទាំង អស់ ១២ រូប។ ទន្ទឹមនោះ របប ហេង សារិន ត្រូវបាត់សិទ្ធិ គ្រប់គ្រងទឹកដី ប្រមាណ ៩០ ភាគរយ និង ប្រជាជន ផងទៀត។ របប ហេង សារិន នៅពេលនោះ គ្មានលេស អ្វីទៀត ក្រៅពីយកពាក្យ «អធិបតេយ្យ» មកសំអាងទេ ទោះបីការកើតឡើង នៃ របប របស់គេ បានចាប់ផ្តើមពីការបាត់អធិបតេយ្យនេះក្តី ហើយដូចនេះ ពុំអាចយកទៅប្រៀប ធៀប នឹង ករណី នៃ ប្រទេស ណាមីប៊ី បានឡើយ ។

ជំពូកទី ២ នៃ ផែនការក្របខ័ណ្ឌ ទាក់ទង នឹងការស្រុះស្រួលផ្នែកយោធា។ យោងទៅតាមផែនការនោះ អង្គការ «អាប្រូឌុច» ឬ «អាជ្ញាធរ បណ្តោះអាសន្ន» នៃ អង្គការ សហប្រជាជាតិនៅកម្ពុជា» មានបេសកកម្មមួយចំនួន ដូចតទៅ ៖ ១) ត្រួតពិនិត្យការឈប់បាញ់គ្នា -២) ពិនិត្យការដកកងទ័ពរៀតណាម និងបញ្ឈប់ រាល់ជំនួយ យោធា មកពីខាងក្រៅ - ៣) ការរាវរក និង ការដកហូត កន្លែងលាក់អាវុធ ផ្សេងៗ របស់គូភាគីខ្មែរនីមួយៗ ហើយទន្ទឹមនោះ បង្កាត់ហ្វឹកហ្វឺនជនជាតិខ្មែរឲ្យចេះដក «មិន»។ បេសកកម្ម ដ៏ពិបាកមួយទៀត គឺការដកហូត អាវុធ ព័កដទៃរបស់ ភាគីខ្មែរនីមួយៗ។

នេះ ជាការងារមួយ ដ៏ស្មុគស្មាញ ។ ចំពោះរបប ហេង សារីន គ្មានការពិបាកទេ ប៉ុន្តែ ចំពោះកម្លាំងតស៊ូ ជាពិសេសចំពោះ ពួកខ្មែរក្រហម បញ្ហាបោះឆ្នោត ស្ទើរតែ ដោះមិន រួច ព្រោះថា ពួកនេះ បង្កប់កម្លាំង របស់ គេ នៅស៊ីជម្រៅគ្រប់ ទីកន្លែង គឺ ប្រមាណ ២ ភាគ ៣ នៃ ទឹកដីខ្មែរ ជាពិសេសនៅក្នុងព្រៃ ដូចជា ព្រៃ ភ្នំក្រវាញ ជាដើម។ ដូចនេះ ការប្រមូល កងទ័ព ខ្មែរក្រហមទាំងអស់ យកមកដាក់ មួយកន្លែង ជាការមួយ ដែលពុំ អាចធ្វើទៅបានទេ។ របប ហេង សារីន បានយកសកាតការណ៍នេះ ធ្វើជាលេស តែម្តង ដោយ អះអាងថា ខ្មែរក្រហម មានលទ្ធភាពគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីដណ្តើមយកអំណាច។ ជំពូកទី ៣ នៃ ផែនការក្របខ័ណ្ឌ លើកឡើង អំពីការបោះឆ្នោត ក្រោមការឧបត្ថម្ភ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ ចំណុចសំខាន់ ដែលគេអាចដក ចេញពីចំណុចទី ៣ នេះ គឺថា អនាគតរដ្ឋធម្មនុញ្ញ នៃប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវផ្អែកទៅលើ លទ្ធផល នៃ ការ បោះឆ្នោត គឺមិនមែន ទៅលើ ការចរចា រវាង គូភាគីខ្មែរទេ ។ នៅចំពោះមុខ ផែនការ ក្របខ័ណ្ឌនេះ របប ហេង សារីន ខិតខំធ្វើយ៉ាងណា ដើម្បីអាច មានវត្តមាន របស់គេ បន្តទៅទៀតនៅ ក្នុងការបោះឆ្នោតសារីនេះ តែប៉ុណ្ណោះ ។

ទីតាំង របស់ គូភាគីខ្មែរទាំង ៤

នៅចំពោះមុខ ផែនការ ក្របខ័ណ្ឌ

របស់ ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ

អង្គការ សហប្រជាជាតិ

Les quatre factions rivales cambodgiennes
Face au Plan cadre des Accords proposé
par les cinq Grands du Conseil de Sécurité
de l'O.N.U.

ក្រៅពីការតម្រូវ ឲ្យដកហូតអាវុធពី គូភាគីខ្មែរ ផ្សេងៗ និង ការបញ្ឈប់រាល់ ជំនួយយោធា មកពីខាងក្រៅ ជំពូកទី ៣ នៃផែនការកំណត់ បែបបទទូទៅ នៃ ការ បោះឆ្នោត ប្រជាធិបតេយ្យ ដោយមាន ការទំនុកបម្រើ ពីអង្គការ សហប្រជាជាតិ។ ចំណុចដែលពិបាកបំផុត គឺ ការកំណត់ ចរិតលក្ខណៈ អំពី សញ្ជាតិ នៃ ពលរដ្ឋខ្មែរ ព្រោះត្រូវធ្វើយ៉ាងណា កុំឲ្យជនជាតិវៀតណាមដែលស្ថិតនៅលើទឹកដីខ្មែរ អាចចូលរួម ក្នុងការបោះឆ្នោត។ បញ្ហា សំខាន់បំផុត នៅក្នុងស្ថាភាពនៃ ផែនការនោះ គឺ ការបង្កើត សកាធម្មនុញ្ញ ដើម្បីឆាកែតែង រដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយ ដែលឈរនៅលើលទ្ធផល នៃ ការ បោះឆ្នោត ជាសេរី និង ជាទូទៅ គឺ មិនមែនឈរនៅលើ ការចរចាណាមួយ រវាង គូភាគីខ្មែរនោះទេ ។ គោលការណ៍នេះ បានធ្វើឲ្យភាគី ខ្មែរ នៃ «រដ្ឋកម្ពុជា» ពោល គឺ របប ហេង សារីន មាន ការព្រួយបារម្ភយ៉ាងខ្លាំង ដូចភាគីខ្មែរ ក្រហមដែលមាន ចិនគាំទ្រ ដូច្នេះដែរ។ ប៉ុន្តែ ភាគីចុងក្រោយនេះ ដែលបានត្រូវរបប ហេង សារីន ថ្កោលទោស ពី បទប្រល័យពូជសាសន៍ ពុំ បានត្រូវ ផែនការក្របខ័ណ្ឌនោះ បញ្ជាក់ឲ្យបានច្បាស់ អំពី បញ្ហានេះទេ ជាហេតុធ្វើឲ្យរបប ហេង សារីន មិនយល់ស្រប ព្រោះគេចង់ ឲ្យរបបនេះ បាត់អត្តិភាព របស់គេ តែម្តង ជាពិសេស អ្នកដឹកនាំ ធំៗ នៃ របបនេះ។ នៅក្នុងជំពូក

ស្តី ពី សិទ្ធិមនុស្ស ផែនការក្របខ័ណ្ឌ គ្រាន់តែចែង ដូច្នេះថា «ត្រូវចាត់វិធានការចាំបាច់ សម្រាប់ធានា ការគោរព សិទ្ធិមនុស្ស មិន ឲ្យនយោបាយ និង របៀបរបប បែបផែន ដែលមាន នៅអតីតកាល រំលឹកវិញ បានប៉ុណ្ណោះ ។ ចំណុចសំខាន់មួយទៀត ដែល មានចែង នៅជំពូក ចុងក្រោយបង្អស់ គឺ ការតម្រូវឲ្យប្រទេសកម្ពុជាថ្មី រក្សា និង ការពារឲ្យបាន ទូទៅ ឯករាជ្យ អធិបតេយ្យ និង បូរណភាពដែនដី ទូទាំង ឯកភាពជាតិ និង អព្យាក្រឹតភាព ជានិច្ចនិរន្ត របស់ខ្លួន ។ ចំណុចទាំងឡាយនេះ ចាំបាច់ត្រូវ មានចែងនៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ របស់ ប្រទេសកម្ពុជា ។ នៅក្នុងន័យនេះ ប្រទេសទាំងឡាយ ដែលបានចូលរួម ក្នុងសន្និសីទ អន្តរជាតិ ទីក្រុងប៉ារីស ត្រូវចុះហត្ថលេខាទៅលើ កិច្ចព្រមព្រៀងមួយ ដើម្បី ទទួលស្គាល់ គោលការណ៍ ទាំងឡាយនេះ ។ តាមរយៈមាត្រាមួយក្នុងចំណោមមាត្រា ឯទៀតៗ ស្តីពី អព្យាក្រឹតភាព ប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវលុបចោល ទាំងអស់ ទូទៅ សន្និសីទ និង កិច្ចព្រមព្រៀង ទាំងឡាយ ដែលប៉ះពាល់ ដល់ គោលការណ៍នេះ ។

ចំពោះអត្ថន័យ និង អត្ថបទជាក់ស្តែង ដែលបានត្រូវលើកឡើង នៅក្នុងផែនការក្របខ័ណ្ឌនេះ ស្តីពីអព្យាក្រឹតភាព របបហេង ស៊ីន មានការស្នាក់ស្នើច្រើន។ ដូចនេះគេបានកេរលេស ជាច្រើន ដើម្បីទាមទារឲ្យមាន ការកែលម្អថែមទៀត ដោយអះអាងថា ផែនការនេះ គ្រាន់តែជាឯកសារ ជាមូលដ្ឋាន ប៉ុណ្ណោះ។ ប៉ុន្តែខាងអ្នកតស៊ូ ដេញកងទ័ព វៀតណាម ឯនោះវិញ គេមានការពេញចិត្តទាំងអស់ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី នៅក្នុងអង្គប្រជុំមួយ នាថ្ងៃ ៨ និង ថ្ងៃ ១០ កញ្ញា នៅទីក្រុងយ៉ា កាតា ប្រទេស ឥណ្ឌូណេស៊ី អ្នកតំណាងគូកាតីខ្មែរទាំង ៤ ក៏ បានសុខចិត្តទទួលយក ឯកសារ ក្របខ័ណ្ឌ ដែលប្រទេសមហាអំណាចទាំង ៥ នៃ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ បានស្នើឡើងនោះដែរ ។ ចំពោះ ចំណុចមិនចុះសម្រុងគ្នា គេ និង យកទៅ ចរចា នៅពេលក្រោយទៀត ។ នៅក្នុងអង្គប្រជុំនោះ សំណើដ៏ពីរ បានត្រូវគូកាតី ទាំងអស់ សុខចិត្តទទួលយក គឺ ការបង្កើតក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ ដែលមាន សមាជិកទាំងអស់ ចំនួន ១២ រូប គឺខាង របប ហេង ស៊ីន ៦ រូប ហើយ ពីររូប សម្រាប់ គណបក្សនីមួយៗ នៃចលនាតស៊ូ។ តាមរយៈការស្រុះ

ស្រួលគ្នា ត្រង់ចំណុចនេះ គេអាចនិយាយបានថា របប ប៉ុល ពត បានធ្វើសម្បទានមួយដ៏ធំ ។ ប៉ុន្តែដោយសារម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានស្នើឡើង ទូទៅ ចំណុចមួយទៀត សុំឲ្យ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ មានអំណាច តែងតាំង សមាជិក ទី ១៣ ការចរចា ក៏ រាំងស្ទះ អស់រយៈពេល ៦ ខែ គឺ តាំងពី អង្គប្រជុំ នាថ្ងៃ ១៧ កញ្ញា នៅទីក្រុងប៉ារីសកកមក ។ របប ហេង ស៊ីន យល់ឃើញដូច្នេះថា បើតែងតាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅក្នុងគណប្រធានក្រុមប្រឹក្សា ចលនាតស៊ូ អាចនឹងមានប្រៀប។ ដើម្បីសម្រួល សំណើនេះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏ស្នើសុំ ឲ្យមាន សមាជិក ទាំងអស់ ១៤ រូប តែម្តង ហើយតែងតាំង លោក ហ៊ុន សែន ជាអនុប្រធានក្រុមប្រឹក្សា ។ ប៉ុន្តែសំណើនេះ បានត្រូវពួកប៉ុល ពត និង លោក ស៊ីន សាន ប្រធាន «រណសិរ្សជាតិ រំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» ដែលជាអ្នកប្រជាធិបតេយ្យកណ្តាលនិយម ប៉ុន្តែ ដែលមានទិដ្ឋភាពទៅរក សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ច្រានចោលទៅវិញ ។

ការមិនយល់ព្រម របស់ របប «រដ្ឋកម្ពុជា»^{២៧}

អំពី ផែនការ ក្របខ័ណ្ឌ របស់ ក្រុមប្រឹក្សា

សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ

Le refus du régime de l'Etat du Cambodge
de souscrire au Plan du cadre des Accords des
Cinq Grands du Conseil de Sécurité de l'O.N.U.

ក្រោយអង្គប្រជុំ ទីក្រុងយ៉ាកាតា ខាថ្ងៃ ៩ និង ១០ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៩០ ទោះបី ភាគីខ្មែរ ទាំង ៤ សុទ្ធចិត្ត ទទួលយក ផែនការក្របខ័ណ្ឌ របស់ ប្រទេស មហាអំណាច ទាំង ៥ នៃ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិក្តី ក៏របប «រដ្ឋកម្ពុជា» នៅមានការស្តារកម្លាំងដែរ ព្រោះមានចំណុចមួយចំនួន ដែលខុសពីគោលដៅ របស់គេ។ លោក ហ៊ិន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» ពុំពេញចិត្ត និង តួនាទី របស់ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ទេ ព្រោះលោកចង់ឱ្យ អង្គការនេះ គ្មានអំណាច អ្វីទាំងអស់ គឺ គ្រាន់តែស្ថិតនៅ ជាមិត្តរូបប៉ុណ្ណោះ។ យោងទៅតាមផែនការក្របខ័ណ្ឌ ខ្មែរក្រហម ដែលមានអ្នកតំណាង របស់គេ ២ រូបនៅក្នុងក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ក៏បានត្រូវ ទទួលស្គាល់ផងដែរ។ ខាង «រដ្ឋាភិបាលជាតិ»^{២៨} ដែលមានខ្មែរ ៣ ក្រុមជា សមាសភាព

^{២៧} អង្គប្រជុំ វិសាមញ្ញរដ្ឋសភា ខាថ្ងៃ ២៩-៣០ មេសា ឆ្នាំ ១៩៨៩ បានប្តូរឈ្មោះ របប សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្ត កម្ពុជា មក ជា «រដ្ឋកម្ពុជា» ដូច្នេះវិញ ។

^{២៨} ឈ្មោះ រដ្ឋាភិបាល តស៊ូប្រឆាំង និង កងទ័ព វៀតណាមនៅលើទឹកដីខ្មែរ ។ រដ្ឋាភិបាលនេះ បានត្រូវបង្កើតឡើង នៅ ថ្ងៃ ២២ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៨២ នៅ ទីក្រុងភ្នំពេញ លំពូ ប្រទេសម៉ាឡេស៊ី ហើយដែល កាលនោះ មានឈ្មោះថា «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជា

គឺ ក្រុមខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត ក្រុមរាជានិយម របស់ សម្តេច សីហនុ និង ក្រុមអ្នក ប្រជាធិបតេយ្យ ដឹកនាំដោយ លោក ស៊ីន សាន គេមាន អ្នកតំណាងទាំងអស់ ៦ រូប គឺ អ្នកតំណាង ២ រូប សម្រាប់ក្រុមនីមួយៗ។ ខាង របប «រដ្ឋកម្ពុជា» គេ ក៏មាន អ្នក តំណាង ៦ រូបដែរ ។ បញ្ហាដែលបោះឡើង នៅពេលនោះ គឺ ការតែងតាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលជា ប្រធានរដ្ឋាភិបាលចម្រុះ ជា សមាជិកទី ១៣ នៃក្រុមប្រឹក្សា ជាតិជាខ្ពស់ ដែលជាហេតុ ធ្វើឱ្យបាត់តុល្យភាព នៃក្រុមប្រឹក្សា។ ប៉ុន្តែ មិនមែនត្រឹមតែ តួនាទី នៃក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់នេះទេ ដែលរបបហេង សារីន-ហ៊ិន សែន -ជា ស៊ីម ចង់ធ្វើការតវ៉ា ។ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» ចង់ឱ្យក្រុមខ្មែរនីមួយៗ គ្រប់គ្រងតែទឹកដី ដែលខ្លួន កាន់កាប់ប៉ុណ្ណោះ ហើយ មិនឱ្យ រំលាយ របប របស់គេ មុនការបោះឆ្នោតឡើយ។ មុន ពេលអង្គប្រជុំ បណ្តាអ្នកជំនាញការ នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា ខាថ្ងៃ ៩ វិច្ឆិកា របប ហេង សារីន-ហ៊ិន សែន បានធ្វើ អនុស្សរណៈ (mémoire) មួយ ទៅឱ្យលោក រ៉ូឡង់ ឌុយម៉ាស៍ រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេស បារាំង។ របប ហេង សារីន-ហ៊ិន សែន បានស្នើ ដូច្នេះ ថា : អង្គការ «អាប្រុនុច» មិនត្រូវមាន តួនាទី ជា អ្នករក្សាសន្តិភាពទេ គឺ គ្រាន់តែ ជា អង្គការ សម្រាប់រៀបចំ ការបោះឆ្នោតតែប៉ុណ្ណោះ ។ អង្គការនេះត្រូវពិនិត្យ ក្រសួងទាំង ៥ នៃ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» តែនៅក្នុងវិស័យ ដែលទាក់ទង និងការបោះឆ្នោតប៉ុណ្ណោះ ។ ចំពោះការទុកស្តុកអាវុធ (stocks d'armes) របប «រដ្ឋកម្ពុជា» ស្នើសុំឱ្យភាគី នីមួយៗ រក្សា និង ទុកអាវុធ របស់គេ ក្រោមការត្រួតពិនិត្យ របស់ អង្គការ «អាប្រុនុច» សិន ទ្រមាំ មាន រដ្ឋាភិបាលមួយ ក្រោយការបោះឆ្នោត ។ នៅក្នុង អនុស្សរណៈនោះ របប

ប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K..D.) ។ គឺជារដ្ឋាភិបាល ក្រៅប្រទេស ដែលមាន ក្រុមខ្មែរក្រហម ក្រុមរណសិរ្សជាតិ រំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ ដឹកនាំដោយ លោក ស៊ីន សាន និង ក្រុម អ្នកសីហនុនិយម ចូលរួម ។ នៅថ្ងៃ ៣ កុម្ភៈឆ្នាំ ១៩៩០ រដ្ឋាភិ បាលចម្រុះ ក្រៅប្រទេសនេះ ប្តូរឈ្មោះ មកជា «រដ្ឋាភិបាលជាតិ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា» វិញ ។

«រដ្ឋកុម្មុជា» គឺ របប ហេង សារីន-ហ៊ុន សែន ក៏បាន ស្នើសុំផងដែរ ឲ្យវត្តមាន របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅកម្ពុជា មាន ថេរវេលាតែ ៩ ខែ ប៉ុណ្ណោះ ក្រោយការចុះ ហត្ថលេខា នៃ កិច្ចព្រមព្រៀង ។

ដើម្បី កុំឲ្យការអនុវត្តន៍ ផែនការក្របខ័ណ្ឌ រាំងស្ទះ ប្រទេសមហាអំណាចទាំង ៥ នៃ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានបើក អង្គប្រជុំមួយទៀត នៅថ្ងៃ ២៥ និង ២៦ វិច្ឆិកា នៅទីក្រុងប៉ារីស ។ អង្គប្រជុំ បានធ្វើការលំអិតថែមទៀត អំពី ការដោះស្រាយ ទំនាស់នយោបាយ ទូទៅ ដោយរក្សាខ្ជាប់នូវមូលដ្ឋាន នៃផែនការក្រប ខ័ណ្ឌ ដែលបានត្រូវកំណត់ នៅថ្ងៃ ២៤ សីហា ។ បញ្ហាដកអាវុធ បញ្ហាការបោះឆ្នោត និង បញ្ហាស្តី ពីទំនាក់ទំនង រវាងក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ខ្ពស់ និង អង្គការ«អាប្រុច» ក៏បាន ត្រូវលំអិតបន្ថែមដែរ ។ ប៉ុន្តែ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ របប ហេង សារីន-ហ៊ុន សែន នៅ តែមិនយល់ស្របដែរ។ នៅពេលនោះ គេសង្កេតឃើញថា ប្រទេសវៀតណាម ក៏ មិនយល់ស្របដូចរបប ហេង សារីន ដែរ ជាពិសេសត្រង់ចំណុចព្រមព្រៀងគ្នាមួយ ស្តី ពីការត្រូវ រំលាយ របប «រដ្ឋកុម្មុជា» មុនការបោះឆ្នោត ។ អស់រយៈ ពេល ជាច្រើនខែ របប ហេង សារីន - ហ៊ុន សែន ខិតខំពង្រឹងទំនាស់របស់គេ ដោយទាមទារ មិនឲ្យគេ ដកហូត អាវុធ ពី កងទ័ព របស់ ខ្លួន មុនការបោះឆ្នោត ហើយ មិនព្រមឲ្យអង្គការ សហប្រជាជាតិ ត្រួតពិនិត្យ ក្រសួងទាំង ៥ របស់ គេផងទៀត ដោយសំអាង ទៅលើ គោលការណ៍ អធិបតេយ្យ ។ ទន្ទឹមនោះ របប «រដ្ឋកុម្មុជា» ក៏ ទាមទារផងដែរ ឲ្យគេ បញ្ជូនពួកដឹកនាំ ខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត ទៅឲ្យតុលាការកាត់ទោស ពី បទប្រល័យ ពូជសាសន៍ គឺ មានន័យថា ត្រូវដកសមាសភាព ក្រុមនេះឲ្យចេញផុត ពី ការបោះ ឆ្នោត ។ នៅពេលដែល ទំនាស់នេះ ស្តង់ចេញឡើង ពួកខ្មែរកុម្មុយនិស្ត ប្រកាន់គំនិត ថាសំ នាំគ្នាលើកឡើង អំពី គម្រោងការណ៍ ដ៏ចម្លែកមួយ គឺ ពួកគេចង់ឲ្យមាន សម្ព័ន្ធ ភាព រវាងជនកុម្មុយនិស្ត គាំទ្រដោយ ទីក្រុងប៉េកាំង និង ជនកុម្មុយនិស្ត គាំទ្រដោយ ទីក្រុងហាណូយ ។ គម្រោងការណ៍នេះ ដែលបានត្រូវរដ្ឋធានី ទាំងពីរនេះគាំទ្រ បាន ត្រូវ លោកហ៊ុន សែន រំលាយចោល អស់ទៅវិញ។

ការប្រយុទ្ធគ្នា រវាង គូភាគីខ្មែរ បដិបក្ខ ក្រោយអង្គប្រជុំ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ខ្ពស់ នៅ ទីក្រុង ប៉ារីស នាខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៩០

Lutte entre les factions rivales cambodgiennes
après la réunion du CNS à Paris en décembre
1990

នៅថ្ងៃ ២១-២២ និង ២៣ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៩០ សមាជិកក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ខ្ពស់ទាំង ១២ រូប បានមកចូលរួមប្រជុំនៅទីក្រុងប៉ារីស ដោយមាន វត្តមាន នៃសហប្រធានទាំងពីរ នៃ សន្និសីទ ទីក្រុងប៉ារីស និង អ្នកតំណាងអង្គការ សហប្រជាជាតិ វ៉ាហ្វីនីន អាម៉េដ ។ នៅក្នុង អង្គប្រជុំនោះ សហប្រធានបារាំង បានខិតខំរុញច្រាន ឲ្យគូភាគីខ្មែរទាំង ៤ ស្រុះ ស្រួលមូលមតិគ្នា ដើម្បីកសាង សន្តិភាព និង សន្តិមជាតិឡើងវិញ ដោយរំដួលថា :បើ ខ្មែរគ្មាន ឆនៈខិតខំរកច្រកចេញនោះទេ សហគមន៍អន្តរជាតិ ក៏មិនអាចគិតគូរបញ្ហាខ្មែរ ហេតុបានដែរ។ ខាងអ្នកតស៊ូ ទាំងបីក្រុម គេបានស្រុះស្រួលគ្នាទទួលយក ផែនការក្រប ខ័ណ្ឌ ទាំងស្រុង ប៉ុន្តែខាង «រដ្ឋកុម្មុជា» ដែលពុំបានសម្រេច នូវ គោលដៅ របស់គេ គេពុំពេញចិត្ត នឹង ផែនការនោះទេ ។ អ្នកតំណាង អង្គការសហប្រជាជាតិ បានចេញ កំណត់ហេតុ ក្រៅផ្លូវការមួយ បញ្ជាក់ថា : បញ្ហាដែលនៅសេសសល់ នឹង ត្រូវយក ទៅពិនិត្យ ស៊ើបជ្រាវ នៅពេលក្រោយ ។ នៅពេលនោះ គឺ នៅ ពេលដែលអង្គប្រជុំ កំពុងតែប្រព្រឹត្តទៅ ស្រាប់តែលោក ហ៊ុន សែន អ្នកតំណាង «រដ្ឋកុម្មុជា» ខ្យល់គរ តែ ម្តង ហើយត្រូវគេដឹកទៅព្យាបាល ជាបន្ទាន់ នៅមន្ទីរពេទ្យ ។ សូមកត់សំគាល់ថា ផែន ការក្របខ័ណ្ឌ មានទិសដៅមួយយ៉ាងច្បាស់ គឺផ្តាច់ប្រទេសកុម្មុជា ឲ្យចេញផុតស្រឡះ ពីបញ្ហាអន្តរជាតិ មានន័យថា បើខ្មែរដោះស្រាយ បញ្ហាខ្លួន មិនបានទេ គឺវាជា រឿង របស់ខ្មែរ សុទ្ធសាធ ។ បើ ផែនការនោះ ពុំទទួលស្គាល់ អត្ថិភាព នៃ ពួកខ្មែរក្រហម

ទេនោះ ចិន ច្បាស់ ជាពុំសុទចិត្តឡើយ ហើយនៅក្នុងករណីនោះ ផែនការ សន្តិភាព ក៏ ពុំអាចអនុវត្តបានដែរ។ អ្វីដែលគូកាត់ខ្មែរ ត្រូវយល់ នៅពេលនោះ គឺថា ចាប់ពីពេល នោះតទៅ បើខ្មែរ កេចកេចញ ជាមួយគ្នាមិនឃើញទេ គឺមានតែការវាយគ្នាហុត ដល់ ខ្សោះឈាមដាច់ខ្យល់ខ្លួនឯងតែម្តង ហើយដោយប្រើមធ្យោបាយខ្លួនឯងផ្ទាល់។ ប្រទេស ចិន គ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីជំរុញ ឲ្យខ្មែរក្រហមទទួល យកផែនការនោះទេ ព្រោះ ប្រទេសថៃ បានបិទច្រក មិនឲ្យ ចិនដឹកអាវុធ ទៅឲ្យខ្មែរក្រហមរួចទៅហើយ។ រីឯ ខាង «រដ្ឋកម្ពុជា» គឺ ជាបឋម្យ ដែលអន្តរ ជាតិ ពុំអាចទទួលស្គាល់បានទេ បើយោងទៅ តាមគោលការណ៍អន្តរជាតិ ។ និយាយមួយបែបទៀត ខាងខ្មែរក្រហមប៉ុល ពត និង ខាងខ្មែរក្រហម ហេង ស៊ីន ខាងណា ក៏ ត្រូវមតិ អន្តរជាតិ ថ្កោលទោស ដូចតែគ្នា ។ ម្ខាងត្រូវគេ ថ្កោលទោស ពីបទ ប្រល័យពូជសាសន៍ឯង ហើយម្ខាងទៀត កើតចេញ ពីការឈ្លានពាន របស់ កងទ័ពវៀតណាម ។

តាមការពិតទៅ ក្រៅពីក្រុមអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ របស់ លោក ស៊ីន សាន និង ក្រុមអ្នករាជានិយម ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូទិ៍ គ្មានក្រុមណាមួយ ដែលត្រូវចេញមុខ នៅពេលបោះឆ្នោតទេ ក៏ប៉ុន្តែគេពុំអាចបំភ្លេចក្រុមកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរ ក្រុមនោះបានទេ ព្រោះជា ក្រុមដែលមាន កម្លាំងប្រយុទ្ធ ធំជាងគេផង ហើយដែលជា មូលដ្ឋាន នៃអធិការណ៍ខ្មែរទាំងមូលផង។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី មានតែច្រកមួយ ប៉ុណ្ណោះ សម្រាប់ឲ្យខ្មែរអាចចាប់ផ្តើម កសាងប្រទេសសាជាថ្មី នោះ គឺការបោះឆ្នោត ដោយសេរី និង ប្រកបទៅ ដោយគតិយុត្តិធម៌ ។ ផែនការគ្របដណ្តប់ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ សន្តិភាព ធ្ងន់ ទៅលើចំណុចនេះ ។ ដើម្បីអនុវត្តគោលការណ៍នេះ ដើម្បីលុបលាងកំហុស របស់គេពីពេលមុន ប្រទេសមហាអំណាច ដែលធ្លាប់បានជាប់ពាក់ព័ន្ធក្នុងអធិការណ៍ខ្មែរ សុទចិត្តចាយប្រាក់ប្រមាណ ១ ពាន់ ៥០០លានដុល្លារ ដើម្បីរៀបចំ ការបោះឆ្នោត នៅកម្ពុជា។ នៅដើមឆ្នាំ ១៩៩១ ខ្មែរបន្តវាយគ្នា របេះរំលោភទៀត ប៉ុន្តែ ម្តងនេះ ដោយ គ្មានជំនួយពីក្រៅ សង្គ្រាមក្នុងស្រុកនេះ ពុំមានទ្រង់ទ្រាយធំទេ ។ នៅចំពោះមុខ សភាព ការណ៍នេះ ប្រទេសមហាអំណាចទាំងប្រាំ ធ្លាក់ទឹកចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ។ មុនពេលដែលវៀត

ណាម និងចិន ទិតជិតគ្នាវិញ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» ក៏ធ្វើ ការវាយលុក មួយ ដ៏ធំ ទៅលើ កម្លាំងអ្នកតស៊ូ ។ ការវាយប្រហារនេះ ដែលបានប្រព្រឹត្តទៅ អស់រយៈពេល ៥ ខែ គឺ ពីខែមករា ដល់ខែឧសភា ពុំបានហុចនូវលទ្ធផល អ្វីទាំងអស់ ទោះបីខាងកាត់ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» ប្រើប្រាស់ ទ័ពរាប់ពាន់នាក់ ព្រមទាំងថវិកាខ្លះ ឧត្តមាគចក្រ និង យន្តហោះ ប្រដេញ ក្តី ។

សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ឯកោ ក្រុមខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត ហើយ ហុចដៃតោងលោក ហ៊ុន សែន វិញ

Le prince Norodom Sihanouk
tourne le dos aux Khmers rouges fidèles
à Pol Pot et tend la main à Hun Sèn

ការប្រយុទ្ធត្រាយអង្គប្រជុំ ក្រុមប្រឹក្សាដាច់ខ្ពស់ នៅទីក្រុងប៉ារីសនាខែធ្នូឆ្នាំ ១៩៩០ រវាង កម្លាំង តស៊ូខ្មែរនឹងរបប «រដ្ឋកម្ពុជា» គាំទ្រដោយប្រទេសវៀតណាម បានបញ្ជាក់ ឲ្យឃើញថា កងទ័ពខាង «រដ្ឋកម្ពុជា» មានប្រៀបជាន់។ ជាការពិតហើយដែលថា ការវាយប្រហារ នៃ របបដែលកាន់អំណាចនៅទីក្រុងភ្នំពេញ ទៅលើកងទ័ពខ្មែរក្រហម ខាងប៉ុលពត ពី ខែមករា ឆ្នាំ ១៩៩១ ហុតដល់ខែ ឧសភា ពុំបានយកទីតាំងណាមួយ របស់ ប៉ុល ពត បានជាស្ថាពរទេ គឺ ទាំង ស្វាយចេក ទាំង ថ្មពួក ទាំង ប៉ៃលិន ប៉ុន្តែ កងកម្លាំងតស៊ូ ក៏គ្មានកម្លាំង និង សម្ភារគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីវាយសម្រុកទៅលើ កងទ័ព នៃរបប «រដ្ឋកម្ពុជា» ដែរ ទោះបីត្រូវប្រើពេលវេលាយូរ ក៏ដោយ។ នៅចំពោះមុខ ស្ថាន ភាពទន់ខ្សោយនេះ របស់ កងទ័ព នៃកម្លាំងតស៊ូ លោក ហ៊ុន សែន រដ្ឋមន្ត្រីទី ១ នៃ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» ក៏ង្វៀលត្រង់ទីតាំង របស់លោក ក្នុងការចោទ គឺបន្លំឲ្យ កងទ័ពតស៊ូ

ធ្វើសម្បទាន បន្ថែមទៀត។ ដើម្បីឲ្យ ការចរចា អាចចេញជាផ្នែក សហប្រធានទាំងពីរ នៃសន្និ សីទទីក្រុងប៉ារីស និង អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានអំពាវនាវ ឲ្យមាន ការឈប់បាញ់គ្នា ចាប់តាំង ពីថ្ងៃ ១ ឧសភា ទៅទល់នឹង ការបញ្ចប់អង្គប្រជុំ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ខ្ពស់ នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា ។ ភាគីខ្មែរទាំង ៤ ក៏យល់ព្រម ហើយ ក៏ បញ្ជូនអ្នកតំណាង របស់គេរៀងៗខ្លួន ឲ្យទៅចូលរួមប្រជុំ នៅទីក្រុង យ៉ាកាតា នាថ្ងៃ ២ និង ថ្ងៃ ៤ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៧១ ដដែល ។ ឆ្លៀតឧកាសនោះ សម្តេចនរោត្តម សីហនុ អ្នកដឹកនាំ ចលនាតស៊ូខ្មែរ បានស្នើឲ្យលោក ហ៊ុន សែន សុខចិត្តទទួលយកព្រម ការរៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធក្រុមប្រឹក្សាជាតិឡើងវិញ ដោយតែងតាំងប្រធានមួយរូបគឺសម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង អនុប្រធានមួយរូប គឺ លោក ហ៊ុន សែន ។ ប៉ុន្តែ ខ្មែរក្រហមខាង ប៉ុល ពត ពុំព្រមទទួលយកសំណើនេះទេ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត ពុំអាច បង្អាក់ដំណើរការរៀបចំ រចនាសម្ព័ន្ធ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ បានដែរ ហើយ ថែមទាំងផ្តាច់ខ្លួនគេ ចេញពី ក្រុមខ្មែរផ្សេងៗផងទៀត។ នៅពេលនោះ គេឃើញ យ៉ាងច្បាស់ថា មានកិច្ចព្រមព្រៀងមួយយ៉ាងមាំ រវាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន។ រីឯ យុទ្ធសាស្ត្រ គឺ ទាត់ភាគីខ្មែរទាំង ៣ ទៀត ឲ្យបោះបង់ចោល ភាគី ខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត ។ នៅថ្ងៃ ៤ មិថុនា គឺមួយថ្ងៃក្រោយ អង្គប្រជុំ នៅ យ៉ាកាតា មានការប្រយុទ្ធគ្នាមួយ យ៉ាងធំ នៅជុំវិញតំបន់ ប៉ែលិន ។

នៅថ្ងៃ ៦ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៧១ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ត្រៀមលក្ខណៈជាស្រេច យាងទៅទីក្រុងភ្នំពេញ ដើម្បីទៅ តាំងទី ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ខ្ពស់ នៅក្នុងរដ្ឋធានីខ្មែរ។ ដោយអ្វីៗ ក៏វិវត្ត ទៅកកបញ្ចប់សង្គ្រាម ហើយ ដោយចិន និងវៀតណាម កំពុងខិត ចាប់ដៃគ្នា សាជាថ្មីទៀត លោក ឆន់ ដី ចេន រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេសចិន ក៏បញ្ចេញ ការរិះគន់យ៉ាងខ្លាំងចំពោះ ឥរិយាបថ របស់ ខ្មែរក្រហម ដែលជាសម្ព័ន្ធមិត្ត ជាប្រពៃណី របស់ខ្លួន ។ គឺ នៅពេលនោះ ហើយ ដែល ទីក្រុងប៉េកាំង បែរទៅក លោក ហ៊ុន សែន តែម្តង។ ពីរសប្តាហ៍ បន្ទាប់ ពីអង្គប្រជុំ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ខ្ពស់នៅ ប៉ាតាយ៉ា ប្រទេសថៃ នាថ្ងៃ ២៤-២៦ មិថុនា គឺ អង្គប្រជុំលើកដំបូងបង្អស់ ដែលស្ថិតនៅក្រោម

អធិបតីភាព របស់ សម្តេចនរោត្តម សីហនុ / ប្រទេសចិន បានអញ្ជើញ លោក ហ៊ុន សែន ឲ្យទៅធ្វើស្សនកិច្ច ជាផ្លូវការមួយ នៅ ទីក្រុងប៉េកាំង ។ ស្សនកិច្ចនោះ បាន ប្រព្រឹត្តទៅ មួយសប្តាហ៍ មុនអង្គប្រជុំ នៅប៉េកាំង រវាង ប្រទេសមហាអំណាចទាំង ៥ នៃ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិភាព នៃ អង្គការ សហប្រជាជាតិ គឺ អង្គប្រជុំ នា ថ្ងៃ ១៨ កក្កដា ហើយ បួនថ្ងៃ មុនអង្គប្រជុំក្រៅផ្លូវការ នៃ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ នៅ ក្នុងរដ្ឋធានី ចិន។ នៅក្នុងអង្គប្រជុំ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហ ប្រជាជាតិនាថ្ងៃ ១៨ កក្កដា ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ បានសម្រេចបញ្ជូន បេសកកម្ម មួយ ទៅទីក្រុងភ្នំពេញ តាម សេចក្តីស្នើសុំ របស់ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ ។ យោងទៅតាម ការពិភាក្សា នៅក្នុងអង្គប្រជុំនោះ ៧០ ភាគរយ នៃ កម្លាំងកងទ័ព របស់ គូភាគីខ្មែរ នីមួយៗ ត្រូវរំសាយចោល។ នៅថ្ងៃ ១៩ កក្កដា សមាគម ប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហៅ អាស៊ាន បានទទួលស្គាល់ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ខ្ពស់ ហើយនៅថ្ងៃ ២០ និង ២១ កក្កដា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន ទៅធ្វើស្សនកិច្ច ជាផ្លូវការនៅ ប្រទេសកូរ៉េខាងជើង។ នៅថ្ងៃ ២២-២៣ និង ២៤ កក្កដា ប្រទេសចិន បានទទួល លោក ហ៊ុន សែន យ៉ាងអធិកអធម នៅក្នុងក្របខ័ណ្ឌ នៃ ស្សនកិច្ចជាផ្លូវការមួយ ។

ការវិលមកវិញ នៃ អ្នកដឹកនាំចាស់

មកក្នុងបរិបទ នយោបាយ ថ្មី៖

ការកាត់បន្ថយ ឥទ្ធិពល អ្នកប្រជាធិបតេយ្យ

និង អ្នករាជានិយម ដើម្បីទុកផ្លូវឲ្យ

អតីតក្រុមកុម្មុយនិស្ត

Le retour des anciens dirigeants dans le nouveau contexte politique : la mise au rancart des démocrates et des royalistes au profit des ex-communistes

ក្រោយអង្គប្រជុំ នៃ ប្រទេស មហាអំណាចទាំង ៥ នៃគណៈ អចិន្ត្រៃយ៍ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការសហប្រជាជាតិ នៅទីក្រុងប៉ារីស នាថ្ងៃ ១៨ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៨១ អភិក្រមសន្តិភាព នៅប្រទេសកម្ពុជា បានចាប់ផ្តើមចេញជាប្រែៀងៗ ភាគីខ្មែរ និយាយបានសុខចិត្តរំសាយ ៧០ ភាគរយ នៃ ចំនួនកងទ័ព របស់គេ ។ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ត្រៀមលក្ខណៈជាស្រេច ដើម្បីបញ្ជូន បេសកជន របស់គេ ទៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ បណ្តាប្រទេស នៃសមាគម ប្រជាជាតិអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហៅ អា ស៊ាន បានទទួលស្គាល់ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ខ្មែរនៅថ្ងៃ ១៩ កក្កដា ។ នៅពេលដែល លោក ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃរបប ហេង សំរិន ធ្វើទស្សនកិច្ច ជាផ្លូវការ នៅប្រទេសចិន ប្រជាមានិត នៅទីស្នាក់ការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ឯនោះ វិញ ទង់ជាតិខ្មែរ បានត្រូវផ្លាស់ប្តូរ។ សញ្ញាប្រាសាទកំពូល ៣ ដែលមាន នៅក្នុង ទង់ជាតិ ជំនាន់ របប សីហនុ របប លន់ នល់ និងរបបខ្មែរ ក្រហមបានត្រូវយកមកដាក់ជំនួស សញ្ញាប្រាសាទកំពូលប្រាំ នៃ ទង់ជាតិ នៃ របប ហេង សំរិន។ ទោះជាយ៉ាងនេះ ក៏ដោយ ក៏សហរដ្ឋ អាមេរិក នៅមានការបារម្ភខ្លាំងដែរ អំពី ការដែលអ្នកដឹកនាំធំៗ ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ ដែលមានចិនជាបង្អែក ហើយ ដែលបានជួយ របប ប៉ុល ពត ឲ្យវាយ រំលំរបប «សាធារណរដ្ឋ ខ្មែរ» បានក្លាយទៅជាអ្នកដឹកនាំ ប្រទេសកម្ពុជា សាជាថ្មីទៀត។ និយាយឲ្យច្រើន គឺការវិលមកវិញ នៃ អ្នកដឹកនាំ នៃ របបចាស់ កាលជំនាន់កុម្មុយនិស្ត។ រីឯអ្នកប្រកាន់និន្នាការ ប្រជាធិបតេយ្យ និង អ្នកសាធារណរដ្ឋនិយម តាមរបប បស្ចឹមប្រទេស ដែលនៅពេលនោះ មានលោក ស៊ីន សាន ជាអ្នកតំណាង ក៏ពុំសូវមានកម្លាំងខ្លាំងក្លា ប៉ុន្មានទៅទៀតទោះបី តាមការពិត គឺ ជាវេន របស់ ពួកគេក្តី បន្ទាប់ពី របបខ្មែរក្រហម បានត្រូវមតិអន្តរជាតិ ថ្កោលទោសយ៉ាងពេញទំហឹង។ គេអាចនិយាយបានថា គឺ ជាការវិលមកវិញ

នៃ អ្នកប្រឆាំង និងសហរដ្ឋ អាមេរិក កាលពីសម័យសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទី ២។ រីឯ ព្រះអង្គម្ចាស់នរោត្តម រណបូទិ៍ ប្រធាន ចលនាជាតិនិយម «ហ៊ុនស៊ីនប៉ែច» (F.U.N. C.I.N.P.E.C.) ក៏ស្ថិតនៅក្រោមឃ្លាប របស់ អ្នកអតីតកុម្មុយនិស្តទៀត។ អ្វីដែលគេ អាច ដោះស្រាយបាន នៅចំពោះមុខ គឺ ការឈានទៅរក ការរំកេងក្នុងក្រុមបាម ខាង ប៉ុល ពត តែប៉ុណ្ណោះ។ ការចាប់ដៃ រវាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន គឺជា ផលិតផល នៃការជាធាតុរំលោភ រវាង ទីក្រុងប៉ារីស និង ទីក្រុងហាណូយ ដែល ទើបនឹង បាត់បង់ក្នុងយុទ្ធជ័យ បន្ទាប់ពី សហភាព សូវៀតរំលំរលាយបាត់ទៅ ។ នៅ ចំពោះមុខស្ថានភាពនេះ ទីក្រុងហ្សឺនែវ បានបញ្ជាក់ នៅថ្ងៃ ២៤ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៨១ ដូច្នេះថា : ការដោះស្រាយ វិបត្តិខ្មែរ គឺ បានតែមួយគត់ប៉ុណ្ណោះ ។ ដូចនេះ អ្វីដែលគេ ត្រូវ មានការប្រុងប្រយ័ត្នខ្ពស់ គឺធ្វើយ៉ាង ណាឲ្យការបោះឆ្នោត អាចប្រព្រឹត្តទៅ ដោយ ត្រឹមត្រូវ។ រីឯការពិត គឺថា នៅពេលបោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៨៣ គណបក្សរដ្ឋាននិយម ក្រោមការដឹកនាំ របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូទិ៍ បានទទួលជ័យជំនះ ក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែ ពុំមានកម្លាំងគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីធ្វើការចប់ទល់ នឹង អតីតអ្នកដឹកនាំខ្មែរ ដែលមាន ការគាំទ្រ ពីប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរ នៅក្នុងតំបន់ ។

នៅពេលដែល ប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរ នៅក្នុងតំបន់ បានខិតជិតគ្នាសាជាថ្មី ទៀតហើយ នៅពេលដែលគេខិតខំផ្សះផ្សា អ្នកនយោបាយខ្មែរឡើងវិញ ក្នុងគោលដៅ ពង្រឹង ឥទ្ធិពល របស់គេ នៅឥណ្ឌូចិនឡើងវិញ ដើម្បីប្រឈមមុខ នឹង ការវិលមកវិញ តាមគ្រប់រូបភាព នៃ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ តាមរបបបទ បស្ចឹមប្រទេស «បក្សប្រជាជន បដិវត្ត កម្ពុជា» (Parti du peuple révolutionnaire du Kampuchea) ក៏ បានប្តូរ ឈ្មោះមកត្រឹម «បក្សប្រជាជន» (Parti du peuple du Kampuchea) វិញ គឺ បក្ស កុម្មុយនិស្តខ្មែរដែលបានត្រូវសម្តេច នរោត្តម សីហនុ បិទចោលនៅឆ្នាំ ១៩៦២។ «បក្ស ប្រជា ជនបដិវត្តកម្ពុជា» នោះ បានត្រូវ ប៉ុល ពត ប្រែឈ្មោះ មកជា «បក្សពលករ កម្ពុជា» នៅឆ្នាំ ១៩៦០ ហើយក្រោយមក នៅខែកញ្ញាឆ្នាំ ១៩៦៦ ប្រែឈ្មោះជា «បក្ស កុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» តែម្តង (Parti communiste du Kampuchea) ។ ក្រោយពេល

ដែលប្រទេសវៀតណាម លើកទ័ព ចូលមក ក្នុងស្រុកខ្មែរ វាយរំលំ របប ប៉ុល ពត នៅខែមករាឆ្នាំ ១៩៧៨ «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» របស់ ប៉ុល ពត ដែលដើមឡើយ ចេញមកពី «បក្សប្រជាជនបដិវត្ត កម្ពុជា» បានប្រែឈ្មោះមក ជាឈ្មោះដើមវិញ គឺ «បក្សប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា» ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលដែល ចលនា កុម្មុយនិស្ត នៅក្នុងតំបន់ ប្រែប្រួលយុទ្ធសាស្ត្រ របស់គេ ដើម្បីសម្របទៅតាម ស្ថានភាពរាជ ខាងលើ ១៩៨០ បក្សនេះ បានប្តូរឈ្មោះមកជា «បក្សប្រជាជន»។ ទោះបីលោក ហ៊ុន សែន មាន តួនាទី ជា អនុប្រធាន នៃ «បក្សប្រជាជន» នេះ ក្តី ក៏ តាមការពិត បក្សនេះ មានតែឈ្មោះ ប៉ុណ្ណោះ ព្រោះលោក ហ៊ុន សែន ជាមនុស្សខ្លាំងតែម្នាក់គត់ នៅក្នុងបក្សនេះ។ លោក ជា ស៊ីម ដែលបានត្រូវតែងតាំងជា ប្រធានបក្ស ជំនួសលោក ហេង សារីន ក៏គ្មាន តួនាទី សំខាន់អ្វីដែរ ព្រោះលោក ហ៊ុន សែន បានបង្កើត រចនាសម្ព័ន្ធ មួយទៀត គ្រប ដណ្តប់ ពីលើបាត់ទៅហើយ។ នៅក្នុងបរិបទ នៃ ការជាខាត្នា រវាង ទីក្រុងប៉េកាំង និង ទីក្រុងហាណូយនេះ លោក ហ៊ុន សែន មានការកិច្ច ចាប់ដៃ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាចាំបាច់ ដើម្បីរំលឹកស្តាប់ កុំឲ្យអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ដែលមាន និន្នាការ និយមបស្ចិម លោក អាចវិល មកកាន់អំណាច បានវិញ ។

ឆ្ពោះទៅរក ការបញ្ចប់ អធិករណ៍ ខ្មែរ

ដោយរក្សាទុក នូវ មាគ៌ានយោបាយ

ក្រៅប្រទេស មុនពេលសង្គ្រាម

Vers la fin du conflit cambodgien
et le retour à la
politique extérieure des années 60

មួយសប្តាហ៍ ក្រោយអង្គប្រជុំ នៃ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់ នៅ ប៉ាតាយ៉ា នាថ្ងៃ ២៦-២៨ សីហា ឆ្នាំ ១៩៨១ ប្រទេសចិនបានបញ្ជាក់ថា គេយប់ផ្តល់ជំនួយ យោធា ទៅឲ្យខ្មែរក្រហមទៀតហើយ ប៉ុន្តែរក្សាទុក ការផ្តល់ជំនួយ សេដ្ឋកិច្ច ដដែល។ ការសែត អាមេរិក វ៉ាស៊ីនតោន ប៉ុស្តិ៍ បានកត់សំគាល់ថា : ខ្មែរក្រហម នៅ ប៉ាប៉ូលិន លក់ត្បូង បាន ៣០០ លានដុល្លារ គ្រាន់តែក្នុងរយៈពេល ២ ឆ្នាំកន្លងមក។ នៅថ្ងៃ ១០ កញ្ញា រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសវៀតណាម និងរដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសចិន បានជួបគ្នានៅទីក្រុងប៉េកាំង ដើម្បីនិយាយឲ្យបានច្បាស់ម្តងទៀត អំពីការដាក់ទំនាក់ទំនងជាប្រក្រតីឡើងវិញ រវាង ប្រទេសកុម្មុយនិស្តទាំងពីរ ហើយ សុទ្ធតែទទួលយក ផែនការសន្តិភាព នៅកម្ពុជា ។ នៅពេលនោះ ប្រទេសកម្ពុជា បានទទួលរងគ្រោះ ដោយ ទឹកជំនន់មួយ ដ៏ធំ សម្បើម អស្ចារ្យ ជាហេតុបណ្តាលឲ្យមនុស្ស ១១០ នាក់ បាត់បង់ជីវិត ហើយ ៧០ ម៉ឺននាក់គ្មាន ជម្រក ។ រី ឯ ដំណាំស្រូវ ខូចខាតអស់ ប្រមាណ ១៤ ម៉ឺន ហិកតា ។ នៅពេលបើក អង្គប្រជុំ មហាសន្និបាត អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅទីក្រុង ញ៉ូវយ៉ក នាថ្ងៃ ១៦ កញ្ញា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់ បានជួបសន្ទនា ជាមួយលោក ហ៊ុន សែន។ អាសនៈ កម្ពុជា នៅអង្គការ សហប្រជាជាតិ បានត្រូវប្រគល់ទៅឲ្យក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់ ហើយរបៀបបោះឆ្នោត ដែលធ្វើឲ្យមាន ការខ្វែងគំនិតគ្នា នៅអង្គប្រជុំនៅប៉ាតាយ៉ា បាន ត្រូវ គូកាត់ខ្មែរ សុទ្ធចិត្ត ស្រុះស្រួលគ្នា គឺ ការបោះឆ្នោត សមាមាត្រ នៅតាមវង់ត្រ នីមួយៗ។ នៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក នោះដែរ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានជួបសន្ទនាជាមួយ លោក ប្រធានាធិបតី អាមេរិក យ៉ក ហ្វីស៊ីប៊ី (George Herbert Walker Bush) ។ ការសន្ទនាផ្ដោត ជាពិសេសទៅលើ ខ្មែរក្រហម គឺ អ្នកដឹកនាំ របប «កម្ពុជាប្រជា ធិបតេយ្យ» កន្លងមក។ លោក យ៉ក ហ្វីស៊ីប៊ី បានសម្តែងនូវការពេញចិត្ត ខ្លាំង ។

^{២៨} លោក យ៉ក ហ្វីស៊ីប៊ី ឪពុក របស់លោក យ៉ក វ៉លរ៉េត ហ្វីស៊ីប៊ី ជាប្រធានាធិបតី សហរដ្ឋ អាមេរិក ពីឆ្នាំ ១៩៨៩ ដល់ឆ្នាំ ១៩៩៣ ។ កូនរបស់លោក គឺ លោក យ៉ក វ៉លរ៉េត ហ្វីស៊ីប៊ី ជា ប្រធានាធិបតី សហរដ្ឋ អាមេរិក ពី ឆ្នាំ ២០០១ ដល់ឆ្នាំ ២០០៩ ។

របស់លោក ខាចក្រីន អ្នកទាំងនោះរំលឹក កាន់អំណាចសាជាថ្មីទៀត។ ប៉ុន្តែ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានថ្ងៃនេះ គឺ លោក ហ៊ុន សែន ទេ ដែល នឹង ឈ្នះនៅក្នុង ការបោះឆ្នោត។ នៅថ្ងៃ ១៧-១៨ តុលាឆ្នាំ ១៩៩១ ដែលនោះ បក្ស «ប្រជាជន បដិវត្ត កម្ពុជា» បានបើក មហាសន្និបាត វិសាមញ្ញ របស់ ខ្លួន ។ នៅក្នុង ឱកាសនោះ បក្ស «ប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា» (P.P.R.K.) បានកំណត់ កម្មវិធីថ្មី របស់គេ ហើយ ប្តូរឈ្មោះ មកជា «បក្សប្រជាជនកម្ពុជា» (P.P.C.) សព្វថ្ងៃនេះ។ បក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរនេះ បាន សម្រេច បោះបង់ចោល គោលការណ៍ សមូហភាពនិយម ហើយ កំណត់យក គោល ការណ៍ ពហុបក្ស និង សេដ្ឋកិច្ចផ្សាររីក ព្រមទាំងគោលការណ៍ គោរព សិទ្ធិមនុស្ស ផងទៀត។ នៅថ្ងៃ ២៣ តុលា បន្ទាប់ ពីក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខអន្តរកាល សហប្រជា ជាតិ បានបង្កើត ក្រុមអន្តរកម្ម^{១០} «មីហ្គ្រូប» (M.I.P.R.E.N.U.C.)^{១០} សន្និសីទ អន្តរជាតិមួយ បានប្រព្រឹត្តទៅ នៅទីក្រុងប៉ារីសដើម្បី ឈានទៅដល់ កិច្ចព្រមព្រៀង នយោបាយ ជាសរុបមួយ សម្រាប់បញ្ចប់ អធិការណ៍ នៅកម្ពុជា ។ អ្នកតំណាងរដ្ឋាភិបាល ប្រទេស ចំនួន ១៨ និងសមាជិក នៃក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់ តំណាងអធិប តេយ្យប្រទេស កម្ពុជា បានចុះហត្ថលេខា ទៅលើ កិច្ចព្រមព្រៀងនោះ ។

នៅថ្ងៃ ១១ វិច្ឆិកា លោក ហ៊ុន សែន បានអញ្ជើញ ទៅទីក្រុងប៉ារីស ដើម្បី យាងសម្តេច នរោត្តម សីហនុ មកភ្នំពេញ។ អតីតអ្នកដឹកនាំខ្មែរ សម័យឆ្នាំ ១៩៤១ - ១៩៧០ នេះ បានត្រឡប់មកមាតុភូមិវិញ នៅថ្ងៃ ១៦ វិច្ឆិកា។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រធាន នៃក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់ បានថ្ងៃនេះ សន្យាថាមួយ នៅចំពោះមុខ ប្រជាជន ខ្មែរ ថ្កោលទោស ការឈ្លានពាន របស់ ប្រទេសវៀតណាម យ៉ាងខ្លាំង ប៉ុន្តែព្រះអង្គ ក៏ ទ្រង់បានកត់សំគាល់ផងដែរថា បើគ្មានវៀតណាមទេ យើងទាំងអស់គ្នា ក៏ពុំមានជីវិត សោះនៅ មកទល់សព្វថ្ងៃនេះដែរ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានបញ្ចេញឱ្យដឹង

ផងដែរថា ព្រះអង្គមិនយល់ទាន់ នឹង ការយកអ្នកដឹកនាំខ្មែរក្រហម ទៅកាត់ទោសទេ។ ចំពោះអ្នកដឹកនាំថ្មីព្រះអង្គទ្រង់បានលើកឡើងថា ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិប្រធាន គណបក្សរដ្ឋនិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» និង លោក ហ៊ុន សែន ជាកូន របស់ ព្រះអង្គ ។ មួយសប្តាហ៍ក្រោយមក នៅពេលដែលគណប្រតិភូខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយលោក សុន សេន មកដល់ ទីក្រុងភ្នំពេញ លោក ហ៊ុន សែន បានថ្ងៃនេះ នៅក្នុងសន្និសីទការសែត មួយថា : លោក ពុំយល់ទាន់ នឹងការផ្តល់ទៅឱ្យប្រទេសកម្ពុជា នូវ របបរដ្ឋនិយម មួយទេ។ លោកបានអះអាងថា : គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» និង គណបក្ស «ប្រជា ជន» មានគោលដៅដូចគ្នា។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែលរដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេសថៃ បាន ប្រាប់ឱ្យដឹងថា ប៉ុល ពត បានចាកចេញពី ត្រាត ទៅតាំងទី នៅក្នុងទឹកដីខ្មែរវិញ ។ ចំពោះការដែលលោក ហ៊ុន សែន បានថ្ងៃនេះ គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» និង គណ បក្ស «ប្រជាជន» មានគោលដៅដូចគ្នា គឺ ជាការបញ្ជាក់ទុកជាមុនថា បក្សរដ្ឋនិយម និង អតីតបក្សកុម្មុយនិស្ត ត្រូវដើរផ្លូវតែមួយ គឺ ត្រូវទប់ទល់ នឹង អ្នកប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម ដែលអាចមាននយោបាយក្រៅប្រទេសខុសពី ការគ្រាន់ទុក ឬ ការសន្ស័យ របស់ អ្នកនយោបាយ ដែលបានជ្រើសរើសយក ប្រទេសចិន និង ប្រទេសវៀតណាម កុម្មុយនិស្ត ធ្វើជាសម្ព័ន្ធមិត្រ។ នៅថ្ងៃ ២០ វិច្ឆិកាឆ្នាំ ១៩៩១ ដែលនោះបក្សប្រជាជន និងរដ្ឋាភិបាល របប «រដ្ឋកម្ពុជា» បានចេញផ្សាយសេចក្តីថ្លែងការណ៍មួយថ្កោលទោស យ៉ាងខ្លាំង ដល់អ្វីដែលអ្នកទាំងនោះ ហៅថា «រដ្ឋប្រហារ» ថ្ងៃ ១៨ មិនាឆ្នាំ ១៩៧០ ហើយទទួលស្គាល់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាព្រះប្រមុខរដ្ឋ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ។

^{១០} Mission préparatoire des Nations unies au Cambodge : របស់កកម្ម

របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ត្រៀមលក្ខណៈ ធ្វើអន្តរកម្ម នៅ កម្ពុជា ។

អ្នកស៊ប់សេរីភាព
Les ennemis de la liberté

ការគាបសង្កត់ ទៅលើ សេរីភាព បុគ្គល និង ការកំណត់ ព្រំដែន របស់វា នៅក្នុងសង្គម

អ្នកដែលស្តាប់សេរីភាព មិនមែនត្រឹមតែជា អ្នកដែលកាន់អំណាចផ្តាច់ការប៉ុណ្ណោះទេ តែជាជនគ្រប់រូប ដែលមិនព្រមទទួលស្គាល់ មិត្តអ្នកដទៃ ហើយ ដែលពុំជឿថា អ្នកឯទៀតអាចរស់នៅ ឬ អាចធ្វើអ្វីមួយ ដោយគ្មានខ្លួន ។ អ្នកដែលយល់ថា ការពិតមានតែមួយ ព្រមទាំងអ្នកដែលយល់ថា ជីវិតរបស់បុគ្គលម្នាក់ៗ មានអ្នកគ្រប់គ្រង មានអ្នកថែរក្សាខ្លួន ហើយ មានជំនឿផ្តាច់មុខ ទៅលើអ្នកទាំងនោះ ក៏ជា អ្នកដែលមិនស្រឡាញ់សេរីភាពដែរ ។ សេរីភាព ក្នុងការគិតជាមូលដ្ឋាន នៃសេចក្តី ថ្លៃថ្នូរ របស់មនុស្ស ហើយជាកត្តា នៃការរំដោះខ្លួនចេញពីអ្វីៗ ដែលគេកំហិតឲ្យធ្វើ ឲ្យយល់តាមដោយនឹងតន់នល់ គ្មានលក្ខណៈវិទ្យាសាស្ត្រ ជាពិសេស ជាការរំដោះខ្លួន ចេញពី ទាសភាព ។ អ្នកដែលស្រឡាញ់ សេរីភាពពិតប្រាកដ គឺ ជាអ្នកដែលហ៊ានធ្វើអ្វីមួយ តែហ៊ានទទួលខុសត្រូវ នៃអំពើរបស់ខ្លួន ។ អ្នកនិពន្ធអ៊ីតាលីម្នាក់ឈ្មោះ អាឈីប៊ែរតូ ម៉ូរ៉ាវីយ៉ា (Alberto Moravia, ១៩០៧-១៩៩០) បានពន្យល់តាម រយៈប្រលោមលោក *La Noia (L'Ennui)* ដូច្នេះថា ៖ ជា ការកន្ត្រៃច្រឡំមួយ ដ៏ធំ កាលបើគេយល់ថា គេអាចក្តាប់មនុស្សម្នាក់ ឬ របស់ អ្វីមួយបានរហូតនោះ ។ គេមិនអាចប្រុង លើសេរីភាព មកត្រឹម ការមានលុយកាក់ សំរាប់ស៊ីបាយ ប៉ុណ្ណោះទេ គ្រោះអ្នកណា ក៏មាន សិទ្ធិប្រណាំងប្រជែង គ្រប់បែបយ៉ាងដែរ ។ សាមគ្គីភាព ជាកម្លាំងរួម សំរាប់ទប់ទល់ នឹង ស្ថានភាពរំលោភ ដែលនាំមក ទៅ គ្រោះថ្នាក់ចំពោះសង្គម ឬ មនុស្សជាតិទាំងមូល ប៉ុន្តែមិនអាចយកទៅ បម្រើប្រយោជន៍ របស់មនុស្សមួយក្រុមតូចបានឡើយ។ ដូចនេះ គេត្រូវពិនិត្យ អ្វីដែលគេហៅថា គ្រោះថ្នាក់នោះឲ្យបានត្រឹម ត្រូវសិន មុននឹងចូលរួមគ្នាធ្វើអ្វីមួយ ព្រោះថា អ្នកនយោបាយខ្លះបង្កើត ឲ្យមានគ្រោះថ្នាក់អ្វីមួយ ដើម្បីអាចឆ្លៀតយកឱកាសសម្រាប់ខ្លួន និង បក្សពួកខ្លួន តាមរយៈសាមគ្គីភាពមួយ ដែលគេចង់បាន ដើម្បីធ្វើអ្វីមួយ សម្រាប់គេ ។ សេរីភាពពិតប្រាកដ

គឺការស្វែងរកការពិត ឲ្យបានច្រើនបំផុត ជាពិសេស ការយល់ដឹង អំពី ពិភពលោក អំពីចក្រវាឡ តាមការចេះដឹង វិទ្យាសាស្ត្រ ។ តើចក្រវាឡជាអ្វី ? នៅក្នុងសៀវភៅ មួយរបស់ ប្រាយយ៉ាន់ គ្រិន មានចំណងជើងថា *The Elegant universe, 1999 (L'Univers élégant de Brian Green, Ed. Robert Laffont, 2000, Poche 2005)* គេដឹងយ៉ាងច្បាស់ថា បើទ្រឹស្តី យន្តកម្ម គីងទិក (Dynamique quantique) និង ទ្រឹស្តី Théorie de la relativité générale របស់ អាឈីប៊ែរ អាញស្តាញ (Albert Einstein) ចូលគ្នាបាន គេនឹងអាចរកដើមកំណើត នៃ ចក្រវាឡឃើញ យ៉ាងច្បាស់។ បច្ចុប្បន្ននេះតាមរយៈទ្រឹស្តី Théorie des cordes គេមានសន្និដ្ឋានថា សេចក្តីប៉ងប្រាថ្នា របស់ Einstein និង បានសម្រេច ។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៣ សតវត្សទី ១៦ អ្នកប្រាជ្ញ វិទ្យាសាស្ត្រ ប៉ូឡូញ (ឬអាល្លឺម៉ង់ ក៏អាចថាបាន) កុប៊ែរនិច (Copernic, ១៤៧៣-១៥៤៣) បានរកឃើញថា ផែនដី វិលជុំវិញខ្លួនឯង និង ជុំវិញព្រះអាទិត្យ។

ពាក្យ «សេរីភាព» មានន័យ ដ៏ទូលំទូលាយ រីឯការកំណត់ វិសាលភាព និង ព្រំដែន នៃ សកម្មភាព របស់ មនុស្សនៅក្នុងសង្គម ជាបញ្ហាមួយ ដ៏ស្មុគស្មាញ។ យោងទៅតាមន័យទស្សនវិជ្ជា សេរីភាពរបស់ មនុស្សម្នាក់ៗ គឺ ការគោរពឆន្ទៈផ្ទាល់ របស់គេ ហើយ មិនបណ្តោយឲ្យសង្គម ឬអ្នកណាម្នាក់ទៀត គាបសង្កត់បាន ឬ ក៏ យកទៅប្រើដើម្បីប្រយោជន៍ផ្ទាល់ របស់ បុគ្គលណាម្នាក់ ឬ ក្រុមមនុស្ស ណាមួយ (ចេញត្តិ ស្តីពីអ្នកជា និង ទាសករ) ។ រដ្ឋ មានភារកិច្ច ការពារសិទ្ធិ របស់ បុគ្គល ដែលមានកំណត់នៅក្នុង កិច្ចសន្យាសង្គម ។ ប៉ុន្តែ ដើម្បីអាចធានាសេរីភាព របស់ អ្នកដទៃទៀតនៅក្នុងសង្គម គេក៏ត្រូវកំណត់ព្រំដែន របស់វា ជាក់លាក់ដែរ។ សេរីភាព របស់ បុគ្គលម្នាក់ មិនត្រូវប៉ះពាល់ដល់សេរីភាព របស់អ្នកដទៃឡើយ។ បើតាមន័យមួយទៀត សេរីភាពរបស់បុគ្គល គឺការចេះដឹង អំពី ក្រិត្យក្រមជីវិត ក្រិត្យក្រម សង្គម ហើយមិនបណ្តោយឲ្យតណ្ហា ឬ បហិច្ឆតា ញាំញីបាន ដោយឈរ នៅលើ មូលដ្ឋាន វិចារណញ្ញាណ និង សច្ចធម៌។ បើតាមទស្សនវិជ្ជា «ជីវិតនិយម» (existentialisme) មនុស្ស មានសេរីភាពតែងតែរក្សា ឧត្តមគតិថ្លៃថ្នូរ របស់គេ ប៉ុន្តែ ក៏ត្រូវទទួលខុសត្រូវ អំពីអំពើ របស់ខ្លួនដែរ («L'homme est condamné à être libre»)។ នៅក្នុងវិស័យនយោបាយ សេរីភាព គឺ

សេរីភាពនៅក្នុង ការបញ្ចេញមតិ និងការគោរព មតិអ្នកដទៃ ។ រដ្ឋមានការកិច្ច ការពារ សេរីភាពនេះ ជាកំហិត នៅក្នុងករណី ដែលសេរីភាពនោះ មានលក្ខណៈស្របច្បាប់ (រដ្ឋធម្មនុញ្ញ) ។ បើពុំនោះសោតទេ គឺជាអំណាចផ្តាច់ការ ដែលមិនអាចប្រកែកបាន (ការ បំបាត់សិទ្ធិបញ្ចេញ មតិនៅក្នុងរដ្ឋកុម្មុយនិស្ត និង រដ្ឋឃោធានិយម ព្រមទាំងរដ្ឋដែល នគរបាល ការពារ តែសិទ្ធិ របស់ រដ្ឋាភិបាល ដោយខុសច្បាប់) ។

ជំពូក ១០

មាយាគតិ នយោបាយ

Les illusions politiques

មកទល់នឹងពេលបច្ចុប្បន្ននេះ ការតស៊ូដើម្បីសេរីភាព ពុំទាន់ចប់ សព្វគ្រប់ នៅ ឡើយទេ។ ដោយសំអាង ទៅលើមូលហេតុផ្សេងៗ ពួកអ្នកកាន់អំណាចផ្តាច់ការ នៅ តែមាន អត្ថិភាព បន្តមកទៀត ។ ខ្លះបង្រួមសេចក្តីត្រូវការចាំបាច់ របស់មនុស្ស មក ត្រឹម ការមានអាហារបរិភោគ ។ ប៉ុន្តែមនុស្ស ក៏ដូចជា សត្វដែលគ្មានការអប់រំផ្នែក សីលធម៌ ក៏នៅតែត្រូវការសេរីភាពដដែល។ ដូច្នេះឃើញថា នៅក្នុងសង្គម ដែលដឹកនាំ ដោយអ្នកកាន់អំណាចផ្តាច់ការ មនុស្សត្រូវគេបង្ខំ មកត្រឹមសត្វនិករ អន់ថយ ជាង សត្វទៅទៀត។ មនុស្សតែងតែស្វែងរក ន័យ នៃ ជីវិតរបស់គេ ជានិច្ច ហើយតែងតែមាន សេចក្តីប្រាថ្នាផ្សេងៗ ផងទៀត។ មនុស្សម្នាក់ៗ ចង់រចេញផុត ពីស្ថានភាពជីវិត ដែលគេ ពិបាករស់នៅ ឬដែលធ្វើឲ្យ គេអផ្សុកគប់ប្រមល់ ។ អ្នកគ្មានសេរីភាព ក្នុងសង្គម កុម្មុយ និស្ត ព្រមទាំងសង្គមផ្តាច់ការ ផ្សេងៗទៀត ចង់បានសេរីភាព របស់គេ មកវិញ។ អ្នក ក្រចង់មានប្រាក់កាសធុរធារ ហើយអ្នកមានខ្លះដែលធុញទ្រាន់ នឹងរបៀបរស់នៅ ឬ អំពើ មិនល្អ នៃមជ្ឈដ្ឋាន របស់ពួកគេ ថែរជាមាន ការធុញទ្រាន់ និង ស្តាប់ខ្លឹមមជ្ឈដ្ឋាននោះ ទៅវិញ ហើយ តែងតែចង់ចេញឲ្យឆ្ងាយពីមជ្ឈដ្ឋាននោះ ទោះជា ត្រូវក្លាយទៅជា មនុស្ស អនាថាភ្លឹម មនុស្សខ្វះចង់ចេះហោះដូចសត្វស្លាប ហើយខ្វះទៀតចង់យល់ដឹង ពីបុរសគល់ ឬ ព្រហ្មលិខិត របស់ ខ្លួន ។ មនុស្សជាសត្វដែល មានសេចក្តីបំរើប្រាថ្នា (rêves et aspirations)។ នៅក្នុងន័យនេះ ការលុបបំបាត់ សិទ្ធិគិតពិចារណា និង ការដាក់ទោស

អ្នកដែលគិតរំដោះខ្លួនចេញពី ស្ថានភាព អាប័អូ ទាំងនោះរបស់គេ សុទ្ធតែជាអំពើប្រឆាំងនឹងមនុស្សទាំងអស់។ ជាការពិតហើយ ដែលថា សុបិនមិនមែននាំទៅរកកាតាលូប្រសើរទាំងអស់នោះទេ ដូចជាការចង់ក្លាយខ្លួនទៅជាអាទិទេពជាដើម ប៉ុន្តែ គឺ ជាសុបិនមួយដ៏ធំបើគេចង់ប្រែក្លាយមនុស្ស ឲ្យទៅជាសត្វនិករ ម្យ៉ាង ដែលមានលក្ខណៈអន់ថយជាងសត្វទៅទៀតនោះ។ គេអាចនិយាយបានថា សង្គ្រាម មានពីរយ៉ាង គឺ សង្គ្រាម ដើម្បីបង្កើនមនុស្ស មកឲ្យធ្វើត្រឹមទាសករ និង សង្គ្រាម ដើម្បីតាមទារ យកសេរីភាពមកវិញ ។ ក៏ប៉ុន្តែ សំណួរដែលគេអាចទស្សន៍ គឺថាហេតុអ្វីបានជា បានជាប្រជាពលរដ្ឋ នៃប្រទេសខ្លះពុំព្រមនឹងប្រឡើងបះបោរដេញអ្នកកាន់អំណាចផ្តាច់ការ ចេញពីអំណាច? ការពិត គ្មានទេប្រទេសឬ ប្រជាជនបែបនោះ! គឺគ្រាន់តែជាការយល់ច្រឡំប៉ុណ្ណោះ ព្រោះថា សូម្បី តែសត្វ ក៏វាប្រមូលចេញឲ្យផុត ពីក្រញាំដៃអ្នកដែលចង់បំបាត់ សេរីភាពរបស់វាដែរ។ យ៉ាងណាមិញ នៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ ការស្វែងរកសេរីភាព និង យុត្តិធម៌ តែងតែមាន មិនដាច់ទន្ទឹមនឹងការសាកល្បង លុបបំបាត់សេរីភាពនោះ។ ដូច្នេះឃើញថា គឺគ្រាន់តែជា បញ្ហាពេលវេលាតែប៉ុណ្ណោះ ។ ក្រុមអ្នកដឹកនាំ របបផ្តាច់ការខ្លះ ចេះពន្យារពេល ដោយប្រើវិធីផ្សេងៗ ដូចជាការបំបាត់មតិជាដើម ឬ ក៏ការបំបែរអារម្មណ៍ប្រជាជន ឆ្ពោះទៅរកទិសដៅផ្សេងទៀត ហើយទន្ទឹមនោះ បន្ថយការចេះដឹង ជ្រៅជ្រះ មកត្រឹមអ្វីដែលគេឲ្យដឹងប៉ុណ្ណោះ និង លើកទឹកចិត្ត ឲ្យឈប់រំឡឹករំឡង អំពីពិការភាព ការស្រឡាញ់ ទ្រព្យសម្បត្តិ បុណ្យសក្តិ អំណាចលោកៗល្បី។ ប៉ុន្តែ របស់ ទាំងអស់នេះ តែងតែ នាំមក នូវការរលោភរោជាសោ និង ការក្សត្តគ្នា ដោយគេពុំផុត ព្រោះ ជាមាតិកា ដែលមិនស្របនឹងគតិបណ្ឌិត ។ របបផ្តាច់ការ ពុំសូវមានអាយុវែងទេ ហើយអ្នកស្មូតត្រង់ ក៏មិនមែនសុទ្ធតែត្រូវស្លាប់ផុតពូជ ទាំងអស់នោះដែរ ។ ជាការពិតណាស់ ដែលថា គេពុំអាចលុបបំបាត់ អំពើអាក្រក់បាន ជាស្ថាពរ ហើយការទាមទារកេ យុត្តិធម៌ ក៏ចេញមក ពី សន្តិមដែលគ្មានយុត្តិធម៌ដែរ។ នៅក្នុងខ្លួនមនុស្សម្នាក់ៗ មានបដិវត្តកម្ម រវាង ធាតុល្អ និង ធាតុអាក្រក់ជាទីបំផុត ។ អំពើអាក្រក់ ពិបាកយកឈ្នះទៅលើ អំពើល្អបានណាស់ នៅក្នុងករណី ដែលមានការយុទ្ធគតស៊ូមិនដាច់ រវាង អ្នកស្រឡាញ់ គោរព វិចារណញ្ញាណ និង

មនុស្សពាល ដែលគំរាមសន្តិម ទាំងមូល ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី អ្នកតំណាងសភាវល្អត្រូវប្រើពេលយូរណាស់ ទើបបានឈ្នះ។ ប៉ុន្តែឈ្នះ អាចក្លាយជាចាញ់ បើអ្នកឈ្នះក្លាយទៅជាមនុស្សអាក្រក់។ នៅក្នុង*ស្វីនីយក្ស* ពេលដែល ព្រះលក្សណ៍ ហៀបតែនឹងប្រល័យជីវិត ឥន្ទ្រជិត ស្រាប់តែពិភេក បែរជាយាត់ទៅវិញ ព្រោះត្រូវសុំច្បាប់ ពី ព្រះព្រហ្មសិន បើមិនដូច្នោះទេ ពិភេកលោក នឹងរលាយសាបសូន្យមិនខាន។ មានតែការឈ្នះផ្លូវធម៌ប៉ុណ្ណោះ ដែលអាចបិទបាំងបាន។ អ្នកមាន សីលធម៌ល្អប្រសើរ ដែលយកធម៌បិសាច មកប្រើដើម្បីឈ្នះ ក៏មិនអាចចាត់ទុកថា ឈ្នះបានឡើយ ។ យ៉ាងណាមិញ គេសង្កេតឃើញថា អ្នកកាន់ធម៌បិសាចយកឈ្នះបាន ក៏ដោយសារយកធម៌ល្អ មកគ្របបិទបាំងដែរ។ គេកម្រឃើញ អ្នកកាន់ឥរិយាបថបិសាច យកឈ្នះ ដោយប្រកាសលើកតម្កើងអំពើ អាក្រក់ របស់គេណាស់ ។

ប្រវត្តិសាស្ត្រ ពោរពេញទៅដោយ ការប្រយុទ្ធ រវាង សភាវល្អ និងសភាវអាក្រក់។ រីឯ ព្រំទំល្ល រវាង សភាវទាំងពីរនេះ បានត្រូវអ្នកនយោបាយ និង ទស្សនវិជ្ជាខ្លះ ធ្វើឲ្យមានលក្ខណៈស្រពេចស្រពិល។ នៅចុងសតវត្សរ៍ទី ១៩ និង ដើមសតវត្សរ៍ ទី ២០ ដោយមានការសន្សំយថា គ្មានព្រះឯណា ជាអ្នកគ្រប់គ្រងពិភព លោក គេក៏ យល់ថា អ្នកណាតាំងខ្លួនធ្វើជាព្រះ ក៏បានដែរ។ តួអង្គម្នាក់នៅក្នុង ប្រលោមលោក របស់ អ្នកនិពន្ធស្សី ដុស្តយាយ៉ែវស្គី (Dostoevski, ១៨២១-១៨៨១) បាននិយាយដូច្នេះថា ៖ «Si Dieu est mort, alors les hommes seront des dieux les uns pour les autres» ។ នៅ សតវត្សរ៍ ទី ១៩ ទស្សនវិទូ នីត្ស (Friedrich Nietzsche, ១៨៤៤-១៩០០) យល់ឃើញថា៖ សីលធម៌ ជាអាវុធ របស់អ្នកខ្សោយ សម្រាប់តទល់នឹង អ្នកខ្លាំង ។ ទស្សនវិជ្ជា របស់ នីត្ស បានត្រូវគេយក ទៅបកស្រាយខុសទិស ជាហេតុបណ្តាលឲ្យពួក «ណាហ្ស៊ី» ធ្វើតបន្តិតសោកនាដកម្មមួយ ដ៏ធំនៅក្នុង ប្រវត្តិសាស្ត្រ។ ទស្សនៈ របស់នីត្ស គឺ ការមិនយល់ស្រប នឹង ទស្សនវិជ្ជា សម័យទំនើបមួយចំនួន ដែលអាចនាំទៅរក ការចុះដុះដាច់ នៃ ទ្វីបអឺរ៉ុប ។ លោកលាតត្រដាង នូវទិដ្ឋភាពអវិជ្ជមាន នៃទស្សនវិជ្ជា សុញ្ញនិយម ទាំងឡាយ (les aspects du «nihilisme

passif)» នៃ សីលធម៌ ជាប្រពៃណី ដូចជា ចរន្ត ទស្សនវិជ្ជា របស់ សហគមន៍ ជួស និង គ្រិស្តសាសនា (courant judéo-chrétien) ជាដើម ដែលលោកយល់ថា មាន ឬសគល់មកពី ទស្សន វិជ្ជាស្មុក្រាតនិយម ហើយដែលកាត់បន្ថយ ថាមពល ពិតប្រាកដ របស់ មនុស្សតែប៉ុណ្ណោះ ។ នីត្យ យល់ថា ទស្សនវិជ្ជាទាំងនោះ នាំមនុស្ស ឲ្យគេចវេះ ពី ជីវិតពិតប្រាកដ របស់ គេ។ បើតាមទស្សនៈនេះ របស់ នីត្យ អ្នកខ្លាំង អ្នកពូកែត្រូវ រលាប និង អ្នកខ្សោយទៅវិញ ។ ពាក្យថា «មនុស្សឧត្តម» (« surhomme ») ដែលនីត្យ បាន យកមកព័ក្រើ ហ្នឹត មានន័យថា មនុស្សត្រូវខិតខំប្រឹងប្រែងដើរឲ្យហួស ពីចរិត ទន់ ខ្សោយរបស់ខ្លួន («volonté de puissance») ដើម្បីឈាន ទៅធ្វើអំពើ ដ៏ឧត្តម ដែល អាចជំនួសព្រះបាន ក្នុងការស្រោចស្រង់មនុស្សជាតិ ដោយហេតុថា ព្រះពុំមាន អត្ថិភាព នៅក្នុងលោកយើងនេះឡើយ។ គួរកត់សម្គាល់ថា ពួកណាហ្ស៊ី ពុំមានន័យបែប ជាអ្នក ស្រោចស្រង់ ជួយយកអាសា មនុស្សឡើយ។

**សម្តេច នរោត្តម សីហនុ សាកល្បងបង្កើត
រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ រវាង គណបក្ស ហ្មឺនស៊ីនប៉ែច
និង គណបក្ស ប្រជាជន**

Norodom Sihanouk entend créer
un gouvernement de codition
entre le F.U.N.C.I.N.P.E.C. et le P.P.C

អង្គប្រជុំ «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» នៅទីក្រុងភ្នំពេញលើកដំបូងបង្អស់ បានប្រ ព្រឹត្តទៅ នៅថ្ងៃ ២២ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩១ គឺ ៥ ថ្ងៃ ក្រោយពេលដែល សម្តេច នរោត្តម សីហនុ យាងមកដល់ ប្រទេសកម្ពុជា ។ សូមរំលឹកឡើងវិញថា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាក្សត្រខ្មែរមួយអង្គ ដែលបារាំងបានជ្រើសរើសឲ្យឡើងសោយរាជ្យនៅឆ្នាំ ១៩៤១ ។

នៅឆ្នាំ ១៩៥៥ ព្រះអង្គ បានដាក់រាជ្យសម្បត្តិថ្វាយ ទៅព្រះរាជបិតា និង ព្រះរាជមាតា របស់ព្រះអង្គ ដើម្បីចូលប្រឡូកក្នុងឆាកនយោបាយ ។ ពេលដាក់រាជ្យ ព្រះអង្គបានត្រូវ តែងតាំងជាព្រះប្រមុខរដ្ឋ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ដោយសភាទាំងពីរ ។ នៅថ្ងៃ ១៤ មិនា ឆ្នាំ ១៩៧០ ព្រះអង្គ បានត្រូវសភាទាំងពីរ ដកចេញពីមុខតំណែងនេះ ដើម្បីបើកផ្លូវឲ្យ ឧត្តម សេនីយ៍ លន់ នល់ ដែលកាលនោះ ជាមន្ត្រីរដ្ឋមន្ត្រី នៃ រដ្ឋាភិបាល «ស្រោចស្រង់ ជាតិ» ដេញកង្វែររឿងមិញ និងរឿងកុន ចេញពីស្រុកខ្មែរ ។ ពេលខ្មែរក្រហម ឡើងកាន់ អំណាច បន្ទាប់ពីបានត្រូវតែងតាំងជាប្រមុខរដ្ឋ នៃរបបនេះ ព្រះអង្គ បានត្រូវខ្មែរក្រហម យកទៅដាក់ឃុំឃាំង នៅក្នុងព្រះរាជវាំង ។ នៅថ្ងៃ ៦ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ គឺ មួយថ្ងៃមុន ពេលដែល កងទ័ពវៀតណាម ចូលមកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញ វាយលំបាកឆ្លើយ របប ប៉ុល ពត ព្រះអង្គបានត្រូវយន្តហោះរដ្ឋាភិបាលចិន ដឹកចេញ ជាបន្ទាន់ ពីប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បី កុំឲ្យ ធ្លាក់ទៅក្នុងកណ្តាប់ដៃ ទីក្រុងហាណូយ។ នៅទីបំផុត បន្ទាប់ពីស្ថិតនៅក្រៅប្រទេស អស់រយៈពេល ១២ ឆ្នាំ ព្រះអង្គ បានវិល មក មាតុប្រទេស វិញ ហើយ ម្តងនេះ ក្នុង នាមជាប្រធាន «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» ក្នុងក្របខ័ណ្ឌ នៃ អន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ នៅក្នុងអង្គប្រជុំ «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» នាថ្ងៃ ២២ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩១ នោះ គេពុំឃើញ វត្តមាន លោក សុន សេន និង លោក ឡៅ សំផន អ្នក តំណាងក្រុមខ្មែរក្រហមទេ ។ ចំពោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បញ្ហាសំខាន់ចំពោះមុខ គឺធ្វើយ៉ាងណា បង្កើតក្រុមនយោបាយមួយ ដែលគណបក្សរាជានិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉ែច» ដឹកនាំដោយ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ ជាកូន របស់ព្រះ អង្គធ្វើ សហការជិតស្និទ្ធ ជាមួយអតីត បក្សកុម្មុយនិស្ត ដឹកនាំ ដោយ លោក ហ៊ុន សែន ។ នៅថ្ងៃ ២៣ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩១ ដដែលនោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានប្រកាសប្រាប់ថា នឹងមាន ការបង្កើត រដ្ឋាភិបាលចម្រុះមួយ រវាង គណបក្ស នយោបាយទាំង ២ ។ ប៉ុន្តែ លោក ស៊ីន សាន ដែលតំណាងអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ នៅពេលនោះ មិនយល់ស្របទេ ហើយ ចាត់ទុកថា «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» ជា រដ្ឋាភិបាលខ្មែរតែមួយគត់។ នៅក្នុងន័យនេះ នៅថ្ងៃ ២៦ វិច្ឆិកា ការិយាល័យ «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» បានចេញផ្សាយ សេចក្តី

ជូនដំណឹង មួយបញ្ជាក់ជាផ្លូវការថា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាព្រះប្រមុខរដ្ឋស្របច្បាប់ និង ពេញសិទ្ធិ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី បញ្ហាដែលពុំទាន់បានត្រូវដោះស្រាយនៅឡើយ គឺ បញ្ហាខ្មែរក្រហម។ គេនៅចាំបានថា នៅថ្ងៃ ២៣ កុម្ភៈ គឺ នៅដើមឆ្នាំ ១៩៧១ បន្ទាប់ពី មានរដ្ឋប្រហារមួយនៅប្រទេសថៃ ឧត្តមសន្និធិវិថី សុចិន្តា បានថ្លែងថា : «បើបង ដោះស្រាយ បញ្ហាខ្មែរ គេត្រូវចែកអំណាច ឲ្យខ្មែរក្រហមផង។ នៅថ្ងៃ ២៧ វិច្ឆិកា បន្ទាប់ពីក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ ផ្តល់តួនាទីប្រមុខរដ្ឋ ថ្វាយទៅ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ លោក ខៀវ សំផន បានមកដល់ ទីក្រុងភ្នំពេញ ។ ប៉ុន្តែ បាតុកម្មមួយបានត្រូវរៀបចំឡើង ដើម្បីថ្កោលទោសលោក ខៀវ សំផន ជាសាធារណៈ។ ពួកបាតុករខ្លះ បាននាំគ្នា វាយលោកខៀវ សំផន រហូតដល់បែកក្បាលចេញឈាម ដើម្បីបញ្ចេញកំហឹង របស់គេ អំពី ការដែលរបបខ្មែរក្រហម បានកាប់សម្លាប់ប្រជាជនខ្មែរកាលពី ឆ្នាំ ១៩៧៥-១៩៧៩ ។ បើកុំតែម្យ៉ាង របស់លោក ហ៊ុន សែន ធ្វើអន្តរាគមន៍ទាន់ លោកខៀវ សំផន ប្រហែលជាត្រូវពួក បាតុករ យកទៅសម្លាប់បោល បាត់ទៅហើយ។ យោងទៅ តាមអ្នកសាងសង់ការណ៍ខ្លះ បាតុកម្មនេះ បានត្រូវរៀបចំឡើងដោយគណបក្ស «ប្រជាជន» ប៉ុន្តែ ដោយមាន ការពុះកញ្ឆោលខ្លាំងពេក នៅពេលនោះ គេក៏បាញ់ខ្លួនមិនអាចទប់ទល់នឹង ការវិវត្តន៍ របស់វាបាន ។ ក្រោយ ឧបទ្វីបហេតុនេះ បន្តិច ខៀវ សំផន បានសម្រេច ត្រឡប់ទៅ ទីក្រុងប៉ារីសកក វិញ។

ពីថ្ងៃក្រោយ អង្គប្រជុំ «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់»នៅថ្ងៃ ៣ ធ្នូ នៅ ប៉ារីស ពោលគឺ នៅថ្ងៃ ៥ ធ្នូ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានថ្លែងថា : សម្ព័ន្ធភាព រវាង គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» និង គណបក្ស«ប្រជាជន» មិនអាច ក្លាយទៅជាដ្ឋានិក បាលចម្រុះ មុនការបោះឆ្នោតបានទេ ព្រោះព្រះអង្គទុកចិត្តទៅលើ លោក ហ៊ុន សែន តែ ៥០ ភាគរយប៉ុណ្ណោះ។ នៅថ្ងៃ ៥ ធ្នូនោះឯង នៅប្រទេសកម្ពុជា អ្នកកាសែតបានរកឃើញឯកសារ មួយចំនួន នៅក្នុងការិយាល័យខ្មែរក្រហម នៅភ្នំពេញដែលបានត្រូវគេវាយកំទេច។ តាមរយៈឯកសារនោះ គេបានដឹងថា ពួកខ្មែរក្រហមនៅ ភ្នំពេញ ធ្វើរបាយការណ៍ជារៀងៗ ទៅ ប៉ុល ពត។ នៅ ថ្ងៃ ១៣ ធ្នូ អ្នកដឹកនាំខ្មែរក្រហម បាន

រួមប្រជុំគ្នា នៅប៉ារីស ដើម្បីវាយតម្លៃ សភាពការណ៍ ស្តីពីការអនុវត្តន៍ កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាព។ នៅឡែកនោះដែរ មានព្រឹត្តិការណ៍មួយ បានកើតឡើង។ នៅថ្ងៃ ១៧ ធ្នូ នៅក្នុងបាតុកម្មហ្នឹងរួម ឱស្សិត និង សិស្សសាលាជាច្រើន បាននាំគ្នាថ្កោលទោស អំពើពុករលួយ។ នគរបាល បានចេញធ្វើអន្តរាគមន៍ ហើយ បានបាញ់រះ ទៅលើបាតុករតែម្តង។ បាតុកម្មនេះ ដែលបានប្រព្រឹត្តទៅ រហូតដល់ ថ្ងៃ ២៣ ធ្នូ បានបណ្តាលឲ្យ មនុស្ស ១១ នាក់ យ៉ាងតិច បាត់បង់ជីវិត ។ មួយថ្ងៃបន្ទាប់មក បណ្តាឯកអគ្គរដ្ឋទូត នៃប្រទេសមហាអំណាចទាំង ៥ នៅភ្នំពេញ បានបើកអង្គប្រជុំ ធ្វើការងារ រៀបចំ អន្តរាគមន៍ របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ អង្គប្រជុំ របៀបនេះ ចេះតែមានជាហូរហែ បន្ទាប់មកទៀត ហើយបានពង្រីកដល់ទៅ ១១ ប្រទេស។ នៅ ថ្ងៃ ២៨ ធ្នូ ក្រុមយោធាចម្រុះ នៃបណ្តាប្រទេសដែលត្រូវធ្វើអន្តរាគមន៍ បានរួមប្រជុំគ្នាធ្វើកិច្ចការ យ៉ាងមហាញ៉ា ហើយនៅថ្ងៃ ៣០ ធ្នូ «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» ក៏ បើកអង្គប្រជុំរបស់ គេដែរ។ សមាជិកទាំងអស់ នៃក្រុមប្រឹក្សាបានចូលរួម ហើយបាន អំពាវនាវ ជាផ្លូវការ ឲ្យអង្គការ សហប្រជាជាតិ បញ្ជូន បេសកជន នានា របស់ខ្លួន ឲ្យមករៀបចំ អភិក្រម សន្តិភាព នៅ កម្ពុជា។

យុទ្ធសាស្ត្រ របស់លោក

ហ៊ុន សែន នៅពេលដែល

អង្គការ សហប្រជាជាតិ ចាប់ផ្តើមចូល

មកធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅឆ្នាំ ១៩៧២

La stratégie de Hun Sèn au début de l'intervenrion de l'O.N.U. en 1992

នៅដើមឆ្នាំ ១៩៩២ នៅពេលដែលអង្គការ សហប្រជាជាតិ ចាប់ផ្តើមធ្វើ អន្តរាគមន៍ នៅកម្ពុជា រដ្ឋាភិបាល របស់ លោក ហ៊ុន សែន រីកគ្រប់មធ្យោបាយ ដើម្បីកាត់បន្ថយ ឥទ្ធិពល របស់ ភាគីខ្មែរផ្សេងៗទៀត។ ប៉ុន្តែ គឺនៅពេលនោះដែរ ដែលលោក ជា ស៊ីម និង លោក ហ៊ុន សែន ដណ្តើមឥទ្ធិពលគ្នា ។ សូមកត់ សំគាល់ថា នៅចន្លោះឆ្នាំ ១៩៧៩-១៩៨០ គឺនៅពេលដែលកងទ័ពវៀតណាម ចាប់ផ្តើម ពង្រឹងវត្តមាន នៃកងទ័ព របស់គេ នៅលើ ទឹកដីខ្មែរ លោក ជា ស៊ីម ដែលជាមេដឹកនាំការបះបោរ ប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត នៅក្នុងស្រុក បានត្រូវទីក្រុងហាណូយ សាកល្បង ដកហូតចេញពីអំណាច ហើយដាក់លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ជំនួសវិញ។ លោកប៉ែន សុវណ្ណ ដែលជាអ្នកតស៊ូជាមួយអង្គការវៀតមិញ នៅ អំឡុងឆ្នាំ១៩៤០^{៣១} ហើយដែល ក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀង ទីក្រុងហ្សឺណែវ ឆ្នាំ ១៩៤៤ បានត្រូវបញ្ជូន ទៅប្រទេសវៀតណាម។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៩-១៩៨០ ទំនាស់ រវាង លោក ប៉ែន សុវណ្ណ និង លោក ជា ស៊ីម បានដម្រុញឱ្យ ទីក្រុងហាណូយ បញ្ឈប់ជើង លោក ជា ស៊ីម តែម្តង។ ប៉ុន្តែ បន្ទាប់ពី មានការតស៊ូផ្ទៃក្នុងយ៉ាងខ្លាំង រវាង អ្នកដឹកនាំទាំងពីរនេះ លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ក៏ត្រូវទីក្រុងហាណូយ ដកហូតអំណាច ហើយ និរទេស ទៅប្រទេសវៀតណាម នៅថ្ងៃ ៤ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៨១ បន្ទាប់ពីបានកាន់មុខតំណែង ជាអគ្គលេខាធិការបក្ស «ប្រជាជនបដិវត្ត កម្ពុជា» និង ជាអាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ របប «សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា» គាំទ្រ ដោយ វៀតណាម ។ ម្យ៉ាងទៀត លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ក៏ដូចជា លោក ជា ស៊ីមដែរ សុទ្ធតែជាអ្នកដែលបានសាកល្បង ប្រែប្រួលចេញពីនិម អាណានិគមន៍របស់ ប្រទេស វៀតណាម។ អតីតខ្មែរវៀតមិញម្នាក់ទៀត គឺ លោក ចាន់ ស៊ី បានត្រូវតែងតាំងដាក់

^{៣១} លោក ប៉ែន សុវណ្ណ បានធ្វើការតស៊ូ ក្នុងចលនា ឥស្សរៈ នៅចន្លោះឆ្នាំ ១៩៤៩-១៩៥៤។ លោក បានចូល ជាសមាជិក នៃ បក្សកុម្មុយនិស្តឥណ្ឌូចិន (P.C.I.) នៅឆ្នាំ ១៩៥១។

ជំនួស លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ជាអាយករដ្ឋមន្ត្រី។ ប៉ុន្តែ បន្ទាប់ពី លោក ចាន់ ស៊ី ទទួលមរណភាព ^{៣២} លោក ហ៊ុន សែន បានទទួលមុខតំណែងនេះ នៅថ្ងៃ ១៤ មករា ឆ្នាំ ១៩៨៥។ នៅចន្លោះ ឆ្នាំ ១៩៨៥-១៩៩១ លោក ជា ស៊ីម ដណ្តើមអំណាច មិនបានវិញសោះ គឺ បានត្រឹម រត់តាមលោក ហ៊ុន សែន និង អ្នកតស៊ូ មកពីហាណូយ និង អ្នកជំនាន់ក្រោយដែលលោក ហ៊ុន សែន និង ទីក្រុងហាណូយបានអបរំ និង ឱ្យ បុណ្យសក្តិ ជាបន្តបន្ទាប់មកទៀតតែប៉ុណ្ណោះ។ លោកអាយករដ្ឋមន្ត្រីហ៊ុន សែន បានផ្សះ ផ្សាក្រុមកុម្មុយនិស្ត បដិបក្ខទាំងពីរ ^{៣៣} ព្រមទាំងក្រុមផ្សេងៗទៀត ^{៣៤} ហើយ រួមរស់ជា មួយគ្នារហូត ដល់ ឆ្នាំ១៩៩០ ។ ប៉ុន្តែ លោក ជា ស៊ីម រីឯ មករកទីតាំងរបស់ លោក នៅចន្លោះ ឆ្នាំ ១៩៧៨-១៩៧៩ ដដែល។ នៅឆ្នាំ ១៩៩០ នៅពេលដែលលោក ហ៊ុន សែន កំពុងមាន មុខមាត់ នៅក្នុងការចរចា ជាមួយសាមីច ឧបត្ថម្ភ សីហនុ លោក ជា ស៊ីម ក៏គ្មាន តួនាទីអ្វីសំខាន់ដែរ ក្រៅពីមានឈ្មោះថា ជា «អ្នកតាចាំស្រុក» ម្នាក់ដែល មាន ការគោរព «ដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់» ពីសំណាក់ បក្ស «ប្រជាជន» និង លោក ហ៊ុន សែន។ ការប្រយុទ្ធដណ្តើមឥទ្ធិពលគ្នា ដោយមិនចេញមុខ រវាង លោក ហ៊ុន សែន និង លោក

^{៣២} លោក ចាន់ ស៊ី ដែលជំនួសលោក ប៉ែន សុវណ្ណ បន្ទាប់ ពី លោកប៉ែន សុវណ្ណ ត្រូវដកហូតចេញពីអំណាច បានត្រូវតែងតាំងជាផ្លូវការជា អាយករដ្ឋមន្ត្រី ដោយអង្គប្រជុំ រដ្ឋសភា ដែលបើក សម័យប្រជុំ ពីថ្ងៃ ៤ ដល់ ថ្ងៃ ១១ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩៨២ ។ លោក ទទួលមរណភាព នៅថ្ងៃ ៣១ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៨៤ នៅមន្ទីរពេទ្យ ទីក្រុងម៉ូស្កូ ។

^{៣៣} គឺ ក្រុម អតីតខ្មែរក្រហម ទិសបូព៌ា (សោ ភឹម, ហេង ស៊ីរិន, ជា ស៊ីម, អ៊ុក ប៊ុនធឿន ។ល។) និង ក្រុមមកពី ប្រទេសវៀតណាម (ប៉ែន សុវណ្ណ, ជា សុទ្ធ, រស់ សាម៉ែ, ឡាយ សាម៉ែន ។ល។) ។

^{៣៤} ដូចជា ក្រុមកោះកុង (សាយ កូថន៍, ចា រៀង, ទៀ បាញ់ ។ល។) និង ក្រុមទិសឦសាន របស់ ថ្វី ថន៍, ស៊ីយ កែវ ជាដើម ។

ជា ស៊ីម ទៅពេលអន្តរាគមន៍ របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិ ទៅតែមាន បន្តមកទៀត។ ប៉ុន្តែ លោក ហ៊ុន សែន បានក្លាយទៅជាមនុស្សខ្លាំង តែម្នាក់គត់ នៃ រដ្ឋកម្ពុជា រួចស្រេចទៅហើយ។ នៅ ថ្ងៃ ៣១ មករា ឆ្នាំ ១៩៩២ ដើម្បី សាកល្បង គេចឱ្យផុត ពីការត្រួតពិនិត្យ ពីអង្គការ «អាប្រនុច» (A.P.R.O.N.U.C.) ហើយ ដើម្បីប្រឆាំងទ្វិពល របស់ ភាគីម្ខាងទៀតផងដែរ លោក ហ៊ុន សែន បានបញ្ចូល ញាតិវង្សានុវង្ស របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ មកក្នុងរដ្ឋាភិបាល របស់ លោក គឺ រដ្ឋាភិបាល មុនការបោះឆ្នោត ។ នៅពេលនោះ ព្រះអង្គម្ចាស់ចក្រពន្យ បុត្រ មួយអង្គ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ^{៣៤} បាន ត្រូវតែងតាំង ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហើយព្រះអង្គម្ចាស់ក្សត្រី នរោត្តម បុប្ផាទេវី^{៣៥} ព្រះរាជបុត្រីមួយអង្គទៀត បានទទួលតួនាទីជាអនុរដ្ឋមន្ត្រី បន្ទាប់មក ជា រដ្ឋមន្ត្រី ក្រសួងវប្បធម៌។ ដើម្បីសាក ល្បងបន្តបរិយាកាស ជាមួយ លោក ជា ស៊ីម / លោក ស ខេង ដែលជាញាតិ ខាងលោក ជា ស៊ីម ក៏ បានត្រូវតែងតាំងជា ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីដែរ។ យុទ្ធវិធីនេះ របស់ លោកហ៊ុន សែន នៅក្នុងតំណាក់កាលទី ១ គឺ ឈានឆ្ពោះទៅរក ការប្រមូលកម្លាំង និង ឥទ្ធិពល ជាមួយសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ឱ្យបានសិន ហើយ បន្ទាប់មក ឯកោ គូភាគីផ្សេងៗ ទៀត ដូចជា «ណាសិប្បរំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» របស់លោក ស៊ីន សាន បក្សរាជានិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ដឹកនាំ ដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ និង ពួកខ្មែរក្រហម ក្រុម ប៉ុល ពត-អៀងសារី ជាដើម ។ នៅចំពោះមុខ យុទ្ធវិធីនេះ របស់ លោក ហ៊ុន សែន ពួកខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត គ្មាន ជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីរំលោភទៅលើកិច្ចព្រមព្រៀងឈប់បាញ់គ្នានោះទេ។ នៅថ្ងៃ

^{៣៤} ព្រះអង្គម្ចាស់ចក្រពន្យ ប្រសូតនៅថ្ងៃ ២១ ខែ តុលា ឆ្នាំ ១៩៤៥ ជាបុត្រ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ ពន្យានមុនី (២៦ មិថុនា ១៩២៩ - ១៩៧៤) ។

^{៣៥} ព្រះអង្គម្ចាស់ក្សត្រី នរោត្តម បុប្ផាទេវី ប្រសូតនៅថ្ងៃ ៤ មករា ឆ្នាំ ១៩៤៣ ជា បុត្រី របស់សម្តេចនរោត្តម សីហនុ ជាមួយអ្នកម្នាងកញ្ចៀល (១៩២០ - ១៩៦៤) ។

១៧ មករាឆ្នាំ ១៩៩២ ដដែលនោះ ពួកខ្មែរក្រហម បានសាកល្បងបញ្ជូនខ្មែរ នៅជុំវិញ អូរត្រាវ ចំនួន ប្រមាណ ១ ម៉ឺន ៧ ពាន់ ៦ រយ នាក់ (១៧ ០០០ នាក់) មករាយគ្នា ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ។ ប៉ុន្តែ កិច្ចការនេះ បានទទួលបរាជ័យទាំងស្រុង ។

សភាពការណ៍ នៃ គណបក្សនយោបាយ

នានា មុនការបោះឆ្នោតសេរី លើកដំបូង បង្អស់

រៀបចំ ដោយ អ.ស. ប. នៅឆ្នាំ ១៩៩៣

Situation des partis politiques avant les premières élections libres organisées par l'O.N.U. en 1993

នៅថ្ងៃ ២១ មករា ឆ្នាំ ១៩៩២ នៅពេលដែលលោក អាកាស៊ី អ្នកតំណាង ពិសេស នៃ អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ អញ្ជើញមកធ្វើ ទស្សនកិច្ច នៅកម្ពុជា គង់ទ័ពខ្មែរក្រហម បានធ្វើការវាយប្រហារមួយដ៏ធំ នៅខែត្រកំពង់ធំ បណ្តាលឱ្យមនុស្ស ២១ នាក់បាត់បង់ជីវិត។ អង្គការ «មីហ្រនុច» របស់ អង្គការ សហប្រជា ជាតិ ដែលមាន បេសកកម្មរៀបចំការបោះឆ្នោត នៅកម្ពុជា បានបញ្ជូន អង្គភាពយោធា មួយទៅបង្ក្រាប។ នៅពេលនោះ ប្រជាជននៅខែត្រកំពង់ធំ ប្រមាណ ១ ម៉ឺននាក់ នាំគ្នាឧបបង្វេចរត់ចេញពី ការប្រយុទ្ធ សាជាថ្មីទៀត ។ ការរំលោភ ទៅលើ កិច្ចព្រមព្រៀង ឈប់បាញ់គ្នានេះ ពិសោណក៍ ភាគីខ្មែរក្រហម មានគោលដៅធ្វើ ការគាបសង្កត់ ឱ្យមាន ការផ្តល់អំណាច ឱ្យបានកាន់តែច្រើនថែមទៀត ដល់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅក្នុង «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់»។ នៅថ្ងៃ ៦ កុម្ភៈ ឆ្នាំដដែលនោះ ពួកខ្មែរក្រហម បានរួមប្រជុំគ្នា នៅប៉េលិន។ គោលដៅ គឺនាំគ្នាប្តេជ្ញាចិត្ត មិនព្រមអនុវត្ត កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុង ប៉ារីស។ ប៉ុល ពត បានធ្វើសន្ទរកថាមួយ ដើម្បីជម្រុញ ឱ្យខ្មែរក្រហម ធ្វើអ្វីគ្រប់បែប

យ៉ាង ដើម្បី អុកឡុក ការអនុវត្តន៍ កិច្ចព្រម ព្រៀងសន្តិភាព។ នៅដើមឆ្នាំ ១៩៩២ នោះ គេសន្តិភាពយើងមាន ព្រឹត្តិការណ៍ សំខាន់ៗមួយចំនួន។ នៅថ្ងៃ ២៦ មករា លោក ប័រន សុវណ្ណ អតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃរបប «សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិត្ត កម្ពុជា» បានត្រឡប់ ពីវៀតណាម មករស់នៅ កម្ពុជា ក្នុងខែត្រតាមកែវ ស្រុកកំណើត របស់លោកវិញ។ ២ ថ្ងៃបន្ទាប់មក គឺនៅថ្ងៃ ២៨ មករា លោក អ៊ុន ផន ដែលជាមិត្តម្នាក់របស់ លោក ហ៊ុន សែន បានត្រូវ គេប៉ុនប៉ងធ្វើឃាត ព្រោះតែបានរិះគន់ អំពី ពុករលួយ របស់អ្នកដឹកនាំ អតីត របបកុម្មុយនិស្ត ក្នុងន័យក្រុម លោក អ៊ុន ផន បានថ្លែងថា : អតីតដទៃកុម្មុយនិស្ត ទាំងនោះ បានក្លាយទៅជា មហាសេដ្ឋី មានប្រាក់រាប់ពាន់លាន។ នៅពាក់កណ្តាលខែ កុម្ភៈ ឧត្តមសេនីយ៍ សាកស៊ុត សាខន បានវិលត្រឡប់មកទីក្រុងភ្នំពេញ។ លោក សាកស៊ុត សាខន ជាអតីតមេបញ្ជាការ កងទ័ពខ្មែរ កាលដំនាន់ ឧត្តមសេនីយ៍ លាន់ នល់ ហើយដែលក្រោយមក បានធ្វើការតស៊ូនៅក្នុងជួរ «រណសិរ្សរំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» របស់ លោក ស័ន សាន ។ នៅពេលមានទំនាស់ ជាមួយលោក ស័ន សាន លោក សាក ស៊ុត សាខន បានសាកល្បងបង្កើតគណបក្សមួយមានឈ្មោះថា «គណបក្សរសើរ និយម»។ គឺ នៅខែកុម្ភៈនោះហើយ ដែលពួកខ្មែរក្រហម បង្កើន ការប្រយុទ្ធ របស់ពួក គេយ៉ាងខ្លាំងក្លានៅខែត្រកំពង់ធំ។ ខ្មែរក្រហម បានប្រកាសមិនព្រមធ្វើសហការ ជាមួយ កងទ័ព «មីរប្រទូច» របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិ ហើយ មិនព្រមឱ្យ កងទ័ពសន្តិភាព នេះ ចូលមកក្នុងតំបន់ ដែលគេ កាន់កាប់ឡើយ។

នៅចំពោះមុខ ការមិនព្រមធ្វើសហការនេះ ពីសំណាក់ ក្រុមខ្មែរក្រហម សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានយាងទៅធ្វើទស្សនកិច្ច នៅប៉េលិន នៅថ្ងៃ ២៧ កុម្ភៈ។ ព្រះអង្គ ទ្រង់មាន ព្រះរាជបន្ទូល នៅពេលនោះថា ត្រូវតែគោរព កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីសឱ្យ បាន ១០០ ភាគរយ។ នៅថ្ងៃដែលនោះ នៅ ជ្រាំង ឯនោះវិញ គឺ តំបន់មួយ របស់ អ្នកគាំទ្រ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ចលនា រាជានិយម «ហ៊ុន ស៊ីនប៉េច»បានបើកអង្គ ប្រជុំមួយ ដើម្បីប្រែក្លាយ ចលនារាជានិយមនេះ ទៅជា គណបក្សនយោបាយមួយ ពេញលក្ខណៈ។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែលអ្នកដឹកនាំ កងទ័ពរាជានិយម គឺ ព្រះអង្គ

ម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ បានត្រូវតែងតាំង ជាប្រធានពេញលក្ខណៈ ហើយដែលលក្ខ ន្តិកៈ ផ្សេងៗ ព្រមទាំងកម្មវិធី នយោបាយ មួយបានត្រូវអនុម័ត ។ មួយថ្ងៃ បន្ទាប់មក គឺ នៅថ្ងៃ ២៨ កុម្ភៈនៅ ទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក ឯនោះវិញ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហ ប្រជាជាតិ បានអនុម័ត ផែនការមួយ សម្រាប់អនុវត្ត កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស។ អង្គ ប្រជុំ បានសម្រេចថា នឹងធ្វើយ៉ាងណា អនុវត្ត ការឈប់បាញ់គ្នា ឱ្យបានសព្វគ្រប់នៅ ថ្ងៃ ៣១ ឧសភា ហើយសម្រេច បញ្ជូនកងទ័ព ចំនួន ៧០ ភាគរយ ជាលើកដំបូង ឱ្យ បានមុនថ្ងៃ ៣០ កញ្ញា។ រីឯការបោះឆ្នោត ត្រូវប្រព្រឹត្តទៅ យ៉ាងយូរបំផុត នៅខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩៣។ តាមការប្រមើរមើលទុកជាមុន នូវឧបសគ្គ ក្នុងការអនុវត្តន៍ កិច្ចព្រមព្រៀង ទីក្រុងប៉ារីស គេឃើញមាន ឧបសគ្គតែមួយប៉ុណ្ណោះ គឺ ការមិនចូលរួមចំណែក ពី សំណាក់ខ្មែរក្រហម។ បើគេពិនិត្យមើល សភាពការណ៍នៅពេលនោះ គេសន្តិភាពយើង ថា គណបក្សរាជានិយម «ហ៊ុនស៊ីនប៉េច»មានលក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បីប្រឈមមុខ នឹង អតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្ត ព្រោះអ្នកបង្កើតចលនានេះ ជាសម្តេច នរោត្តម សីហនុ រីឯ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ ដែលជាអ្នកដឹកនាំចលនា នេះ ក៏ជាព្រះរាជបុត្រ របស់ ព្រះអង្គ ផងទៀត។

បេសកកម្ម ៧ យ៉ាង របស់

អង្គការ «អាប្រទូច»

Les sept missions de l'A.P.R.O.N.U.C.

នៅថ្ងៃ ២៨ កុម្ភៈឆ្នាំ ១៩៩២ ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានអនុម័ត ជាឯកច្ឆន្ទ នូវ សេចក្តីសម្រេចចិត្តមួយ លេខ ៧៤៤ ស្តីពី ការបង្កើត អាជ្ញាធរបណ្តោះអាសន្នមួយ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ។ អាជ្ញាធរនេះ ដែលមានឈ្មោះ ជា

អក្សរកាត់ថា «អាប្រុច» (A.P.R.O.N.U.C.)^{៣៧} ទទួលបន្ទុករៀបចំ ឲ្យមានសន្តិភាព វិញ នៅកម្ពុជា ហើយរៀបចំការបោះឆ្នោតដោយសេរី ដើម្បីឈានទៅបង្កើត សភាធម្មនុញ្ញ «កងទ័ពម្នាក់ទៀត» ចំនួន១ ម៉ឺន ៥ ពាន់ ៩ រយនាក់ និង ត្រូវបញ្ជូនទៅស្រុកខ្មែរ ។ បើ គិតទាំងកងយោធា កងនគរបាល និង អ្នកធ្វើការ ស៊ីវិលផង គឺ មានទាំងអស់ ២ ម៉ឺន ២ ពាន់នាក់ ។ រីឯ បេសកកម្ម គឺមានការកិច្ច ប្រាំពីរយ៉ាង ខុសៗ ពីគ្នា គឺ ៖ ១)តម្រូវ ឲ្យ មានការការពារសិទ្ធិមនុស្ស - ២) រៀបចំការបោះឆ្នោតដោយសេរី ឲ្យបានយ៉ាងយូរ បំផុត នៅខែ ឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩៣ - ៣) ធានា ដំណើរការយោធា រដ្ឋបាលស៊ីវិល និង នគរបាល គឺ ផែនការដែល លោក ប៊ូត្រូស-ប៊ូត្រូសហ្គាលី ^{៣៨} បានគ្រោងទុកជាស្រេច - ៤) ការទទួលបន្ទុក រៀបចំ មាតិកាមិនវិវាទនៃ ផែនការសង្គ្រាម ចំនួនប្រមាណ ៣៦ ម៉ឺន នាក់ និង អ្នកដែលត្រូវគេប្រើទឹកនៃផង ចំនួនប្រហែល ១៧ ម៉ឺននាក់។ ទឹកប្រាក់ សម្រាប់ធ្វើ អន្តរាគមន៍នេះ ក្នុងរយៈពេល ១៥ ខែ គឺ ១ ពាន់ ៨ រយ ៧០ លានដុល្លារ ^{៣៩}។ អន្តរាគមន៍ នេះ ជាការអនុវត្តន៍ កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ដែលចុះហត្ថលេខា នៅថ្ងៃ ២៣ តុលា ឆ្នាំ ១៩៩១។ លោក ប៊ូត្រូស-ប៊ូត្រូស ហ្គាលី បានបញ្ជាក់ ហើយ បញ្ជាក់ទៀតថា : ជោគជ័យ នៃអន្តរាគមន៍នេះ ផ្អែកទាំងស្រុងទៅលើ ការសហការ ដ៏ ពេញទំហឹង ពីសំណាក់ អ្នកនយោបាយខ្មែរ និង ទៅលើ គុកាតិ ទាំងអស់ដែលជាប់ ពាក់ព័ន្ធ។ អត្ថបទ នៃ សេចក្តីសម្រេចចិត្តលេខ ៧៤ នោះ ក៏បានស្នើសុំ ឲ្យអាជ្ញាធរ ខ្មែរយល់ព្រម រំលាយកងទ័ពរបស់គេ ទាំងអស់ផងដែរ។ កិច្ចការនេះត្រូវធ្វើឲ្យបាន ជាក់ហិតមុន ការចុះឈ្មោះបោះឆ្នោត ។ នៅឆ្នាំ ១៩៩២ នោះ ព្រឹត្តិការណ៍ជាច្រើន បាន

^{៣៧} Autorité Provisoire de l'Organisation des Nations Unies au Cambodge (អាជ្ញាធរ បណ្តោះអាសន្ន នៃ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅ កម្ពុជា).

^{៣៨} Boutros-Boutros Ghali (ឈ្មោះលោក អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅពេលនោះ).

^{៣៩} 1, 87 milliard de dollars

ស្តែងចេញឡើង ហើយបញ្ជាក់ដែលចោទឡើងធំ ជាងគេ នៅពេលនោះ គឺការមិនព្រម ចូលរួមចំណែក ពីសំណាក់ខ្មែរក្រហមដែលធ្វើ ការវាយប្រហារ អុកឡុក អន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ដោយឥតសំចៃ ។ នៅក្នុងអង្គប្រជុំ «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ ខ្ពស់» នាថ្ងៃ ៨ កក្កដា ភាគី ខ្មែរ ក្រហម បានបញ្ជាក់ម្តងទៀតថា គេពុំព្រមអនុវត្ត កិច្ចព្រមព្រៀងជាដាច់ខាត។ បន្ទាប់ពីការប្រយុទ្ធ ជាមួយកងទ័ព «រដ្ឋកម្ពុជា» នៅថ្ងៃ ១៨ មិថុនា ដណ្តើមយក ថ្នល់ជាតិ លេខ ១២ ដែលចងក្លាប់កំពង់ធំ និង ព្រះវិហារ កងទ័ពខ្មែរក្រហម បានធ្វើការវាយលុក ចូលទៅក្នុងខ្សែត្រពាំងវិហារតែម្តង។ នៅថ្ងៃ ៣ សីហា ប្រទេស ថៃ មិនព្រមប្រកាស បញ្ឈប់ការកស៊ី វាង សហគ្រាសថៃមួយចំនួន និងពួកខ្មែរ ក្រហមទេ។ ប្រទេសចិន បានស្នើឲ្យទីក្រុងប៉ារីសកកយល់ព្រមពង្រឹងអំណាច របស់ «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់»។ នៅថ្ងៃ ៤ សីហា អ្នកការទូតចិនម្នាក់ បានទៅជួប ប៊ុល ពត ដោយសម្ងាត់ ប៉ុន្តែ ខ្មែរក្រហម មិនព្រមបន្តនិយោបប ដដែល។

ទោះជាពួកខ្មែរក្រហម ប្រកាន់និយោបប រឹងរូស យ៉ាងណាក្តី ក៏ឧត្តមសេនីយ៍ សុខ ខែរសុខ នៃ កងទ័ព «អាប្រុច» នៅតែមានជំនឿថា លោកនឹង អាចធ្វើយ៉ាងណា ឲ្យ ខ្មែរក្រហម អនុវត្ត កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាពបានដែរ ។ នៅ ថ្ងៃ ៥ សីហា នៅក្នុងអង្គ ប្រជុំ «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» នៅសៀមរាប លោក អាកាស៊ី អ្នកតំណាង លោក អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានប្រកាស ឲ្យប្រើច្បាប់បោះឆ្នោត ទោះបី ខ្មែរក្រហមមិនយល់ព្រមក៏ដោយ ។ ចាប់ពី ថ្ងៃ ១៧ សីហា គណបក្សនយោបាយ នានា បានសាកល្បងនាំគ្នា ចុះឈ្មោះ ជាបណ្តោះអាសន្ន ដើម្បីចូលប្រកួតប្រជែងក្នុង ការបោះឆ្នោត ហើយ នៅ ថ្ងៃ ២២ សីហា ប្រទេសថៃ និង ប្រទេសជប៉ុន បានស្នើ សុំឲ្យ បង្កើត រចនាសម្ព័ន្ធ រដ្ឋបាលមួយ ដែលមាន «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» ជា អ្នក គ្រប់គ្រង។ លោក ខៀវ សំផន ខាងភាគីខ្មែរក្រហម ពុំបានប្រកាស សំណើនេះ ទេ។ នៅក្នុងការរៀបចំឲ្យមាន សន្តិភាពឡើងវិញ នៅកម្ពុជា មានបញ្ហាមួយចោទឡើង៖ នៅក្នុងសេចក្តីសម្រេចចិត្ត របស់ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ គេឥត មាននិយាយ ពីការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំងប្រធានាធិបតីទេ ទោះបីមានការតវ៉ា ពីប្រទេស

ចិនក្រី។ នៅឆ្នាំ ១៩៩២ នោះ ទោះបី អង្គការ សហប្រជាជាតិ ចុះធ្វើ អន្តរាគមន៍ ទៅ ហើយក្តី ក៏អសន្តិសុខ កើតមានឡើង ឥតឈប់ឈរ ។

ចូលមកដល់ឆ្នាំ ១៩៩៣ បរិយាកាស អន្តិសុខនៅតែដដែល ។ នៅ ថ្ងៃ ១១ មករា ឆ្នាំ ១៩៩៣ លោក អាកាស៊ី បានថ្លែងថា ៖ ការបង្កើតលក្ខណៈនយោបាយអព្យាក្រឹត ដែលចាំបាច់ សម្រាប់ធ្វើការបោះឆ្នោត ពុំទាន់អាចធ្វើបាននៅឡើយទេ។ ការលួចសម្លាប់ សមាជិក គណបក្សរាជានិយម «ហ្មុនស៊ីនប៉ែច» ចេះតែកើតមានឡើងជាហូរហែ។ នៅថ្ងៃ ១៨ មករាព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ ប្រធានគណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉ែច» បាននាំមុខបាតុកម្មគ្រួសារជនរងគ្រោះ ដើម្បីប្រឆាំង នឹង ឃាតកម្មទាំងឡាយនោះ ។ ព្រះអង្គ បានចោទ លោក ហ៊ុន សែន លោក ជា ស៊ីម និង អភិបាលខ្មែរត្រឡប់ដំបូង ថា ជាអ្នកដែលនាំ ឲ្យមានរឿងបែបនេះ។

ទីតាំង របស់ ខ្មែរក្រហម នៅឆ្នាំ ១៩៩២ La position des Khmers rouges en 1992

នៅពេលដែល អង្គការ សហប្រជាជាតិ ធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅ ប្រទេសកម្ពុជា ពួក ខ្មែរក្រហម ដែលមានអ្នកតំណាងរបស់គេ ២ រូប នៅក្នុង «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាតិខ្ពស់» បែរជាប្រឆាំង នឹង អន្តរាគមន៍នេះ ទៅវិញ ។ មូលហេតុ នៃឥរិយាបថនេះ ចែកចេញជា ច្រើនកត្តា ប៉ុន្តែ កត្តាដែលសំខាន់ជាងគេ គឺ ការដែលពួកគេត្រូវបាត់បង់អំណាចទាំង អស់ នៅពេលបោះឆ្នោត។ មិនតែប៉ុណ្ណោះសោត គេអាចនឹងត្រូវបញ្ជូនខ្លួនទៅឲ្យ តុលាការកាត់ទោស ពីបទប្រល័យពូជសាសន៍ថែមទៀត ។ ទោះបី គេត្រូវប្រឈមមុខ នឹង សហគមន៍ អន្តរជាតិ ទាំងមូលក្តី ហើយ ទោះបីប្រទេស ចិនបានប្តូរយុទ្ធសាស្ត្រ របស់ គេទៅហើយក្តី ក៏ពួកខ្មែរក្រហមទាំងនោះ គ្មានជម្រើស អ្វីទៀត ក្រៅពីបន្តការប្រយុទ្ធ របស់គេទេ ។ តាមការពិតទៅ ខ្មែរក្រហម ត្រូវរំលំរលាយ តាំងពីចុងឆ្នាំ ១៩៧៨ មក ឯណោះ ប៉ុន្តែ នៅពេលដែល កងទ័ពវៀតណាម វាយលុក មកក្នុងទឹកដីខ្មែរ នៅឆ្នាំ

១៩៧៩ ដោយមាន បង្អែកជមហិមា ពីសហភាព សូវៀត ដើម្បីចូលមកវាយរំលំ របប ខ្មែរក្រហម ដែលមានប្រទេសចិន ជាបង្អែក ប្រទេសមួយចំនួន នៃ សមាគមប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ហៅ «អាស៊ាន» ជា ពិសេសប្រទេសថៃ មានការកិតភ័យយ៉ាងខ្លាំង ខ្លាចក្រែងសហភាពសូវៀត ពង្រីក ឥទ្ធិពលមក ដល់ប្រទេសរបស់គេ ថែមទៀត ។ ប្រទេសទាំងនោះ ដែលជាសម្ព័ន្ធ មិត្ត របស់ប្រទេសចិន ផង និង សហរដ្ឋ អាមេរិកផង ត្រូវបង្ខំចិត្តពង្រឹងកងទ័ព របស់ ខ្មែរក្រហម ឡើងវិញ ដើម្បីធ្វើការទប់ទល់ នឹងវៀតណាម ជាពិសេស និង សហភាព សូវៀត តែម្តង។ រីឯ សហរដ្ឋ អាមេរិក ដែលជា ដៃគូ បដិបក្ខ របស់ សូវៀត នៅសម័យនោះ ក៏ត្រូវចូលរួមចំណែក ក្នុងការទប់ទល់នេះ ដែរ ។ ប៉ុន្តែ ដោយខ្មែរក្រហម បានត្រូវ មតិអន្តរជាតិ ថ្កោលទោសពី បទសម្លាប់ប្រជាជនឯង ជិត ២ លាននាក់ នៅពេលដែលពួកគេ កាន់អំណាច នៅឆ្នាំ ១៩៧៥-១៩៧៩ គេក៏ បង្កើតរណសិរ្សមួយ ដ៏ធំតែម្តង ដោយមានការចូលរួមចំណែក ពីកម្លាំង និង និន្នាការ នយោបាយផ្សេងៗទៀត ដូចជា ចលនារាជានិយម និង ចលនា អ្នកប្រជាធិបតេយ្យជាដើម។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ កម្លាំងកងទ័ពខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត នៅតែជា កម្លាំងប្រយុទ្ធ ធំជាងគេ ដដែល ។ នៅពេលដែល សហភាព សូវៀត រលំរលាយទៅ អ្នកដែលគាំទ្រ ក្រុមខ្មែរក្រហមនេះ ក៏គ្មានប្រយោជន៍អ្វីទៀត និង ពង្រឹង កម្លាំងខ្មែរក្រហមបន្តទៅទៀតដែរ។ សាជាថ្មីម្តងទៀត ពួកខ្មែរក្រហមត្រូវវិលទៅរកភាព «ម្ចាស់ការ» របស់គេវិញ ។ ប្រទេសចិនកុម្មុយនិស្ត ក៏ត្រូវបញ្ឈប់សង្គ្រាម នៅកម្ពុជា ដែរ ដោយយោងទៅ តាមកាលៈទេសៈថ្មី ពោលគឺការប្រែប្រួល នៃ ការប្រជែងកម្លាំង នៅក្នុងតំបន់ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ទោះជាវៀតណាម និង ចិនត្រូវ ជាទាគ្នា វិញក្តី ក៏ទីក្រុងប៉េកាំង នៅតែមិនទុកចិត្តទីក្រុងហាណូយដដែល ។ ដូចនេះ គេត្រូវតែ រក្សា កម្លាំងនេះ ក្នុងប្រទេសកម្ពុជាបន្តទៅទៀត ទោះបីជាត្រូវបញ្ឈប់ រាល់សកម្មភាពប្រយុទ្ធ ទ្រង់ទ្រាយធំ សិនក្តី ។

សន្និសីទ អន្តរជាតិ នៅខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៨៩ នៅ ទីក្រុងប៉ារីស បានទទួលបញ្ចប់ អធិការណ៍ រវាង ប្រទេសចិន ដែលមានឥទ្ធិពលធំនៅក្នុងតំបន់ និងសហភាព សូវៀត។

២ ឆ្នាំក្រោយមក កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៨៨១ តម្រូវឱ្យ គូកាតឡែរ ឈប់ប្រយុទ្ធគ្នាបន្តទៅទៀត ។ ដើម្បីរៀបចំ ឲ្យមានសន្តិភាព ឡើងវិញ នៅ កម្ពុជា អង្គការសហប្រជាជាតិ ក៏ចុះមកធ្វើអន្តរាគមន៍នៅឆ្នាំ ១៨៨២ ហើយរៀបចំការបោះឆ្នោត ដោយសេរី តាមបែបបទ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យបស្ចិមប្រទេស ។ ប៉ុន្តែកិច្ចព្រមព្រៀងដ៏សំខាន់នេះ បែរជាហុចផលច្រើន ទៅឲ្យប្រទេសកុម្មុយនិស្ត នៅក្នុងតំបន់ទៅវិញ។ ដើម្បី រក្សាទ្វីពល ឬ អនុគ្រាភាព របស់គេ នៅប្រទេសកម្ពុជា ឲ្យនៅ ដដែល ជាពិសេស ដើម្បីទប់ទល់ កុំឲ្យបស្ចិមប្រទេស ចូលមកពង្រីកឥទ្ធិពល របស់គេបានវិញ ប្រទេសចិន និងប្រទេសវៀតណាម ដែលជាគូប្រជែងគ្នា នៅក្នុងការដណ្តើមយក ប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវពង្រឹងកូនអុកចាស់ របស់គេ វិញរៀងៗខ្លួន ។ នៅក្នុងដំណាក់កាលទី១ សម្តេច នរោត្តមសីហនុ គាំទ្រដោយប្រទេសចិន ត្រូវបានបំផ្លាញ ជាចាំបាច់ ជាមួយលោក ហ៊ុន សែន គាំទ្រដោយវៀតណាម ។ ប៉ុន្តែ ការកំណត់តុល្យភាព រវាង ទីក្រុងហ្វីកាំង និងទីក្រុងហាណូយ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា នៅតែស្ថិតនៅ ជា បញ្ហា ពិបាកដដែល។ ខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត-អៀង សារី ត្រូវបានរំជួលយ៉ាងណា បន្ថយ ឥទ្ធិពល របស់ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» ដឹកនាំដោយ លោក ហ៊ុន សែនឲ្យបាន ។ សង្គ្រាមយោធា បានត្រូវបញ្ចប់ កំពតមែន ប៉ុន្តែខ្មែរក្រហម ត្រូវរំជួលយ៉ាងណា ពង្រឹងឥទ្ធិពល របស់ សម្តេច នរោត្តមសីហនុ សិនដែរ។ គឺនៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែល ខ្មែរក្រហម ត្រូវអុកឡក អន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ហើយ បង្ខំបកម្ខាង របស់គេ នៅក្នុងតំបន់សំខាន់ៗ ។ ខ្មែរក្រហម យល់ឃើញ នៅពេលនោះ ថា បេសកកម្ម របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ មាន រយៈពេលតែ ១៨ ខែ ប៉ុណ្ណោះ។ ដូចនេះគេអាចនឹងបន្ត វត្តមាន របស់គេ នៅកម្ពុជាដដែល ដើម្បីទប់ទល់ នឹង ឥទ្ធិពល របស់ វៀតណាម នៅកម្ពុជា ជាពិសេស នៅក្នុង ករណីដែលវៀតណាម មានបង្អែកមួយ ថ្មីទៀត នៅ ពេលអនាគត ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី នៅចំពោះមុខ ប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ទាំង ២ នេះ ត្រូវរក្សាសាមគ្គីភាពគ្នាឲ្យបានសិនដែរ គឺដើម្បីរបបមុខ និងកម្លាំងផ្សេងៗទៀត ជាពិសេស ការវិលមកវិញនៃ អ្នកនយោបាយខ្មែរ ដែលមាន និន្នាការ បស្ចិមប្រទេស ។

បរិយាកាស មុនការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៩៣
Avant les élections de 1993

ព្រឹត្តិការណ៍ ទាំងប៉ុន្មាន ដែលស្តែងចេញឡើង នៅឆ្នាំ ១៩៩២ គឺ នៅពេលដែលអង្គការ សហប្រជាជាតិ រៀបចំការបោះឆ្នោត ដោយសេរី បញ្ជាក់ឲ្យឃើញថា ខាងកាតឺ «រដ្ឋកម្ពុជា» គេនៅតែរក្សាប្រៀប របស់គេ បន្តមកទៀត ។ គ្មានកាតឺខ្មែរណាមួយ ខាង «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K.D.) អាចយកប្រៀបទៅលើបានទេ។ ម្យ៉ាងទៀត កម្លាំងប្រឆាំង របស់ពួកខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត ក៏ពុំបានគ្របដណ្តប់ ទៅលើ ប្រទេសកម្ពុជា ទាំងមូលបានដែរ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ការសំខាន់ គឺ ការបោះឆ្នោតបង្កើត សភាធម្មនុញ្ញ និង រដ្ឋសភាឲ្យបានសិន ។ នេះជាផ្លូវតែមួយគត់ សម្រាប់ទណ្ឌបញ្ចប់ទំនាស់ ពិពេលមុន ។ តាមការពិតទៅ តួអង្គ ដែលសំខាន់ជាងគេ នៅពេលនោះ គឺ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន តែប៉ុណ្ណោះ។ ប៉ុន្តែសាជាថ្មីម្តងទៀត គេសង្កេតឃើញថា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលជាអ្នកបង្កើត ចលនា រាជានិយម «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» បែរជា ពុំចង់ឲ្យ ចលនានេះ ដែលដឹកនាំ ដោយព្រះអង្គម្ចាស់នរោត្តម រណប្បទិ ជាព្រះរាជបុត្រ ទទួលជ័យជំនះតែម្នាក់ ឯង នៅក្នុងការបោះឆ្នោតទៅវិញ។ គេនៅចាំបានថា កាលពីថ្ងៃ ១៥ វិច្ឆិកាឆ្នាំ ១៩៩១ នៅពេលដែល អ្នកតំណាងប្រទេស និង រដ្ឋាភិបាលចំនួនជាង ៣០ បានមក ប្រគល់សារតាំង នៅចំពោះមុខ «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់» ដែលតំណាងអធិបតេយ្យ នៃប្រទេសកម្ពុជា កាតឺខ្មែរក្រហម បានធ្វើការអំពាវនាវ សុំឲ្យគណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» និង គណបក្ស «រណសិរ្សជាតិ រំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» របស់ លោក ស៊ីន សាន រួបរួមគ្នា នៅក្នុងការបោះឆ្នោត។ ប៉ុន្តែនៅថ្ងៃ ១៦ វិច្ឆិកា នៅពេលដែល សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ថ្លែងសុំនូវកថា នៅចំពោះមុខប្រជាជនខ្មែរ ព្រះអង្គទ្រង់បានបញ្ចេញ តម្រូវឲ្យដឹងថា ព្រះអង្គប្រាថ្នាចង់ ឲ្យគណបក្ស រាជានិយម «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» រួបរួមជាមួយ គណបក្ស «ប្រជាជន» ទៅវិញ។ ព្រះអង្គបានថ្លែងជាអាទិ៍ ថា : «ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ និង លោក

ហ៊ុន សែន ជាកូនពីរ របស់ ព្រះអង្គ» ។ នៅថ្ងៃ ២៣ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩១ ដដែល នោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានប្រាប់ ឲ្យដឹងត្រង់ៗ តែម្តងថា នឹងមាន ការ រៀបចំបង្កើត រដ្ឋាភិបាលចម្រុះមួយ រវាង គណបក្ស រាជានិយម «ហ្មុនស៊ីន ប៉ែច» និង អតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរ គឺ «គណបក្សប្រជាជន» ។ នៅ ពេលនោះ លោក ស៊ីន សាន នៅតែចាត់ទុកថា «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» ជា រដ្ឋាភិបាលតែមួយគត់ដដែល។ ប៉ុន្តែបន្ទាប់មក គឺនៅថ្ងៃ ២៦ វិច្ឆិកា ការិយាល័យ នៃ ប្រធាន «ក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ ខ្ពស់» បានចេញផ្សាយសេចក្តី ជូនដំណឹងមួយប្រាប់ឲ្យដឹងថា គូកាត់ខ្មែរទាំង ៤ បាន ប្រកាសជាផ្លូវការថា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាប្រមុខរដ្ឋស្របច្បាប់ និង ពេញសិទ្ធិ នៃប្រទេសកម្ពុជា តាំងពីឆ្នាំ ១៩៦០ មក។ ការបោះឆ្នោតដោយសេរីរៀបចំឡើង ដោយ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានប្រព្រឹត្តទៅនៅថ្ងៃ ២៣ ហូតដល់ថ្ងៃ ២៨ ឧសភាឆ្នាំ ១៩៩៣ ។ ប្រជាជនខ្មែរ ជាច្រើន បានចូលរួមបោះឆ្នោតតែងតាំង សភាធម្មនុញ្ញ គឺ ៨៩, ៤៦ % ហើយនេះ ទោះបីមានការគំរាមកំហែង ពីសំណាក់ខ្មែរក្រហមក្តី។ សូមកត់ សំគាល់ថា នៅពេល រៀបចំ ការបោះឆ្នោត ជា ប្រវត្តិសាស្ត្រ នេះ បរិយាកាស មាន សភាព អាប់អួ ក្រៃលែង ។ ខាងជួរគណបក្ស រាជានិយម «ហ្មុនស៊ីនប៉ែច» អ្នកដែល ត្រូវគេធ្វើឃាត មាន ចំនួនប្រមាណ ៣០ នាក់។ ខ្មែរ ក្រហមដែលធ្លាប់ឈ្លៀសប្រាស ខាង អំពើបែបនេះ បានត្រូវគេចោទប្រកាន់ថា ជាអ្នកធ្វើអំពើឃាតកម្ម ទាំងអស់នោះ។ ទន្ទឹម នោះដែរ ការិយាល័យ បោះឆ្នោត ជាច្រើនបានត្រូវវាយប្រហារអុកឡុក ហើយ អ្នកបក ប្រែភាសា មួយចំនួន បានត្រូវគេសម្លាប់ចោល។ សន្និកន្ទោត ដែលគេចាត់ទុកថា មិន ត្រឹមត្រូវ តាមគោលការណ៍ បានត្រូវគេលួចយកឬក៏ទេចចោលអស់។ ការគំរាមកំហែង តាមប្រភព ចេញមុខ ក៏ មានច្រើនណាស់ដែរ ។ កូនសិស្ស និង គ្រូបង្រៀន បានត្រូវ គេ កំហែងថា សញ្ញាបត្រ របស់ពួកគេ នឹង បាត់សុពលភាព បើគេសន្មតទៅ ឃើញ ថា នៅក្នុងភូមិ សង្កាត់ របស់គេ មានអ្នកបោះឆ្នោតខុសទិស។ នៅក្នុងរយៈពេល ២ ខែ ចុងក្រោយ នៃយុទ្ធនាការយោសនាបោះឆ្នោត អំពើហិង្សា មានកម្រិតខ្ពស់ជាអតិបរមា។ អ្នកដែលបានត្រូវគេធ្វើឃាត មានចំនួន ២០០ នាក់។ ការវាយប្រហារផ្សេងៗ គិត សរុប

ទាំងអស់ មានចំនួន ៣៣៨ ករណី ហើយ ការចាប់មនុស្ស មានចំនួន ១១៤ ករណី។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ប្រជាជនខ្មែរទាំងឡាយទៅបោះឆ្នោតយ៉ាងគគ្រឹកគរគ្រងគឺ ៩០ % នៃ ចំនួនអ្នក ដែលបានចុះឈ្មោះ បោះឆ្នោត ។ គណបក្សរាជានិយម «ហ្មុនស៊ីន ប៉ែច» បានទទួល ៤៤ % នៃ សន្និកន្ទោត គឺ ឈ្នះបក្ស«ប្រជាជន» ដែលបានត្រឹម ៣៨ % ប៉ុណ្ណោះ។ បើគិតជាអាសនៈ គណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉ែច» បាន ៤៨ អាសនៈ គណ បក្ស «ប្រជាជន» បាន ៤១ អាសនៈ។ គណបក្ស របស់លោក ស៊ីន សាន គឺ «រណ សិរ្ស ជាតិរំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» ដែលបានប្រែឈ្មោះមក ជាគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម ពុទ្ធសាសនា» តាំងពី ថ្ងៃ ២១ ឧសភាឆ្នាំ ១៩៩២ មក បានទទួល ១០ អាសនៈ ។

រដ្ឋាភិបាល ក្បាលពីរ ក្រោយការ

បោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៩៣

Le gouvernement bicéphale
après les élections de 1993

នៅថ្ងៃ ១០ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៩៣ លោក អាកាស៊ី អ្នកតំណាង អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ប្រកាសថា៖ «ការបោះឆ្នោតបានប្រព្រឹត្តទៅ ដោយសេរី និង ស្រប ទៅតាមគតិយុត្តិធម៌» ។ ប៉ុន្តែដោយគណបក្សរាជានិយម «ហ្មុនស៊ីនប៉ែច» បាន ទទួលជ័យជំនះ អតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្ត ពោលគឺ គណបក្ស «ប្រជាជន» បែរជា ប្រកាស មិនទទួលស្គាល់ លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោតទៅវិញ។ មួយថ្ងៃបន្ទាប់មក ខ្មែរ ក្រហម ក្រោមការដឹកនាំ របស់ ប៉ុល ពត បាន ប្រកាសទទួលស្គាល់លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត ហើយថែមទាំង អំពាវនាវ ឲ្យសម្លាប់ អ្នកដឹកនាំ ៦ នាក់ នៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» ផងទៀត។ ដូច្នេះឃើញថា តាំងពីឆ្នាំ ១៩៤២ មក ជាពិសេស តាំងពី

ពេលដែលស្រុកខ្មែរធ្លាក់ទៅក្នុងភ្នាក់ងារសង្គ្រាម អស់រយៈពេល ២០ ឆ្នាំមក ការអនុវត្តន៍គោលការណ៍ ប្រជាធិបតេយ្យ នៅកម្ពុជា ជាការមួយ ដ៏ពិបាកពន់ពេកក្រៃ រីឯ មូលហេតុ នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ គឺ បណ្តាលមកពី គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលមាន រចនា សម្ព័ន្ធរបស់គេ យ៉ាងរឹងមាំ នៅក្នុងប្រទេស ចាត់ទុកថា គណបក្ស នានាឯទៀត គ្រាន់តែជាគណបក្សសម្រាប់យក ទៅធ្វើជា រណប របស់គេ តែប៉ុណ្ណោះ ។ អ្វីដែលសំខាន់ចំពោះពួកគេ គឺគ្រប់អង្គការសម្តេចនរោត្តម សីហនុ តែមួយអង្គ ប៉ុណ្ណោះទេ ។ ក៏ប៉ុន្តែ គណបក្ស «ប្រជាជន» ជាពិសេស ក្រុមលោក ហ៊ុន សែន ផ្ទាល់តែម្តង ក៏ពុំចង់ប្រគល់អំណាចអ្វីមួយ ថ្វាយទៅព្រះអង្គដែរ គឺគ្រាន់តែ ទុកសម្រាប់ធ្វើជា រនាំង ធម្មានុរូប របស់ក្រុមគេប៉ុណ្ណោះ។ ចំពោះគណបក្សរាជានិយម «ហ្មុនស៊ីនប៉េច»វិញ ក៏ គណ បក្ស «ប្រជាជន» ចាត់ទុកថា គ្មានរចនាសម្ព័ន្ធ គ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់ប្រឈមមុខ និងស្ថានភាពរ៉ាំរ៉ៃដែរ។ ប៉ុន្តែ នៅចំពោះមុខ គណបក្ស «ប្រជាជន» ត្រូវរឹកគ្រប់មធ្យោបាយដើម្បីបំបាក់ស្មារតី បំបាត់គូនាទី នៃ ចរន្តនេះ នៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ ឲ្យទាល់តែបានដោយហេតុថា ទោះបីវៀតណាម ដកកងទ័ពទៅហើយក្តី ក៏ បញ្ហា កូមីសាស្ត្រ-នយោបាយនៅតែចោទដដែល ។ មួយវិញទៀត ចំពោះក្រុម លោក ហ៊ុន សែន ក្រុមរាជានិយមនេះអាច និង ក្លាយទៅជាបង្អែកមួយដ៏សំខាន់ របស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលជាកូនអ្នក របស់ចិន។ មួយផ្នែកទៀត ព្រះអង្គម្ចាស់រោលប្ញទ្ធិ អាចនឹង នាំឲ្យមានការប្រែប្រួល ការប្រជែងកម្លាំង នៅក្នុងតំបន់ ដោយបែរទៅរកបស្ចឹមប្រទេសតែម្តង គឺ ផ្លូវដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ត្រូវរំពឹងស្តាប់ឲ្យទាន់ ទោះជាត្រូវបោះបង់ គណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» របស់ ព្រះអង្គ ចោលក្តី ។ ប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរនេះ ធ្វើអ្វីគ្រប់បែបយ៉ាងដើម្បីចិញ្ចឹម មិនឲ្យបស្ចឹមប្រទេស វិលមកវិញ បានដោយស្រួល។ ពេកនោះឡើយ ព្រោះថា ចិនក៏ចង់វាតទីយកឥណ្ឌូចិន វៀតណាម ក៏ ចង់វាតទី យកឥណ្ឌូចិនដូចគ្នា ហើយ វៀតណាមអាច និង សម្រេចមហិច្ឆតា របស់គេបាន លុះណាតែ គេមានបង្អែក ដ៏មាំមួនទៀត បន្ទាប់ពី សហភាព សូវៀត លំហែយទៅ ។ ដូច្នេះ ឃើញថា ការបោះឆ្នោត នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ក៏ជារឿងមួយដ៏សំខាន់ ចំពោះចិន និង

វៀតណាមដែរ។ នៅក្នុងយុទ្ធសាស្ត្រ របស់លោក ហ៊ុន សែន ក៏ដូចជា របស់ វៀតណាម សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាកត្តាមួយដ៏សំខាន់ ។ និយាយមួយបែបទៀត គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលមាន លោក ហ៊ុន សែន ជាមនុស្សខ្លាំង ចង់បាន សម្តេច សីហនុ ប៉ុន្តែ មិនចង់បាន អ្នកគាំទ្រព្រះអង្គទេ ។ មុនការបោះឆ្នោត សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏យល់ពីគោលបំណងនេះ របស់ លោក ហ៊ុន សែនដែរ ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គយល់ថា ព្រះអង្គអាចនឹងគ្របដណ្តប់ទៅលើ លោក ហ៊ុន សែន បាន ពោលគឺ ល្បឿន «ចចក ចាស់ និងចចកក្មេង»។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏នៅពេលខ្លះ ព្រះអង្គ មានកង្វល់ខ្លាំង ណាស់ដែរ ។ នៅក្នុងព្រះរាជសារមួយ ជូនប្រជាជនខ្មែរ ចុះថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៩៣ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានកត់សំគាល់ថា : «ក្នុងនាមព្រះអង្គ ជាប្រធានក្រុម ប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ព្រះអង្គ គ្មានអំណាចអ្វីទេ ព្រះអង្គគ្រាន់តែជាអាយ័នមួយដែលគេចម្រាញ់យកឥទ្ធិពលសីលធម៌ និង ប្រជាប្រិយភាពតែប៉ុណ្ណោះហើយនេះគឺ ដើម្បីផ្តល់នូវធម្មានុរូប និង ភាពស្របច្បាប់ ទៅឲ្យសេចក្តីសម្រេចផ្សេងៗ ដែលភាគច្រើន មានលក្ខណៈផ្ទុយស្រឡះពីប្រាថ្នា ស្នេហាជាតិ របស់ព្រះអង្គ ហើយផ្ទុយពី សារប្រយោជន៍ជាន់ខ្ពស់ របស់ ជាតិ មាតុភូមិ របស់យើងផងទៀត » ។

ទោះបី ព្រះអង្គឈ្លងយល់ថា ក្រុមលោក ហ៊ុន សែន មាន ប្រៀបទៅលើព្រះអង្គក្តី ក៏ព្រះអង្គគ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីសម្រប ទៅតាម សេចក្តីសម្រេចចិត្តរបស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិដែរ ជាពិសេស ព្រះអង្គត្រូវសម្រប ទៅតាមស្ថានភាពថ្មីដែលទីក្រុងប៉េកាំង និង ទីក្រុងហាណូយ ត្រូវរ៉ូវគ្នា ជាបណ្តោះអាសន្នឡើងវិញ។ ដូចនេះ ការដែលគណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» ឈ្នះឆ្នោត តែម្នាក់ឯង ក៏ អាចជា គ្រោះថ្នាក់មួយ សម្រាប់សម្ព័ន្ធភាព ជាបណ្តោះអាសន្ន រវាងប្រទេស កុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរ នេះដែរ ព្រោះថា ព្រះអង្គម្ចាស់ រោលប្ញទ្ធិ ដែលពុំមានទស្សនៈនយោបាយ និងមនោគមវិជ្ជាដូចព្រះអង្គ អាចនឹង ផ្តាច់ប្រទេសកម្ពុជា ចេញពីខ្សែបន្ទាត់ដែលប្រទេសកុម្មុយនិស្តទាំងពីរនេះ បានកំណត់ រួចជាស្រេច ពោលគឺ រក្សាទុក តំបន់ឥណ្ឌូចិននេះ ជាទីតាំងដណ្តើម ឥទ្ធិពលគ្នា ដោយនាំគ្នាបិទច្រក មិនឲ្យ បស្ចឹមប្រទេស ចូលមកជ្រៀតជ្រែក

បានៗ ចំពោះរឿតណាម គេចង់ ម៉ោយកត់បន់នេះ តែងនឹង ទោះជាថ្ងៃណាមួយ គេត្រូវ ចងសម្ព័ន្ធមិត្ត ជាមួយ បស្ចឹមប្រទេសវិញ ដើម្បីទប់ទល់ នឹង ឥទ្ធិពលចិនក្តី។ រឿង សំខាន់បំផុត របស់ រឿតណាម គឺ ត្រួតត្រាឥណ្ឌូចិន មិនឲ្យធ្លាក់ទៅក្នុង កណ្តាប់ដៃ ចិន ជាដាច់ខាត។ ប៉ុន្តែ ទន្ទឹមនោះ រឿតណាម ក៏មិនឲ្យអ្នកនយោបាយខ្មែរ បស្ចឹមប្រទេស និយម ជ្រៀតជ្រែក ចូលមកក្នុងយុទ្ធសាស្ត្រនេះ បានដែរ ។ គឺនៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែលនៅថ្ងៃ ២០ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៩៩១ គណបក្ស «ប្រជាជន» បានចេញសេចក្តីថ្លែង ការណ៍មួយ ថ្កោលទោស ដល់អ្វីដែលគេហៅថា «រដ្ឋប្រហារថ្ងៃ ១៨ មិថុនា ១៩៧០» ហើយ សុខចិត្តទទួលស្គាល់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាប្រមុខរដ្ឋ តែមួយគត់ ។ មិន តែប៉ុណ្ណោះសោត ក្រោយមកទៀត នៅថ្ងៃ ១៤ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៩៣ សភាធម្មនុញ្ញ បាន អនុម័ត ជាងកង្វះ នូវ សេចក្តីសម្រេចចិត្តមួយ ដែលលុបចោល ការបោះឆ្នោតរដ្ឋសភា ដែល បានទម្លាក់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ចេញពីអំណាច នៅថ្ងៃ ១៨ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៧០ ផងដែរ ។ ហើយ គឺនៅក្នុងន័យនេះដែរ ដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានជម្រុញ ឲ្យបង្កើតរដ្ឋាភិបាលចម្រុះ រវាង គណបក្ស«ហ្មនស៊ីនប៉េច» និង គណបក្ស «ប្រជាជន» ក្រោយការបោះឆ្នោតឆ្នាំ ១៩៩៣ ទោះបី គណបក្ស «ហ្មនស៊ីនប៉េច» ដែលជាគណបក្ស របស់ ព្រះអង្គសោនោះ ឈ្នះឆ្នោត ក៏ដោយ។ នៅថ្ងៃ ១៦ មិថុនា ដដែលនោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ តែងតាំងព្រះអង្គម្ចាស់ រណបូជី និង លោក ហ៊ុន សែន ជាសហ នាយករដ្ឋមន្ត្រី គឺនាយករដ្ឋមន្ត្រី ដល់ទៅ ពីររូប ក្នុងពេលតែមួយ ។ នេះជាព្រឹត្តិការណ៍ ដែលមិនធ្លាប់ដែលមានសោននៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ។ បន្ទាប់ពីការតែងតាំងនេះ គណបក្ស «ប្រជាជន» ក៏សុខចិត្ត ទទួលស្គាល់លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត នាឆ្នាំ ១៩៩៣ នោះ ។

ព្រឹត្តិការណ៍ នាថ្ងៃ មិថុនា

ឆ្នាំ ១៩៩៣

Les principaux événements de Juin 1993

នៅថ្ងៃ ៣ មិថុនា គឺ ប៉ុន្មានថ្ងៃ ក្រោយការបោះឆ្នោត ហើយមួយសប្តាហ៍ មុនថ្ងៃត្រូវ ប្រកាសលទ្ធផល ជាផ្លូវការ សម្តេច នរោត្តម សីហនុបាន ប្រកាសតែងតាំងខ្លួនព្រះអង្គ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី និង ជាអគ្គបញ្ជាការកងទ័ពខ្មែរ ដោយជ្រើសរើសព្រះអង្គម្ចាស់ រណ បូជី និង លោក ហ៊ុន សែន ជា ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី ។ នេះជា ព្រឹត្តិការណ៍មួយ ដែលធ្វើ ឲ្យមានការភ្ញាក់ផ្អើល យ៉ាងខ្លាំង។ រីឯ រដ្ឋាភិបាលនោះ បានត្រូវប្រសិទ្ធិនាមថា «រដ្ឋាភិ បាលជាតិ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា» ។ ខ្មែរក្រហមដែលនៅស្ងប់ស្ងៀមអស់មួយរយៈពេល ធំ ពុំបានត្រូវបញ្ចូល មកក្នុងរដ្ឋាភិបាល នោះទេ ។ លោក អាកាស៊ី អ្នកតំណាង អគ្គ លេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ និង ជាអ្នកទទួលខុសត្រូវអង្គការ «អាប្រឌុច» ក៏បាន ចាត់ទុកថា ការផ្តួចផ្តើមគំនិតនេះ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ មាន សារៈ សំខាន់ដែរ ។ លោក ខៀវ កញ្ញាវិទ្យា អ្នកនាំពាក្យម្នាក់ខាង «រដ្ឋកម្ពុជា» បានបញ្ជាក់ ប្រាប់ថា ភាគី របស់ខ្លួន នឹង រំលាយរដ្ឋាភិបាល របស់ ខ្លួន គឺ រដ្ឋាភិបាល ដែលបាន គ្រប់គ្រងប្រទេសអស់រយៈពេល ១៤ ឆ្នាំមកហើយ។ លោកខៀវ កញ្ញាវិទ្យា បានថ្លែង ថា : ការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលថ្មីនេះ ពុំអាចជំនួស លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោតបានទេ ប៉ុន្តែ គ្រាន់តែសម្រាប់ឆ្លងកាត់ អន្តរកាលមួយ ប៉ុណ្ណោះ។ ការពិត គឺថា ខាង «រដ្ឋកម្ពុជា» គេ សុខចិត្តទទួលយកសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប៉ុន្តែ មិនអាចទទួលយក ព្រះអង្គម្ចាស់ រណបូជី បានទេ។ ប្រទេសដំបូង ប្រទេស រឿតណាម និង ប្រទេសប៉ែកពាយ័ព្យលំទាស់អ៊ី និង ដំណោះស្រាយនេះដែរ ព្រោះគេ ចាត់ទុកថា គេគ្មានសិទ្ធិ ចូលជ្រៀតជ្រែក ក្នុង បញ្ហាខ្មែរទេ។ នៅថ្ងៃ ៣ មិថុនានោះ អ្វីៗ ហាក់បីដូចជា អាចធ្វើទៅបាន ។ ប៉ុន្តែស្រាប់តែ ថ្ងៃបន្ទាប់ គឺ ថ្ងៃ ៤ មិថុនា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បែរជាប្រកាសរំលាយ រដ្ឋាភិ បាលនោះចោលទៅ វិញ។ ការសម្រេចចុងក្រោយនេះ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បណ្តាលមកពីការមិនយល់ព្រម ពីគណបក្ស«ហ្មនស៊ីនប៉េច» ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សេរីវឌ្ឍ នៃ គណបក្សរាជានិយមនេះ បានប្រកាស ឲ្យដឹងថា : សហគមន៍ អន្តរជាតិ ពុំអាចទទួលយករដ្ឋាភិបាលដែលកើតចេញ ពីការចោលដៃចុះបានទេ។ សូមកត់សំគាល់

ថា នៅពេលនោះ សហរដ្ឋ អាមេរិក ប្រទេសអង់គ្លេស ប្រទេសអូស្ត្រាលី ហើយ ប្រទេស ចិន ផងដែរ ក៏មិនយល់ស្រប និង ការបង្កើត រដ្ឋាភិបាលនេះដែរ។ សហរដ្ឋ អាមេរិក ខ្លាចក្រែងការប្រមាថដល់ ការបោះឆ្នោត បែបនេះ អាចមាន បន្តទៅទៀត នៅ ថ្ងៃមុខ ។ មួយវិញទៀត ការធ្វើរបៀបនេះ អាចប៉ះពាល់ យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ដល់ សកាធម្ម នុញ្ញទៀតផង ព្រោះមាន តែ សកាធម្មនុញ្ញ ប៉ុណ្ណោះដែល មានការកិច្ចប្រកាស អនុម័ត រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ។

ពីរប្លុកក្រោយ ការរំលាយ រដ្ឋាភិបាលនោះ អ្នកនាំពាក្យ ខាង «រដ្ឋកម្ពុជា» ប្រកាស ពុំទទួលស្គាល់ លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោតបន្តទៀត។ សាជាថ្មីម្តងទៀត ប្រទេសកម្ពុជា បានឈានចូល មកដល់ វិបត្តិមួយទៀត ។ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ចាប់ផ្តើមមាន ការ បាត់បង់សាមីសាមី បន្ទាប់ពីបាន ទទួលជោគជ័យ ក្នុងការដឹកនាំ ការបោះឆ្នោត ដោយសេរី។ នៅថ្ងៃ ៨ មិថុនា អង្គការ «អាហ្វ្រិក» បានសុំចិត្ត ទទួលយក ផែនការ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប៉ុន្តែអ្វីៗ ក៏ជ្រុលហួស អស់ទៅហើយ។ ខាងខ្មែរក្រហម គេក៏ប្រកាស គាំទ្រផែនការនោះ ដែរ។ អ្វីដែលគេកត់សំគាល់ នៅពេលនោះ គឺ ថា ខាង គណបក្ស «ប្រជាជន» គេមិនដែលជឿថា គេអាចចាញ់ នៅក្នុង ការបោះឆ្នោតនោះទេ។ មិនតែ ប៉ុណ្ណោះ គេថែមទាំងជឿថា គេនឹងទទួលបាន ៧០ % នៃ សន្និកម្មឆ្នោតទៀតផង ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលរាប់សន្និកម្មឆ្នោត គេបានដឹងថា គឺជាការកាន់ច្របូមួយ ដ៏ធំ ព្រោះអង្គការ «អាហ្វ្រិក» បានធ្វើអ្វី គ្រប់បែបយ៉ាង ដើម្បីឱ្យ ការបោះឆ្នោត ប្រព្រឹត្តទៅ ដោយត្រឹម ត្រូវបំផុត។ នៅចំពោះមុខស្ថានភាពនេះ រដ្ឋាភិបាល «រដ្ឋកម្ពុជា» មិនព្រមឱ្យគណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ឈ្នះជាដាច់ខាត។ នៅថ្ងៃ ៩ មិថុនា ឧត្តមសេនីយ៍ ជាន់ ៤០ នាក់ នៃ អតីតរបប «សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្យ កម្ពុជា»ដែលនៅក្នុងនោះ មានលោក តឿ បាញ់ រដ្ឋមន្ត្រីការពារជាតិផងដែរ បាន នាំគ្នាទៅគាល់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅ ព្រះរាជ វាំង។ ពួកគេ បានទាមទារ ឱ្យព្រះអង្គ ធ្វើការគោបសន្តិភាព ទៅលើ គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីន ប៉េច» ដើម្បីធ្វើការបែងចែកអំណាច។ នៅថ្ងៃ ១០ មិថុនា ព្រះអង្គម្ចាស់ចក្រពន្យ ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» បានប្រកាស ធ្វើអបគមន៍ តែម្តង ។ បើតាម

ការអះអាង របស់លោក អាកាស៊ី នៅពេលនោះ ៤០ % នៃទឹកដីខ្មែរ បានត្រូវប្រកាស ឱ្យផ្តាច់ចេញ គឺ ខ្សែទាំងបីឆ្នាងដែលស្ថិតនៅត្រើយខាងកើត នៃ ទន្លេមេគង្គ ។

យោងទៅតាម កិច្ចព្រមព្រៀង ទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៩១ វាសនា របស់ ប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវកំណត់ ដោយការបោះឆ្នោត ។ ភាគីខ្មែរណា ក៏យល់ព្រមដែរ ប៉ុន្តែ ក្រោយការបោះឆ្នោត គឺនៅពេល រាប់សន្និកម្មឆ្នោត បណ្តើរៗ គេដឹងជាស្រេចថា គណ បក្សរាជានិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» នឹង ទទួលជ័យជំនះ ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់ ឈ្លងយល់ថា បើគណបក្សរាជានិយម ឈ្នះមែននោះ វិបត្តិ នឹង អាចកើតមានឡើង ព្រោះ គណបក្ស«ប្រជាជន» នឹងមិនព្រមជាដាច់ខាត ដូចមានតម្រូវខ្លះៗ រួចមកហើយ នៅពេលយុទ្ធនាការ យោសនា បោះ ឆ្នោត ដែលសមាជិកគណបក្ស ជាច្រើនប្រធាន ត្រូវគេលួចសម្លាប់ចោល។ តាមការពិត ព្រះអង្គមិនទុកចិត្តព្រះអង្គម្ចាស់រាជបូជី ដែល អាច នឹងនាំប្រទេស ឆ្ពោះ ទៅទិសដោយមួយដែលព្រះអង្គមិនយល់ស្រប។ មួយវិញទៀត បញ្ហាក្នុងគ្រួសារ របស់ ព្រះអង្គ ក៏បោទឡើង ក្នុងពេលជាមួយគ្នាដែរ ។ ខាងលោក ហ៊ុន សែន ឯនោះវិញ អ្វីដែលលោក ហ៊ុន សែន ប្រាថ្នាចង់បាន ក្នុងការបោះឆ្នោត នោះ គឺ កាតស្របច្បាប់ និង ការទទួលស្គាល់ពីសហគមន៍ អន្តរជាតិ នូវ អំណាចមួយ ដែលបានត្រូវគេថ្កោលទោស អស់រយៈពេល ១៤ ឆ្នាំ មកហើយ ។ ប៉ុន្តែ ប្រជាជនខ្មែរ កាតស្រេចនៅពេលនោះ បែរជាបោះឆ្នោត ឱ្យគណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ទៅវិញ ព្រោះ គេយល់ថា ជា គណបក្ស របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ។ ទោះបី មានការគំរាម កំហែង ពីសំណាក់អតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្ត យ៉ាងណាក្តី គេក៏ប្តូរផ្លាស់ នាំគ្នាបោះឆ្នោត ថ្វាយអំណាចទៅ អតីតប្រមុខរដ្ឋខ្មែរ កាលសម័យ «សន្តិសុខស្រុនយម» វិញដែរ ព្រោះ គេស្រឡាញ់ សម័យកាលនោះ ដែលស្រុកខ្មែរ មានសន្តិភាព ។ ដោយគេពុំ បានដឹង អំពីទំនាស់ នយោបាយ និង អំណាច ដែលប្រទាក់ក្រឡាគ្នា យ៉ាងស្មុគស្មាញ ក្នុងគ្រួសារ គេសន្សឹមថា ព្រះអង្គម្ចាស់ រាជបូជី ដែលជាបុត្រមួយអង្គ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ពិតជាមិនទាន់ ទុក្ខអ្វីៗ ដែលខ្មែរបានបាត់បង់ នៅពេលសង្គ្រាម ជាពុំខាន ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី គេសង្កត់ឃើញថា នៅពេលនោះ លោក ហ៊ុន សែន ពុំ

អាចគ្របដណ្តប់ទៅលើ កិត្យានុភាព របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានដែរ ទោះ បី ព្រះអង្គ ធ្លាប់បានបណ្តោយខ្លួន ឲ្យពួកខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត យក កិត្យានុភាព របស់ ព្រះអង្គ ទៅប្រើប្រាស់មួយរយៈពេល ក៏ដោយ។ នៅចំពោះមុខ ការត្រូវបាត់បង់ អំណាចបែបនេះ លោក ហ៊ុន សែន ត្រៀមលក្ខណៈ ជាស្រេច ដើម្បីដណ្តើមយក អំណាចមកវិញ ។ មុនដំបូង គឺ មិនទទួលស្គាល់ លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត ហើយ បន្ទាប់មក ធ្វើការគាបសង្កត់ ទៅលើ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ។ នៅពេលដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រកាសរំលាយ «រដ្ឋាភិបាលជាតិ» របស់ព្រះអង្គ កាលពីថ្ងៃ ១៤ មិថុនា គឺមួយថ្ងៃក្រោយ ការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលនេះ រដ្ឋាភិបាលផុតអំណាច របស់ លោក ហ៊ុន សែន បាន បញ្ចេញប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំង ។ បន្ទាប់ពី ឧត្តមសេនីយ៍ ៤០ រូប នៃ អតីតរបប កុម្មុយនិស្ត បាននាំគ្នាចូលទៅក្នុងព្រះរាជវាំង ដើម្បីទាមទារឲ្យធ្វើការបែង ចែកអំណាច ព្រះអង្គម្ចាស់ចក្រពន្យព្រះរាជបុត្រមួយអង្គទៀត របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលចូលខាង គណបក្ស «ប្រជាជន» របស់ លោក ហ៊ុន សែន បានសម្រេច ធ្វើ អបគមន៍ ទឹកដីតែម្តង ។ លោក ឧត្តមសេនីយ៍ ស៊ុន សុផ័ន អតីតរដ្ឋមន្ត្រីសន្តិសុខ នៃ រដ្ឋាភិបាលផុតអំណាច របស់ លោក ហ៊ុន សែន ក៏ ចូលរួមចំណែកក្នុងការទាមទារ ធ្វើ អបគមន៍ នោះដែរ ។

ព្រះអង្គម្ចាស់ ចក្រពន្យ បានទាមទារ នៅពេលនោះ សុំឲ្យបង្កើតរដ្ឋាភិបាលជាតិ មួយ ដូចដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាព្រះបិតា បានប្រកាសកាលពីថ្ងៃ ៣ មិថុនា ដូច្នេះដែរ។ នៅក្នុងពេលដែលនោះ មានបាតុកម្ម ជាច្រើននៅទីក្រុងភ្នំពេញ ទាមទារ ឲ្យអង្គការ «អាប្រនុច» ចេញពីប្រទេសកម្ពុជា ហើយ ទាមទារ ឲ្យគណបក្ស «ហ្មុនស៊ីន ប៊ែច» និង គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយមពុទ្ធសាសនា» របស់ លោក ស័ន សាន ដកខ្លួនចេញ ពីតំបន់ អបគមន៍។ បាតុកម្មទាំងនោះ មានលក្ខណៈហិង្សា ដ៏ខ្លាំង មហិមា គឺមានដល់ទៅអាវុធ បង្ខំឲ្យឧត្តម្មាគចក្រ របស់អង្គការ «អាប្រនុច» ហោះ ចេញ ថែមទៀត។ ចរាចរណ៍ តាមផ្លូវគោក និង តាមផ្លូវទឹក បានត្រូវហាមឃាត់ ។ អ្នកជាប់ ឆ្នោត នៃគណបក្ស «ប្រជាជន» ចំនួន ៣០ នាក់ បាន សុំលាបែងពីមុខតំណែង ។ ទោះ

ជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ពួកអ្នកសង្កេតការណ៍ ពុំមានការព្រួយបារម្ភអ្វីដែរ ព្រោះ ប្រទេសវៀត ណាម ពុំគាំទ្រ ការបះបោរ នេះ របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ ចក្រពន្យ និង លោក ស៊ុន សុផ័ន ទេ ។ នៅចំពោះមុខ ស្ថានការណ៍នេះ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទូ ប្រកាសថា ព្រះអង្គត្រៀម លក្ខណៈជាស្រេច ដើម្បី ប្រមូល កងទ័ព របស់ព្រះអង្គចំនួន ៥ ពាន់ នាក់ ដើម្បីវាយ ដណ្តើមយកវិទ្យុតាមប៉ុន្មាននោះ មកវិញ ។

ការប្រឈមមុខដាក់គ្នា

រវាង ព្រះអង្គម្ចាស់ ចក្រពន្យ

និង ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទូ

Les princes ennemis

បន្ទាប់ពី ព្រះអង្គម្ចាស់ចក្រពន្យ ប្រកាសធ្វើ អបគមន៍វិទ្យុតាមប៉ុន្មាន ដែល ស្ថិត នៅ ខាងកើត ទន្លេមេគង្គ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទូ អ្នកដឹកនាំ គណបក្ស រាជា និយម «ហ្មុនស៊ីនប៊ែច» ហើយដែលជាបង របស់ព្រះអង្គម្ចាស់ចក្រពន្យ^{៤០} គឺរាមថា និង កេណ្ឌទ័ព ៥ ពាន់នាក់ វាយយកវិទ្យុ ទាំងនោះមកវិញ ។ ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទូ កំពុងព្យាយាមបក្ស «ប្រជាជន» ថា ព្រះអង្គនឹងយាងទៅប្រទេសឆា ក្នុងសកលលោក ដើម្បីស្នើឲ្យគេ កាត់ស្បៀង គណបក្ស «ប្រជាជន» ផងទៀត ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលនោះ លោក អ៊ុន ហួត ដែលជាអ្នកចាត់ចែង យុទ្ធនាការ យោសាទាបោះឆ្នោត របស់ គណ

^{៤០} ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទូ និង ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ចក្រពន្យ ជាបុត្រ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប៉ុន្តែ ម្តាយទី១ ។ ម្តាយ របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណ ប្បទូ គឺ អ្នកម្នាង កញ្ញា ហៅ ស៊ុយស្តាន រីឯម្តាយ របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ ចក្រពន្យ គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ សុីសុវត្ថិ ពន្យានមុនី ។

បក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» បានផ្តល់ជាយោបល់ដូច្នេះវិញថា : «យើងត្រូវប្រើប្រាស់ មរធុរា បាយ នយោបាយ និង គោលការណ៍ ប្រជាធិបតេយ្យវិញ ព្រោះយើងត្រូវចៀសវាង សង្គ្រាមឱ្យបាន» ។ នៅក្នុងពេល ដដែលនោះ សមាជិក គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ប្រមាណ ៤ ពាន់នាក់ បាននាំគ្នាតាំងចេញពីខែត្រច័ន្ទ ៣ ដែលស្ថិតនៅ ខាងកើត ទន្លេ មេគង្គ ដើម្បីគេចពី ការវាយប្រហារ របស់ព្រះអង្គម្ចាស់ ចក្រពង្ស និង ឧត្តមសេនីយ៍ ស៊ិន សុន ។ សូមកត់សំគាល់ថា ខាង «រដ្ឋកុម្មុយ៉ា» គេមានកងទ័ពចំនួន ៤ ម៉ឺន ៥ ពាន់នាក់ ហើយ កងជីវិតល (milice) ចំនួន ១ ម៉ឺននាក់។ ឧត្តមសេនីយ៍ ប៉ុល សារ៉េន ជាមេបញ្ជាការកងទ័ព រីឯលោក ស៊ិន សុន ជាអគ្គនាយកដ្ឋានផ្ទៃក្នុង ខាង កងទ័ព ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ បើបូករួមជា មួយកងទ័ព «រណសិរ្សជាតិ រំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» របស់ លោក ស៊ិន សាន ផង គឺ មានចំនួនប្រមាណ ១ ម៉ឺននាក់ប៉ុណ្ណោះ ។ ទោះជា យ៉ាងនេះក្តី ទោះបី គណបក្ស «ប្រជាជន» មិនព្រមទទួលស្គាល់ លទ្ធផល នៃ ការបោះ ឆ្នោតក្តី ក៏គេធ្វើសេចក្តីកែតម្រូវថា គ្មានរដ្ឋប្រហារ អ្វីណាមួយកើតឡើងទេ ។ នៅពេល ដែលរឿង ទាំងឡាយនោះ កើតមានឡើង ខ្មែរក្រហម ប្រកាសថា គេ ប្រឆាំង នឹង អបគមន៍ នោះជាដាច់ខាត រីឯ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ វិញ តាមរយៈវិទ្យុ ព្រះអង្គ គ្រាន់តែថ្លែងថាព្រះអង្គមានកង្វល់យ៉ាងខ្លាំង ប៉ុន្តែព្រះអង្គ មិនដឹង ជាត្រូវដោះស្រាយ បែបណាទេ ។ អ្នកសង្កេតការណ៍ខ្លះ យល់ឃើញថា ព្រះអង្គ ម្ចាស់ចក្រពង្ស ធ្វើដូច្នេះ ដោយមាន ការយល់ព្រម ពី សម្តេច សីហនុ គឺ យុទ្ធសាស្ត្រមួយ សម្រាប់បង្ខំ ឱ្យ គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ប្រែប្រួល ជាមួយ គណបក្ស «ប្រជាជន» ។ ប៉ុន្តែ អ្នកសង្កេត ការណ៍ខ្លះទៀត យល់ឃើញថាៈ ពុំមែនដូច្នេះទេ ព្រោះព្រះអង្គម្ចាស់ចក្រពង្ស ប្រហែល ជាអនុវត្ត ផែនការមួយ ដែលរៀបចំតាំង ពីឆ្នាំ ១៩៨៩ មកឯណោះ គឺ ក្រោយពេល ដែលរៀបចំរាល ដកកងទ័ព ។ ផែនការនោះ ជាផែនការ របស់ គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលមាន គម្រោងទប់ទល់ នឹងកងទ័ពខ្មែរក្រហម នៅក្នុងករណី ដែលពួកនេះ វាយ ដណ្តើម យកអំណាចតាមផ្លូវយោធា។ មុនពេលបើកអង្គប្រជុំ សភាធម្មនុញ្ញ នាថ្ងៃទី ១៤ មិថុនា គេកាត់ស្មានថា អ្នកដឹកនាំគណបក្ស «ប្រជាជន» នៅពេលនោះ ។ ប៉ុន្តែ

ក្រោយអង្គប្រជុំ លោក ហ៊ុន សែន និង លោក ជា ស៊ីម បានលើកឡើង អំពីគ្រោះ ថ្នាក់ ដ៏ធំ ដែលអាចកើតចេញពី ការធ្វើអបគមន៍ នេះ ។

នៅថ្ងៃ ១១ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៩៣ អង្គការ «អាប្រូឌុច» ប្រកាស ជាផ្លូវការ លទ្ធផល នៃការបោះឆ្នោត ហើយ ផ្សព្វផ្សាយ ឈ្មោះ អ្នកដែលបានត្រូវជ្រើសតាំងជា សមាជិក សភាធម្មនុញ្ញ ។ រីឯលទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត មានដូចតទៅ ៖

- គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» បានទទួល ៤៤,៤៧ % នៃ សន្លឹក ឆ្នោត។ បើគិតជាចំនួនអ្នកបោះឆ្នោតឱ្យគឺ ១ លាន ៨ លាន ២ ម៉ឺន ៤ ពាន់ ១៨៨ នាក់ ។ បើ គិត ជា អាសនៈ គឺ ៤៨ អាសនៈ ។

- គណបក្ស «ប្រជាជន» បានទទួល ៣៥,២២ % នៃ សន្លឹកឆ្នោត។ អ្នកបោះឆ្នោតឱ្យ មានចំនួន ១ លាន ៥ លាន ៣ ម៉ឺន ៣ ពាន់ ៤៧១ នាក់ ។ បើគិត ជាអាសនៈ គឺ ៥១ អាសនៈ។

- គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម ពុទ្ធសាសនា» បាន ទទួល ៣,៨១ % នៃ សន្លឹកឆ្នោត ។ អ្នកបោះឆ្នោត ឱ្យគណបក្សនេះ មានចំនួន ១ លាន ៥ ម៉ឺន ២ ពាន់ ៧៦៤ នាក់ ។ អាសនៈដែលត្រូវទទួល គឺ ១០ អាសនៈ ។

- គណបក្ស «មូលនិធិ» ដែលទទួលបាន ១,៣៧ % នៃ សន្លឹកឆ្នោត បាន តែ ១ អាសនៈ ប៉ុណ្ណោះ ។

សន្លឹកឆ្នោតក្នុងបន្ទំ មានចំនួន ១ លាន ២ ម៉ឺន ២ ពាន់ ៧៦១ រីឯ សន្លឹក ឆ្នោតដែលពុំអាចទទួលយកបាន បន្ទាប់ពី ការពិនិត្យផ្តុំផង មាន ១ លាន ៤ ម៉ឺន ១ ពាន់ ៨ រយសន្លឹក ។

គេសង្កេតឃើញថា ក្នុងចំណោម អ្នកតំណាងរាស្ត្រចំនួន ៤១ នាក់ នៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» គេពុំឃើញមាន ឥស្សរជន ជំនាន់បក្សកុម្មុយនិស្ត «ប្រជាជន បដិវត្ត កុម្មុយ៉ា»ទេ ។ សូមកត់សំគាល់ថា ទោះបីគណបក្សជាតិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» បានទទួលជ័យជំនះ ទៅលើគណបក្ស «ប្រជាជន» ក៏ដោយ ក៏ចំនួនអ្នកតំណាងរាស្ត្រ ភាគច្រើន នៅក្នុងរដ្ឋសភា ពុំគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់អនុម័តរដ្ឋធម្មនុញ្ញបានដែរ គឺមានចំនួន

តែ ៥៨ នាក់ ប៉ុណ្ណោះ ។ នៅថ្ងៃ ១១ មិថុនា គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» និងគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយមពុទ្ធសាសនា» របស់ លោក ស៊ីន សាន បានប្រកាស ធ្វើសម្ព័ន្ធភាព ។ ប៉ុន្តែ បើប្រកាសរូបទាំងអស់មក បានត្រឹម ៦៨ សំឡេង ប៉ុណ្ណោះ គឺ បើយោងទៅតាមកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ពុំមានលក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់អនុម័ត រដ្ឋធម្មនុញ្ញ បានទេ ។

ការចែកអំណាចគ្នា រវាង គណបក្ស

«ប្រជាជន» និង គណបក្ស

«ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» នៅឆ្នាំ ១៩៩៣

Partage des pouvoirs entre
Le P.P.C. et le F.U.N.C.I.N.P.E.C.

ពីថ្ងៃ ក្រោយពេលដែល អង្គការ «អាប្រុច» បានប្រកាស លទ្ធផល នៃការបោះឆ្នោត ពោលគឺនៅថ្ងៃ ១៤ មិថុនា សភាធម្មនុញ្ញ បានបើកសម័យប្រជុំលើកដំបូងបង្អស់របស់ខ្លួន។ ខាងគណបក្ស «ប្រជាជន» មានអ្នកតំណាង ៥១ រូប។ ប្រការដែលគួរឱ្យកត់សំគាល់ គឺថា អ្នកដែលបានធ្វើការតស៊ូ នៅក្នុង អតីតរបបកុម្មុយនិស្ត ពិសេសមាន មានចំនួនតិចណាស់ ហើយ អ្នកដែលមាន ឥទ្ធិពល ជំនាញក្នុង នៅក្នុងរបបដែលបន្តប ដោយ កងទ័ពវៀតណាម ក៏មិនឃើញមាន នៅក្នុងចំណោម អ្នកតំណាងទាំង ៥១ រូបនោះដែរ ។ គេអាចសន្និដ្ឋានបានថា ចាប់តាំងពីថ្ងៃ ១៤ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៩៣ នោះមក ប្រទេសវៀតណាម គ្មានឥទ្ធិពលអ្វីទៀតទេ ទៅលើប្រទេសកម្ពុជា ទោះបី អ្នកតំណាង ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃ របបចាស់ ដូចជា លោក ហេង សារីន, ជា ស៊ីម, ហ៊ុន សែន ជាដើម នៅតែមានវត្តមាន បន្តមកទៀតក្តី ។ អ្នកតំណាង ខាងគណបក្ស «ប្រជាជន» ច្រើនតែជាអ្នកដែល កាលពីរបបមុន ពុំមានអំណាចអ្វី ក្រៅពីតួនាទី របស់គេ ជា

អ្នកបច្ចេកទេស ឬ ជាអ្នកគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលនោះទេ ។ ខាងគណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» អ្នកតំណាងមាន ៥៨ រូប នៅក្នុងនោះ ៤០ រូប ជាអ្នកដែល បានរស់នៅក្នុងប្រទេសកាលពីពេលសង្គ្រាម ហើយដែលជា អ្នកដឹកនាំការ តស៊ូប្រឆាំង នឹងរបប ហេង សារីន។ អ្នកទាំងនេះ ច្រើនតែជាកសិករ។ ក្រៅពីនោះ គឺសុទ្ធតែជាអ្នកដែលត្រឡប់មកពីបរទេស។ អ្នកតំណាងគណបក្ស រាជានិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» នៅក្នុង សភាធម្ម នុញ្ញ ពុំមាន ចំនួនគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់ អនុម័ត រដ្ឋធម្មនុញ្ញទេ ។ ទោះបីចង់សម្ព័ន្ធភាព ជាមួយគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយម ពុទ្ធសាសនា» របស់ លោក ស៊ីន សាន ក៏ដោយ ក៏ នៅតែពុំមានចំនួនគ្រប់គ្រាន់ដែរ។ នៅក្នុងអង្គប្រជុំសភាធម្មនុញ្ញ លើកដំបូងបង្អស់នាថ្ងៃ ១៤ មិថុនា នោះ តាមរយៈសេចក្តីសម្រេចចិត្តមួយ គេបាន ប្រគល់អំណាចពេញលេញ ពិសេស ថ្វាយទៅសម្តេច នរោត្តម សីហនុ។ ប៉ុន្តែ តាមការពិតទៅ គេពុំដឹងថា អំណាចនោះ មានវិសាលភាពប៉ុណ្ណាទេ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ អង្គការ «អាប្រុច» បានកត់សំគាល់ នៅពេលនោះថា : សេចក្តីសម្រេចចិត្តនោះ គ្មានអនុភាពអ្វីទាំងអស់ ដរាបណា សភាធម្មនុញ្ញ ពុំទាន់អនុម័តរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ហើយពុំទាន់តែងតាំងរដ្ឋាភិបាលនៅឡើយ។ នៅក្នុង អង្គប្រជុំនាថ្ងៃ ១៤ មិថុនានោះ បណ្តាអ្នកតំណាង បាននាំគ្នាយល់ស្របទៅ លើសេចក្តីសម្រេចចិត្តមួយ ដែលចាត់ទុក ព្រឹត្តិការណ៍ ថ្ងៃ ១៨ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៧០ ជាមោឃៈពោល គឺថ្ងៃដែល សភាទាំងពីរ កាល ពេលនោះ បានបោះឆ្នោតទម្លាក់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ពីមុខតំណែងប្រមុខរដ្ឋ។ នៅថ្ងៃ ១៦ មិថុនា ដោយផ្អែកទៅលើអំណាច ពិសេសដែលសភាធម្មនុញ្ញ បានថ្វាយ មកព្រះអង្គ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានប្រកាសថា បន្តិចទៀតនេះ និង មាន ការតែងតាំង រដ្ឋាភិបាលមួយ ដែលមានការយល់ព្រម ពី សភាធម្មនុញ្ញ ។

បញ្ហាដែលបោទឡើង គឺថា ការតែងតាំង រដ្ឋាភិបាលមួយ មុនការអនុម័តរដ្ឋធម្មនុញ្ញ បានត្រូវមតិខ្វះយល់ថា ពុំស្របទៅ នឹងកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីសនាឆ្នាំ ១៩៩១ ទេ ព្រោះថា នៅពេលដែល សភាធម្មនុញ្ញ ពុំទាន់អនុម័ត រដ្ឋធម្មនុញ្ញផង គឺ ពុំទាន់ប្រកាសខ្លួនជា អង្គការ និងប្បញ្ញត្តិផង ស្រាប់តែគេ នាំគ្នាតែងតាំងរដ្ឋាភិបាល មួយ

ក្លាម។ តាមការពិតកិច្ចព្រមព្រៀងនេះ ចែងយ៉ាងច្បាស់នៅក្នុងផ្នែក ទី១ ស្តី ពីរយៈកាលឆ្លងកាត់ត្រង់ ចំណុច ទី១ មាត្រា ១ ដូច្នេះថា ទាល់តែ សភាធម្មនុញ្ញ យល់ព្រមទទួលយក រដ្ឋធម្មនុញ្ញសិន ហើយ ក្លាយទៅជា អង្គការ នីតិបញ្ញត្តិសិន ទើបអង្គការនេះអាចតែងតាំងរដ្ឋាភិបាល ។ ប៉ុន្តែផ្ទុយទៅវិញ កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស និយាយតែពីការប្រគល់ វាសនា នៃប្រទេស កម្ពុជា ទៅឱ្យការបោះឆ្នោត សេរី តែប៉ុណ្ណោះ ហើយ ក៏ពុំនិយាយ ពីការតែងតាំងប្រមុខរដ្ឋសោះ។ ប៉ុន្តែ បន្ទាប់ពីការជម្រុញ ឱ្យតែងតាំង រដ្ឋាភិបាលមួយ ដោយសភាធម្មនុញ្ញតែម្តង ដោយ សភាធម្មនុញ្ញ មិនទាន់បាន អនុម័ត រដ្ឋធម្មនុញ្ញផង បញ្ហានីតិវិធី ក៏ចោទឡើង ។ តាមធម្មតា សភាធម្មនុញ្ញ ត្រូវ អនុម័ត រដ្ឋធម្មនុញ្ញសិន ទើបតែងតាំងរដ្ឋាភិបាលជាក្រោយ។ ប៉ុន្តែនៅពេលនោះ គេនាំគ្នាយល់ថា ការបង្កើតរដ្ឋាភិបាល មុនការអនុម័តរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ក៏មិនមែនជាការរំលោភ ទៅលើកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីសឯណាដែរ ដរាបណាមាន ការយល់ព្រមពី ភាគីខ្មែរ ទាំង ៤ ហើយមានការយល់ព្រម ពី សភាធម្មនុញ្ញផងទៀតនោះ។ ភាគីខ្មែរក្រហម គេសុទ្ធចិត្តគាំទ្រ គំនិតមួយផ្សេងទៀត គឺការបង្កើត រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្នមួយ ប៉ុន្តែទាល់តែនៅ ក្នុងករណីដែល សម្តេច នរោត្តម សីហនុ មានអំណាចពេញលេញដែរ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏គណបក្ស «ប្រជាជន» និង គណបក្សរាជានិយម បាននាំគ្នាគិតតែ ពីការចែកអំណាចគ្នាប៉ុណ្ណោះសិន ទោះបី កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស សង្កត់ធ្ងន់ទៅលើ ការបោះឆ្នោតក្តី គឺមិនឱ្យធ្វើការចរចាគ្នាបែបនេះឡើយ។ នៅថ្ងៃ ៣០ មិថុនា ឆ្នាំ១៩៨៣ ដដែលនោះ សភាធម្មនុញ្ញ បានឱ្យសច្ចាប័ន ទៅលើ សមាសភាព នៃ រដ្ឋាភិបាលតែម្តង។ រដ្ឋមន្ត្រី មានចំនួន ៣៣ រូប ហើយអនុរដ្ឋមន្ត្រី មានចំនួន ២៨ រូប។ លោក ស័ន សាន បានត្រូវតែងតាំងជា ប្រធាន នៃសភាធម្មនុញ្ញ ហើយ លោក ជា ស៊ីម ជាអនុប្រធាន ។ លោក ហ៊ុន សែន និង ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ បានត្រូវតែងតាំងជា នាយករដ្ឋមន្ត្រីទាំងពីរនាក់តែម្តង សម្រាប់ដឹក នាំរដ្ឋាភិបាលតែមួយ។ នេះជាព្រឹត្តិការណ៍មួយ មិនធ្លាប់ដែលមានសោះ ក្នុង ប្រវត្តិសាស្ត្រ។ រីឯ ការបង្កើត រដ្ឋាភិបាល មុនការអនុម័ត រដ្ឋ

ធម្មនុញ្ញ ក៏ ជាករណី ដែលមិនធ្លាប់ដែលមានដែរ នៅក្នុងប្រវត្តិ នៃ បណ្តាប្រទេសប្រជាធិបតេយ្យ ។

បញ្ហាខ្មែរប្រម នៅពេលបង្កើត រដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្ន នៅឆ្នាំ ១៩៨៣

Problème relatif aux Khmers rouges pendant la formation du Gouvernement provisoire de Juillet 1993

ដោយពុំទាន់បង្កើត អង្គការនីតិបញ្ញត្តិ នៅឡើយ ហើយដោយសភាធម្មនុញ្ញ តែងតាំងរដ្ឋាភិបាល មុនការអនុម័ត រដ្ឋធម្មនុញ្ញ បញ្ហាចម្រើនច្រាស ក៏ ស្តែងចេញឡើង។ បន្ទាប់ ពីរដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្ន ដឹកនាំដោយ សហនាយករដ្ឋមន្ត្រីពីររូប គឺ ព្រះអង្គ ម្ចាស់រណប្បទិ និង លោក ហ៊ុន សែន បានត្រូវ សភាធម្មនុញ្ញ ប្រគល់ការទុកចិត្តបញ្ជាដែលចោទឡើងនៅពេលនោះ គឺបញ្ហា គ្មាន អង្គការនីតិបញ្ញត្តិ សម្រាប់តាក់តែងច្បាប់ ព្រោះសភាធម្មនុញ្ញ មិនទាន់ក្លាយទៅជារដ្ឋសភានៅឡើយ។ ដូច្នេះឃើញថា ដោយរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ក៏ពុំទាន់មានប្រព័ន្ធច្បាប់ ក៏ពុំទាន់មាន រដ្ឋាភិបាលពុំទាន់មានលក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ធ្វើដំណើរការឡើយ។ សភាធម្មនុញ្ញ ក៏សម្រេចយក នីតិកម្ម ចាស់មកប្រើសិន។ ដូចនេះ ទោះបីក្រោយការបោះឆ្នោត ក៏ដោយ ក៏អ្វីៗត្រូវប្រព្រឹត្តទៅនៅលើមូលដ្ឋាន នៃការស្រុះស្រួលគ្នា រវាងគូបដិបក្ខ បន្តទៅទៀតដែរពោលគឺ ពុំស្របទៅ តាមគោលការណ៍ នៃ កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីសឡើយ ព្រោះ កិច្ចព្រមព្រៀងនេះ មិនឱ្យយក ការចរចាគ្នា សម្រាប់ដោះស្រាយបញ្ហាទេ ក្រោយការបោះឆ្នោត គឺឱ្យយក រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ធ្វើជាមូលដ្ឋាន។ ខាងភាគីខ្មែរក្រហមឯនោះវិញ គេបានដាក់លក្ខខណ្ឌមួយ គឺថា ទាល់តែ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ មានសិទ្ធិអំណាច គ្រប់គ្រាន់ ទើបគេយល់ស្រប។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី បន្ទាប់ពី រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ននេះ បានត្រូវតែងតាំង

ខ្មែរក្រហម ក៏ បានស្នើសុំ តែសិទ្ធិ ធ្វើសកម្មភាព របស់គេ បន្តទៅទៀត តែប៉ុណ្ណោះ ។ ម្យ៉ាងទៀត នៅថ្ងៃ ៣ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៧៣ ដដែលនោះ លោកប្រមុខរដ្ឋ ចិន យ៉ង់ យ៉េ មិញ និង លោករដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ ចិន លីប៊ីន បានធ្វើលិខិតមួយសរសេរ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ យ៉ាងជ្រាលជ្រៅ អំពី ការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលនោះ ។ នៅពេលដែលគេកំពុងរៀប ចំ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន លោក ខៀវ សំផន អតីតប្រមុខរដ្ឋ របបខ្មែរក្រហម «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» ស្នើសុំ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ឲ្យអនុញ្ញាតឲ្យខ្លួនគេ បានវិបត្តិប្រមុខកម្ពុជាវិញ ហើយទទួលនោះ សុំរក្សាទុកក្រុមគេ ជាគណបក្សមួយ ដ៏ សាមញ្ញប៉ុណ្ណោះ។ មុនដំបូង សម្តេច នរោត្តម សីហនុបានយល់ព្រម ប៉ុន្តែ ក្រោយមក បានច្រានសេចក្តីស្នើនេះចោលទៅវិញ។ មុនការបើកសម័យប្រជុំ សភាធម្មនុញ្ញ នាថ្ងៃ ២៦ មិថុនា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រមុខរដ្ឋ នៃ របបថ្មី បានថ្លែងថា៖ «យើង ធ្លាប់បានស្គាល់សជាតិ នៃ ពាក្យផ្តើមល្អៗ របស់ ខ្មែរក្រហមហើយ។ ផ្ទៃក្នុង របស់ ប៉ុល ពត ល្ងង់ដូចតំណាស់ ហើយ មានពេលខ្លះ មានទាំងជាតិពុលទៀតផង» ។

នៅពេលដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ច្រានចោលសេចក្តីស្នើ របស់ ភាគី ខ្មែរក្រហម លោក ហ៊ុន សែន បែរជាបន្ត ឥរិយាបថ បន្តិចទៅវិញ។ នេះជារឿង មួយ ដ៏ចម្លែក ព្រោះ កន្លងមក លោក ហ៊ុន សែន តែងតែប្រឆាំងដាច់អហង្គិរ ទូរ រាល់កិច្ច ព្រមព្រៀង ជាមួយក្រុម ប៉ុល ពត ។ តាមការពិត លោក ហ៊ុន សែន ចង់បញ្ចូល កងទ័ពខ្មែរក្រហម មកក្នុងកងទ័ពជាតិ តែប៉ុណ្ណោះ គឺផ្តាច់កងទ័ពខ្មែរក្រហម ចេញពីពួក មេដឹកនាំរបស់គេ។ ប៉ុន្តែគម្រោងការនេះ ពុំបានសម្រេចទេ ព្រោះពួកមេដឹកនាំ ធំៗ នៃ អតីតរបប «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» ដែលបានសម្លាប់ប្រជាជនខ្មែរអស់ជិត ២ លាន នាក់ បានដាក់លក្ខខណ្ឌ មួយ ជាបន្ទាន់ គឺ គេសុខចិត្តធ្វើដូច្នេះបាន ទាល់តែ ពួកគេ ស្ថិតនៅក្នុង ជួររដ្ឋាភិបាលដែរ ។ តាមការពិត ពួក ប៉ុល ពត គ្មានសន្សំរឺថា នឹងអាច ចូលទៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលទេ ប៉ុន្តែ គេនិយាយដូច្នេះ គឺ ដើម្បី យកចំណេញពេល តែ ប៉ុណ្ណោះ ព្រោះ គោលដៅពិតប្រាកដ របស់គេ នៅពេលនោះ គឺ កាន់កាប់តំបន់ របស់ ពួកគេបន្តទៅទៀត។ សភាពការណ៍នេះ ពុំមានអំណោយផលល្អប៉ុន្មាន សម្រាប់របប

ថ្មីទេ ព្រោះ នៅក្នុងករណីនេះ ពួកខ្មែរក្រហម ដែលស្ថិតនៅ ក្រោមបញ្ជាការ របស់ ប៉ុល ពត ដដែលអាច នឹងដឹកនាំ សង្គ្រាមព្រៃ នៅក្នុងរបបថ្មី បន្តទៅទៀត គឺធ្វើឲ្យ របបនេះ គ្មានស្ថិរភាពល្អ ក្នុងការកសាងប្រទេសឡើងវិញ ។ ប្រទេសប៉ែ មានការបាត់បង់ យ៉ាងខ្លាំង ចំពោះការទុកឲ្យ ខ្មែរក្រហមស្ថិត នៅក្រៅច្បាប់ដូច្នេះ។ លោក អាកាស៊ី អ្នកតំណាង អង្គការ សហប្រជាជាតិ ក៏ មានការបាត់បង់ ដូចគ្នាអ៊ុច្នឹងដែរ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ នៃ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន ក៏ ជឿថា ជា ការពុំស្រួលដែរ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី ខ្មែរក្រហម នៅតែទាមទារឲ្យមាន ការចរចា បន្តទៅទៀត។ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានដាក់លក្ខខណ្ឌមួយ គឺថា ទាល់តែខ្មែរ ក្រហម សុខចិត្តបញ្ចូលកងទ័ព របស់គេ ទៅក្នុងកងទ័ពជាតិ ហើយសុខចិត្តរលាប នឹង រដ្ឋាភិបាលថ្មី។ នៅថ្ងៃ ៧ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៧៣ ដដែលនោះ ពួកខ្មែរក្រហម បានចូល កាន់កាប់ តំបន់ព្រះវិហារ តែម្តង ។

ការគាបសង្កត់ របស់ ពួកខ្មែរក្រហម

ទៅលើ រដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្ន

ថ្ងៃ ៣០ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៧៣

La pression des Khmers rouges sur
Gouvernement provisoire du 30 juin 1993

ដូចយើងបានដឹងរួចមកហើយ សមាសភាព នៃ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះ អាសន្នដែល បានត្រូវសភាធម្មនុញ្ញឲ្យសច្ចាប័ននៅថ្ងៃ ៣០ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៧៣ ពុំមាន ការចូលរួម ពី អតីតអ្នកដឹកនាំ នៃរបប «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» ទេ។ ដើម្បីធ្វើការគាបសង្កត់ ទៅលើ រដ្ឋាភិបាលនេះ ដែលមាន នាយករដ្ឋមន្ត្រី ដល់ទៅ ២ រូប ពួកខ្មែរក្រហមបានធ្វើការ វាយប្រហារទៅលើ កងទ័ពលោក ហ៊ុន សែន នៅ ព្រះវិហារ នៅថ្ងៃ ៧ កក្កដា ។ នៅ

ពេលនោះ លោក ខៀវ កញ្ញាវិទូ អ្នកនាំ ពាក្យ នៃរដ្ឋាភិបាលថ្មី បានចោទប្រទេសថៃ ថា បានជួយពួកខ្មែរក្រហម ឲ្យវាយយកប្រាសាទ ព្រះវិហារ។ ប៉ុន្តែ ទីក្រុងបាត់ដំបង បានទាត់ចោលការចោទ ប្រកាន់នេះដោយដាច់អហត្ថិ។ នៅថ្ងៃ ១៦ កក្កដា រដ្ឋាភិបាល ខ្មែរ ក៏ បានទទួលស្គាល់ថា ប្រទេសថៃ ពុំមានជាប់ពាក់ព័ន្ធ ក្នុងរឿងនេះទេ ។ ទោះជា យ៉ាងនេះក្តី ក៏ រដ្ឋាភិបាល រណបច្ច័យ - ហ៊ុន សែន ពុំអាចបណ្តោយឲ្យខ្មែរក្រហម កាន់ កាប់ ព្រះវិហារដែរ។ អ្វីដែលពួកខ្មែរក្រហម ចង់បង្ហាញឲ្យឃើញ នៅពេលនោះ គឺថា សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង នៅតែមានបន្តមកទៀត។ មួយថ្ងៃក្រោយការវាយយកព្រះវិហារ ពួកខ្មែរ ក្រហម បានវាយយក ភូមិជាច្រើននៅក្នុងខេត្តកំពង់ឆ្នាំង។ ប្រតិបត្តិការ យោធានេះ របស់ ពួកខ្មែរក្រហម បានប្រព្រឹត្តទៅ អស់រយៈពេល ៥ ថ្ងៃ ។ នៅថ្ងៃ ១៣ កក្កដា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានទទួល គណប្រតិភូខ្មែរ ក្រហមមួយ ជីកនាំដោយ លោក ខៀវ សំផន ។ គណប្រតិភូនេះដែលមាន លោក ចាន់ យ៉ូកន់ លោក ម៉ក់ បែន និង លោក អ៊ុន សុភាព ជា សមាជិក បានស្នើសុំ បញ្ចូលកងទ័ពខ្មែរក្រហម មកក្នុងកងទ័ព រដ្ឋាភិបាលថ្មី ប៉ុន្តែជាថ្មី គេបានសុំឲ្យរដ្ឋាភិបាលនេះ តែងតាំង ទីប្រឹក្សាខ្មែរក្រហម មួយ ចំនួន ក្នុងរដ្ឋាភិបាល ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានឆក់យកឱកាសនោះ ទាមទារ ឲ្យខ្មែរក្រហម ប្រគល់ព្រះវិហារ និងតំបន់កាន់កាប់ ដោយខ្មែរក្រហមមកឲ្យ រដ្ឋាភិបាល វិញ ។ សេចក្តីស្នើទាំងឡាយនេះ និង ត្រូវយកទៅពិនិត្យនៅក្នុង អង្គប្រជុំ តុលាការនៅ ខែកញ្ញា។ នៅចំពោះមុខ សភាពាក្យណ៍នេះ រដ្ឋាភិបាល រណបច្ច័យ- ហ៊ុន សែន ដែល ជា រដ្ឋាភិបាលក្បាលពីរ ប្រឡងប្រទេសដែលរើសយកឥទ្ធិពលគ្នា ទៅវិញទៅមក ក៏ រិះរក មធ្យោបាយរៀងៗ ខ្លួន ដើម្បី ទាញយក ប្រយោជន៍ របស់គេ ម្នាក់ៗ ។ នៅក្នុងពេល ដដែលនោះ ពួកខ្មែរក្រហម បានធ្វើការវាយប្រហារ ទៅលើកងទ័ព អង្គការ សហ ប្រជាជាតិ នៅតាមតំបន់ ជាច្រើនទៀត។ នៅថ្ងៃ ៨ សីហា កងទ័ព រដ្ឋាភិបាល បានធ្វើ ការវាយលុក នៅ ក្នុងតំបន់ផ្សេងៗ ដែលខ្មែរក្រហមកាន់កាប់ ដូចជាព្រះវិហារ កំពង់ធំ សៀមរាប បន្ទាយមានជ័យ ជាដើម។ នៅថ្ងៃ ២៧ សីហា ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ

សហប្រជាជាតិ បានសម្រេច បន្តអាណត្តិ អន្តរកម្មន៍ របស់ខ្លួន នៅកម្ពុជា រហូតដល់ ពេលប្រទេសកម្ពុជា មាន រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ។

នៅក្នុងការប្រយុទ្ធគ្នា រវាងពួកខ្មែរក្រហម និងរដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន ពួកខ្មែរ ក្រហមមិនសន្ស័យថា នឹងអាចវាយលំបាករដ្ឋាភិបាលនេះទេ ហើយ ក៏មិនសន្ស័យថា រដ្ឋាភិ បាលនេះ សុទ្ធចិត្តធ្វើសម្បទានធំៗ អ្វីដែរ។ ប៉ុន្តែ អ្វី ដែលគេសន្ស័យទៅវិញទោះ គឺថា រដ្ឋាភិបាលថ្មី ពុំអាចកសាងប្រទេស បានទេ ព្រោះត្រូវប្រឈមមុខ នឹងសង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង។ ម្យ៉ាងទៀត គេ ក៏មានលក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់ ដើម្បី បំបែកបំបាក់ រដ្ឋាភិបាលថ្មីនេះដែរ។ ពួកគេ យល់ថា ការប្រឡងប្រទេស ជាការគេចពុំផុត នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលក្បាលពីរ នេះ គឺ រវាង គណបក្សរាជានិយម និង គណបក្ស «ប្រជាជន»។ ពួកខ្មែរក្រហម យល់យ៉ាង ច្បាស់ថា នៅក្នុងករណីបែបនេះ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបច្ច័យ មុនជាតំណាង ត្រូវការកម្លាំង យោធាមួយ ដ៏ ខ្លាំងក្លា ដើម្បីទប់ទល់ នឹងលោក ហ៊ុន សែន ឬ យ៉ាង ហោចណាស់ ក៏ ដើម្បីយកប្រៀប ឬក្បាលក្បាលដែរ។ ប៉ុន្តែ នេះជាកិច្ចការមួយ ដ៏ ពិបាក ចំពោះ ព្រះអង្គម្ចាស់រណបច្ច័យ ដោយហេតុថា សហរដ្ឋ អាមេរិក ប្រឆាំងដាច់ខាត និង វត្តមាន របស់ ពួកខ្មែរក្រហម នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ។ មួយវិញទៀត ប្រទេស បារាំង ក៏ត្រៀមលក្ខណៈលុបកិច្ចព្រមព្រៀងយោធា របស់គេ ជាមួយកម្ពុជាដែរ នៅក្នុង ករណី ដែលរដ្ឋាភិបាលថ្មី បញ្ចូលកងទ័ពខ្មែរក្រហម មកក្នុងកងទ័ពជាតិ ។ ប៉ុន្តែបើមិន ធ្វើដូច្នេះទេ ប្រទេសកម្ពុជា នឹងត្រូវជួប នឹងសង្គ្រាមផ្ទៃក្នុងមួយ ដ៏យូរ ជាពុំខាន ។ នៅ ទីបំផុត ព្រះអង្គម្ចាស់ រណបច្ច័យ បានសម្រេចប្រថុយ សុទ្ធចិត្ត ដាច់ជំនួយ បរទេសវិញ ដើម្បីបញ្ចប់សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង។ លោក ហ៊ុន សែន ក៏យល់ស្របនឹងគំនិតនេះដែរ។ លោក បានថ្លែងជាអាទិ៍ថាៈ ឯកភាពជាតិ វាប្រសើរ ជាងជំនួយបរទេស ហើយ ម្យ៉ាងទៀត គេពុំត្រូវបណ្តោយឲ្យបរទេស យកជំនួយ របស់គេ មកបំបែកបំបាក់ ឯកភាពជាតិទេ។ ដើម្បី ជម្រុញឲ្យរដ្ឋាភិបាល ជ្រើសរើសយកផ្លូវនេះ ពួកខ្មែរក្រហម ក៏បង្កវិនាសកម្ម ថែមទៀត ដោយម្តងនេះ បុកមុខព្រួញ ទៅក្នុងអង្គការ «អាប្រូត» ដោយត្រង់ៗតែម្តង។

រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរ

ដែលបានត្រូវប្រកាសឱ្យប្រើនៅថ្ងៃ

២៤ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៩៣

La Constitution khmère promulguée
Le 24 septembre 1993

នៅពេលដែលខ្មែរក្រហមធ្វើការវាយប្រហារបង្កើតឱ្យមានអសន្តិសុខនៅក្នុងប្រទេស បន្ត មកទៀត កងទ័ពរដ្ឋាភិបាល ក៏ទទួលបានជ័យជំនះ ធ្វើការទប់ទល់វិញ យ៉ាង ពេញទំហឹងដែរ។ ម្តងនេះ កងទ័ពខ្មែរក្រហម បាត់ទុកចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ព្រោះ គេត្រូវបំផ្លាញជីវិតមនុស្ស និង ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ របស់ ខ្មែរអស់ជាច្រើន។ ពួកគេបានបាញ់កាប់សម្លាប់ អ្នកធ្វើដំណើរ ស្ទុកត្រង់ តាមរថភ្លើង កំទេចស្ថាន និង ជួលជាតិ ឥតរកោតក្រែង ។ មួយវិញទៀត កងទ័ពរដ្ឋាភិបាល ក៏ដូចជាកងទ័ព «ហ្មឺនស៊ីមប៉ែត» និង «រណសិរ្សរំដោះ ពលរដ្ឋខ្មែរ» ជាដើម ដែលធ្វើប្រតិបត្តិការសឹក ក្រោមទង្វើ របស់គេ ផ្តល់រឿងៗខ្លះ បានធ្វើការទប់ ទល់ ខ្ទប់មិនឱ្យពួកខ្មែរក្រហមចេញ ពីតំបន់ ដែលគេកាន់កាប់ បានឡើយ។ គឺនៅពេល នោះហើយដែលយោធា ខ្មែរក្រហម ជាច្រើនយេនឌក់ ព្រមទាំង នាយទាហាន សំខាន់ៗ របស់គេផងដែរ នាំគ្នាស៊ីចុះចូលរដ្ឋាភិបាល។ នៅថ្ងៃ ១៦ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៩៣ ដែលនោះ គម្រោងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ បានត្រូវយកមក ពិភាក្សា អស់ពេល ជាច្រើនថ្ងៃ ហើយនៅទីបំផុត បានត្រូវសភាធម្មនុញ្ញ អនុម័តតែម្តង ។ បន្ទាប់ពី បានអនុម័ត រដ្ឋធម្មនុញ្ញហើយ សភា ធម្មនុញ្ញ ក៏បានក្លាយទៅជារដ្ឋសភា គឺអង្គការ នីតិបញ្ញត្តិ ពេញលក្ខណៈ។ នៅថ្ងៃ ២៤ កញ្ញារដ្ឋធម្មនុញ្ញ បានត្រូវប្រកាសឱ្យប្រើ ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានត្រូវតែងតាំង

ជា ព្រះមហាក្សត្រ ហើយ ព្រះជាយា អ្នកម្នាង ម៉ូនីច ^{៤១} បានទទួលឋានៈជា ព្រះ មហេសី។ លោក ហ៊ុន សែន និង ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ នៅតែជា សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ដដែល គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ ជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ លោក ហ៊ុន សែន ជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ២។ នៅពេលដែលមាន រដ្ឋធម្មនុញ្ញ មានរដ្ឋសភា មាន រដ្ឋាភិបាល ហើយ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្លួន ក៏ ត្រូវបញ្ចប់របស់កកម្ម របស់ ខ្លួន ជាស្វ័យប្រវត្តិ ។ ប្រការដែល គួរឱ្យកត់សំគាល់គឺថា តាមរយៈរដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះ ប្រទេសកម្ពុជា បានក្លាយ ទៅជារាជាណាចក្រវិញ បន្ទាប់ពីបានឆ្លងកាត់ របប នយោបាយ ៣ គឺរបប «សាធារណ រដ្ឋខ្មែរ»^{៤២} របប «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ»^{៤៣} របប «សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិត កម្ពុជា»^{៤៤} ដែល បានប្តូរឈ្មោះមកជា «រដ្ឋកម្ពុជា» នៅឆ្នាំ ១៩៨៩ ។

នៅក្នុង របបរាជាធិបតេយ្យ ថ្មីនេះ ព្រះមហាក្សត្រ ទ្រង់ត្រង់រាជ្យ ប៉ុន្តែ មិនកាន់ អំណាចទេ ។ គេហៅថា របប «រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ» ប៉ុន្តែ មិនដូច របប «រាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ» កាលឆ្នាំ ១៩៤៧ ទេ ព្រោះកាលនោះ ព្រះមហាក្សត្រ មានអំណាច អាចធ្វើអន្តរាគមន៍ បាន នៅក្នុងករណីដែលព្រះមហាក្សត្រយល់ថា ជាការ ចាំបាច់។ នៅក្នុងរបបរាជាធិបតេយ្យ ឆ្នាំ ១៩៩៣ នេះ ព្រះមហាក្សត្រ ដែលត្រូវជ្រើសរើស ដោយក្រុមប្រឹក្សារាជសម្បត្តិមានតួនាទីជា ព្រះប្រមុខរដ្ឋអស់មួយជីវិត ។ រីឯរបបនយោ បាយវិញ គឺ ត្រូវប្រកាន់យកលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម ពហុបក្ស ដូចកាល

^{៤១} Monique Izzi កើតនៅថ្ងៃ ១៨ មិថុនា ១៩៣៦ ។ នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩៩២ មាន ឋានៈជា «សម្តេច ព្រះរាជជាយា» ។ នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ មានឋានៈ ជា «សម្តេច ព្រះមហេសី» ។

^{៤២} របបប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម តាមបែបបទ បស្ចឹមប្រទេស ។

^{៤៣} របប កុម្មុយនិស្ត របស់ ខ្មែរក្រហម ប៉ុល ពត

^{៤៤} របប កុម្មុយនិស្ត ហេង សំរិទ្ធ

ជំនាន់ ឆ្នាំ ១៩៤៧ ដែរ គឺ សម័យបារាំងត្រួតត្រា^{៤៤} ។ អង្គការនីតិប្បញ្ញត្តិ គឺ រដ្ឋសភា ត្រូវចេញពីការបោះឆ្នោតជាសកល ដោយសេរី ដោយស្ម័គ្រភាព ដោយចំពោះ និង តាម វិធីជ្រើសរើសឆ្នោត ជាសម្ងាត់ ។ នៅក្នុង រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលត្រូវប្រកាសឱ្យប្រើ នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ នោះ ព្រឹទ្ធសភា ពុំទាន់បានត្រូវបង្កើតនៅឡើយទេ គឺ ទាល់តែ ថ្ងៃ ៤ មិនាឆ្នាំ ១៩៩៩ ទើបស្ថាប័ននេះបានត្រូវបង្កើត តាមរយៈ វិសោធនកម្មមួយ ។ ក្រៅពី ស្ថាប័ន ធំៗ ដូចជា រដ្ឋសភា រដ្ឋាភិបាល ជាដើម គេក៏ឃើញមានស្ថាប័នមួយដែរ សម្រាប់ធានា ធម្មនុញ្ញភាព គឺ ក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញ។ ប៉ុន្តែ អង្គការនេះ គ្មាន ទីតាំងឋានានុក្រម នៅក្នុង អំណាចតុលាការទេ ។

នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ១៩៩៣ ដែល បានត្រូវធ្វើវិសោធនកម្ម ២ ដង មកទល់ នឹងពេលនេះ គឺ នៅថ្ងៃ ១៤ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៩៤ ម្តង ហើយ នៅថ្ងៃ ៤ មិនាឆ្នាំ ១៩៩៩ ម្តង ឋានានុក្រម នៃ អំណាចតុលាការ មានតែ ៣ ប៉ុណ្ណោះ គឺ បើកបំពេញមុខងារជាស្រប រួមមាន ៖ សាលាដំបូង សាលាឧទ្ធរណ៍ និង តុលាការកំពូល។ ដូចនេះ រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរ ពុំមាន របៀបដូច រដ្ឋធម្មនុញ្ញ អង់គ្លេសកសាងទេ ។ តាំងពីរដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៤៧ រហូតមកដល់ឆ្នាំ ១៩៦៤ គេពុំដែល ឃើញមានប្រព័ន្ធ សម្រាប់ត្រួតពិនិត្យ ធម្មនុញ្ញ ភាពទេ។ នៅក្នុងមាត្រា ១១៩ នៃ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ១៩៩៣ គេឃើញមាន តែសិទ្ធិបក ស្រាយអត្ថបទ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ប៉ុណ្ណោះ ។ មានតែរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ថ្ងៃ ៣០ មេសាឆ្នាំ ១៩៧២ ប៉ុណ្ណោះដែលបានចែង ពីតុលាការធម្មនុញ្ញ ប៉ុន្តែ អង្គការនេះទៀត ក៏គ្មានតួនាទីអ្វី នៅ ក្នុងអំណាចតុលាការដែរ។ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៩៣ បាន វិលទៅរក របៀបបារាំង ដដែលវិញ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ នេះ ក្រុមប្រឹក្សា ធម្មនុញ្ញ មាន សមត្ថកិច្ច សំខាន់មួយចំនួនដែរ ដូចជាការត្រួតពិនិត្យច្បាប់ ការឱ្យសច្ចាប័ន ទៅលើ

^{៤៤} នៅថ្ងៃ ១៤ មិថុនា ឆ្នាំ១៩៤២ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរប្រទាន នរោត្តម សីហនុ បានធ្វើអន្តរាគមន៍ យកអំណាចមកកាន់ ខ្លួនព្រះអង្គវិញដោយយក មាត្រា ២១ ធ្វើ ជាមូលដ្ឋាន ។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៥ មាន វិសោធនកម្មមួយ ដ៏សំខាន់ ។

សន្និសីទ និង អនុសញ្ញាអន្តរជាតិ ព្រមទាំង នីតិក្រមផ្សេងៗទៀតជា ដើម មុននឹង បញ្ជូនទៅជួយព្រះមហាក្សត្រ រដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ ប្រធានព្រឹទ្ធសភា ដើម្បីប្រកាសឱ្យចូល ជាធរមាន។ ច្បាប់ ទាំងឡាយនោះ អាចនឹងត្រូវ ១ ភាគ ៤ នៃសមាជិកព្រឹទ្ធសភា និង ១ ភាគ ១០ នៃ សមាជិករដ្ឋសភា យ៉ាងតិចបំផុត ព្រះមហាក្សត្រ និង តុលាការបញ្ជូន ទៅឱ្យក្រុមប្រឹក្សាធម្មនុញ្ញពិនិត្យ។ សមត្ថកិច្ច សំខាន់មួយទៀត របស់ក្រុមប្រឹក្សា ធម្ម នុញ្ញ គឺការប្រកាសជាមោឃៈ នូវសេចក្តី សម្រេច ចិត្តទាំងឡាយ របស់ រដ្ឋសភា នៅក្នុងករណីដែលសេចក្តីសម្រេច ចិត្តទាំងនោះ ផ្ទុយនឹង គោលការណ៍ «រក្សាឱ្យបាន នូវឯករាជ្យ បូរណភាពដែនដី និង ឯកភាព នយោបាយ របស់ប្រទេសជាតិ» ។

លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ

នៅ ប្រទេស កម្ពុជា

ក្រោយការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ១៩៩៣

La démocratie au Cambodge
après les élections de 1993

ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៩៣ មក បន្ទាប់ពីមានរដ្ឋធម្មនុញ្ញហើយ ប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវ កសាងខ្លួនឡើងវិញ ប៉ុន្តែត្រូវយកលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យសេរី ពហុបក្ស ធ្វើជាមូលដ្ឋាន ជាគំហិត ព្រោះជាលក្ខខណ្ឌ នៃ កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស។ ដូចយើងបានដឹងរួចមក ហើយ ការអនុវត្តន៍គោលការណ៍នេះ ជាកិច្ចការមួយ ដ៏ ពិបាកពន់ពេកក្រៃ ។ អ្វីៗដែល ប្រវត្តិសាស្ត្របាន បន្សល់ទុកឱ្យ ដូចជាវប្បធម៌ ស្ថាប័នរាជានិយមទៅរាជ^{៤៥} គំនិត

^{៤៥} Monarchie de droit divin (Devarāja) ។ តាមទស្សនៈនេះ ព្រះមហាក្សត្រ ត្រូវ បានតែងតាំងដោយពួកទេវៈ ហើយជាអ្នកតំណាងទេវៈទាំងអស់នៅឋានមនុស្សលោក។

គ្រួសារនិយម ជាដើម នៅតែស្ថិតនៅ ជាកត្តា កំណត់ បដិវត្តកម្ម វិបត្តិ អំណាច និង អស្ថិរភាព នយោបាយដែល គ្មានក្រុមនយោបាយខ្មែរណាមួយ សុទ្ធចិត្តលេងល្បែង ប្រជាធិបតេយ្យ ដោយសុទ្ធចិត្តទេ អ្នកវិភាគខ្លះយល់ថា បណ្តាលមកពី កាកសំណល់ នៃ លទ្ធិកុម្មុយនិស្តផ្តាច់ការ។ ការពិត គឺមកពីកត្តាទាំងពីរនេះរួមគ្នា មិនអាចផ្តាច់ចេញ ពីគ្នាបានឡើយ ហើយនេះ ដោយ ធម្មតិកពី ការគោបសន្តត់ ពីសំណាក់ប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ដែលដណ្តើមឥទ្ធិពលគ្នា ត្រួតត្រាស្រុកខ្មែរផងដែរ។ អ្នកចាញ់ ក្នុងការបោះឆ្នោត ពុំ ព្រមបាញ់ទេ រីឯអ្នកឈ្នះនៅក្នុងករណីខ្លះ ក៏សុទ្ធចិត្តបាញ់ ទៅវិញដែរ ដោយប្រការ ផ្សេងៗ ដូចជាការកំហិត របស់ គ្រួសារសាច់ញាតិជាដើម។ អ្នកប្រភេទ ច្នៃក្រោយនេះ សុទ្ធចិត្តបោះបង់សេចក្តីបីបីប្រាថ្នា របស់ អ្នកម្ចាស់ឆ្នោត ហើយសុទ្ធចិត្តធ្វើបាញ់ទៅវិញ ហើយ ទទួលអំណាច ក្នុងកាយ បន្តិចបន្តួច ដើម្បីប្រយោជន៍គ្រួសារ របស់ ខ្លួនផ្ទាល់ និង នៅចំពោះមុខការគំរាមកំហែងរបស់ អ្នកដែលទិតៀតជ្រើសរើសបន្តមកទៀត នូវអំណាច ដែលគេធ្លាប់ មានពីពេលមុន គឺហាក់បីដូចជាស្រុកខ្មែរជាកម្មសិទ្ធិដាច់ថ្លៃ របស់គេដូច្នេះ ដែរ។ ទោះបី កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ១៩៩១ បានបញ្ចប់យ៉ាងច្បាស់ថា វាសនា របស់ ប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវកំណត់ ដោយការបោះឆ្នោត ក៏ដោយក្តី ក៏ គោលការណ៍នេះ យកមកអនុវត្តត្រឹមត្រូវ មិនកើតទាល់តែសោះ គឺហាក់បីដូចជា អ្នកនយោបាយ ខ្មែរពុំ ទាន់មានស្មារតី សតិអារម្មណ៍ គ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ សម្របទៅតាមគោលការណ៍ បែង ចែកអំណាច និង គោលការណ៍ផ្ទេរអំណាច តាមបែបបទប្រជាធិបតេយ្យ សេរី ពហុ បក្សសោះ (alternance) ។ ម្ល៉េះហើយ ដើម្បីដោះស្រាយ វិបត្តិផ្សេងៗ អ្នកដឹកនាំ នៃ អំណាចនីមួយៗ តែងតែទៅរក ឲ្យព្រះមហាក្សត្រ ជួយ ទោះបី គេមិនបានប្រគល់ អំណាចអ្វីច្បាស់លាស់ ដល់ព្រះមហាក្សត្រក្តី ។ ហេតុដូច្នេះហើយបានជាគេ តែងតែ និយាយថា គឺ ជាបែប ប្រជាធិបតេយ្យមួយដ៏ក្មេងខ្ចី ។ អ្នកសង្កេតការណ៍ខ្លះ បានកត់ សំគាល់ថា ក្រោយការបោះឆ្នោត នៅខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩៣ ដែលប្រជាជនខ្មែរ ជាច្រើន អស្ចារ្យគឺជិត ៩០ % បានចូលរួម ប្រទេសកម្ពុជាធ្លាក់ បន្តិចម្តងៗ ទៅក្នុង របៀប របបចាស់ ពីមុនដែលវិញ ។ គេតែងតែនិយាយថា ប្រជាជនខ្មែរពុំទាន់ មានកម្រិត

អនុវត្តលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ឲ្យបានល្អនៅឡើយ ។ ការបោះប្រកាន់បែប នេះពុំត្រឹមត្រូវ ទេ ព្រោះការពិត គឺ អ្នកនយោបាយទេ ដែលឈ្លោះប្រកែក ដណ្តើមអំណាចដណ្តើម លាភសក្តារគ្នា ដោយឥតកោតក្រែង គឺ ហាក់បីដូច ជាគេយក អំណាច សម្រាប់តែ ប៉ុណ្ណឹង គឺមិនមែន សម្រាប់ដោះស្រាយបញ្ហា ស្រុកទេសអ្វីឡើយ។ ស្តីពីបញ្ហានេះ គេអាចធ្វើការវិភាគ ការវិវត្តន៍ រចនាសម្ព័ន្ធ ក្រុមនយោបាយ (dynamique des groupes) នៅពេលនោះ ដូចតទៅ ៖ ក្រុមដែលខ្លាំងជាងគេ គឺក្រុម របស់ លោក ហ៊ុន សែន និង គណបក្ស «ប្រជាជន» គាំទ្រដោយវៀតណាមផងដែរ។ នៅក្នុង បរិបទ នៃ ទំនាស់ និងការជាមិត្តភាព ជាយុទ្ធសាស្ត្រ រវាង ចិន និង វៀតណាម គេអាចនិយាយ បានថា លោក ហ៊ុន សែន និង គណបក្ស«ប្រជាជន» មានការគាំទ្រពីប្រទេស កុម្មុយនិស្តទាំងពីរនេះ តែម្តង ដើម្បីប្រយោជន៍ និង ក្រុមអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម បស្ចិមប្រទេសផង ហើយ ដើម្បីទុកកន្លែង សម្រាប់ពួកគេ ធ្វើវិនិយោគ និង ពង្រីក វិសាលភាព អនុវត្តកាត របស់គេ នៅក្នុងតំបន់ផង ជា ពិសេស ដើម្បី ប្រឆាំង និង គោលការណ៍ ប្រជាធិបតេយ្យ ពហុបក្ស និង សិទ្ធិមនុស្ស ដែលបស្ចិមប្រទេស ដាក់ កំហិតផង។ ប្រទេសទាំងនោះគេយល់ថា បើប្រទេសកម្ពុជា ឬអ្នកដឹកនាំ តាមបែបបទ ប្រជាធិបតេយ្យ គេនឹងបាត់បង់លទ្ធ កាតព្វកិច្ចឥទ្ធិពល របស់គេ នៅក្នុងតំបន់ ជា ពុំ ខាន ។ រីឯក្រុមអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយមវិញ ពួកគេបានត្រូវពួកខ្មែរក្រហម ដែលជាសម្ព័ន្ធមិត្ត របស់ ចិន វាយកក់ទេចចោល តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៥ មករំលង។ លោក ស៊ីន សាន បានសាកល្បង កសាង ចលនានេះ ជាថ្មីម្តងទៀត នៅឆ្នាំ ១៩៧៩ ប៉ុន្តែបានត្រូវ ខ្មែរក្រហម និង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ គ្របដណ្តប់វិញ ។ សូម្បីតែ គណបក្សជាតិនិយម «ហ្មុនស៊ីនប៉ែត» ដែលជាគណបក្ស របស់ ព្រះអង្គ សោះនោះ ក៏ ត្រូវព្រះអង្គបង្ខំ ឲ្យព្រះអង្គម្ចាស់រោបច្ច័យ រួបរួម ជាមួយ គណបក្ស«ប្រជាជន»ដែរ គឺ ចៀសវាងដាច់ខាត មិនឲ្យរេ ទៅតាមបស្ចិមប្រទេស ។

ក្រុមនយោបាយធំ មួយទៀត គឺ ក្រុមរបស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រោបច្ច័យ អ្នក តំណាងរបបជាតិនិយមនៅស្រុកខ្មែរ។ បន្ទាប់ពីសម្តេច នរោត្តម សីហនុ បង្ខំឲ្យព្រះអង្គ

ម្ចាស់រោងចក្រ ឬបុរេជាមួយ លោក ហ៊ុន សែន គណបក្សរាជានិយមនេះ ក៏ អាចចាត់ទុកថា ស្ថិតនៅក្នុងចរន្តនៃ មហាគ្រួសារ នយោបាយ ប្រឆាំង នឹងបស្ចិមប្រទេសដែរ ហើយដែលនៅក្នុងនោះ មាន ក្រុមអ្នកអតីតកុម្មុយនិស្ត ទោះបី មានពេលខ្លះអ្នកដឹកនាំ នៃ គណបក្ស រាជានិយមខ្មែរនេះ រេចរេឡើង ឬ ពិន័យផ្អែកទៅលើកម្លាំងផ្សេងៗ ទៀត នៅពេល មានទំនាស់ផ្ទៃក្នុងម្តងៗក្តី ក៏តាមការពិត គេពុំអាចផ្តាច់ខ្លួនចេញពី មហាគ្រួសារនេះដែរ ។ រីឯទំនាស់ផ្ទៃក្នុង ដែល កំណត់ការបត់បែន ទាំងប៉ុន្មាននោះ គឺអាស្រ័យ ទៅតាមកាលៈទេសៈផង និង តាមការចាំបាច់ កំណត់គុណ្យភាព រវាងដែក្ខ របស់គេផង ព្រោះគេសន្សំមថា គេអាច ដណ្តើមយកអំណាច ពីលោក ហ៊ុន សែនបាន ទោះនៅក្នុង បរិបទកុម្មុយនិស្ត-នយោបាយដែលក្តី គោលដៅ គឺរក្សាអត្តភាព របស់គេផងហើយ វាយយក ទីតាំងដែក្ខ របស់គេតែម្តងបើ ឱកាសហុចឱ្យ ជាពិសេសបើមានការប្រែប្រួលការប្រជែងកម្លាំង នៅក្នុងតំបន់ ឬ ការចុះខ្សោយ របស់ លោក ហ៊ុន សែន ដែល ជា មនុស្សខ្លាំង ។ គេ នឹងសង្កេតឃើញ ជាបន្តបន្ទាប់ នៅពេលក្រោយៗ មកទៀតថា ដើម្បីធ្វើកិច្ចការនេះ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រោងចក្រ ដែលជា ព្រះរាជបុត្រមួយអង្គ របស់ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ផង ហើយ ដែលកាលពីពេលធ្វើយុទ្ធនាការ យោសនាបោះឆ្នោត បានផ្តល់ការសន្សំម ដ៏ច្រើន ទៅឱ្យបស្ចិមប្រទេស តែងតែត្រូវការ កម្លាំង ទី ៣ ជាទីបំផុត គឺ បើគ្មាន គឺត្រូវបង្កើតឱ្យមាន ហើយ បើមានរួចហើយ ត្រូវចេះ ប្រើកម្លាំងនោះ ដោយស្មារតីថ្លៃប្រឌិតបំផុត ពោលគឺ មិនឱ្យមាន ទំនាស់ ជាមួយដ្ឋាន ឡើយ ហើយ បើមាន ត្រូវកំចាត់ចេញជាបន្ទាន់ៗ ជាពិសេស ត្រូវ ធ្វើយ៉ាងណា កុំឱ្យ កម្លាំងទី ៣ នោះ ដណ្តើមយកអំណាចបាន ជាដាច់ខាត ។ ដោយប្រើ នយោបាយនេះ ព្រះអង្គម្ចាស់រោងចក្រ សម្តីនិម័ត្តការប្រែប្រួល នៃសភាពការណ៍ជាទីបំផុត ហើយសន្សំម ថា ថ្ងៃណាមួយ អាចនឹង យកអំណាចបានទាំងមូលមកវិញ។ ដូច្នេះ រវាង កម្លាំងមួយ ដែលអាចចុះឥទ្ធិពល និង កម្លាំងមួយទៀតដែល កំពុងចាប់ផ្តើម កកើតឡើង សាជាថ្មី ព្រះអង្គម្ចាស់រោងចក្រ ធ្វើ ការប្តឹងថ្ងៃនឹង យ៉ាងហ្មត់ចត់ ។ រីឯគោលការណ៍ គឺត្រូវមានវត្តមានជាទីបំផុត ក្នុងឆាកនយោបាយ។ ការពិត នៅពេលមួយដែល ចិន និង វៀតណាមមាន

ឥទ្ធិពល នៅក្នុងតំបន់ យុទ្ធសាស្ត្រនេះ ពុំនិយាយ និងអនុវត្តបានឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញ ព្រះអង្គម្ចាស់រោងចក្រ ស្ថិតនៅជា គ្រោះថ្នាក់មួយដ៏ធំសម្រាប់អតីតជនកុម្មុយនិស្ត ដែល រក្សាជាទីបំផុត នូវ គំនិត បណ្តេញព្រះអង្គ ចេញពី ឆាកនយោបាយខ្មែរ។ សូម្បីតែព្រះ មហាក្សត្រ ក៏ពុំអាចមាន គំនិត ផ្សេងពី អ្នកទាំងនោះ បានឡើយ ។ គឺនៅក្នុងបរិបទ កុម្មុយនិស្ត - នយោបាយនេះហើយ ដែលលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ នៅ កម្ពុជា តែងតែជួប និង វិបត្តិ ជារៀងៗ ។

វិធីសាស្ត្រ នៃ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ឆ្នាំ ១៩៩៣ (រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលបានត្រូវអនុម័ត នៅថ្ងៃ ២១ កញ្ញាហើយដែលបានត្រូវប្រកាស ឱ្យប្រើ នៅថ្ងៃ ២៤ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៩៣

Le contenu de la Constitution du
Cambodge de 1993
(adoptée le 21 septembre 1993 et
promulguée le 24 septembre 1993)

រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរ ដែលបានត្រូវអនុម័ត នៅថ្ងៃ ២១ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៩៣ ហើយ ដែលបានត្រូវប្រកាសឱ្យប្រើ ២ ថ្ងៃបន្ទាប់មក (គឺ រដ្ឋធម្មនុញ្ញដែលពុំទាន់បានត្រូវធ្វើ វិសោធនកម្មទៅឡើយ) មានទាំងអស់ ១៣៩ មាត្រា ហើយចែកចេញ ជា ១៤ ជំពូក ។ បើគេអានមួយត្រួសជាលើកដំបូង គេដឹងភ្លាមថា គឺជា រដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយ ដែលត្រូវតែកាត់ តែងឡើង នៅក្នុង កាលៈទេសៈមួយ ដែលប្រទេសកម្ពុជា កំពុងឆ្លងកាត់ដំណាក់កាល ប្រវត្តិសាស្ត្រមួយ ដ៏ស្មុគស្មាញ ពោលគឺ វិបត្តិ នយោបាយមួយ ដ៏ តឹងតែងបំផុត។ គេ

សង្កេតឃើញថា បញ្ហាការការពារអធិបតេយ្យ ជាបញ្ហាមួយដ៏ធំ ហើយ បានត្រូវលើកឡើង យ៉ាងមធ្យតបំផុត។ បញ្ហាក្បាប្រពៃណីជាតិ ក៏ដូចគ្នាអចិន្ត្រៃយ៍ ទាំងនេះ សុទ្ធតែជាសក្ខីកម្ម ដែលបញ្ជាក់ថា អ្នកសរសេរអត្ថបទ មានស្មារតីប្រុងប្រយ័ត្នខ្ពស់ ក្នុងការការពារ ជាតិមាតុភូមិ របស់ខ្លួន ទប់ទល់ នឹង ការជ្រៀតជ្រែក ពីសំណាក់ បរទេស គឺ ហាក់បីដូចជា ប្រមាន រួចជាស្រេច ដល់អ្នកដឹកនាំស្ថាប័ននានា។ គេអាចនិយាយបានថា គឺជា ការដកបទពិសោធន៍មួយ ដ៏ ម៉ឺងម៉ាត់ ក្រោយពេលដែល បរទេស បានចូលមកជ្រៀតជ្រែកក្នុងប្រទេស ស៊ីនតៃរកកលដោះខ្លួនពីរួច ហើយក្រោយពេលដែលប្រទេសកម្ពុជា បានផ្សំខ្លួន ទៅក្នុងសង្គ្រាមអស់រយៈពេលជាង ២០ ឆ្នាំមកព្រោះតែអ្នកដឹកនាំខ្លះ មើលស្រាលសភាពការណ៍ ហើយ ធ្វេសប្រហែស ទុកចិត្ត មហាមិត្ត របស់ គេ ជ្រុលហួសហេតុពេក ។ គឺនៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែលមាត្រា ១ វាក្យទណ្ឌទី ២ បាន ចែងថា :

ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ជា រដ្ឋ ឯករាជ អធិបតេយ្យ សន្តិភាព អព្យាក្រឹតអចិន្ត្រៃយ៍ មិនចូលបក្សសម្ព័ន្ធ ។ ក្រៅពីការដកបទពិសោធន៍ ផ្នែកប្រវត្តិសាស្ត្រនេះ គេក៏សង្កេតឃើញផងដែរថា គេមានការពិបាកច្រើន ក្នុងការប្រគល់ ការទុសត្រូវផ្សេងៗ ព្រោះត្រូវចៀសវាង មិនឲ្យគណបក្សនយោបាយផ្សេងៗ មានការថ្លានថ្នាក់។ ក៏ប៉ុន្តែ នីតិវិធីសភា មានការស្មុគស្មាញក្រៃលែង ដែលជាហេតុធ្វើឲ្យមានការពិបាក និង ការចង្អៀតចង្អល់យ៉ាងខ្លាំង ក្នុងការផ្តេរអំណាចម្តងៗតាមបែបបទលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ។ ជាការពិតហើយ ដែលថា ប្រទេសកម្ពុជា បានជ្រើសរើសយក របបសេដ្ឋកិច្ច សេរី ប៉ុន្តែ មាន មាត្រាជាច្រើន ដែលខិតខំយ៉ាងណា ដើម្បីកុំឲ្យធ្លាក់ទៅក្នុង ការប្រកួតប្រជែង ដាច់បង្ហើរ។ អត្ថបទជាច្រើនធ្វើការទប់ទល់ យ៉ាងមធ្យត ដើម្បី រក្សាយុត្តិធម៌សន្តិម និង សិទ្ធិបុគ្គល ជាពិសេស សិទ្ធិរបស់ស្ត្រី។ បើប្រៀបធៀប ទៅនឹង រដ្ឋធម្មនុញ្ញ របស់ ប្រទេសមួយចំនួន គេអាចនិយាយបានថា រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរ ឆ្នាំ ១៩៩៣ នេះ មានកល្យាណៈជឿនលឿនច្រើនដូចជា ការទទួលស្គាល់សិទ្ធិរបស់នារី ស្មើនឹង បុរស ក្នុងការជ្រើសរើសមុខរបរ ក៏ដូចជាការទទួលប្រាក់បំណាច់ស្មើគ្នា ចំពោះការងារដូចគ្នាជាដើម។ សិទ្ធិនេះ មានចែង យ៉ាងច្បាស់ នៅក្នុងមាត្រា ៣៦ ។

តាមរយៈមាត្រា ៧ ជំពូក ទី ២ ប្រទេសកម្ពុជា បានរំលឹក មករក របបរាជាធិបតេយ្យ អាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញវិញ បន្ទាប់ពីបានឆ្លងកាត់ របប សាធារណរដ្ឋ ពីរ និង របប ប៉ុល ពត ដែលគ្រាន់តែចែងថា : «រដ្ឋកម្ពុជា ជា រដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យ ជា រដ្ឋ របស់កម្មករ កសិករ និង ពលករ នៃ ស្រទាប់សន្តិម នានា តែប៉ុណ្ណោះ» ។ រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៩៣ ផ្តល់ទៅឲ្យប្រទេសកម្ពុជា នូវ របបរាជាធិបតេយ្យ ដែល ព្រះមហាក្សត្រ ទ្រង់ត្រងព្រងសម្បត្តិ ប៉ុន្តែមិនកាន់អំណាចទេ។ ប៉ុន្តែ មាត្រា ៧ ដដែល ក៏ចែងផងដែរថា ព្រះមហាក្សត្រ ជាព្រះប្រមុខរដ្ឋមួយជីវិត។ ដើម្បីសម្របទៅតាមស្ថានភាពបច្ចុប្បន្ន ផង ហើយ ដើម្បី ចៀសវាង វិបត្តិ នៅពេលអនាគតផង មាត្រា ១០ ចែងយ៉ាងច្បាស់ថា «របបរាជាធិបតេយ្យ កម្ពុជា ជា របបជ្រើសតាំង»។ ព្រះមហាក្សត្រ ឥតមានអំណាច ជ្រើសតាំង ព្រះរដ្ឋបាល។ សម្រាប់គ្រប់គ្រង រាជសម្បត្តិឡើយ។ បន្ទាប់មក មាត្រា ១៣ បញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា ព្រះមហាក្សត្រប្តី នៃ ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ត្រូវជ្រើសរើសដោយក្រុមប្រឹក្សារាជសម្បត្តិ ។ ក្រុមប្រឹក្សារាជសម្បត្តិមាន ៖ ប្រធានរដ្ឋសភា នាយករដ្ឋមន្ត្រី សមាជិកព្រះសន្និសីទ គណៈមហាសិក្សា និង គណៈធម្មយុត្តិកមិក្សា។ អនុប្រធាន ទី ១ និងអនុប្រធាន ទី ២ នៃ រដ្ឋសភា។ គេសង្កេតឃើញថា ប្រធានរដ្ឋសភា មានតួនាទីមួយ ដ៏សំខាន់ នៅក្នុងរបបនយោបាយខ្មែរនេះ គឺតាក់តែង នីតិកម្មទាំងមូល របស់ប្រទេស ក៏ប៉ុន្តែ គេពុំឃើញមាន ការកំហិតឲ្យមាន អង្គប្រជុំជាអចិន្ត្រៃយ៍ទេ ។ រីឯលទ្ធភាពពិតប្រាកដរបស់ អ្នកតំណាងរាស្ត្រ ក្នុងការត្រួតពិនិត្យសកម្មភាព របស់រដ្ឋាភិបាល ក៏ តិចតួចស្តួច ស្តើងទៅទៀត ។ នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ សម័យទំនើបៗ ដែលជ្រើសរើសយក របបសភា គេឃើញមានបច្ចេកទេសច្រើនណាស់ សម្រាប់ត្រួតពិនិត្យអំណាច នីតិប្រតិបត្តិ ។

នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៩៣ ទោះបី មានការចែង យ៉ាងច្បាស់ថា ព្រះមហាក្សត្រ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ទ្រង់ត្រងព្រងសម្បត្តិ ប៉ុន្តែ មិនកាន់អំណាចក្តី ក៏ គេសង្កេតឃើញផងដែរថា ព្រះមហាក្សត្រទទួលខុសត្រូវកិច្ចការប្រទេស គ្រប់វិស័យ គឺតាំងពីធានា ឯករាជ្យជាតិ អធិបតេយ្យ បូណ៌ភាពដែនដី ធានា ការគោរពសិទ្ធិ និង សេរីភាព

របស់ពលរដ្ឋ ធានាការគោរព សន្តិសញ្ញាអន្តរជាតិរហូតដល់ទៅ ឡាយព្រះហស្តលេខា លើព្រះរាជក្រឹត្យតែងតាំងផ្លាស់ប្តូរ ឬដកហូត ចៅក្រមផ្នែកយុត្តាធិការទៀតផង។ ប៉ុន្តែ ការសម្រេច យ៉ាងណានោះ អំពី កិច្ចការផ្សេងៗ ដែលព្រះមហាក្សត្រ ត្រូវទទួលខុសត្រូវ គឺ មានតែ រដ្ឋសភា និង រដ្ឋាភិបាលប៉ុណ្ណោះ ដែលជាអ្នកមានសិទ្ធិសម្រេច ព្រោះ យោងទៅតាមមាត្រា ១៨ ព្រះមហាក្សត្រ ទ្រង់ទាត់ទង ជាមួយរដ្ឋសភា ដោយ ព្រះរាជសារ ប៉ុណ្ណោះ ហើយព្រះរាជសារនេះទៀត រដ្ឋសភា មិនអាចយកទៅ ជជែកពិភាក្សា បានឡើយ។ ដូច្នេះឃើញថា ព្រះមហាក្សត្រ មិនមែនត្រឹមតែជា និមិត្តរូប នៃ ប្រទេស ជាតិប៉ុណ្ណោះទេ តែទ្រង់ ក៏ត្រូវទទួលខុសត្រូវលើកិច្ចការ ដែលព្រះអង្គ មិនបានសម្រេច ឬ យល់ព្រម ផងទៀត ។ ចំពោះស្ថាប័នដែលមានសិទ្ធិធ្វើ និង សម្រេចកិច្ចការផ្សេងៗ ក៏ សម្រេចអ្វី មិនបានត្រឹមត្រូវ តាមនីតិវិធី ដែរ បើគ្មាន ការឡាយព្រះហស្តលេខា ឬ វត្តមាន ជាមិត្តរូប របស់ ព្រះមហាក្សត្រ បើព្រះមហាក្សត្រ ទ្រង់មិនយល់ស្រប និង អំពើ ឬការសម្រេចផ្សេងៗ របស់ ស្ថាប័នរដ្ឋនានា ព្រះមហាក្សត្រ ក៏គ្មានសិទ្ធិដាក់រាជ្យ ទៀត ព្រោះមាត្រា ៧ វាក្យខណ្ឌ ទី ២ ចែងថា ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់ជាព្រះប្រមុខ រដ្ឋមួយជីវិត។ ទោះបីព្រះមហាក្សត្រខ្មែរគ្រាន់តែជាមិត្តរូប នៃប្រទេសជាតិក៏ ក៏គេ មើលទៅឃើញថា វាពុំមែនដូច្នេះទាំងអស់នោះទេ ព្រោះព្រះមហាក្សត្រ ក៏មានសិទ្ធិ ផ្តួច ផ្តើមគំនិតដែរ ឲ្យគេមានការយល់ព្រមពី អំណាចនីតិប្បញ្ញត្តិ និង អំណាចនីតិប្រតិបត្តិ។ ឧទាហរណ៍ៈ មាត្រា ១៣២ នៅក្នុងជំពូកទី ៣ ស្តីពីអាទិភាពការសើរើ និង វិសោធនកម្ម រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ចែងដូច្នេះថាៈ ការផ្តើមគំនិតសើរើ ឬការផ្តើមគំនិត ធ្វើវិសោធនកម្ម រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ជាសិទ្ធិ របស់ព្រះមហាក្សត្រ របស់ នាយករដ្ឋមន្ត្រី និង របស់ប្រធានរដ្ឋសភា តាមសេចក្តីស្នើ របស់អ្នកតំណាងរាស្ត្រមួយភាគ ៤ (១/៤) នៃចំនួន សមាជិក រដ្ឋសភា ទាំងមូល ។

ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី អ្វីដែលគេកត់សំគាល់ នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលបានត្រូវអនុម័ត នៅ ថ្ងៃ ២១ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៩៣ នោះ គឺថា គេបានធ្វើអ្វីគ្រប់បែបយ៉ាងដើម្បី កុំឲ្យព្រះ មហាក្សត្រចូលមកជ្រៀតជ្រែកក្នុងកិច្ចការរដ្ឋ ពោលគឺ ជាការដកបទពិសោធន៍ ដ៏ជូរចត់

ពីរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៤៧ ដែលមាត្រា ២១ ចែងថា អំណាចទាំងអស់ ជា របស់ ព្រះ មហាក្សត្រ ប៉ុន្តែ អំណាច ទាំងនោះ ត្រូវប្រើទៅតាមបែបបទ ដែលមានចែងនៅក្នុង រដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ ការពិត គឺមានន័យថា : គឺព្រះមហាក្សត្រទេដែលជាម្ចាស់អំណាច គឺ មិន មែន ប្រជាស្រ្តីណាដែលជា ម្ចាស់អំណាចនោះ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៤៧ នោះ ការប្រើប្រាស់អំណាច របស់ព្រះមហាក្សត្រ ជាការកិច្ច របស់ឥស្សរជន ឬស្ថាប័ន ផ្សេងៗ។ នៅក្នុងន័យនេះ ព្រះមហាក្សត្រ អាចវិលត្រឡប់ មកកាន់អំណាចវិញ នៅក្នុង កាលៈទេសចាំបាច់ គឺ ពេលដែលអង្គការផ្សេងៗ មិនអាចធ្វើសកម្មភាពបាន។ នៅក្នុង រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៩៣ ព្រះមហាក្សត្រ ពុំអាច យកអំណាចបានសោះឡើយ គឺ បិទជិត ស្តីទាំងអស់។ ចំពោះការធ្វើវិសោធនកម្ម ដើម្បីប្តូរបែប «រាជានិយមអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ» ក៏ពុំអាចធ្វើទៅបានដែរ ព្រោះមាត្រា ១៣៤ ហាមដាច់ខាតមិនឲ្យធ្វើ។ ក៏ប៉ុន្តែ ការ ចំពោះដល់ ប្រព័ន្ធប្រជាធិបតេយ្យសេរីពហុបក្ស ក៏មិនអាចធ្វើទៅបានដែរ។ និយាយ ដោយសារឆ្លុប ទោះបី ព្រះមហាក្សត្រ មិនកាន់អំណាចក៏ដោយ ឬ បើនិយាយឲ្យច្រើន គឺ មិនកាន់អំណាចមែន តែជាអ្នកទទួលខុសត្រូវរួម។ ក៏ វត្តមាន និង ការឡាយព្រះហស្ត លេខា របស់ ព្រះមហាក្សត្រ ជាការចាំបាច់ ហើយ នៅក្នុងមាត្រាខ្លះ ព្រះអង្គមានសិទ្ធិ ដែរ ប៉ុន្តែ សិទ្ធិនោះ ស្រពេចស្រពិលណាស់ ព្រោះត្រូវចងក្រង ជាមួយ សិទ្ធិ របស់ ស្ថាប័ននានាដែល ។ កិច្ចការទាំងឡាយ និង ដំណើរការ នៃ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ មិនអាច ប្រព្រឹត្តទៅ តាមនីតិវិធីត្រឹមត្រូវទេ បើគ្មាននិមិត្តរូបទាំងអម្បាលម៉ាននោះ។ ទាល់តែ មានវិសោធនកម្មមួយនៅថ្ងៃ ១៤ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៩៤ ទើបប្រមុខរដ្ឋស្តីទី អាចចុះហត្ថ លេខាជំនួសបាន ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងករណីនេះ គឺទាល់តែព្រះមហាក្សត្រ មានជម្ងឺឈឺធ្ងន់ធ្ងរ ដោយមាន ការបញ្ជាក់ ដូចមានចែងក្នុងអត្ថបទ ។

អំណាច នីតិបញ្ញត្តិ និង អំណាច នីតិប្រតិបត្តិ នៅក្នុង

រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរ ឆ្នាំ ១៩៩៣

Le pouvoir législatif et le pouvoir exécutif dans la
Constitution khmère de 1993

ដូចយើងបានឃើញរួចមកហើយ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៩៣ ជា រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលជ្រើសរើសយក របបនយោបាយ ប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយមពហុបក្ស ។ នៅក្នុង ន័យនេះ អំណាចទាំងមូល ជា របស់ប្រជាពលរដ្ឋ។ មាត្រា ៥១ ចែង យ៉ាងច្បាស់ អំពី ប្រភពនៃអំណាចនេះ ដោយបញ្ជាក់ថា : « ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ ជាម្ចាស់រាសនា នៃ ប្រជា ជាតិរបស់ខ្លួន។ អំណាចទាំងអស់ ជា របស់ពលរដ្ឋ ។ ប្រជាពលរដ្ឋប្រើអំណាច របស់ ខ្លួន តាមរយៈ រដ្ឋសភា រាជរដ្ឋាភិបាល និង សាលាជម្រះក្តី » ។ វិសោធនកម្ម នាថ្ងៃ ៦ មីនាឆ្នាំ ១៩៩៩ បានបន្ថែម ស្ថាប័នមួយទៀត គឺ ព្រឹទ្ធសភា ។ រដ្ឋសភា មានតួនាទី ដ៏ សំខាន់ ព្រោះអនុលោម ទៅតាមមាត្រា ៧៦ វាក្យខណ្ឌទី ២ ជាស្ថាប័ន ដែលបានត្រូវ ជ្រើសតាំង ដោយប្រជាពលរដ្ឋ តាមការបោះឆ្នោត ជាសកល ដោយសេរី ដោយស្មើ ភាព ដោយចំពោះ និង តាមវិធីជ្រើសឆ្នោតជាសម្ងាត់។ ស្តីពី ការចាត់តាំង នាយករដ្ឋ មន្ត្រី -គឺអ្នកដឹកនាំរដ្ឋាភិបាល- មាត្រា ១១៩ ថ្មី ចែងថា: «តាមសេចក្តីស្នើពីប្រធាន រដ្ឋសភា ដោយមានមតិ ឯកភាព ពី អនុប្រធានទាំងពីរ នៃ រដ្ឋសភា ព្រះមហាក្សត្រ ទ្រង់ចាត់តាំង វរជនមួយរូប ក្នុងចំណោមអ្នកតំណាងរាស្ត្រ នៃ គណបក្ស ដែលឈ្នះ ឆ្នោត ឲ្យបង្កើតរាជរដ្ឋាភិបាល»។ រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរនេះមានលក្ខណៈប្រហាក់ប្រហែល និង រដ្ឋធម្មនុញ្ញបារាំងឆ្នាំ ១៩៤៦ ដែលផ្តល់ទៅឲ្យរដ្ឋសភា នូវ តួនាទីមួយ ដ៏សំខាន់ ហើយ ដែលបង្ខំចិត្តរបស់រដ្ឋសភា និង រដ្ឋាភិបាល ឲ្យបាន ជិតស្និទ្ធ ដើម្បីចៀសវាង កុំឲ្យមាន វិបត្តិ រដ្ឋាភិបាលច្រើនពេក។ នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញបារាំងឆ្នាំ ១៩៤៦ នោះ ប្រធានាធិបតី

គ្រាន់តែ ចង្អុលបង្ហាញ នាយករដ្ឋមន្ត្រី ប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែ គឺ រដ្ឋសភាទេ ដែលជាអ្នកផ្តល់ ការទុកចិត្ត ឬ មិនទុកចិត្ត។ នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរសព្វថ្ងៃ ក៏ដូចជារដ្ឋធម្មនុញ្ញបារាំង ឆ្នាំ ១៩៤៦ អ៊ីចឹងដែរ អង្គការដែលធ្វើច្បាប់ ពោលគឺ អង្គការនីតិបញ្ញត្តិ ជាអង្គការតែ មួយគត់ ដែលជ្រើសតាំង នាយករដ្ឋមន្ត្រី ក៏ពិតមែន ក៏ប៉ុន្តែ រដ្ឋាភិបាលឬ អង្គការ នីតិ ប្រតិបត្តិ មានអំណាច ដ៏ធំធេង ព្រោះមានអ្នកតំណាងរាស្ត្រ នៃ គណបក្ស របស់គេ ដែលជាអ្នកឈ្នះឆ្នោត គឺ មតិភាគច្រើន ជាអ្នកធ្វើច្បាប់ ឬ អនុម័តសេចក្តីសម្រេច របស់ រដ្ឋាភិបាល ដដែលជាដដែល។ បើចំនួននេះ ឈានទៅដល់ ២ ភាគ ៣ នៃ ចំនួន សមាជិក រដ្ឋសភាទាំងមូលនោះ គឺរដ្ឋាភិបាលតែម្តង ដែលជាអ្នកសម្រេចរាសនា របស់ ប្រទេស។ ជាការពិតណាស់ដែលថា រដ្ឋសភា ជា អ្នកឃ្លាំមើលសកម្មភាព របស់រដ្ឋាភិ បាល ប៉ុន្តែ នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ សព្វថ្ងៃ នេះ មធ្យោបាយ និង បច្ចេកទេស មានមិនគ្រប់ គ្រាន់ទេ សម្រាប់ធ្វើកិច្ចការ ដ៏ធំនេះ ។ នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរឆ្នាំ ១៩៩៣ គេពុំឃើញ មានបច្ចេកទេសសំខាន់ៗ សម្រាប់ ឲ្យរដ្ឋសភា ត្រួតពិនិត្យសកម្មភាព របស់រដ្ឋាភិបាល ឲ្យបានជិតដល់ទេ។ គេពុំឃើញមានចែងឲ្យបានច្បាស់ អំពី លទ្ធភាពចាត់តាំង គណកម្ម ការ សម្រាប់ធ្វើការអន្តេត សំណុំរឿងផ្សេងៗ ឬ ក៏សវនកម្មអ្វីច្បាស់លាស់ទេ។ គេ ឃើញមានតែ សន្តិ ជា លាយលក្ខណ៍អក្សរ និង ការហៅសួរ ដេញដោល តែមួយ ពេលប៉ុណ្ណោះ ។

ជាការពិតហើយដែលថាមាត្រា ៨៦ ចែងអំពីការត្រួតពិនិត្យនេះ ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងមាត្រា ៨៦ ដដែលនោះ នៅត្រង់ វាក្យខណ្ឌ ទី ៤ ចំពោះ ចម្លើយផ្ទាល់មាត់ ប្រធានរដ្ឋសភា អាចសម្រេចបើកឲ្យមាន ឬ មិនឲ្យមាន ការដដែល ដេញដោល ហើយ នៅត្រង់ វាក្យ ខណ្ឌទី ៦ នៅក្នុងករណីដែលបើកឲ្យមាន ការដេញដោល ក៏ ការប្តូរយោបល់នោះមិន អាចមាន ថេរវេលា ហួសពី មួយពេលប្រជុំ បានឡើយ។ យោងទៅតាមមាត្រា ៨៤ រដ្ឋសភាអាចទម្លាក់ សមាជិក គណរដ្ឋមន្ត្រី ឬ ទម្លាក់រដ្ឋាភិបាល ពី តំណែង ដោយ អនុម័ត ញាតិបរទេស (motion de censure) តាមសំឡេងឆ្នោត ២ ភាគ ៣ នៃ ចំនួន សមាជិក រដ្ឋសភា ទាំងមូល ។ ប៉ុន្តែ រដ្ឋសភា អាចលើកយក បញ្ហានេះ មកពិនិត្យបាន

ទាល់តែមានអ្នកតំណាងរាស្ត្រចំនួន ៣០ នាក់ បានស្នើឡើង។ ដូច្នេះឃើញថា បញ្ហាដែលសំខាន់ គឺ ការឃ្លាំមើលសកម្មភាព របស់រដ្ឋាភិបាល។ ដែលក្នុងអំណាច ស្ទើរតែទាំងអស់ហើយ ពោលគឺ ផែនការរដ្ឋទាំងអស់ រីឯរដ្ឋសភាគ្រាន់តែអនុម័ត ប៉ុណ្ណោះ។ នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៩៣ រដ្ឋសភា ប្រជុំជា សាមញ្ញ ២ ដងក្នុងមួយឆ្នាំ ។ សម័យប្រជុំ នីមួយៗ មានថេរវេលា យ៉ាងតិច ៣ ខែ ។ បើមានសំណូមពរ ព័ត៌មានហាមឃាត់ ឬ សេចក្តីស្នើ ព័ន្ធនាយករដ្ឋមន្ត្រី ឬ ពី សមាជិករដ្ឋសភា ចំនួន ១ ភាគ ៣ យ៉ាងតិច គណកម្មាធិការអចិន្ត្រៃយ៍ រដ្ឋសភា កោះប្រជុំរដ្ឋសភាជា វិសាមញ្ញ។ ដូចនៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឯទៀតៗដែរ រដ្ឋសភាអនុម័ត ថវិកាជាតិ ផែនការរដ្ឋ ការឲ្យរដ្ឋមន្ត្រីឱ្យប្រាក់ពីគេ ឬ ក៏ ឲ្យគេ ឱ្យប្រាក់ កិច្ចសន្យានានា ផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុ និង ការកែប្រែ ឬ លុបចោលពន្ធដារ ព្រមទាំងកិច្ចការប្រទេសជាតិធំៗ មួយចំនួនទៀត ដូចជាការយល់ព្រម ឬ លុបចោល សន្ធិសញ្ញា ឬអនុសញ្ញាអន្តរជាតិ ការអនុម័តច្បាប់ស្តីពី ការប្រកាស សង្គ្រាម ការអនុម័តច្បាប់ ស្តីពីការលើកលែងទោសជាដើម ។ កិច្ចការនេះ មានទំហំធំណាស់ ហើយបើ រដ្ឋសភាគ្មាន គណកម្មការ អង្កេត ច្រើនទេ គឺ អាច នឹងត្រូវ រលោភទាំងស្រុង ទៅតាម អង្គការ នីតិប្រតិបត្តិ ។

«ល្បីក្នុងចក្រ»

La fable du loup

ជំពូក ១១

វិលមករកចំណុចដើមវិញ

នៅសតវត្សរ៍ ទី ១៩ កវីខ្មែរ សន្ធរ ម៉ុក បាននិពន្ធរឿង «ល្បីកចចក»^{៤៧} ដើម្បីនិយាយពី គំនិតចង់ធំ លើសគេងង របស់ចចក ដែលនៅទីបំផុតក្លាយ ទៅជាចចកវិញ ប៉ុន្តែត្រូវបាត់បង់ នារីជាទីស្រឡាញ់ និងសេចក្តីសុខសាន្ត ដែលធ្លាប់ មានកាលពីពេលមុន ។ ព្រឹត្តិការណ៍ ដែលកើតមាន នៅស្រុកខ្មែរ ក៏អាចប្រៀបបាន ទៅនឹង រឿងនេះដែរ។ ពេលដែលខ្មែរបានឯករាជ្យពីបារាំង ខ្មែរមានលទ្ធភាព គ្រប់គ្រាន់ទាំងអស់ ដើម្បីកសាងប្រទេសជាតិ ឲ្យដើរទាន់សម័យ ហើយមានការធានាអន្តរជាតិ សព្វបែបយ៉ាង។ ប៉ុន្តែ ផ្ទុយទៅវិញ អ្នកដឹកនាំ ខ្មែរដែលបោះបង់ កំលាំងណាស់នេះ ចោលទាំងអស់ទៅវិញ (សន្និសីទទីក្រុងហ្សឺណែវ ឆ្នាំ ១៩៥៤)។ ក្រោយការរំលោភយសហភាព ស្ទៀតនៅឆ្នាំ ១៩៧១ ខ្មែរបានទទួល កំលាំងណាស់មួយទៀត គឺ កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ប៉ុន្តែ សាជាថ្មីទៀត អ្នកដឹកនាំខ្មែរ នាសម័យនោះ បានបោះបង់ កិច្ចព្រមព្រៀង នោះចោលទៀត ដើម្បីរិលរំលោភ ការខុសឆ្គង កាលពី ទសវត្សរ៍ ១៩៦០។ កវី សន្ធរ ម៉ុក បាននិពន្ធ រឿងចចក ដូច្នេះថា ៖ ពេល ចចក និយាយថា ខ្លួនគប្បីបាញ់ ចងកើត ជាព្រះសុរិយា យករូបប្រេតមួយ ដែលស្វន្តរកអាហារ ហើយដែលបានស្តាប់ឮ អស់សេចក្តី ក៏កាណ្តូង ជាព្រះឥន្ទ្រាធិរាជ មកជួបចចក ។ យករូបប្រេតនោះ ប្រាប់ ចចកថា គឺជាការនិយាយណាស់ គឺគ្រាន់តែបណ្តោយខ្លួន ឲ្យយករូបសាច់សាច់ឈាមគឺជាការស្រេច។

^{៤៧} ប្រជុំរឿងព្រេងខ្មែរ ភាគ ៤, Institut Boudhique, 3ème Edition ; Institut de l'Asie du Sud-Est, 1982

កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីស បានត្រូវ យកមកអនុវត្តបានត្រឹមការបោះឆ្នោតសេរី ឆ្នាំ ១៩៩៣ ប៉ុណ្ណោះ ហើយ មិនបានដូចគោលដៅដែល កិច្ចព្រមព្រៀងនោះបានកំណត់ផង ព្រោះ លោក ហ៊ុន សែន មិនព្រមទទួលស្គាល់លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត ដែលបានប្រព្រឹត្តទៅ តាមគោលការណ៍ត្រឹមត្រូវ។ បក្ស ប្រជាជន និង បក្សរាជានិយម ហ៊ុនស៊ីនប៉េច បែរជា បែនចែកអំណាចគ្នា ដើម្បីរំលឹកស្តាប់កុំឲ្យបក្សផ្សេងទៀត យកអំណាចបាន ហើយប្តូរនយោបាយក្រៅប្រទេស របស់ពួកគេ។ ដោយអ្នកដឹកនាំខ្មែរ នៅពេលនោះ មិនគោរព គោលការណ៍ កិច្ចព្រមព្រៀង អន្តរជាតិនោះ ដែលកំហិតឲ្យយកលទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោតជាធំ សហគមន៍ អន្តរជាតិ ដែលប្រញាប់បញ្ចប់ អធិការណ៍ រវាង ប្រទេស ដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធ ក៏ អស់លទ្ធភាព ជួយខ្មែរទៀត ហើយបណ្តោយឲ្យស្ថានភាពរណ៍ វិវត្ត ទៅតាម យថាភូតម្តងម្តងទៅ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលចង់បង្រួបបង្រួមខ្មែរ ដោយផ្ទាល់ព្រះអង្គ ក៏ធ្វើការបង្រួបបង្រួមនេះ ពុំកើត ហើយយកអំណាចពី បក្សប្រជាជនវិញ ក៏ពុំកើត។ រដ្ឋប្រហារខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៧៧ បាន បញ្ចប់ អធិក្រម សន្តិភាពនេះ ហើយ បើកផ្លូវ ឲ្យសង្គ្រាមមួយទៀត ចាប់ផ្តើម សាជាថ្មី ទៀត។ ប្រទេសវៀតណាមដែលគាំទ្រលោកហ៊ុន សែន នៅពេលនោះ ចាប់ផ្តើមលេប ទឹកដីខ្មែរ ហើយ ប្រទេសចិន ដែលមានសម្តេច សីហនុ ជាកូនអុក ក៏ធ្វើយ៉ាងណា យកទឹកដីខ្មែរវិញ ឲ្យបានដូចកាលជំនាន់ ប៉ុល ពត ។ ជនជាតិខ្មែរដែលយល់ពីរឿងនេះ ហើយដែលមកជ្រកកោន នៅបរទេស ជាពិសេស នៅ សហរដ្ឋ អាមេរិក និង ប្រទេសបារាំង ខិតខំទាមទារ ឲ្យយក កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាពទីក្រុងប៉ារីស មកអនុវត្ត វិញ ប៉ុន្តែ អន្តរជាតិ មានការស្ទាក់ស្ទើរ ព្រោះខ្លាចរឿង ចក្រចលនា ជាក់ថយក្រោយ ដដែលនេះ កើតមានឡើងម្តងទៀត។

ស្ថានភាព ភូមិសាស្ត្រ-នយោបាយ នៃ ប្រទេស កម្ពុជា នៅឆ្នាំ ១៩៩៣

Situation géopolitique du Cambodge en 1993

ដូចយើងបានដឹង រួចមកហើយ រដ្ឋាភិបាល ដែលបានទទួលការទុកចិត្ត ពី រដ្ឋសភា នៅថ្ងៃ ២៩ តុលា ឆ្នាំ ១៩៩៣ ជា «រដ្ឋាភិបាលក្បាលពីរ» (Gouvernement bicéphale) ព្រោះមាន នាយករដ្ឋមន្ត្រី ដល់ទៅពីររូប គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ្ធ អ្នកដឹកនាំ គណបក្សរាជានិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉ែច» និង លោក ហ៊ុន សែន អ្នកដឹកនាំម្នាក់ នៃអតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្ត កាលសម័យកងទ័ពវៀតណាម លើកទ័ព ចូល មកក្នុងទឹកដីខ្មែរ វាយរំលំ របប ប៉ុល ពត ដែលជា សត្រូវរបស់គេ ហើយដែល បានសម្លាប់ប្រជាជនខ្មែរ អស់ជិត ២ លាននាក់ ។ ចំពោះប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ វេជ្ជទាំង ពីររូបនេះ សុទ្ធតែមានគុណបុគ្គលៈរៀងៗ ខ្លួន។ លោក ហ៊ុន សែន ដែលកាលនោះ ស្ថិតនៅក្រោមការដឹកនាំ របស់គណបក្ស «ប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា» បានរំដោះប្រជាជន ខ្មែរឲ្យផុតពី ក្រញាំពួកខ្មែរក្រហម ប៉ុល ពត ប៉ុន្តែ ក៏ជាអ្នកដែលបាននាំ កងទ័ព វៀតណាម ចូលមកក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដែរ។ តាមការពិត ទោះបីគ្មានលោក ហ៊ុន សែន ក៏ដោយ ក៏ប្រទេសវៀតណាម ត្រូវតែចូលមកស្រុកខ្មែរ វាយរំលំ របប ប៉ុល ពត ដែរ ព្រោះនៅពេលនោះ ទីក្រុងហាណូយក៏ដូចជាទីក្រុងម៉ូស្កូវដែរ គេមិនអាចទុកឲ្យ «បដិវត្តន៍ ខ្មែរក្រហម» ដែលជាដៃជើង របស់ចិន តាំងទីនៅស្រុកខ្មែរបានទេ ។ វៀតណាមខ្លាច ក្រែង ប្រទេសចិនប្រើ ប៉ុល ពត ឲ្យវាយលុកប្រទេសគេ ដើម្បីពង្រីកពង្រីង ឥទ្ធិពល លទ្ធិម៉ៅនិយមផង ហើយ វាតទឹកដីរបស់គេ នៅក្នុងអតីតឥណ្ឌូចិនបារាំងទាំងមូលផង។ រីឯខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពតវិញ គេមានជំនឿថា តាមរយៈ យុទ្ធសាស្ត្រនេះ គេអាច

ឆ្លៀតរំដោះ ទឹកដីខ្មែរ ដែលប្រទេសវៀតណាមបានលេប តាំងពីសតវត្សរ៍ទី ១៧ មក វិញបានផងទៀត។ ដោយ ព្រោះតែហេតុនេះហើយ បានជាប្រទេសវៀតណាម ដែល មានការគាំទ្រ យ៉ាងពេញទំហឹងពី សហភាព សូវៀត តាំងពីសម័យ ហ្វូ ជីមីញ មក បានសាកល្បងក្តាប់យក តំបន់នេះ ឲ្យបានមុនចិន។ រីឯព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ្ធ ដែល បានទទួលជ័យជំនះទៅលើ លោក ហ៊ុន សែន នៃគណបក្ស «ប្រជាជន» នៅ ក្នុងការបោះឆ្នោតសេរី លើកដំបូងបង្អស់ ក្រោមឱវាទ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ជាព្រះរាជបុត្រមួយអង្គ របស់ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ដែល ក្រោយពេលបានឯករាជ្យពីបារាំង បានជ្រើសរើសយក ប្រទេសចិនកុម្មុយនិស្ត ធ្វើជា សម្ព័ន្ធមិត្ត យុទ្ធសាស្ត្រ ។ នៅ ចុងទសវត្ស ១៩៨០ ដោយ សហភាព សូវៀត រលំ រលាយបាត់ទៅ ប្រទេស វៀតណាម ក៏អស់បង្អែកមួយ ដ៏សំខាន់ ។ ទីក្រុងហាណូយ ត្រូវបែរទៅរក ចិនវិញ ដើម្បីការពារ របបកុម្មុយនិស្តរបស់គេ ឬចិនយាយឲ្យចំ ដើម្បីការពារ អ្នកដឹកនាំកុម្មុយនិស្ត របស់គេ ចន្តទៅទៀត ។ ហេតុដូច្នេះហើយបានជា អ្នកដឹកនាំកុម្មុយនិស្តខ្មែរ ទាំងពីរក្រុម ដែលទាស់ទែងគ្នា ពីពេលមុនត្រូវចាប់ដៃគ្នាវិញ ដើម្បីកុំឲ្យ បស្ចឹមប្រទេស ចូលមកជ្រៀតជ្រែកទាន់។ ព្រោះថា បើ បស្ចឹមប្រទេសវិល មកវិញ ចិន ក៏ដូចជា វៀតណាម អាច និង ជួបឧបសគ្គ មួយដ៏ធំ ក្នុងការវាតទឹកដី របស់គេ នៅក្នុងតំបន់ ។ ជាការពិតហើយដែលថា ចិន និង វៀតណាម មិនត្រូវគ្នា ព្រោះតែរឿងនេះ ប៉ុន្តែ ដើម្បីរក្សា របបកុម្មុយនិស្តរបស់គេ វៀតណាម គ្មានជម្រើសអ្វី ទៀត ក្រៅពីត្រូវនឹង ចិនវិញ សិនទេ ទ្រោមរកបង្អែកថ្មីបាន។ ចំពោះព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធវិញ ទោះបី ព្រះអង្គជាព្រះរាជបុត្រ របស់ សម្តេចនរោត្តម សីហនុក្តី ក៏ ព្រះ អង្គ ចង់រំដោះស្រុកខ្មែរឲ្យចេញផុតពី ឥទ្ធិពល នប្រទេស កុម្មុយនិស្តទាំងពីរនេះដែរ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងកាលៈទេសៈនោះ គឺ ជា ការយល់សប្ប មួយ ដ៏ធំ ព្រោះតាំងពីពេល ដែល សហរដ្ឋ អាមេរិក បោះបង់ឥណ្ឌូចិនចោលទៅ គឺ តាំងពីពេលដែល របប «សាធារណ រដ្ឋខ្មែរ» ត្រូវខ្មែរក្រហមវាយរំលំចោល ហើយ នៅពេលចុងក្រោយ តាំងពីពេលដែល សហភាព សូវៀត រលំរលាយទៅ ប្រទេសចិន មិនបណ្តោយ ឲ្យ តំបន់ឥណ្ឌូចិន របួត

ចេញពីដៃរបស់គេឡើយ។ ប៉ុន្តែ ក្នុងកាលៈទេសៈ ដដែលនោះ ប្រទេសថៃ ក៏ចង់មាន តួនាទីមួយ ដ៏ សំខាន់ដែរ គឺ ដូចកាលពីមុន ពេលដែលបារាំង ចូលមកស្រុកខ្មែរ។

ប្រទេសថៃ ដែលមានព្រំប្រទល់ ជាប់នឹងស្រុកខ្មែរ យល់ឃើញ ថា ស្ថានភាព ប្រទេសកម្ពុជា ក្រោយសង្គ្រាម ជាឱកាសមួយដ៏ល្អ សម្រាប់ជួយ «កសាង» ប្រទេស នេះ។ ហេតុដូច្នេះហើយបានជា ពាណិជ្ជករប្រទេសថៃ ចូលមកធ្វើវិនិយោគ យ៉ាងសន្ធឹក សន្ធាប់នៅស្រុកខ្មែរ ហើយប្រើគ្រប់មធ្យោបាយដើម្បីឲ្យក្រុម លោក ហ៊ុន សែន ទទួល យកវិនិយោគទាំងនោះ ដែលកាតច្រើន មិនសូវហុចប្រយោជន៍ ជាមូលដ្ឋានអ្វី ប៉ុន្មានទេ ដល់កម្ពុជា ឡើយ ។ នៅចំពោះមុខ ស្ថានភាពនេះ លោក សម រង្ស៊ី ដែលកាលនោះ ជាអង្គមន្ត្រី ហិរញ្ញវត្ថុ ចង់រៀបចំ ឲ្យការធ្វើវិនិយោគ នៅស្រុកខ្មែរ មានលក្ខណៈល្អត្រឹម ត្រូវឡើងវិញ។ នៅថ្ងៃ ២៥ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩៣ ដដែលនោះ លោក បានបញ្ជាក់ ជា ផ្លូវការ នូវ គោលបំណងនេះ ។ ប៉ុន្តែស្រាប់តែ ៣ ថ្ងៃ ក្រោយមក គឺនៅថ្ងៃ ២៨ វិច្ឆិកា ពាណិជ្ជករថៃម្នាក់ ដែលមានទំនាស់ជាមួយ លោក សម រង្ស៊ី បានផ្តល់យន្តហោះមួយ ជាអំណោយ ដល់ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ និង លោក ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ២។ សហនាយករដ្ឋមន្ត្រីខ្មែរទាំងពីររូប នៃ «រដ្ឋាភិបាល ក្បាលពីរ» ក៏សុំទិញទូលយកអំណោយនោះ ។^{៤៤} ទំនាក់ទំនង រវាង ប្រទេស កម្ពុជា និង ប្រទេសថៃ នៅពេលនោះ នៅពុំទាន់ល្អនៅឡើយទេ ព្រោះ ជាង ២ ខែក្រោយ ពេលដែលរដ្ឋសភា ផ្តល់ការទុកចិត្ត ទៅឲ្យ រដ្ឋាភិបាល រណប្បទិ-ហ៊ុន សែន មេសេនា ធិការដ្ឋានកងទ័ពថៃ គឺ ឧត្តមសេនីយ៍ វិមល នៅតែចាត់ទុកថា រដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ពេល នោះ គ្រាន់តែជារដ្ឋាភិបាល នៃ ភាគខ្មែរមួយប៉ុណ្ណោះ ដោយហេតុថា គ្មានការយល់ ព្រមពី ភាគីខ្មែរក្រហម ខាងប៉ុល ពត។ នៅថ្ងៃ ៨ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៩៣ ដដែលនោះ នៅក្នុង ក្រុមថៃមួយ ក្បែរព្រំប្រទល់ប្រទេសកម្ពុជា គេបានកេរឃើញ កន្លែងលាក់អាវុធ ដ៏ធំមួយ

^{៤៤} យោងទៅតាមឯកសារ របស់ លោក រ៉ាអ៊ូល ជេណា (Raoul Jennar) ។ In Les Clés du Cambodge de Raoul Jennar, Maisonneuve & Larose, page 124 ។

របស់ពួក ប៉ុល ពត ។ ១០ ថ្ងៃក្រោយព្រឹត្តិការណ៍ នេះ គឺ នៅថ្ងៃ ១៩ ធ្នូ ការសេត អាមេរិក «ញ៉ូវយ៉ក ថៃម» បានចុះផ្សាយអត្ថបទមួយ យ៉ាងវែង ធ្វើនិទស្សន៍ ថា ប្រទេសថៃ គាំទ្រ ពួកខ្មែរក្រហម ។

ការវិលត្រឡប់មកវិញ នៃ របប រាជានិយម នៅឆ្នាំ ១៩៩៣ និង អំពើបញ្ញត្តិផ្សេងៗដែល រាជរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ត្រូវប្រឈមមុខ

Du retour de la monarchie en 1993 et
des problèmes auxquels le Gouvernement
royal devait faire face

នៅដើម ខែកញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៩៣ គណកម្មាធិការតាក់តែងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ បានសម្រេចផ្តល់ ទៅឲ្យ ប្រទេសកម្ពុជា នូវ របប រាជានិយម អាស្រ័យរដ្ឋធម្ម នុញ្ញ ។ ប៉ុន្តែ នៅថ្ងៃ ៤ កញ្ញា ឆ្នាំ១៩៩៣ នៅក្នុង ព្រះរាជសាលាវិទិតមួយ ដើមកពីក្រុងប៉េកាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានបញ្ជាក់ថា ព្រះអង្គ ពុំប្រា ថ្នាក់នេះបាន របបរាជានិយមទេ។ ប្រតិកម្មនេះ របស់ អតីតព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ^{៤៥} បានស្តែងចេញឡើង មួយថ្ងៃក្រោយ ពេលដែល សហនាយករដ្ឋមន្ត្រីទាំងពីរ នៃ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ និង លោក ហ៊ុន សែន បានយក គម្រោងជំពូកដើម នៃ រដ្ឋធម្មនុញ្ញទៅ សុំព្រះរាជយោបល់ នៅ ទីក្រុងប៉េកាំង ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុដែលកាលពី ៣៨

^{៤៥} ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ សោយរាជ្យ ពីឆ្នាំ ១៩៤១ មកដល់ ឆ្នាំ ១៩៥៥ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៥៥ នោះព្រះអង្គដាក់រាជ្យថ្វាយទៅព្រះបិតា និងព្រះមាតា របស់ព្រះអង្គ ។

ឆ្នាំមុននេះ គឺ នៅថ្ងៃ ៣ មីនាឆ្នាំ ១៩៥៥ បានដាក់រាជសម្បត្តិ ថ្វាយទៅព្រះរាជបិតា និង ព្រះមាតា របស់ព្រះអង្គដើម្បីចូលប្រឡូកប្រយុទ្ធ តទល់នឹងគណបក្ស នយោ បាយនានា នៅពេលនោះ បានបញ្ជាក់ប្រាប់ លោក ហ៊ុន សែន និង ព្រះអង្គ ម្ចាស់រណបូជិត ព្រះអង្គប្រាជ្ញខ្លាចក្រែង ការរើល ទៅរក របប រាជានិយមវិញ នឹងនាំមកនូវការបែកបាក់ ។ តាមការពិត អ្វីដែល សម្តេច នរោត្តមសីហនុ ប្រាថ្នា ចង់បានក្រោយការបោះឆ្នោតឆ្នាំ ១៩៩៣ នោះ គឺ របបមួយដែលមាន ព្រះអង្គជាប្រមុខរដ្ឋ។ ប៉ុន្តែ សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន ទាំងពីររូប មានការប្រឈម ខ្លាចក្រែងត្រូវទំនើប ធ្វើឱ្យមាន ការពិបាក ទៅថ្ងៃក្រោយ។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជា អ្នកដឹកនាំទាំងពីរ សម្រេចយក របបរាជានិយម អាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញវិញដោយធ្វើយ៉ាងណា កុំឱ្យព្រះអង្គអាចចូលជ្រៀត ជ្រកក្នុងកិច្ចការរដ្ឋបាល ។ នៅពេលនោះ គណកម្មការ តាក់តែងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែលមាន សមាជិក ១៥ រូប ក៏ពុំចង់បានរបប រាជានិយមរបៀបនេះដែរ។ សមាជិកសភា ធម្មនុញ្ញ ១២ រូប បានស្នើឡើងនូវរបបនយោបាយមួយ ផ្សេងពីនេះ គឺ របបសភា មួយដែលមាន ប្រមុខរដ្ឋបោះឆ្នោតជ្រើសតាំង ៥ ឆ្នាំម្តង។ ប៉ុន្តែ នៅទីបំផុត គោលការណ៍ ជាមូលដ្ឋាន នេះ សម្រាប់អនាគត រដ្ឋធម្មនុញ្ញខ្មែរ បានត្រូវបោះបង់ចោលទៅវិញ ហើយ របបរាជានិយមអាស្រ័យសភា បានត្រូវអនុម័ត នៅថ្ងៃ ១៥ កញ្ញា ដោយ សភាធម្មនុញ្ញ ។ បន្ទាប់មក រដ្ឋធម្មនុញ្ញទាំងមូល បានត្រូវអនុម័ត នៅថ្ងៃ ២១ កញ្ញា ដោយ ១១៣ សំឡេង ទល់នឹង ៥ ហើយ អនុបវាទ ២ សំឡេង ។ ដូច្នេះយើងដឹងថា ការតវ៉ា របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នាថ្ងៃ ៤ កញ្ញា ពុំបានសម្រេច ដូចគោលបំណងឡើយ។ ទោះជា យ៉ាងណាក្តី ក៏សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលបានត្រូវតែងតាំង ជាព្រះមហាក្សត្រ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា បានសព្វព្រះរាជហឫទ័យ ប្រកាសឱ្យប្រើ រដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះ នៅថ្ងៃ ២៤ កញ្ញាដែរ ។

ក្រោយព្រឹត្តិការណ៍នេះ គេសន្និដ្ឋានយើងថា ប្តីត្រូវតែព្រះមហាក្សត្រ គ្រងរាជ្យ ប៉ុន្តែមិនកាន់អំណាចក្តី ក៏ព្រះអង្គនៅតែមានឯរាជាប្រមុខរដ្ឋ ដដែល។ ដោយអនុលោម ទៅតាមមាត្រា ១៩ និង មាត្រា ១០០ នៅ ពេលនោះ ព្រះអង្គ ក៏តែងតាំង ព្រះអង្គម្ចាស់

រណបូជិត និង លោក ហ៊ុន សែន ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី ទាំងពីរនាក់តែម្តង។ តាំងពីពេលនោះ មក សហនាយករដ្ឋមន្ត្រីទាំងពីរ លែងជាអ្នកដឹកនាំ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន ទៀត ហើយ គឺ បានក្លាយ ជានាយករដ្ឋមន្ត្រី ត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់។ ក្រោយមក មាត្រា ១០០ បានត្រូវយកទៅដាក់ជាមាត្រា ១១៩ ថ្មីវិញនៅត្រង់ជំពូកទី ១០ ថ្មីស្តីពី រាជរដ្ឋាភិបាល។ នៅពេលដែលស្ថាប័នរដ្ឋធានាទាំងអស់ ចាប់ផ្តើមធ្វើដំណើរការ ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានប្រយម មុខ និង បញ្ហានយោបាយសំខាន់ៗ ដូចជា បញ្ហាខ្មែរក្រហម ដែលនៅតែពុំព្រមចុះចូល រាជរដ្ឋាភិបាល ហើយ សុទ្ធចិត្ត បង្កអសន្តិសុខ នៅក្នុងស្រុកបន្តទៅទៀត បញ្ហាកសាង ប្រទេស ទៅតាម បែបបទលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយម ពហុបក្ស និង បញ្ហាទាក់ទង នឹង ប្រទេសថៃ ដែលនៅតែចាត់ទុកថា រដ្ឋអំណាចថ្មីគ្រាន់តែជា រដ្ឋអំណាច របស់ ខ្មែរ មួយក្រុមប៉ុណ្ណោះ ដោយហេតុថា គ្មានការចូលរួម ចំណែកពីពួកខ្មែរក្រហមខាង ប៉ុល ពត ។ មិនតែប៉ុណ្ណោះ ប្រទេសថៃ ថែមទាំងជួយខ្មែរក្រហមទៀតផង ។ តាមការពិត ទីក្រុងប៉ារីសក៏ មានគោលបំណងមួយទៀត ទៅលើប្រទេសកម្ពុជា រួចស្រេចទៅហើយ គឺ ដាក់ទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធ បំផុតជាមួយទីក្រុងភ្នំពេញ។ នៅថ្ងៃ ១២ មករា ឆ្នាំ ១៩៩៤ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីថៃ ដាន់ឡីកប៊ែ បានមកធ្វើទស្សនកិច្ច នៅរាជធានីខ្មែរ ដើម្បីសំដែង ការគាំទ្រដល់រដ្ឋាភិបាលខ្មែរ។ នៅឯកសារនោះ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូជិត និង ព្រះ អង្គម្ចាស់ នរោត្តម សេរីវឌ្ឍន៍^{៤០} ដែលជារដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស ទ្រង់ថ្លែងថា : «បើលោក នាយករដ្ឋមន្ត្រីថៃ អញ្ជើញមកប្រទេសកម្ពុជា ក្នុងគោលដៅគាំទ្ររដ្ឋាភិបាលខ្មែរ គឺមិន គាំទ្រ ពួកខ្មែរក្រហមនោះ យើងមានសេចក្តី ត្រេកអរណាស់» ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម

^{៤០} ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សេរីវឌ្ឍន៍ជាបុត្រ របស់ព្រះបាទ នរោត្តម សុរាម្រិត ជាមួយយុទ្ធ ទេពកញ្ញា សុភាព (គឺមាទនយៀប) ហើយជាប្អូន របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ។ ជាមួយ យុទ្ធ គឺមា អាទនយៀប ព្រះបាទនរោត្តម សុរាម្រិត មានកូនពីរទៀត គឺព្រះអង្គម្ចាស់ក្សត្រី នរោត្តម វិបាក និង ព្រះអង្គម្ចាស់នរោត្តម ប្រែយាសុភីណ ។

សេរីវង្ស បាននិយាយបោទប្រកាន់ ប្រទេសថៃ ជាច្រើនប្រការទៀត ។ ខ្ញុំនឹងលើកឡើង អំពី បញ្ហានេះជាបន្តបន្ទាប់ ។

ទស្សនកិច្ច របស់ លោក នាយករដ្ឋមន្ត្រីថៃ

ជាន់ឡើង ប្រទេសកម្ពុជា

នៅ ខែ មករា ឆ្នាំ ១៩៩៤

La visite du Premier ministre thai
Chuan Leekpai au Cambodge
en janvier 1994

នៅឱកាសទស្សនកិច្ច របស់លោកនៅកម្ពុជា ឆ្លើយតប នឹងការនិយាយដាក់ផ្នែក របស់ រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសខ្មែរ ព្រះអង្គម្ចាស់នរោត្តមសីហនុវង្ស លោក រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស ថៃ ជាន់ឡើងថៃ ថ្ងៃនោះ លោក មកប្រទេសកម្ពុជាទៅពេលនេះ គឺដើម្បីសន្យាចំពោះរដ្ឋា ភិបាលខ្មែរថា ប្រទេសថៃ មិនជ្រៀតជ្រែកកិច្ចការផ្ទៃក្នុង របស់ ខ្មែរទេ ហើយ វិនិយោគ ទាំងឡាយ របស់ ថៃ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវរាយការណ៍ ប្រយោជន៍ទាំងសង្គម ។ សូមកត់សំគាល់ថា ជាច្រើនលើក ច្រើនដងរួចមកហើយ ប្រទេសថៃ តែងតែបានបញ្ជាក់ ថា គេគឺជា ប្រទេសបាតុលេខី នៃ កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីសដែរ ហើយនៅក្នុងន័យនេះ ត្រូវអនុវត្ត សេចក្តីសម្រេចចិត្តរបស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ពោលគឺត្រូវទទួលស្គាល់ របប ដែលមានរដ្ឋធម្មនុញ្ញគ្រប់គ្រង ត្រឹមត្រូវ ហើយដែលចេញមក ពី ការបោះឆ្នោត ។ តាមការពិត រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេសខ្មែរ ចង់ទាញអារម្មណ៍ លោក ជាន់ ឡើង ថៃ ទៅលើ ការដែលពួកខ្មែរក្រហមរកស៊ីលក់ត្បូងជាមួយ ថៃនៅក្នុងតំបន់ ប៉ៃលិន ។ សូមបញ្ជាក់ថា នៅថ្ងៃ ១០ ឧសភា គឺ ២៦ ថ្ងៃមុនទស្សនកិច្ច របស់ លោក ជាន់ ឡើង ថៃ នៅកម្ពុជា លោក ប្រាសុនី សុនស៊ីរី រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេស ថៃ បានបញ្ចេញ ទូរ ការគ្លាន់គ្លាញ របស់ លោក យ៉ាងខ្លាំង បន្ទាប់ពី សារពត៌មាន បានសរសេរថា ឧត្តមសេនីយ៍ខ្មែរម្នាក់

បានបោទប្រកាន់ សាជា ថ្មីទៀតថា ប្រទេសថៃបានបណ្តោយឲ្យពួកខ្មែរក្រហមប្រើ ទឹក ដីថៃដើម្បីធ្វើការ វាយប្រហារទៅលើទឹកដីខ្មែរ ។ លោក ប្រាសុនី សុនស៊ីរី បានថ្លែងជា អាទិ៍ថា៖ វាជាការស្រួលណាស់ ដែលគេយក ការសំអាងបែបនេះមកប្រើ ខ្មែរគួរតែរក ពាក្យសំដី ដែលមានលក្ខណៈកសាង មកនិយាយវិញទើបត្រឹមត្រូវ គឺ គួរប្រើសំដី ធ្វើឲ្យប្រទេសថៃ អាក់អន់ស្រពន់ចិត្ត ។ សូមកត់សំគាល់ថា នៅពេលនោះ លោក សម រង្ស៊ី រដ្ឋមន្ត្រីសេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុខ្មែរ មិនពេញចិត្តសោះ នឹង របៀបធ្វើពាណិជ្ជកម្ម របស់ថៃ នៅកម្ពុជា ។ នៅក្នុងកិច្ចសន្យាមួយ ជាមួយកាសែតថៃ មួយឈ្មោះ «ប្រជា ជាតិ» (The Nation) នាថ្ងៃ ១០ មករា លោក សម រង្ស៊ី បាននិយាយទៅ សាធារណ មតិថៃថា បើប្រទេសថៃ បញ្ចូនតែពួក «កូរវ៉ាយ» (cow boys) មកស្រុកខ្មែរដូច្នេះ ហើយ ចាត់ទុកស្រុកខ្មែរថាជា «ហ្វារវ៉េស» (Far West) ដូច្នេះនោះ ប្រទេសថៃពុំអាចរក សន្តិភាព និង មិត្តភាព ជាមួយខ្មែរបានទេ ។

នៅដើមឆ្នាំ ១៩៩៤ នោះ លោក សម រង្ស៊ី កំពុងចាប់ផ្តើមរៀបចំ សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ ដែលនៅពេលនោះ មានលក្ខណៈអាទិភាពយុទ្ធសាស្ត្រ យ៉ាងសម្បើម អស្ចារ្យ ។ លោក រដ្ឋមន្ត្រីសេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ សម រង្ស៊ី បានលើកឡើងជាទាហានណា ទូរករណីមួយចំនួន ដូចជា «ផ្ទះទឹក» ទំនើបបំផុតនៅមាត់ទន្លេ មុខព្រះរាជវាំង ជាដើម ដែលគ្មានកិច្ចសន្យា អ្វីទាំង អស់ ។ លោក សម រង្ស៊ីក៏បានលើកឡើងផងដែរ អំពីបណ្តាញទូរទស្សន៍ថៃមួយ ដែល បានទទួលការយល់ព្រម ពីរដ្ឋាភិបាលមុន ឲ្យធ្វើសកម្មភាពរបស់គេ នៅក្នុងរយៈពេល ៩៩ ឆ្នាំ ។ ក្រោយពេល ដែលលោក សម រង្ស៊ី បានលើកឡើងអំពី សំណុំរឿង ទាំងនេះ «ផ្ទះទឹក» ថៃ នៅមុខព្រះរាជវាំង ក៏ចេញបាត់ទៅវិញទៅ រីឯកិច្ចសន្យាបណ្តាញទូរទស្សន៍ ថៃ ក៏បានសុទ្ធចិត្តបន្ថយមកត្រឹម ៣០ ឆ្នាំវិញ ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលក្រោយនោះបន្តិច បន្ទាប់ពី មានទំនាស់មួយ រវាង លោក សម រង្ស៊ី និង ពាណិជ្ជករថៃ ដ៏គ្រោក ម្នាក់ដែលមាន ការគាំទ្រយ៉ាងមាំ ពីព្រះអង្គម្ចាស់រាជប្រទេស នាយករដ្ឋមន្ត្រីទី ១ និស្សិត និង ពាណិជ្ជករ ខ្មែរ បានសំដែងការគាំទ្ររបស់គេ ចំពោះលោក សម រង្ស៊ី ។ នៅថ្ងៃ ២០ មករា ឆ្នាំ ១៩៩៤ ដែលនោះ និស្សិត និង ពាណិជ្ជករខ្មែរ រាប់ពាន់នាក់ បាននាំគ្នាធ្វើបាតុកម្ម

មួយដ៏ធំ ដើម្បីគាំទ្រ លោក សម រង្ស៊ី ។ ក្បួនបាតុករបាននាំគ្នា មកសម្រែងការគាំទ្រនោះ នៅតំបន់អាកាសយានដ្ឋាន ព្រះ អង្គម្ចាស់រណបូជី បានកត់សំគាល់នៅពេលនោះដូច្នេះ ថា លោក សម រង្ស៊ី កំពុងតែធ្វើអ្វីដែលព្រះអង្គហៅថាប្រជាកិច្ចតុល្យ នៅវិទ្យុសាស្ត្រ ១៩៩៤ នោះ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូជី ទ្រាំទ្រ និងលោក សម រង្ស៊ី ទៀតលើកតុល្យ នៅ ថ្ងៃ ២៧ កញ្ញា វិទ្យុ របស់ រដ្ឋាភិបាលខ្មែរ បាននិយាយ ថា ពាណិជ្ជករថៃ ម្នាក់បានត្រូវ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូជី ប្រទាន មេដាយ ឥស្សរយយស ។ យោងទៅតាមឯកសារមួយ របស់ លោក រ៉ាអ៊ូល យ៉េណា ^{៤១} ពាណិជ្ជករ ថៃនោះ បានផ្តល់ យន្តហោះ មួយគ្រឿង និង គ្រឿងឧបករណ៍កាត់កម្ម ចំនួន១០០០០០០ ខ្មែរ ឯកសារដែល បានបញ្ជាក់ថា គឺពាណិជ្ជករនោះហើយ ដែលមាន ទំនាស់ជាមួយ លោក សម រង្ស៊ី។ នៅទីបំផុត នៅថ្ងៃ ២០ តុលា ឆ្នាំ ១៩៩៤ ដែលនោះ លោក សម រង្ស៊ី បានត្រូវ គេ ដកហូត ពីមុខតំណែង ហើយ បានត្រូវគេដាក់ លោក គាត ឈន់ ជំនួសវិញ ។

ស្ថានភាព ប្រទេសកម្ពុជា មួយឆ្នាំ
ក្រោយពេលបង្កើត រដ្ឋាភិបាលទី១
ចេញពី ការបោះឆ្នោតសេរី
ដោយមានការឧបត្ថម្ភ ពី អ.ស.ប.

La situation du Cambodge

^{៤១} យោងទៅតាមឯកសារ របស់ លោក រ៉ាអ៊ូល យ៉េណា (Raoul Jennar) ។ In *Les clés du Cambodge* de Raoul Jennar, Maisonneuve & Larose, page 124. op.c.

un an après la mise en place du
1er gouvernement issu des Elections libres
organisées par l'O.N.U.

ក្រោយការប្រកាសឱ្យប្រើ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ នៅថ្ងៃកញ្ញាឆ្នាំ ១៩៩៣ ហើយក្រោយពេល ដែលព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូជី និង លោក ហ៊ុន សែន បាន ត្រូវតែងតាំង សាជាថ្មីទៀត ជា សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី រដ្ឋាភិបាលខ្មែរមិនត្រឹមតែ ត្រូវប្រឈមមុខ និង អសន្តិសុខ ដែលពួកខ្មែរក្រហមបង្កើតឡើងប៉ុណ្ណោះទេ តែក៏ត្រូវប្រឈមមុខនឹងការចុះស្រុត នៃ សេដ្ឋកិច្ច ផងទៀត។ បញ្ហាចុងក្រោយនេះ ជាបញ្ហាដ៏សំខាន់ជាងគេ ព្រោះ ដោយខ្វះសព្វ ខ្វះគ្រប់ កងទ័ពរដ្ឋាភិបាល ក៏គ្មានសម្ភារៈនិងទឹកចិត្តគ្រប់គ្រាន់ដើម្បីប្រយុទ្ធនឹង សកម្មភាព របស់ពួកខ្មែរក្រហមដែរ។ ទាហាន នៃ រាជរដ្ឋាភិបាល ក៏ ពុំបានទទួលប្រាក់ខែជា ទៀងទាត់។ ស្ថានភាពនេះ ពុំសម្រួលដល់ ការបោសសម្អាតពួកខ្មែរក្រហមទេ ទោះបីខាង ពួកខ្មែរក្រហម គេមាន បញ្ហានេះ ដូចតែគ្នាក្តី ។ ពួកខ្មែរក្រហម រាប់រយនាក់ បានសុំចុះ ចូលរាជរដ្ឋាភិបាល ។ គេអាចនិយាយបានថា គឺ ជា សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុងមួយ បែបដែលអស់ ទឹកចិត្ត ហើយទន់ដៃទាំងសងខាង ព្រោះតែគ្មានជំនួយ ពីបរទេស។ ពេលដែលប្រទេស ធំៗគេបញ្ចប់សង្គ្រាមនៅក្នុងស្រុក ក៏ពុំអាច បន្តទៅទៀត យូរបានដែរ ។ បន្ទាប់ពីបង្ក សង្គ្រាម ដ៏សាហាវមួយ នៅស្រុកខ្មែរ ប្រទេសធំៗជាបដិបក្ខ គេក៏នាំគ្នាបញ្ចប់សង្គ្រាម។ តាមរយៈសន្និសីទទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៨៩ និង តាមរយៈកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស រវាង គូបដិបក្ខខ្មែរ ប្រទេសដែលធ្វើសង្គ្រាម គេនាំគ្នាដោះដៃចេញអស់ ពី អធិការណ៍ខ្មែរ ដែលតាមការពិតជា អធិការណ៍ របស់ ពួកគេ តែប៉ុណ្ណោះ ។ នៅចំពោះមុខ ស្ថានភាព បែបនេះ ដែលបានត្រឹមតែធ្វើឱ្យប្រទេសទាំងមូលចុះដុះដាច់ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់ឈ្វេងយល់ថា គួរតែរកដំណោះស្រាយ ផ្លូវនយោបាយវិញ។ លោក ហ៊ុន សែន និងព្រះអង្គម្ចាស់ រណបូជី ក៏ មានទស្សនៈ ដូចគ្នាអំពីចំណេះ ទោះបី គេពុំសូវមាន ជំនឿ ប៉ុន្មានថាជា ដំណោះស្រាយមួយ ដែលអាចធ្វើទៅកើតក្តី ។ ប៉ុន្តែ បើនឹងបន្ត

ការប្រយុទ្ធផ្នែកយោធា ក៏ឃើញថា មិនអាចបន្តទៅទៀតបានដូចតែគ្នា។ តាមការពិត ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរដែលតាំងពីបានត្រូវតែងតាំង ជា «ព្រះមហាក្សត្រគ្មានអំណាច» មក ទ្រង់ចង់សាកល្បងហក់ចូល ក្នុងឆាកប្រយុទ្ធ នយោបាយ ម្តងទៀត ព្រោះថា នៅក្នុងករណីដែលព្រះអង្គ មានអំណាច ពួកខ្មែរក្រហម ក៏ អាចបន្តនីតិយាបច្ចេកទេស របស់ គេដែរ ។ ប៉ុន្តែនេះ ជាការមួយដែលពុំអាចធ្វើទៅបានឡើយ ដោយហេតុថា បើខ្មែរក្រហម មាន វត្តមាននៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល អន្តរជាតិមុនជាដាច់ជំនួយជាពុំខាន ។ ម្យ៉ាងទៀត រវាងព្រះមហាក្សត្រនរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន ដែលជា «មនុស្សខ្លាំង»នៅប្រទេសកម្ពុជា វាមាន ទំនាស់ ភូមិសាស្ត្រ- នយោបាយមួយទៀត ដែលមិនអាច ដោះស្រាយបានទេ។ យ៉ាងណាមិញ ទីក្រុងហា ណូយ និង ពុំព្រមឲ្យអតីតសម្ព័ន្ធមិត្ត របស់ ចិន គ្រប់គ្រងប្រទេស កម្ពុជា ជាដាច់ខាត នៅក្នុងឈ្នះដែលចិនស្ថិតនៅជា ការគំរាមកំហែងមួយ ដ៏ធំចំពោះ ប្រទេសគេ ។ រឿងណាមួយខ្លាចប្រទេសចិន ពង្រីកឥទ្ធិពលរបស់ គេនៅស្រុក ខ្មែរដែលមានព្រំប្រទល់ ជាប់នឹង ស្រុកគេ។ គឺនៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែលឥទ្ធិពល របស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរនៅក្នុងឆាកនយោបាយ ត្រូវទីក្រុងហាណូយធ្វើអ្វីគ្រប់បែបយ៉ាង ដើម្បីកាត់បន្ថយឲ្យបានច្រើនបំផុត។ នៅពេលដែលនោះ ពួកខ្មែរក្រហម ដែលជាសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ ចិន និងជាមូលដ្ឋាន នៃកម្លាំងកងទ័ព របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅតែរឹតរួមពង្រឹងកម្លាំង របស់គេ បន្តទៅ ទៀត ដែលជាហេតុ ធ្វើឲ្យអ្នកដែលមក ធ្វើវិនិយោគ នៅស្រុកខ្មែរ មានការស្ទាក់ស្ទើរ ។

នៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ ១៩៩៤ នោះ ក្រៅពីបញ្ហាសន្តិសុខ នៅក្នុងប្រទេស រដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ត្រូវដោះស្រាយ បញ្ហាសេដ្ឋកិច្ច ជាបន្ទាន់ឱ្យបាន ។ នៅខែធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៩៤ រដ្ឋសភាបានអនុម័ត ថវិកាដ្ឋ ជាលើកដំបូងបង្អស់។ ចំណាយខាងផ្នែកយោធា មានទំហំធំក្រៃលែង។ នៅក្នុង ស្ថានភាពបែបនេះ ការកសាងប្រទេសឡើងវិញ ស៊ីជម្រៅធ្វើទៅពុំកើត ។ ប្រាក់ចំនួន ១ ពាន់ លានដុល្លារ ដែលប្រទេសជប៉ុន និង បណ្តាប្រទេសផ្តល់ជំនួយ ព្រមទាំងអង្គការអន្តរជាតិផ្សេងៗទៀត បានសន្យាផ្តល់ឲ្យ ក៏ស៊ីជម្រៅ អាក់អន់ណើយ គឺ គេបន្តកំឡើងតែបន្តិចៗ សិនប៉ុណ្ណោះ ។ បញ្ហាចំពោះមុខនៅពេលនោះ គឺ ការកសាង បេតុងរថនា

សម្ព័ន្ធឡើងវិញ និងបញ្ហារៀបចំ ហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈឲ្យបានស្អាតស្អំ។ ទិសដៅ ចំពោះមុខ របស់ ពួកខ្មែរក្រហម គឺ កំទេច រចនាសម្ព័ន្ធ ទាំងនោះចោលតែម្តង។ នៅក្នុងស្ថានភាពបែបនេះ បើគ្មានជំនួយផ្នែកយោធាទេ គឺ កសាងប្រទេស ក៏ពុំកើតដែរ ។ ទន្ទឹមនឹងនោះដែរ អំពើចោកម្នីកើតឡើង ព្រោងព្រាតក្នុងទូទាំងប្រទេស។ ការបង្កើតដល់ប្រព្រឹត្តទៅដោយពិបាក។ នៅក្នុងវិស័យឧស្សាហកម្ម អគ្គីសនី ត្រូវកាត់ផ្តាច់ជារឿយៗ ។ សម្រេចសម្រេចទៅ គ្មានអ្នកណា ធ្វើអ្វីកើតទាំងអស់ ។ ដើម្បីជួយដោះស្រាយបញ្ហានេះ ក្រុមហ៊ុន ប្រេនសាំង អាមេរិក អ៊ិនទែករ៉េ (Intercore) គិតមកធ្វើវិនិយោគនៅស្រុកខ្មែរ នៅក្នុងកម្រិត ១៥៦ លានដុល្លារ ។ ដោយស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច មានលក្ខណៈ ធ្ងន់ធ្ងរ ទាហានរាជរដ្ឋាភិបាលក៏ចាប់ផ្តើមអស់សង្ឃឹម ហើយធ្វើសកម្មភាពមិនគួរឲ្យប្រើ សារពត៌មាន ក៏រិះគន់រាជរដ្ឋាភិបាល ដោយឥតសំបែក ជាហេតុបង្កើតឡើង នូវទំនាស់ រវាង អ្នកកាសែត និង អាជ្ញាធរ ។

របប នយោបាយខ្មែរ

ក្រោយការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៩៣ :

តើជា របប ប្រជាធិបតេយ្យ ឬ

ជា របប អប្បជនាធិបតេយ្យ ?

Cambodge 1994 : démocratie ou oligarchie ?

នៅឆ្នាំ ១៩៩៤ ការកសាងប្រទេសឡើងវិញ បានជួបនឹងឧបសគ្គ ធំៗជាច្រើន ជាពិសេស បញ្ហាអសន្តិសុខ ដែលបណ្តាល មួយចំណែក មកពីខ្មែរ ក្រហម បញ្ហាដែលកើតឡើងព្រោះតែមានការប្រជែងកម្លាំងគ្នា រវាង គណបក្ស នយោបាយនានា

បញ្ហាសម្របទៅតាមគោលការណ៍លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ដោយ ពិបាក និងបញ្ហាទាក់ទងនឹងការអភិវឌ្ឍន៍។ ការបង្កើតប្រព័ន្ធជាតិឡើងវិញក្រោយពេលសង្គ្រាម ក៏ជួបនឹងឧបសគ្គដែរ ព្រោះនៅក្នុងបរិបទប្តីនេះ សង្គ្រាមនៅតែមានបន្តទៀត ប៉ុន្តែ ក្រោមរូបភាពបិទមុខដែលជាហេតុ ធ្វើឱ្យអ្នកសន្តិភាពការណ៍ បកស្រាយ សភាពការណ៍ ផ្ទុយស្រឡះពីគ្នាទាំងស្រុង ។ តាមការពិត ហេតុការណ៍ទាំងឡាយនេះ បណ្តាលមកពី កត្តាប្រវត្តិសាស្ត្រផង ហើយមកពីឥរិយាបថអន្តរជាតិផង ព្រោះថា អន្តរជាតិសុទ្ធចិត្តទទួលយកដំណោះស្រាយមួយ ដែលមានលក្ខណៈ ផ្ទុយទាំងស្រុងពី កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ។ សម្រេចសម្រេចទៅ ព្រោះតែ មើលស្រាលពេក ទៅលើ គោលការណ៍ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យប្រទេសកម្ពុជា ក៏ ធ្លាក់សាជាថ្មីម្តងទៀត ទៅក្នុងសង្គ្រាមក្នុងស្រុក ។ ក្រុមនយោបាយនីមួយៗ មិនព្រមយល់ទាល់តែសោះថា ការសម្របខ្លួន ទៅតាមគោលការណ៍ នៃ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ទៅតាមរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ជាកត្តាតែមួយគត់ដែលអាចបញ្ចប់ការវិវាទ។ គេបែរជាខិតខំ យកព្រះមហាក្សត្រ ដែលគ្មានអំណាចសោះនោះ មកធ្វើជាឡប់ឡែសម្រាប់ទាក់ទាញការទុកចិត្ត ពីប្រជាជនទៅវិញ។ ក្រោយការបោះឆ្នោតឆ្នាំ ១៩៩៣ អ្នកណា ក៏សន្សឹមដែរថា ប្រទេសកម្ពុជា មុខជា លែងត្រូវការ អ្នកនយោបាយមុនៗ ដែលមានឥទ្ធិពល ហើយដែលបាន ធ្វើឱ្យប្រទេសជាតិលិចលង់ ទៀតហើយ គឺអំណើតទៅមានតែរដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយប៉ុណ្ណោះ ដែលជាស្មារតី របស់ ប្រទេសជាតិ។ ប៉ុន្តែផ្ទុយពី ការប៉ាន់ស្មានដ៏ឆោតនេះ គេសន្មតឃើញថា ការបង្កើត នីតិវិធីមួយ ឱ្យបានត្រឹមត្រូវ ជាការមួយដ៏ពិបាកក្រៃលែង ។ គេបែរជាខិតខំរើសរើស រចនាសម្ព័ន្ធចាស់ទៅវិញ ដោយលេងល្បែងប្តឹងក្អែក ជាមួយគោលការណ៍ នៃ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម ពហុបក្ស ។ មួយវិញទៀត អ្នកនយោបាយធំៗ ដែលដឹកនាំប្រទេស គិតតែពីការពារផលប្រយោជន៍ របស់ក្រុមបក្សពួកខ្លួន ទោះជាត្រូវប្រមាថដល់ប្រជាជន និង អ្នកដែលមានគំនិតទៀងត្រង់ហើយ ស្មោះត្រង់ និង គោលការណ៍ ច្បាប់ក៏ដោយ ។ អ្នកដឹកនាំទាំងនោះ ភ្លេចគិតទាំងស្រុងថា គេជាអ្នកដឹកនាំរបបមួយ ដែលគេត្រូវប្រគល់សិទ្ធិ សេរីភាព ទៅឱ្យប្រជាជនវិញ បន្ទប់ពីបានយក សិទ្ធិនេះទៅជាន់លើនិងជើង ។ ការពិត អ្នកទាំងនេះ ដែលសុទ្ធ

តែជាអ្នកដែលគ្មានវប្បធម៌ ប្រជាធិបតេយ្យ នៅក្នុងការអប់រំរបស់គេ នៅតែពុំទាន់យល់អំពី តួនាទី ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ របស់ គេ ដដែល។ គេនៅពុំទាន់យល់ថា គេជាអ្នកដឹកនាំពលរដ្ឋពេញលក្ខណៈ មានសិទ្ធិ សេរីភាព ត្រឹមត្រូវ គឺ មិនមែនដឹកនាំ ទាសករឯណា? ពួកគេនាំគ្នា យកអំណាច និងឥទ្ធិពលផ្សេងៗ ទៅប្រើ ដើម្បីប្រមូលការគាំទ្រ ឬគ្រប់គ្រងគេម្នាក់ៗ ហើយមិនព្រម ប្រគល់សិទ្ធិសំខាន់ៗ ដែលជាកត្តាកើតច្រើន ទៅឱ្យពលរដ្ឋឡើយ ទោះបី គេដឹងថា អ្វីដែលប្រជាជនកាន់ច្រើនចង់បាន គឺសិទ្ធិជាពលរដ្ឋ ថ្ងៃថ្ងៃ គឺមិនមែនជាការសុំជ្រកកោន ក្រោមអំណាចបារមី របស់អ្នកដឹកនាំបក្សនេះ ឬ បក្សនោះឯណា ?

ការវិលសាជាថ្មីទៀត តាំងពីឆ្នាំ ១៩៩៤ មក ទៅរករចនាសម្ព័ន្ធ អំណាច ដូចកាលពីមុន បាននាំមក នូវ អយុត្តិធម៌ក្នុងស្ថានីយ ដូចពីពេលមុន អ៊ីចឹងដែរ គឺ និន្នាការមួយដែលនាំទៅរកតែ របបអប្បបរមាធិបតេយ្យ (oligarchie) ពោលគឺ អំណាចស្ថិតនៅក្នុងកណ្តាប់ដៃ នៃ ក្រុមបក្សពួក គ្រួសារ របស់ ជនមួយក្តាប់ ។ នៅក្នុង របបបែបនេះ សមត្ថកិច្ចធំៗ ត្រូវប្រគល់ទៅ ឱ្យក្រុមគ្រួសារ នៃ ពួកអ្នកដែលមាន អំណាចឥទ្ធិពល។ អ្នកណាដែលទាមទារយក សិទ្ធិ របស់ ពួកគេ តាមគោលការណ៍ ប្រជាធិបតេយ្យ ឬ ទាមទារឱ្យអ្នកដឹកនាំ គោរព គោលការណ៍ច្បាប់ ជាធរមាន មិននាំយ នឹង បានសម្រេចទេ ។ អ្នកដែលចង់រស់នៅ ដោយឯករាជ្យ ដោយ សមត្ថភាពខ្លួនឯង ក៏ មិននាំយ នឹង ធ្វើទៅកើតដែរ គឺ ត្រូវរំលោភទៅ នឹង បក្សណាមួយ ឬ ឥស្សរជន ដ៏ខ្លាំងក្លា ណាម្នាក់ ទើបគ្មានអ្នកណាហ៊ានធ្វើបាប ប្រមាថសិទ្ធិ សេរីភាព។ ប្រទេសកម្ពុជា បានឆ្លងកាត់ របបនយោបាយជាច្រើន ព្រោះតែគេចង់បានកាត់ថ្លៃថ្នូរ មិនធ្វើខុសក្នុងអ្នកណា ។ អ្នកតស៊ូជាច្រើនបានពលិជីវិត របស់គេ ដើម្បីមូលហេតុនេះ ប៉ុន្តែ សម្រេចសម្រេចទៅ ក្រោយអន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ប្រទេស បានធ្លាក់មកចំណុចដើមដដែល ។ អ្នកមានឧត្តមគតិ កប់បាត់ទៅក្នុងកក់ជ្រាំ ដូចពាក្យគេថា «ឃ្លោកលិចអំបែងអំណែត» ដូច្នេះដែរ ហើយនេះ ព្រោះតែគេទទួលបានទាមទារ ឱ្យអនុវត្តច្បាប់ ជាធរមាន ឬ ក៏ ទាមទាររបបមួយ ដែលគេរស់នៅ ដោយរក្សាបាន ជាតិច្ច នូវឧត្តមគតិ របស់គេ ។ នៅពេល ជាមួយគ្នានោះ អ្នកដែលយល់ថាគេត្រូវសម្របខ្លួន ទៅតាមការលះទេសៈ ក៏ បោះបង់ចោល

នូវ គំនិតស៊ី របស់គេ ទៅទៀត ហើយ បណ្តោយខ្លួន ទៅតាមសភាពការណ៍ តែម្តង គឺ ឥតហ៊ានក្អកទេ ព្រោះខ្លាចបាត់បុណ្យសក្តិ លាភសក្ការៈរបស់គេ។ អ្នកទាំងនោះ ទោះត្រូវអ្នកកាន់អំណាច ប្រមាថ យ៉ាងណាក្តី ក៏ នៅតែឱនក្បាល ឲ្យគេខាតព្រឹកល្ងាចដែរ ហើយ បញ្ចេញឫក បរិហា ក្រអឺតក្រទម ដាក់អ្នកដែលមាន ឥស្សរភាពពិតប្រាកដ ថែមទៀត។ នៅឆ្នាំ ១៩៩៤ នោះ ហើយ និង នៅពេលក្រោយៗ មកទៀតដែរ ប្រទេស កម្ពុជា ពុំបានឈានទៅរក របបប្រជាធិបតេយ្យ ពិតប្រាកដឡើយ គឺ បានធ្លាក់ទៅក្នុង របប អប្បធម៌ធិបតេយ្យទៅវិញ ។

វិបត្តិ នយោបាយ

នៅឆ្នាំ ១៩៩៤

La crise politique de 1994

ដូចយើងបានដឹង រួចមកហើយ ក្រោយការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ១៩៩៣ ព្រះមហាក្សត្រ ខ្មែរ ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុដែលបានត្រូវ រដ្ឋធម្មនុញ្ញតែងតាំង ជាព្រះមហាក្សត្រ និង ជាប្រមុខរដ្ឋ បានទទួលការកិច្ចមួយ ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ គឺ ការបង្រួបបង្រួមជាតិឡើងវិញ។ នៅក្នុងន័យនេះ ព្រះអង្គបានទិតទំផ្សំផ្គុំ គណបក្សរាជានិយម «ហ៊ុនស៊ីនប៉ែច» និងគណបក្សកុម្មុយនិស្ត «ប្រជាជន» ពោល គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណបូជ្ជ និង លោក ហ៊ុន សែន ទោះបីអ្នកទាំងពីរនេះ មាន និន្នាការ នយោបាយខុសគ្នាក្តី។ គោលដៅនេះពុំស្របទៅ និង កិច្ចព្រមព្រៀង ទីក្រុងប៉ារីសឡើយ ព្រោះកិច្ចព្រមព្រៀងនេះ កំណត់ឲ្យយកការបោះឆ្នោត ជាជំរុំ ប៉ុន្តែ ដូចការបោះឆ្នោត របស់ ក្រសួងការបរទេស សហរដ្ឋ អាមេរិកដូច្នេះដែរ ការផ្សំ ផ្គុំនេះ ជារូបភាពមួយយ៉ាងជាក់ស្តែង នៃអ្វីដែលទីក្រុងប៉ារីសនិរន្តរ ហៅថា «ដំណោះស្រាយក្រហម» («solution rouge») នោះ ។ គណបក្ស «ហ៊ុនស៊ីនប៉ែច» បានទទួល ជ័យជំនះនៅក្នុងការបោះឆ្នោត ក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែក្រោមផ្នាក នៃការបង្រួបបង្រួមជាតិ អ្នក

ឈ្នះ ក៏មិនព្រមឈ្នះ រីឯអ្នកចាញ់ ក៏ពុំព្រមចាញ់ ព្រោះរឿងសំខាន់ គឺ រាវ៉ង់ មិនឲ្យ ក្រុមអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ រំល មកកាន់ អំណាចវិញតែប៉ុណ្ណោះ។ ព្រឹត្តិការណ៍ដែលកើត មានឡើងជាបន្តបន្ទាប់ បញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ នូវ ការដណ្តើម យកអំណាច ទាំងកម្រាល នៃ ក្រុមអ្នកអតីត កុម្មុយនិស្ត ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុដែលស្តាប់ខ្លឹមសារសូមប្រទេស ហើយ ដែលបានជ្រើសរើសយកចិន ជាបង្អែក ជាអ្នកជួយរុញច្រាន ឲ្យមានសាមគ្គីភាព រវាង ខ្មែរកុម្មុយនិស្ត និងមន្ត្រីក្រុងប៉ារីស និង ខ្មែរកុម្មុយនិស្ត និងមន្ត្រីក្រុងហាណូយ ដោយយកគំនិតបង្រួបបង្រួមជាតិ របស់ព្រះអង្គធ្វើជាលេស។ នៅទីបំផុត មេគណបក្ស បដិបក្សទាំងពីរនេះ បានត្រូវតែងតាំងជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ ទាំងអស់គ្នា នៅក្នុងពេលតែ មួយ ព្រោះទោះបីជា បានទទួលបរាជ័យ នៅក្នុងការបោះឆ្នោត ក៏ដោយ ក៏លោកហ៊ុន សែន មិនសុខចិត្តចាញ់ជាដាច់ខាត។ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូជ្ជ ប្រធានគណបក្ស ឈ្នះឆ្នោត បានត្រូវតែងតាំង ជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី១ ហើយលោក ហ៊ុន សែន បេក្ខជននៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលចាញ់ឆ្នោត បានត្រូវតែងតាំងជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ២ ។ បន្ទាប់ពីបានសម្រេចក្នុងការចងសម្ព័ន្ធភាព រវាង គណបក្សទាំងពីរនេះរួចហើយ ព្រះ មហាក្សត្រខ្មែរ ត្រូវប្រឈមមុខ និង សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង គឺការប្រយុទ្ធ និងកងទ័ពព្រៃ របស់ ពួកខ្មែរក្រហម។ នៅថ្ងៃ ៦ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៩៤ រដ្ឋសភា ប្រទេសកម្ពុជា បានអនុម័តច្បាប់ មួយ ដាក់ពួកខ្មែរក្រហម ឲ្យនៅក្រៅច្បាប់ ។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ដែលត្រូវបង្រួបបង្រួម ជាតិឲ្យបាន ទ្រង់មិនយល់ស្រប និងច្បាប់នេះទេ។ ពួកខ្មែរក្រហម ដែលត្រូវពិភពលោក ទាំងមូល និង ប្រជាជនខ្មែរ ថ្កោល ទោស ពីបទ សម្លាប់ប្រជាជនខ្មែរ អស្ថិរភាព ២ លាន នាក់ ក៏បន្តសកម្មភាព សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង របស់គេ ជាហូរហែមកទៀត។ នៅថ្ងៃ ២៦ កក្កដា ឆ្នាំដដែលនោះ ពួកខ្មែរក្រហម បានចាប់អ្នកទេសចរ បរទេស ៣ នាក់ នៅក្នុងនោះ មាន យុវជនបារាំងម្នាក់ឈ្មោះ ហ្សង់ មីសែល ប្រាកប រដ្ឋាភិបាល ធ្វើការចរចាជាមួយ ខ្មែរ ក្រហមហើយសុខចិត្តយកប្រាក់ជីវិត ដែលពួកនេះទាមទារទៅលោះជនរងគ្រោះ។ កិច្ចការ នេះបានប្រព្រឹត្តទៅនៅក្នុងភាពស្ងួតស្ងាញ់ និងពោរពេញ ទៅដោយ អាថ៌កំបាំង ។ នៅទី បំផុត គឺនៅថ្ងៃ ២៩ តុលា គេបានដឹងថា ចំណាប់ ខ្មាំងទាំង ៣ នាក់ បានត្រូវខ្មែរក្រហម

ប្រហារជីវិតចោល។ នៅថ្ងៃ ២៩ តុលា ទោះ វិទ្យុខ្មែរក្រហម បានបញ្ជាក់ អំពី ឧក្រិដ្ឋកម្ម ដ៏ សាហាវព្រៃផ្សៃនេះ ដោយថែមទាំង ធ្វើអត្ថាធិប្បាយថា «គឺជាបំណុលឈាម ដែល ពួកបស្ចឹមប្រទេស ត្រូវចេញថ្លៃទៀតផង» ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៤នោះ មិនមែនត្រឹមតែពួកខ្មែរ ក្រហមប៉ុណ្ណោះទេ ដែលធ្វើឲ្យរាជរដ្ឋាភិបាលក្រពុលមុខ ហើយធ្វើឲ្យការស្វែងរកសន្តិ ភាព ជួបនឹងឧបសគ្គ។ នៅក្នុងជួររដ្ឋាភិបាល ក្រៅពីការក្រេតប្រផែន រវាង គណបក្ស សម្ព័ន្ធភាពទាំងពីរ មានបញ្ហាមួយទៀតបានកើតឡើង គឺ ទំនាស់រវាង ព្រះអង្គម្ចាស់ រណបូទិ៍ និង លោក សម រង្ស៊ី រដ្ឋមន្ត្រីហិរញ្ញវត្ថុ និង ជាសមាជិក គណបក្សរាជានិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច»។ លោក សម រង្ស៊ី ដែលចង់ រៀបចំឲ្យការធ្វើវិនិយោគបរទេស នៅ ស្រុកខ្មែរ មានសណ្តាប់ធ្នាប់ល្អ ពុំបានធ្វើ ឲ្យព្រះអង្គម្ចាស់ រណបូទិ៍ សព្វព្រះទ័យទេ ។

លោក សម រង្ស៊ី ដែលបានទិតទំធ្វើផែនការសម្រាប់ កាត់បន្ថយអតិផរណា ពី ១៧៧ % មក ១៧ % ជាមួយ លោក ភាគ ឈន់ បានត្រូវ គេដកហូតចេញពី រដ្ឋាភិ បាល នៅថ្ងៃ ២០ តុលា ឆ្នាំ១៩៧៤ ហើយនៅ ខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៧៥ បានត្រូវបណ្តេញ ចេញ ពីគណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ទៀត។ លោក សម រង្ស៊ី បានត្រូវគេចោទប្រកាន់ថា ជាអ្នកដែលនាំ លទ្ធិសេរីនិយម សេដ្ឋកិច្ច មកក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ នៅថ្ងៃ ៣ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៧៤ ទីក្រុងភ្នំពេញ ទាមទារឲ្យទីក្រុងប៉ារីសដក បញ្ចូនឧត្តមសេនីយ៍ សិន សុន មក ស្រុកខ្មែរវិញ ។ លោក សិន សុន បានត្រូវតុលាការយោធា ទីក្រុងភ្នំពេញកាត់ទោស ពីបទ ប៉ុនប៉ងធ្វើ អបគមន៍ ឲ្យដាច់គុក ១៨ ឆ្នាំ នៅថ្ងៃ ២៨ តុលា ។ រីឯព្រះអង្គម្ចាស់ ចក្រពន្យ ដែលជាមេដឹកនាំ ការធ្វើអបគមន៍នេះ បានត្រូវនិរទេសទៅប្រទេស ម៉ាឡេស៊ី។ នៅដើមឆ្នាំ ១៩៧៥ គឺនៅថ្ងៃ ៤ មករា រដ្ឋសភា បានអនុម័ត គម្រោងថវិកាលើក ដំបូងបង្អស់ ។ នៅក្នុងមុខចំណាយទាំងអស់ ៤ រយ ៦ លាន ដុល្លារ ១ ភាគ ៣ ត្រូវ ផ្តល់ ទៅឲ្យវិស័យការពារប្រទេស ។ បើគិត ជាទឹកប្រាក់ គឺ ប្រមាណ ៨៥ លាន ៤ រៀល ដុល្លារ ។ រីឯខាងក្រសួងមហាផ្ទៃ គឺ ៤៨ លាន ៤ រៀលដុល្លារ។ ចំពោះ ការ ហាមឃាត់ មិនឲ្យកាប់ និង ធ្វើអាជីវកម្មព្រៃឈើ គឺត្រូវអនុវត្ត បន្តទៅទៀត។ សូមកត់ សំគាល់ថា ការកាប់ ព្រៃឈើទុសច្បាប់ មានទំហំធំក្រៃលែងនៅពេលនោះ។ ចំពោះ

ប្រាក់ចំណូលរដ្ឋ ក្នុងការយកអាករ គឺបានត្រឹម ៦ លានដុល្លារ ប៉ុណ្ណោះ ។ ប៉ុន្តែបើតាម ទំហំអាជីវកម្ម នៅពេលនោះ គឺត្រូវបានដល់ទៅ ១០០ លានដុល្លារ ។ នេះបើ យោង ទៅតាមការអះអាង របស់ លោក សម រង្ស៊ី ។ បញ្ហាដែលធ្វើ ឲ្យគេបារម្ភជាងគេ នៅ ពេលនោះ គឺ ព្រៃឈើខ្មែរ បានត្រូវកាប់អស់ជិតពាក់កណ្តាល នៃ ព្រៃឈើទាំងអស់ នៅប្រទេសកម្ពុជា ហើយដែលជាហេតុនាំឲ្យមាន ការបាត់តុល្យភាព បរិស្ថាន ផងទៀត ពោល គឺទឹកជំនន់។ សូមកត់សំគាល់ថានៅឆ្នាំ ១៩៦៩ ព្រៃនៃប្រទេសកម្ពុជាមាន ៧៣ % នៃទឹកដីខ្មែរ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៤នោះ គឺមាននៅ សល់តែ ៤៩ % ប៉ុណ្ណោះ។ នៅក្នុងវិស័យ សេដ្ឋកិច្ច អត្រាលូតលាស់ ពុំបានឈានដល់គោលដៅ ដូចការកំណត់ទេ គឺបានត្រឹម ៥, ៥ % ប៉ុណ្ណោះ ។ រីឯផែនការដែលត្រូវដើរឲ្យដល់ គឺ មានរហូតទៅដល់កម្រិត ៧,៥% សម្រាប់ ឆ្នាំ ១៩៩៥ ។

បញ្ហាលើកលែងទោស មេខ្មែរក្រហម អៀន សារី

L'amnistie du chef khmer rouge
leang Sary

ព្រឹត្តិការណ៍ ដែលកើតមានឡើង នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៥ ច្រើនតែជា ព្រឹត្តិការណ៍ទាក់ ទង នឹងការកសាង សេដ្ឋកិច្ច។ រីឯ ការដកហូត លោក សម រង្ស៊ី ចេញពីមុខតំណែង រដ្ឋមន្ត្រី ហិរញ្ញវត្ថុ នៅខែតុលាឆ្នាំ ១៩៧៤ ក៏ទាក់ទងនឹងបញ្ហានេះដែរ។ ដំណើរការ សេដ្ឋកិច្ច នៅឆ្នាំ ១៩៧៥ មាន ការរអាក់រអួល យ៉ាងខ្លាំង ព្រោះណាមួយ ត្រូវកសាង ប្រទេសឡើងវិញ ណាមួយត្រូវពង្រឹងកងទ័ព ដើម្បីប្រយុទ្ធ នឹងខ្មែរក្រហម។ ដើម្បី ដឹក នាំកិច្ចការនេះ លោក ទៀ បាញ់ រដ្ឋមន្ត្រីការពារប្រទេស បានទាមទារ ឲ្យបង្កើន ថវិកា ក្នុងផ្នែកនេះ យ៉ាងសន្ធឹកសន្ធាប់ ថែមទៀត គឺ រហូតដល់ទៅ ៤ % ។ នៅឆ្នាំនោះឯង ពួកខ្មែរ ក្រហមបាន បង្កើនសកម្មភាព អុកឡុក កាន់តែខ្លាំងទៅៗ ពីពេលមុន គេដុត

បំផ្លាញតែ លំនៅឋាន របស់ អ្នកមានទ្រព្យសម្បត្តិ ស្តុកស្តម្ភ ប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែ ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៧៥មក ពួកឧទ្ទាម ក៏ដុតបំផ្លាញផ្ទះសម្បែង របស់ប្រជាជនក្រីក្រតោកយ៉ាកដែរ។ នៅ ចំពោះមុខស្ថានភាពនេះ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បិ្ទ នាយករដ្ឋមន្ត្រីទី ១ បានកំណត់ យកនយោបាយមួយ ដើម្បីធ្វើការទប់ទល់ គឺធ្វើការវាយ ប្រហារសម្រុកយ៉ាង ខ្លាំងទៅលើ ពួកខ្មែរក្រហមផង ហើយ បន្តិឱ្យពួក ឧទ្ទាមចុះចូលផង។ រីឯលទ្ធផល ក៏បានខ្លះៗដែរ ព្រោះពួក ខ្មែរក្រហមមាន ការ ឡើយណាយ យ៉ាងខ្លាំង ក្នុងការប្រយុទ្ធ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៤ -១៩៧៥ ពួកខ្មែរ ក្រហម ត្រូវប្រឈមមុខ នឹងការបែកបាក់ផ្ទៃក្នុង ហើយការប្រឆាំងនេះ បាន ស្ថានយ៉ាងច្បាស់ នៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ ១៩៧៦។ នៅថ្ងៃ ៨ សីហាឆ្នាំ ១៩៧៦ អៀង សារី អតីតរដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេសខ្មែរក្រហម ហើយដែលជាមនុស្សខ្លាំងទី ២ នៅក្នុង របប ប៉ុល ពត បានផ្តាច់ខ្លួនចេញពី ប៉ុល ពត និង តាម៉ុក។ អៀង សារី បាននាំទ័ពខ្មែរក្រហម ប្រមាណបីពាន់នាក់ មកជាមួយផង។ ប៉ុន្តែនៅពេលនោះ ពួកខ្មែរក្រហម ដែលផ្តាច់ខ្លួន ចេញពី ប៉ុល ពត ទាំងនោះបានបញ្ជាក់ប្រាប់ថា គឺមិនមែន ដើម្បីសុំចុះចូល រាជរដ្ឋាភិបាលនោះទេ ។ អៀង សារី មាន គោលបំណង បង្កើតចលនា នយោបាយមួយទៀត គឺ ចលនា ប្រជាធិបតេយ្យ រួបរួមជាតិ ដើម្បីធ្វើការចោទ ជាមួយកាតី ខ្មែរផ្សេងៗ ទៀត ។ អស់រយៈពេល ពីរទៀត រដ្ឋាភិបាលទីក្រុងភ្នំពេញ បានសាកល្បងអូសទាញ អៀង សារី ឱ្យចូលមករួបរួមក្នុង សហគមន៍ជាតិវិញ ប៉ុន្តែ អាចធ្វើកិច្ចការនេះបាន គឺចាស់តែ លើក លែងទោសឱ្យ អៀង សារី ជាមុនសិនដែរ ។

ការលើកលែងទោសឱ្យ អៀង សារី បានចោទឡើង ជាបញ្ហាមួយ ដ៏ធំ ព្រោះ អៀងសារី បានត្រូវតុលាការនៃរបប ហេង សារីន កាត់ទោសពីបទ ប្រល័យពូជ សាសន៍ កាលពីឆ្នាំ១៩៧៥។ ប៉ុន្តែ កាលនោះ ប្រទេសកម្ពុជា ស្ថិត នៅក្រោមការរាជ្យានពាន របស់ កងទ័ពវៀតណាម។ លោក ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រីទី ២ ដែលបានចូលមកក្នុងទំព័រ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ដោយការរំលោភបំពាន របស់ទីក្រុងហាណូយ និងអ្នកដែលគាំទ្រ ទីក្រុង ហាណូយ មានការបោះឆ្នោត ប៉ុន្តែ លោក គីយ៉ាវផងដែរថា បើមិនលើកទោសឱ្យ អៀង សារី ទេ ការកសាងប្រទេស ក៏ពិបាក ធ្វើទៅកើតដែរ ។ ម្យ៉ាងទៀត ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ

ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានបញ្ជាក់ នៅក្នុងលិខិតមួយ ឆ្លើយតបទៅ នឹង លិខិត សុំលើកលែងទោស របស់ អៀង សារី ថា ព្រះអង្គ នឹង យកសំណើនេះ ទៅពិនិត្យ បើ នាយករដ្ឋមន្ត្រីខ្មែរ ទាំងពីររូប ស្នើបញ្ហានេះមកព្រះអង្គ គឺ នៅក្នុងករណីដែលអ្នកតំណាង រាស្ត្រ ២ ភាគ ៣ សុំទិញយល់ព្រមផងដែរ ។ នៅទីបំផុត សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទាំង ពីរ ក៏សម្រេចធ្វើសេចក្តីស្នើនេះ ដល់ព្រះមហាក្សត្រ។ នៅថ្ងៃ ១៤ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៧៦ គេបាន ដឹងថា ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ បានឡាយព្រះហស្តលេខា ទៅលើក្រិត្យមួយលើកលែងទោស ឱ្យ អៀង សារី ព្រោះ ក្រិត្យនោះ បានត្រូវរាជរដ្ឋាភិបាល ផ្សព្វផ្សាយ ជាសាធារណៈ តែម្តង គឺដោយមិនទាន់មាន ការយល់ព្រម ពីរដ្ឋសភាផង។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ទ្រង់បាន បញ្ចេញប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំង ចំពោះ ការខុសឆ្គងនេះ។ ប៉ុន្តែ បើតាមពាក្យចបាមអាវ៉ាម នៅ ពេលនោះ រដ្ឋសភាប្រហែលជាមិនជំទាស់ទេ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ការលើកលែងទោស ឱ្យអៀង សារី ជារឿងមួយ ដ៏ ស្មុគស្មាញ ព្រោះ ជារឿងដែលទាក់ទង នឹង សហគមន៍ អន្តរជាតិទាំងមូល។ នៅចំពោះមុខព្រឹត្តិការណ៍នេះ សហរដ្ឋ អាមេរិក មិនបញ្ចេញ ប្រតិកម្មអ្វីឡើយ ដោយគេចាត់ទុក ថាជាបញ្ហាផ្ទៃក្នុងរបស់ខ្មែរ។ ប៉ុន្តែ អង្គការ «លើកលែង ទោសអន្តរជាតិ» (Amnesty International) បានបញ្ចេញប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំង រីឯ ស មាគម អាស៊ាន ក៏មាន ការបោះឆ្នោតយ៉ាងខ្លាំងដែរ ។

ការបែកបាក់សាមគ្គី

នៅក្នុងក្រុមខ្មែរក្រហម

ខាង ប៉ុល ពតនៅឆ្នាំ ១៩៧៦

1996 : dislocation du mouvement
khmer rouge de la faction polpotienne

ដូចយើងបានជើងរួចមកហើយ ចលនា ខ្មែរកុម្មុយនិស្ត បានបែកខ្លួន ជា ២ ក្រុម នៅឆ្នាំ ១៩៦៦ បន្ទាប់ពី ប៉ុល ពត ត្រឡប់មកពីប៉កាំង និង ហាណូយវិញ។ នៅខែ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៦៦ នោះ ប៉ុល ពត បានប្រែឈ្មោះ ពី «បក្សពលករកម្ពុជា» (P.T.K.) មកជា «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» (P.C.K.) តែម្តង ។ គឺ នៅពេលនោះហើយ ដែលក្រុមកុម្មុយនិស្តខ្មែរ ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត បែកខ្លួន ចេញពីវៀតណាម ហើយ ចងសម្ព័ន្ធភាពជាមួយ ម៉ៅ សេ ទុន វិញ។ ៣០ ឆ្នាំក្រោយមក គឺ នៅថ្ងៃ ៨ សីហា ឆ្នាំ ១៩៩៦ អៀង សារី មនុស្សខ្លាំងទី ២ នៃ ក្រុមខ្មែរក្រហម ដែលស្មោះត្រង់ និងចិន បានផ្តាច់ខ្លួនចេញពី ប៉ុល ពត ហៅ «បដិទី ១» ដោយនាំកងទ័ពខ្មែរក្រហម ប្រមាណ ៣ ពាន់នាក់ មកជាមួយផង។ ប៉ុន្តែ នៅពេលនោះ អៀង សារី មិនចុះចូលរាជរដ្ឋាភិបាលតែម្តងទេ ព្រោះចង់បង្កើត ចលនាមួយ ទៀតដើម្បីធ្វើការចរចា ជាមួយភក្តីខ្មែរផ្សេងៗទៀត ។ លោក សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន ដែលស្មោះត្រង់ និង ទីក្រុងហាណូយ បានគំរាមថា : បើ មិនព្រមចុះចូលទេ លោក នឹង គាំទ្រ ការបង្កើតតុលាការកាត់ទោស អៀង សារី នៅក្នុងករណី ដែលមានកសាងគ្រប់គ្រាន់ ។ ការគំរាមកំហែងនេះ ពុំបានហុច នូវ លទ្ធផល វិជ្ជមានអ្វីទាំងអស់។ ដូចនេះ រាជរដ្ឋាភិបាលគ្មាន ជម្រើសអ្វីទៀតក្រៅពី បំផុសពួកខ្មែរក្រហមកុំឲ្យនាំគ្នាចុះចូលនឹង អៀង សារី ហើយថែមទាំងទាត់ទាញអ្នកទាំងនោះ ឲ្យចុះចូល នឹងរាជរដ្ឋាភិបាលវិញទៀតផង ។ នៅក្នុងខណៈដែលនោះ អៀងសារី គិតតែពីធ្វើការវាយប្រហារទៅលើទីតាំងផ្សេងៗទៀត របស់ក្រុមដែលស្មោះត្រង់ និង ប៉ុល ពត។ នៅថ្ងៃ ១ តុលាឆ្នាំ ១៩៩៦ ដែលនោះ កងទ័ព របស់ អ៊ុំ ឈឿន ដែលជា សម្ព័ន្ធមិត្ត របស់ អៀង សារី បានវាយយក មូលដ្ឋាន របស់ ប៉ុល ពត នៅ សម្ពត្ត គឺ មូលដ្ឋានមួយដែលស្ថិតនៅជាន់ ២០ គ.ម. ពី ប៉ៃលិន ហើយ ដែលស្ថិតនៅក្រោមបញ្ជាការរបស់ នួន ជា និង សុន សេន។ ការវាយប្រហារនោះ បានបង្ខំឲ្យអ្នកទាំងពីរ រត់ទៅប្រទេសថៃបាត់ទៅ។ ប៉ុន្តែ ខ្មែរក្រហមខ្លះទៀត នាំគ្នាសុំចុះចូល នឹង អៀង សារី ហើយខ្លះទៀត សុំចុះចូល នឹង កងទ័ព នៃ បក្ស «ប្រជាជន» ដោយមានការបញ្ចុះបញ្ចូល ពី កែវ ប៊ុន អតីតមេបញ្ជាការខ្មែរក្រហមម្នាក់ ដែលបានចុះចូល នឹងកងទ័ព រាជរដ្ឋាភិបាល

នៅឆ្នាំ ១៩៩៤ ។ នៅក្នុងរយៈពេលតែ ជាងមួយសប្តាហ៍ ប៉ុណ្ណោះ កងទ័ពខ្មែរ ក្រហម ប្រមាណ ៨ កងពលតូច បានសុំចុះចូលរាជរដ្ឋាភិបាល បើគិតជាចំនួនទាំងអស់ គឺ ជាង ២ ពាន់ ៤ រយ នាក់។ នៅថ្ងៃ ១១ តុលា ឆ្នាំ ១៩៩៦ គឺ ឆ្នាំដែលនោះ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ្ធ សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ បានយាងទៅ ប៉ៃលិន ដោយគ្មានអ្នកណាជីនជាមុន ទាល់តែសោះ។ បើតាមប្រភពមួយ នៃ គណបក្សរាជានិយម ហើយដែលមានឯកសារខ្លះបញ្ជាក់ផងដែរនោះ គឺ អៀង សារី តែម្តង ដែលបានយាង ព្រះអង្គទៅទីនោះ។ លោកសហនាយក រដ្ឋមន្ត្រីទី ២ ហ៊ុន សែន ដែលបានជួប អៀង សារី ម្តង រួចមកហើយនៅថ្ងៃ ២ សីហា នៅស៊ីសុផុន ពុំបានបញ្ចេញប្រតិកម្ម អ្វីឡើយ នៅពេលនោះ។ ប៉ុន្តែ ក្រោយនោះបន្តិច លោក បានប្រាប់ថា លោក ប្រហែលជា នឹង អញ្ជើញទៅប៉ៃលិន នៅថ្ងៃ ១៥ តុលា។ ការពិត ទាល់តែថ្ងៃ ២២ តុលា ទើបលោកអញ្ជើញ ទៅជួប អៀង សារី នៅទីនោះ ។

សូមកត់សំគាល់ថា ជិតមួយខែ ក្រោយពេលដែល អៀង សារី ផ្តាច់ខ្លួនចេញពីក្រុម ប៉ុល ពត កងទ័ពស្មោះត្រង់ និង ប៉ុល ពត គឺខ្មែរក្រហម ប្រមាណ ២០០ នាក់ នៃ កងពលតូច ៥១៩ បានធ្វើការវាយប្រហារ ទៅលើ ពួក អៀង សារី នៅជួប គឺ ក្នុងខេត្តឧត្តរមានជ័យ ។ ប៉ុន្តែ ការវាយប្រហារ របស់ ក្រុម ប៉ុល ពត នេះ មិនបានសម្រេចទេ ព្រោះរាជរដ្ឋា ភិបាលបានបញ្ជូនគ្រឿងសព្វវុធ និង កងទ័ពប្រមាណ ៤០០ នាក់ ឲ្យទៅ ជួយពួក អៀង សារី ។ នៅពេលនោះ ប្រជាជនប្រមាណ ២០០ នាក់ បាននាំ គ្នាត់ឆ្លងដែន ទៅប្រទេសថៃ ។ សូមបញ្ជាក់ថា ការវាយប្រហារនេះ បានកើតមានឡើងនៅថ្ងៃ ៣ សីហា គឺ ១ថ្ងៃ ក្រោយពេលដែល លោក នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ២ ហ៊ុន សែន បានជួបអៀង សារី នៅស៊ីសុផុន ។ នៅ ពេលដែលលោក នាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន ជួប អៀង សារី លើកទី ២ គឺ នៅថ្ងៃ ២២ តុលា នោះ លោកបានប្រាប់ អៀង សារីថា លោកនឹង មិនដកហូតអាវុធ ពីកងទ័ពរបស់ អៀង សារី ទេ ហើយក៏មិនកែប្រែ ឋានន្តរសក្តិ នៃអ្នកទាំងនោះដែរ ។ នៅក្នុងឱកាសនោះ លោកបានប្រគល់ លិខិតឆ្លងដែនការទូតទៅឲ្យ អ៊ុំ ឈឿន និង សុក ភាព។ លោកបានថ្លែង ថា ប្រសិនណាជា អៀង

សារី ចង់បានដែរ លោក នឹង ប្រគល់លិខិតឆ្លងដែន ការទុកនេះ មួយទៀតទៅឲ្យ អៀង សារី ។

គណបក្ស «ជាតិខ្មែរ»

របស់ លោក សម រង្ស៊ី

Le PNK de Sam Rainsy

នៅឆ្នាំ ១៩៩៦ នៅពេលដែល បញ្ហាលើកលែងទោស ឲ្យ អៀង សារី កំពុងចោទ ឡើង លោក សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហុន សែន បានស្នើសុំឲ្យកាត់បន្ថយថវិកា សម្រាប់ ធ្វើសង្គ្រាម ដើម្បីយកទៅបង្កើនមូលនិធិ រៀបចំការចុះចូល របស់ពួកខ្មែរក្រហម។ នៅ ពេលនោះ លោកសហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ២ ត្រៀមលក្ខណៈជាស្រេចដើម្បីទទួលស្គាល់ ចលនា នយោបាយថ្មី របស់ អៀង សារី ដែលបង្កើន ការវាយប្រហារ ជាញឹកញាប់ ទៅលើ ពួក ប៉ុល ពត ដោយមាន ជំនួយពីកងទ័ព របស់ រាជរដ្ឋាភិបាល។ ប៉ុន្តែពួក ប៉ុល ពត ក៏បានធ្វើការតបតវិញយ៉ាងខ្លាំងក្លាដែរ។ បន្ទាប់ពីការវាយប្រហារ របស់កងទ័ព ខ្មែរក្រហម ដែលស្មោះនឹង ប៉ុល ពត ទៅលើកងទ័ព អៀង សារី នៅ ជួប គគី ក្នុង វង់ត្រឡប់មានជ័យ នៅថ្ងៃ ៣ កញ្ញា កងពលធំលេខ ៥១៩ របស់ ខ្មែរក្រហម បាន ត្រូវបែកចេញជា ២ ក្រុមដែលប្រយុទ្ធគ្នាយ៉ាងស្វិតស្វាញ។ នៅពេលនោះ ពួកខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត បានទិតទ័ពជ្រឹងទប់ពាក្យ របស់គេ នៅ អន្តរវេន ដើម្បីត្រៀម លក្ខណៈទប់ទល់ នឹង កងទ័ពរាជរដ្ឋាភិបាល ។ បើគិតជា ចំនួនកងទ័ព គឺ មានប្រមាណ ២៥០០នាក់ ប៉ុន្តែ សុទ្ធតែជា កងទ័ព ចំណាស់ៗ បំផុត ដូចជា កងពល ៩២០ និង ៨០១ ជាដើម ។ ប៉ុន្តែ ការពង្រឹង កងទ័ពនៅ អន្តរវេន បានធ្វើឲ្យទីតាំងផ្សេងៗទៀត របស់ ប៉ុល ពត នៅកំពង់ធំ កំពង់ចាម ស្ទឹងត្រែង និង រតនគិរី ចុះខ្សោយយ៉ាងខ្លាំង។ នៅ ពេលដែល កម្លាំងខ្មែរក្រហមទាំងមូល កំពុងបែកបាក់គ្នា ដំណើរការពាណិជ្ជកម្ម និង ការអភិវឌ្ឍន៍ នៅខាងផ្នែកពាណិជ្ជកម្ម នៃប្រទេសកម្ពុជា បានរីកចម្រើនឡើងវិញជាលំដាប់។

ពាណិជ្ជករ ថៃ ប្រមាណរាប់ពាន់នាក់ បាននាំ គ្នាចូលមករកស៊ី នៅលើទឹកដីខ្មែរ ។ នៅ ឆ្នាំ ១៩៩៦ នោះដែរ គណបក្ស «ជាតិខ្មែរ» របស់លោក សម រង្ស៊ី ដែលបាន ត្រូវ បង្កើតនៅឆ្នាំ ១៩៩៥ បានទាមទារ ឲ្យគេទទួលស្គាល់ខ្លួន ជាផ្លូវការ ព្រោះ លោក ហ៊ុន សែន ក៏ បម្រុង នឹងទទួលស្គាល់ បក្សថ្មី របស់ អៀង សារីដែរ ។ នៅពេលនោះ គេ បានលើកឡើងនូវ ទុក្ខរណ៍មួយដែលថា បើយោងទៅ តាមរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ពលរដ្ឋមាន សិទ្ធិស្ម័គ្រ នៅចំពោះមុខច្បាប់ ចុះហេតុដូចម្តេច បានជាខាងពួកកុម្មុយនិស្ត និង អតីត ពួកកុម្មុយនិស្ត គេអាចទទួលសិទ្ធិ សមភាពនេះ ជាងពួកប្រកាន់និក្ខាន សាសនា និង ពួកប្រជាធិបតេយ្យ នៅក្នុងរបបមួយ ដែលគេសន្មតថាជា របប ប្រជាធិបតេយ្យនោះ ។

ការចូលមកក្នុងនាករនយោបាយ របស់ គណបក្ស «ជាតិខ្មែរ» របស់ លោក សម រង្ស៊ី ជាការមួយដ៏ពិបាកពន់ពេកក្រៃ ព្រោះនៅក្នុងបរិបទកុម្មុយនិស្ត-នយោបាយ ក្រោយឆ្នាំ ១៩៩៣ ពួកកុម្មុយនិស្តខ្មែរ គឺ ទាំងអ្នកនិយម ចិន ទាំងអ្នកនិយមវៀតណាម រួមបញ្ចូលទាំងឥស្សរជន ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ មួយចំនួនផង នៅតែស្ថិតនៅជា អ្នកក្តាប់ក្តាប់ ជោគ វាសនា របស់ ប្រទេសកម្ពុជា បន្តមកទៀត គឺ គេគ្រាន់តែឈប់ទាស់គ្នាផ្លូវអាវុធ តែប៉ុណ្ណោះ ។ គោលដៅ របស់ អ្នកនយោបាយទាំងនោះ គឺ មិនឲ្យអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ដែលមាននិក្ខានរបស់ប្រទេស ដណ្តើមយកអំណាចបាន ជាដាច់ខាត ។ ដើម្បីសម្រេច កិច្ច ការ នេះ គេសុទ្ធចិត្តទទួលយក អ្នករាជានិយម នៃ គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉ែច» មក ធ្វើជាសម្ព័ន្ធមិត្ត ជាមូលដ្ឋាន នៅក្នុងករណី ដែលចលនា រាជានិយមនេះមាន កម្លាំងប្រជា ប័យភាព ជាងពួកអតីតកុម្មុយនិស្ត ។ នៅក្នុងបរិបទនេះ លោក សម រង្ស៊ី ស្វិតត្រឡប់ ច្រកចេញ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅក្នុងវិស័យ ដ៏ យូរលង់នេះ លោក សម រង្ស៊ី សន្សំថា បើ បរិយាកាសប្រជាធិបតេយ្យអាច នឹងកើតមានឡើងកាលណា គេនឹងអាច យកឈ្នះបាន។ មួយ វិញទៀត បើប្រជាជនខ្មែរចេញពី ភាពក្រីក្រមិនរួចទេ ហើយបើអំពើពុករលួយ នៅតែ មានបន្តទៅទៀត នោះ អំពើអយុត្តិធម៌ ក៏ នឹងកើន ឡើងដែរ ។ គឺនៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែល គណបក្ស លោក សម រង្ស៊ី ចេះតែមាន អត្ថិភាព បន្តមក ។ ប៉ុន្តែ បើគេគិតពី ចលាសម្ព័ន្ធ កុម្មុយនិស្ត-នយោបាយ និង ទេសៈកាលៈ បច្ចុប្បន្ននេះ គឺគេនៅតែ ពិបាក

ដដែល ហើយដកបណា ការគំរាមកំហែងគ្នាទៅវិញទៅមក តាមគ្រប់រូបភាព នៅតែមាន ជាហូរហែ បរិយាកាស ប្រជាធិបតេយ្យ ក៏ ពិបាក នឹង កើតមានឡើងដែរ។ កំណត់ សីតាសម្បូរ ទៀត គឺ ចោលសម្ព័ន្ធ នៃ អំពើពុករលួយ ដែលមានលក្ខណៈស្មុគស្មាញ ជាទីបំផុត ហើយ ដែលគេពិបាក នឹង ព្យាបាល ឲ្យបានឆាប់រហ័ស ។

ទិដ្ឋភាពខ្លះៗ នៃ សន្តិមន្ត្រី

នៅឆ្នាំ ១៩៩៦

Quelques aspects de la situation
sociale du Cambodge en 1996

ព្រឹត្តិការណ៍នយោបាយ ព្រមទាំង បាត់បង់សន្តិម ទាំងឡាយ ដែលបានស្តែង ចេញឡើង នៅប្រទេសកម្ពុជា ចាប់តាំងពី ឆ្នាំ ១៩៧៥ មក ពុំមាន ឬសគល់ មកតែពី ក្នុងប្រទេសទាំងអស់ នោះទេ។ អំពើពុករលួយ ដែលចាប់ ផ្តើមកើតឡើង នៅពេលនោះ ពុំអាច រីកដុះដាល បានទេ ប្រសិនណាជា គ្មាន អ្នករកស៊ី មកពីខាងក្រៅ និយាយមួយ បែបទៀត បើគ្មានអ្នកស្ករទេ អ្នកស៊ីសំណូកក៏គ្មានដែរ ។ គេសង្កេតឃើញថា នៅក្នុង បរិបទ នៃសន្តិមន្ត្រី នៅ ពេលនោះ វប្បធម៌ នៃ អំពើពុករលួយ បានវាយរំលំ វប្បធម៌ នៃ ឧត្តម គតិបានយ៉ាងស្រួល ព្រោះតែ សីលធម៌ស្អាតស្អំ គោរពសច្ចធម៌ វិចារណ ញាណ និងគតិបណ្ឌិត បានបាត់បង្អែករបស់វា សឹងតែអស់គ្មានសល់ទៅ ហើយ។ ច្បាប់ នៃ ការធ្វើវិនិយោគបរទេស មានគ្រប់គ្រាន់ទាំងអស់ ប៉ុន្តែ យក ទៅអនុវត្តឲ្យបានត្រូវ នឹងសារប្រយោជន៍ របស់ប្រទេសជាតិ មិនកើត ព្រោះតែ វប្បធម៌ថ្មី បានស្តើងផ្ទៃក្នុង សឹងតែគ្រប់រំសំយ។ ប៉ុន្តែ គេក៏ត្រូវយល់ ផងដែរ ថា នៅក្នុងការអភិវឌ្ឍន៍ បើគ្មានច្បាប់ សម្រាប់គ្រប់គ្រង ឲ្យបានសមស្របទេនោះ អំពើពុករលួយ ក៏ចេញមកជាមួយផង ដែរ។ ច្បាប់ទាំងនោះ អាចនឹង យក ទៅអនុវត្ត ដោយជោគជ័យបាន លុះណាតែ បរិយាកាស សន្តិម មាន អំណាចផល ផងដែរ គឺ មានន័យថា ទាល់តែ ពលរដ្ឋ ម្នាក់ៗ ជាពិសេស

សមាជិកគ្រួសារអ្នកអន្តើសៗ គេនាំគ្នាស្តាប់ឆ្លើមប្រាក់កាសទ្រព្យសម្បត្តិ ដែល បានមក ដោយ អំពើស្មើគរគ្រាក បែបនេះផងដែរ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុង បរិបទ នៃ សន្តិមន្ត្រីពេលនោះ ក៏ដូចជា នៅពេលក្រោយៗមកទៀតដែរ គេសង្កេតឃើញ ថា ចំពោះអ្នកខ្លះ ប្រាក់កាស ដែលបានមក ដោយការស្តុកប៉ាន់ ឬ ដោយ ការជីវិតផ្សេងៗ ពុំបញ្ចេញនូវក្លិនអសាច របស់វា សោះ គឺ បែរជាក្លាយទៅជា ប្រភព នៃ កិត្តិយសមួយ ដ៏ ចម្លែកទៅវិញ។ អ្នក មានប្រាក់ច្រើន ទោះចេញមកពីប្រភពណាក៏បានត្រូវគេគោរពកោតស្វែងចោម ស្រឡាញ់ រាប់អាន ជាទីបំផុត រីឯអ្នកក្រីក្រ ទៀងត្រង់ បែរជាត្រូវគេប្រមាថ មើលងាយ បង្គាប់ បង្ខើតថា ខ្វះគំនិតប្រាកដនិយមទៅវិញ ។ ដូចនេះ នៅក្នុងទំនាក់ទំនង រវាង មនុស្ស នឹង មនុស្ស នៅក្នុងមជ្ឈដ្ឋាន នានា បើអ្នកណានិយាយពី ឥរិយាបថ ស្អាតស្អំ គេស្តាប់ពុំចូល ត្រចៀកឡើយ។ កត្តាសំខាន់មួយទៀត គឺ ការដែលរដ្ឋអំណាច ពុំបានលើកទឹកចិត្ត ដល់ អ្នកដែលរស់នៅក្នុងឧត្តមគតិ ដូចពី សម័យមុនៗ។ គេនាំគ្នាស្មានថា ការអភិវឌ្ឍន៍ មាន ក្រិតក្រមសក្យានុម័ត របស់វា គឺមិនចាំបាច់សម្រប ទៅតាមឧត្តមគតិអ្វីពេកទេ។ តាម ធម្មតា ការរកស៊ីមានបាន ជាឥរិយាបថដែលត្រូវបានទទួល នូវ ការសរសើរ ក៏ ប៉ុន្តែ ទាល់តែអ្នកនោះ ជាផលិតករ ដែលចេះយកផលិតផលល្អៗ របស់ខ្លួនទៅលក់ នៅបរ ទេសផង ដែរ។ បើផ្ទុយពីនេះ គឺ ជាការបើកផ្លូវ ឲ្យឈ្មួញបរទេស ប្រកបមុខបរទេស ជំនួស ដោយយកប្រាក់សំណូកសម្រាប់ធ្វើជាអ្នកមាន ហើយទុកឲ្យប្រជាពលរដ្ឋ ស្ថិត នៅត្រាំត្រង់ តែលក់លា គ្មានសកម្មភាព អ្វីទាំងអស់។ កត្តាទាំងឡាយខាងលើនេះ មិន គ្រប់គ្រាន់ទេ សម្រាប់ពន្យល់មូលហេតុ នៃ អំពើពុករលួយស្របច្បាប់ ឬ ដែលគ្មាន ច្បាប់ហាមឃាត់នៅ ក្នុងសន្តិមន្ត្រីនៅពេលនោះ ។ បញ្ហាការងារ ឬសមត្ថភាពធ្វើការងារ ក៏ ជាកត្តាមួយដែរ ។ បើរដ្ឋ ពុំលើកទឹក ចិត្ត និង លើកកម្ពស់ គុណភាពផលិតកម្ម ក្នុងប្រទេសទេនោះ របស់បរ មកពីក្រៅ នឹងចូលពេញទីផ្សារក្នុងប្រទេសហើយ សម្រាប់ ផលិតផលក្នុងប្រទេស ដោយគេចពុំផុត។ ការបាត់បង់ការងារ និង សន្ទុះផលិតកម្ម ក៏នាំ មកនូវ អំពើចោរកម្ម អំពើ បោកប្រាស់ គ្រប់រូបភាព ព្រមទាំង ការរំលោភគ្រប់ប្រភេទ ពី សំណាក់មន្ត្រី ទៅលើប្រជាជន ដើម្បីបំប៉នគ្រួសារ របស់ ខ្លួនផ្ទាល់ ដូចជា ការរំលោភ

យកដីធ្លី របស់ប្រជាជន ជាដើម ដោយសំអាង ទៅលើការខុសច្បាប់ និង ខុសផែនការ អភិវឌ្ឍន៍ របស់ រដ្ឋាភិបាល។ គិតត្រឹមឡើយនេះ ហើយ ដែលជាមូលហេតុ ដ៏ចម្បង នៃភាពក្រីក្ររបស់ប្រជាជន និង ការកើតឡើង នៃអ្នកមានប្រាក់កាសវាល់លានដុល្លារ ។ ឆ្លងជាងនេះទៅទៀត អ្នកមានទាំង នោះ ពុំបានយកប្រាក់ ទៅបង្កើតសហគ្រាស សម្រាប់ បង្កើតការងារអ្វីទាំងអស់ គឺគេនាំគ្នាយកទៅចាយវាយ ហីហោ បំប៉នសហគ្រាស បរទេស ជាងគិតគូរ លើកតម្កើង ផលិតផលជាតិ ឬមួយ ក៏យកទៅ ឲ្យក្រុមគ្រួសារ របស់គេ បំផ្លាញចោល ជាអាសាបន៍តែម្តង។ នៅក្នុងប្រទេសប្រជាធិបតេយ្យ គេប្រយ័ត្នមិនឲ្យ បាត់បង់គ្រួសារនិយម (le népotisme) នេះ កើតមានឡើងទេ ព្រោះវា តែងតែធ្វើឲ្យ ប៉ះពាល់ដល់ការអភិវឌ្ឍន៍ និងតម្លៃ នៃគុណល្អបការ នៃ អ្នកដែលមានទេព្យកោសល្យ គឺ អ្នកដែលធ្វើឲ្យសង្គមរីកចម្រើន និង មានកេរ្តិ៍ឈ្មោះ។ នៅក្នុងប្រទេសទាំងនោះ កូន ណាដែលរស់នៅជាមួយ ឪពុកម្តាយយូរពេក ហើយ បន្តឲ្យឪពុកម្តាយ ចិញ្ចឹមរហូត ដល់ចៅ អាចនឹងមានការពិបាកចុះសម្រុង ក្នុងជីវិតនៅថ្ងៃក្រោយ ដោយមិនគិតពី ការ យឺតយ៉ាវ ក្នុងការរីកចម្រើនចាស់ទុំផ្លូវគំនិត របស់កូនផង ។ រីឯ ឪពុកម្តាយវិញ គឺ មានច្រកតែមួយប៉ុណ្ណោះ ដើម្បីរកប្រាក់ ចិញ្ចឹមកូន ។ បើជាធម្មនុញ្ញ គឺ មានតែអំពើខុស ច្បាប់ប៉ុណ្ណោះ បើពុំនោះសោតទេ នឹង ត្រូវគេនិទាធិទិស ហើយដល់យូរៗទៅ ត្រូវគេ ស្តាប់ទៀតផង។ បញ្ហាចំពោះមុខ របស់ រដ្ឋនៃពេលនោះ គឺថា តើត្រូវផ្តល់អាទិភាព ទៅឲ្យការលូតលាស់ផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចតែម្តង ឬក៏ ត្រូវរៀបចំ រចនាសម្ព័ន្ធ សង្គម ឲ្យបានមាំ សឹង។ ប៉ុន្តែទោះបីរដ្ឋធម្មនុញ្ញបានចែងយ៉ាងច្បាស់ថា ត្រូវយកចិត្តទុកដាក់ អំពី ស្ថានភាព របស់ប្រជាជនក្តី ក៏តាមការពិត គេបានជ្រើសរើស យកការលូតលាស់ផ្នែកសេដ្ឋកិច្ច រួចបាត់ទៅហើយ ប៉ុន្តែតាមការពិត គឺ ជាផលប្រយោជន៍ របស់ បរទេស ឯនោះវិញទេ ព្រោះ ខ្មែរពុំទាន់មានលទ្ធភាព សមស្រប ដើម្បីទទួលយក លទ្ធផល នៃ ការរីកចម្រើន សេដ្ឋកិច្ចនោះនៅឡើយ។ នៅក្នុង រចនាសម្ព័ន្ធសង្គមខ្មែរ គ្រួសារក្រុមបក្សពួក ជាប់របស់ សក្ការ ប៉ះពាល់ មិនបាន ។ ដោយគ្មានស្ថាប័ន សង្គម និង ច្បាប់ទម្រាប់ សម្រាប់លើក តម្កើង សេរីភាព និង ភាពថ្លៃថ្នូរ របស់ បុគ្គល អ្នកអច្ឆេស្វា ត្រូវបន្តិចបន្តួច ចិញ្ចឹមបង

ប្អូន ក្រុមគ្រួសារ របស់គេ ជាហេតុធ្វើឲ្យ អំពើពុករលួយ កាន់តែរីកធំទៅៗ ជាលំដាប់ ។ ដើម្បីសម្របទៅតាម ទម្លាប់ជាទូទៅ របស់ សង្គមខ្មែរ អ្នកដែលមាន តួនាទី នៅក្នុងរដ្ឋ បាល ត្រូវតែទទួល ភារកិច្ចចិញ្ចឹមបងប្អូន សាច់ញាតិ ជិតឆ្ងាយ ទាំងអស់ ហើយទទួល ភារកិច្ចបណ្តុះបណ្តាលអ្នកទាំងនោះ ជាក់ហិត រហូតដល់ថ្នាក់ជាប់ផ្សេងៗនៃតម្កើង។ បើ គេចង់ការកិច្ចដ៏ធ្ងន់ធ្ងរនេះ គេនឹងត្រូវបងប្អូន និង សង្គមទាំងមូលនាំគ្នា ជាពុំខាន។ ជាទូ ទៅ គេពុំអាចគេចពីបន្ទុកនេះបានទេ ទោះបន្ទុកនោះ ជា បន្ទុក របស់ រដ្ឋ សោះនោះ ។ គ្រួសារអ្នកអច្ឆេស្វនិមួយៗ តែងតែគេចពុំផុត ពីសភាពការណ៍នេះ។ មួយថ្ងៃៗ គេតែង តែត្រូវបងប្អូន អ្នកឲ្យកម្រិតកលាច ប៉ុន្តែពុំធ្វើអ្វី ទាំងអស់ ដើម្បីកសាង ស្ថាប័ន ជាមូល ដ្ឋាន សម្រាប់ដោះស្រាយ បញ្ហាសង្គម ដ៏ធំនេះ ។ នេះជាកត្តាមួយ ដ៏សំខាន់នៃ អំពើពុក រលួយ របស់កម្ពុជាបាល នៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធ នៃសង្គមខ្មែរ ។ ម្យ៉ាងទៀត អ្នកអច្ឆេស្វ ទាំងនោះ ពុំសូវចង់ផ្តល់សិទ្ធិសេរីភាព អ្វីប៉ុន្មាន ទៅឲ្យពលរដ្ឋខ្មែរទេ គឺ ទុកសម្រាប់ ឲ្យរណប និងគេជាដាច់ ដោយបាត់បង់ខ្លួនច្រើន មាន ការបោះបង់បាត់ទោស សិទ្ធិ សេរីភាព ឬ ផលវិបាកផ្សេងៗ ដល់ខ្លួនគេ ទៅថ្ងៃក្រោយ ។

ក្រៅពីបាត់បង់ រចនាសម្ព័ន្ធ ទាំងឡាយខាងលើនេះ គេសង្កេត ឃើញថា ច្បាប់ខ្លះ មានលក្ខណៈមិនសមស្រប គឺ ជួនកាលច្បាប់ពេក ជួនកាល តឹងពេក ។ ការពិត គឺមិន មែនត្រូវតែតឹង ទាំងអស់នោះទេ គឺ នៅក្នុងករណីខ្លះ ត្រូវបើកផ្លូវឲ្យការអភិវឌ្ឍន៍ អាច មានលទ្ធភាពគ្រប់គ្រាន់ដែរ ។ មានករណីខ្លះ គេត្រូវដាក់ទោស ជាទម្ងន់ ប៉ុន្តែ មានករណី ខ្លះ គេត្រូវបន្ធូរបន្ថយ ឬ ជួយជ្រោមជ្រែង ទៅវិញដែរ ។ នៅក្នុងកម្រិតអភិវឌ្ឍន៍ នៃ ប្រទេស កម្ពុជា គេត្រូវមានទស្សនាទានសេដ្ឋកិច្ចមួយឲ្យបានស៊ីជម្រាក់ រវាង រចនាសម្ព័ន្ធ សង្គម និង រចនាសម្ព័ន្ធ សេដ្ឋកិច្ច ។ បើគេយល់ថា ត្រូវផ្តល់អាទិភាព ទៅឲ្យ ការលូត លាស់សេដ្ឋកិច្ច ឲ្យបានឆាប់រហ័សពេកនោះ សង្គមក៏អាចបែកបាក់ខ្សោយ ព្រោះត្រូវបញ្ចូល កម្លាំង និង សមត្ថភាពផ្សេងៗ មកពីក្រៅប្រទេស ហើយត្រូវកិច្ច ឬ បោះបង់ចោលកម្លាំង ដែលកំពុងរីកចម្រើនបន្តិចម្តងៗ នៅក្នុងប្រទេស។ បើកម្លាំងនេះ រីកចម្រើនពុំទាន់ សភាព ការណ៍ ទេនោះ ប្រជាជនខ្មែរ ក៏បាត់អត្តភាព របស់ ខ្លួនដែរ។ មិនតែប៉ុណ្ណោះសោត គឺ

អាចបាត់ ទាំង មូលដ្ឋានវប្បធម៌ទៀតផង ។ ប៉ុន្តែបើ និង ផ្តល់អាទិភាពទៅឲ្យ ការដោះស្រាយ បញ្ហាសង្គមតែមួយមុខ ការរីកចម្រើនសេដ្ឋកិច្ច ក៏មិនអាចប្រព្រឹត្តទៅ ដោយឆាប់ ហើសបានដែរ។ ប្រការដែលគួរឲ្យកត់សំគាល់ គឺ ថា រដ្ឋអំណាច មិនដឹងជាត្រូវធ្វើយ៉ាងណា ។ ទន្ទឹមនោះដែរ អ្នកអន្តោស្ស ក៏ពុំបានផ្តល់នូវ គំរូវិជ្ជមាន សមស្របដាក់លាក់ណាមួយ សម្រាប់ ការអភិវឌ្ឍន៍ ក្នុងប្រទេសទៅទៀត ក្រៅពីគំរូសម្រេចទៅតាមទេសកាលមួយ ជាក់លាក់ គឺកាលៈទេសៈមួយដែលរ ទៅតាមទ្រឹស្តី បដិបក្ខធំៗពីរ ដែលបានបង្កើតអស្ថិរភាព និង សង្គ្រាមត្រជាក់ នៅក្នុងលោក អស់រយៈពេល ជាង ១ សតវត្សរ៍មកហើយ។ តាមការពិត អ្នកស្នេហាជាតិមិនមែនជា អ្នកដែលចេះនិយាយ តែពី ការស្នេហាជាតិ និង ការស្រឡាញ់ វប្បធម៌ជាតិ ប៉ុណ្ណោះទេ តែ ក៏ ជាផលិតករ ចំណានៗ ដែលអាចយក ផលិតផល របស់ ប្រទេសខ្លួន ទៅ វាយលុក ចូលក្នុងផ្សារក្រៅប្រទេសផងដែរ ។

ព្រឹត្តិការណ៍ ថ្ងៃ ៥ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៩៧

Le coup de force du 5 juillet 1997

នៅឆ្នាំ ១៩៩៧ នៅពេលដែល ការកសាងប្រទេស ជួបនឹង បញ្ហាសុភមង្គលជាពិសេស អំពើពុករលួយ ដែលស៊ីជម្រៅផ្ទៃក្នុង គ្មានអ្វីអាចទប់ទល់បាន ហើយ នៅពេលដែលអ្នកមក ធ្វើវិនិយោគសំខាន់ៗ នៅក្នុងប្រទេស ត្រូវ មន្ត្រីពុក រលួយ ជីវិតយកប្រាក់ ដោយឥតអាសូរ ឬ ក៏ទទួលយកសំណូក ពីក្រុមហ៊ុន «វិលហ្វាច»^{៥២}ដោយគ្មានកោតក្រែង ទំនាស់ រវាង សហនាយករដ្ឋមន្ត្រីទាំងពីរ ក៏ចេះតែបន្តទៅទៀត ហើយបានចូល

^{៥២}ក្រុមហ៊ុនដែលកើតឡើង ហើយ រលាយ បាត់ទៅវិញ ឬ ក៏ បាត់ស្រមោល តែម្តង នៅក្នុងរយៈកាលមួយដ៏ខ្លី ។

មក ដល់ដំណាក់កាលមួយ ដែលនាយក រដ្ឋមន្ត្រី ទាំងពីរប្រយុទ្ធគ្នាស្ទាប់រស់ ។ នៅថ្ងៃ ៥ កក្កដា ការបង្ខំរឈាមមួយ បានកើតមានឡើង នៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ កងទ័ពរបស់ លោក ហ៊ុន សែន ខាងគណបក្ស «ប្រជាជន» និង កងទ័ពរាជានិយម របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទូ ខាងគណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» បានប្រយុទ្ធគ្នាអស់ រយៈពេល ២ ថ្ងៃ ។ បន្ទាប់មក តាមរយៈកញ្ចក់ទូរទស្សន៍ លោក នាយករដ្ឋមន្ត្រីទី ២ ហ៊ុន សែន ដែលពុំទាន់ដោះ ឯកសណ្ឋានយោធា នៅឡើយ បានប្រកាស ជ័យជំនះ របស់កងទ័ព នៃគណបក្ស ប្រជាជន ហើយ និងការរត់ចាកចេញពីប្រទេស របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទូ សហនាយក រដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ នៃរាជរដ្ឋាភិបាល។ ទោះបីព្រឹត្តិការណ៍នេះ ជារឿងដែលគេចតុំផុត ក្តី ក៏ចំពោះសាធារណមតិ វាជាការមួយដែលរកយល់ស៊ីនពុំបាន។ បើនិយាយ មួយបែបទៀត លោកសហនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី ២ យកឈ្នះទៅលើ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី ១ ដោយពុំមានមូលហេតុ នយោបាយអ្វីមួយច្បាស់លាស់ដែរ ព្រោះថា បើគណបក្ស«ប្រជាជន» ដែលជាអតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្ត បានធ្វើដ្ឋប្រហារ វាយរំលំរបបរាជានិយម ហើយដាក់របប សាធារណរដ្ឋ មួយ មកជំនួសវិញ ក៏មិនត្រូវដែរ ព្រោះរបប រាជានិយម នៅតែមាន វត្តមាន បន្តមកទៀត ក្រោយព្រឹត្តិការណ៍នេះ ។ នៅថ្ងៃ ១៦ កក្កដា លោក អ៊ុន ហ្វុត ដែលជា អ្នករាជានិយម ហើយ ជា សមាជិក ដ៏ សំខាន់ម្នាក់ នៃ គណបក្ស របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទូ បានត្រូវតែនឹងតាំងជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ ជំនួស ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទូ ។ សូមបញ្ជាក់ថា នៅពេល មុនព្រឹត្តិការណ៍នេះ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទូ ពុំដែលបានត្រូវគណបក្សរាជានិយមនេះ ដកហូត ពីមុខតំណែង ប្រធានគណបក្ស ឬក៏បណ្តេញចេញពីគណបក្សអ្វីទេ។ ចំពោះ អ្នកសាងគំនិតការណ៍ខ្លះ នេះពុំមែនជារឿងអ្វីថ្មីនោះទេ នៅប្រទេសកម្ពុជា ព្រោះ នៅក្នុងប្រទេសនេះ ការបោះឆ្នោតរដ្ឋសភាក្តី រដ្ឋធម្មនុញ្ញក្តី គ្រាន់តែជាខ្សែបង្គោល សម្រាប់ឲ្យអ្នកនយោបាយ មានទំនាក់ទំនងល្អ ជាមួយបណ្តាប្រទេស ដែលកាន់លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ តែប៉ុណ្ណោះ ជាពិសេស សម្រាប់ យកជំនួយ ពី ប្រទេសទាំងនោះ ។ ប៉ុន្តែបើគេពិនិត្យមើល អំពី ការប្រជែង កម្លាំងគ្នា រវាង គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលគាំទ្រដោយវៀតណាមពីពេលមុន និង គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ដែលនៅពេល

នោះ តំណាងប្រយោជន៍ របស់ អ្នកដែលប្រឆាំង និង អតីតរបបកុម្មុយនិស្ត គេសង្កេតឃើញថា រឿងអតីតកាល នៅមិនទាន់ចប់សព្វគ្រប់នៅឡើយទេ។ នៅក្នុងន័យនេះ ការដកថយ របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ រលាបទ្វី នៅខែ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៧៧ នោះ ជាការបាត់ តុល្យភាព ភូមិសាស្ត្រ-នយោបាយមួយដ៏ធំ ។ ដោយហេតុនេះហើយ បានជា ទាំងទីក្រុង ភ័ស្តុភារ ទាំងទីក្រុងប៉េកាំង ព្រមទាំងអង្គការ សហប្រជាជាតិ គេនាំគ្នាធ្វើការគោរពសន្តិភាពគ្រប់បែបយ៉ាង ទៅលើលោក ហ៊ុន សែន ដើម្បីឲ្យព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រលាបទ្វី វិលត្រឡប់មក កម្ពុជាវិញ ។

នៅក្នុងរយៈពេល នៃ ការប្រជែងកម្លាំងគ្នា សាជាថ្មីទៀត និង ដោយ បិទមុខនេះ គេសង្កេតឃើញថា ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៦ មក គូបដឹកនាំទាំងពីរ ខិតខំរកមធ្យោបាយ ប្រើកម្លាំងខ្មែរក្រហម រៀងៗខ្លួន ក៏ ប៉ុន្តែ ពួកខ្មែរក្រហម ក៏ បានបែកគ្នាជា ២ ក្រុមបដិបក្ខ ដូចគ្នាអ៊ុច្ឆឹងដែរ ។ ក្រុមមួយ ដឹកនាំដោយ អៀង សារី គ្រឿមលក្ខណៈ ជាស្រេច ដើម្បី ចងសម្ព័ន្ធភាព ជាមួយ លោក ហ៊ុន សែន។ នៅក្នុងន័យនេះ អៀង សារី បានបង្កើត ចលនា នយោបាយមួយ គឺ ចលនា «សហព័ន្ធ ប្រជាធិបតេយ្យ» ។ ក្រុមមួយទៀត គឺ ក្រុម របស់ ប៉ុល ពត ដែល នៅចន្លោះឆ្នាំ ១៩៨២-១៩៧១ ជាសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ របស់ គណបក្ស រាជានិយម «ហ្មុនស៊ីនប៉េច»។ នេះមិនមែនជារឿងអ្វីថ្មី នោះទេ ព្រោះចលនា កុម្មុយនិស្តខ្មែរ តាំងពីចាប់កំណើតមក បែកជាពីរ ដូច្នេះរួចស្រេចទៅហើយ ព្រោះ ទីក្រុង ហាណូយ និង ទីក្រុងប៉េកាំង តែងតែដណ្តើមយកស្រុកខ្មែរ តែរៀងៗខ្លួន ។ នៅក្នុងដំណាក់ ការថ្មីនេះ ក្រុមខ្មែរក្រហម នីមួយៗ ស្វែងរកសាងខ្លួន ជាថ្មីឡើងវិញ។ ក្រុម អៀង សារី ប្រកាសថា គេគ្មានជាប់ពាក់ព័ន្ធអ្វី នឹងការសម្លាប់រង្គាល កាលពីឆ្នាំ ១៩៧៥-១៩៧៩ ទេ។ រីឯ ក្រុម ប៉ុល ពត វិញ គេ នាំគ្នាទម្លាក់ទោសទៅលើ ប៉ុល ពត តែម្នាក់ ។ នៅថ្ងៃ ២៤ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៧៧ នោះ ពួកខ្មែរក្រហម ខាង ប៉ុល ពត បានបង្កើត ឆាកល្ខោនមួយ ដោយ យកមេរបស់ពួកគេ ពោល គឺ ប៉ុល ពត ទៅកាត់ទោសឲ្យជាប់គុក របស់ ពួកគេ អស់ មួយជីវិត ។

ការប្រយុទ្ធដណ្តើមអំណាចគ្នា រវាង លោក ហ៊ុន សែន និងព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រលាបទ្វី នៅខែកក្កដាឆ្នាំ ១៩៧៧ បើយោងទៅ តាមហេតុការណ៍ ទាំងប៉ុន្មានខាងលើនេះ ពុំមានមូលហេតុមនោគមវិជ្ជាអ្វី ច្បាស់លាស់ទេ។ ប៉ុន្តែទំនាស់នេះ ក៏មិនមែន ជាការដណ្តើម អំណាច រវាង បុគ្គលអ្នកកាន់អំណាចពីរនាក់ ដ៏សាមញ្ញដែរ។ នៅពេលដែល សហគមន៍ អន្តរជាតិ ធ្វើការគោរពសន្តិភាព គ្រប់បែបយ៉ាង ដើម្បី បញ្ចូលព្រះអង្គម្ចាស់ រលាបទ្វី មកក្នុង ឆាកនយោបាយខ្មែរវិញ គេក៏បានយល់យ៉ាងច្បាស់ថា ក្រោមរូបភាព នៃការតតាំងគ្នា រវាង គណបក្សរាជានិយម និងអតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្ត មាន ការបង្កប់ ទុរ ការប្រជែងកម្លាំង ភូមិសាស្ត្រ-នយោបាយ មួយ ដ៏ក្តៅគគុក រវាង ប្រទេសវៀតណាម និង ទីក្រុងប៉េកាំង។ ជាការពិតហើយដែលថា ក្រោយសន្តិសុខអន្តរជាតិទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៨៩ និង កិច្ចព្រម ព្រៀងឆ្នាំ ១៩៩១ ទំនាស់ ភូមិសាស្ត្រ-នយោបាយនេះ ត្រូវបញ្ចប់ ។ ប៉ុន្តែអ្វីដែល ប្រទេស វៀតណាម នៅតែភ័យខ្លាច គឺ ឥទ្ធិពល ដ៏ធំមហិមា និង ប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ របស់ ប្រទេសចិន នៅក្នុង ប្រទេសកម្ពុជា ។ នៅក្នុងវិស័យយុទ្ធសាស្ត្រ ទីក្រុងហាណូយ យល់ថា បើចិន ភ្ជាប់ប្រទេសកម្ពុជាបានមែន ប្រទេសគេ ពិតជាស្ថិតនៅក្នុងការឡោមព័ទ្ធ របស់ចិន។ ចំពោះទីក្រុងហាណូយ វត្តមាន និងឥទ្ធិពល របស់លោក នាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ជាការធានាមួយ ដែលមិនអាចអត់បាន ព្រោះតាមរយៈនេះ ប្រទេស វៀតណាម អាចត្រួតពិនិត្យ សភាពការណ៍យោធា នៅត្រង់ចំណុចដ៏សំខាន់នេះ ។ ប្រទេស វៀតណាមមិនចង់ឲ្យ អតីតឥណ្ឌូចិនបារាំង ធ្លាក់ទៅក្នុងកណ្តាប់ដៃចិនទេ ប៉ុន្តែដោយគ្មាន កម្លាំង និង មធ្យោបាយគ្រប់គ្រាន់ ក្រោយការរលំរលាយ នៃ សហភាព សូវៀត ប្រទេស នេះ ក៏គ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីវិលទៅស្ថិតនៅក្រោមឥទ្ធិពល របស់ ចិន ដូច កាលពី មុនវិញឡើយ ។ ក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៩១ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានយាងត្រឡប់ពីទីក្រុងប៉េកាំង មកភ្នំពេញវិញ ដើម្បី ចាប់ដៃ ធ្វើសហការ ជាមួយលោក ហ៊ុន សែន។ ប៉ុន្តែពួកខ្មែរក្រហម ខាង ចិន ពោល គឺ ពួក ប៉ុល ពត នៅតែ ខិតខំ សាក ល្បងធ្វើការប្រយុទ្ធ យោធាបន្តមកទៀត ។ ទោះបីពួកគេមានសន្សំមិត្តិក៏ ក៏ ជាការគោរព សន្តិភាព មួយ ដ៏ធំដែរ ទៅលើទីក្រុងភ្នំពេញ និង ទីក្រុងហាណូយ។ ដូច្នេះឃើញថា ទោះជា

សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលមាន ចិន ជាបង្អែក វិលមក កម្ពុជាវិញ ក្តី ក៏ ចិន ក្តាប់ ប្រទេសកម្ពុជា មិនបានគ្រប់ជ្រុងជ្រោយដដែល មួយវិញទៀត កម្លាំង របស់ខ្មែរក្រហម ក៏ ចុះអន់ថយ ជាលំដាប់ ហើយថែមទាំងបែកគ្នា ជាពីរក្រុមដូចកាលពីឆ្នាំ ១៩៦០ ដូច្នេះដែរ។ នៅពេលដែលព្រះអង្គ ម្ចាស់ រណ ឫទ្ធិ ប្រធាន នៃ គណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» បានទទួល ជ័យជំនះនៅក្នុងការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៩៣ ការដែលលោក ហ៊ុន សែន មិនព្រមចាញ់ ជា ដាច់ខាត ក៏ ព្រោះតែ បញ្ហាកូមិសាស្ត្រ-នយោបាយនេះដែរ។ ជាការពិតហើយដែលថា វា ក៏អាចជាបញ្ហាដណ្តើម អំណាចគ្នាផ្ទាល់ខ្លួនដែរ ប៉ុន្តែ បើគ្មានការគាំទ្រដោយសម្បត្តិពី វៀត ណាម និង ពីសំណាក់បណ្តាប្រទេស និង ពិភពអ្នកដែលមិនចង់ឲ្យឥណ្ឌូចិន ធ្លាក់ទៅក្នុង កណ្តាប់ដៃចិន ព្រមទាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង ខ្មែរក្រហម ផងទេ ក៏ ក្រុមលោក ហ៊ុន សែនមិនហ៊ានដេញព្រះអង្គម្ចាស់រណឫទ្ធិចេញពីរាជរដ្ឋាភិបាលដែរ។ ការគំរាមសំគាល់ មួយទៀតគឺ ព្រឹត្តិការណ៍ វ៉ែកកុងដាឆ្នាំ ១៩៩៧ កើតមានឡើងមុនការបោះឆ្នោតសភា សម្រាប់នីតិកាល ទី ២ ។ លោក ហ៊ុន សែន យល់ថា ព្រះអង្គម្ចាស់រណឫទ្ធិ ជា គ្រោះ ថ្នាក់មួយ ដ៏ ធំចំពោះ គណបក្ស«ប្រជាជន»។ ដូចនេះ លោកត្រូវតែកំចាត់ ព្រះអង្គ ចេញ ពី ឆាកនយោបាយ ឲ្យបានឆាប់រហ័សបំផុត ។

ផ្ទុយពីការដែល សាធារណមតិ យល់ឃើញជាទូទៅ និង ជា ហូរហែ តាមរយៈ សកម្មភាព ជាផ្លូវការ សភាពការណ៍ នៅកម្ពុជា ចាប់តាំង ពីឆ្នាំ ១៩៩៣ មក ពុំដែលមាន ការប្រែប្រួលអ្វីប៉ុន្មានទេ ៖ ការប្រជែងកម្លាំងរវាង វៀតណាម និង ចិន នៅតែមានបន្តមក ទៀត ប៉ុន្តែគ្រាន់តែតាមរូបភាព ផ្សេងទៀតប៉ុណ្ណោះ ។ រីឯកិច្ចព្រមព្រៀងអន្តរជាតិនានា និង សកម្មភាពការទូត រវាង រវាងប្រទេសទាំងពីរនេះ ក៏ដោះស្រាយបានតែបញ្ហាចំពោះមុខ ប៉ុណ្ណោះដែរ។ មួយវិញទៀត ប្រទេសកម្ពុយនិស្តទាំងពីរនេះ ត្រូវពួកដៃគូសាមី ដើម្បីធ្វើ យ៉ាងណា កុំឲ្យបស្ចិមប្រទេសលូកដៃ ចូលក្នុងការប្រជែងកម្លាំង នៅក្នុងតំបន់បាន ព្រោះថា បើបស្ចិមប្រទេស មានកាលានុវត្តនភាព ចូលមកក្នុង ប្រទេសកម្ពុជា ទាំងចិន ទាំងវៀត ណាម ក៏បាត់បង់ឱកាសរលប យកស្រុកខ្មែរ និង ស្រុកលាវ ដូចតែគ្នា។ គឺនៅក្នុងន័យនេះ ហើយ ដែលប្រទេសកម្ពុយនិស្តទាំងពីរ ពង្រឹងសាមគ្គីភាព និងគ្នា ជាបណ្តោះអាសន្នសិន។

តែនេះ គ្រាន់តែ ជាយុទ្ធសាស្ត្រ នយោបាយ របស់ លោក យ៉ង់យ៉េមីញ (Jiang Zemin) តែប៉ុណ្ណោះ។ សភាពការណ៍នៅប្រទេសកម្ពុជា អាច នឹងប្រែប្រួលនៅពេលមាន អ្នកដឹកនាំ ចិនថ្មីណាម្នាក់ ដែលយល់ឃើញថា ប្រទេសកម្ពុជាអាចនឹងធ្លាក់ទៅក្នុងដៃ អ្នកណា ផ្សេងៗ ទៀត បើ ពុំពង្រឹង ឥទ្ធិពល របស់គេ នៅ ឥណ្ឌូចិន ឲ្យបានឆាប់រហ័សទេនោះ។ អ្វីដែល ប្រទេសចិន រង់ចាំ គឺ ការធ្លាក់ចុះឥទ្ធិពល របស់ លោក ហ៊ុន សែន ដោយប្រការផ្សេងៗ ។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងឆាកនយោបាយ ខ្មែរមិនមែន មានតែអ្នកនយោបាយ ដែលផ្អែក វាសនារបស់ គេ តែទៅលើចិន ឬ វៀតណាម ប៉ុណ្ណោះទេ។ គឺនៅ ក្នុងន័យនេះហើយ ដែល លោក សម រង្ស៊ី ទិត៌ខំធ្វើសកម្មភាពនយោបាយ យ៉ាងមហាញ្ញក។ រីឯ ព្រះអង្គម្ចាស់រណឫទ្ធិវិញ ក៏ទិត៌ខំ រកច្រកចេញ ពីចិនដែរ ។ ប៉ុន្តែ គឺជាការមួយ ដ៏ពិបាក ហើយ អាចនឹង ត្រូវឆ្លងកាត់ផ្លូវមួយ ទៀតដែលគ្មានការរៀនចាត់ ។

ដូចយើងបានដឹងរួចមកហើយ មិនមែនតែបញ្ហាកូមិសាស្ត្រ-នយោបាយ ប៉ុណ្ណោះ ទេ ដែលបានជំរុញឲ្យមាន ព្រឹត្តិការណ៍ វ៉ែកកុងដាឆ្នាំ ១៩៩៧ ។ បញ្ហាដណ្តើមអំណាចគ្នា រវាង សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទាំងពីរ ក៏ ជាបញ្ហាសំខាន់ៗ ។ បញ្ហាកូមិសាស្ត្រ-នយោបាយ ជាបញ្ហាមូលដ្ឋាន រីឯ បញ្ហាដណ្តើមអំណាចគ្នា ក៏ជាបញ្ហាដែលចេញមកពីបញ្ហាកូមិសាស្ត្រ- នយោបាយនេះដែរ ។ មួយឆ្នាំមុនការបោះឆ្នោតនីតិកាលទី ២ គ្រោងរៀបចំនៅឆ្នាំ ១៩៩៤ គណបក្ស «ប្រជាជន» មានការប្រយុទ្ធគ្នា រវាង កងទ័ព «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» និង កងទ័ពដែលស្មោះត្រង់ និងគណបក្ស «ប្រជាជន» ពីថ្ងៃ ៥ កក្កដាមកទល់ នឹងថ្ងៃ ៧ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៩៧ នៅកណ្តាល ទីក្រុងភ្នំពេញ ក៏បានត្រូវអ្នកសង្កេតការណ៍ខ្លះ ពិពណ៌នាថា មានមូលហេតុ មកពីការប្រយុទ្ធ នេះដែរ ។ ក៏ប៉ុន្តែ នៅពេលនោះ លោក សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី២ ហ៊ុន សែនបានចោទ ព្រះអង្គម្ចាស់រណឫទ្ធិ ប្រធាន នៃ គណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» ថា បានប្រើកម្លាំងខ្មែរក្រហម វាយ លំហែលកចេញពីរាជរដ្ឋាភិបាល។ រីឯ ព្រះអង្គម្ចាស់រណឫទ្ធិវិញ ដែលនៅពេលមុន ព្រឹត្តិការណ៍ នេះ បានធ្វើការចោទ ជាមួយ ខៀវ សំផន ទ្រង់បានអះអាងថា : លោក ហ៊ុន សែន ក៏បានធ្វើការចោទជាមួយ អៀង សារី ឧរ ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណឫទ្ធិ ទ្រង់បានកូស

បញ្ជាក់បន្ថែមទៀតថា ការសុំចុះចូល នៃ ពួកខ្មែរក្រហម មិនមែន ជាជោគជ័យ របស់ គណបក្សណាមួយទេ តែជាជោគជ័យ របស់រដ្ឋាភិបាល ខ្មែរទាំងមូល។ សំនួរដែលគេចោទ សួរនៅពេលនោះ គឺថា តើការប្រយុទ្ធគ្នា នាថ្ងៃ ៥ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៧៧ បណ្តាលមក ពី មូលហេតុអ្វីវិញ ក្រៅពី ការដណ្តើមអំណាចគ្នា ជាប្រពៃណីនោះ? មតិខ្លះយល់ថា ជាការ ពិតហើយ ដែលថា ក្រោយសន្និសីទអន្តរជាតិ ទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៨៩ និង កិច្ចព្រមព្រៀង ទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៩១ ប្រទេសដែលបានគាំទ្របដិបក្ខ ទាំងសន្តិសុខ បាន ដកខ្លួនចេញ អស់ ពីអធិការណ៍ខ្មែរ ក៏ប៉ុន្តែ ដោយ ការបង្រួបបង្រួមជាតិឡើងវិញ ដោយពុំយកការ បោះឆ្នោតជាធំ ពុំបានទទួលជោគជ័យ ដូច ការគ្រាន់ទុក របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលចង់ផ្តល់ជ័យជំនះ ទៅឲ្យ តែក្រុមកុម្មុយនិស្ត ដូចគ្នា / ការវិវាទគ្នាឡើងវិញ តាមបែបទ មុនឆ្នាំ ១៩៩៣ ក៏ ចេះតែបន្តទៅទៀត ។ នៅពេលដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលបាន ត្រូវគេចាត់ទុក ថាជា «បិតា នៃ ឯករាជ្យជាតិ» សព្វព្រះទ័យ ចរចាជាមួយ លោក ហ៊ុន សែន មុនកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៩១ ព្រះអង្គទ្រង់ឈ្លនិយល់ថា ព្រះអង្គ អាចមានឥទ្ធិពល ទៅលើ លោកហ៊ុន សែន។ ប៉ុន្តែ តាមការពិត លោក ហ៊ុន សែន ដែល មានប្រៀបផ្នែកយោធា និង ផ្នែករដ្ឋបាលទៅលើ ចលនាប្រឆាំង នឹង វៀតណាម នៅពេល នោះ ចង់ប្រើឥទ្ធិពលរបស់ សម្តេច សីហនុ ទៅវិញទេ គឺ ដើម្បីធ្វើការគាបសង្កត់ ទៅលើ ក្រុមខ្មែរដែលគ្មានប្រវត្តិ តស៊ូជាមួយពួកកុម្មុយនិស្ត ប៉ុន្តែ ដែលត្រូវមក កាន់កាប់វាសនា ប្រទេសកម្ពុជាឡើងវិញ បន្ទាប់ពីអំពើវិនាសកម្ម ដែលពួកខ្មែរកុម្មុយនិស្ត បានធ្វើទៅលើ ប្រទេស និង ទៅលើប្រជាជនខ្មែរ។ គណបក្ស «ប្រជាជន» បានជួយរំដោះប្រជាជនខ្មែរ ពី របប ប៉ុល ពត ក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែ ការពិត គឺមកពី ប្រទេសវៀតណាម និង សហភាព សូវៀតវាយលំ របប ប៉ុលពត ដែលមាន ប្រទេសចិន នៅពីក្រោយ តែប៉ុណ្ណោះ។ ពេល វៀតណាម ដកកងទ័ពចេញពីស្រុកខ្មែរ ហើយនៅពេលដែលសហភាពសូវៀត រលំរលាយ ទៅ លោក ហ៊ុន សែន នៅតែកាន់កាប់ ទីក្រុងភ្នំពេញ ដែល ព្រោះ កងទ័ពរំដោះ ពុំមានប្រៀប អ្វីប៉ុន្មាន ទៅលើ របបទីក្រុង ភ្នំពេញ ដែលត្រៀមលក្ខណៈជាស្រេច ដើម្បី រក្សាអំណាច របស់គេជាទី ក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ។ និយាយមួយបែបទៀត កិច្ចព្រម

ព្រៀង សន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីស គ្រាន់តែបាន បញ្ចូល មកក្នុង របប ហ៊ុន សែន នូវ វាជន នយោបាយ ដែលធ្វើសង្គ្រាមប្រឆាំងគ្នានៅក្នុងបរិបទ នៃ ទំនាស់ រវាង បដិបក្ខ កុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរ តែប៉ុណ្ណោះ ព្រោះ ប្រទេសមហាអំណាច គេនាំគ្នា ផ្អាកសង្គ្រាមអស់ទៅ បន្ទាប់ពី សហភាព សូវៀត បែកខ្ចាត់ខ្ចាយ ។ អ្នកដែលបានចំណេញ ក្នុងការអនុវត្តន៍ កិច្ចព្រម ព្រៀងសន្តិភាព មិនមែន ចលនារំដោះទេ តែគឺរបបដែលវៀតណាម និងសហភាព សូវៀត បានពង្រឹងជាស្រេចមុន នឹងដំបាច់ទៅ ។ រីឯអ្នកខាតច្រើនជាងគេ គឺ អ្នកប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយមដែល ក្រោយមក បានត្រូវគេគាបសង្កត់ សឹងតែងើបមុខមិនរួច ។ ចំពោះអ្នក រាជានិយម ក៏មិនបានចំណេញប៉ុន្មានដែរ ព្រោះ ទាំងសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទាំង ព្រះអង្គ ម្ចាស់នរោត្តម រណប្បទិ ដណ្តើមយកអំណាច ពីគណបក្ស «ប្រជាជន» មិនបានដែរ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី «សង្គ្រាមត្រជាក់» រវាងប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរ នៅក្នុងរចនាសម្ព័ន្ធ នយោបាយខ្មែរ នៅមិនទាន់ចប់សព្វគ្រប់ នៅឡើយទេ ។

សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលសាកល្បងបង្រួបបង្រួម ក្រុម កុម្មុយនិស្តខ្មែរទាំងពីរ ពុំបានទទួលជោគជ័យទេ ព្រោះព្រះអង្គមិនមែនជា អាជ្ញា កណ្តាល ។ ព្រះអង្គជាកូនអ្នករបស់ចិន ដូចនេះ ពុំអាចអូសទាញ លោក ហ៊ុន សែនដែលជាកូនអ្នក របស់ វៀតណាមបានទេ ។ ទោះបីព្រះអង្គ ផ្លាស់ទីតាំង ជាច្រើនដងក្តី ក៏ព្រះអង្គ មិនអាច បោះបង់ចិនចោលបានឡើយ។ ប្រទេសវៀតណាម ដកកងទ័ពរបស់គេចេញពីកម្ពុជា ក៏ពិត មែន ប៉ុន្តែ គេ ក៏មិនណោយ ឲ្យក្រុមខ្មែរ ដែលចិនគាំទ្រ ពង្រឹងកម្លាំង និងឥទ្ធិពលរបស់ខ្លួន នៅកម្ពុជា បានឡើយ។ ពីឆ្នាំ ១៩៩១ ដល់ឆ្នាំ ១៩៩៣ ហើយពី ឆ្នាំ ១៩៩៣ ដល់ឆ្នាំ ១៩៩៧ នោះ លោក ហ៊ុន សែន ដែលជាមនុស្សខ្លាំង នៃ របបរាជានិយម អាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ថ្មី និង ជាមនុស្សខ្លាំង នៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» មិនត្រឹមតែ រក្សាយុទ្ធសាស្ត្រ ថ្ងៃ ៧ មករាហួតប៉ុណ្ណោះទេ គឺ ថែមទាំង បំបែក កម្លាំងពួកខ្មែរក្រហមជាពីរ បានទៀតផង មុន នឹង ចលនា ខ្មែរក្រហម ខាងចិននេះ ត្រូវបាក់បែកខ្ចាត់ខ្ចាយគ្នាអស់ នៅចន្លោះ ថ្ងៃ ៥ និង ថ្ងៃ ១៣ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៩៨ គឺ ជាដំណើរការក្រោយពេលដែល ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ វិល ត្រឡប់មក កម្ពុជាវិញ ហើយ ពីរខែក្រោយមកណាស់ របស់ ប៉ុល ពត ។ នៅចន្លោះថ្ងៃ

៥ និង ថ្ងៃ ១៣ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៩៨ នោះ កងទ័ព និង កម្លាំងបាល ឈាបាយ ខ្មែរក្រហម ចំនួន ៤ ពាន់នាក់ បានសុំចុះចូលរាជរដ្ឋាភិបាល។ ព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃ ៥ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៩៧ ក៏ ស្ថិតនៅក្នុងបរិបទ នៃការប្រជែងកម្លាំង រវាង គូបដឹកនាំ ភូមិសាស្ត្រ-ឈាបាយ ខាងលើ នេះដែរ។ គឺជាការបាត់បង់កម្លាំងមួយដ៏ធំ ដែលធ្វើឲ្យបណ្តាប្រទេសបាត់ដោយឥតខ្ចីត្រូវបាន សន្តិភាពជ័យជំនះ ១៩៩១ មិនអាចទទួលយកបានឡើយ ។

ការគាបសង្កត់ របស់ សហគមន៍ អន្តរជាតិ

ទៅលើ លោក ហ៊ុន សែន ក្រោយ

ព្រឹត្តិការណ៍ ថ្ងៃ ៥ កក្កដា ១៩៩៧

La pression de la Communauté
internationale après l'événement
du 5 juillet 1997

ក្រោយព្រឹត្តិការណ៍ថ្ងៃ ៥ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៩៧ សហគមន៍អន្តរជាតិ ធ្វើការគាបសង្កត់ យ៉ាងខ្លាំងទៅលើលោក ហ៊ុន សែន ។ ការប្រយុទ្ធគ្នា រវាងកងទ័ព សហគមន៍អន្តរជាតិ បដិ បក្ខទាំងពីរ នៃ រាជរដ្ឋាភិបាល នៅកណ្តាលទីក្រុងភ្នំពេញ និង នា អូរ ស្មាច់ បានបណ្តាល ឲ្យប្រជាជនខ្មែរ ម្រាណ ២ ម៉ឺន ៥ ពាន់នាក់ នាំគ្នាតាំងទៅជ្រកកោន នៅ ត្រាត គឺ ខេត្តមួយ ស្ថិតនៅ ខាងត្បូងប្រទេសថៃ ហើយ ជាង ២ ម៉ឺននាក់ទៀត ច្រាលទៅដល់ជុំវិញស្រុក ។ នៅ ថ្ងៃ ២៦ សីហា ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ បាន យាងពី ប៉េកាំងមកស្រុក ខ្មែរវិញ ប៉ុន្តែព្រះអង្គទ្រង់ទៅគង់នៅវិទ្យាស្ថានសៀមរាប ដោយមិនឆ្លងកាត់ទីក្រុងភ្នំពេញទេ ។ នៅសៀមរាប ព្រះអង្គទ្រង់ទទួល ការចូលគាល់ របស់ លោក ហ៊ុន សែន និង លោក អ៊ីន ហ្វិត ដែលជា សហនាយករដ្ឋមន្ត្រីថ្មី ជំនួស ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធ ដោយលោក ហ៊ុន

សែន ពុំព្រមផ្សះផ្សាវិញ ជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ្ធ ព្រះអង្គ ក៏ទ្រង់តែងតាំង អ្នកទាំង ពីរនាក់នេះ ឲ្យតំណាងប្រទេសកម្ពុជា នៅអង្គការ សហប្រជាជាតិ។ ប៉ុន្តែនៅថ្ងៃ ១៩ កញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៩៧ ដដែលនោះ គណកម្មការត្រួតពិនិត្យ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ដែលមាន អ្នកតំណាងសហរដ្ឋអាមេរិក អ្នកតំណាងប្រទេសចិន និង អ្នកតំណាង ប្រទេសរុស្ស៊ី ជា សមាសភាព បានសម្រេចដាក់អាសនៈ ប្រទេសកម្ពុជា នៅអង្គការ សហប្រជាជាតិឲ្យស្ថិត នៅទំនេរ ដូច្នេះវិញ។ សូមកត់សំគាល់បន្ថែមថា មួយថ្ងៃមុន សេចក្តីសម្រេចនេះ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ភ្នាក់ងារនគរបាល ខ្មែរចំនួនជាង ១០០ នាក់ ដែលមានទីតាំងការ ទៅខាងព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ្ធបាត់ខ្លួនកម្រិតមួយ ហើយ ៤ ថ្ងៃ មុនការសម្រេច នោះ គឺ នៅ ថ្ងៃ ១៦ កញ្ញា រដ្ឋសភាពុំព្រមអនុម័ត គម្រោងរៀបចំ គណនីរដ្ឋមន្ត្រីថ្មី ដែល លោក ហ៊ុន សែន បានស្នើឡើងនោះទេ ។ គឺជា វិធានការមួយ របស់ លោក ហ៊ុន សែន ដែលមានគោលដៅ ជម្រុះបក្សពួកព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធ ចេញពីរដ្ឋាភិបាល។ មានតែ អ្នក តំណាងរាស្ត្រចំនួន ៦៧ រូបប៉ុណ្ណោះដែលបានបោះឆ្នោត យល់ព្រម ។ បើគិតតាមចំនួន ជាក់ហ៊ុត នៃអ្នកតំណាងរាស្ត្រដែល ចូលរួមអង្គប្រជុំ ដើម្បី អាចបើកអង្គប្រជុំបាន (ចំនួន ២ ភាគ ៣) គឺ ឃើញថាខ្លះ ១៣ សំឡេងទៀត ។ នៅពេលនោះ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន និង លោក ប្រធានរដ្ឋសភា ជា ស៊ុម បានប្រជុំគ្នា ដើម្បីពិនិត្យមើល ស្ថានភាពរាជ ព្រះ ម្ចាស់នេះ រដ្ឋសភា ប្រកាន់ជំហរមួយដ៏រឹង មិនធ្លាប់ដែលមានសោះ ពីពេលមុន ។

នៅទីបំផុត គេបានសម្រេចបោះឆ្នោត ផ្តល់ការទុកចិត្ត ទៅឲ្យ លោក អ៊ីន ហ្វិត និង ការដកអត់យ៉ាងស្មើ ពី ព្រះអង្គម្ចាស់នៃ នរោត្តម រណប្បទិ្ធ ដោយ វិធីលើកដៃ ។ ទោះ ជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏អង្គការ មូលនិធិ រូបិយវត្ថុ អន្តរជាតិ (FMI) និង ធនាគារពិភព លោក (Banque mondiale) បាន សម្រេចលុបចោល ឬ ពន្យារពេល កម្មវិធី ផ្តល់ជំនួយ ចំនួន ១២០ លាន ដុល្លារ ទៅឲ្យកម្ពុជាដែរ។ មួយវិញទៀត អង្គការ ហិរញ្ញវត្ថុ អន្តរជាតិ ទាំងពីរនេះ មានការបារម្ភខ្លាចក្រែងមាន ការកំហែងប្រាក់ ដែលបានមក ពីការលក់ព្រៃ ឈើផងទៀត។ រីឯ គម្រោងការ ឲ្យប្រទេសកម្ពុជា ខ្ចីប្រាក់ សម្រាប់រៀបចំហេដ្ឋារចនា សម្ព័ន្ធ ក៏ត្រូវទុកចោលសិនដែរ ។ បទប្បញ្ញត្តិ ការចាត់វិធានការនេះ របស់អង្គការ មូលនិធិ

រូបិយវត្ថុ អន្តរជាតិ និង ធនាគារ ពិភពលោក ប្រទេសកម្ពុជាទាំងមូល មានការតក់ស្លុត យ៉ាងខ្លាំង។ ចំពោះលោក ហ៊ុន សែន វិញ បញ្ហាចំពោះមុខ ដែលលោកបោះចោលជាងគេ គឺការ បោះឆ្នោតសក្តានុ ១៩៩៨ ព្រោះពេលវេលាកាន់តែខិតជិតមកដល់ ។ នៅក្នុងសន្និសីទមួយ នា ថ្ងៃ ២៤ កញ្ញានៅទីក្រុងប៉ារីស លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីខ្មែរ ហ៊ុន សែន បានព្រមានដល់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ អំពី ការដែល អង្គការ អន្តរជាតិនេះ អាច នឹងប្រើតួនាទី របស់គេ នៅក្នុងការបោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៩៨ ។ លោក ហ៊ុន សែន បានចោទសួរថា តើ អង្គការសហ ប្រជាជាតិ បំពេញតួនាទី របស់គេ តាមបែបណាដែរ បើអាសនៈកម្ពុជា នៅអង្គការ សហ ប្រជាជាតិនៅទំនេរដូច្នេះនោះ ? ការគាបសង្កត់ របស់ សហគមន៍ អន្តរជាតិ មានជាច្រើន ទៀត តាមរូបភាពផ្សេងៗ ។

ការរៀបជើងព្រល

បោះឆ្នោត សភា សម្រាប់ នីតិកាលទី ២

Préparation des législatives pour
la 2ème législature

ការប្រយុទ្ធគ្នា រវាង គណបក្សរាជានិយម «ហ៊ុនស៊ីនប៉ែច» និង គណ បក្ស «ប្រជាជន» គោលគឺ អតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរ នៅឆ្នាំ ១៩៩៧ បាន ស ឲ្យឃើញថា ការប្រជែងកម្លាំងគ្នា រវាង ក្រុមបដិបក្ខទាំងពីរ គ្មានចាញ់ គ្មាន ឈ្នះ ប៉ុន្តែតែលោក ហ៊ុន សែន បានសម្រេចធ្វើឲ្យព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូទិ៍ ចាកចេញពីប្រទេសក៏ដោយ ។ នៅទីបំផុត ដោយមាន ការគាបសង្កត់ ពីអន្តរជាតិ និង ពី បណ្តាប្រទេស នៅក្នុងតំបន់ ហើយ ជាពិសេស ពីអង្គការ ហិរញ្ញវត្ថុអន្តរជាតិ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណបូទិ៍ បានវិលត្រឡប់ មកក្នុងឆាក នយោបាយវិញ។ ជាការពិតហើយដែលថា គណបក្ស «ប្រជាជន» នៅតែក្តាប់ ប្រទេសកម្ពុជា បន្តមកទៀត ប៉ុន្តែបើគ្មានការទទួលស្គាល់និងជំនួយប្រាក់កាស ពីសហគមន៍

អន្តរជាតិទេ លោក ហ៊ុន សែន ក៏ពុំអាចធ្វើអ្វីតែម្នាក់ឯងបានដែរ។ ម្យ៉ាងទៀត ការប៉ះពាល់ ដល់ របបប្រជាធិបតេយ្យ សេរីភូមិបក្ស ដែលមានចែងយ៉ាងច្បាស់ ក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៩៣ ក៏ នឹងអាចធ្វើឲ្យស្ថានភាពនៅក្នុង ប្រទេសកម្ពុជា ក្រឡាប់បាក់ដែរ ដោយហេតុថា រដ្ឋធម្មនុញ្ញនោះ ជាការធា ធានាមួយ ដ៏ធំសម្រាប់ឲ្យប្រទេសកម្ពុជា អាចមាន ទំនាក់ទំនង ល្អ ត្រឹមត្រូវ ជាមួយ សហគមន៍ អន្តរជាតិ ។ ពិតមែនតែ រដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះ បានត្រូវរំលោភ ជា បន្តបន្ទាប់ ក៏អង្គការ សហប្រជាជាតិសុខចិត្តបិទភ្នែកសិនដែរ ព្រោះតែប្រទេសធំៗដែល ជាប់ពាក់ព័ន្ធ ក្នុងវិបត្តិខ្មែរ ប្រញាប់ដកខ្លួនគេ ចេញពីអធិការណ៍នេះ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ការរំលោភជាញឹកញាប់ពេក ក៏អាចច នឹងបណ្តាលឲ្យប្រទេសប្រាក់ ក្នុងវិបត្តិចាស់ សាជាថ្មី ទៀតដែរ។ គេសន្តិសញ្ញាថា ការប្រជែងកម្លាំងនៅក្នុងតំបន់ ជាកត្តាមួយ ដែលអាចជំរុញ ឲ្យប្រទេសកម្ពុជា ធ្លាក់ ទៅក្នុងភាពច្របូកច្របល់ អនាធិបតេយ្យ ឬ ក៏របបផ្តាច់ការ តែម្តង ក៏អាចថាបាន។ ប្រការដែលគួរឲ្យកត់សំគាល់ គឺថា ការផ្សះផ្សារវាង ភាគីបដិបក្ខនានា បាន ទទួលបរាជ័យទាំងស្រុង ព្រោះតែគេពុំព្រមយក ការបោះឆ្នោត ធ្វើជាមូលដ្ឋាន នៃ ការដោះ ស្រាយបញ្ហា។ គណបក្ស «ប្រជាជន» ពុំព្រមដកថយ ពីអំណាច ជាដាច់ខាត ទោះនៅ ក្នុងករណីណាក៏ដោយ គឺ ទោះជាទទួលបរាជ័យ នៅក្នុងការបោះឆ្នោតក្តី ។ បើពិនិត្យមើល យុទ្ធសាស្ត្រ នយោបាយ របស់ គណបក្ស «ប្រជាជន» គេសន្តិសញ្ញាថា គណបក្សនេះ គោរពច្បាប់ពាក់កណ្តាល មិនគោរពពាក់កណ្តាល ជាហេតុ ធ្វើឲ្យមាន ការពិបាកចាប់ថ្នាក់ ពន់ពេកក្រៃ ជា ពិសេស នៅក្នុងប្រទេសមួយ ដែលវប្បធម៌ និទណ្ឌភាព បានយកឈ្នះទៅ លើ គោលការណ៍ នីតិរដ្ឋបាល ។

ទោះជា គោរពច្បាប់ ឬមិនគោរពក្តី ការបោះឆ្នោតសភា នៅតែស្ថិត នៅជាច្រក តែមួយ សម្រាប់ ឲ្យគណបក្សទាំងពីរនេះ គត់រាំងគ្នាបន្ត ទៅទៀត ។ បើបោះបង់ចោល ខួវ គោលការណ៍នេះ ក៏ឃើញថា គ្មានគណបក្ស ណាមួយ អាចយកចំណេញ បានទេ។ ម្យ៉ាងទៀត បើគេចេញមុខ ប្រយុទ្ធគ្នា តាមផ្លូវ អាវុធ ក៏បានត្រឹមខាត ទាំងចុង ទាំងដើម តែប៉ុណ្ណោះ ព្រោះគ្មានប្រទេស ជា មិត្តភាព គេហ៊ានរំលោភ គោលការណ៍ សន្តិសីទ អន្តរជាតិ ទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៨៩ និង កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៩១

ឡើយ ។ គឺនៅ ក្នុងន័យនេះហើយ ដែលគណបក្សរាជានិយម «ហ្មុនស៊ីប៉េច» បានចង
សម្ព័ន្ធភាព ជាមួយ គណបក្ស «ជាតិខ្មែរ» របស់ លោក សម រង្ស៊ី និង គណបក្ស «ប្រជា
ធិបតេយ្យសេរីនិយម ពុទ្ធសាសនា» របស់លោក ស៊ីន សាន ។ រីឯគណបក្ស «ប្រជាជន»
គេ ក៏ចងសម្ព័ន្ធភាពជាមួយក្រុមមួយទៀត របស់ គណបក្សច្រើនក្រោយនេះដែរ គឺ ក្រុម
ដែលដឹកនាំដោយលោក អៀង មូលី។ ដើម្បីយកសំឡេងឲ្យបានច្រើនថែម ទៀត គណបក្ស
«ប្រជាជន» បានចងសម្ព័ន្ធ ភាពជាមួយគណបក្ស «មូលីណាកា»^{៤៣} និង គណបក្សចំនួន
៨ ទៀត ដែល កាលពីនីតិកាល ទី ១ គ្មាន អ្នកតំណាង នៅក្នុងរដ្ឋសភា ។ គណបក្ស ២
ក្នុង ចំណោមគណបក្ស ទាំង ៨ នោះ មាននិន្ទាការ សាធារណរដ្ឋនិយម។ នៅពេល នោះ
ព្រោះតែមានចរន្ត អ្នកសាធារណរដ្ឋនិយម នៅក្នុងសម្ព័ន្ធភាព របស់ គណបក្ស «ប្រជាជន»
ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានគំរាមថា នឹង ដាក់រាជ្យតែម្តង ។

ទីអវសាន នៃ ចលនា ខ្មែរក្រហម

នៅឆ្នាំ ១៩៩៧-១៩៩៨

La fin du Mouvement khmer rouge
en 1997 – 1998

មុនការបោះឆ្នោតសភា នីតិកាលទី ២ ដែលគ្រោងធ្វើនៅថ្ងៃ ២៦ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៩៨
មានព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់ ៣ គួរឲ្យកត់សំគាល់។ ព្រឹត្តិការណ៍ទី ១ គឺ ការវាយកំទេចមូលដ្ឋាន
ពួកខ្មែរក្រហម នៅអន្លង់វែង ដោយរាជរដ្ឋាភិបាល និងកម្លាំងកងទ័ព របស់ អៀង សារី
រួមគ្នា។ ព្រឹត្តិការណ៍ ទី ២ គឺ មរណភាព របស់ ប៉ុល ពត នៅថ្ងៃ ១៥ មេសា ឆ្នាំ ១៩៩៨
ហើយ ព្រឹត្តិការណ៍ ទី ៣ គឺ ការរំលាយមកស្រុកខ្មែរវិញ របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ

^{៤៣} MOULINAKA : ចលនា រំដោះជាតិ ខ្មែរ ។

នៅថ្ងៃ ៣០ មិនា បន្ទាប់ពីបានត្រូវវិនិច្ឆ័យសង្គ្រាម អស់រយៈពេល ជិតមួយឆ្នាំ ។ មួយឆ្នាំមុន
មរណភាព របស់ ប៉ុល ពត គឺ នៅ ឆ្នាំ ១៩៩៧ ពួកមេដឹកនាំខ្មែរក្រហម បែក បាក់គ្នាអស់
ហើយចលនាខ្មែរក្រហម ទាំងមូលស្ថិតនៅក្នុងភាពច្របូកច្របល់ មួយដែលបញ្ជាក់ថា ចល
នាកុម្មុយនិស្តខ្មែរ ដ៏ល្បីល្បាញនេះ បានឈានមកដល់ ទីអវសាន ។

ដូចយើងបានដឹង ខ្លះៗ រួចមកហើយ នៅខែសីហាឆ្នាំ ១៩៩៦ អៀង សារី
ដែលជាមេខ្មែរក្រហម លំដាប់ថ្នាក់ ទី ២ បន្ទាប់ពី ប៉ុល ពត ហៅ «បដិទី ១» ហើយដែល
បានធ្វើបដិវត្តន៍ ជាមួយគ្នា ស្ទឹង កន្លះសតវត្ស មកហើយ បានផ្តាច់ខ្លួន ចេញពី ប៉ុល ពត
ហើយ មកចងសម្ព័ន្ធភាពជាមួយលោក ហ៊ុន សែន វាយកំទេចពួក ប៉ុល ពត នៅអន្លង់វែង
បែកបាក់ខ្ចាត់ខ្ចាយអស់ ។ មុននឹងត្រូវរំលាយបាត់ទៅ ក្រុមខ្មែរក្រហមនៅអន្លង់វែង មាន
ការប្រះនាផ្ទៃ ក្នុងមួយដ៏ធំ រួចស្រេចទៅហើយ។ នៅខែមិថុនា ឆ្នាំ ១៩៩៧ មេដឹកនាំ
ខ្មែរក្រហម ២ នាក់ នៅអន្លង់វែង គឺ សុន សេន និង តាម៉ុក បានត្រូវក្រុមគ្រួសារ និង
បក្សពួក របស់គេ ដែលបានរត់ ទៅចូលក្នុងជួរ រាជរដ្ឋាភិបាលបញ្ចុះបញ្ចូល ឲ្យសុំចុះចូល
រាជរដ្ឋាភិបាល ដូចពួកគេដែរ។ ដោយបានដឹងអំពីរឿងនេះ ប៉ុល ពត ក៏បញ្ជា ឲ្យគេសម្លាប់
សុន សេន ដែលជា មេបញ្ជាការ កងទ័ពរបស់ខ្លួន ព្រមទាំងក្រុមគ្រួសារទាំងអស់ របស់
សុន សេន ចំនួន ១១ នាក់ ។ ប៉ុន្តែ បន្ទាប់ពី បានសម្លាប់ សុន សេន និង ក្រុមគ្រួសារ
របស់គេរួចមក ប៉ុល ពត និង ក្រុមដែលស្មោះត្រង់ នឹង ប៉ុល ពត បានត្រូវ តាម៉ុក យក
ទៅដាក់ឃុំឃាំង រួចយក ប៉ុល ពត ទៅកាត់ទោសនៅ ខែកក្កដា ឆ្នាំ១៩៩៧ ។ នៅពេល
នោះ តាម៉ុក ដែលជាមេខ្មែរក្រហមម្នាក់ល្បីល្បាញ ខាងការប្រព្រឹត្តិ អំពើកាចសាហាវព្រៃ
ផ្សែ ក៏ ចាប់ផ្តើមកាន់កាប់មូលដ្ឋាន អន្លង់វែង តែម្នាក់ឯង ។ អ្នកណា ក៏ ខ្លាចតាម៉ុកនេះដែរ
ព្រោះឲ្យតែអ្នកណា ធ្វើឲ្យគាត់ទាស់ចិត្ត គាត់យកទៅធ្វើទារុណកម្ម រួចសម្លាប់ចោល ដោយ
ឥតអាសូរ។ ដោយទ្រាំមិនបាន ពួកខ្មែរក្រហម ក៏នាំគ្នា បះបោរប្រឆាំង ហើយ រត់ចូលរាជ
រដ្ឋាភិបាលតែម្តង។ នៅទីបំផុត តាម៉ុកបានត្រូវរាជរដ្ឋាភិបាល ចាប់ខ្លួនបាន។ មុន នឹង ឈាន
មកដល់ការ រំលំរលាយនៅឆ្នាំ ១៩៩៨ ចលនា ខ្មែរក្រហម បានឆ្លងកាត់ ដំណាក់ករ ជា

ច្រើន។ កាលដើមឡើយ គឺជាចលនា របស់ខ្មែរ កុម្មុយនិស្តមួយក្រុម ដែលបានកកើតឡើង ដោយសារការឧបត្ថម្ភ របស់ បក្សកុម្មុយនិស្ត វៀតណាម ។

នៅក្នុងជំពូក ជាបន្តបន្ទាប់ទៅនេះ ខ្ញុំ សូមលើកឡើង អំពី ប្រវត្តិ ពិស្តារ នៃចលនា ខ្មែរ ក្រហមនេះ ដើម្បីរក្សាទុក ជាឯកសារ គរៀងទៅ ។

ប្រវត្តិ នៃ ចលនាខ្មែរក្រហម

ពីឆ្នាំ ១៩៥៣ ដល់ឆ្នាំ ១៩៧៨

Le Mouvement khmer rouge
de 1953 à 1998

នៅឆ្នាំ ១៩៥៣ នៅពេលដែល សាឡុត សរ ហៅ ប៉ុល ពត ត្រឡប់ មកពី ស្រុកបារាំងវិញ គេបានចូលទៅបម្រើ ចលនា កុម្មុយនិស្តខ្មែរមួយក្រុម តាមរយៈ ចលនា កុម្មុយនិស្តវៀតណាម។ កាលដើមឡើយ ចលនា កុម្មុយនិស្តខ្មែរនោះ ដែលបានត្រូវបង្កើត ឡើងដោយ ចលនា យួនវៀតមិញ មានឈ្មោះថា «បក្សប្រជាជនបដិវត្ត កម្ពុជា»^{៤៤} ដោយ មាន ស៊ីន ដ៏ក មិញ ជាប្រធាន និង ទូ សាមុត ជាអនុប្រធាន ។ នៅបណ្តាឆ្នាំ ៥០-៦០ ចលនានោះ ពុំសូវមានសកម្មភាពអ្វី គួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍ប៉ុន្មានទេ ប៉ុន្តែក្រោយមក ដោយ មាននិស្សិត បញ្ញវន្តជាច្រើន ចូលរួមចំណែក ក្រុមខ្មែរកុម្មុយនិស្តនោះ ក៏ មានសកម្មភាព នៅក្នុងទំហំ នយោបាយមួយ ដ៏ធំ ។ និស្សិតខ្មែរនៅស្រុកបារាំង ដែលមានសញ្ញាបត្រ ធំៗ បានប្រែក្លាយ ចលនានោះ ឲ្យទៅជា ចលនា នយោបាយមួយ ដែលធ្វើឲ្យ ស្តេច នរោត្តម

^{៤៤} ការកំណត់ថ្ងៃកំណើត បក្សនេះ ពោលគឺថ្ងៃ បើកមហាសន្និបាត ទី ១ មាន ការខ្វែង គំនិតគ្នា នៅក្នុងរដ្ឋ ជនកុម្មុយនិស្តខ្មែរ។ ខ្លះថាថ្ងៃ ១៩ កុម្ភៈ ១៩៥១ ខ្លះថា ថ្ងៃ ២៨ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៥១ ខ្លះទៀតថា ថ្ងៃ ៣០ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៥១ ។

សីហនុ មានកង្វល់ យ៉ាងខ្លាំង ។ នៅ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៦២ ស្រាប់តែ ទូ សាមុត ត្រូវបាន ខ្លួននៅក្នុងភាពដ៏អាថ៌កំបាំង ។ ខ្លះថាត្រូវ ប៉ុលស របស់ ស្តេច សីហនុ ចាប់ ប៉ុន្តែ ឯកសារ ខ្លះធ្វើការសន្និដ្ឋានថា បានត្រូវ ប៉ុល ពត សម្លាប់ ចោលតែម្តង ។ រីឯមូលហេតុដែលគេ បានយកមកសំអាង គឺ ការរើកំរើក ជនកុម្មុយនិស្តខ្មែរ និង យួន។ យោងទៅតាម និក្ខេប បទនេះ ប៉ុល ពត ប្រហែលជាសម្លាប់ ទូ សាមុត ព្រោះតែ ទូ សាមុត មានជំនឿទៅលើ ការដឹកនាំ របស់ វៀតណាម។ ប៉ុល ពត និងក្រុម របស់គេ ស្តាប់វៀតណាមណាស់ ហើយ ប៉ុល ពត ខ្លួនឯង ចង់ក្លាយខ្លួនទៅ ជាមេដឹកនាំ បដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្តខ្មែរ ដាច់ខ្សែចេញ ពីវៀតណាមតែម្តង។ សូមកត់សំគាល់ថា នៅឆ្នាំ ១៩៦០ «បក្សប្រជាជន បដិវត្ត កម្ពុជា» (P.P.R.K.) បានប្រែឈ្មោះមកជា «បក្សពលករកម្ពុជា» (P.T.K.) ហើយក្រោយមកទៀត គឺ នៅខែកញ្ញាឆ្នាំ ១៩៦៦ បានប្រែឈ្មោះពី «បក្សពលករ កម្ពុជា» មកជា «បក្សកុម្មុយនិស្ត កម្ពុជា» (P.C.K.) តែម្តង។ អ្វីដែលគេបានដឹងច្បាស់ គឺនៅពេលដែល ប៉ុល ពត សម្រេច ប្តូរឈ្មោះពី «បក្សពលករកម្ពុជា» មកជា «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» ប៉ុល ពត បានសម្រេច ចូលក្នុង ចលនា កុម្មុយនិស្ត របស់ ចិន ដែលប្រឆាំង នឹង ចលនា កុម្មុយនិស្តវៀតណាម ព្រោះតែ វៀតណាម យក សហភាព សូវៀត ជាបង្អែក។ ទំនាស់ រវាង បដិវត្តន៍កុម្មុយនិស្ត ទាំង ២ នេះ មានទំហំធំណាស់ បន្ទាប់ពីចិន ទាសនិង សហភាព សូវៀត តាំងពី ឆ្នាំ ១៩៤៩ មក។ នៅខែមេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ ពួកកុម្មុយនិស្តខ្មែរ មហាជាតិនិយម ទាំងនេះ ដែល បានត្រូវសម្តេច នរោត្តម សីហនុឲ្យឈ្មោះថា «ខ្មែរក្រហម» បានវាយលំរបប «សាធារណ រដ្ឋខ្មែរ» របស់ ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ និង សិរិមតៈ ហើយ ឡើងកាន់អំណាច គ្រប់ គ្រងស្រុកខ្មែរអស់រយៈពេលជាង ៣ ឆ្នាំ ។ នៅក្រោមរបបនេះ ដែលអ្នកដឹកនាំ ទាស់ ទែនគ្នា ព្រោះតែការបែងចែក រវាង អ្នកមានទិដ្ឋភាព ទៅទាំងចិន និង អ្នកមានទិដ្ឋភាព ទៅទាំងវៀតណាម ប្រជាជនខ្មែរជិត ២ លាននាក់ បានត្រូវពួកនេះ ធ្វើទារុណកម្ម យ៉ាង ព្រៃផ្សៃហួត ដល់បាត់បង់ជីវិត។ នៅខែ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ កងទ័ព វៀតណាម បានចូលមក លុកលុយស្រុកខ្មែរ ហើយវាយលំរបប ប៉ុល ពត ចោលបាត់ទៅ ។ កងទ័ព ខ្មែរក្រហម ក្រោមបញ្ជាការ របស់ ប៉ុល ពត បានប្តូរប្តូរម្នា ជា ចលនា រំដោះ ប្រទេសកម្ពុជា ពីការ

ត្រួតត្រា របស់ វៀតណាម ហើយក្រោយអន្តរាគមន៍ របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅឆ្នាំ ១៩៩២ ក៏បាក់បែកគ្នាអស់ព្រោះពួកគេ ពុំព្រមអនុវត្ត កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពទីក្រុងប៉ារីស។

ចលនាខ្មែរក្រហមក្រោមការដឹកនាំ របស់ ប៉ុល ពត

មែកធាងមួយ នៃចលនា ខ្មែរក្រហមនិស្ស ដែលសាឡុត សរ ហៅ ប៉ុល ពត បានចាប់ ផ្តើមកសាង នៅខែ កុម្ភៈឆ្នាំ ១៩៦៣ បានត្រូវរំលំរាលយោធាវិញ ៣៤ ឆ្នាំក្រោយមក នៅ ខែមិថុនា ឆ្នាំ ១៩៩៧ បន្ទាប់ពី ប៉ុល ពត បានបញ្ជា ឲ្យគេសម្លាប់ សុន សេន ដែលជា រដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកខាងកងទ័ព។ កាលនោះ ប៉ុល ពត បានមកតាំងទីនៅអន្ទង់វែង។ នៅ ខែ សីហា ឆ្នាំ ១៩៩៦ អៀង សារី បានផ្តាច់ខ្លួនចេញពី ប៉ុល ពត ហើយ ចងសម្ព័ន្ធភាព ជាមួយ រាជរដ្ឋាភិបាល វាយកំទេច មូលដ្ឋាន អន្ទង់វែង របស់ ប៉ុល ពត។ នៅថ្ងៃ ២៥ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៩៧ តាម៉ុក មេខ្មែរក្រហមម្នាក់ទៀត ដែលជាសហការី របស់ ប៉ុល ពត តាំង ពីឆ្នាំ ១៩៩៦៣ មក ^{៤៤} បានយក ប៉ុល ពត ទៅកាត់ទោស។ នៅទីបំផុត ប៉ុល ពត ទទួល មរណភាព នៅថ្ងៃ ១៥ មេសាឆ្នាំ ១៩៩៨ នៅក្នុងស្ថាន ភាពមួយ ដ៏គួរឲ្យកត់សំគាល់ គឺ ត្រូវមិត្តភក្តិ ខ្មែរក្រហមដូចគ្នា បោះបង់ចោលហើយ យកសព ទៅដុតចោលលើ គំនរកៅ ស៊ូកន៍ឡាន។ គ្មានខ្មែរក្រហមណាម្នាក់ រស់រានរកចិត្តទុកដាក់អ្វីទាំង អស់ក្រៅពីប្រពន្ធកូន ទី ២ របស់ ប៉ុល ពត ។

នៅឆ្នាំ ១៩៦៣ សាឡុត សរ ហៅ ប៉ុល ពត បានដណ្តើម ចង្អុត «បក្សពលករ កម្ពុជា» គឺ នៅពេលដែល «បក្សប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា» បើក មហាសន្និបាត ប្តូរឈ្មោះមក

^{៤៤} តាម៉ុក បានចូលជា សមាជិក មជ្ឈិមបក្ស នៅពេលបើក មហាសន្និបាត «បក្សពលករកម្ពុជា» នៅថ្ងៃ ២០-២១ កុម្ភៈឆ្នាំ ១៩៩៦៣ ។ គឺ នៅពេលនោះ ហើយដែល ប៉ុល ពតឡើងធ្វើជាលេខាបក្ស ដោយឥតឆ្លងកាត់ ការបោះឆ្នោត ជ្រើសតាំង។ សមាជិក មជ្ឈិមបក្សកាលនោះ មានជាអាទិ៍ ៖ សោ ភឹម, អៀង សារី, ខួន ជា និង វ៉ន វេត។

ជា «បក្សពលករ កម្ពុជា» ។ ប៉ុល ពត ឡើងកាន់ មុខតំណែង ជា អគ្គលេខាធិការបក្ស ជំនួស ទូ សាមុត ដោយគ្មាន ការជ្រើស តាំងតាំង ឬ តែងតាំងអ្វីទាំងអស់ ។ តាមការពិត គឺ សោ ភឹម ទេ ដែល ត្រូវទទួលមុខតំណែងនេះ នៅពេលដែល ទូ សាមុត បាត់ខ្លួននៅថ្ងៃ ២០ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៦២ ។ នៅខែកុម្ភៈឆ្នាំ ១៩៦៣ បន្ទាប់ពីឡើងកាន់តួនាទី ជា លេខាបក្ស ប៉ុល ពត បានបង្កើត ការិយាល័យ នយោបាយមួយ ដែលមាន អៀង សារី, ខួន ជា, សោ ភឹម និង វ៉ន វេត ជា សមាជិក ។ គឺ នៅពេលនោះដែរដែល តាម៉ុក ចូលជាសមាជិក គណបក្ស ។ តាំងពីឆ្នាំ ១៩៦៣ នោះមក បក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរ មានទំនាស់មួយ ដ៏ធំ ប៉ុន្តែ ដោយមិនចេញមុខ រវាងអ្នកដែលបាន ទទួលការបំពាក់បំប៉ននយោបាយ និងមនោគមវិជ្ជា ពីទីក្រុងហាណូយ និង ពួកអ្នកកុម្មុយនិស្តខ្មែរ ជាតិនិយម ដែលមាន ចិន ជាបង្អែក ហើយ ដែលដក ខ្លួន ចេញបន្តិចម្តងៗ ពី ការដឹកនាំ របស់ ទីក្រុងហាណូយ ។ អ្នកដែលមានជំនឿ ទៅលើយុទ្ធសាស្ត្រ របស់ វៀតណាមជាច្រើន បានបាត់ខ្លួន ជាបន្តបន្ទាប់តាំង ពីពេលនោះ មក។ នៅខែកញ្ញាឆ្នាំ១៩៦៦ បន្ទាប់ពី ត្រឡប់មក ពីប្រទេសចិន និង ពីប្រទេសវៀតណាម វិញ តាមផ្លូវលំ ហូ ជីមិញ ពេលដែលមកដល់ ការិយាល័យលេខ ១០០ នៅក្រុងឆ្មារក្សាម ប៉ុល ពត បានប្តូរឈ្មោះ «បក្សពលករ កម្ពុជា» មកជា «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» តែម្តង ។

នៅខែមេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ គឺ ១២ ឆ្នាំក្រោយមក ពួកខ្មែរក្រហម ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត បានវាយលំ របប «សាធារណរដ្ឋខ្មែរ» ដឹកនាំដោយ ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ និង អ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ សិរិមតៈ។ នៅថ្ងៃ ១៧ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ នោះ ខ្មែរក្រហម ចូល មកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញ ហើយ ដេញប្រជាជន ឲ្យចេញអស់ គ្មានសល់ពីទីក្រុង។ ទោះបីមាន ទំនាស់ផ្ទៃក្នុង ដ៏ខ្លាំងក្លា ខ្មែរក្រហម គ្រប់គ្រង ប្រទេសកម្ពុជា អស់រយៈពេល ជាង ៣ ឆ្នាំ ក្រោមឈ្មោះថា «ប្រទេសកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» ហើយដែលខ្មែរក្រហមហៅថា «អង្គការ» ពោលគឺ គ្មានអ្វី ក្រៅពី «បក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា» ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត នោះ ឡើយ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៨-៧៩ កងទ័ពវៀតណាម ដែលមានបង្អែកដ៏មាំ ពិសហភាព ស្ទារៀត បាន ចាប់ផ្តើមវាយលំ របប កម្ពុជា បដិវត្តប្រជាធិបតេយ្យ របស់ ប៉ុល ពត ដែលមានចិនជាបង្អែក ហើយ បានទទួលជ័យជំនះ នៅថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ ។ នៅក្រោម របប ខ្មែរក្រហម

ដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត គឺ នៅចន្លោះថ្ងៃ ១៧ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ និង ថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៨ ប្រជាជនខ្មែររស់ នៅក្នុងទីក្រុង ក្នុងការកិតក័យ ត្រូវគេយកទៅធ្វើទារុណកម្មសម្លាប់ចោល ស៊ីន ជារៀងរាល់ថ្ងៃ។ ប្រជាជនស្លូតត្រង់ ដែលបាត់បង់ជីវិត នៅក្នុងរបបនេះ មាន ចំនួន ប្រមាណជិត ២ លាន នាក់។ ភាគច្រើន នៃ អ្នកទាំងនេះ បានត្រូវពួកខ្មែរក្រហមយក ទៅធ្វើទារុណកម្ម យ៉ាងព្រៃផ្សៃ មុននឹង យកទៅសម្លាប់ ដោយ វាយ នឹងត្បូងចប។ មាគ៌ា នយោបាយ របស់ ប៉ុល ពត នៅពេលឡើងកាន់ អំណាច បាននាំមកនូវការ កាប់សម្លាប់ ប្រជាជនឯង ដោយឥតធម៌មេត្តា អ្វី បន្តិចបន្តួចឡើយ។ រីឯ បក្សកុម្មុយនិស្ត របស់គេ ក៏ ទាស់ទែនបែកបាក់គ្នាដែរ។ យាតកម្មកម្មាភិបាល មានតាំង ពីថ្នាក់លើ រហូតដល់ថ្នាក់ក្រោម ពោលគឺ តាំង ពី គណៈរដ្ឋមន្ត្រី រហូតដល់ ប្រធានកុម្មិ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៥ កម្មាភិបាលខ្មែរ ក្រហម បាននាំគ្នាឆ្លើយឡើង បះបោរ ប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត ។ ប៉ុន្តែទាល់តែកងទ័ព វៀតណាម ចាប់ផ្តើមវាយចូលមក ក្នុងស្រុកខ្មែរ តែម្តង ទើបពួក ប៉ុល ពត បែកបាក់ខ្ចាត់ខ្ចាយ រត់ចោលស្រុកអស់ ។ នៅពេលវាយលុកចូល មកក្នុងស្រុកខ្មែរ កងទ័ពវៀតណាម បាន បង្កើត «បក្សប្រជាជនបដិវត្ត កម្ពុជា» ឡើងវិញ ដោយមាន លោក ហេង សារីន និង លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ជាអ្នកដឹកនាំ ។ សូមបញ្ជាក់ឡើងវិញថា ការដែលបក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរ បែកជាពីរដូច្នេះ គឺ មកពីមានទំនាស់ រវាង បដិវត្តន៍ចិន និង បដិវត្តន៍ វៀតណាម ដែល មាន សហភាព សូវៀតជាមេភឹយ។ ប៉ុន្តែ នៅពេលដែល សហភាព សូវៀត លំអោយ ទៅ ទីក្រុងប៉េកាំង និង សហរដ្ឋអាមេរិក ដែលជាសត្រូវ នឹងសហភាព សូវៀត បានតម្លឹង ពួកប៉ុលពតឡើងវិញ ដើម្បីពួតដៃ ជាមួយ ពួកវាជនិយម និង អ្នកប្រជាធិបតេយ្យខ្មែរ វាយដេញកងទ័ពវៀតណាមចេញពីស្រុកខ្មែរ ។ នៅទីបំផុត ដោយអស់បន្តិក វៀតណាម ត្រូវបន្តិចបន្តួច ដកកងទ័ពចេញពីស្រុកខ្មែរ។ ប៉ុន្តែ ក្រោយអន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅឆ្នាំ ១៩៧២-១៩៧៣ ភាគីខ្មែរក្រហមដឹកនាំដោយ ប៉ុល ពត បានត្រូវភាគីខ្មែរ ផ្សេងៗទៀត ទាត់ ចោល នៅទីបំផុត ព្រោះរបប ខ្មែរក្រហម នៅចន្លោះឆ្នាំ ១៩៧៥-១៩៧៨ បាន ត្រូវ សកលលោកទាំងមូល ថ្កោលទោស ហើយ ទាមទារឱ្យយកទៅកាត់ទោស ពីបទ ប្រល័យមនុស្សជាតិ ។

ការបោះឆ្នោតសភា នៅ ខែកក្កដា ឆ្នាំ ១៩៨៤

Les législatives de Juillet 1998

ការបោះឆ្នោតសភានីតិកាលទី ២ ដែលប្រព្រឹត្តទៅនៅថ្ងៃ ២៦ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៨៤ បានត្រូវបង្កើតឡើង និង ប្រទេសមហាអំណាច មួយចំនួន ចាត់ទុកថា មាន លក្ខណៈល្អ ប្រសើរ ទោះបី មិនល្អដល់ ១០០ % ក្តី។ អ្នកដែលចូលរួម ក្នុងការបោះឆ្នោត មានរហូត ដល់ទៅ ៩៣,៧៤ % ។ ប៉ុន្តែ ការរាប់សន្លឹកឆ្នោត និង ការកំណត់ចំនួនអាសនៈ នៅក្នុង រដ្ឋសភា បានបោរឡើង ជាបញ្ហាមួយ ដ៏ស្មុគស្មាញ។ នៅថ្ងៃ ២៨ កក្កដា នៅពេលដែល គេកំពុងរាប់សន្លឹកឆ្នោត គណបក្ស «ប្រជាជន» លើកឡើង អំពី ជ័យជំនះរបស់គេ ទុក មុនជាស្រេច។ នៅពេល ដដែលនោះ គណបក្សប្រឆាំង បានប្រកាសថា មាន ការបន្ត សន្លឹកឆ្នោត និង មានការគំរាមកំហែង ពី សំណាគ គណបក្សកាន់អំណាច ។ លោក សម រង្ស៊ី ខាង គណបក្សប្រឆាំង គឺ គណបក្ស «សម រង្ស៊ី»^{៤៦} បានអះអាងថា ដំណើរ នៃ ការ បោះឆ្នោត ពុំមានលក្ខណៈ ត្រឹមត្រូវឡើយ នៅក្នុងខែត្រសូយារៀង សៀម រាប ពោធិសាត់ និង កំពង់ឆ្នាំង ។ គណបក្សប្រឆាំងបានគំរាមថា នឹង មិនទទួលស្គាល់ រដ្ឋសភាថ្មីឡើយ បើគេ មិនពិនិត្យមើល បាតុភាពមិនល្អ ទាំងឡាយនោះទេ។ លោក យ៉េម ក៏ប៊ិន អ្នកនាំពាក្យ នៃក្រសួងការបរទេស សហរដ្ឋ អាមេរិក បានស្នើសុំ ឱ្យរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ធ្វើការ អង្កេតអំពី បញ្ហានេះជា បន្ទាន់ ដើម្បីបញ្ជាក់ថា លទ្ធផល នៃការបោះឆ្នោត ពិតជា ឆ្លុះ

^{៤៦} លោក សម រង្ស៊ី ជាកូន របស់ លោក សម សារី អតីតមន្ត្រីជំនាន់ របប «សន្តិម ភស្តុនិយម»។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៥ លោក សម រង្ស៊ី ទៅសិក្សានៅប្រទេសបារាំង ហើយ វិល ត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរវិញ នៅឆ្នាំ ១៩៧២។ កាលនោះលោកជា សមាជិក គណបក្សរាជានិយម «ហ្វុនស៊ុនប៉ែច»។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៤ លោក បង្កើតគណបក្សផ្ទាល់ របស់លោក ដែលលោកឱ្យឈ្មោះ ថា គណបក្ស «ជាតិខ្មែរ» ។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៨ គណបក្ស «ជាតិខ្មែរ» ប្តូរឈ្មោះ មក ជាគណបក្ស «សម រង្ស៊ី» វិញ ។

បញ្ជាក់ នូវឆន្ទៈ របស់ ប្រជាជនខ្មែរមែន។ នៅថ្ងៃ ៣០ កក្កដា លោក ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រី អស់អាណត្តិ នៅពេលនោះ បានស្នើសុំឲ្យគណបក្សប្រឆាំងទាំងពីរ គឺគណបក្ស «ហ៊ុនស៊ីនប៉ែច» និងគណបក្ស «សម រង្ស៊ី» ចូលរួមជាមួយគណបក្ស «ប្រជាជន» របស់ លោក បង្កើតរដ្ឋាភិបាលចម្រុះមួយ គឺរដ្ឋាភិបាលគណបក្ស ៣ រួមគ្នាតែម្តង។ នៅពេលដែលគណបក្សសង្គមជន្ត្រីចូលរួម។ គេក៏ចាប់ផ្តើម ធ្វើការកំណត់ ចំនួនអាសនៈក្នុងរដ្ឋសភា។ នៅថ្ងៃ ៣០ កក្កដា គណកម្មាធិការជាតិ នៃ ការបោះឆ្នោត (គ. ជ. ប.) បានប្រកាសបញ្ជាក់ប្រាប់ថា ការកំណត់ចំនួន អាសនៈត្រូវធ្វើ ទៅតាមប្រព័ន្ធសមាមាត្រមធ្យម ភាគច្រើនជាងគេ (système proportionnel à la plus forte moyenne) ពោល គឺ ទៅតាមរូបមន្ត «យ៉េហ្វឺហ្វេសុង» (Jefferson) ។ គឺ ជាប្រព័ន្ធមួយបែប ដែលសម្រួលដល់ គណបក្សដែលបានសន្លឹកឆ្នោតច្រើនជាងគេ។ ប៉ុន្តែ បញ្ហាដែលបោះឡើង នៅពេលនោះ គឺថា មាត្រា ១១៩ នៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ពុំបានបញ្ជាក់ប្រាប់ អំពីប្រព័ន្ធ ដែលគេត្រូវប្រើ សម្រាប់ការបោះឆ្នោតសោះ។ រីឯ មាត្រា ១៦ នៃច្បាប់បោះឆ្នោត ក៏ប្រគល់ ភារកិច្ច សម្រេច អំពី បញ្ហានេះទៅឲ្យគណកម្មាធិការ គ.ជ.ប. ទាំងស្រុងដែរ។ នៅក្នុងន័យនេះ នៅ ថ្ងៃ ៦ ឧសភា គ.ជ.ប. បានផ្សព្វ ផ្សាយ ឯកសារមួយ ចំនួន ២០០ ទំព័រ ដើម្បីពន្យល់ អំពី ប្រព័ន្ធបែងចែក គឺប្រព័ន្ធ មួយបែប ដែលឈរនៅលើរូបមន្ត «យ៉េហ្វឺហ្វេសុង» ។

បើគិតតាមរូបមន្ត «យ៉េហ្វឺហ្វេសុង» គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែល បានទទួល ២ លាន ៣ ម៉ឺន ៨០២ សំឡេង ត្រូវបាន ៤១, ៤២ % ។ បើគិត ទៅតាមប្រព័ន្ធដើម គណបក្សនេះបានត្រឹម ៤៩ អាសនៈប៉ុណ្ណោះ។ បើគិត តាមរូបមន្ត «យ៉េហ្វឺហ្វេសុង» គឺត្រូវបានហូតដល់ទៅ ៦៤ អាសនៈ គឺ សំឡេង ភាគច្រើនជាចំខាត។ បើគិតតាមរបៀប បែងចែក ដែលអង្គការ «អាហ្សុច» បានប្រើ កាលពីការបោះឆ្នោតឆ្នាំ ១៩៩៣ គណបក្ស «ប្រជាជន» នឹង ទទួល ៤៦ អាសនៈ។ ដោយគិតទៅតាមប្រព័ន្ធ «យ៉េហ្វឺហ្វេសុង» លទ្ធផល នៃការបោះឆ្នោត ដែលបានត្រូវប្រកាសជាផ្លូវការនៅថ្ងៃ ៦ សីហា មាន ដូចតទៅ៖ គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលបានទទួល ៤១% នៃ សន្លឹកឆ្នោត ត្រូវបាន ៦៤ អាសនៈ។ គណបក្ស «ហ៊ុនស៊ីនប៉ែច» ដែលបានទទួល ៣២ % នៃ សំឡេង ត្រូវបាន ៤៣ អាសនៈ ។ គណបក្ស

«សម រង្ស៊ី» ដែលបានទទួល ១៤ % នៃ សំឡេង ត្រូវមានអ្នកតំណាង ១៥ រូប នៅរដ្ឋសភា ។ នៅចំពោះមុខ លទ្ធផលនេះ គណបក្សប្រឆាំង ក៏ ចាប់ផ្តើមចោទថា គ.ជ.ប. បានប្តូររូបមន្ត ដោយមិនបានប្រាប់ជាមុន។ រី ឯ កំហុស ក៏ធ្លាក់ទៅលើ លោក ថេអូណូអែល គឺ ជនជាតិ កាណាដាម្នាក់ ដែលជាទីប្រក្ស របស់ គ.ជ.ប.។ នៅ ថ្ងៃ ២៤ កញ្ញា រដ្ឋសភា រួមប្រជុំគ្នា ដើម្បីធ្វើវិសោធនកម្ម ដ៏សំខាន់មួយ ដែលព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ បានស្នើឡើងឲ្យបន្ថែម ទៅលើ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៩៣ ។ វិសោធនកម្មនោះ ទាមទារឲ្យមាន មតិភាគច្រើន ២ ភាគ ៣ ពោលគឺ ៧៣ សំឡេង ទើបអាចបាត់តាំង រដ្ឋាភិបាលបាន។ ការបន្ថែមនេះ គឺ សម្រាប់បង្កើត រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ តែប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែ ក៏ជា កត្តាមួយដែលនាំឲ្យធ្វើអ្វី ក៏ពុំចេញដែរ ។ ហើយនិងទៅតាម លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត គេសង្កេតឃើញថា គ្មានគណបក្សណាមួយ អាចយក ៧៣ សំឡេងបាននោះទេ។ ដូចនេះ ការបង្កើត រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ ជាការចាំបាច់ ។

អំពីយុទ្ធសាស្ត្រ នៃ

ការកសាងប្រទេសឡើងវិញ

Stratégie de la reconstruction du pays

ដូចយើងនឹងបានដឹងរួចមកហើយ ក្រោយការបោះឆ្នោតឆ្នាំ ១៩៩៨ គណបក្សប្រឆាំង មិនព្រមទទួលស្គាល់លទ្ធផល នៃការបោះឆ្នោតទេ។ នៅ ថ្ងៃ ៣ កញ្ញា និស្សិតប្រមាណ ៣ ពាន់នាក់ ព្រមទាំងព្រះសង្ឃ ៥០ អង្គ បាននាំគ្នា ធ្វើបាតុកម្ម យ៉ាងគគ្រឹកគគ្រេង នៅមុខទីស្នាក់ការ សហភាពអឺរ៉ុប និង នៅមុខ ស្ថានទូតមួយចំនួន មានជាអាទិ៍ ស្ថានទូត សហរដ្ឋអាមេរិក ស្ថានទូតជប៉ុន និងស្ថានទូតវៀតណាម ដើម្បី សម្តែងការមិនព្រមទទួលយក លទ្ធផល នៃការបោះ ឆ្នោតនោះ។ នៅថ្ងៃ ៣ កញ្ញានោះ ប្រទេសជប៉ុន ទទួលស្គាល់លទ្ធផល នៃការបោះឆ្នោតជាផ្លូវការ ហើយស្នើសុំឲ្យគណបក្សទាំងឡាយនោះបង្កើតរដ្ឋាភិបាល។ មួយថ្ងៃ បន្ទាប់មក បណ្តាប្រទេសនៃ សមាគមអាស៊ីអាគ្នេយ៍ (A.S.E.A.N.) ក៏ ស្នើសុំ ដូចគ្នា អ៊ីចឹង

ដែរ ទោះបី អ្នកសង្កេតការណ៍ នៃ ប្រទេសទាំងនោះ នាំគ្នាយល់ថា ការទាត់ចោលពាក្យ ប្តឹង របស់គណបក្សប្រឆាំង ជាការដែលមិនអាចទទួលយកបានក្តី ដោយហេតុថា បើមិន ដោះស្រាយ បណ្តឹង ទាំងនោះទេ គេនៅតែយល់ថា លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត មិនគួរឱ្យ ជឿដែរឬទេ នៅក្នុងពេល ដែលនោះ អង្គប្រជុំបណ្តាប្រទេស អាស៊ាន និយាយសម្រុះ សម្រួលគ្នា តាមរបៀបគ្រួសារ គឺ របៀប ដែលព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់ បានគ្រាន់រៀបចំជាស្រេច នៅថ្ងៃ ៥-៦ និង ៧ កញ្ញា នៅសៀមរាប។ ដំណោះ ស្រាយនោះ បានទទួលបរាជ័យទាំងស្រុង។ លោក ហ៊ុន សែន បានអរព្រឹត្យ ទៅម្ចាស់ប្រជុំ ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រលាបទ្វី ប្រធាន នៃ គណបក្ស «ហ៊ុន ស៊ីនប៉ែត» និងលោក សម រង្ស៊ី អ្នកដឹកនាំ គណបក្ស «សម រង្ស៊ី» បានបញ្ជូន ត្រឹមអ្នកជំនាញការរបស់គេតែ ប៉ុណ្ណោះឱ្យទៅចូលរួម។ នៅទីបំផុត អ្នកតំណាង សហភាព អឺរ៉ុប ក៏បានស្នើសុំឱ្យ សហរដ្ឋ អាមេរិក កាត់ជំនួយ របស់គេ ទុក សិនដើម្បីទុកពេលឱ្យគេពិនិត្យពាក្យបណ្តឹង ឱ្យបាន ត្រឹមត្រូវ។ សូមកត់សំគាល់ថា តាំងពីឆ្នាំ ១៩៩២ មក ប្រទេសកម្ពុជា ស្រាប់ទៅ និងកសាង ខ្លួនឡើងវិញ ដោយ ជំនួយបរទេស ។ សម្រាប់ឆ្នាំ ១៩៩២ មកដល់ឆ្នាំ ១៩៩៥ សហគមន៍ អន្តរជាតិ បានសន្យាផ្តល់ប្រាក់ជំនួយ ចំនួន ២ ពាន់ ២៨០ លានដុល្លារ គឺ បើគិតជាមធ្យម គឺ ៥៧២ លាន ដុល្លារ ក្នុងមួយឆ្នាំ។ ប៉ុន្តែ ក្រោយមក ដោយគម្រោងការផ្សេងៗ ពុំសូវ មានគុណភាពល្អ គេក៏ផ្តល់ត្រឹម ១ ពាន់ ៣៥០ លាន ដុល្លារ ប៉ុណ្ណោះវិញ ។ ទោះជាយ៉ាង ណាក្តី អ្វីដែលគេកត់សំគាល់ គឺថា ទោះបី ប្រទេសកម្ពុជា ស្ថិតនៅក្នុងការប្រឆាំងប្រឆាំង រវាង ប្រទេសចិន និង ប្រទេសវៀតណាម ក្តី ក៏ តាមការពិត ការកសាងប្រទេសឡើងវិញ រលាបទាំងស្រុង ទៅនឹង ប្រទេសផ្តល់ជំនួយទាំង ១៦ ប្រទេស និង ស្ថាប័ន ហិរញ្ញវត្ថុ អន្តរជាតិ ចំនួន ៦ ដែរ នៅក្នុងនោះ មាន អង្គការ «មូលនិធិ រូបិយវត្ថុ អន្តរជាតិ » (FMI) និង អង្គការ «ធនាគារ ពិភពលោក» (Banque mondiale) ដែរ ។

ការដែលប្រទេសកម្ពុជា កសាងខ្លួន ឡើងវិញ ដោយ ជំនួយ បរទេស នេះ ជាពិសេសជំនួយ របស់ ជប៉ុន និង ជំនួយ ពីបស្ចឹមប្រទេស មានជា អាទិ៍ ប្រទេសបារាំង ជាការមួយ ដែលបញ្ជាក់ថា ប្រទេសកម្ពុជាមាន ជំហរ មួយ ដ៏មាំមួនប្រាប់ទល់ និង

មហិច្ឆតា នៃ ប្រទេសជិតខាង ជាពិសេស ប្រទេសចិន។ បើជំនួយទាំងនេះត្រូវកាត់ផ្តាច់ ប្រទេសទាំងមូល នឹងធ្លាក់ទៅក្នុង កណ្តាប់ដៃ នៃ ប្រទេសចិនជាពុំខាន ។ ប៉ុន្តែប្រការ ដែល គួរឱ្យសោកស្តាយ គឺ ការដែលអ្នកដឹកនាំប្រទេស នៅពេលនោះ ប្រមូលលក្ខណៈសម្បត្តិ មិនបាន គ្រប់គ្រាន់ ដើម្បី ពង្រឹងគោលជំហរ ឱ្យបានរឹងមាំ សម្រាប់ កសាង នយោបាយ អព្យាក្រឹត របស់ខ្លួន ដូចការគ្រោងទុក នៃ កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីសឡើយ។ បន្តិចម្តងៗ ប្រទេសកម្ពុជា ធ្លាក់ទៅក្នុងក្រញាំ នៃប្រទេស ដែលចង់យកខ្មែរធ្វើជាលាប តាំងពីពេលដែលបារាំងចេញបាត់ទៅ។ គឺនៅក្នុងន័យ នេះហើយ ដែលឥស្សរជន ជាប្រវត្តិ សាស្ត្រធំៗ បន្តពង្រឹងឥទ្ធិពល របស់ពួកគេ បន្តទៅទៀត ។ និយាយមួយបែបទៀត គឺមាន ន័យថា : កសាងខ្លួនឡើងវិញ ដោយមានការឧបត្ថម្ភ ពីប្រទេសផ្តល់ជំនួយ ប៉ុន្តែ បែរទៅជា សម្រប ទៅតាមផលប្រយោជន៍ របស់ប្រទេសដែលធ្លាប់បានធ្វើបាបខ្លួននៅពេលថ្មីៗ កន្លង មក ទៅវិញ។ តែនេះ ជានយោបាយ របស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ តាំងពីពេល ទាមទារ ឯករាជ្យ ពីបារាំងបានមក ។ ក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ដោយទ្រង់ស្តាប់ បស្ចឹម ប្រទេស ពេក ព្រះអង្គនៅ តែរិះរិះ បម្រើផលប្រយោជន៍ របស់ ប្រទេសទាំងនោះ បន្តទៅ ទៀតៗ សភាពការណ៍នេះបញ្ជាក់ឱ្យឃើញថា អ្នកដឹកនាំខ្មែរនៅក្នុងទសវត្ស ១៩៩០ ពុំព្រម ដកមេរៀន ប្រវត្តិសាស្ត្រ អ្វីទាំងអស់។

រយៈពេលមួយឆ្នាំបានកន្លងផុតទៅហើយ ប៉ុន្តែ អ្នកដឹកនាំខ្មែរនៅតែចេញពីទស្សនៈ នយោបាយ អន្តរជាតិចាស់មិនរួចដដែល ទោះបីអ្នកដែលបានទទួលរងគ្រោះដោយ របប កុម្មុយនិស្ត ទើបនឹងបាននាំគ្នា វាយរំលំ កំផែនប្រែឡើង នៅពេលថ្មីៗ ចោល ទៅហើយក្តី។ ប្រសិនណា ជាគេនាំគ្នាប្រើប្រាស់ជំនួយទាំងនោះ ដើម្បីរិះរិះរកកសាងប្រទេសឡើងវិញ ទៅ តាមមាតិកាមួយដែលកំណត់ ដោយ កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីស - គឺ កិច្ចព្រម ព្រៀងមួយ ដែលអាចដោះស្រាយបញ្ហាកុមិសាស្ត្រ-នយោបាយ បានទាំងស្រុង - ប្រទេស កម្ពុជា ក៏ នឹងអាចគេចផុត ពីមហិច្ឆតា របស់ ប្រទេសជិតខាង និងនៅក្នុង តំបន់បានដែរ ។

នៅថ្ងៃ ២៧ និង ២៨ តុលា ឆ្នាំ ១៩៩៩ អ្នកតំណាងបណ្តាប្រទេស ផ្តល់ជំនួយទាំង ១៦ និងអ្នកតំណាង អង្គការ ហិរញ្ញវត្ថុ អន្តរជាតិ ចំនួន ៦ បាន បើកអង្គប្រជុំ មួយ នៅទី

ក្នុងកំពេញ ដើម្បីធ្វើការវាយតម្លៃ ការប្រើប្រាស់ជំនួយ ដោយរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ។ អង្គប្រជុំ បានសង្កេតឃើញថា មានការរៀនសូត្រល្អ ប៉ុន្តែ ពុំទាន់មានការអនុវត្តន៍ ជាក់ស្តែងនៅ ឡើយ គឺមាននៅតែលើក្រដាសប៉ុណ្ណោះ។ ទទួលបាននូវ អង្គប្រជុំបានស្នើសុំឱ្យ រដ្ឋាភិបាល ខ្មែរ ពង្រឹង ការប្រយុទ្ធ និង អំពើពុករលួយ អំពើ ឧក្រិដ្ឋកម្ម ដែលកំពុងរីករាលដាល និង ជា ពិសេស ការកាប់ព្រៃឈើខុសច្បាប់។ សូមកត់សំគាល់ថាសម្រាប់ឆ្នាំ ១៩៩២- ១៩៩៥ សហគមន៍អន្តរជាតិ បានសន្យាផ្តល់ជំនួយ ២ ពាន់ ២៨០ លានដុល្លារ គឺ ៤៧២ លាន ក្នុងមួយឆ្នាំ។ តាមការពិត ប្រទេសកម្ពុជា បានទទួលត្រឹម ៥៩ % នៃ ជំនួយប៉ុណ្ណោះ ព្រោះ កម្មវិធី កែទម្រង់ មិនសូវមាន គុណភាព។ នៅ ឆ្នាំ១៩៩៩ ប្រទេស ជប៉ុន បាន សម្រេច បន្ថយ ជំនួយ របស់ គេ មកត្រឹម ១០០ លានដុល្លារ ក្នុងមួយឆ្នាំ។ តែប៉ុណ្ណោះ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៩៩ នោះ លោក រដ្ឋមន្ត្រី សេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុខ្មែរ គាត ឆុន ក៏បាន បញ្ជាក់ ផងដែរថា អតិផរណា បានចុះពីជាន់ ១២ % នៅឆ្នាំ ១៩៩៨ មកត្រឹម ៥ % រី ឯ ប្រាក់ ចំណូល បានមក ពីការយកអាករ បានកើនដល់ ៥៨ % រួមបញ្ចូលទាំងអាករ T.V.A.^{៤៧} ផង។ លោក គាត ឆុន ក៏ បានបញ្ជាក់ផងដែរថា ចំណាយសាធារណៈ បាន កើន ១៦ % នៃ ថវិកា ហើយពាក់កណ្តាល នៃ ចំណាយនេះ ទាក់ទង នឹង ការផ្គត់ផ្គង់កងទ័ព និង ភ្នាក់ងារសន្តិសុខ។ នៅឆ្នាំ១៩៩៩ ប្រទេស កម្ពុជា បានទទួលជំនួយ គិតជា ទឹកប្រាក់ ចំនួន ២៨០ លាន ដុល្លារ គឺ ៦០ លាន ជាអំណោយ ហើយ ១២០ លាន ជា ប្រាក់ដែល ធនាគារ ពិភពលោក និង ធនាគារ អាស៊ី ឱ្យខ្ចី ។ គេកត់សំគាល់ថា នៅឆ្នាំ ១៩៩៨-១៩៩៩ នោះ វិនិយោគ មកពីបណ្តាប្រទេសអាស៊ី ចុះថយយ៉ាងខ្លាំងមហិមា ព្រោះ តែ វិបត្តិ សេដ្ឋកិច្ច និង ហិរញ្ញវត្ថុ នៅអាស៊ី ។ រី ឯ វិនិយោគមកពីអឺរ៉ុប ក៏ចុះខ្សោយទៅ ទៀត។ មានតែវិនិយោគមកពី សហរដ្ឋ អាមេរិក ប៉ុណ្ណោះ ដែលកើនឡើងដល់ ទៅ ៤ ដង គឺ បានកើន ពី ៤ លាន ៥ លាន ដុល្លារ នៅឆ្នាំ ១៩៩៨ ដល់ ១៦ លាន ៧ លាន ដុល្លារ នៅឆ្នាំ ១៩៩៩ ។ យោងទៅតាមការវិភាគ របស់ អ្នកឯកទេស ការដែលវិនិយោគអាស៊ី

^{៤៧} Taxe sur la valeur ajoutée

បានចុះថយ គឺពុំមែនមក ពី វិបត្តិហិរញ្ញវត្ថុ នៅអាស៊ី ប៉ុន្មានទេ ប៉ុន្តែ គឺមកពីកង្វះ ហេដ្ឋា រចនាសម្ព័ន្ធ ពាណិជ្ជកម្ម ជាពិសេស មធ្យោបាយ ដឹកជញ្ជូន មានតម្លៃ ថ្លៃពេក ។ ក្រៅពី នោះ គឺ មកពី អំពើ ពុករលួយ និង កង្វះច្បាប់ស្តីពី ដីធ្លី ។

នៅក្នុងរយៈពេល ១០ ឆ្នាំកន្លងមក បើយោង ទៅតាមប្រភពខ្លះ ការទំនិញ បាន កើនឡើងជាលំដាប់ គឺ បានកើន ពី ១៧៧ លានដុល្លារ នៅឆ្នាំ ១៩៨៩ មក ១១០៩ លានដុល្លារ នៅឆ្នាំ ១៩៩៦។ បើតាមការគិតត្រូវ របស់ អង្គការ មូលនិធិ រូបិយវត្ថុ អន្តរ ជាតិ ការទំនិញនៅឆ្នាំ ១៩៩៦ ស្ថិតនៅក្នុងកម្រិត ៧៨៧ លានដុល្លារ ប៉ុណ្ណោះ ។ ទទួល នោះ ការទំនិញ ក៏មានកម្រិតខ្ពស់ ដែរ គឺ បានកើន ពី ៨០ លានដុល្លារ នៅឆ្នាំ ១៩៨៩ ដល់ ៣២៨ លាន ដុល្លារ នៅឆ្នាំ ១៩៩៦ ហើយនៅឆ្នាំ ១៩៩៨ បានកើនដល់ ៦០៣ លាន ដុល្លារតែម្តង។ នៅឆ្នាំ ១៩៩៨ នោះ ឱនកាត ជញ្ជីនពាណិជ្ជកម្ម បានចុះថយ ៦,១ % គឺ ស្ថិត នៅក្នុងកម្រិត ៩, ២ % ប្រៀបធៀបទៅ ឆ្នាំ ១៩៩៦ គឺ មុនពេល មានវិបត្តិ ហិរញ្ញវត្ថុ នៅអាស៊ី។ រីឯរូបិយបណ្ណ (devises) ក្បែរទុក គឺ ស្ថិតនៅក្នុងកម្រិត ៣៨០ លាន ដុល្លារ ប៉ុណ្ណោះ។ ប្រការដែលគួរឱ្យកត់សំគាល់ គឺថាដោយ ដាច់រាល់តែបញ្ហាសន្តិសុខ រដ្ឋាភិបាល មិនបានផ្តល់អាទិភាពទៅ ឱ្យវិស័យសិក្សាធិការទេ ទោះបី វិស័យនេះ ជាសរសរទ្រង់ នៃ ការអភិវឌ្ឍន៍ក្តី។ ប្រទេសនីមួយៗ អាចខ្វាន់បាន លុះណាតែមាន អ្នកចេះដឹង និងអ្នកបច្ចេក ទេស ។ រី ឯ ការអប់រំ ការហាត់ហ្វឹកហ្វឺនផ្សេងៗ ត្រូវបានពេលវេលា ច្រើនណាស់ ។ បើ ធ្វើពុំទាន់ទេ គឺ មុខជា នឹង ទទួលផលវិបាកជាពុំខាន នៅក្នុងការប្រកួតប្រជែង សេដ្ឋកិច្ច ក៏ ដូចជាខេត្តក្នុង វិស័យសន្តិមុខ ព្រោះតែ សង្គ្រាមដណ្តើមអំណាចគ្នា ដោយមាន បរទេស នៅពីក្រោយ វិស័យនេះ ពុំបានលូតលាស់ ទៅតាមកាលៈទេសៈ^{៤៨} ឡើយ។ គឺ ការខាត បង់ពេល ដ៏ធំ នេះហើយ ដែលបណ្តាល ឱ្យប្រទេស កម្ពុជា ស្ថិតនៅ ក្នុងភាពទន់ខ្សោយ គ្រប់វិស័យ រហូតដល់ពេល ត្រូវប្រកួតប្រជែង ជាមួយប្រទេសផ្សេងៗទៀតតែម្តង។

^{៤៨} ពាក្យ ទេសកិរាជ្យនេះ មានប្រើនៅក្នុង វចនានុក្រមខ្មែរ របស់ សម្តេច ជួន ណាត ។ ជាទូទៅ គេច្រើនប្រើ កាលៈទេសៈ ដូច្នេះវិញ ។

អ្នកទទួលមតិ Les héritiers

២៩១

ជំពូក ១២ ឧបសគ្គ នៃអភិក្រមទំនើបកម្ម នៅប្រទេសកម្ពុជា

បញ្ហាដែលគេចោទសួរថា ហេតុដូចម្តេច បានជា ខ្មែរមានការពិបាកច្រើន ក្នុងកាសម្របខ្លួន ទៅនឹង បរិបទអន្តរជាតិ។ គេអាចនិយាយបានថា ចាប់តាំងពី ពាក់កណ្តាល ឆ្នាំ ១៩៦០ មក ការកសាងកម្មវិធី សិក្សាធិការជាតិ បានជួបនឹង ឧបសគ្គមួយចំនួន ដែលកាលនោះ ពុំមានអ្នកណាចាប់អារម្មណ៍ អ្វីប៉ុន្មានឡើយ ហើយ បែរជាបានទទួលការអបអរសាទរទៅវិញ ដូចជាការកាត់ផ្តាច់ចន្លោះនៃ ការចេះដឹងសកល ដើម្បីត្រៀមលក្ខណៈយុវជន ឲ្យកសាងខ្លួនទៅតាម បេបនយោ បាយមួយដែលអ្នកជំនាន់ក្រោយ បាត់បង់ទាំងស្រុងនូវ លទ្ធភាពនាំប្រទេសជាតិ ឆ្ពោះទៅរក បរិបទសម័យទំនើប ផ្លូវគំនិត ។ ដើម្បីកុំឲ្យឃើញសភាពការបែបនេះច្បាស់ពេក គេ បង្កើតអារម្មណ៍ យុវជន ឲ្យយល់ថា ប្រទេសជាតិ ត្រូវការតែ បច្ចេកទេស វិស្វកម្ម និង មុខវិជ្ជាដែលមិនទាន់គ្រោះថ្នាក់» ដល់ អ្នកកាន់អំណាច នយោបាយតែប៉ុណ្ណោះ។ ការពិចារណា ផ្នែកទស្សនវិជ្ជា ជាពិសេស ទស្សនវិជ្ជានយោបាយ បានត្រូវកាត់ជា កងៗ រីឯភាសាបារាំង និងអង់គ្លេសបានត្រូវបង្រៀន មកត្រឹម របៀបរបបរស់នៅប្រចាំថ្ងៃផងទៀត។ អ្នកដែលបានសិក្សាត្រឹមត្រូវ មុនការកែទម្រង់នេះ បានក្លាយទៅជា អ្នកប្រឆាំងនឹងរបបនយោបាយ កាល សម័យនោះ ស្ថិតតែទាំងអស់។ ពួកគេជាគ្រូបង្រៀន ជាសាស្ត្រាចារ្យ គឺពិតមែន ប៉ុន្តែ ក៏ត្រូវរដ្ឋអំណាចគាបសង្កត់ដោយឥតអាសូរ រួមបញ្ចូលទាំងសាស្ត្រាចារ្យជាតិបារាំង និង សាស្ត្រាចារ្យបង្រៀនអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរផងដែរ។ មុនការ គាបសង្កត់នេះ គេពុំបានដឹង នៅឡើយថាអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ មិនត្រឹមតែជាចំណែកមួយ ដ៏សំខាន់ នៃ សម្បត្តិ

២៩២

វប្បធម៌មនុស្សជាតិ ប៉ុណ្ណោះទេ តែក៏ជាឆ្នាំ និង ជាកត្តា នៃ វិចារញ្ញាណ និងការរីកចម្រើន ដូចអក្សរសិល្ប៍ នានាឯទៀត នៅក្នុងពិភពលោកដូច្នេះដែរ ។ លុះបានដឹងកាលណាសាស្ត្រា ចារ្យអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរ ដែលចេះវប្បធម៌បារាំង និង អធិគ្គសយ៉ាងស្អាតជំនាញដែរនោះ ក៏ ត្រូវតែ ចាត់ទុកថាជា អ្នកប្រឆាំងដែរ ។ ទោះបី អ្នកដឹកនាំ និង វេជ្ជសាស្ត្រ រស់នៅ តាមបែបបារាំង អាសៀវកៅ បារាំងអធិគ្គស ស្ទើរតែទាំងអស់គ្នាក្តី ក៏ គេធ្វើអ្វី គ្រប់បែប យ៉ាងដើម្បីរំលឹកស្អាត មិនឲ្យ ប្រហែលនេះ មាន បន្តមកទៀត នៅស្រុកខ្មែរដែរ ។ មូលហេតុ មានពីរ គឺ ៖ ១) ត្រៀមលក្ខណៈយុវជន ឲ្យចាំទទួលយករបប ផ្តាច់ការ-២) មិនឲ្យអ្នក ជំនាន់ ក្រោយ មានអារុជបញ្ញា និង វិជ្ជាគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ នាំសង្គម ឆ្ពោះទៅរកសេរីភាព ផ្លូវគំនិតជាពិសេស លទ្ធិ ប្រជាធិបតេយ្យ តាមបែបបទស្ថាប័នប្រទេស ។ អ្នកនយោបាយ អភិរក្ស និង អ្នកដែលប្រាថ្នា កាន់អំណាចផ្តាច់ការ តាមបែប ប្រទេសសង្គមនិយម មាន ទស្សនៈនេះដូចគ្នា ហើយចូលរួមគ្នា អនុវត្តនយោបាយ អន្តការនិយមនេះ តែម្តង ។ គេប្រើ ពាក្យជាតិនិយម ដើម្បី លាក់បំបាំង គោលដៅនេះ ប៉ុន្តែ គេ ក៏ដឹងយ៉ាងច្បាស់ ដែរថា អ្នក ស្រឡាញ់ជាតិ ពិតប្រាកដ ជាអ្នកដែល នាំប្រទេស ឆ្ពោះទៅរក ការរីកចម្រើន គ្រប់វិស័យ ដូច្នេះដែរ។ ការពិត គេចង់បានប្រទេសកម្ពុជាមួយ ដែលមានតែទាសករប៉ុណ្ណោះ ហើយមិន ចង់គ្រប់គ្រងអ្នកចេះដឹងឡើយ គឺផ្ទុយស្រឡះ ពីសេចក្តីបំរុងប្រាថ្នា របស់ ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ ដែលសុខចិត្តលក់ដីស្រែចម្ការ ដើម្បីឲ្យកូន អាចបន្ត ការរៀនសូត្រ ហើយ ថែមទាំង មាន មោទនភាព ជំទាវនិក្ខា កាលបើកូនបានទៅរៀននៅបរទេស។ នៅសម័យ ប៉ុល ពត អ្នកទាំង នេះបានត្រូវ គេយកទៅសម្លាប់ចោល ស៊ីជីវិតពូជ រួមបញ្ចូលទាំង ជនកុម្មុយនិស្តខ្មែរដែល គាំទ្រខ្មែរក្រហមផងទៀត។ កាលនោះ គេពុំបានដឹងទេ ថា ប្រទេសកាន់លទ្ធិកុម្មុយនិស្ត នៅ អាស៊ី មានគោល បំណងផ្សេងទៀត ក្រៅពីការប្រក្សាយតំបន់ទាំងមូល ឲ្យទៅជាកុម្មុយ និស្ត ។ ការដណ្តើមគ្នាគ្រប់គ្រង អតីតឥណ្ឌូចិនបារាំង បានស្តង់ចេញឡើងយ៉ាងច្បាស់ នៅ ពេលក្រោយៗមកទៀត។

អំពី របប សេដ្ឋកិច្ច នានា
នៃ ប្រទេសកម្ពុជា តាំងពីឆ្នាំ ១៩៥៥ មក
Des divers régimes économiques
du Cambodge depuis 1955

ការកសាង សេដ្ឋកិច្ច ប្រទេសកម្ពុជា បានឆ្លងកាត់ ដំណាក់កាលជាច្រើន ទម្រង់បាន មកដល់ របបសេដ្ឋកិច្ចបច្ចុប្បន្ន ដែលអនុវត្ត ប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចផ្សារ (Economie de mar-
ché) ទាំងស្រុងតែម្តង។ នៅឆ្នាំ ១៩៤២ រ៉េមីដង់ ស្ទ្រូដូ យ៉េរ បារាំងបានកត់សំគាល់
ដូច្នេះថា៖ តួនាទីសេដ្ឋកិច្ច នៃប្រទេសកម្ពុជា គឺ មួយផ្នែកធំ ផ្គត់ផ្គង់ផ្សារសាយហ្គុង (Saigon)
និង ច័ឡ័ន ហើយមួយផ្នែកទៀត សម្រាប់ផ្គត់ផ្គង់ ផ្សារឥណ្ឌូចិនទាំងមូលតែម្តង។ សេដ្ឋកិច្ច
វិទូ បារាំង រ៉េមី ព្រូដោម (Rémy Prud'homme) ^{៤៩} បានកត់សំគាល់ នៅក្នុងសៀវ
ភៅមួយ របស់ លោកដូច្នេះថា ៖ «សេដ្ឋកិច្ច នៃ ប្រទេស កម្ពុជា គឺជាសេដ្ឋកិច្ចមួយ ដែល
មានលក្ខណៈជាសេដ្ឋកិច្ច អាណានិគម»។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៤ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែល
បានបង្កើតចលនា នយោបាយមួយ មានឈ្មោះថា «សន្តិមកស្រ្តនិយម» បានផ្តល់ទៅឲ្យ
ប្រទេសកម្ពុជា នូវរបបមួយ ដែលអ្នកស្រាវជ្រាវ បារាំងម្នាក់ ឈ្មោះ ហ្វីលីព ប្រេស្រេច ^{៥០}
(Philippe Preschez) នៃ «វិជ្ជាស្ថានសិក្សានយោបាយ ទីក្រុងប៉ារីស» ពិពណ៌នាដូចត
ទៅ ៖ «គឺ ជាប្រទេសសេដ្ឋកិច្ច មួយបែប ដែល ប្រព័ន្ធមូលធននិយម ឯកជន របៀបបុរាណ
ប្រកួតប្រជែង នឹង មូលធននិយមរដ្ឋ ដែលគេទើប នឹងបានបង្កើត។ ក្រុមនីមួយៗ ធ្វើសកម្ម
ភាព របស់គេ តាមបែបបទ របស់គេផ្ទាល់ ដោយប្រើប្រាស់កម្លាំងផលិតកម្ម ដែលមាន
នៅ ក្នុងប្រទេស» ។ ហ្វីលីព ប្រេស្រេ កត់សំគាល់ បន្តមកទៀតថា៖ «អ្នកមូលធននិយម

^{៤៩} Rémy Prud'homme, *L'Economie du Cambodge*, P.U. F. , Paris, 1969
^{៥០} Prechez Philippe, *Essai sur la démocratie au Cambodge*, Paris, C.E.R.I.
Série C, Recherche n° 4, 1961.

នៅស្រុកខ្មែរ ពិតជា មានមែន ប៉ុន្តែ នៅក្នុងប្រទេសមួយ ដែល ឧស្សាហកម្ម កំពុងកើតឡើង ហើយដែល ៨០ % នៃ ប្រជាជន ប្រកបមុខរបរ ជា កសិករ គេ ក៏មិនត្រូវផ្តល់តម្លៃ នយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ចខ្ពស់ពេក ទៅឲ្យអ្នកមូលធននិយម ទាំងនោះឡើយ ។ បើនិយាយ ឲ្យចំទៅ អ្នកមូលធន និយមទាំងនោះ ច្រើនតែ ជាអ្នកចង់ការប្រាក់ អ្នករកស៊ី បន្តិចបន្តួច ឬ ជាម្ចាស់សហគ្រាស ប៉ុណ្ណោះ ។ ប៉ុន្តែ ពួកគេមាន តួនាទីសំខាន់ នៅក្នុងដំណើរការសេដ្ឋកិច្ច ។ សូមកត់សំគាល់ថា ចំពោះអ្វីដែល ហ្គីលីត ប្រើហៅ ហៅថា «អ្នកមូលធននិយម រដ្ឋ» («capitalistes d'Etat») គេមានតួនាទីមួយដ៏សំខាន់បំផុត នៅក្នុងជីវិត សេដ្ឋកិច្ច នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ។ នៅ ក្នុងរបប «សាធារណរដ្ឋ ខ្មែរ» ពីឆ្នាំ ១៩៧០ ដល់ឆ្នាំ ១៩៧៥ មាត្រា ១៤ នៃ រដ្ឋធម្មនុញ្ញឆ្នាំ ១៩៧២ ចែងដូច្នេះថា : រដ្ឋទទួលស្គាល់ និង ធានា ដល់កម្មសិទ្ធិ ឯកជន។ រដ្ឋលើកទឹកចិត្តឲ្យប្រជាពលរដ្ឋ ឈានឲ្យបានដល់កម្មសិទ្ធិ។ ការប៉ះពាល់ ដល់ កម្មសិទ្ធិ ត្រូវហាមឃាត់ លើកលែងតែនៅក្នុងករណីត្រូវបម្រើសេចក្តីត្រូវការប្រយោជន៍ សាធារណៈ ។ ពីឆ្នាំ ១៩៧៥ ដល់ឆ្នាំ ១៩៧៩ គឺ អស់រយៈពេល ១៨ ឆ្នាំ ប្រទេសកម្ពុជា រស់នៅក្នុងរបប កុម្មុយនិស្ត ដែលកម្មសិទ្ធិឯកជន ពុំមាន ការធានាអ្វីទាំងអស់ គឺ ត្រូវវាយ រំលំចោល ទាំងស្រុង តែម្តង ដើម្បីកសាង របប សមូហភាពនិយម (collectivisme, communisme) ។

នៅក្នុងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ឆ្នាំ ១៩៩៣ មាត្រា ៥៦ ចែងថា : ព្រះរាជាណាចក្រ កម្ពុជា អនុវត្ត ប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចទីផ្សារ។ ការរៀបចំ និង ការប្រព្រឹត្តិទៅ នៃ ប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចនេះ នឹង មានកំណត់ក្នុងច្បាប់។ ការរៀបរាប់ទាំងឡាយ ខាងលើនេះ សុំឲ្យឃើញថា ប្រជាជន ខ្មែរ បានរស់នៅក្នុង របប សមូហភាពនិយម អស់រយៈពេល ១៨ ឆ្នាំ ។ នៅក្នុងរបប មុនឆ្នាំ ១៩៧៥ គេ ក៏ពុំឃើញមាន ការអប់រំ និង ការត្រៀមលក្ខណៈ ឲ្យបានគ្រប់គ្រាន់ សមស្រប សម្រាប់ ប្រកាន់និយោបប សេរីនិយម (comportement libéral) ឲ្យបាន រឹងប៉ឹងអ្វីដែរ។ មួយវិញទៀត ព្រោះតែសង្គ្រាម និង ព្រោះតែរបប សមូហភាពនិយម គេ មិនត្រឹមតែបាត់បង់ នូវ កម្មសិទ្ធិឯកជន របស់គេ អស់រលីងប៉ុណ្ណោះទេ គឺ ថែមទាំង បាត់បង់ នូវជំហរ កសាងខ្លួនគេ ជាអ្នកទទួលខុសត្រូវ នៃ ជោគវាសនារបស់ ខ្លួនគេម្នាក់ៗ

ផ្ទាល់ផងទៀត។ គឺនៅក្នុងបរិបទនេះហើយ ដែលប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវកសាងរបប សេដ្ឋកិច្ច ផ្សារ ឬ សេរីនិយម ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៩៣ មក។ នៅក្នុងការអភិវឌ្ឍន៍ប្រទេស ទៅតាម ប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ច សេរីនិយម ប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវប្រឈមមុខ នឹងបញ្ហាធំៗ ជាច្រើន ជា ពិសេស ការកសាងច្បាប់ កសាងប្រព័ន្ធនីតិកម្ម ឲ្យបានសមស្រប ជាពិសេស ប្រព័ន្ធ យុត្តិធម៌ ។ ប៉ុន្តែអ្វីដែលគួរឲ្យកត់សំគាល់ គឺ ការជួប នឹង ឧបសគ្គ រាប់មិនអស់ ជាបឋម ការលើកកម្រិតជីវភាព ប្រជាជន និង ការអនុវត្តច្បាប់ ជាធរមាន ។ នៅពេលក្រោយ សង្គ្រាម ប្រជាជនគ្មានអ្វី សម្រាប់ការពារខ្លួន និងកម្មសិទ្ធិ ត្រឹមត្រូវ របស់គេ ទេ ព្រោះ ការគោរពច្បាប់ មានការជាប់ពាក់ព័ន្ធ យ៉ាងស្មុគស្មាញ នឹង ស្ថានភាពនយោបាយ ដ៏ពុះ កញ្ឆោល និងលក្ខណៈសន្តិម-វប្បធម៌មួយដែលមានមក តាំងពី បុរាណ កាលមក ពេល គឺ ការបែងចែក មិនបានច្បាស់ រវាងប្រយោជន៍ គ្រួសារ បក្សពួក និង ប្រយោជន៍ របស់ ប្រទេសជាតិ ។

ឧបសគ្គផ្សេងៗ នៃ ការអភិវឌ្ឍន៍

ចាប់តាំង ពីឆ្នាំ ១៩៩២

Les divers obstacles rencontrés dans le processus de développement à partir de 1992

ការអភិវឌ្ឍន៍ ប្រទេសកម្ពុជា ចាប់ពី ពេលដែលប្រទេសនេះ ចាប់ផ្តើមប្រកាន់យក របបសេដ្ឋកិច្ចផ្សារ ឬ សេរីនិយម នៅក្រោយពេល អន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានជួបនឹង ឧបសគ្គជាច្រើន ។ ឧបសគ្គ ធំជាង គេ គឺ អស្ថិរភាព នយោបាយ ព្រមទាំងការប្រយុទ្ធ រវាងបក្សពួករវាងក្រុមអ្នកត្រៀមឱកាសនានា ដើម្បីចម្រាញ់យកប្រយោជន៍ ផ្ទាល់ខ្លួន ពោលគឺ រូបភាពមួយ នៃ អំពើ ពុករលួយ ។ ប៉ុន្តែទុនីមនោះ គេក៏ឃើញមាន

ការយុទ្ធដណ្តើម ឥទ្ធិពលគ្នា នៅក្នុងក្របខណ្ឌ កម្មសាស្ត្រ-នយោបាយ ក្នុងវិស័យកសាង សេដ្ឋកិច្ច ឡើងវិញដែរ ។ ប្រទេសកម្ពុជា កសាងខ្លួន ឡើងវិញ ដោយ ផ្អែក ទៅលើជំនួយ របស់ អង្គការ ហិរញ្ញវត្ថុអន្តរជាតិ ធំៗ ដូចជា អង្គការ មូលនិធិ រូបិយវត្ថុ អន្តរជាតិ និង ធនាគារ ពិភពលោកជាដើម ព្រមទាំងការធ្វើវិនិយោគទុន របស់ បណ្តាប្រទេស នៅអាស៊ី ដែលមុនពេលមាន វិបត្តិ ហិរញ្ញវត្ថុ មានទាំងអស់ ៨០ % នៃ វិនិយោគបរទេស ។ ច្បាប់ សម្រាប់ធ្វើវិនិយោគមាន គ្រប់គ្រាន់ ទាំងអស់ ប៉ុន្តែ ទិសដៅ នៃ ការអភិវឌ្ឍន៍ ពុំមាន លក្ខណៈច្បាស់លាស់ឡើយ ។ ដោយព្រោះតែ មានការប្រយុទ្ធគ្នា រវាង គណបក្សនយោបាយ បន្តមកទៀត ការកំណត់ថវិកា ពុំមានគុណភាពឡើយ រវាង ការរក្សាសន្តិសុខ នៅក្នុងប្រទេស និង ការកសាងធនធានបញ្ញា សម្រាប់ការអភិវឌ្ឍន៍ ដែលមាន ជាអាទិ៍ ការបង្កើនចំណេះវិជ្ជា និង សមត្ថភាពវិជ្ជាជីវៈ របស់ប្រជាជនខ្មែរ ជាពិសេសយុវជន។ ម៉្យាងទៀត ការផ្សព្វផ្សាយក្រីក្រក្រម នៃ ការអភិវឌ្ឍន៍ ទៅនឹង ទំនៀមទម្លាប់ របៀបរបបរបស់ នៅ ជាប្រពៃណីរបស់ខ្មែរ ក៏ ជួបនឹង បដិវាទកម្ម ច្រើនណាស់ឯរ ។ គំនិតគ្រួសារនិយម គិតបងប្អូនក្រុមគ្រួសារ ធំជាង ប្រយោជន៍សង្គមបានធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ដល់អភិក្រម នៃការរីក ចំរើន តាមក្រិត្យក្រមសត្យនុម័ត ពោលគឺអភិក្រម ប្រជាធិបតេយ្យបនិយកម្ម^{៦១} និងសណ្តាប់ធ្នាប់សង្គម។ នៅក្នុងវិស័យ ការអប់រំផ្នែកសីលធម៌ គេបានយក ការនិយមបុណ្យសក្តិ ប្រាក់កាសធ្វើជាធំ ហើយ ប្រមាថយ៉ាងខ្លាំង ដល់អ្នកធ្វើ សកម្មភាពផ្នែកបញ្ញា និងអ្នកដែលផ្អែកវាសនា របស់គេទៅលើគតិច្បាប់ និងទៅលើគតិបណ្ឌិត។ ការផ្តល់និយមន័យ ទៅឲ្យពាក្យ បញ្ញា ក៏មានលក្ខណៈពុករលួយដែរ គឺគេឲ្យតម្លៃទៅលើ អ្វីដែល

^{៦១}ចំពោះពាក្យ បារាំងdémocratisation វចនានុក្រមរបស់ លោក Rogatien Rondineau ប្រែជាខ្មែរថា ប្រជាធិបតេយ្យកម្ម ។ ប៉ុន្តែ លោក សម ចាន់ ប្រែ ថា ប្រជាធិបតេយ្យបនិយកម្ម ដូច្នេះវិញ ។

គេហៅថា «មនុស្សឆ្លាត» ចេះបត់បែនតាមស្ថានការណ៍ ចេះកេងប្រវ័ញ្ចចេះកូតកុហក បោកប្រាស់ ចេះគូកអង្កែបក្បាលអ្នកធំ អ្នកតូច ចេះស្តាប់ទិញយកសញ្ញាបត្រ បន្ទំ យកខុស ជាត្រូវ ល្អជាអាក្រក់។ នៅក្នុងវិស័យ នយោបាយ ក៏ ដូចគ្នាអ៊ីចឹងដែរ ។ អ្នកខ្លាំងប្រភេទនេះ តែងតែ បានត្រូវគេកោតស្ងើង គោរពរាប់អាន ការពារ ហើយ អ្នកដែលទាមទារសិទ្ធិ ត្រឹមត្រូវ របស់ខ្លួន បានត្រូវគេចាត់ទុកថា ជាខ្លាំង ជាបច្ចាមិត្តទាំងអស់ ។

សំណួរដែលគេចោទសួរ គឺថា តើហេតុដូចម្តេច បានជាសង្គមខ្មែរ នៅ ពេលនោះ បានជ្រើសរើសយក របៀបរស់នៅបែបនេះ ? តាមការពិតទៅ មិនមែនតែ ពេលនោះទេ ដែល សង្គមខ្មែរ និយមមនុស្ស ដែលមានលក្ខណៈបែបនេះ ។ តាំងពីដើមមក គេតែងតែ គោរពមន្ត្រី នាម៉ឺន អ្នកមានអំណាច ជាងអ្នកចេះដឹង អ្នកមានវិជ្ជាជ្រៅជ្រះ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៤០-១៩៦០ ហ្មតដល់ ឆ្នាំ ១៩៧៥ បញ្ចប់ អ្នកបច្ចេកទេស មានតួនាទី ដ៏សំខាន់ ។ សាស្ត្រាចារ្យ មានប្រាក់ខែហួសពីប្រាក់ខែ អភិបាលខេត្ត ទៅទៀត ហើយត្រូវគេ ចាត់ទុកថា ជាមន្ត្រី ជាន់ខ្ពស់ដែរ។ ការចេះដឹងបានត្រូវគេលើកតម្កើងនៅគ្រប់មជ្ឈដ្ឋាន ។ នៅក្រោម របប ប៉ុល ពត គ្រូបង្រៀន អ្នកចេះដឹង ជាសត្រូវ របស់រដ្ឋអំណាច ។ នៅ ក្នុងរបបបន្ទាប់ ដែលជាបបកម្មយុទ្ធសាស្ត្រដូចគ្នា ប្រទេសទាំងមូលបានធ្លាក់ទៅក្នុងអាណានិគមយួន ដែលយកបញ្ញវន្តខ្មែរ ទៅឲ្យរៀនសូត្រតាមក្រិត្យក្រម របស់ប្រទេសគេ ។ ពួករដ្ឋអំណាច បានយកអ្នកទាំងនោះ ដែលនៅសល់ពី ការកាប់សម្លាប់ក្រោមរបប ប៉ុល ពត ទៅឲ្យកសាងប្រទេសឡើងវិញ ក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែ ដោយស្ថិតនៅក្រោម ការគាបសង្កត់ របស់ អ្នកដឹកនាំ គណបក្សកុម្មុយនិស្តដែល គឺ ដូចនៅប្រទេសកុម្មុយនិស្ត នានាទៀតដែរ។ នៅក្នុងរបប ក្រោយឆ្នាំ ១៩៧៧ អ្នកចេះដឹង អ្នកមានឧត្តមគតិ ត្រូវរំលោភ និង មនុស្សខ្លាំង និង អ្នកមានប្រាក់កាសច្រើន ទើបអាចរស់បាន។ ដោយបញ្ញត្តិគតិបណ្ឌិត នៃ សង្គមទាំងមូល បានត្រូវគេប្រមាថ ដូច្នេះ អ្នកដែលមានបក្សពួក បានឡើងទៅ កាន់ចំណុច ជាយុទ្ធសាស្ត្រ នៃសេដ្ឋកិច្ច និងអំណាចទាំងមូល របស់ប្រទេស ជាហេតុធ្វើឲ្យ អំពើ ពុករលួយ ក្លាយទៅជាក្រិត្យក្រម នៃ «ការរីកចំរើន»ទៅវិញ។ រីឯលទ្ធផល គឺដូចពាក្យ គេថា «ឃ្លោកលិច អំបែងអំណ្តែត» ដូច្នេះ ដែរ។ សម្រេចសម្រេច ទៅប្រជាជនក្រីក្រ កាន់តែក្រីក្រថែមទៀត រី

ឯ អ្នកចេះ ដឹង កាន់តែធ្លាក់ជ្រៅទៅៗ ទៅក្នុងភាពឥតប្រយោជន៍ ឬ ក៏ក្លាយទៅជា ទាសករ ទាសាទាស ដាច់ថ្ងៃ របស់អ្នកមានប្រាក់កាសតែម្តង ។ តើនេះ ជា បាតុភូត សម័យទំនើប នៃ ពិភពលោក ឬ ក៏ជា កល្យាណៈពិសេស របស់ សង្គម-នយោបាយខ្មែរ (exception cambodgienne) ក្រោយរបប ប៉ុល ពត ?

ស្ថានភាព សង្គម-សេដ្ឋកិច្ច

៧ ឆ្នាំក្រោយ អន្តរាគមន៍ របស់

អង្គការ សហប្រជាជាតិ

Situation économique et sociale
7 ans après l'intervention de l'O.N.U.

ប្រាំពីរឆ្នាំក្រោយអន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការសហប្រជាជាតិ ប្រទេសកម្ពុជា បានត្រូវ ធនាគារ ពិភពលោក ចាត់ទុកថា ជាប្រទេសមួយ ក្នុងចំណោមប្រទេស ទាំង ២៩ ដែល ការអភិវឌ្ឍន៍ មានកម្រិតទាបជាងគេបំផុត ក្នុងពិភពលោក ។ ផលទុនប្រចាំឆ្នាំមធ្យម នៃ ប្រជាជនម្នាក់ៗស្ថិតនៅក្នុងកម្រិត ២៨០ ដុល្លារប៉ុណ្ណោះ ។ ពីឆ្នាំ ១៩៩៣ ដល់ឆ្នាំ ១៩៩៧ ចំនួនអ្នកក្រីក្រ ដែលគ្មាន លទ្ធភាពរស់នៅត្រឹមត្រូវ បានចុះថយបន្តិចមកវិញ គឺ បានចុះពី ៣៩ % មក ៣៦ % ។ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ អ្នកក្រីក្រ តាមចំណាត់ថ្នាក់នេះ មានចំនួន ១១ % ប៉ុន្តែ នៅតាមទីប្រជុំជនខែត្រផ្សេងៗមានចំនួន ៣០% ហើយនៅតាមជនបទ សុទ្ធ សាធ គឺ មានចំនួនហួតដល់ទៅ ៤០ % ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ការលូត លាស់ សេដ្ឋកិច្ច នៃ ប្រទេសទាំងមូល បានឈាន ពី ៤ % ទៅ ៥ % ដែរ ។ តាមការពិត អ្នកដែលទទួលផល ពី ការលូតលាស់នេះ គឺ ច្រើនតែ ជា អ្វី ដែលគេហៅថា «អ្នកមាន» ប៉ុណ្ណោះ ព្រោះ បើពិនិត្យមើលស្ថិតិ នៃ ការលូតលាស់នេះ គេនឹងឃើញថា ជីវភាពនៃអ្នកក្រីក្របំផុត ដែល មានចំនួន ប្រមាណ ២០ % នៅតែពុំឈានទៅរក លក្ខណៈប្រសើរសោះ។ ទន្ទឹមនោះ

បើគេពិនិត្យ មើលកម្រិតជីវភាព អ្នកមានជាងគេបំផុត វិញ គឺ បានកើនទៅ ដល់ ១៨ % ។ ហេតុដូចម្តេចបានជាអ្នកក្រ ងើបចេញពុំរួច ពីភាពក្រីក្រសោះដូច្នេះ ? អ្វី ដែលគេសង្កេត ឃើញជាបឋម គឺ ក្នុងចំណោមភូមិ ទាំងអស់ចំនួន ១ ៣. ៤០៦ ចំនួន សាលារៀន បឋម សិក្សា មានមិនដល់ពាក់កណ្តាល នៃ ចំនួនភូមិទាំងអស់ នោះផង ។ បើគេពិនិត្យមើល ស្ថានភាពការងារវិញ គឺ ឃ្លាតឆ្ងាយច្រើនណាស់ ពីនិយាមដែលច្បាប់បានកំណត់។ នៅក្នុង ចំណោមរោងចក្រ ដែលមានច្បាប់ត្រឹម ត្រូវទាំងអស់ចំនួន ២៥០ នៅក្នុងរយៈពេលនោះ គឺ មានតែជាង ១៧៨ រោង ចក្រ ប៉ុណ្ណោះ ដែលមាន ដំណើរការប្រក្រតី ។ គេសង្កេតឃើញ ម្យ៉ាងទៀតថា ៣០ % នៃ កូតា នាំផលិតផល វាយនភណ្ឌ ចូលទៅ សហរដ្ឋអាមេរិក បាន ត្រូវប្រទេសជិតខាងដណ្តើមយកអស់ ទោះបីសុទ្ធតែមានផ្ទុកប្រាប់ថា «ផលិតនៅកម្ពុជា» ក្តី (made in Cambodia) ។ នៅក្នុងវិស័យយុត្តិធម៌ គេក៏ពុំឃើញ មាន លក្ខណៈល្អប្រសើរ ដូចគ្នាអ៊ីចឹងដែរ ។ ច្បាប់បានត្រូវនាម៉ឺន និង កនិយោ ធា រំលោភជារឿយៗ ជាពិសេស ការដណ្តើមយក ដីធ្លី របស់ ប្រជាសិករ ជាហេតុធ្វើឱ្យមាន ពាក្យគេនិយាយ នៅពេល នោះថា : «កាលពីមុន យើងភ័យខ្លាច ពួកបរទេស លួចទឹកដី របស់យើង ។ បច្ចុប្បន្ននេះ យើងខ្លាច រដ្ឋអំណាច របស់ យើងតែម្តង» ។

នៅពេលដែលច្បាប់ បានត្រូវគេរំលោភទាំងកម្រាល អំពើឧក្រិដ្ឋកម្មក៏ស្តែងចេញ ឡើងយ៉ាងពេញទំហឹង គ្មានអ្វីអាចទប់ទល់បានឡើយ ។ ការអង្កេត ករណី ឧក្រិដ្ឋកម្មនានា កម្រវែកមុខករណីឧក្រិដ្ឋឃើញណាស់។ គឺនៅក្នុងបរិយាកាស ដ៏គួរឱ្យព្រឺឆ្លិននឹងខ្លួននេះហើយ ដែលនៅថ្ងៃ ៦ កក្កដា ឆ្នាំ ១៩៩៩ នោះ សិល្បកាវី ដ៏ល្បីម្នាក់ឈ្មោះ ពិសិដ្ឋ ពាលិកា បាន ត្រូវគេធ្វើឃាត។ នៅពេលដែល អំពើ បោកបញ្ឆោត កើតឡើងព្រោងព្រាត អត្រា ពេស្យាបារ ក៏ កើន ឡើងយ៉ាងខ្លាំងដែរ ។ នៅឆ្នាំ ១៩៩៩ នោះ អង្គការ យូនីសេហ្វ (U.N.I.C.E.F.) កត់សំគាល់ថា ចំនួនស្ត្រី ដែលប្រកបមុខរបរ នេះ មានចំនួនពី ៦ ម៉ឺន (៦០ ០០០) ទៅ ៧ ម៉ឺន (៧០ ០០០) នាក់ នៅក្នុងប្រទេសទាំងមូល ហើយ នៅក្នុងរាជធានីខ្មែរ ស្ត្រីពេស្យាមាន ចំនួន ១ ម៉ឺន ៥ ពាន់ (១៥ ០០០) នាក់ ។ ចំពោះបញ្ហាពេស្យាបារនេះ គេសង្កេត ឃើញម្យ៉ាងទៀតថា ៣៥ % មាន អាយុ ពី ១៥ ទៅ ១៨ ឆ្នាំ។ រី ឯ មូលហេតុ គឺ

កាតក្រីក្រនេះឯង ។ ដោយទាល់ ច្រកពេក ឪពុកម្តាយ ដាច់ចិត្តលក់កូនតែម្តង ដើម្បីយក ប្រាក់ចិញ្ចឹមជីវិត ។ បុគ្គលិក សង្គមមួយទៀត ដែលសង្គ្រាមបានបន្ទុកទុកឲ្យ គឺចំនួនដ៏ច្រើន នៃ ជនពិការ ។ ជនពិការ នៅក្នុងសង្គមខ្មែរ ចាប់តាំង ពីពេលក្រោយសង្គ្រាម មានចំនួន ២០ ម៉ឺន ៣ ពាន់ (២០៣ ០០០) នាក់ គឺ ២, ២ % នៃ ចំនួនប្រជាជនទាំងអស់ ។ ប៉ុន្តែជន ពិការទាំងនោះ មិនមែន សុទ្ធតែជាជន ដែលទទួលបាននិរន្តរៈ ដោយសង្គ្រាម ប៉ុណ្ណោះ ទេ ។ ២០ % បណ្តាលមកពីសង្គ្រាម និងការជាន់គ្រាប់មីន នៅតាម វាលស្រែ ហើយ ១ ភាគ ៣ បណ្តាលមកពីជម្ងឺ ។ កុមារដែលបានចូលរៀន នៅតាមទីក្រុង មានចំនួនច្រើន គឺ ៨៤ % ប៉ុន្តែ នៅតាមជនបទ មានតែ ៤០ % ប៉ុណ្ណោះ ។ ទិដ្ឋភាពសង្គមខ្មែរ ប្រាំពីរឆ្នាំក្រោយ អន្តរាគមន៍ នៃ អង្គការ សហប្រជាជាតិ មានលក្ខណៈគួរឲ្យកត់សំគាល់ ។ នៅពេលដែល ក្រុម អ្នក នយោបាយ ប្រយុទ្ធដណ្តើមអំណាចគ្នា ហើយនៅពេលដែលអ្នកមានប្រាក់ វាល់លាន ដុល្លារ កាន់តែមានទៅៗ អ្នកក្រ អ្នកគ្មានបង្អែក បានធ្លាក់ទៅក្នុង ភាពអស់សង្ឃឹមមួយ ប្រកប ទៅដោយគ្រោះថ្នាក់ ។

អំពីបញ្ហាកាត់ទោសពួក អតីត

មេដឹកនាំ ខ្មែរក្រហម

Le problème de jugement des chefs khmers rouges

ចាប់តាំង ពីចុងឆ្នាំ ១៩៨៤ មកបញ្ហា ដែលចោទឡើង ចំពោះលោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន ក៏ ដូចជាចំពោះ របបដែលក្តាប់អំណាច តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៣ មកដែរ គឺ ការកាត់ ទោស អតីតមេដឹកនាំខ្មែរក្រហម ។ នៅពេលដែល សហគមន៍អន្តរជាតិ ធ្វើការគោបសន្តិភាព ឲ្យយកពួកអ្នកទាំងនោះទៅ ឲ្យតុលាការវិនិច្ឆ័យទោស -ព្រោះគេចាត់ទុកថាអ្វីដែលខ្មែរ ក្រហម បានធ្វើ កន្លងមក ទៅលើ ប្រជាជនខ្មែរ ជាការធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ទៅលើ មនុស្សជាតិ ទាំងមូលផងដែរ - លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីហ៊ុន សែន និង ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ

បានទិតទំ រកពាក្យដោះសារ គ្រប់បែបយ៉ាង ។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ការពារ ផលប្រយោជន៍ របស់ ប្រទេសចិន កុម្មុយនិស្ត នៅចំពោះមុខការប្តោលទោស និង ការ ចាប់ផ្តាក់ របស់ សហគមន៍អន្តរជាតិ ។ រីឯ លោក ហ៊ុន សែន ដែលបានត្រូវ ប្រទេស វៀតណាម បន្តបញ្ជូនឡើងមក កាន់អំណាចនៅស្រុកខ្មែរ សុទ្ធចិត្តធ្វើសម្ព័ន្ធភាព ជាមួយខ្មែរ ក្រហមវិញ ដើម្បីរំលឹកស្ទុះ កុំឲ្យខ្មែរមក ពីប្រភពបស្ចិមប្រទេស ឡើងមកកាន់អំណាចបាន បន្ទាប់ពីលទ្ធិកុម្មុយនិស្ត ចុះស្រុក និងអំពូលស្នី ។ ការដែលគួរ ឲ្យកត់សំគាល់ នៅពេលនោះ គឺ ថា មាន ពេលខ្លះ អ្នកដឹកនាំ ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ ទាំងពីរនេះ ទាមទារឲ្យកាត់ទោស ពួក មេខ្មែរក្រហម ហើយមានពេលខ្លះ បែរជាសំដែង ការព្រួយបារម្ភខ្លាចការកាត់ទោសនេះ អាច នឹង ធ្វើឲ្យ មានការបាក់បែករវាងខ្មែរ និង ខ្មែរទៅវិញៗ ការពិត យុទ្ធមិនត្រូវនឹង ចិន ក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែបន្ទាប់ពី សហភាពសូវៀត រលំរលាយទៅ ទីក្រុងហាណូយ ក៏អស់បង្អែក ហើយគ្មានជម្រើសអ្វីទៀតក្រៅពី បែរទៅរក ចិនវិញសិន។ នយោបាយ របស់ វៀតណាម នៅពេលនោះ គឺប្រមូលយកខ្មែរ ក្រហម មកដាក់ ក្រោមឃ្លាប របស់ គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលស្មោះត្រង់ និងវៀតណាមវិញ ដើម្បី កាត់ផ្តាច់ឥទ្ធិពលចិន នៅស្រុកខ្មែរ ។ រីឯ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលបានពិន័យ កម្លាំងខ្មែរក្រហម និងកងទ័ពវៀតកុង ឲ្យវាយ រំលំ របប«សាធារណរដ្ឋខ្មែរ» របស់ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ និង សិរីមតៈ ព្រះអង្គបានត្រូវ ខ្មែរក្រហម ដែលជាកូនអ្នកពិតប្រាកដ របស់ ចិន ឡើងមកកាន់អំណាចជំនួស នៅពេល ដែលសាធារណរដ្ឋខ្មែរ រលំបាត់ទៅ ។ អ្វីដែលស្មើនឹងចេញឡើង យ៉ាងច្បាស់ គឺ ចិន មិន យល់ស្រប នឹងការកាត់ទោសនោះទេ រីឯ វៀតណាម គេទាមទារឲ្យមាន ការកាត់ទោសនេះ ដើម្បីកាត់បន្ថយឥទ្ធិពល របស់ចិន និង ពួកខ្មែរក្រហម។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៩ នៅពេល ដែល វៀតណាម វាយរំលំ របប ប៉ុល ពត បានហើយ ពួកគេបានជំរុញ ឲ្យរបប ហេង សារិន បើកតុលាការមួយ កាត់ទោសពួក អ្នកដឹកនាំខ្មែរក្រហម នៃ របប«កម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ» ស្មោះត្រង់ និង ចិន ។ ប៉ុន្តែក្រោយមក នៅឆ្នាំ ១៩៨៩ វៀតណាម ហាក់បីដូចជា ត្រូវបង្ខំ ចិត្តដក ឃ្លាមួយរយៈសិន ពីរឿងនេះ។ តាមការពិត សភាពការណ៍ នេះ មិនពិបាកយល់ ប៉ុន្មានទេ ព្រោះក្រោយឆ្នាំ ១៩៨៩ ប្រទេសវៀតណាមដែលស្ថិតនៅ ក្រោមការគោបសន្តិភាព

របស់ ចិន បានប្តូរនយោបាយវិញ។ រីឯសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលបានត្រូវខ្មែរក្រហម ធ្វើបាបដែរនោះ នៅពេលដែល ពួកនេះ កាន់អំណាច ព្រះអង្គ ក៏ ស្ថិតនៅក្រោមការគាបសង្កត់ របស់ចិនដែរ ។ ដូចនេះ ទោះបី លោក ហ៊ុន សែន ក្តី សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក្តី ចង់កាត់ទោស ខ្មែរក្រហម ដែលស្មោះត្រង់ និង ចិន ក៏ដោយ ក៏ សភាពការណ៍នៅពេលនោះ ដែលចិនកំពុងមាន ឥទ្ធិពលខ្លាំង នៅក្នុងតំបន់ មិនអនុញ្ញាត ឲ្យអ្នកដឹកនាំទាំងពីរនេះ សម្រួលការកាត់ទោសនេះ បានឡើយ ។ បញ្ហាសំខាន់ ចំពោះអ្នកទាំងពីរនេះ ដែលចេញមក ពីប្រភពកុម្មុយនិស្ត ពីរខុសគ្នា គឺ ដណ្តើមអំណាចគ្នា បន្តទៅទៀត ក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ប៉ុន្តែតាម វិធី នយោបាយសង្គ្រាម និង ច្បាប់។ ប៉ុន្តែ ទន្ទឹមនោះ គេក៏ត្រូវបាត់បង់នូវជំនឿ និងការទុកចិត្ត ពីសំណាក់ សាធារណមតិ និង ប្រជាជនខ្មែរដែលបានទទួលរងគ្រោះក្រោមរបប ប៉ុល ពត ដែរ។ សីលធម៌ ក៏ដូចជា យុត្តិធម៌ មាន លក្ខណៈច្របូកច្របល់ ពន់ពេកក្រៃ ព្រោះការបែងចែកអំណាចទាំងបី (séparation des pouvoirs) ក៏ដូចជា ការបោះឆ្នោត មានលក្ខណៈមិនច្បាស់លាស់ ជាពិសេស «វប្បធម៌ និទណ្ឌភាព» ។ នៅក្រោមរូបភាព នៃ របបប្រជាធិបតេយ្យ ប្រទេសកម្ពុជា ជាប្រឆាំងការនិយមមួយ ដែល កូនអុក របស់ចិន និង កូនអុក របស់យួន ដណ្តើមអំណាចគ្នា ដោយរាំងស្ងាត់ជាដាច់ខាត មិនឲ្យអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ចូលមកបោះឆ្នោត ។ ក្រៅពីការគាបសង្កត់ កុម្មុយនិស្ត-នយោបាយ គេសង្កេតឃើញ ម៉្យាងទៀតថា អតីតកាល និង របៀបវារៈចារណា របស់ អ្នកដឹកនាំទាំងពីរនេះ បានរំលូតរំលងមកវិញដែរ។ គេសុទ្ធចិត្តរាលបបន្តទៅទៀត និងប្រទេស កម្ពុយនិស្តទាំងពីរ នៅក្នុងតំបន់ ហើយ មិនព្រម កេចក្រែងព្រាង បរិបទនេះទាល់តែសោះ ព្រោះតែម្នាក់ៗ ចង់រក្សាអំណាច របស់គេរៀងៗខ្លួន។ ទាំងនេះ សុទ្ធតែជាកត្តាដែលកំណត់ ការរីក របស់ អ្នកនយោបាយទាំងពីរ នៅក្នុងបញ្ហាកាត់ទោស មេដឹកនាំខ្មែរក្រហម។ ខាងបស្ចិមប្រទេស គេយល់ថា បើមិនកាត់ទោសខ្មែរក្រហមទេនោះ ប្រទេស នានាទៀត អាចនឹង យកតម្រាប់តាម។ ចំពោះអ្វីដែលទាក់ទង និង អតីតកាល វា ក៏ជាចំណែកមួយ នៃការអល់វែកនេះដែរ។ ទោះបី អ្នកដឹកនាំទាំងពីរនេះ ស្តាប់ខ្លឹម ពួកខ្មែរក្រហម យ៉ាងណាក្តី

ក៏គេពុំអាចគេចផុត ពីចំណងបក្សស្រម្ព័ន្ធ ដែលពួកគេ ជា ចំណែកមួយ ដ៏សំខាន់ ដែលគេពុំអាចប្រកែកបាន ។

ក្រោយ អន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ លោក ហ៊ុន សែន និង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានទទួលការកិច្ចព្រៀងៗខ្លួនមួយទៀត គឺយកឈ្នះ ទៅលើអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ឲ្យទាល់តែបាន។ អំណាច និង ចង្អុល ដឹកនាំប្រទេសកម្ពុជាថ្មី មិនអាចត្រូវប្រគល់ទៅឲ្យអ្នកចុងក្រោយនេះ ជាដាច់ខាត។ គឺនៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែល នៅក្នុងពេលបោះឆ្នោតម្តងៗ ការប្រយុទ្ធគ្នា មានលក្ខណៈកាចសាហាវរកអ្វីប្រៀបផ្ទឹមពុំបាន។ នៅក្នុងកម្មវិធីកាត់អាស៊ី នេះ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ តាមបែបបទបស្ចិមប្រទេស មានទំនាស់មួយ យ៉ាងធំជាមួយ រចនាសម្ព័ន្ធ សន្តិម-វប្បធម៌ដែលនៅតែរលាយជាដាច់ខាត និង របបដឹកនាំ មួយប្រភេទដែលមិនប្រគល់ ដោយសេរី ប្រទេស ទៅឲ្យប្រជាជនឡើយ ទោះបី របៀបរបស់នៅ ផ្នែកសម្ភារៈ មានលក្ខណៈ សម័យទំនើប មិនចាញ់ បស្ចិមប្រទេសក្តី ។ ការសិក្សា អំពី ប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃប្រទេស ទាំងឡាយនោះ - រួមបញ្ចូលទាំង ប្រទេសចិនផងដែរ - បាននុះឲ្យឃើញថា លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ និងការគោរពសិទ្ធិមនុស្ស នៅមានកម្រិតទាបណាស់ ហើយតាមការពិតទៅ ក៏មិនមែន ជាកង្វល់ ឬជាគោលដៅ នៃ របបនយោបាយ នៃ ប្រទេស ទាំងនោះឡើយ។ អ្នកមានអំណាច មានប្រាក់កាស ត្រូវមានគេគោរពជាដាច់ខាត ហើយ ចាត់ ទុកថា ជាអ្នកមានបុណ្យប្រាថ្នា ពីជាតិមុនទៀតផង ។ ប្រទេសកម្ពុជា ដែលស្ថិត នៅក្នុងបរិបទកុម្មុយនិស្តនោះ មានការពិបាកច្រើន ក្នុងការអនុវត្តន៍ គោលការណ៍ ប្រជាធិបតេយ្យ និង គោលការណ៍ សិទ្ធិមនុស្សតាមបែបបទបស្ចិមប្រទេស ។ មួយវិញទៀត ស្មារតី ជាតិនិយម បានត្រូវអ្នកដឹកនាំ ទាំងនោះយកទៅធ្វើអាជីវកម្មសម្រាប់ពង្រឹងអំណាច របស់គេ និងរបស់បក្សពួក គ្រួសារ របស់ គេថែមទៀត ។ គឺ នៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែលមានអ្នកដឹកនាំខ្លះ ហ៊ានហុតដល់ទៅ និយាយថា ពួកមេដឹកនាំខ្មែរក្រហម ជា ជនឧក្រិដ្ឋ ប៉ុន្តែមិន មែនជាជនក្បត់ជាតិទេ។ ប៉ុន្តែអ្នកដែលនិយាយបែបនេះ មិនបានគិតសោះឡើយ ដល់ប្រជាជនអ្នកទទួលរងគ្រោះជិត ២ លាននាក់ និង ការធ្លាក់ចុះ នៃ អារ្យធម៌ មួយ ហុតដល់ កម្រិតសូន្យទៅហើយនោះ ។

ការបូកសរុបព្រឹត្តិការណ៍
ប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា
ពីឆ្នាំ ១៨៦៣ ដល់ ឆ្នាំ ២០០០

Rappel succinct des événements
de 1863 à 2000

ព្រឹត្តិការណ៍ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ដែលខ្ញុំបាននិយាយរៀបរាប់ ជាហូរហែ មកនេះ លាតសន្ធឹងពី ពេលអាណាព្យាបាលបារាំង មកទល់ នឹង ឆ្នាំ ២០០០។ នៅក្នុងរយៈពេល ជាងមួយសតវត្សក្នុងមកនេះ ប្រទេសកម្ពុជា បានឆ្លងកាត់ សម័យកាលជាច្រើន ៖ ពីឆ្នាំ ១៨៦៣ ដល់ឆ្នាំ ១៨៤៣ គឺ សម័យ «អាណាព្យាបាលបារាំង»។ នៅក្នុងសម័យកាលនោះ ការបះបោរប្រឆាំង នឹង វត្តមានបារាំង មានជាហូរហែ រហូតដល់ បារាំង សុទ្ធចិត្តផ្តល់ ឯករាជ្យឲ្យខ្មែរនៅឆ្នាំ ១៨៤៣ តាមការទាមទារ ដ៏ទទួច របស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ។ ពីឆ្នាំ ១៨៤៣ ដល់ឆ្នាំ ១៨៧០ ប្រទេសកម្ពុជា ស្ថិត នៅក្នុងសន្តិភាព ក៏ ពិតមែន ប៉ុន្តែការប្រឆាំងប្រឆាំងគ្នា រវាង អ្នកនយោបាយអភិរក្សនិយម និងកុម្មុយនិស្ត បានរុញច្រាន ប្រទេសបន្តិចម្តងៗ ឆ្ពោះទៅរកសង្គ្រាម រវាងបួកលោកសេរី និងលោកកុម្មុយនិស្ត នៅឥណ្ឌូចិន។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រកាន់ខ្សែបន្ទាត់ នយោបាយ រវាងប្រទេសកុម្មុយនិស្ត និង ប្រទេសបន្តិចម្តងៗ ឆ្ពោះទៅរកសង្គ្រាម រវាងបួកលោកសេរី និងលោកកុម្មុយនិស្ត នៅឥណ្ឌូចិន។ ប៉ុន្តែ ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ និង អ្នកនិយមសាសនាស៊ីសុវត្ថិ សិរីមតៈ មិន យល់ស្របនឹង នយោបាយនេះ របស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុទេ ។ នៅថ្ងៃ ១៤ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៧០ សកាតាំងពីរ ដែលបានតែងតាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាប្រមុខរដ្ឋ បាន ទម្លាក់ព្រះអង្គ ពី អំណាចវិញ ដើម្បីដេញកងទ័ពវៀតកុង និង វៀតណាមខាង ជើង ចេញ ពីទឹកដីខ្មែរ។ ពី ឆ្នាំ ១៩៧០ ដល់ឆ្នាំ ១៩៧៥ ប្រទេសកម្ពុជា បានកសាងរបប សាធារណរដ្ឋ លើកទីមួយ នៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃ ប្រទេស កម្ពុជា ប៉ុន្តែ ត្រូវប្រឈមមុខ នឹង កងទ័ព

វៀតណាមកុម្មុយនិស្ត ព្រមទាំងកងទ័ពខ្មែរក្រហម គឺក្រុមអ្នកកុម្មុយនិស្តជាតិនិយម ដែល បានរំដោះខ្លួន ចេញពី កុម្មុយនិស្តវៀតណាម ហើយចូលទៅក្នុង បរិបទ នៃបដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្តចិន។ ទោះមានទំនាស់បែបនេះក្តី ក៏នៅទីបំផុត កងទ័ពខ្មែរក្រហម និងកងទ័ព វៀតណាមកុម្មុយនិស្ត បានវាយរំលំ របប «សាធារណរដ្ឋខ្មែរ» បានទាំងស្រុង ។ ពួកខ្មែរក្រហម ឡើងមកកាន់អំណាច នៅខែមេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ ប៉ុន្តែ ដោយបង្ខំ វិទាសកម្ម ច្រើនពេក របប «កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» របស់ខ្មែរក្រហម បានត្រូវអតីតសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់គេ - គឺ ប្រទេស វៀតណាម - ចូលមកឈ្លានពានស្រុកខ្មែរ វាយរំលំចោលនៅថ្ងៃ ៧ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៨ ហើយ ដាក់ពួកខ្មែរ ក្រហមដែលបានបះបោរប្រឆាំង នឹង ប៉ុល ពត ឲ្យឡើងកាន់អំណាច វិញ។ សង្គ្រាម រវាងបដិវត្តន៍កុម្មុយនិស្តទាំងពីរ បន្តរហូតដល់ពេលដែល សហភាព សូវៀត រលំរលាយ បាត់ទៅ ។ ក្រោមការគាបសង្កត់ ពីសំណាក់ សហគមន៍ អន្តរជាតិ ជាពិសេស ពីសំណាក់ប្រទេស ចិន និង បស្ចឹមប្រទេស វៀតណាម ត្រូវបន្តិចិត្តដកកងទ័ពចេញអស់ ពីស្រុកខ្មែរ។ នៅខែកក្កដាឆ្នាំ ១៩៨៩ សន្និសីទអន្តរជាតិ ទីក្រុងប៉ារីស បានសម្រេច បញ្ចប់ សង្គ្រាមនៅកម្ពុជា ពោលគឺ សង្គ្រាម រវាង បដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរ ដែលបានធ្វើឲ្យ ប្រទេសឆ័រជាច្រើន ជាប់ពាក់ព័ន្ធជាមួយផងដែរ។ នៅថ្ងៃ ២៧ តុលាឆ្នាំ ១៩៩១ កិច្ចព្រមព្រៀងមួយ រវាង ខ្មែរទាំង ៤ក្រុម បានកំណត់បញ្ចប់ អតិរេក ទៅកម្ពុជា។ នៅឆ្នាំ ១៩៩២ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ធ្វើអន្តរាគមន៍បញ្ចប់សង្គ្រាមនៅស្រុកខ្មែរ ហើយ បើកឲ្យ មានការបោះឆ្នោតសេរី ។ ប៉ុន្តែសាជាថ្មីម្តងទៀត ប្រទេសកម្ពុជា ធ្លាក់ទៅក្នុងការប្រឆាំង ប្រឆាំង រវាងចិន និង វៀតណាមដដែល ព្រោះ អ្នកនយោបាយខ្មែរ ដែលបានបង្ខំវិទាសកម្ម ដោយរុញច្រានប្រទេស កម្ពុជា ឲ្យធ្លាក់ទៅក្នុង កណ្តាប់ដៃ កុម្មុយនិស្ត បានវិលមកវិញ ដដែល នៅក្នុងរបបថ្មី ។ ដូច្នេះឃើញថា ប្រទេសកម្ពុជា មានសង្គ្រាម រហូត ពី ឆ្នាំ ១៩៧០ មកដល់ឆ្នាំ ១៩៩២ គឺ នៅពេលដែលអង្គការ សហប្រជាជាតិ ចុះមកធ្វើអន្តរាគមន៍ ។ អសន្តិសុខ ដែលខ្មែរក្រហមបានបង្ក នៅពេលអន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ជា សង្គ្រាមតូចមួយ ដែលគ្មានបរទេសនៅពីក្រោយ ហើយដូចនេះ អង្គការខ្មែរក្រហម ត្រូវ បាក់បែក រលំរលាយខ្លួនឯងតែម្តង ក្នុងរយៈកាលមួយ ដ៏ខ្លី ។

ប្រទេសកម្ពុជា មុន ពេលវត្តមាន របស់បារាំង

មុនពេល ដែលបារាំងមកតាំងទី នៅប្រទេសកម្ពុជា ប្រទេសនេះស្ថិតនៅ ក្នុងការ ប្រឆាំងប្រទង់ រវាង ចក្រភពអាល្លឺម៉ង់^{៦២} និង ប្រទេសរុស្ស៊ីដែលក្រោយឆ្នាំ ១៨៣៨ បាន ប្តូរឈ្មោះជាប្រទេសរ៉ែ ។ នៅឆ្នាំ ១៨៥៣ ដោយខ្លាច ចក្រភពអាល្លឺម៉ង់ និង ស្រុករុស្ស៊ី យកស្រុកខ្មែរទៅចែកគ្នា មួយចំហៀងម្នាក់ ព្រះបាទ អង្គ ឌួន បានសុំឲ្យបារាំង មកជួយធ្វើ អន្តរាគមន៍ ប៉ុន្តែ ទាល់តែ ១០ ឆ្នាំ ក្រោយមកទើបបារាំង បានសម្រេចមកជួយខ្មែរ តាម រយៈសន្និសីទ អាណាព្យាបាលបារាំង ចុះហត្ថលេខានៅ ថ្ងៃ ១១ សីហាឆ្នាំ ១៨៦៣ ។ វត្តមានរបស់បារាំង បាននាំឲ្យមានការប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំង ពីសំណាក់អ្នកតស៊ូខ្មែរ អស់រយៈ ពេល ៨០ ឆ្នាំ គឺ រយៈពេលដែលបារាំង ត្រួតត្រាស្រុកខ្មែរ។ នៅក្នុងរយៈពេលនោះ បារាំង បានផ្តាច់ប្រទេសកម្ពុជាពី អំណាចឥស្លាម របស់សៀម ប៉ុន្តែ មុននឹងចាកចេញពី ឥណ្ឌូចិន ពុំបាន គិតគូរប្រគល់ទឹកដីខ្មែរ ដែលប្រទេសវៀតណាម បានកាត់ផ្តាច់យកទៅ តាំងពី សតវត្សរ៍ ទី ១៧ មកឲ្យខ្មែរវិញឡើយ។ ទោះបីមាន ការតស៊ូយ៉ាងខ្លាំងក្លា ពីសំណាក់ ចលនាដេញបារាំង ចេញពីស្រុកក្តី - គឺ តាំងពី អាចារ្យ សួរ (ឬ អាចារ្យស្វា) ពោធិកំបោរ, ស៊ីវិត្តា, ហ្លួតដល់ ស៊ីន ឌីក ថាន, ស៊ីន ឌីក មិញ, អាចារ្យ ហែម ចៀវ ជាដើម - ក៏បារាំង បានជួយប្រទេសកម្ពុជា ឲ្យក្លាយទៅជា ប្រទេសសម័យទំនើបមួយដែរ ។ នៅឆ្នាំ ១៨៥៣ បន្ទាប់ពី មានការតស៊ូ ទាមទារឯករាជ្យ ពីសំណាក់ ចលនាខ្មែរផ្សេងៗ ជាពិសេស ពីសំណាក់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ បារាំង ក៏សុំទិញ ប្រគល់ឯករាជ្យ ឲ្យខ្មែរ ប៉ុន្តែ ដោយមានការទិសទាល់ក្រលែង ដោយហេតុថា ផុតពីបារាំងទៅ ស្រុកខ្មែរ នឹង ក្លាយទៅជាចំណី របស់បណ្តាប្រទេសកុម្មុយនិស្ត នៅក្នុងតំបន់ ពោល គឺ វៀតណាម និង ប្រទេសចិន ជាពុំខាន។ ការប្រមើមើលទុកជាមុននេះ របស់ បស្ចឹមប្រទេស (គឺ បារាំង និង សហរដ្ឋ អាមេរិក) ពុំខុស បន្តិចណាឡើយ ព្រោះចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៨៦០ មក នយោ

^{៦២} បច្ចុប្បន្ននេះ អាល្លឺម៉ង់ គឺ ជាតំបន់ភាគកណ្តាល នៃ ប្រទេសវៀតណាម ។

បាយអព្យាក្រឹតភាពខ្មែរបានត្រូវ គំរាមកំហែង ដោយប្រទេស ចិន និង ប្រទេសវៀតណាម ដែលនៅពេលនោះ ទិតទំពង់ផ្អែកលើទឹកដីកុម្មុយនិស្តនៅក្នុងតំបន់យ៉ាងមមាញឹក។ ប្រទេស វៀតណាម ខាងជើង តាមរយៈ ចលនា វៀតមិញ បានបង្កើត ចលនា កុម្មុយនិស្តខ្មែរមួយ នៅស្រុកខ្មែរ។ រីឯ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏គាំទ្រចលនានេះដែរ ដោយ បើកដៃឲ្យ កងទ័ព វៀតកុង តាំងទីនៅលើទឹកដីខ្មែរ តាមការស្នើសុំ ពីប្រទេសចិន ដែលកាលនោះ មានផែនការ វាយសហរដ្ឋ អាមេរិក ឲ្យចេញអស់ ពីឥណ្ឌូចិន ដើម្បីក្តាប់យក កូម៉ុកាតនេះ ទាំងមូលតែម្តង។ កាលដើមឡើយ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រមុខរដ្ឋ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា គ្រាន់តែប្រឆាំង នឹង សហរដ្ឋ អាមេរិកប៉ុណ្ណោះ ព្រោះអាមេរិក បានលើកទ័ព មកធ្វើ សង្គ្រាម ប្រឆាំង នឹង លទ្ធិកុម្មុយនិស្ត នៅលើទឹកដី ប្រទេសវៀតណាម ។ ប៉ុន្តែក្រោយមក ព្រះអង្គ ក៏ធ្លាក់ បន្តិចម្តងៗ ទៅក្នុងកណ្តាប់ដៃ ចិន រើប្រមុខនៃលទ្ធិរួច ។

នៅឆ្នាំ ១៩៥៩ ចិន និង សហភាពសូវៀតដែលជាប្រទេសកុម្មុយនិស្តដូចគ្នា ទាស់ទែងគ្នា យ៉ាងខ្លាំង។ ក្រោយទំនាស់នោះ ចលនាកុម្មុយនិស្ត នៅស្រុកខ្មែរ ក៏រើបកចេញ ជាពីរ ក្រុមបដិបក្ខ ឧរ ។ ក្រុមមួយ ឧបត្ថម្ភដោយ ចលនា វៀតមិញ-ប្រទេសវៀតណាម ខាងជើង- មានសហភាព សូវៀតគាំទ្រ ។ ហូ ជីមិញ ខ្លាចចិនយកទឹកដី ក៏ បែរទៅរក បដិវត្តន៍ សូវៀតវិញ ។ កាលដើមឡើយ ប៉ុល ពត ក៏ស្ថិតនៅក្នុង ចលនា នេះដែរ ប៉ុន្តែ ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៦៦ បាន សម្រេចយកចិន ជាបង្អែកវិញ ហើយ បង្កើត «បក្សកុម្មុយនិស្ត កម្ពុជា»។ នៅខែ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ ក្រុម ប៉ុល ពត ដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ឲ្យ ឈ្មោះថា «ខ្មែរក្រហម» បានវាយរំលំរបប «សាធារណរដ្ឋខ្មែរ» ដឹកនាំដោយឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ និង សិរីមតៈ ហើយដែលមាន សហរដ្ឋ អាមេរិកជាអ្នកគាំទ្រ។ ការវាយរំលំ របប លន់ នល់ នេះ បានត្រូវសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ចូលរួម ផងដែរ ព្រោះ ព្រះអង្គ ស្មានថា បើរបប លន់ នល់ លើ ព្រះអង្គ នឹង បានវិលត្រឡប់ មកកាន់អំណាចវិញ។ ប៉ុន្តែ ការពិត គឺ ប៉ុល ពត ទេ ដែលជាកូនអុក របស់ចិន ពិតប្រាកដ។ អំណាចទាំងអស់ ធ្លាក់ ទៅក្នុងដៃខ្មែរក្រហម នៅថ្ងៃ ១៧ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ រីឯព្រះអង្គ បានត្រឹមមាន តួនាទី ជា ប្រមុខរដ្ឋតាមអំណាច ប៉ុណ្ណោះ មុន នឹង ក្លាយខ្លួនទៅជាអ្នកទោស របស់ ពួកនេះ បន្ទាប់

ពីព្រះអង្គ សុំលាលែងពីមុខតំណែង ។ ប៉ុល ពត បានយកព្រះអង្គ និង ក្រុមគ្រួសារ ទៅ ឃុំទុក ក្នុងព្រះរាជវាំង ចិន ក៏ពុំខ្វះរាល់ និង វាសនា បែបនេះ របស់ អតីតមុខរដ្ឋ ខ្មែរ រូបនេះដែរ ព្រោះនៅពេលនោះ ប្រទេសចិនដែលបានទទួល ជ័យជំនះទាំងស្រុង នៅកម្ពុជា ពុំត្រូវការ ព្រះអង្គ ទៀតឡើយ ។ ប៉ុន្តែ អ្វីដែលចិន មិនបានគ្រាន់ទុកជាមុន គឺ ការដែល ប្រទេសវៀតណាម និង សហភាព សូវៀត ភ្លៀងយក ឱកាសដែលខ្មែរក្រហម សម្លាប់ ប្រជាជនឯងដោយឆ្លើយ ហើយបែកបាក់ផ្ទៃក្នុង ដើម្បីវាយយកប្រទេសកម្ពុជាតែម្តង។ ទំនាស់ រវាង បងប្អូន កុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរនេះ ដែលគេហៅថា «frères ennemis» មាន ជាយូរមកហើយ ប៉ុន្តែ ទាល់តែឆ្នាំ ១៩៧៤-១៩៧៥ ទើបវៀតណាម វាយរំលំរបបខ្មែរ ក្រហមបាន ហើយដាក់ខ្មែរក្រហម មួយក្រុមទៀត ឲ្យមកជំនួស។ នៅពេលដែល ប្រទេស វៀតណាម ត្រួតត្រាស្រុកខ្មែរទាំងមូលអស់រយៈពេល ១០ ឆ្នាំ ប្រទេសដែលជាសត្រូវ និង សហភាព សូវៀត មាន ជាអាទិ៍ ប្រទេសមួយ ចំនួន នៃសមាគម អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ព្រមទាំង ប្រទេសចិន និង សហរដ្ឋ អាមេរិកផងដែរ បាននាំគ្នាជួយចលនារំដោះខ្មែរ យ៉ាងពេញ ទំហឹង គឺ ចលនាតស៊ូខ្មែរ ៣ ក្រុម ដែលនៅក្នុងនោះ មាន ពួកខ្មែរក្រហមផងដែរ។ រីឯក្រុម ២ ទៀត គឺក្រុម រាជានិយម និង ក្រុមអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ។ នៅទីបំផុត បន្ទាប់ពី សហភាព សូវៀត រលំរលាយទៅ វៀតណាម គ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីដកទ័ពថយឡើយ។ សន្និ សីទអន្តរជាតិទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៨៩ និង កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាព ឆ្នាំ ១៩៩១ បានបញ្ចប់ អធិការណ៍ខ្មែរ ដោយមាន អន្តរាគមន៍ ពី អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅឆ្នាំ ១៩៩២ ។

ឆ្ពោះទៅរកការបញ្ចប់សង្គ្រាម

នៅឆ្នាំ ១៩៩០ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានសម្រេចធ្វើ អន្តរាគមន៍ នៅកម្ពុជា ដោយបង្កើតអង្គការពិសេសមួយ គឺអង្គការ«អាប្រទុច» (A.P.R.O. N.U.C.) សម្រាប់រៀបចំ ការបោះឆ្នោត តាមបែបបទ ប្រជាធិបតេយ្យពេញលក្ខណៈ។ អង្គការ «អាប្រទុច» ត្រូវធ្វើសហការ ជាមួយអង្គការមួយទៀត ដែលមានឈ្មោះ ថា «ក្រុម

ប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់» (Conseil national supérieur) ពោលគឺអង្គការ ដែលតំណាង អធិបតេយ្យ នៃប្រទេសកម្ពុជា នៅក្នុងរយៈកាលឆ្លងកាត់។ នៅថ្ងៃ ១៤ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៩១ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ យាងមក ប្រទេសកម្ពុជាវិញ បន្ទាប់ពីបាននិរទេសខ្លួន អស់រយៈ ពេលជាង ២០ ឆ្នាំ។ បន្ទាប់ពីមាន ការខ្វែងគំនិតគ្នាអស់រយៈពេល ២ ឆ្នាំ នៅក្នុងការចែក អំណាចគ្នា រវាង គូភាគី ខ្មែរទាំង ៤ ក្រុម ជាពិសេស រវាងក្រុមអ្នកតស៊ូ រំដោះប្រទេស កម្ពុជា ចេញពី ការឈ្លានពាន របស់ កងទ័ព វៀតណាម និង ក្រុមអ្នកដឹកនាំប្រទេស ក្រោយពេលដែលកងទ័ពវៀតណាម ចូលមកវាយរំលំរបប ប៉ុល ពត អង្គការ «អាប្រទុច» ក៏រៀបចំការបោះឆ្នោត នៅឆ្នាំ ១៩៩២។ ខ្មែរក្រហម ដែលត្រូវគូភាគីខ្មែរ ៣ ទៀត ដោះដៃ ចេញ បានអុកឡុក ការបោះឆ្នោត ដោយឥតកោតក្រែង។ ប៉ុន្តែ នៅទីបំផុតនៅខែឧសភា ឆ្នាំ ១៩៩៣ ការបោះឆ្នោត ក៏បានប្រព្រឹត្តទៅ តាមការគ្រាន់ទុកប៉ុន្តែ ក៏មិនស្របទាំងស្រុង ទៅ តាមគោលការណ៍ នៃកិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៩១ ប៉ុន្មានដែរ ។ ប្រជាជនខ្មែរ ចំនួន ៨៩, ៥៦ % បានចូលរួមបោះឆ្នោត ។ ក្នុងចំណោមគណបក្ស ចំនួន ២០ ដែល ឈរឈ្មោះបោះឆ្នោត គេឃើញមានតែ គណបក្ស ៣ ប៉ុណ្ណោះ ដែលលេចធ្លោជាងគេ គឺ គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលជាអតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរ គាំទ្រដោយវៀតណាម គណ បក្សរាជានិយម «ហ៊ុនស៊ីនប៉េច» ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ និង គណ បក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យសេរី ពុទ្ធសាសនា» របស់ លោក ស៊ីន សាន។ គណបក្សរាជានិយម «ហ៊ុនស៊ីនប៉េច» បានទទួលលទ្ធផលឈ្នះគេ គឺ បាន ៤៥, ៤៧ % រីឯ គណបក្ស «ប្រជាជន» ដែលមាន លោក ហ៊ុន សែន ជាបេក្ខជន បានទទួល ៣៨, ២២ % ។ គណ បក្ស លោក ស៊ីន សាន បានត្រឹម ៣, ៨១ % ប៉ុណ្ណោះ ។ បន្ទាប់ពីការប្រកាសលទ្ធផល លោក ហ៊ុន សែន នៃគណបក្ស ប្រជាជន ពុំ ព្រមទទួលស្គាល់ជ័យជំនះ របស់ គណបក្ស រាជានិយមទេ។ នៅពេលនោះ ប្រទេសកម្ពុជា ហៀបតែ និង ត្រូវបែនចែកជា ២ តំបន់ ដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ចក្រព័ន្យ និង លោក ស៊ីន សុន នៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» រៀបចំ ធ្វើអបគមន៍ ។ ដោយកំត់សំណើល្អ ចលនានេះ គ្មានអ្នកណាគាំទ្រឡើយ ។

ដើម្បីដោះស្រាយទំនាស់នេះ គេក៏ ខិតខំបង្កើត រដ្ឋាភិបាលចម្រុះមួយ ដែលព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូជិ អ្នកដឹកនាំ គណបក្សរដ្ឋបាលនិយម «ហ៊ុនស៊ីនប៉ែច» និង លោកហ៊ុន សែន នៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» ឡើង កាន់អំណាច ជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទាំងពីរនាក់ ក្នុងពេលជាមួយគ្នា តែម្តង។ ចាប់ពីពេលនោះមក ការដណ្តើមអំណាចគ្នាចេះ តែមានបន្ត មកទៀត ដូចកាលពី ពេលមុន ទោះបីក្រោមរូបភាព នៃការបោះឆ្នោតតាមបែបបទ ប្រជាធិបតេយ្យក្តី។ តាមការពិត ការធ្វើរបៀបនេះ ខុសទាំងស្រុងពីគោលការណ៍ នៃ កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៩១ ដែលកំណត់យក ការបោះឆ្នោតជាធំ ហើយទាត់ ចោលទាំងស្រុងរាល់ការចរចារវាង គូបដិបក្ខ គឺ មានន័យថា អ្នកឈ្នះឆ្នោត ត្រូវតែឈ្នះ អ្នកបាញ់ត្រូវតែបាញ់ ព្រោះជាឆន្ទៈ របស់ ប្រជាជន ជាម្ចាស់ឆ្នោត។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ដោយប្រទេស មហាអំណាច ដែលជាប់ពាក់ ព័ន្ធក្នុងរឿងនេះ គេប្រញាប់ដកខ្លួនចេញ ពី អធិការណ៍ខ្មែរ ឲ្យបានឆាប់បំផុត គេ ក៏ខិតខំបង្កើតក្រុមសុខ ចិត្តទទួលយក ស្ថានភាព នេះតែម្តងទៅ។ ការចរចា គ្នា រវាងគូភាគីទាំងពីរ ចេះតែមានជាហូរហែ បន្តទៅទៀត ហើយ ពេលបោះ ឆ្នោតម្តងៗ អំពើហិង្សា និង ការគំរាមកំហែង ពីសំណាក់គណបក្ស «ប្រជាជន» កើតមាន ឥតឈប់ឈរ ។ គេសង្កេតឃើញថា តាំងពីឆ្នាំ ១៩៩៣ មកការអនុវត្តន៍ លទ្ធិ ប្រជាធិបតេយ្យនៅស្រុកខ្មែរ បានទទួល បរាជ័យទាំងស្រុង ។ រី ឯ ទំនាស់ ភូមិសាស្ត្រ-នយោបាយ ពីពេលមុន ក៏ពុំមានការប្រែប្រួលអ្វី ជា មូលដ្ឋានដែរ។ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន ដែលកាលពី សៅរ៍ត្ស ១៩៨០-៨០ មានការគាំទ្រយ៉ាងមាំ ពី ប្រទេសវៀតណាម មានប្រៀបផ្នែក ចរនាសម្ព័ន្ធជាង ក្រុមអ្នកតស៊ូដោះស្រាយ កម្ពុជា ចេញ ពីអាណានិគម វៀតណាម។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលមានការគាំទ្រពីចិន បានទទួលត្រឹម តួនាទី កិត្តិយសប៉ុណ្ណោះ គឺ រហូតដល់ ព្រះអង្គអស់សង្ឃឹមខ្លាំង ក៏ សម្រេច ដាក់រាជ្យតែម្តងនៅឆ្នាំ ២០០៤។ រីឯព្រះអង្គម្ចាស់ រណបូជិវិញ ដោយដណ្តើម យកអំណាចពី លោក ហ៊ុន សែន មិនបាន ក៏សព្វព្រះទ័យ ធ្វើសហការជិតស្និទ្ធ ជាមួយលោក ហ៊ុន សែន តែម្តងទៅ ។ ទោះ ជា យ៉ាងណាក្តី ពួកអ្នកប្រជាធិបតេយ្យខ្មែរ ទោះនៅទីណាក៏ដោយ ក៏នៅតែខិតខំតស៊ូបន្ត ទៅទៀតដែរ ទោះមានឬ គ្មានការគាំទ្រ ពី បស្ចិមប្រទេសក្តី ។

បរិបទ អន្តរជាតិ និង ភូមិសាស្ត្រ-នយោបាយ

អស់រយៈពេលជាង ៤០ ឆ្នាំកន្លងមក គឺតាំងពីឆ្នាំ ១៩៦៥ មក ទល់ នឹង ឆ្នាំ២០០៥^{៦៣} ប្រទេសកម្ពុជា បានធ្លាក់ទៅក្នុង អស្ថិរភាព នយោបាយ មួយ រកច្រកចេញស្ទើរពុំរួច។ រីឯ មូលហេតុ គឺ មិនមែន មកតែពីការដណ្តើម អំណាចផ្ទៃក្នុង ប៉ុណ្ណោះទេ។ បរិបទអន្តរជាតិ ជាពិសេសការប្រជែងកម្លាំងគ្នា រវាងប្រទេសធំៗ នៅក្នុងតំបន់ ដោយមានបង្អែកពីប្រទេស មហាអំណាច ផងដែរ ក៏ជាកត្តាមួយ ដ៏ចម្បងដែលគេពុំអាចប្រកែកបានឡើយ។ ពីឆ្នាំ ១៩៦០ មកទល់ នឹង ឆ្នាំ ១៩៧៥ ប្រទេសកម្ពុជា ស្ថិតនៅក្នុងការប្រជែងកម្លាំង រវាង លោកស៊ី និង លោកកុម្មុយនិស្ត ហើយ ពីឆ្នាំ ១៩៧៥ មកដល់ ឆ្នាំ ១៩៩១ ស្រុកខ្មែរ បានទទួលរងគ្រោះ ដោយអធិការណ៍ រវាងប្រទេស កុម្មុយនិស្តធំៗ ២ ដែលដណ្តើមគ្នា ក្តាប់ឥណ្ឌូចិន ពោលគឺ រវាង ប្រទេសចិន និង ប្រទេសវៀតណាម ដែលមាន សហភាព សូវៀត ជាអ្នកជួយគាំទ្រយ៉ាងពេញទំហឹង។ ដូចយើងបានដឹងរួច មកហើយនៅឆ្នាំ ១៩៧៨-៧៩ ភ្ញៀវពេលដែល របប ប៉ុល ពត -ដែលមាន ចិនគាំទ្រ - ចុះទន់ខ្សោយ ប្រទេសវៀតណាម ដែលបានទទួល ជំនួយ យោធា ^{៦៤} ពី សហភាព សូវៀត បានវាយយក ប្រទេស

^{៦៣} ពេលដែលខ្ញុំ សរសេរ សៀវភៅប្រវត្តិសាស្ត្រនេះ ។
^{៦៤} នៅថ្ងៃ ៣ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៧៨ ប្រទេសវៀតណាម និង សហភាព សូវៀត បានចុះហត្ថលេខាទៅលើ សន្ធិសញ្ញា មិត្តភាព និង សហប្រតិបត្តិការ ។ ប្រាំខែមុនសន្ធិសញ្ញានេះ គឺ នៅថ្ងៃ ២៨ មិថុនា ឆ្នាំដែលប្រទេសវៀតណាម ចូល ទៅក្នុងអង្គការ ជំនួយសេដ្ឋកិច្ច ទៅវិញទៅមក នៃ បណ្តាប្រទេសសង្គមនិយម ដែលរណប និង សហភាព សូវៀត។ សូម អាន បន្ថែម សៀវភៅ Le Cambodge dans la tourmente – Le troisième conflit indochinois របស់ Nicolas Regaud, L’Harmattan, Paris, 1992, p. 157 .

កម្ពុជាតែម្តង ។ ការឈានពាន នេះ របស់ប្រទេសវៀតណាម បានត្រូវមតិខ្លះបកស្រាយថា ជាការវាយលំ របបខ្មែរក្រហម ដែលប្រជាជនខ្មែរ ស្តាប់តាមជាអតិបរមា ប៉ុន្តែ មតិខ្លះ ទៀតគត់ សំគាល់ថា ជាការឈានពាន ដោយមិនអាចប្រកែកបាន ព្រោះគ្មានអន្តរាគមន៍ ពី អង្គការ សហប្រជាជាតិ ឬ ម៉ឺនស្ទ័រទៀត គឺ ជាទំនាស់ រវាង បងប្អូនកុម្មុយ និស្តទាំងពីរ ។ ថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ ជាជ័យជំនះរបស់ សហភាព សូវៀត និង វៀតណាម ទៅលើ ចិន និងខ្មែរក្រហមដែល ជាសត្រូវរួម របស់ពួកគេ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី ដោយព្រះវិញ្ញាណ វាយប្រហារ របស់ វៀតណាម ទៅលើ ប្រទេសកម្ពុជានេះ រចនាសម្ព័ន្ធ កុម្មុយនិស្ត-នាយោ បាយ នៅក្នុងតំបន់មាន ការរង្គោះរង្គើរ យ៉ាងខ្លាំង ជាហេតុធ្វើឲ្យប្រទេសខ្លះនៃ «សមាគម ប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍»ហៅ «អាស៊ាន» ភ័យខ្លាច សហភាព សូវៀត វាតទី មកក្នុងកុម្មុយ និស្តទាំងមូល។ ចាប់តាំងពីថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៩ នោះមក កម្ពុជាប្រយុទ្ធរំលោះ ប្រទេស កម្ពុជា ពីនឹមអាណានិគមនិយម វៀតណាម និង សូវៀត ក៏បាន កកើតឡើង ដោយមាន ការគាំទ្រ ពីសត្រូវ របស់សហភាពសូវៀត ជាពិសេស សហរដ្ឋ អាមេរិក និង ប្រទេស ចិន។ ចលនា តស៊ូខ្មែរ នោះ រួមមានកម្លាំង របស់ ខ្មែរក្រហម ដែលរៀបចំប្រមូលគ្នា ឡើងវិញ ក្រោយការវាយប្រហារ របស់ វៀតណាម កម្លាំង របស់ អ្នកប្រជាធិបតេយ្យខ្មែរ និយមបស្ចិមប្រទេស កម្លាំង របស់ ចលនា រាជានិយម របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ្ធ ព្រះរាជបុត្រ មួយអង្គ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ។ នៅទីបំផុត នៅពេល ដែលសហភាព សូវៀត កំពុងធ្លាក់ទៅក្នុង អភិក្រម នៃ ការរលំរលាយខ្លួន វៀតណាម គ្មានជម្រើសអ្វីទៀតក្រៅ ពីការដកកងទ័ព របស់គេ ថយ ទៅវិញទេ ប៉ុន្តែ មុននឹងដកកងទ័ពចេញពីប្រទេសកម្ពុជា វៀតណាមនិងសូវៀត បានពង្រឹង មូលដ្ឋានរបស់គេ យ៉ាងមាំ ដើម្បី រក្សាឥទ្ធិពល របស់គេ នៅក្នុងស្រុកខ្មែរ។ នៅឆ្នាំ ១៩៨២ អង្គការ សហ ប្រជាជាតិ ក៏ធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅកម្ពុជា ដើម្បី រៀបចំឲ្យមានការបោះឆ្នោត ត្រឹមត្រូវតាមគោលការណ៍លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ តវៀងទៅ។ ប៉ុន្តែការអនុវត្តន៍ពុំបានសម្រេច ជាស្ថាពរទេ ព្រោះប្រទេស កុម្មុយនិស្តទាំងពីរ ពុំបានប្រគល់ ជោគវាសនា របស់ ប្រទេស កម្ពុជា ទៅឲ្យខ្មែរ វិញឡើយ ។ គេបានធ្វើអ្វីគ្រប់របបយ៉ាង ដើម្បីរក្សាទុក អ្នកនយោបាយ

ខ្មែរ ដែលពួកគេធ្លាប់គាំទ្រ និងដឹកនាំ កាលពីពេលមុនកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពទីក្រុង ប៉ារីស ឆ្នាំ ១៩៩១ ។ នៅពេលនោះ ប្រទេស វៀតណាម និង ប្រទេសចិន ត្រូវបន្តិចត្ត ត្រូវរុំវ៉ៃគ្នាវិញ ដើម្បីរំលឹកស្តាប់ កុំឲ្យបស្ចិមប្រទេសលូកដៃចូល ក្នុងលានប្រជែងកម្លាំង របស់ ពួកគេ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ទំនាស់ រវាង ប្រទេសវៀតណាម និង ប្រទេស ចិននៅតែ មានបន្តមកទៀត ព្រោះទីក្រុងហាណូយ មិនព្រមដាក់ ឥណ្ឌូចិនឲ្យស្ថិតនៅ ក្រោមឥទ្ធិពល របស់ ចិនឡើយ ។

នៅក្នុងក្របខណ្ឌ នៃ ការប្រយុទ្ធដណ្តើមឥទ្ធិពលគ្នា រវាង ចិន និង វៀតណាម និង នៅក្រោមប្រភាព នៃ ការបោះឆ្នោត តាមបែបបទ ប្រជាធិបតេយ្យក្នុងក្រុងខ្មែរ ដែលមាន ចិនគាំទ្រ និងក្រុមអ្នកដែល កាលពីមុន បានត្រូវ វៀតណាមបន្តប ឲ្យកាន់អំណាច ប្រយុទ្ធ ដណ្តើមអំណាចគ្នាយ៉ាងស្វិតស្វាញ។ គេសន្តិភយើងថា អ្នកដែលធ្លាប់បានត្រូវវៀតណាម គាំទ្រ ពីពេលមុន មានជំហរ រឹងប៉ឹងជាងអ្នកដែល មានចិនគាំទ្រ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលមាន ចិនគាំទ្រ ក្តាប់អំណាច មិនបានទាល់តែសោះ ។ នៅទីបំផុត គឺនៅឆ្នាំ ២០០៤ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏សម្រេចដាក់រាជ្យ តែម្តង ប៉ុន្តែ បានប្រគល់រាជ្យទៅ ឲ្យព្រះរាជ បុត្រមួយអង្គ គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សីហមុនី ^{៦៤} ដោយ មានការគាំទ្រ ពីចិនផងដែរ។ នៅពេលក្រោយមកទៀត ចលនារាជានិយម ដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ្ធ^{៦៥} ក៏សុទ្ធចិត្តធ្វើសហការ ជិតស្និទ្ធ ជាមួយ អតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្តខ្មែរ ដែល វៀតណាម បានបង្កើតតែម្តង។ នៅក្នុងពេលដែលនោះ ចលនា អ្នកប្រជាធិបតេយ្យខ្មែរនៅតែខិតខំ ធ្វើ ការតស៊ូ បន្តមកទៀត ទោះបីមាន ឬ គ្មានការគាំទ្រ ពី បស្ចិមប្រទេសក្តី ។ ភាគច្រើន នៃអ្នកទាំងនោះសុទ្ធចិត្តរស់នៅ យ៉ាងលំបាកលំបិននៅក្រៅប្រទេសជាពិសេស នៅប្រទេស

^{៦៤} ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម សីហមុនី ដែលជាបុត្រ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុជាមួយ អ្នកម្នាង ម៉ឺនីច ប្រសូតនៅថ្ងៃ ១៤ ឧសភាឆ្នាំ ១៩៥៣ ។

^{៦៥} បុត្ររបស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាមួយអ្នកម្នាង កញ្ញាលា ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ្ធ ប្រសូតនៅថ្ងៃ ២ មករា ឆ្នាំ ១៩៤៤ ។

បារាំង និង សហរដ្ឋ អាមេរិក ព្រោះ គេយល់ឃើញថា អ្នកដឹកនាំខ្មែរ ក្រោយកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីស^{៦៥} ឆ្នាំ ១៩៩១ នៅតែស្ថិតនៅ ក្នុងរង្វង់ឥទ្ធិពល នៃប្រទេស វៀតណាម និងប្រទេសចិនដែល រីងលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ កំពុងតែវិវត្តឆ្ពោះទៅរក របបផ្តាច់ការទៀតផង។ រីឯមូលហេតុ នៃ ការតស៊ូរបស់ ពួកគេ គឺការរំដោះប្រទេសកម្ពុជា ឲ្យចេញផុតពីការឃុំគ្រង របស់ វៀតណាម និង ចិន តាមរយៈអ្នកដឹកនាំខ្មែរ ដែលសុខចិត្ត រលាបនឹង ប្រទេសទាំងនោះ បន្តទៅទៀត ដើម្បីរក្សាអំណាចរបស់ គេ និងក្រុមបក្សពួក របស់គេ ដែលបើកដៃ ឲ្យជនបរទេស មករកស៊ី នៅស្រុកខ្មែរ នៅក្នុងភាពអនាធិបតេយ្យ ។ នៅក្នុងបរិបទបែប នេះ អំពើ ពុករលួយ កាន់តែ រីករាលដាល យ៉ាងខ្លាំង បង្កើតឡើង នូវ ភាពក្រីក្រមួយបែបដែលស្រុកខ្មែរ មិនដែលជួបប្រទះ។ អ្វីដែលពួកគេ ប្រាថ្នាចង់បាន ជាទីបំផុត គឺលុបបំបាត់លទ្ធិ ប្រជាធិបតេយ្យពិតប្រាកដ ជាពិសេសការគោរពសិទ្ធិមនុស្សដើម្បីសម្រួល ដល់ សកម្មភាពខុសច្បាប់ របស់ ពួកគេ ។

វាសនា ដ៏ អក្ខរៈ នៃ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ

គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» ដែលបញ្ឈប់ខ្លួនឡើយក្រុមប្រឹក្សាបង្កើត នៅខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៤៦ បានដើរតួនាទីមួយ ដ៏សំខាន់ នៅក្នុងទំព័រ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ ។ កាលដើមឡើយ ស្ថាបនិក នៃ គណបក្សនេះ មានជា អាទិ៍ លោក ស៊ឹម រ៉ា និង លោក អៀវ កឹះ ។ នៅខែមិថុនា ឆ្នាំ ១៩៤៦ ដដែលនោះ អ្នកអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស^{៦៧} បានត្រឡប់មកពីស្រុកបារាំងវិញ ហើយចូលរួមប្រយុទ្ធ យ៉ាងសកម្មនៅក្នុងគណបក្សនេះ។ មិនយូរប៉ុន្មាន ព្រះអង្គ

^{៦៧} អ្នកអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស ជាបុត្រទី ៥ របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ ចំរើនវង្ស (វ័ន្សរាជវង្ស ព្រះបាទអង្គអេង) ជាមួយអ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិដាន់ (វ័ន្សរាជវង្សព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ) ។ អ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស (១៩១២-១៩៤៧) ដែលភ្ជាប់ ជាមួយ ខ្សែ របស់ព្រះមាតា បានទៅសិក្សានៅប្រទេសបារាំងហើយបានសញ្ញាបត្របណ្ឌិតរដ្ឋខាងវិទ្យាសាស្ត្រ (docteur ès sciences) ផ្នែក រូបវិទ្យា។

បានត្រូវជ្រើសតាំង ជាប្រធាន គណបក្សនេះ តែម្តង។ ទិសដៅដែលគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានកំណត់នៅពេលនោះ គឺការទាមទារឯករាជ្យ ពី បារាំងផង ហើយធ្វើទំនើបកម្ម^{៦៨} ប្រទេសកម្ពុជាផង។ ពាក្យថា «ទំនើបកម្ម» សំដៅជាពិសេសទៅលើ ការរៀបចំ ស្ថាប័នដឹកនាំ ប្រទេសឲ្យមានលក្ខណៈ សម័យទំនើប ព្រោះរបបរាជានិយមខ្មែរតាំងពីដើមសតវត្ស ទី ៩ មក នៅ តែស្ថិតនៅជា របប«ទ្រព្យ» ដដែល ទោះបីព្រះមហាក្សត្រត្រូវជ្រើសតាំងដោយក្រុមប្រឹក្សា រាជបណ្ឌិត^{៦៩} ហើយទោះបី បានវិវត្តពី ការគោរពបូជា ព្រះសិវលិង្គ មកដល់ ការគោរពទិព្វទូសាសនា ថេរវាទ (ហ៊ិនយាន) ក្តី ដោយ ឆ្លងកាត់ការគោរព បូជា សក្ការបុគ្គល «លោកេស្វរៈ» គឺ រូបភាព «ពោធិសត្វ» (ពុទ្ធសាសនា មហាយាន) តាមបែបខ្មែរកាលដំនាន ព្រះបាទជ័យវរ្ម័ន ទី ៧ ។ តាមរយៈស្ថាប័នទាំងឡាយនោះ អំណាចទាំងមូលមានប្រភពចេញ មកពី ព្រះមហាក្សត្រ ដែលគេចាត់ទុកថា ជាតំណាងរបស់ ពពួកទេវៈ ។ ការតស៊ូ របស់ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» ក្រោមការដឹកនាំ របស់ អ្នកអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្សដែលជាខ្សែ ញាតិវង្សព្រះបាទ អង្គអេង បានរកច្រកបោះជំហានទៅ រកទំនើបកម្ម ស្ថាប័នដឹកនាំឃើញ នៅឆ្នាំ ១៩៤៦ ដដែលនោះ គឺប្រកាស របបរាជានិយម ជាប្រពៃណីឲ្យទៅជា របប «រាជានិយមអាស្រ័យ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ» (monarchie constitutionnelle) គឺ របប រាជានិយមដែលគ្រប់គ្រងប្រទេសពី ឆ្នាំ ១៩៤៧ មកទល់ នឹង ឆ្នាំ ១៩៧០ ហើយដែល បន្ទាប់ពី របប «សាធារណរដ្ឋខ្មែរ» (១៩៧០-១៩៧៥) របបខ្មែរហ្រម (១៩៧៥-១៩៧៩) របប «សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតកម្ពុជា» (១៩៧៩-១៩៨៩) របប «រដ្ឋកម្ពុជា» (១៩៨៩-១៩៩៣) បានវិលមកវិញនៅឆ្នាំ ១៩៩៣។ ប៉ុន្តែ ដោយខ្វះបទពិសោធន៍គ្រប់គ្រាន់ របប រាជានិយមអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ សម័យឆ្នាំ ១៩៤៧ នោះបានប្រគល់អំណាចទៅថ្វាយព្រះមហាក្សត្រដែលវិញ ព្រោះវត្តមាន មាត្រាមួយ បានបើកផ្លូវឲ្យព្រះមហាក្សត្រ ធ្វើដូច្នេះបាន នៅក្នុងកាលៈទេសៈចាំបាច់។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី ក៏គេអាចនិយាយបានថា គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានផ្តល់ទៅឲ្យប្រទេសកម្ពុជា នូវ រដ្ឋធម្មនុញ្ញមួយ លើកដំបូងបង្អស់

^{៦៨} ប្រើពាក្យ ទំនើបការសម័យកម្ពុជា ក៏បាន ។

សម្រាប់ជីកនាំប្រទេសដែរ គឺ ខុសពីពេលអតីតកាល ដែលអំណាចទាំងអស់ ជាភូមិសាស្ត្រ ដាច់ថ្លៃ របស់ ព្រះមហាក្សត្រ ។ ទោះបី នៅពេលក្រោយមក ព្រះមហាក្សត្រ បានយក អំណាច ទៅកាន់តែថ្នាក់ព្រះអង្គវិញតាមរយៈការបង្កើតស្ថាប័នថ្មីមួយ^{៦៩} ទន្ទឹមគ្នា ក៏បញ្ឈប់ និង អ្នកចេះដឹងគ្រប់ប្រភេទ មានសិទ្ធិធ្វើការតស៊ូបន្តទៅទៀត តាមផ្លូវច្បាប់ដែរ។ ក៏ ប៉ុន្តែ ជាអកុសល ការតស៊ូនោះ បានទទួលបរាជ័យទៅវិញ នៅឆ្នាំ ១៩៥២ ក្រោម កិត្យានុភាព ដ៏ ធំមហិមា របស់ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ដែលបានធ្វើការតស៊ូ ទាមទារឯករាជ្យ រហូត ដល់បានសម្រេច ដោយ គ្មានការបង្ខំរឈាម។ ទោះជាយ៉ាងនេះ ក៏ដោយ ក៏ ជីវិត នយោបាយ ពុំមាន លក្ខណៈដូចកាលពី ពេលមុនទាំងអស់ដែរ ។

ជោគជ័យ ដ៏ធំ បំផុត និងជាប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ» បាន ស្តែងចេញឡើង នៅពេលបោះឆ្នោតជ្រើសតាំង សភាធម្មនុញ្ញ នៅថ្ងៃ ១ កញ្ញាឆ្នាំ ១៩៦៦។ នៅពេលនោះ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានទទួល ៥០ អាសនៈនៅក្នុង សភាធម្មនុញ្ញ ក្នុងចំនួនអាសនៈទាំងអស់ ៦៩ ។ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» ដែលមានការគាំទ្រយ៉ាងមាំ ព័ សំណាក់បញ្ញវន្ត មន្ត្រីរដ្ឋការ ក្សេម ជោគជ័យនេះបាន បន្តមកទៀត នៅពេលបោះឆ្នោត សភា ទៃកញ្ញា ឆ្នាំ ១៩៥១ គឺ បានទទួលដល់ទៅ ៥៤ អាសនៈ ទោះបី នៅពេលនោះ មាន ការបង្កើតគណបក្ស នយោបាយ ជាច្រើនថែមទៀត ដើម្បីសាកល្បងកាត់ បន្ថយឥទ្ធិពល របស់ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» នេះក្តី ។ នៅក្នុងរយៈ ពេលតស៊ូ ដ៏ ក្តៅកកកុក របស់ ខ្លួន គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានឆ្លងកាត់ ឧបសគ្គ និង ការវាយប្រហារជាច្រើន។ ព្រះអង្គម្ចាស់យុត្តិវិជ្ជា ទទួលមរណភាពនៅថ្ងៃ ១១ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៤៧ ហើយលោក អៀវ កឹរ បានត្រូវគេឆ្លើយត ទៅថ្ងៃ ១៤ មករាឆ្នាំ ១៩៥០ ។ នៅពេលក្រោយមក គេសង្កេត ឃើញមានចរន្ត ជាច្រើននៅក្នុងគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» នេះ។ ខ្លះ ជាអ្នកតស៊ូតាមបែប

^{៦៩} នៅថ្ងៃ ១៤ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៦០ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានត្រូវតែនឹងតាំង ដោយ រដ្ឋសភា ជាប្រមុខរដ្ឋ ប្រទេសកម្ពុជាបន្ទាប់ពីព្រះអង្គ បានដាក់រាជ្យថ្វាយទៅ ព្រះមាតា និង ព្រះបិតា នៅ ថ្ងៃ ៣ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៥៥ ។

បទ លទ្ធិម៉ាក្សនិយម ខ្លះទៀតជា កម្លាំងបង្កប់ របស់ ពួកអ្នកអភិរក្ស ។ មួយចំនួន ទៀត ជាអ្នកឈរកណ្តាលដោយទទួលស្គាល់ កិត្យានុភាព របស់ព្រះមហាក្សត្រ ហើយខ្លះទៀត ជាអ្នកឱកាសនិយមសុទ្ធសាធ។ នៅឆ្នាំ១៩៤៧ គឺ ២ ឆ្នាំក្រោយ ពេលដែលព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ដាក់រាជ្យហើយ បង្កើតចលនា «សន្តិមរស្ថានិយម» គណបក្ស ប្រជាធិប តេយ្យ ក៏បាត់ស្រមោលតែម្តង ។ នៅថ្ងៃ ១១ សីហា ឆ្នាំ ១៩៥៧នោះ ក្រោយ ការតតាំង ជា សាធារណៈមួយ ជាមួយ សម្តេចឧបយុវរាជ នរោត្តម សីហនុ អំពី ហិរិណ្ឌូមួយបាន ឲ្យ សញ្ញាថា អំណើតទៅប្រទេសកម្ពុជា នឹង មានគណបក្ស តែមួយប៉ុណ្ណោះ គឺ គណបក្ស របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ផ្ទាល់តែម្តង ។

លក្ខណៈពិសេស នៃ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» ខ្មែរ គឺ សមាសភាព ដ៏គួរ ឲ្យកត់សំគាល់ នៃស្ថាបនិក និង អ្នកដឹកនាំ។ គឺជាលើកដំបូងហើយ ដែលអ្នកចេះដឹង ចេញ មកពីមជ្ឈដ្ឋាន និងស្រទាប់សន្តិមន្តទាន បានមូលមតិត្នា ធ្វើការតស៊ូរំដោះប្រទេស ឲ្យចេញ ផុតពីអំណាច របស់ «ពួកសក្តិកម្ម» ប៉ុន្តែ និន្នាការនិងចន្លោះ ក៏មានលក្ខណៈសម្បូណ៌បែប ដែរ ។ មួយចំណែក អ្នកមាន និន្នាការសេរីនិយម ហើយមួយចំណែកទៀត អ្នកដែលមាន ទំនោរ ទៅកល្យាណ ម៉ាក្សនិយម ^{៧០}។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី គោលដៅ របស់ បណ្តាបញ្ញវន្ត ទាំងនោះ មានតែមួយប៉ុណ្ណោះ នៅពេលនោះ គឺ ទាមទារឯករាជ្យ ពីបារាំងឲ្យបានសិន។ អ្នកជំនាន់ទី ១ មានជាអាទិ៍ លោក ស៊ុម វ៉ា លោក អៀវកឹរ, លោក ឈាន វ៉ែម និង អតីតអ្នកកាសែត «នគរវត្ត»មួយ ចំនួនផងដែរ គឺ កាសែត ដែលបានត្រូវបង្កើតឡើង នៅ

^{៧០} ឯកសារជាច្រើន បានកត់សំគាល់ថា អ្នកអង្គម្ចាស់យុត្តិវិជ្ជាបានអាន សៀវ ភៅ Manifeste du Parti communiste របស់ កាល ម៉ាក្ស និង អង់ធឺល ដែល លោក ដាក់ ជាប្រចាំ នៅក្បាលដំណេក ។

ឆ្នាំ ១៩៣៦ ដោយ លោក ស៊ីន ឌីក ថាន់^{៧១} លោក ប៉ាច ឈីន និង លោក ហែម ចំរើន ។ បន្ទាប់មកទៀត អ្នកអង្គម្ចាស់យុត្តិវិស័យ និង លោក ប៉ុន អ៊ុក ដែលបានទៅបំពេញវិជ្ជា នៅស្រុកបារាំង បានវិលត្រឡប់ មកកម្ពុជាវិញ ហើយ ចូលជា សមាជិក គណបក្សនេះដែរ នៅឆ្នាំ ១៩៤៦។ បួនឆ្នាំក្រោយមកទៀត ចាប់ពីឆ្នាំ ១៩៥០ មកទល់នឹងឆ្នាំ ១៩៥៥ និស្សិត វ៉ាន់ដែលទៅរៀន នៅស្រុក បារាំងហើយដែល បានទទួលសញ្ញាបត្រ ឧត្តមសិក្សា សំខាន់ៗ ក៏ បានវិលមកវិញជាបន្តបន្ទាប់ ហើយនាំគ្នាធ្វើសកម្មភាព នយោ បាយ នៅក្នុងគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ»នេះ យ៉ាងមមាញឹកៗ កាត់ច្រើន មាននិន្នាការឆ្លើយនិយម គួរយ៉ាង ព្រះអង្គ ម្ចាស់ នរោត្តម ភូរិស្សា^{៧២} លោក សិន ខេមកូ, លោក ស្វាយ សូ, លោក កេង វ៉ាន់សាក់, លោក ជួន មុឺ ។ នៅពេលនោះ សាឡុត សា (ប៉ុល ពត)និង អៀង សារី ដែលក្រោយមក បានក្លាយទៅជាមេខ្មែរ ក្រហម ក៏មានទំនាក់ទំនង និង «គណបក្ស ប្រជាធិបតេយ្យ»នេះដែរ ប៉ុន្តែ មិនចូលជាសមាជិកទេ។ ក្រៅពីអ្នកដែលមាន និន្នាការ ឆ្លើយ និយម សមាជិកកាត់ច្រើន សុទ្ធតែជាអ្នកដែលមាន និន្នាការ «រីកទម្រង់និយម» ហើយ ចង់ផ្តល់ទៅឲ្យ ប្រទេសកម្ពុជា នូវ របបសកានិយម ។ អ្នកខ្លះ ទៀត ដែលគេពិពណ៌នាថា ជាអ្នកមាននិន្នាការសេរីនិយម (libéraux) ច្រើនតែជាអ្នកដែលមានគំនិត និង យុទ្ធសាស្ត្រ អភិរក្ស ដូចជាលោក ប៉ែន នុត និង លោក ស៊ីន សាន ជាដើម។ មុនដំបូង ឥស្សរជន

^{៧១} អ្នកវិភាគខ្លះ កត់សំគាល់ថា លោក ស៊ីន ឌីក ថាន់ ជាអ្នកជាតិយម ប្រឆាំងនឹង បារាំង ហើយពុំជឿថា លោកជាអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ យ៉ាងណានោះ ទេ។ ប៉ុន្តែ អ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ខ្មែរ ជាច្រើន ចាត់ទុកលោកថា ជាអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ ។

^{៧២} ប្រសូតនៅឆ្នាំ ១៩១៩ ព្រះអង្គម្ចាស់ន រោត្តម ភូរិស្សា ជាបុត្ររបស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ផានុវង្ស ជាមួយ អ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ សង្ឃីរី ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ ផានុវង្ស (១៨៧១-១៩៣៧)ជាបុត្រ របស់ ព្រះបាទ នរោត្តម ជាមួយ យុន ថាន់ ។ បុត្រ ៣ អង្គទៀត របស់ ព្រះបាទនរោត្តម ជាមួយ យុន ថាន់ គឺ ៖ ព្រះអង្គម្ចាស់ ដួង ចក្រ (សុភតនៅឆ្នាំ ១៨៩៧) យុគន្ទរ (បាត់ខ្លួន នៅឆ្នាំ ១៩០០) និង ហាស្សកាន់ សុភត នៅឆ្នាំ ១៨៩៨)។

ទាំងពីរនេះ មានការអស់អកបន្តិចដែរ មុន នឹងចូលជាសមាជិក នៃ គណបក្ស «ប្រជាធិប តេយ្យ» នេះ។ ប៉ុន្តែនៅឆ្នាំ ១៩៤៧ លោក ប៉ែន នុត ក៏បានសម្រេចចូលក្នុង គណបក្សនេះ ដោយ សមាជិកជាច្រើន នៃគណបក្ស បានស្នើប្រគល់មុខនាទី ជាប្រធានសភាធម្មនុញ្ញ ទៅ ឲ្យលោក ដើម្បីជំនួសលោក ឈាន វ៉ែម។ រីឯ លោក ស៊ីន សានវិញ លោកក៏យន្តាចក្រែង គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» មានគោលដៅ ប្រែក្លាយ រាជាណាចក្រខ្មែរ ឲ្យទៅជ ារបប សាធារណរដ្ឋ តែម្តង ។ មុនដំបូង លោក រោ បន្តិចដែរ ប៉ុន្តែ ដោយឃើញ ព្រះអង្គម្ចាស់ យុត្តិវិស័យ ជាអ្នកដឹកនាំចលនា លោកក៏មានការកក្តៅវិញ ។ នេះបើយោងទៅ តាមការ សិក្សាស្រាវជ្រាវ របស់ លោកស្រី ម៉ារី អាឡេចសង់ឌ្រីន ម៉ារតាំង^{៧៣} ។

នៅឆ្នាំ ១៩៤៧ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ»ដែលគេនិយមហៅ ថា «គណ បក្សក្បាលដំរី» កាន់តែមានសមាជិកអ្នកចេះដឹង ច្រើនឡើងៗ អ្នកដែលមានសញ្ញាបត្រធំៗ មក ពីស្រុកបារាំង ក៏ចូលរួមចំណែកដែរ។ គេសង្កេតឃើញ មានជាអាទិ៍ ៖ លោក ហ៊ុយ កនុល លោក សុន វ៉ែនសៃ លោក សម ញាន លោក យ៉ែម សារុន។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី នៅពេលនោះ គេមានការពិបាក និង ជឿថា គណបក្សនេះអាចនឹងទទួលជ័យជំនះ នៅពេល បោះឆ្នោតខាងមុខ ព្រោះ បារាំងដែលគាំទ្រ ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ក៏ខ្វាក់ ណាស់ដែរ នៅពេលនោះ ។ ប៉ុន្តែ គួរឲ្យអស្ចារ្យណាស់ នៅទីបំផុត គណបក្ស «ប្រជាធិប តេយ្យ»បានទទួលជ័យជំនះដ៏ធំ នឹកស្មានមិនដល់។ នេះជាសក្ខីកម្មដែលបញ្ជាក់ថា ប្រជាជន ខ្មែរ ដ៏ច្រើនលើសលុប ពិតជាស្រឡាញ់ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ហើយ មានជំនឿទៅលើអ្នក ចេះដឹងខ្មែរ ជាដំណាក់កាលមុនស្តេច។ ខ្លះទៀតយល់ថា គឺ មកពី គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» មានព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវិស័យ ដែលជា អភិជន ជាអ្នកដឹកនាំ ។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី ក្រោយមរណភាព របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់ យុត្តិវិស័យ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» បានទទួល ជ័យជំនះ កាន់តែខ្លាំងថែមទៀត ។ នៅពេលបោះឆ្នោត ឆ្នាំ ១៩៤១ គណបក្ស «ប្រជាធិប តេយ្យ» បានទទួលដល់ទៅ ៧០ នៃ អាសនៈនៅរដ្ឋសភា។ ប៉ុន្តែក្រោយមកទៀត គណ

^{៧៣} Marie Alexandrine Martin, *Le mal cambodgien*, Paris, Ha-chette, 1989.

បក្សនេះ ដែលជាស្នាដៃដ៏ធំ និងជាប្រវត្តិសាស្ត្រ របស់បញ្ញវន្តខ្មែរ បានត្រូវអ្នកខ្លាំង និងពួកអ្នកឱកាសនិយម បំបែកបំបាក់ខូចខូចអស់។ ទោះជាយ៉ាងនេះ ក៏ដោយ ក៏ប្រវត្តិសាស្ត្រ បានចារទុក នូវ សេចក្តីក្លាហានអង្គអាច របស់អ្នកចេះដឹងខ្មែរ កាលជំនាន់នោះដែរ ។

អភិក្រមទំនើបកម្ម ប្រទេស កម្ពុជា ចាប់តាំង ពីដើមសតវត្ស ទី ២០

ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរ កាលជំនាន់ អាណានិគមបារាំង ពុំមែនតែជា សម័យ កាលមួយ ដែលសកម្មភាព នៃចលនាឥស្សី របស់ អ្នកស្នេហាជាតិ ជា ព្រឹត្តិការណ៍ សំខាន់តែមួយមុខ ប៉ុណ្ណោះទេ។ ទន្ទឹម នឹងការបះបោរ របស់ ពួក អ្នកដែលប្រឆាំង នឹង បារាំងអស់រយៈពេល ៩០ ឆ្នាំ គឺ ពីឆ្នាំ ១៨៦៣ មកទល់ នឹងឆ្នាំ ១៩៥៣ - ដែលខ្លះមានប្រទេសរៀតណាម នៅពីក្រោយ -ប្រទេស កម្ពុជា ក៏ បោះជំហានសន្សឹមៗ ឆ្ពោះទៅរក ភាពសម័យទំនើបដែរ ដោយ ការ ទំ្រង់ប្រែប្រួល របស់ បារាំង ទោះជាតិចជាង នៅប្រទេសរៀតណាម ដែលជាប្រទេសអាណានិគមបារាំងផ្ទាល់ក្តី ^{៧៤}។ ការធ្វើទំនើបកម្មប្រទេសកម្ពុជា ដែលជាប្រទេស ធ្លាប់មានអាព្រម ដ៏ស្តីមន្ត មិនមែន ជាការនាំយស្រួលឡើយ ចំពោះអ្នកដែលចង់ កសាងមូលដ្ឋាន អភិវឌ្ឍន៍ មួយថ្មីទៀត ដែលមានលក្ខណៈ ខុសទាំងស្រុង ពី របៀបរស់ នៅ ជាប្រពៃណី របស់ អ្នកម្ចាស់ស្រុកៗ មួយវិញទៀត គឺ ការកសាងមូលដ្ឋាន អភិវឌ្ឍន៍ តាម របៀបស្រុកបារាំង នេះតែម្តង ជាពិសេស ការរំលោភទៅលើអធិបតេយ្យ របស់ ខ្មែរ

^{៧៤} ទោះបីប្រទេសកម្ពុជាត្រូវគេចាត់ទុកថាជា ប្រទេសអាណានិគម បារាំងក្តី ក៏ តាមការពិត វត្តមានបារាំង នៅកម្ពុជា ឈរនៅលើគោលការណ៍ «អាណាព្យាបាល» របស់ បារាំង តែប៉ុណ្ណោះ (Protectorat français) ។ ប៉ុន្តែ បន្តិចម្តងៗ បារាំងបានដើរហួស ពីគោលការណ៍ នេះទៅទៀត ជាហេតុនាំឲ្យមាន ការបះបោរ ដ៏ ខ្លាំងក្លា ក្នុងទូទាំងប្រទេស ។

ដោយ រើស្បីដង់បារាំង ដែលជាកត្តា នៃការបះបោរផ្សេងៗរបស់ប្រជាជន ជាពិសេស របស់ ស្តេច និង មន្ត្រី របស់ ស្តេច ។ បារាំងត្រួតត្រា ស្រុកខ្មែរជំនួសស្តេចខ្មែរ ហើយបែងចែក យកអំណាចទាំងមូល ពីស្តេចខ្មែរទៀតផង ។ ដើម្បីរៀបចំ មូលដ្ឋាននេះ ដែលគេហៅថា «ការកែទម្រង់» បារាំងបានដណ្តើមយកអំណាច ពីព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ដោយត្រង់ៗ នៅឆ្នាំ ១៨៨៤ ម្តង និង នៅឆ្នាំ ១៨៩៧ ម្តងទៀត ។ នៅឆ្នាំ ១៨៨៤ ការប៉ុនប៉ង មុនដំបូង បង្អស់ របស់ បារាំង ^{៧៥}បានទទួលបរាជ័យទាំងស្រុង ព្រោះ មានមហាកុបកម្មមួយ បានផ្ទុះឡើង ហើយ បានផ្តាច់ជីវិត ទាហានបារាំង អស់ជាច្រើន។ ប៉ុន្តែ នៅឆ្នាំ ១៨៩៧ ^{៧៦} បារាំង បាន សម្រេចផែនការនេះរបស់គេ។ ចាប់តាំងពីពេលនោះមក ដំណើរការទំនើបកម្ម បានប្រព្រឹត្ត ទៅ ដោយពុំជួប នូវ ឧបសគ្គ អ្វីធំដុំឡើយ ។ នៅ ឆ្នាំ ១៨៩៧ នោះ នៅក្នុងក្របខណ្ឌ នៃ ការកែទម្រង់រដ្ឋបាល ព្រះបាទនរោត្តម បាន ចេញព្រះរាជក្រឹត្យមួយចុះថ្ងៃ ១១ កក្កដា បង្កើតក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី ពោល គឺ រដ្ឋាភិបាល តាមបែបបទបស្ចឹមប្រទេស ។ ប៉ុន្តែ កាលនោះ ក្រសួង មានតែប្រាំ ប៉ុណ្ណោះ ។ នៅ ឆ្នាំ ១៩០១ បារាំង បាន បែងចែក ប្រព័ន្ធ រដ្ឋបាល ជាឃុំ (communes) ប៉ុន្តែ មិនបានសម្រេច ។ ទាល់តែឆ្នាំ ១៩០៨ ទើបធ្វើ ទៅបាន ។ នៅក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះ បារាំង បានវាយលំ របបទាសភាព ចោលតែម្តង ហើយអំណាច របស់ព្រះមហាក្សត្រ ក៏ចុះខ្សោយដែរព្រោះដើម្បីធ្វើទំនើបកម្ម ស្ថាប័នដឹកនាំ នានា រើស្បីដង់ស៊ីបហើរយើរបារាំង ក្តាប់យកអំណាចទាំងមូល ។ យ៉ាងណាមិញ អ្នកដឹកនាំ ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី គឺរើស្បីដង់បារាំងតែម្តង។ នៅឆ្នាំ ១៩៤៧ បញ្ញវន្តខ្មែរមួយក្រុម បានប្រែ ក្លាយ របបរាជានិយម ប្រពៃណីខ្មែរ ឲ្យទៅជាបេប «រាជានិយម អាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ» ^{៧៧}។

^{៧៥} អនុសញ្ញាដែលបារាំងបង្ខំឲ្យខ្មែរទទួលយក នៅថ្ងៃ ១៧-២៤ មិថុនា ឆ្នាំ ១៨៨៤ តម្រូវ ឲ្យស្តេចខ្មែរយល់ព្រមឲ្យ បារាំង ធ្វើការកែទម្រង់ ផ្នែករដ្ឋបាល ផ្នែកច្បាប់ ផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុ និង ផ្នែកពាណិជ្ជកម្ម ។

^{៧៦} រាជក្រឹត្យ ចុះថ្ងៃ ១១ កក្កដា ឆ្នាំ ១៨៩៧ ។

^{៧៧} ព្រះមហាក្សត្រ សោយរាជ្យ ប៉ុន្តែ មិនកាន់អំណាចដោយផ្ទាល់ទេ ។

គឺ តាំងពីពេលនោះ មកហើយ ដែលប្រទេសកម្ពុជា មានរដ្ឋធម្មនុញ្ញដឹកនាំ ដោយមាន ការបែងចែក អំណាចត្រឹមត្រូវ ទៅតាមលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ តាមបែបបទបស្ថិរប្រទេស ។ ក្រោយការ រំលោភ បំពាន នៃ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» របប បែងចែកអំណាចនៅតែ មានរូបរាងបន្តទៅទៀត ទោះបី សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក្របខ័ណ្ឌចរន្ត ទាំងមូលតាម រយៈចលនា «សន្តិមរស្ត្រនិយម» ក្តី គឺចលនា មួយដែលព្រះអង្គបានបង្កើត ដើម្បីឈាន ទៅដល់របប «បក្សតែមួយ» ដូចនៅ ក្នុងបណ្តាប្រទេសកម្ពុជានិស្ស ។

នៅក្នុងសម័យសន្តិមរស្ត្រនិយម គឺ ពីឆ្នាំ ១៩៤៥ មកដល់ថ្ងៃ ២៨ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៦៩ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានបន្ត អភិក្រមទំនើបកម្ម យ៉ាងសកម្មដែរ ប៉ុន្តែ ការគោរព គោលការណ៍ ប្រជាធិបតេយ្យ មានការរងឆ្កែ យ៉ាងខ្លាំង ជាហេតុធ្វើឱ្យ ការ កំណត់នយោបាយ ក្រៅប្រទេស មានលក្ខណៈអត្តនោម័តប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ គឺ ឃោត ឆ្ងាយ ពីនយោបាយអព្យាក្រឹតភាព ហើយ យ៉ាងខ្លាំង ទៅរក ប្រកបណ្តាប្រទេសសន្តិម និយម ដែលជា សត្រូវយុទ្ធសាស្ត្រ របស់ លោកសេរី។ នៅពេលនោះ លទ្ធិកុម្មុយនិស្ត កំពុង តែមានឥទ្ធិពល ខ្លាំងមហិមា ទៅលើបញ្ញវន្ត និងអ្នកនយោបាយ នានា នៅក្នុងតំបន់ ហើយ ប្រទេសកម្ពុជា ក្រោមការដឹកនាំ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏ ចេញពុំផុតពី ឥទ្ធិពលនេះដែរ ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ក៏ វប្បធម៌ បារាំង ដែលត្រូវអ្នកមានទំនោរ ទៅរក លទ្ធិម៉ាក្សនិយម ចាត់ទុកថា ជាវប្បធម៌ «ប្រតិកិរិយា» នៅតែមានជំហរ បន្តមកទៀត គឺ មានរហូតដល់ ពេលទីអូសាន នៃ របប «សាធារណរដ្ឋខ្មែរ»។ បញ្ហាខ្លះមួយកាត់ ដែល បានទទួលឥទ្ធិពល ពីវប្បធម៌បារាំង បានដើរតួនាទីមួយ ដ៏សំខាន់ នៅក្នុងការបង្កើត របប សាធារណរដ្ឋខ្មែរនេះ មុន និងក្រោយពេល ដែលសភាទាំងពីរ បានទម្លាក់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ពី តួនាទីប្រមុខរដ្ឋ គឺ មុខតំណែងដែលសភា បានប្រគល់ ថ្វាយព្រះអង្គ នៅថ្ងៃ ១៤ មិថុនាឆ្នាំ ១៩៦០ ។ នៅពេលដែល ព្រះអង្គ ក្រប រដ្ឋកម្មទាំងមូល តែម្នាក់ព្រះអង្គ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានសាកល្បងកែស្ថាប័នរដ្ឋខ្លះៗ ដើម្បីរំដោះស្រាយ ទំនាស់ ផ្សេងៗ រវាងស្ថាប័ន ចម្លងពីបារាំង និង វប្បធម៌ខ្មែរ ប៉ុន្តែនេះ ជាអភិក្រមទំនើបកម្ម មួយ បែប ដែលពុំបានផ្តល់សន្ទុះ សេដ្ឋកិច្ច អ្វីប៉ុន្មាន ទៅឱ្យកម្ពុជាទេ ព្រោះ តាមការពិត គឺជា

ស្ថាប័ន ដែលចម្លងចេញពី នៃ បណ្តាប្រទេស កុម្មុយនិស្ត ហើយ ដែលគ្មាន ការបែងចែក អំណាច ។ រដ្ឋក្របអំណាចសេដ្ឋកិច្ច យ៉ាងណែន ជាហេតុធ្វើឱ្យ អំពើ ពុករលួយ រីករាល ដាលនៅក្នុងស្ថាប័ន នានា ។ ការប្រជែង រវាង សេដ្ឋកិច្ចរដ្ឋ និង សេដ្ឋកិច្ចឯកជន បានត្រឹម ធ្វើឱ្យ សេដ្ឋកិច្ចទាំងមូល បាត់បង់ នូវ សន្ទុះដើម តែប៉ុណ្ណោះ ។

របបនយោបាយ ជំនាន់ «សន្តិមរស្ត្រនិយម»

នៅក្នុងរយៈពេល ៩០ ឆ្នាំ ក្រោមការគ្រប់គ្រង របស់ «អាណាព្យា បាលបារាំង» ប្រទេសកម្ពុជា បានឆ្លងកាត់ រាជ្យស្តេច ៤ អង្គ គឺ ព្រះបាទ នរោត្តម (១៨៦០-១៩០៤) ដែលមានព្រះនាមដើម អង្គ វត្តី ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ (១៩០៦-១៩២៧) ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស (១៩២៧- ១៩៤១) និង ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ។ គឺនៅក្នុងរាជ្យទី ១ (១៩៤១- ១៩៥៥) នៃ ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ នេះហើយ ដែលប្រទេសកម្ពុជា បានទទួលឯករាជ្យ ពីបារាំង (៩ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ ១៩៥៣)។ ក្រោយពេលបានឯករាជ្យ ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ គ្រងរាជ្យ បានតែ ២ ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ ព្រោះព្រះអង្គ បានដាក់រាជ្យថ្វាយទៅព្រះមាតា និង ព្រះបិតា របស់ព្រះអង្គ ដើម្បីចូលប្រយុទ្ធ ក្នុងឆាកនយោបាយ តទល់នឹងគណបក្ស «ប្រជា ធិបតេយ្យ»។ ២ ឆ្នាំក្រោយ ពីនោះមកទៀត គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» ដឹកនាំដោយ បញ្ញវន្ត ត្រូវបែកបាក់ខ្ចាត់ខ្ចាយអស់។ តាំងពីពេលនោះមក សម្តេច នរោត្តម សីហនុ គ្រប់ គ្រងប្រទេស ដោយគ្មានដៃគូ។ ក្រោយពេលដាក់រាជ្យ ព្រះអង្គមានព្រះរាជវង្សៈជា សម្តេច ឧបយុវរាជ ^{៧៥} ហើយ នៅថ្ងៃ ២៣ មិថុនា ឆ្នាំ ១៩៥៥ ដដែលនោះ ព្រះអង្គ បានបង្កើត ចលនា នយោបាយមួយ មានឈ្មោះថា «សន្តិមរស្ត្រនិយម»។ ឥស្សរជន នយោបាយ និង បញ្ញវន្ត ដែលមាននិន្នាការ ស្តី អភិរក្ស បានចូលរួមក្នុង ចលនានេះ តួយ៉ាង លោក ស៊ុម រ៉ា លោក សម សារី ជាដើម។ នៅឆ្នាំ ១៩៦០ ព្រះអង្គ ត្រូវសភាទាំងពីរ តែងតាំងជា

^{៧៥} Vice-roi

ប្រមុខរដ្ឋ^{៧៩} នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ។ របប នយោបាយ ដែលសម្តេច នរោត្តម សីហនុ បាន បង្កើតនៅក្នុងក្របខណ្ឌ នៃចលនានេះ គឺ របប ដែលគ្មានគណបក្សប្រឆាំង នៅក្នុងរដ្ឋសភា ព្រោះគណបក្សចំនួន ៩ ដែលមាន ពីមុន បានត្រូវរំលំរលាយអស់ ដោយឥស្សរជន សំខាន់ៗ នៃគណបក្សទាំងនោះ បានចូលរួមក្នុងចលនា «សន្តិមរស្ត្រនិយម» នេះ អស់ ទៅហើយ ។ ក្រោយមក ចលនា «សន្តិមរស្ត្រនិយម»នេះ ដែលកាលដើមឡើយ មានតែ អ្នកស្តាំអភិរក្សនិយម បានទទួលសមាជិកថ្មីៗទៀត ដែលមាននិន្នាការ ឆ្វេងនិយម ឬ ក៏ កុម្មុយនិស្តតែម្តង ក៏អាចថាបាន ។ ខាងនិន្នាការ ស្តាំនិយមអភិរក្ស និង សេរីនិយម លោក សម សារី លោក ស៊ុម រ៉ា លោក យ៉ែម សំបូ ។ រីឯចលនា សេរីនិយម ឯករាជ្យ តាមគំរូ បស្ចិមប្រទេស មានលោក ឌុក រ៉ាស៊ី ជាអ្នកតំណាង ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៦ លោក ឌុក រ៉ាស៊ី និង លោក ប៉ូល លីវ៉ែតស្ទូន ដែលមិនយល់ស្រប នឹងមាតិកា នយោបាយ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានបង្កើតកាសែតប្រឆាំងមួយ គឺ ទិនានុប្បវត្តិ ជាភាសាបារាំង Phnom Penh Presse ។ ក្រៅពីនិន្នាការស្តាំ អភិរក្ស និង សេរីនិយម តាមបែបបស្ចិមប្រទេស គេឃើញមាន ចលនា របស់ បញ្ញវន្តឆ្វេងនិយម ដែលតំណាងដោយ លោក ចៅ សេន លោក ហ៊ឺ យន់ លោក ខៀវ សំផន លោក សូ ណែម ។ នៅឆ្នាំ ១៩៦៦ ទិនានុប្បវត្តិ ជាភាសាបារាំង La Dépêche du Cambodge បាន ចូរឈ្មោះ មកជា La Nouvelle Dépêche du Cambodge ហើយបានត្រូវ លោក ចៅ សេន យកទៅប្រើធ្វើ ជាឧបករណ៍ នយោបាយ សម្រាប់អ្នកឆ្វេងនិយម ដែលមាននិន្នាការបែបទៅកេបជិតនិចិន បន្ទាប់ពី លោក ស៊ុម រ៉ា ចេញបាត់ទៅ។ នៅ «សម័យសន្តិមរស្ត្រនិយម» (១៩៥៥-១៩៦៩) នោះ

^{៧៩} បើនៅក្នុងរបប សាធារណរដ្ឋ គឺ ប្រធានាធិបតី។ អ្នកវិភាគខ្លះយល់ថា គឺជា រដ្ឋប្រហារ មួយដែល បានប្រព្រឹត្តទៅ ដោយស្ងាត់ៗ ។ របបរាជានិយម នៅដដែល ក៏ ពិតមែន ប៉ុន្តែ អំណាចទាំងមូល ស្ថិតនៅក្នុងដៃប្រមុខរដ្ឋទាំងអស់ រីឯព្រះមហាក្សត្រ ទាំងពីរអង្គដែលគ្រង រាជ្យ គ្រាន់តែជាទីមិត្តរួប ដែលតំណាងរាជវង្សបដិបក្ខទាំងពីរ ប៉ុណ្ណោះ គឺ វង្ស នរោត្តម និង វង្ស ស៊ីសុវត្ថិ ។

អ្នកប្រកាន់និន្នាការ បដិបក្ខទាំងពីរ ប្រយុទ្ធគ្នាយ៉ាងខ្លាំងក្លា នៅក្នុងរដ្ឋសភា ក៏ដូចជា នៅក្នុង រដ្ឋាភិបាល «សន្តិមរស្ត្រនិយម» នៅក្នុងវិស័យសិក្សាធិការជាតិ ក៏ដូចជា នៅក្នុងវិស័យ សារពត៌មាន ជាហេតុធ្វើ ឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូររដ្ឋាភិបាល ជាញឹកញាប់។ ទំនិមន៍នៃដំណើរការ នៃ ស្ថាប័នដឹកនាំ ដែលកំណត់ ដោយ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ប្រជាធិបតេយ្យ ឆ្នាំ ១៩៤៧^{៨០} សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានបង្កើតស្ថាប័នមួយចំនួនទៀត ដើម្បីសាកល្បងកាត់បន្ថយតួនាទី នៃ អំណាច និងប្បញ្ញត្តិ ដូចជា សមាជជាតិ និង សភាប្រជាជន នៅតាមវិទ្យុត្រដាដើម ។ គេអាចនិយាយបានថា បន្ទាប់ពី ការកែទម្រង់ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ តាមរយៈប្រជាមតិ ថ្ងៃ ៧ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៩៥៥ គឺ មួយរ័ទ្ធ មុនការដាក់រាជ្យ របស់ ព្រះអង្គ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានផ្តល់ ទៅឲ្យច្បាប់កំពូលខ្មែរ នូវរបៀបគ្រប់គ្រងមួយថ្មីទៀត ដែលមានលក្ខណៈប្រហាក់ប្រហែល នឹង របប ដែលមាន នៅក្នុងប្រទេស កុម្មុយនិស្ត ។

តាំងពីពេលដែលព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ ដាក់រាជ្យសម្បត្តិ ហើយបង្កើត ចលនា «សន្តិមរស្ត្រនិយម» ជីវិតនយោបាយ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ស្ថិតនៅក្រោមឥទ្ធិពលនៃសមាជ ជាតិ ដែលសម្តេចនរោត្តម សីហនុ ដឹកនាំ ដោយផ្ទាល់ព្រះអង្គ ក្នុងនាមព្រះអង្គ ជាមេ ចលនានេះផង ហើយ ក្នុងនាម ជាប្រមុខរដ្ឋផង។ សូមកត់សំគាល់ថា «សមាជជាតិ» មាន លក្ខណៈពុំខុសប៉ុន្មាន ពីមហាសន្និបាតចក្សុ នៅក្នុងរបបប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ដែលគណ បក្សកុម្មុយនិស្ត ត្រួតត្រារដ្ឋ ដោយផ្ទាល់នោះទេ។ រីឯ ឈ្មោះ ចលនា «សន្តិមរស្ត្រនិយម» ដែលព្រះអង្គបានឲ្យឈ្មោះ ក៏ ប្រហាក់ប្រហែល នឹង ពាក្យ សន្តិមនិយមដែរ ។ ដូចនេះ គេអាចយល់ យ៉ាងច្បាស់ អំពីគោលបំណង របស់ ព្រះអង្គ គឺ ក្តាប់អំណាចរដ្ឋ ទាំងមូល តាមរយៈចលនា «សន្តិមរស្ត្រនិយម» របស់ព្រះអង្គ ដើម្បីឈានទៅត្រួតត្រាយមាតិកា នយោបាយ មួយថ្មី ខុស ពី របបប្រជាធិប តេយ្យ តាមបែបបទ បស្ចិមប្រទេស សម្រាប់

^{៨០} រដ្ឋធម្មនុញ្ញ នេះ បានត្រូវ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ធ្វើវិសោធនកម្ម យ៉ាង ដំណុំ តាមរយៈនីតិក្រមចុះថ្ងៃ ១៥ ធ្នូ ឆ្នាំ ១៩៥៥ ហើយ ដែលត្រូវប្រកាស ឲ្យ ប្រើ នៅថ្ងៃ ១៤ មករា ឆ្នាំ ១៩៥៦ ។

ប្រទេសកម្ពុជា សម័យទំនើប ហើយ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះ ស្ថានភាពផ្លូវមិនឲ្យបញ្ជាក់ ដែល
និយម លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយម ចូលមកក្នុងឆាក នយោបាយ បានផង ។ មិនតែ
ប៉ុណ្ណោះ ព្រះអង្គ ក៏ មានគោលដៅមួយទៀតដែរ គឺកាត់បន្ថយឥទ្ធិពល ពួកគហបតី ដែល
ជាមូលដ្ឋាន នៃ អ្នកនយោបាយសេរីនិយម ។ នៅក្នុងគោលដៅនេះ គេ សង្កេតឃើញថា
ព្រះអង្គ ទ្រង់ធ្វើអ្វី គ្រប់បែបយ៉ាង ដើម្បីបង្កនូវល្បឿន នៃ អភិក្រម សេរីកម្មសេដ្ឋកិច្ច ឲ្យ
បានច្រើនបំផុត។ បើគេមិននិយាយ ពី ការលុបបំបាត់ចោល បន្តិចម្តងៗ នូវគោល ការណ៍
បែងចែកអំណាច តាមបែបបទ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយមទេនោះ ការរំលោភបំពាននេះ
ក៏ បានកាត់បន្ថយ ឥទ្ធិពល ដ៏ខ្លាំងមហិមា នៃ អ្វីដែលគេហៅថា «អ្នកមូលធននិយម» ផង
ដែរ។ បញ្ហាដែលចោទ គឺថា តើឲ្យអ្នកមូលធននិយម ក្តាប់សេដ្ឋកិច្ច ឬ មួយត្រូវឲ្យរដ្ឋ ក្តាប់
សេដ្ឋកិច្ច តែម្តង? ប៉ុន្តែដោយមន្ត្រី ជាអ្នកដឹកនាំសេដ្ឋកិច្ច ការអភិវឌ្ឍន៍ ក៏ចុះថយជាលំដាប់
ដូចនៅក្នុង របបសេដ្ឋកិច្ចរដ្ឋនានាដូច្នេះដែរ។ មួយវិញទៀត ដោយ នយោបាយក្រៅប្រទេស
កាត់ផ្តាច់ ទំនាក់ទំនងចេញ ពីសហរដ្ឋ អាមេរិក សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរនៅពេលនោះ ក៏បាត់បង់
សន្ទុះអភិវឌ្ឍន៍ របស់វា ជាច្រើនកម្រិត។ នៅថ្ងៃ ១៤ មិនាឆ្នាំ ១៩៧០ សភាទាំងពីរ បាន
ឡោកសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ពីតួនាទីព្រះអង្គជាប្រមុខរដ្ឋ ដោយ មូលហេតុនយោបាយ
មួយ ដ៏ក្តៅ គគុកនៅពេលនោះ គឺ ការដែលកងទ័ពវៀតមិញ និង វៀតកុង បានយក ទឹកដី
ខ្មែរទៅប្រើប្រាស់ដើម្បីប្រយុទ្ធ និង កងទ័ពអាមេរិក នៅប្រទេសវៀតណាម ។ ក្រោយការ
ឡោកសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រទេសកម្ពុជា ក្រោមការ ដឹកនាំ របស់ ឧត្តមសេនីយ៍
លន់ នល់ និង សិរីមតៈ ដែលមានការគាំទ្រ ពី សហរដ្ឋ អាមេរិក បានជ្រើសរើសយក
របប សាធារណរដ្ឋ សម្រាប់គ្រប់គ្រងប្រទេស ប៉ុន្តែ ពួកខ្មែរក្រហម ក្រោមកិត្យានុភាព
របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានវាយរំលំរបប នេះនៅថ្ងៃ ១៧ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ ។
តាំងពីពេល នោះមក ប្រទេសកម្ពុជា ធ្លាក់ទៅក្នុងជ្រោះ នយោបាយមួយ ដ៏ មហាសៃនជ្រៅ
ហួតមកដល់ឆ្នាំ ១៩៩២-៩៣ គឺ ពេលដែល អង្គការ សហប្រជាជាតិ ធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅ
កម្ពុជា ។

ការប្រយុទ្ធក្នុងឆាកនយោបាយ របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ

ដូចយើងបានឃើញ ជាហូរហែរចមកហើយ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ ១៩៣៦ មក បញ្ជាក់ខ្មែរ
បានធ្វើការតស៊ូប្រឆាំង និងបារាំង យ៉ាងខ្លាំងក្លា តាមរយៈចលនា តស៊ូផ្សេងៗ ។ ចលនាខ្លះ
ផ្អែកទៅលើគំនិត ជាតិនិយម ^{៤១} សុទ្ធសាធ ខ្លះប្រាថ្នាចង់រំដោះប្រទេសពី បារាំងផង ហើយ
ផ្តល់ទៅឲ្យស្រុកខ្មែរ នូវប្រព័ន្ធដឹកនាំ ប្រជាធិបតេយ្យផង ។ ខ្លះទៀត ជាសាខា នៃ
ចលនាកុម្មុយនិស្ត ឥណ្ឌូចិនតែម្តង។ បញ្ហានៃអ្នកជាតិនិយម ជាអ្នកចង់រក្សាវប្បធម៌ ខ្មែរទាំង
ស្រុង ពោលគឺ របៀបរបបរស់នៅ របៀបគិតពិចារណា និង ជីវិតប្រទេស តាមបែបបទ
ប្រពៃណីខ្មែរ។ រីឯអ្នកប្រជាធិបតេយ្យជំនាន់ទី ១ ដែលកាត់ច្រើន ជាបញ្ជាក់ខ្លីដែល បានទៅ
សិក្សានៅប្រទេសបារាំង គេចង់ធ្វើការកែទម្រង់គ្រប់វិស័យ គឺ ទាំងវិស័យ ស្ថាប័នគ្រប់គ្រង
ប្រទេស ទាំង វិស័យចិត្តគំនិត និង ការអភិវឌ្ឍន៍ ។ អ្នកប្រជាធិបតេយ្យជំនាន់ ទី ២ ដែល
ច្រើនតែជាអ្នកដែលបាន ធ្វើការសិក្សា នៅស្រុកបារាំងដូចអ្នកជំនាន់ទី ១ ដែរ ចង់ប្រែក្លាយ
ស្រុកខ្មែរឲ្យទៅជាប្រទេស ដែលកាន់លទ្ធិសន្តិមនិយមតែម្តង ។ បញ្ហាដែលចោទឡើងនៅ
ពេលនោះ គឺ បដិវត្តកម្ម រវាងវប្បធម៌ខ្មែរ និង ក្រឹត្យក្រមកែច្នៃម៉ែន តាមបែបបទបស្ចឹម
ប្រទេស ឬតាមបែបបទប្រទេសកុម្មុយនិស្ត។ ចំពោះបញ្ហានៃ ជាតិនិយម ជាពិសេស ចំពោះ
បញ្ហានៃ អភិរក្សនិយម វប្បធម៌ខ្មែរ មានលក្ខណៈសម្បត្តិ គ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់ធ្វើដំណើរ

^{៤១} អ្នកអង្គម្ចាស់នរោត្តម ចន្ទរស្មី និង លោក ស៊ីន ផ្អែក ថាន់ បានត្រូវអ្នក សង្កេតការណ៍
ខ្លះចាត់ទុកថា ស្ថិតនៅ ក្នុងចរន្តនេះ។ បញ្ហានៃកាត់ច្រើន ដែលធ្វើការតស៊ូ ក្នុងជួរគណបក្ស
«ប្រជាធិបតេយ្យ» ធ្វើការទាមទារឯករាជ្យផង ហើយចង់បានលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យផង។
អ្នកតស៊ូយុវជននិស្សិតនៅក្នុងចលនា បក្សកុម្មុយនិស្តឥណ្ឌូចិនដែល ហូ ជីមិញ បានបង្កើត
នៅឆ្នាំ ១៩៣០ ។

ឆ្ពោះទៅរកភាពសម័យទំនើប ទោះបីត្រូវរក្សា ស្ថាប័នដឹកនាំចាស់ក្តី ។ សូមកត់សំគាល់ បន្ថែមថា បញ្ញវន្តអភិរក្សនិយម ដែលបានទៅធ្វើការសិក្សា នៅប្រទេសបារាំង ច្រើនមាន និន្នាការ ទៅរកបស្ចិម ប្រទេស^{៤២} ។ បញ្ញាសំខាន់ របស់ អ្នកទាំងនេះ ក៏ ដូចជា របស់ ចលនាភស្តុតាងអស់ដែរ គឺ រំដោះខ្លួនចេញពី ការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង។ ចំពោះអ្នក ដែល ចង់ធ្វើការកែទ្រមន៍ គឺត្រូវរំដោះខ្លួន ពីបារាំងផង ហើយរៀបចំស្ថាប័នគ្រប់គ្រងប្រទេស ទៅ តាម ប្រព័ន្ធប្រជាធិបតេយ្យ តាមបែបបារាំងផង ។ ក្រោយសម័យ លោក សឺន ផ្អែក ថាន់ ដែលបុគ្គលព្រួយតែមួយ - គឺការងេញបារាំងចេញ ពីស្រុកខ្មែរតែប៉ុណ្ណោះ ទោះត្រូវចង់ សម្ព័ន្ធភាព ជាមួយ ចក្រភពជប៉ុន ដែលកាលនោះកំពុងវាតទឹកដីនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ក៏ដោយ ក្តី - ការតស៊ូ របស់ បញ្ញវន្តខ្មែរ ក្រោមការដឹកនាំ របស់ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» មានលក្ខណៈ ជាការតស៊ូ ដែលមានមុខព្រួយពីរ ក្នុងពេលជាមួយគ្នា គឺ ដើម្បីទាមទារ ឯក រាជ្យពីបារាំងផង ហើយប្តូររចនាសម្ព័ន្ធប្រទេសផង ។ ប៉ុន្តែគ្មានអ្នកណា ម្នាក់ហ៊ាននិយាយ ឲ្យបានច្បាស់ អំពី ការវិវត្តន៍ ឆ្ពោះទៅរក របបសាធារណរដ្ឋ ទេ ព្រោះសង្គមខ្មែរនៅជំនាន់ នោះ ពុំទាន់រំដោះខ្លួនផុត ពីការមានជំនឿ ដ៏ មោះមុត ទៅលើ តួនាទីដឹកនាំជាសក្ការៈរបស់ ព្រះមហាក្សត្រឡើយ។ ចំពោះ បណ្តាជន ខ្មែរជាទូទៅ ព្រះមហាក្សត្រ គឺ ជាព្រះអាទិទេព ជាអ្នកមានបុណ្យ ដែលចុះ ពីទេវលោក មកជួយយកអាសា និង ត្រួតត្រាមនុស្សលោក។ ដូចនេះ ការ ប្រមាថ ចេស្តាព្រះមហាក្សត្រ ជា អំពើខុសឆ្គងមួយ ដែលមានទោសធ្ងន់ធ្ងរ ។ គឺ នៅក្នុងន័យនេះហើយ ដែលក្រោយការបាត់បង់ ជីវិត របស់ អ្នកអង្គម្ចាស់ យុត្តិវិន្យ ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ បានធ្វើតន្តិការស ដណ្តើមយកអំណាច ពី គណបក្ស «ប្រជាធិប

^{៤២} កាលដើមឡើយ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏មាន និន្នាការបែបនេះដែរ ប៉ុន្តែ ក្រោយ មក ព្រះអង្គបែរទៅរក របៀបសង្គមនិយមវិញ ។ ផ្ទុយទៅវិញ អ្នកអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ចន្ទរង្សី រក្សានិន្នាការស្តាំ អភិរក្សនិយមដដែល។ នៅ ពេលទម្លាក់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ អ្នកអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ចន្ទរង្សី បានចូលរួមចំណែកក្នុងការកសាង របបសាធារណរដ្ឋខ្មែរ។

តេយ្យ» បានវិញ ជាពិសេស នៅពេលដែល ព្រះអង្គចាប់ ផ្តើមធ្វើ «ព្រះរាជបូជនីយកិច្ច ទាមទារឯករាជ្យ» (croisade royale pour l'Indépendance) ពី បារាំង ។

នៅក្នុងការធ្វើទំនើបកម្មប្រទេសកម្ពុជា អ្វីដែលព្រះមហាក្សត្រខ្មែរព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ប្រមាថជាដំបូង គឺការបែងចែកអំណាច តាមលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ របៀបបស្ចិម ប្រទេស និង តួនាទី ដ៏ សំខាន់ នៃ ពួកអ្នកមូលធននិយម ដែលក្តាប់សេដ្ឋកិច្ចប្រទេស។ នៅអឺរ៉ុប គឺ ពួកមូលធននិយមនេះ ហើយដែលតំណាង «វណ្ណៈគហបតី» (la bourgeoisie) ហើយដែលជាអ្នក មានអំណាចពិតប្រាកដ នៅក្នុងសង្គម សេរីនិយម។ ដូចការយល់ឃើញ របស់ ម៉ាក្ស និងអង់ហ្គែល អ៊ីចឹងដែរ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ពុំចង់ឲ្យវណ្ណៈ គហបតី នេះ កាន់អំណាចទេ ព្រោះព្រះអង្គខ្លាច អ្នកទាំងនេះ ក្តាប់អំណាច នៅពេលដែលមាន ការរីក ចម្រើនផ្នែកឧស្សាហកម្ម ។ ដើម្បីរំលងស្អាតការវិវត្តន៍នេះ ព្រះអង្គ ក៏ដាក់រាជ្យចូល ប្រយុទ្ធ ក្នុងឆាកនយោបាយ ដើម្បីយកជ័យជំនះ ឲ្យបានមុនជាស្រេច កុំឲ្យបដិវត្តន៍ គហបតី វាយ រំលំបាន ហើយជួយចលនា បញ្ញវន្ត ឆ្វេងនិយម ឲ្យវាយរំលំ វណ្ណៈគហបតី។ ដើម្បី ចៀស វាងកុំឲ្យបដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្ត យកអំណាចបាន ព្រះអង្គ ក៏រកបង្កើត ពី សំណាក់ចិនកុម្មុយ និស្ត ដែលនៅពីក្រោយខ្មែរកុម្មុយនិស្ត ។ ប៉ុន្តែ ជាការឥតប្រយោជន៍។ សម្តេចសម្រេចទៅ កាលបើវាយរំលំពួកគហបតីបានហើយពួកខ្មែរកេហម យកអំណាចសម្រាប់ពួកគេតែម្តង ។ តួនាទី របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅក្នុងចលនា កុម្មុយនិស្តខ្មែរ បានត្រូវបង្កើតមក ត្រឹម ជាយុទ្ធវិធី របស់ពួកកុម្មុយនិស្ត ដើម្បី សម្រួលដល់ការវាយរំលំ ក្រុមខ្មែរដែលមាន និន្នាការស្តាំ អភិរក្សតែប៉ុណ្ណោះ។ រីឯ បដិវត្តន៍ កុម្មុយនិស្តខ្មែរវិញ ទោះខាងវៀតណាម ឬ ខាងចិនក្តី ក៏បានត្រឹម បម្រើ អនុគ្រាភាព នៃ ប្រទេសកុម្មុយនិស្ត ទាំងពីរនេះ តែប៉ុណ្ណោះ ។

នៅចន្លោះឆ្នាំ ១៩៦០-១៩៧៥ ក្រោយពេលដែល សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រមុខរដ្ឋ ដ៏មានអំណាច នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ទាស់ទែនយ៉ាងខ្លាំង នឹង លោក សម សារី បញ្ញវន្ត ស្តាំអភិរក្សនិយមម្នាក់ដែលប្រឆាំង នឹង នយោបាយប ម្រើបក្សសម្ព័ន្ធកុម្មុនិស្ត របស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រទេសកម្ពុជាផ្ទុះខ្លួនបន្តិចម្តងៗ ពីលោកសេរី ជាពិសេស ពីសហរដ្ឋ អាមេរិក ។ គឺនៅ ពេលនោះហើយ ដែលបញ្ញវន្តឆ្វេងនិយម មានជាអាទិ៍ លោក

ទៀវ សំផន លោក ចៅ សេនី លោក ហ៊ឺ យ៉ន់ លោក ហ៊ឺ នឹម លោក សូ ណែម អែប សម្តេច សីហនុ យ៉ាន់ខ្វ៉ាន់ ដើម្បីវាយបំបាក់ អ្នកស្តាំនិយមអភិរក្ស ដែលមានឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ និង អ្នកអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ សិរីមតៈ ជា បង្អែក។ តាមការពិត នៅពេលនោះ អ្នកឆ្លងនិយម ទាំងនោះ ដែលមានចិន នៅពី ក្រោយ រង់ចាំតែពេល វេលា របស់ ពួកគេ តែប៉ុណ្ណោះ ព្រោះចលនា របស់ពួកគេ កំពុងតែរីកចម្រើនយ៉ាងខ្លាំង ក្រោមការដឹកនាំ របស់ សាឡុត សា (ប៉ុល ពត) និង អៀង សារី ។ នៅថ្ងៃ ១៧ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ ខ្មែរក្រហម បានវាយរំលំ របបសាធារណរដ្ឋ របស់ ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ ប៉ុន្តែ ពុំបាន ប្រគល់អំណាចមក ឲ្យសម្តេចនរោត្តម សីហនុ ទេ។ នៅពេលដែលកងទ័ព វៀតណាម ចូលឈ្លានពាន ប្រទេសកម្ពុជា វាយរំលំ របប ប៉ុល ពត នៅថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ១៩៧៨^{៤៣} ពួកខ្មែរក្រហម ក៏ យកព្រះអង្គ ទៅប្រើសាជាថ្មីទៀត ។ បន្ទាប់ពី សហភាព សូវៀត រលំ រលាយទៅ នៅឆ្នាំ ១៩៩០ ប្រទេសមហាអំណាច ក៏បញ្ចប់សង្គ្រាម^{៤៤} នៅក្នុងតំបន់ ហើយ ចិន ក៏ត្រូវរំលែ នឹងវៀតណាមវិញ ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ក៏ ចាប់ដៃ សហការជាមួយ លោក ហ៊ុន សែន ដែលស្ថិតនៅជាកូនអ្នក របស់ ទីក្រុងហាណូយបន្តមកទៀត។ សាជាថ្មី ម្តងទៀត សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់សន្សំថា នឹងបានគ្រប់គ្រង ប្រទេសកម្ពុជាវិញ ប៉ុន្តែនៅទីបំផុត បានទទួលត្រឹមតួនាទីកិត្តិយសប៉ុណ្ណោះ។ នៅចុងឆ្នាំ ២០០៤ ព្រះអភិវត្ត មគ្គទេសក៍ខ្មែរ ដ៏ឆ្នើមនេះ ហើយ ដែលត្រូវទទួលកិត្តិយស ជា «វិបុលសេ នៃឯករាជ្យជាតិ» និង ជា «ព្រះវិរក្សត្រ» គ្មានជម្រើសអ្វីទៀត ក្រៅពីដាក់រាជ្យទៅវិញទៀយ ។

^{៤៣} នៅក្នុងបរិបទ កុម្មុយនិស្ត-នយោបាយ ទំនាស់ រវាង ខ្មែរក្រហម ខាងចិន និង ខ្មែរក្រហមខាងវៀតណាម ជាទំនាស់ រវាងចិន និង សហភាព សូវៀត។ ថ្ងៃ ១៧ មេសាឆ្នាំ ១៩៧៥ ជាថ្ងៃជ័យជំនះ របស់ បដិវត្តន៍ ចិន នៅកម្ពុជា រីឯ ថ្ងៃ ៧ មករាឆ្នាំ ១៩៧៨ ជាជ័យជំនះ របស់ បដិវត្តន៍ វៀតណាមដែលមាន សហភាពសូវៀត នៅពីក្រោយ ។

^{៤៤} សន្និសីទ អន្តរជាតិ ទីក្រុងប៉ារីសឆ្នាំ ១៩៨៩, កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ឆ្នាំ១៩៩១ និង អន្តរាគមន៍ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅឆ្នាំ ១៩៩២- ១៩៩៣ ។

កាលប្រវត្តិ

១៩៨៩

ថ្ងៃ ១២ មិនា :នៅទីក្រុងប៉េកាំង «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» បង្កើតក្រុម ប្រឹក្សាភិបាលជាតិជាខ្ពស់។ គោលដៅ: ពង្រឹងសាមគ្គីភាព សហប្រតិបត្តិការ រវាងកងទ័ព ខ្មែរទាំង ៣ ក្រុម ដែលប្រឆាំង នឹងវត្តមាន កងទ័ពវៀត ណាមនៅលើទឹកដីខ្មែរ ។ ថ្ងៃ ៧ មករា : ខួបទី ១០ នៃ កំណើត សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្ត កម្ពុជា។ នៅក្នុងឱកាសនោះ លោក ឆៀង វ៉ាន់ លិន អគ្គលេខាធិការ បក្សកុម្មុយនិស្តវៀតណាម សន្យាថា នឹង ដក កងទ័ពវៀតណាមទាំងអស់ ចេញពីកម្ពុជា នៅដំណាច់ខែកញ្ញា។ ថ្ងៃ ១៤ មករា : នៅទីក្រុងប៉េកាំង ការចុះហត្ថលេខា ទៅលើកិច្ចព្រមព្រៀង រវាង ចិន និង វៀតណាម ស្តីពី ការដក កងទ័ពវៀតណាម ចេញពីកម្ពុជា ក្រោមការត្រួតពិនិត្យអន្តរជាតិ នៅដំណាច់ខែ កញ្ញា ។ ថ្ងៃ ២៣ មករា : គណប្រតិភូ អ្នករំលោភសកា ថៃ ធ្វើទស្សនកិច្ច នៅ កម្ពុជា ។ ថ្ងៃ ២៥-២៧ មករា : លោក ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ របប សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត្ត កម្ពុជា ធ្វើទស្សនកិច្ច ក្រៅផ្លូវការនៅប្រទេសថៃ។ លោកជួបសន្ទនា ជាមួយ លោក ឆាតទីថៃ ជនហាវ៉ែន រដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ ថៃ, លោក សិទ្ធិ សារ៉ាតសីលា រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេស, ឧត្តមសេនីយ៍ ឆាវ៉ាលីត យ៉ុងថៃយុត មេបញ្ជាការ សេនាធិការដ្ឋាន កងទ័ពថៃ ។ ថ្ងៃ ២៦ មករា : នៅទីក្រុង ប៉េកាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានបញ្ចេញការទេក ព្រះទ័យយ៉ាងខ្លាំង អំពី ការដែលទីក្រុងប៉េកាំង ទទួលលោក ហ៊ុន សែន ។ ព្រះអង្គ ទ្រង់ សម្រេចព្រះ ហឫទ័យ មិនចូលរួម ក្នុងការចរចាហត្ថដល់ខែកញ្ញា ព្រោះ ដែនការសន្តិភាព ដែលព្រះអង្គ បានស្នើឡើង ពុំមាន ភាគីណាមួយសុំទិញទទួលយក។ ថ្ងៃ ៩ កុម្ភៈ :

ភាគីខ្មែរទាំងបី នៃ «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K. D.) ដែលប្រឆាំងនឹងវត្តមាន កងទ័ពវៀតណាម នៅកម្ពុជា រួមប្រជុំគ្នានៅ ទី ក្រុងប៉េកាំង។ ភាគីខ្មែរទាំង ៣ បានស្រុះស្រួលគ្នា ទទួលយក ផែនការសន្តិភាព ។ ថ្ងៃ ១២ កុម្ភៈ : សម្តេច សីហនុ វិលត្រឡប់ មកបំពេញភារកិច្ច ជាប្រធាន «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» បន្ត មកទៀត។ ថ្ងៃ ១៧-១៨ កុម្ភៈ : ក្រុមការងារ គូភាគីខ្មែរទាំង ៤ រួមប្រជុំគ្នា នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា ។ ថ្ងៃ ១៩-២១ កុម្ភៈ : អង្គប្រជុំក្រៅផ្លូវការ ទី២ (JIM II) រវាង គូភាគីខ្មែរទាំង ៤ មានការនិយាយមិនចុះសម្រុងគ្នា អំពីលក្ខន្តិកៈ និង សមាសភាព នៃការបង្កើតរចនាសម្ព័ន្ធចក្ខុភាគី បណ្តោះអាសន្ន សម្រាប់បំប្លែងសស្តាប័ន នៃរបបសាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា។ ថ្ងៃ ២៣ មិនា : របបសាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតកម្ពុជា បង្កើតគណកម្មការមួយដើម្បី កែប្រែរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ ថ្ងៃ ២៦ មិនា : នៅ ទីក្រុង ប៉េកាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានទទួលលិខិតមួយពី លោក ហ៊ុន សែន។ តាមរយៈលិខិតនោះ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ របបសាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតកម្ពុជា ស្នើសុំពិភាក្សាជាមួយព្រះអង្គ ដើម្បីលើកឡើងអំពី សម្បទាន សំខាន់ៗ ២ ចំណុច។ ថ្ងៃ ២៩ មិនា : លោក ស្តេហ្វេន សូឡា សមាជិកសមាជសហរដ្ឋ អាមេរិក អញ្ជើញមកជួបលោក ហ៊ុន សែន នៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ ពេលត្រឡប់ទៅសហរដ្ឋ អាមេរិកវិញ លោកសូឡា ស្នើសុំឱ្យសមាជអាមេរិក បង្កើនជំនួយ ដល់ភាគីខ្មែរដែលប្រឆាំង នឹង កុម្មុយនិស្ត ។ នៅថ្ងៃ ២៩ មិនា ដែលនោះ គណបក្សប្រជាជន បដិវត្តកម្ពុជា បើកមហាសន្និបាត វិសាមញ្ញ នៃ គណកម្មាធិការមជ្ឈិម។ ថ្ងៃ ២ មេសា : សម្តេចនរោត្តម សីហនុ ស្នើ ជួបលោក ហ៊ុន សែន នៅ ទីក្រុងយ៉ាកាតា នៅថ្ងៃ ២ ឧសភា។ ថ្ងៃ ៤ មេសា : ទីក្រុងហាណូយ ជួនដំណឹងថា គេ នឹងដកកងទ័ព របស់គេ អស់ចេញពីប្រទេស កម្ពុជា នៅដំណាច់ខែកញ្ញា ។ ថ្ងៃ ៦ មេសា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ស្នើ សុំឱ្យប្រទេសបារាំង បើកសន្និសីទអន្តរជាតិមួយ។ ថ្ងៃ ៧ មេសា : ប្រទេសបារាំង បញ្ចេញការពេញចិត្ត របស់ គេចំពោះ ការដកកងទ័ពវៀតណាម និង ជំនួប រវាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន គ្រោងធ្វើ នៅថ្ងៃ ២ ឧសភា។ ប្រទេសបារាំង អបអរសាទរផងដែរ អំពី ការបើកអង្គប្រជុំ រវាង គូភាគីខ្មែរ ហើយ សន្យាថា នឹង រៀបចំ សន្និសីទ

អន្តរជាតិមួយ នៅចុងបញ្ចប់ ការ ប្រជុំនោះ។ ថ្ងៃ ២៤ មេសា : កងកម្លាំង ទ័ពវៀតណាម និង កងទ័ពសាធារណ រដ្ឋ ប្រជាមានិតកម្ពុជា វាយប្រហារ ទៅលើមូលដ្ឋាន កងទ័ពខ្មែរក្រហម ។ ថ្ងៃ ២៤ មេសា : នៅទីក្រុងប៉េកាំង លោករដ្ឋមន្ត្រីទី ១ ថៃ លើកឡើង នូវគោលនយោបាយថ្មីមួយ នោះគឺ ការប្រក្រតយ តំបន់ឥណ្ឌូចិន ដែលរងគ្រោះ ដោយសារសង្គ្រាម ឱ្យទៅជាតំបន់ពាណិជ្ជកម្មវិញ ។ ថ្ងៃ ២៩-៣០ មេសា : រដ្ឋសភា នៃរបបសាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតកម្ពុជា បើកអង្គប្រជុំវិសាមញ្ញមួយ ដើម្បីកែប្រែរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ អង្គប្រជុំបានសម្រេចប្រែឈ្មោះពី «សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា» មកជា «រដ្ឋកម្ពុជា» វិញ។ ទង់ជាតិ ដែលមានប្រាសាទអង្គរ កំពូល ៥ ផ្កាសម័កជា ទង់ជាតិដើមដែល ប្រាសាទអង្គរមានកំពូល ៣ វិញ។ ទោសប្រហារជីវិត ត្រូវលុបចោល ពុទ្ធសាសនាត្រូវកំណត់ជា សាសនា របស់រដ្ឋ សេដ្ឋកិច្ច សមូហភាពត្រូវជំនួសដោយ កម្មសិទ្ធិឯកជន និង សេដ្ឋកិច្ចផ្សេងៗ រីឯ នយោបាយក្រៅប្រទេស គឺ អព្យាក្រឹតភាព និង គោរពគោលការណ៍ មិនចូលបក្សសម្ព័ន្ធ ។ ថ្ងៃ ២ និង ៣ ឧសភា : ជំនួបទី ៤ រវាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា។ អ្នកនយោបាយខ្មែរទាំងពីរ យល់ស្របគ្នាអំពី ការចាំបាច់ត្រូវមានយន្តការអន្តរជាតិមួយ ដើម្បីត្រួតពិនិត្យការដកកងទ័ពវៀតណាម ។ នៅក្នុងឱកាសនោះដែរ លោកហ៊ុន សែន ក៏ បានជួបសន្ទនាជាមួយ លោក ស៊ីន សាន ផងដែរ។ ថ្ងៃ ៧ ឧសភា : ខ្មែរ ក្រហម ដាក់គ្រាប់បែក កំទេច ស្ពានពីរ នៅតាមផ្លូវ ភ្នំពេញ-បាត់ដំបង ។ ថ្ងៃ ១៤-១៨ ឧសភា : ទស្សនកិច្ចជាផ្លូវការ របស់ លោក ហ្គីរីបាត់ចេហ្វ អគ្គលេខាធិការបក្សកុម្មុយនិស្ត សូវៀត នៅទីក្រុងប៉េកាំង។ គឺជាទស្សនកិច្ចលើកទី ១ បន្ទាប់ពី ការដាច់ទំនាក់ទំនងគ្នា នៅឆ្នាំ ១៩៤៩។ ថ្ងៃ ១៧ ឧសភា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ស្នើសុំឱ្យគេប្រាប់ឈ្មោះខ្មែរនៅបរទេស ដែលចូលទៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ ថ្ងៃ ១៨ ឧសភា : នៅក្នុងអង្គប្រជុំកំពូលមួយ នៅទីក្រុងប៉េកាំង រវាង ចិន និង សហភាព សូវៀត គូភាគីទាំងសងខាងបានយល់ព្រមគ្នា កាត់បន្ថយ ជំនួយបរទេស ទៅឱ្យក្រុមខ្មែរ នៅក្នុងស្រុក ដើម្បីចៀសវាងកុំឱ្យមាន សង្គ្រាមផ្ទៃក្នុងនៅកម្ពុជា ហើយដើម្បីសម្រួលដល់ ការជាទាតាវិញរវាង ខ្មែរ និង ខ្មែរ។ ថ្ងៃ ១ មិថុនា : លោក វ៉ូឡូនី ឌុយមាស រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសបារាំង ជួបលោក អាលី

អាឡាតាស្ស រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេស ឥណ្ឌូណេស៊ី នៅទីក្រុងប៉ារីស ដើម្បី រៀបចំសន្និសីទ អន្តរជាតិមួយ នៅទីក្រុងប៉ារីស នៅក្នុងករណីដែលការចរចា រវាង គូភាគីខ្មែរ ទាំង ៤ មាន ការជឿនលឿន ។ ថ្ងៃ ៣ មិថុនា : ការបរទេស និស្សិតចិនដែល និយមលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ នៅទីវាល តៀន អាន់ម៉ែន ទីក្រុង ប៉េកាំង។ កម្លាំងយោធាធ្វើការបង្ក្រាបបាតុកម្មជាហេតុ ធ្វើឱ្យមាន ការបង្ក្រាបឈាម មួយ ជា ប្រវត្តិសាស្ត្រ ហើយ ដែលគេហៅថា «និទាយរដូវ» ទីក្រុងប៉េកាំង ។ ថ្ងៃ ១៦ មិថុនា : ប្រទេសថៃ ជួសជុលផ្លូវទេវត្រី ដែលចងក្រង អារញ្ញបាចិត្ត ទៅនឹងទ្វារដៃខ្មែរ ។ ថ្ងៃ ២០ ទៅ ថ្ងៃ ២៣ មិថុនា : លោកឆៀង កូ ថាច់ រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសវៀតណាម ធ្វើទស្សនកិច្ច នៅប្រទេសបារាំង ដើម្បីផ្សព្វផ្សាយ ក្លាបមិត្តភាព រវាងប្រទេសទាំងពីរឡើងវិញ ។ ថ្ងៃ ២៤ មិថុនា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែលគង់នៅ ទីក្រុងហ្សឺនីយ៉ា ប្រទេសកូរ៉េ ខាងជើង ទ្រាំទ្រ ស៊ីនីម៉ូន អំពីការដែលព្រះអង្គ មិន មែនជា ដៃគូ ចរចា ជាមួយប្រទេស មហាអំណាច ។ ព្រះអង្គបានគំរាមថា ព្រះអង្គនឹងមិន ចូលរួមក្នុងសន្និសីទអន្តរ ជាតិនៅទីក្រុងប៉ារីសឡើយ បើប្រទេសមួយចំនួននៅតែសំរួល ដល់ របបទីក្រុង ភ្នំពេញ ។ ថ្ងៃ ៤ មិថុនា : នៅទីក្រុងប៉េកាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រកាន់ ជំហរ របស់ ខ្មែរក្រហម ដោយទាមទារឱ្យ ការដកកងទ័ព វៀតណាម ស្ថិតនៅ ក្រោមការត្រួតពិនិត្យរបស់ អង្គការសហប្រជាជាតិ ហើយសុំឱ្យរំលាយរដ្ឋបាល រដ្ឋកម្ពុជា ចោលទាំងស្រុង។ ទន្ទឹមនោះដែរ ព្រះអង្គប្រកាស មិនទទួលស្គាល់ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ នៃ របបរដ្ឋ កម្ពុជា ដោយសំអាងថា មានទាហានវៀតណាមចំនួន ៣ ម៉ឺននាក់ នៅក្នុងជួរកងទ័ព នៃ របបនោះ ព្រមទាំងមាន កងជំរំពល ^{៨៤} វៀតណាម ចំនួន ១០ម៉ឺន នាក់ និង ជនអន្តោ ប្រវេសន៍ ១ លាន នាក់ផងទៀត ។ ថ្ងៃ ១៨ ទៅ ២៣ កក្កដា : នៅទីក្រុងភ្នំពេញ មានបើក សិក្ខាសាលា អន្តរជាតិ មួយស្តីពី ការប្រល័យពូជសាសន៍ ។ ថ្ងៃ ២០ កក្កដា : នៅ

^{៨៤} វេទនាទុក្រម បារាំង-ខ្មែរ របស់ លោក Rogation Rondineau បកប្រែពាក្យ «កងជំរំពល» មកជាពាក្យបារាំងថា milice ។ រីឯពាក្យ «កងស្វ័យត្រាណ» លោក បក ប្រែមក ជាបារាំង ថា unité d'autodéfense ដូច្នេះវិញ ។

ទីក្រុងវ៉ាស៊ីនីតោន សមាជការមរិកអនុញ្ញាត ឱ្យដឹកអាវុធទៅឱ្យក្រុមខ្មែរ មិនមែនកុម្មុយនិស្ត នៃ «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ» ។ ទន្ទឹមនោះ នៅក្នុងដំរី ខ្មែរក្រហម នាយ ទាហាន អារមរិក និងអង្គភាព ធ្វើការបង្កាត់ហ្វឹកហ្វឺនយោធា។ ថ្ងៃ ២១ កក្កដា : នៅទី ក្រុងប៉ារីស សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ស្នើសុំឱ្យ កងទ័ព នៃ គូភាគីខ្មែរនីមួយៗ កាត់បន្ថយ ចំនួនកងទ័ព មកត្រឹមចំនួន ១ ម៉ឺននាក់។ ក្រៅពីសំណើផ្សេងៗទៀត ដែលព្រះអង្គបាន លើកឡើងកាលពី ថ្ងៃ ៤ មិថុនា នៅទីក្រុងប៉េកាំង ព្រះអង្គបានថ្លែងថា បើទុកខ្មែរក្រហមឱ្យ នៅក្រៅច្បាប់ គឺជាគ្រោះថ្នាក់មួយធំ សម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជា ។ ថ្ងៃ ២៤ កក្កដា : ក្រោយ ជំនួបទី ៤ រវាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន អ្នកនយោបាយទាំង ពីរយោល់ឃើញថា គេពុំបានឈានដល់ កាស្រុះស្រួល អ្វីណាមួយឡើយ គឺ ស្ថិតនៅចំពោះ មុខការកំនើស្ទះ ដដែល ។ សម្តេច សីហនុ ចោទ លោក ហ៊ុន សែនថា មិនព្រមទទួលយក គោលការណ៍ ពហុបក្ស រីឯ លោក ហ៊ុន សែន វិញ លោកចោទ សម្តេច សីហនុ ថា បោះមួយជំហានទៅមុខ ហើយគឺជំហាន ថយក្រោយ។ លោក ហ៊ុន សែន ចោទប្រកាន់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ថា មានលំអៀង តាំងពីឆ្នាំ ១៩៧៩ មក ។ ថ្ងៃ ២៤-២៧ កក្កដា : គូភាគីខ្មែរទាំង ៤ ជួបប្រជុំគ្នា នៅ សែល សាំង គូដ ^{៨៥} ប្រទេសបារាំង ។ នៅថ្ងៃ ២៧ កក្កដា នោះដែរ លោក ហ៊ុន សែន ជួបសន្ទនា ជាមួយលោក រ៉ូកាដ រដ្ឋមន្ត្រីទី ១ បារាំង ។ ថ្ងៃ ៣០ កក្កដា - ១ សីហា : សន្និសីទអន្តរជាតិ ស្តីពី បញ្ហាខ្មែរ បើកអង្គប្រជុំ នៅទីក្រុង ប៉ារីស ក្រោមអធិបតីភាព នៃសហប្រធានពីររូប គឺ លោក រ៉ូឡង់ ឌុយមាស រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេសបារាំង និង លោក អាឈី អាឡាតាស្ស រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស ប្រទេសឥណ្ឌូ ណេស៊ី។ ថ្ងៃ ២៧ សីហា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ សុំលាលែង ពីមុខតំណែង ប្រធាន គណបក្សរដ្ឋនិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ដើម្បីសំដែងការមិនសព្វព្រះហឫទ័យ និង ការបាត់ បែកគ្នា ក្នុងគណបក្ស របស់ព្រះអង្គ ។ ថ្ងៃ ២៨ សីហា : ប្រជុំពេញអង្គ នៃ សន្និសីទ អន្តរជាតិ ទីក្រុងប៉ារីស ។ ថ្ងៃ ៣០ កក្កដា : សន្និសីទទីក្រុងប៉ារីស ផ្អាកអង្គប្រជុំ ព្រោះតែ

^{៨៥} Celle-Saint-Cloud

រកច្រកចេញមិនរួច ក្នុងបញ្ហាអង្គការចាត់តាំង រចនាសម្ព័ន្ធអំណាចមួយសម្រាប់អន្តរកាល។ ឧបសគ្គចម្បង គឺបញ្ហាខ្មែរក្រហម ។ នៅក្នុង ឱកាសនោះ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ស្នើសុំឱ្យឈប់ប្រើពាក្យ «ប្រល័យពូជសាសន៍» (génocide)។ ថ្ងៃ ៩ កញ្ញា : នៅ ប្រទេសកម្ពុជា ជនជាតិវៀតណាមជាច្រើន នាំគ្នាវិលត្រឡប់ទៅស្រុកគេវិញ ដោយខ្លាចមាន ការសងសឹក។ ថ្ងៃ ២១-២៦ កញ្ញា : វៀតណាម ដកកងទ័ព ដែលនៅសេសសល់ ជា ផ្លូវការ ចំនួន ២ ម៉ឺន ៦ ពាន់នាក់ ។ អ្នកសេដ្ឋកិច្ច និង អ្នកសន្តិភាព ៤៨០ នាក់ បាន មកពិនិត្យមើលការដកកងទ័ពនេះ ។ ប៉ុន្តែ បើយោងតាមប្រទេសថៃ មាននៅសល់ ទាហាន វៀតណាមស្បែកពាក់ស៊ីវិល បង្អស់ចំនួន ៥ ម៉ឺន នាក់ទៀត ដែលមិនទៅស្រុកវិញ។ ថ្ងៃ ២៨ កញ្ញា : លោក ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រីខ្មែរ សុំឱ្យលោក អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បញ្ជូនរបស់កម្ពុជា មួយ មកស្រុកខ្មែរ ដើម្បីពិនិត្យមើល ការដកកងទ័ព វៀតណាម ទាំងអស់ចេញ ពី ប្រទេសកម្ពុជា ។ ថ្ងៃ ៣០ កញ្ញា : កងទ័ព សមេត្ត នរោត្តម សីហនុ ហៅ អា អិន អេស (A.N.S.)^{៨៧} វាយប្រហារយក ភ្នំស្រុក ក្នុងខែត្របន្ទាយមាន ជ័យ។ នៅថ្ងៃដែលនោះ ជាមួយកងទ័ព រណសិរ្សជាតិ រំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ បានវាយ យក តំបន់ថ្មពួក / ស្វាយចក់។ រីឯ កងទ័ពខ្មែរក្រហម គេឈានទៅវាយយក ប៉ៃលិន តែម្តង ។ ថ្ងៃ ៦ តុលា : វិមាន «ប័ន្ទីតាហ្គាន» (ក្រសួងការពារជាតិ និង សេនាធិការដ្ឋាន អាមេរិក) បានឈានមកដល់ ការសន្និដ្ឋានមួយថា បើគិត តាមទស្សនៈយុទ្ធសាស្ត្រ គេអាចនិយាយ បានថា កងទ័ពវៀតណាម បានដកចេញពី កម្ពុជា ។ ថ្ងៃ ១២ តុលា : លោក ស៊ុម រ៉ា អតីតអ្នកនយោបាយខ្មែរ ដែលបានជួយជ្រោមជ្រែង បង្កើតគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» (ឆ្នាំ ១៩៤៦) ទទួលមរណភាព នៅទីក្រុងប៉ារីស ។ នៅថ្ងៃដែលនោះ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ មាន ការចុះហត្ថលេខាទៅលើពិធីសារ សហប្រតិបត្តិការ រវាង មហាវិទ្យាល័យ ពិជេសាល ប៉េត្រីទីយ៉េ ទីក្រុងប៉ារីស និង មហាវិទ្យាល័យ វេជ្ជសាស្ត្រ ទីក្រុងភ្នំពេញ ។ ថ្ងៃ ២២

^{៨៧} A.N.S. : Armée nationale sihanoukiste ។ ក្រោយមក ប្តូរឈ្មោះមក ជា A.N.K.I. : Armée nationale pour un Cambodge indépendant .

តុលា : ខ្មែរក្រហម វាយយកទីក្រុងប៉ៃលិន បាន។ ខាងកងទ័ព សីហនុនិយម គេវាយយក ភ្នំស្រុក បាន។ ថ្ងៃ ២៣ តុលា : លោក ងាយ ក្វក សមាជិកព្រឹទ្ធសភា អាមេរិក មក ជួបសន្ទនាជាមួយ លោក ហ៊ុន សែន នៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ ថ្ងៃ ៣០ តុលា : ទីក្រុងភ្នំពេញ បិទចរាចរណ៍ ពេលរាត្រីសាជាថ្មីទៀត បន្ទាប់ពីបានបើកនៅថ្ងៃ ៦ ឧសភា ។ ថ្ងៃ ៣ វិច្ឆិកា : ខ្មែរក្រហមវាយយក ត្រែង បាន (ពាក់កណ្តាលផ្លូវ ចន្លោះ ប៉ៃលិន និង បាត់ដំបង) ។ ថ្ងៃ ៤ វិច្ឆិកា : ប្រទេសអង់គ្លេសជឿថា វៀតណាម ពិតជា បានដកកងទ័ពចេញពីកម្ពុជាមែន។ ថ្ងៃ ៩ វិច្ឆិកា : ការវាយរំលំ កំផែនទីក្រុងប៉ារីស។ ថ្ងៃ ១៦ វិច្ឆិកា : មហាសន្និបាត អង្គការ សហប្រជាជាតិ អនុម័ត ញាតិ ប្រចាំឆ្នាំរបស់ខ្លួន (១២៣ សំឡេងយល់ស្រប; ១៧ សំឡេង ប្រឆាំង; ១២ សំឡេង អនុបវាទ) តម្រូវឱ្យ រក្សាទុក នូវការហាមឃាត់មិន ឱ្យមាន នាវា ដឹកទំនិញចូលប្រទេសកម្ពុជា ព្រមទាំងមិនឱ្យជឿទៅលើការដកកងទ័ពវៀតណាម ផងទៀត។ ថ្ងៃ ២០ វិច្ឆិកា : កងទ័ព «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K. D.) រួមកម្លាំងគ្នា ទាំង ៣ ក្រុម បើកយុទ្ធនាការ វាយលុកចូលជ្រៅទៅ ក្នុងដីម្យ៉ាង កុំឱ្យកងទ័ពរដ្ឋាភិបាលលោក ហ៊ុន សែន វាយប្រហារមុនបាន។ កងទ័ពខ្មែរទាំង ៣ ក្រុម នៃរដ្ឋាភិបាលចម្រុះប្រឆាំង នឹងវៀតណាម បានចាត់តាំងរណសិរ្សមួយប្រវែង ១៦០ គ.ម។ ថ្ងៃ ២២ វិច្ឆិកា : ខ្មែរក្រហមបាន បន្តប្រជាជន ដែលរស់នៅក្នុងដី ជនកៀសសង្គ្រាម ទៅ ឡើយ ឱ្យទៅតាំងទីនៅក្នុងតំបន់ ជុំវិញភ្នំ បាង ដែលពួកគេទើបនឹង វាយយកបាន។ នៅថ្ងៃ ដដែលនោះ កងទ័ព «រណសិរ្សជាតិ រំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» វាយយកស្វាយចក់បាន។ ថ្ងៃ ២៤ វិច្ឆិកា : លោក ហ្គារ៉េត អ៊ុរវ៉ែន រដ្ឋមន្ត្រី ការបរ ទេសអូស្ត្រាលី បាន លើកឡើងនៅចំពោះ មុខព្រឹទ្ធសភា អំពីឧបសគ្គធម្មមួយ ក្នុងការអនុវត្តផែនការសន្តិភាពនៅកម្ពុជា គឺការបង្កើត រដ្ឋាភិបាលអន្តរកាល។ លោក ហ្គារ៉េត អ៊ុរវ៉ែន ស្នើឱ្យអង្គការ សហប្រជាជាតិ បង្កើត រដ្ឋបាល អន្តរកាលមួយ ដែលស្ថិតនៅក្រោមអាជ្ញាធរ អង្គការសហប្រជាជាតិ ។ ថ្ងៃ ២៧ វិច្ឆិកា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ថ្លែងថា ព្រះអង្គយល់ស្រប នឹង ចំណុចមួយចំនួន នៃ ផែនការសន្តិភាព របស់ប្រទេសអូស្ត្រាលី។ ថ្ងៃ ៣ ធ្នូ : សមាគមខ្មែរ នៅទីក្រុងប៉ារីសចំនួន ៧ បាននាំគ្នាបង្កើតក្រុមនយោបាយមួយដែលមានឈ្មោះថា: «សហភាពខ្មែរសិរី» (Union

des Khmers libres) ដែលមាន និន្នាការប្រឆាំង នឹងរបប ដែលគាំទ្រ ដោយវៀតណាម។ ថ្ងៃ ១០ ធ្នូ :លោក ហ៊ុន សែន បានប្រាប់ឲ្យដឹងថា លោក ត្រៀមលក្ខណៈជាស្រេច ដើម្បីពិភាក្សា អំពីផែនការសន្តិភាព របស់ប្រទេសអូស្ត្រាលី។ ថ្ងៃ ១៤ ធ្នូ : «ណាស៊ីរូជាតិ រំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» បានអញ្ជើញអ្នកកាសែត ឲ្យមកមើល តំបន់ប្រយុទ្ធ។ ថ្ងៃ ១៥ ធ្នូ : លោកហ្គារ៉េត អ៊ីរ៉េន បន្តិញ ប្រាប់ផែនការ សន្តិភាព របស់លោក ។ ថ្ងៃ ៣០ ធ្នូ : លោក អាណី អាឡាតាស្យូ រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេស ឥណ្ឌូណេស៊ី ប្រកាសប្រាប់ថា នឹង មានការបើក សន្និសីទមួយ នៅខែកុម្ភៈឆ្នាំ១៩៧០ ដើម្បីពិភាក្សា អំពី ផែនការសន្តិភាព របស់ ប្រទេស អូស្ត្រាលី ។

១៩៧០

ថ្ងៃ ៣ មករា : លោក កាស្តឡូ អនុរដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេស អូស្ត្រាលី មកទីក្រុងប៉ារីស កក បន្តិញផែនការសន្តិភាព អូស្ត្រាលីដល់ «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K.D.) ។ ថ្ងៃ ៧ - ៩ មករា : លោក ហ៊ុន សែន ជួប សន្ទនាជាមួយ លោក កាស្តឡូ ។ នៅថ្ងៃដែលនោះ ខ្មែរក្រហមវាយប្រហារ ទៅលើខែត្របាតដំបង ។ ថ្ងៃ ១១ មករា : នៅ ទីក្រុងប៉ារីស លោកប្រធានា ធិបតីបារាំង ហ្វ្រង់ ស្វីរ ម៉ាតេរ៉េន ថ្ងៃដំបូង : ការសម្រុះសម្រួល ជាមួយ ខ្មែរក្រហម ជាការមួយដែលពុំអាចទទួលយកបានឡើយ។ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ លោក ហ៊ុន សែន រក ទាហានបន្ថែម ឲ្យបានជាក់លាក់ ។ ថ្ងៃ ១៥-១៧ មករា : ប្រទេស មហា អំណាច ទាំង៤ នៃ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ រួមប្រជុំគ្នានៅទីក្រុងប៉ារីស ដើម្បី ពិភាក្សាអំពី ផែនការសន្តិភាពអូស្ត្រាលី ហើយស្វែងរកមូលដ្ឋាន ដើម្បីឲ្យ អង្គការ សហ ប្រជាជាតិ ធ្វើអន្តរាគមន៍បញ្ចប់ អធិការណ៍ នៅ កម្ពុជា។ ថ្ងៃ ១៧ មករា : នៅទីក្រុងប៉ារីស សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រកាស ថា ព្រះអង្គ ឈប់ចូលរួមក្នុងអង្គប្រជុំ អន្តរជាតិខ្មែរ ទៀតហើយ ។ ថ្ងៃ ១៩ មករា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ថ្ងៃដំបូង : ការបង្កើត ក្រុមប្រឹក្សា ជាតិជាខ្ពស់ ជាតំណាង របស់ លោក ហ៊ុន សែន និង វៀតណាម ដូចនេះ ព្រះអង្គ និង មិន ប្រមាទនាំ ក្រុមប្រឹក្សានោះឡើយ ហើយ ក៏នឹងមិនព្រមចូល ជាសមាជិក ក្រុមប្រឹក្សានោះ

ដែរ ។ ថ្ងៃ ២១ មករា : ខ្មែរក្រហម បង្ខំប្រជាជន ខ្មែរ ដែលរស់នៅ ក្នុងដំរី របស់ខ្លួនចំនួន ៣ ម៉ឺននាក់ឲ្យចេញទៅច្បាំង។ ថ្ងៃ ២៤ មករា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ លាវែន ពីមុខ តំណែងប្រធាន «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K.D.) ។ ថ្ងៃ ៣ កុម្ភៈ : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រាប់ឲ្យ ដឹងថា ខ្មែរក្រហម សុខចិត្តប្តូរឈ្មោះ «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ» (G.C.K.D.) មកជា «រដ្ឋាភិបាលជាតិ កម្ពុជា» (G.N.K.) ។ ថ្ងៃ ៦ កុម្ភៈ : នៅកោះកុង ទាហានចំនួន ២៥០ នាក់ នៃ របប រដ្ឋកម្ពុជា ទាំគ្នា បះបោរ ។ ថ្ងៃ ៩ កុម្ភៈ : វៀតណាម បង្កើតកងទ័ពសម្រាប់ធ្វើអន្តរាគមន៍ ឆាប់រហ័ស នៅកម្ពុជា តាមសំណើ របស់លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន ។ ថ្ងៃ ១២ កុម្ភៈ : អង្គការ សហប្រជាជាតិ សម្រេចបង្កើតកម្លាំងត្រៀមធ្វើការកិច្ច (task force) ជាយថាហេតុ នៅប្រទេសកម្ពុជា។ ថ្ងៃ ១៣ -១៤ កុម្ភៈ : អ្នកតំណាង ប្រទេសមហាអំណាច ទាំង៤ នៃ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍ អង្គការ សហប្រជាជាតិ រួមប្រជុំគ្នានៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក។ អង្គប្រជុំ បានឈានមកដល់ ការស្រុះស្រួល គ្នា លើ ៤ ចំណុចសំខាន់ៗ ៖ ១) របៀប ត្រួតពិនិត្យ ការដកកងទ័ពវៀតណាម ២) ការចាំបាច់ នៃ ការឈប់បាញ់គ្នា - ៣) ការចាំបាច់ បញ្ឈប់រាល់ ការផ្តល់ជំនួយ យោធា ដល់គូភាគីខ្មែរទាំងអស់ -៤) ការចាំបាច់ យកកងទ័ពភាគីខ្មែរទាំងអស់ មកដាក់ជុំគ្នាមួយ កន្លែង។ ថ្ងៃ ១៩ កុម្ភៈ : នៅក្នុងជំនួប អង្គការសង្គមកិច្ច អឺរ៉ុប-អាស៊ាន នៅ កូដឺន ប្រទេស ម៉ាឡេស៊ី បណ្តាប្រទេស នៃសហគមន៍អឺរ៉ុប បានប្រាប់ឲ្យដឹងថា គេឈប់គាំទ្រឲ្យ «រដ្ឋាភិ បាលជាតិ» (G.N.C.) មាន អាសនៈនៅអង្គការ សហប្រជាជាតិ បន្តទៅទៀតហើយ។ ថ្ងៃ ២១ កុម្ភៈ : ជំនួបទី ៦ រវាង លោក ហ៊ុន សែន និង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅ ទីក្រុងប៉ារីស ។ អ្នកទាំងពីរបានស្រុះស្រួលគ្នា អំពី ការចាំបាច់ នៃ វត្តមានសមស្រប នៃ អង្គការសហប្រជាជាតិ នៅប្រទេសកម្ពុជា នៅក្នុងរយៈកាលឆ្លងកាត់ ហើយ ក៏យល់ស្រប អំពីការតម្រូវឲ្យមាន ក្រុមប្រឹក្សាជាតិមួយ សម្រាប់ តំណាងអធិបតេយ្យ និង ឯកភាពជាតិ ផងដែរ ។ ថ្ងៃ ២៣ កុម្ភៈ : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រាប់ថាព្រះអង្គ និង មកគង់នៅ ប្រទេសកម្ពុជា ជាស្ថាពរ នៅក្នុងកុម្មុយ៉ែន។ ក្នុងតំបន់ កាន់កាប់ ដោយ «កងទ័ពជាតិ និយម សីហនុ (A.N.S.) ។ នៅថ្ងៃដែលនោះ កងទ័ព រដ្ឋកម្ពុជា វាយយក ស្វាយ ចេក

បានមកវិញ ។ ថ្ងៃ ២៦-២៨ កុម្មុ៖ : អង្គប្រជុំ អន្តរជាតិមួយ ស្តីពី ប្រទេសកម្ពុជាដែល ស្ថិតនៅក្នុងក្របខណ្ឌនៃសន្និសីទជ្រុងប៉ាស៊ីហ្វិកបានត្រូវបើកនៅទីក្រុងយ៉ាកាតា។ អ្នកតំណាង ខាង «រដ្ឋាភិបាលជាតិ»ខាង «រដ្ឋកម្ពុជា» អ្នកតំណាងប្រទេសទាំង ៦ នៃសមាគមប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ប្រទេសលាវ ប្រទេសវៀតណាម ប្រទេសអូស្ត្រាលី ប្រទេសបារាំង និង អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បានចូលរួមប្រជុំ ។ ភាគីខ្មែរ ទាំង ៤ រក្សាទីតាំង របស់គេរៀងៗ ខ្លួនដែរលេខ ថ្ងៃ ៦ មិនា : លោក ឆាវីន ជនហាវ៉ៃ រដ្ឋមន្ត្រីទី ១ ថៃ ស្នើឲ្យបង្កើតដំណោះស្រាយក្រីក្រមួយ សម្រាប់ ជនជ្រកកោនខ្មែរនៅទូទាំងដែន គឺ នៅក្នុងគោលដៅ ចៀសវាង កុំឲ្យមាន ការគាបសង្កត់ នយោបាយ ។ ថ្ងៃ ១២-១៣ មិនា : ប្រទេសមហា អំណាចទាំងប្រាំ នៃ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍ ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បើក អង្គប្រជុំ នៅទីក្រុងប៉ារីស។ អង្គប្រជុំ យល់ស្របគ្នាអំពី អភិប្រមាណឆ្នោត។ ថ្ងៃ ៣០ មិនា : របស់កកម្មបច្ចេកទេស លើកទី ២ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅកម្ពុជា ដើម្បី សិក្សាការត្រៀមលក្ខណៈ ធ្វើប្រតិបត្តិការ ជាយថាហេតុ ។ ថ្ងៃ ៨ ដល់ថ្ងៃ ២៤ មេសា : ការប្រយុទ្ធគ្នា មានសកាតខ្លាំងក្លាជាទីបំផុត។ ថ្ងៃ ១២ មេសា : កងទ័ពអាកាស របប «រដ្ឋ កម្ពុជា» ទម្លាក់គ្រាប់បែក យ៉ាងខ្លាំងក្លា ទៅលើទីតាំងកងទ័ព នៃក្រុងខ្មែរទាំង ៣ ទៀត ជា ហេតុធ្វើឲ្យសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ត្រូវបង្ខំចិត្ត ចាកចេញពី «ភូមិសេរីភាព» ។ ថ្ងៃ ២០- ២៤មេសា : ទស្សនកិច្ច នៅកម្ពុជា របស់ គណប្រតិភូ សភា អឺរ៉ុប ដឹកនាំដោយលោក កូដ សៃស៊ុន។ ថ្ងៃ ៣ ឧសភា : ក្រសួងការបរទេស សហរដ្ឋ អាមេរិក ប្រាប់ឲ្យដឹងថា ប្រទេស ចិន ផ្តល់អាវុធ ដ៏សន្លឹកសន្លាប់ ឲ្យខ្មែរក្រហម។ ថ្ងៃ ៧ ឧសភា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រកាសលាលែង ពីមុខតំណែងប្រធាន «រដ្ឋាភិបាលជាតិកម្ពុជា» (G.N.C.)។ ថ្ងៃ ១៧ ឧសភា : និស្សិតខ្មែរ ដែលទៅរៀន នៅសាកលវិទ្យាល័យទីក្រុងហាណូយ ទាស់ទែននឹង និស្សិតវៀតណាមអស់រយៈពេល ២ សប្តាហ៍។ និស្សិតខ្មែរ ៤៨០ នាក់ វិលត្រឡប់មក ស្រុកខ្មែរវិញ ។ ថ្ងៃ ២១ ឧសភា : អ្នកតស៊ូ កុម្មុយនិស្ត នៅក្នុង គណបក្ស «ប្រជាជន បដិវត្ត កម្ពុជា» ធ្វើការកាត់បន្ថយឥទ្ធិពល លោក ហ៊ុន សែន នៅក្នុង ការិយាល័យ នយោ បាយ (Bureau politique)។ ឥស្សរជន ៦ រូបដែលត្រូវសន្សំយថា នាំគ្នាបង្កើត គណបក្ស

ថ្មី បានត្រូវចាប់ខ្លួន ។ ខ្លះទៀតត្រូវចាប់បង្ខំ ឲ្យចូលនិវត្តន៍ ហើយខ្លះទៀតត្រូវផ្លាស់ ចេញ ។ ថ្ងៃ ២៤ ឧសភា : ឧត្តមសេនីយ៍ សាកស្ថិត សាខន អតីត មេបញ្ជាការសេនាធិការដ្ឋាន កងទ័ពខ្មែរ ជំនាន់ សាធារណរដ្ឋខ្មែរ និង ជាអតីតសមាជិក «ណាស៊ីវជាតិ»រដ្ឋាភិបាលរដ្ឋ ខ្មែរ» របស់ លោក ស៊ីន សាន បង្កើត «គណបក្សសេរីនិយម ប្រជាធិបតេយ្យ» ។ ថ្ងៃ ២៤ ឧសភា : អ្នកតំណាងប្រទេស មហាអំណាច ទាំង ៥ នៃ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិ សុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ រួមប្រជុំគ្នានៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក ដើម្បីលើកឡើង ទូរ លក្ខខណ្ឌ ជាមូលដ្ឋាន សម្រាប់ឲ្យអ្នកដឹកនាំខ្មែរគោរពដូចជា៖ ការត្រួតពិនិត្យការឈប់បាញ់គ្នា ដោយ អង្គការ សហប្រជាជាតិ -ការបញ្ឈប់រាល់ជំនួយបរទេស ដល់ភាគីខ្មែរនីមួយៗ - ការបោះ ឆ្នោតដោយសេរីក្រោមការឧបត្ថម្ភ របស់ អង្គការ សហប្រជាជាតិ និង គោរពការបោះឆ្នោត ឲ្យបានទៀងទាត់ - ការជ្រើសរើសយក របប នយោបាយមួយ ដែលគោរពសិទ្ធិមនុស្ស និង សេរីភាពជាមូលដ្ឋាន - ការធានាអន្តរជាតិ ទូរលក្ខខណ្ឌកាត់ដៃនិង អព្យាក្រឹតភាព និង ឯកភាពជាតិ។ ថ្ងៃ ២៩ ឧសភា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ វិលមកដឹកនាំ «រដ្ឋាភិបាល ជាតិកម្ពុជា» វិញ ។ ថ្ងៃ ៤-៥ មិថុនា : ជំនួបទី ៧ រវាង លោក ហ៊ុន សែន និង សម្តេច សីហនុ ដែលម្តងនេះ ប្រព្រឹត្តទៅនៅ ទីក្រុងភ្នំពេញ។ ថ្ងៃ ១៩ មិថុនា : ប្រតិបត្តិការសឹករួម នៃកងទ័ព និយមសីហនុ (A.N.S.) និង កងទ័ពខ្មែរ ក្រហម ជុំវិញ កំពង់ធំ និង នៅតាមកន្លែង នានាទៀត ដូចជា កំពង់ឆ្នាំង កំពត កំពង់ស្ពឺ ។ ការប្រយុទ្ធទាំងនេះ បណ្តាលឲ្យប្រជាជន ប្រមាណ ១៥ ម៉ឺននាក់ ក្នុងទូទាំងប្រទេស រត់ចោលផ្ទះសំបែង ក្នុងឃុំ របស់គេ។ ថ្ងៃ ១ កក្កដា : ខ្មែរក្រហម វាយប្រហារទៅលើ ថេរភ្នំនីមួយ ដែលចេញពី កំពង់សោម ទៅទីក្រុងភ្នំពេញ បណ្តាលឲ្យអ្នកដំណើរ ២៦ នាក់ បាត់បង់ជីវិត ហើយ ៤២ នាក់ត្រូវ របួស និង ១០ នាក់ បាត់ខ្លួន ។ ការវាយប្រហារ ចុងក្រោយនេះ ធ្វើឲ្យប្រជាជន ខ្មែរនិងបស្ចឹមលោក មានការបារម្ភយ៉ាងខ្លាំង ខ្លាចខ្មែរក្រហម វិលមកវិញ។ ថ្ងៃ ៤ កក្កដា : រដ្ឋាភិបាលសន្និប្បី សម្រេចដកហូតលិខិតឆ្លងដែន ពី អនិកជន ដែលចង់ទៅកសិកម្មនៅស្រុក ខ្មែរ។ ថ្ងៃ ១៤ កក្កដា : ខ្មែរក្រហម វាយប្រហារ ទៅលើថេរភ្នំនី ភ្នំពេញ- បាត់ដំបង នៅ ត្រង់ស្រុក ទឹកជុស ខែត្រកំពង់ឆ្នាំង បណ្តាលឲ្យមនុស្ស ៤៣ នាក់ បាត់បង់ជីវិត និង រាប់

រយោងត្រូវបួស។ ក្នុង ចំណោមអ្នកចង់ក្រោយនេះ ខ្លះស្លាប់ នៅមុនរំពេច ថ្ងៃ ១៦-១៧ កក្កដា : អ្នកតំណាងប្រទេសមហាអំណាចទាំង ៥ នៃ គណបក្សប្រជាជន ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ រួមប្រជុំគ្នា នៅទីក្រុងប៉ារីស។ កម្មវត្ថុ នៃការពិភាក្សា ៖ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ តំណាងអធិបតេយ្យកម្ពុជា ព្រមទាំងបញ្ហាយោធា ។ ថ្ងៃ ១៨ កក្កដា : លោក យ៉េម បេតែរ រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស សហរដ្ឋ អាមេរិក សម្រេចឈប់គាំទ្រ «រដ្ឋាភិបាលជាតិកម្ពុជា» (អតីតរដ្ឋាភិបាល ចម្រុះ កម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យ G.C.K.D.) ឲ្យមាន អាសនៈនៅ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ លោក បេតែរ ក៏បានសម្រេចផងដែរ បង្ខំនូវការ ផ្តល់ជំនួយ មនុស្សធម៌ ដល់ប្រទេសកម្ពុជា និងចាប់ផ្តើម បើកការប្រស្រ័យទាក់ទង ជាមួយ ទីក្រុងហាណូយស្ទី ពីបញ្ហាខ្មែរ ។ ថ្ងៃ ២០ កក្កដា : យោធិ៍ទាត់ ព័ត៌មាន ដែលគេផ្តល់ ទៅឲ្យព្រឹទ្ធសភាអាមេរិក ជំនួយដែលប្រទេសចិនកុម្មុយនិស្ត ផ្តល់ទៅឲ្យខ្មែរក្រហម មាន ចំនួនគិតជាទឹកប្រាក់ ១០០ លាន ដុល្លារ ។ ថ្ងៃ ២៤ កក្កដា : រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស បណ្តាប្រទេសអាស៊ាន មិនយល់ស្រប នឹង នយោបាយ សហរដ្ឋអាមេរិក ដែលប្រកាស នៅថ្ងៃ ១៨ កក្កដា។ ថ្ងៃ ៥ សីហា : លោក យ៉េម បេតែរ រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស សហរដ្ឋ អាមេរិក ប្រាប់ឲ្យ ដឹង អំពី ការចរចា ជាមួយ «រដ្ឋកម្ពុជា» ។ ថ្ងៃ ២២ សីហា : អ្នកដឹកនាំ ៣ រូបនៃ «រដ្ឋាភិបាលជាតិកម្ពុជា» ត្រៀមលក្ខណៈជាស្រេច ដើម្បីចូលរួម ក្នុងអង្គប្រជុំ ជាមួយ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» ដើម្បីបង្កើតក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ ។ ថ្ងៃ ២៧- ២៨ សីហា : អង្គប្រជុំ ប្រទេសមហាអំណាចទាំងប្រាំ នៃ គណបក្សប្រជាជន ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក បានឈាន មកដល់ ការឯកភាពគ្នាស្តីពី ឯកសារ- ក្របខណ្ឌ ដែលដោះស្រាយវិបត្តិ នយោបាយខ្មែរទាំងមូល។ ខាង រដ្ឋាភិបាលជាតិ កម្ពុជា គេយល់ព្រមទាំងស្រុង ប៉ុន្តែខាងរដ្ឋកម្ពុជា គេចោទសួរថា តើមានភាពលំអៀងឬទេ តើការ ដកហូតអាវុធព័ត៌ ភាគីខ្មែរក្រហម ពិតជាធ្វើទៅបាន ឬ ក៏ យ៉ាងណា ។ ថ្ងៃ ៣-៤ កញ្ញា : ជំនុំបក្សពលសម្ងាត់ រវាង ចិន និង វៀតណាម នៅ ចេង យូ ដើម្បី ដាក់ទំនាក់ទំនង ជា ប្រតិភូឡើងវិញ រវាង ប្រទេសទាំងពីរ។ ថ្ងៃ ៩-១០ កញ្ញា : អង្គប្រជុំ ក្រៅ ផ្លូវការលើកទី ២ នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា រវាង គូភាគីខ្មែរទាំង ៤ ។ កម្មវត្ថុ : ពិនិត្យ កិច្ចព្រមព្រៀង-ក្រប

ខណ្ឌ។ ភាគី ខ្មែរទាំង ៤ យល់ព្រមទាំងអស់គ្នា ។ លោក ហ៊ុន សែន និង លោកវៀរ សំផន ចាប់ដៃគ្នា។ ថ្ងៃ ១៨-២០ កញ្ញា : អង្គប្រជុំក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ នៅទីក្រុង ប៉ារីស ការតែងតាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាសមាជិក ទី ១៣ នៃ ក្រុមប្រឹក្សា ធ្វើ ឲ្យមានការរំពឹងស្ទុះ ព្រោះមាន ការបាត់គុណភាព ។ ថ្ងៃ ១២ តុលា : អាសនៈកម្ពុជា នៅ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ស្ថិតនៅទីនេះ ។ ប៉ុន្តែ ខ្មែរក្រហម ទំប្រឹងប្រែងទាមទារយក អាសនៈឲ្យ «រដ្ឋាភិបាលជាតិ» បន្តទៅទៀត នៅទីស្នាក់ការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅទី ក្រុងញ៉ូវយ៉ក ព្រោះមានសេចក្តីសម្រេចចិត្តមួយ ដែលគាំទ្រការទំប្រឹងប្រែងនេះ បានត្រូវ អនុម័តដោយ មហាសន្និបាត អង្គការ សហប្រជាជាតិ។ នៅពាក់កណ្តាលខែតុលានេះ ខ្មែរ ក្រហម បានវាយប្រហារ ទៅលើ ថេរភ្នំ ដែលរចនាដំណើរពី កំពង់សោម ទៅភ្នំពេញ។ អ្នកដំណើរ ៤០ នាក់ ត្រូវបាត់បង់ជីវិត ។ ថ្ងៃ ២៤ តុលា : បកជ័យ នៃ «ដំណោះស្រាយ ក្រហម» («solution rouge»)។ ការតស៊ូមតិ នៅក្នុងក្រុមជនកុម្មុយនិស្ត នៃ របប ហេង សារិន ដើម្បីធ្វើការផ្សះផ្សា រវាង ជនកុម្មុយនិស្តដូចគ្នា (ខ្មែរក្រហមខាង ប៉ូល ពត និង ខ្មែរ ក្រហម ខាង ហេង សារិន) បានត្រូវលោកហ៊ុន សែន ប្រារព្ធបោល ទោះបី មានការគាំទ្រពី ទីក្រុងប៉េកាំង និង ទីក្រុងហាណូយក្តី។ ថ្ងៃ ២០ វិច្ឆិកា : ប្រទេសចិន ផ្តល់បករណ៍ កាំភ្លើងធំ ដល់ខ្មែរក្រហម ។ ថ្ងៃ ២៤-២៥-២៦ វិច្ឆិកា : អ្នកតំណាងប្រទេសមហាអំណាច ទាំង៥ នៃ គណបក្សប្រជាជន ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ រួមប្រជុំគ្នានៅ ទីក្រុងប៉ារីស ។ ថ្ងៃ ២១-២២ ធ្នូ : សមាជិកទាំង ១២ រូប នៃ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ ដែលតំណាងអធិបតេយ្យប្រទេសកម្ពុជា រួមប្រជុំគ្នា នៅទីក្រុងប៉ារីស ជាមួយ សហប្រធាន ទាំងពីរ នៃសន្និសីទទីក្រុងប៉ារីស និង អ្នកតំណាងអង្គការ សហប្រជាជាតិ។ ខាង «រដ្ឋា ភិបាលជាតិកម្ពុជា» គេយល់ព្រមទទួលយកផែនការ របស់ប្រទេសមហាអំណាច ទាំង ៥ ប៉ុន្តែ ខាង «រដ្ឋកម្ពុជា» គេនៅមានការប្រុងប្រយ័ត្ន។ លោក ហ៊ុន សែន ឡប់គរសន្តិប័ទ្ធជាតិ ស្មារតី ហើយត្រូវគេដឹកទៅមុនរំពេច ។

១៨៩១

ថ្ងៃ ៤ មករា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រកាសថា ព្រះអង្គ មិនស្ថិតនៅក្នុង គណបក្សនយោបាយណាមួយទេ ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គស្ថិតនៅជាប្រធាន «រដ្ឋាភិបាលជាតិកម្ពុជា» ដដែល។ ថ្ងៃ ៥ មករា : រដ្ឋាភិបាល «រដ្ឋកម្ពុជា» មិនព្រមរំលាយ រចនាសម្ព័ន្ធ រដ្ឋបាល និង កងទ័ពរបស់ខ្លួន មុនការបោះឆ្នោតទេ ព្រោះ មិនទុកចិត្ត ខ្មែរក្រហមនៅក្នុងរយៈពេល ឆ្លងកាត់។ ថ្ងៃ ២៣ កុម្ភៈ : រដ្ឋប្រារព្ធនៅប្រទេស ថៃ។ ឧត្តមសេនីយ៍ សុបិន្តា អ្នកដឹកនាំធ្វើ រដ្ឋប្រហារថ្ងៃដំបូង : បើប្រទេសកម្ពុជា ចង់ដោះស្រាយបញ្ហា ត្រូវចែកអំណាច ជាមួយ ខ្មែរ ក្រហម។ ថ្ងៃ ២៤ កុម្ភៈ : រដ្ឋសភា «រដ្ឋកម្ពុជា» បើកអង្គប្រជុំ ហើយ ចេញសេចក្តីសម្រេច ចិត្តមួយ រក្សា គម្រោង ផែនការកិច្ចព្រមព្រៀង របស់ ប្រទេស មហាអំណាច ទាំង ៥ ។ ថ្ងៃ ១៦ មិនា : ខ្មែរក្រហម និង រណសិរ្ស ជាតិរំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ រួមគ្នាធ្វើប្រតិបត្តិ ការសឹក ទប់ទល់ នឹង កងទ័ពរដ្ឋាភិបាល នៅ ថ្មពួក ។ ថ្ងៃ ២៥ មិនា : ហាជ័យ របស់ កងទ័ព រដ្ឋាភិបាល ក្នុងការវាយយក ប៉ៃលិន មកវិញ ។ ថ្ងៃ ៣០ មិនា : ការបើកផ្លូវអាកាសចរណ៍ ឡើងវិញ រវាង ទីក្រុងភ្នំពេញ និង ទីក្រុងប៉ាឌីកក ។ ថ្ងៃ ៥-៨ មេសា : ទស្សនកិច្ច របស់ សមាជិកព្រឹទ្ធសភា សហរដ្ឋ អាមេរិក ក្រាម និង ម៉ាក កេន ព្រមទាំង អនុរដ្ឋមន្ត្រីនៃ អាមេរិក លើស កំណើ នៅប្រទេសកម្ពុជា ហើយជួបសន្ទនា ជាមួយ លោក ជា ស៊ីម លោក ហ៊ុន សែន និង លោក ហោ ណាំហ៊ុន ។ ថ្ងៃ ៨ មេសា : ប្រទេសជប៉ុនផ្តល់ជំនួយ មនុស្សធម៌ ចំនួន ១ លាន ៣ សែន ៦ ម៉ឺន ដុល្លារដល់ «រដ្ឋកម្ពុជា» ។ ថ្ងៃ ២០ មេសា : លោក ហ៊ុន សែន ចូលព្យាបាលរោគ ១ សប្តាហ៍ នៅទីក្រុងតូក្យូ ប្រទេសជប៉ុន ។ ថ្ងៃ ២២ មេសា : ប្រទេសបារាំង ប្រទេសឥណ្ឌូណេស៊ី និង លោក អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហ ប្រជាជាតិ អំពាវនាវឱ្យមានការឈប់បាញ់គ្នា នៅកម្ពុជា ចាប់តាំងពីថ្ងៃ ១ ឧសភា។ ថ្ងៃ ២៦ មេសា : នៅទីក្រុងប៉ាឌីកក នៅពេលជួបសន្ទនា ជាមួយលោករដ្ឋមន្ត្រីទី ១ ថៃ អា ណាន់ ប៉ាន់ យ៉ាដន លោក ខៀវ សំផន ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ និង លោក ស៊ីន សាន ប្រាប់ឱ្យដឹងថា ភាគីរបស់ខ្លួន យល់ព្រមទទួលយកការឈប់បាញ់គ្នា ។ នៅថ្ងៃ ដដែលនោះ

លោក ហ៊ុន សែន ដែលទើប នឹងចេញពីមន្ទីរពេទ្យនៅទីក្រុងតូក្យូ ក៏ប្រាប់ឱ្យដឹងថាលោក ក៏ទទួលយល់ព្រមដែរ ។ ថ្ងៃ ២៩ មេសា : សហរដ្ឋ អាមេរិក ផ្តល់ជំនួយ គិតជាទឹកប្រាក់ ចំនួន ៧ លាន ដុល្លារ ដល់ភាគីខ្មែរដែល មិនមែនកុម្មុយនិស្ត ។ ថ្ងៃ ១ ឧសភា : ការចាប់ ផ្តើម នៃ ការឈប់បាញ់គ្នា នៅកម្ពុជា ។ ថ្ងៃ ៣ ឧសភា : ទស្សនកិច្ច លោក យ៉ាន គីរី សមាជិកព្រឹទ្ធសភា អាមេរិកនៅកម្ពុជា ។ ពេលត្រឡប់មក សហរដ្ឋ អាមេរិកវិញ លោក បានប្រាប់ឱ្យដឹងថា សហរដ្ឋ អាមេរិក ត្រូវមានការិយាល័យ សម្រាប់ទាក់ទងគ្នាមួយ នៅ ភ្នំពេញ ហើយ ខ្មែរក្រហម ត្រូវដកចេញពី អភិក្រមសន្តិភាព ។ ថ្ងៃ ១៥ ឧសភា : ប្រទេសឥណ្ឌូណេស៊ី យាងសម្តេច នរោត្តម សីហនុ មកធ្វើទស្សនកិច្ច នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា នៅ ឱកាសបើកអង្គប្រជុំ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ នៅដើម្បី មិថុនា ។ ថ្ងៃ ១៨ ឧសភា : ខ្មែរក្រហមគំរាមថា នឹងចេញប្រយុទ្ធសាជាថ្មីទៀត បើរដ្ឋកម្ពុជា មិនយល់ព្រម ទទួលយក ផែនការ របស់ ប្រទេសមហាអំណាច ទាំង ៥ នៃ គណអចិន្ត្រៃយ៍ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ។ ថ្ងៃ ២០ ឧសភា : របប រដ្ឋកម្ពុជា ប្រារព្ធ យ៉ាងអធិកអធម ទិវា ថ្កោលទោស «របបប្រល័យពូជសាសន៍»។ ថ្ងៃ ២៨- ៣១ ឧសភា : លោកស្រីកិរិយា លោក ប្រធានាធិបតីបារាំង ហ្វ្រង់ស្វ័រ មីត្រេ និង ធ្វើទស្សនកិច្ចនៅកម្ពុជា ។ លោកស្រី បានជួប សន្ទនាជាមួយ លោក ហ៊ុន សែន និង លោក ហោ ណាំហ៊ុន។ ថ្ងៃ ១ មិថុនា : ជំនួប រវាង លោក ហ៊ុន សែន និង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា ។ អ្នកទាំង ពីរស្វាគមន៍គ្នាដោយព្រម អំពី អធិបតីភាព នៃ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ (CNS) ដែល តំណាងអធិបតេយ្យ ប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងរយៈពេលឆ្លងកាត់ អំពីការពន្យារពេល ការឈប់ បាញ់គ្នា និង អំពី ការផ្តាច់ជំនួយ បរទេសឱ្យអស់ពី ភាគីនីមួយៗ ។ ថ្ងៃ ២ - ៣ មិថុនា : ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ បើកអង្គប្រជុំ នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា ក្រោមអធិបតីភាព នៃ សហ ប្រធាន ទាំងពីរ នៃ សន្និសីទ ទីក្រុងប៉ារីស គឺ បារាំង និង ឥណ្ឌូណេស៊ី ។ ថ្ងៃ ៤ មិថុនា : ការប្រយុទ្ធគ្នាមួយ ផ្ទុះឡើង រវាងខ្មែរក្រហម និង កងទ័ព រដ្ឋកម្ពុជា នៅជុំវិញប៉ៃលិន ។ គឺជា ការរំលោភទៅលើ គោលការណ៍ ឈប់បាញ់គ្នា លើកដំបូងបង្អស់។ ថ្ងៃ ៦ មិថុនា : សម្តេច សីហនុ ប្រកាសថា ព្រះអង្គ ត្រៀមលក្ខណៈជាស្រេច ដើម្បីឆ្លើយតប ទៅនឹង ការ

ដែលលោក ហ៊ុន សែន បានយោងព្រះអង្គ ទៅទីក្រុងភ្នំពេញ ថ្ងៃ ៧ មិថុនា : លោក ក្បាន គឺចិន រដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេសចិន រីឯគន់ អាកប្បកិរិយា របស់ខ្មែរក្រហម ដោយចំហ ។ ថ្ងៃ ១០-១៧ មិថុនា : ស្បែកចិត្ត លោក ជា ស៊ីម នៅទីក្រុងប៉ារីស ថ្ងៃ ១១ មិថុនា : ប្រទេសប៉ៃ ធ្វើការតាបសន្តិភាពលើប្រទេសចិន ឲ្យចិនធ្វើការតាបសន្តិភាពបន្ត ទៅលើខ្មែរ ក្រហម ដើម្បីឲ្យខ្មែរក្រហម ប្រកាន់ឥរិយាបថ ចេះបត់បែនតាមស្ថានភាពការណ៍ ថ្ងៃ ២៤-២៦ មិថុនា : អង្គប្រជុំក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់ នៅ ប៉ារីស ប្រទេសប៉ៃ ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដឹកនាំអង្គប្រជុំនេះ ជាលើកដំបូងបង្អស់ ។ ថ្ងៃ ១១ កក្កដា : ប្រទេសចិនអញ្ជើញ លោក ហ៊ុន សែន ទៅធ្វើសេចក្តីចូល ជាផ្លូវការនៅ ប្រទេសចិន ។ ថ្ងៃ ១៦-១៧ កក្កដា : ក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់ បើកអង្គប្រជុំ នៅទីក្រុងប៉ារីស ។ គឺជាលើកដំបូងបង្អស់ហើយ ដែលលោក ហ៊ុន សែន មកប្រទេសចិន ប្រជាមានិត ។ ថ្ងៃ ១៨ កក្កដា : អ្នកតំណាង ប្រទេសមហាអំណាចទាំង ៥ នៃ គណបក្សក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជា ជាតិ បើកអង្គប្រជុំនៅទីក្រុងប៉ារីស ដើម្បីឆ្លើយតបទៅនឹង ការអំពាវនាវរបស់ ក្រុមប្រឹក្សា ជាតិដាច់ខ្ពស់ ឲ្យអង្គការសហប្រជាជាតិ ទៅបំពេញ បេសកកម្ម នៅប្រទេសកម្ពុជា ។ ថ្ងៃ ១៩ កក្កដា : សមាគម ប្រជាជាតិ អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ទទួលស្គាល់ក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់ ។ ថ្ងៃ ២០-២១ កក្កដា : សម្តេច សីហនុ និងលោក ហ៊ុន សែន ធ្វើទស្សនកិច្ចនៅ ប្រទេស កូរ៉េខាងជើង ។ ថ្ងៃ ២២-២៤ កក្កដា : ស្បែកចិត្ត ជាផ្លូវការ របស់លោក ហ៊ុន សែន នៅ សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិត ចិន ។ ថ្ងៃ ២៤ កក្កដា : សហរដ្ឋ អាមេរិក អំពាវនាវ ឲ្យមាន ការប្រុងប្រយ័ត្ន ចំពោះ ការរង់ចាំស្រាយតែ ភាគខ្លះ នៃ អធិការណ៍ខ្មែរគឺបណ្តោយឲ្យ ទីក្រុង ប៉ារីសឆ្លៀតយក «ដំណោះស្រាយក្រហម» មកជំនួស ។ សហរដ្ឋ អាមេរិក បញ្ជាក់ហើយ បញ្ជាក់ទៀត អំពីលក្ខណៈ សំខាន់ នៃ ការបោះឆ្នោត ដោយសេរី និងទៀងទាត់ ។ ថ្ងៃ ២៧ កក្កដា : ការបាញ់គ្នា រវាងអ្នកការពារសន្តិសុខ លោក ជា ស៊ីម និង អង្គរ របស់លោក ហ៊ុន សែន ។ ថ្ងៃ ១០ សីហា : ប្រទេស ចិន និង ប្រទេសវៀតណាម ដាក់ ទំនាក់ទំនងគ្នា ជាប្រក្រតីឡើងវិញ ។ ថ្ងៃ ២២ សីហា : ក្រសួងការបរទេសសហរដ្ឋ អាមេរិក តាមរយៈ លោក សាឡូម៉ូ ឧបការី លោកយើម បេត្រា បាន បញ្ចេញឲ្យដឹង អំពីការបាញ់គ្នាច្រើន

ដំណោះស្រាយមិនគ្រប់ជ្រុងជ្រោយ នៃ អធិការណ៍ខ្មែរ ក្លាយជា «ដំណោះស្រាយក្រហម» ។ ថ្ងៃ ២៣ សីហា : នៅទីក្រុង ប៉ារីស លោក សូ ឌុចសិន អនុរដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេសចិន ធ្វើការកែតម្រូវថា ដំណោះស្រាយ អធិការណ៍ខ្មែរ ដែលកំពុងធ្វើដំណើរការ មិនមែន ជា «ដំណោះស្រាយក្រហម» ទេ ។ លោក បានបញ្ជាក់នូវការគាំទ្ររបស់ ប្រទេសចិនចំពោះ ផែនការ របស់ ប្រទេសមហាអំណាចទាំងប្រាំ នៃ គណបក្សក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ នៅទីក្រុងហ្សឺណែវ អនុគណកម្មការ សិទ្ធិមនុស្ស អង្គការ សហ ប្រជាជាតិ ទទួលស្គាល់ជាលើកដំបូងបង្អស់ថា ពិតជាមាន អំពើប្រល័យពូជសាសន៍ និង អំពើឧក្រិដ្ឋប្រឆាំង នឹង មនុស្សជាតិមែន នៅកម្ពុជា នៅសម័យខ្មែរក្រហមកាន់អំណាច ។ ថ្ងៃ ៣១ សីហា : ទឹកជំនន់ នៅស្រុកខ្មែរ មនុស្ស ១១០ នាក់ បាត់បង់ជីវិត ។ ថ្ងៃ ៤ កញ្ញា : ប្រទេសចិន ប្រកាសឈប់ផ្តល់ជំនួយឲ្យខ្មែរក្រហម ប៉ុន្តែបន្តផ្តល់ជំនួយសេដ្ឋកិច្ច ។ ថ្ងៃ ១០ កញ្ញា : ការសន្ទនា រវាងរដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេស ចិន និងរដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស វៀត ណាមនៅទីក្រុងប៉ារីស គឺជាដំណាក់កាលទី ២ នៃ អភិប្រតិបត្តិការវិន័យកម្ម រវាង ប្រទេស ទាំងពីរ ។ ថ្ងៃ ១៤ កញ្ញា : ជំនួបរវាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ប្រធានាធិប តី បារាំង ហ្វ្រង់ស្វ៉ា មីត្រេរ៉េ ។ ថ្ងៃ ១៦ កញ្ញា : ជំនួប រវាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង លោក ហ៊ុន សែន នៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក ។ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់ បានទទួលសេចក្តី ថា អង្គការ សហប្រជាជាតិ ថ្ងៃ ១៩ កញ្ញា : អង្គប្រជុំក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខ្ពស់នៅ ទីក្រុងញ៉ូវ យ៉ក ជាមួយ អ្នកតំណាង អង្គការ សហប្រជាជាតិ : ការរកឃើញ នូវដំណោះស្រាយស្តីពី ការបោះឆ្នោត ៖ ភាគីខ្មែរស្រុះស្រួលគ្នាយកការបោះឆ្នោត របៀបសមាមាត្រ ប៉ុន្តែ សម្រាប់ អនុវត្ត តែនៅតាមខ្សែត្រង់មួយ តែប៉ុណ្ណោះ ។ ថ្ងៃ ២៤ កញ្ញា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជួបសន្ទនា នៅទីក្រុង ញ៉ូវយ៉ក ជាមួយលោក ប៊ូស្ត^{៤៨} ប្រធានាធិបតី សហរដ្ឋ អាមេរិក ។ លោក ប៊ូស្ត សំដែងការបារម្ភ ខ្លាចក្រែង ខ្មែរក្រហម វិបត្តិកាន់អំណាចវិញ ។ សម្តេច

^{៤៨} លោក ប៊ូស្ត ឌីពុក លោក វ៉ាលីគ័រ ប៊ូស្ត ជាប្រធានាធិបតី សហរដ្ឋ អាមេរិក ពីឆ្នាំ ១៩៨៨-១៩៩២ ។

នរោត្តម សីហនុ ប្រាប់លោក ប៊ុស្ត វិញថា គឺ លោក ហ៊ុន សែន ទេ ដែលនឹងឈ្នះ នៅ ក្នុងការបោះឆ្នោត នៅក្នុងពេលខាងមុខ។ ថ្ងៃ ១០ តុលា : ប្រទេសកម្ពុជា ចូលរួមក្នុង អង្គ សភាប្រចាំឆ្នាំ នៃ អង្គការ «ធនាគារពិភពលោក»។ លោក ស៊ីន សាន បានត្រូវបានគេតែងតាំង ឲ្យតំណាងក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់នៅក្នុងអង្គសភានោះ។ សូមបញ្ជាក់ថាក្រោយឆ្នាំ ១៩៧៤ មកទល់នឹងឆ្នាំ ១៩៩១ នោះ ប្រទេសកម្ពុជា គ្មានអ្នកតំណាងរបស់ ខ្លួននៅក្នុងអង្គការនោះ ទេ។ ថ្ងៃ ១៧-១៨ តុលា : គណបក្ស «ប្រជាជនបដិវត្តកម្ពុជា» បើកមហាសន្និបាត វិសា មញ្ញរបស់ខ្លួន ។ គឺនៅក្នុង មហាសន្និបាត នេះហើយ ដែល គណបក្ស «ប្រជាជនបដិវត្ត កម្ពុជា» បានប្តូរឈ្មោះមកជា គណបក្ស «ប្រជាជនកម្ពុជា» ដូចកាលពីឆ្នាំ ១៩៦២ ហើយ ប្តូរ ទស្សនៈសង្គម ម៉ាក្សនិយម មកជា សេដ្ឋកិច្ច ផ្សារ និងប្រកាសគោរព គោលការណ៍ សិទ្ធិមនុស្ស។ គឺតាំងពីពេលនោះមកដែរ ដែលលោក ជា ស៊ីម ត្រូវបានតែងតាំង ជាប្រធាន គណបក្ស ហើយលោក ហ៊ុន សែន ជាអនុប្រធាន ។ ថ្ងៃ ១៦ តុលា : ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បង្កើតអង្គការ «មីប្រេនូ» (MIPRENUC) សម្រាប់ធ្វើ បេសកកម្ម រៀបចំអន្តរាគមន៍ របស់អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅកម្ពុជា។ ថ្ងៃ ២៣ តុលា : សន្និសីទអន្តរជាតិ ទីក្រុងប៉ារីស : រដ្ឋាភិបាលចំនួន ១៨ ព្រមទាំង ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ ផង ចុះហត្ថលេខា ទៅលើកិច្ចព្រមព្រៀង ដែលដោះស្រាយ បញ្ហាអធិការណ៍ខ្មែរ ជាសរុប តែម្តង។ ថ្ងៃ ២៤ តុលា : អង្គប្រជុំក្រុម ប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ នៅទីក្រុងប៉ារីស ។ ថ្ងៃ ៣០ តុលា : របបរដ្ឋកម្ពុជា ដោះលែងអ្នកទោសចំនួន ១០៣៤ នាក់ ។ ថ្ងៃ ៣១ តុលា : ក្រុម ប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ គាំទ្រ កិច្ចព្រមព្រៀងថ្ងៃ ២៣ តុលា ហើយ ចាត់តាំង ឲ្យលោក អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ រៀបចំ ធ្វើអន្តរាគមន៍ នៅ កម្ពុជា ។ ថ្ងៃ ១១ វិច្ឆិកា : លោក ហ៊ុន សែន ធ្វើដំណើរ ទៅទីក្រុងប៉ារីស ដើម្បីយាង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ វិលត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរវិញ។ ថ្ងៃ ១៤ វិច្ឆិកា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ យាងមកទីក្រុងភ្នំពេញ បន្ទាប់ពី គង់នៅ បរទេស អស់រយៈពេលជាង ១២ ឆ្នាំ ។ ថ្ងៃ ១៤ វិច្ឆិកា : ខ្មែរក្រហម អំពាវ នាវឲ្យសមាសភាព «រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ កម្ពុជាប្រជាធិប តេយ្យ» មានគណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» និង «រណសិរ្សជាតិវិបល្លាសរដ្ឋខ្មែរ» ជាដើម

ធ្វើការតស៊ូ បន្ត ទៀតហើយស្នើឲ្យមាន អ្នកតំណាងរួមគ្នា ក្នុងការបោះឆ្នោត ។ ថ្ងៃ ១៦ វិច្ឆិកា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ថ្ងៃនេះ នៅចំពោះមុខប្រជាជនខ្មែរថា : លោក ហ៊ុន សែន និងព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូជិត «កូន» ព្រះអង្គ ទាំងពីរ ។ ព្រះអង្គ បានថ្កោលទោស ការឈ្លានពាន របស់កងទ័ពវៀតណាម ប៉ុន្តែ ទ្រង់បញ្ជាក់ផងដែរថា បើគ្មានកងទ័ពវៀត ណាម យើងទាំងអស់គ្នាស្លាប់បាត់អស់ទៅហើយ។ នៅក្នុងឱកាសនោះដែរ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់បានថ្លែងថា ព្រះអង្គពុំយល់ទាន់ ពី ការយកខ្មែរក្រហម ទៅឲ្យគុណការ កាត់ ទោសទេ ។ ថ្ងៃ ១៧ វិច្ឆិកា : គណប្រឹក្សាខ្មែរក្រហមមួយ ដឹកនាំដោយ សុខ សេន មកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញ។ ថ្ងៃ ២០ វិច្ឆិកា : រដ្ឋាភិបាល «រដ្ឋកម្ពុជា» និង គណបក្ស «ប្រជា ជនកម្ពុជា» ផ្សាយ សេចក្តីថ្លែងការណ៍រួមមួយថ្កោលទោសអ្វីដែលពួកគេហៅថា «រដ្ឋប្រ ហារ ថ្ងៃ ១៨ មិនឆ្នាំ១៩៧០» ហើយទទួលស្គាល់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាប្រមុខរដ្ឋ ។ ថ្ងៃ ២២ វិច្ឆិកា : ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ បើកសម័យប្រជុំ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ ។ នៅក្នុង អង្គប្រជុំ គេពុំឃើញវត្តមាន របស់ អ្នកតំណាងខ្មែរ ក្រហមទេ ។ ថ្ងៃ ២៣ វិច្ឆិកា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ប្រកាសបង្កើត រដ្ឋាភិបាលចម្រុះមួយដែលមានគណបក្ស «ហ្មុនស៊ីន ប៉េច» និងគណបក្ស «ប្រជាជន» ចូលរួមគ្នា។ លោក ស៊ីន សាន ប្រកាសដូច្នេះវិញថា មុន ការបោះឆ្នោតក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាខ្ពស់ ជា រដ្ឋាភិបាលតែមួយគត់ នៅកម្ពុជា។ ថ្ងៃ ២៦ វិច្ឆិកា : ការិយាល័យ ប្រធានក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ ចេញផ្សាយ សេចក្តីជូនដំណឹង មួយ បញ្ជាក់ថា គូភាគីខ្មែរទាំង ៤ ថ្ងៃនឹងផ្លូវការ ថា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជាប្រមុខរដ្ឋ ស្របច្បាប់ និង ពេញសិទ្ធិ នៃប្រទេសកម្ពុជា តាំងពីឆ្នាំ ១៩៦០មក ។ ថ្ងៃ ២៧ វិច្ឆិកា : លោកខៀវសំផនត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរវិញ។ បាតុករ មួយក្រុមបាននាំគ្នាវាយ លោក ខៀវ សំផន បែកក្បាលរាចេញឈាម។ ទោះបីមានអន្តរាគមន៍ ពីរដ្ឋអំណាចក្តី លោក ខៀវ សំផន សម្រេចវិលទៅទីក្រុងប៉ារីសក៏ដោយ។ ថ្ងៃ ៣ ធ្នូ : ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាខ្ពស់ បើកអង្គប្រជុំ នៅ ប៉ារីស ប្រទេសប្រែ។ ថ្ងៃ ៤ ធ្នូ : នៅ ប៉ារីស សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ថ្លែងថា : សម្តេចនរោត្តម រាជ គណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» និង គណបក្ស «ប្រជាជន» មិនទាន់ ទៅក ការបង្កើត រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ មុនការបោះឆ្នោតឡើយ ព្រោះព្រះអង្គ ទុកចិត្ត លោក ហ៊ុន

សែន តែ ៥០% ប៉ុណ្ណោះ ។ ថ្ងៃ ១៣ ធ្នូ : អ្នកដឹកនាំ ខ្មែរ ក្រហមប្រជុំគ្នាទៅជិត ប៉ៃលិន ដើម្បីធ្វើការវាយតម្លៃ ការអនុវត្តន៍ កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាព ថ្ងៃ ១៧-២៣ ធ្នូ : និស្សិត ធ្វើបាតុកម្មប្រោសទោស អំពើពុករលួយ មនុស្ស១១ នាក់បាត់បង់ជីវិត ហើយសាលារៀន និង សកលវិទ្យាល័យ ត្រូវបិទទ្វារ ថ្ងៃ ៣០ ធ្នូ : អង្គប្រជុំលើកដំបូងបង្អស់នៅភ្នំពេញ នៃ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិជាន់ខ្ពស់ ។

១៩៩២

ថ្ងៃ ១ មករា : «ធនាគារ នៃ ប្រទេសកម្ពុជា» (ធនាគារកណ្តាល)ចាប់ដំណើរ ការឡើងវិញ បន្ទាប់ពីត្រូវបិទទ្វារ ទៅ ខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥។ ថ្ងៃ ៤ មករា : សហរដ្ឋ អាមេរិក បើកឱ្យ មានទំនាក់ទំនងពាណិជ្ជកម្ម ជាមួយ កម្ពុជាវិញ បន្ទាប់ពីត្រូវកាត់ផ្តាច់ នៅឆ្នាំ ១៩៧៥។ ថ្ងៃ ៦ មករា : សម្តេច សីហនុ ប្រាប់ឱ្យដឹងថា ព្រះអង្គ បានទទួលប្រាក់ ឧបត្ថម្ភ ពីប្រទេសចិន ចំនួន ៣០ ម៉ឺនដុល្លារ ក្នុង ១ ឆ្នាំ។ ថ្ងៃ ៩ មករា : លោក យ៉ាស៊ីស៊ី អាកាស៊ី បាន ត្រូវតែងតាំងជា អ្នកតំណាងពិសេស របស់ លោកអគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ ថ្ងៃ ១៤ មករា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ សម្តែង ការមិនសព្វព្រះហឫទ័យ ចំពោះ ការរំលោភកិច្ចឈប់បាញ់គ្នា មិនឈប់ឈរ ពីសំណាក់ខ្មែរក្រហម។ ព្រះអង្គ គំរាមថា ព្រះអង្គ ចង់លាវែង ពីមុខតំណែង ប្រធានក្រុមប្រឹក្សាជាតិ ជាន់ខ្ពស់។ ថ្ងៃ ១៧ មករា : ការចាប់កំណើត នៃសមាគម ADHOC គឺជាសមាគម ការពារសិទ្ធិមនុស្ស ទី ១ ដែល កើតឡើងនៅស្រុកខ្មែរ ហើយដែលមានលោក ឆន សារ៉ាយ ជាប្រធាន។ ថ្ងៃ ២១ មករា : ការវាយប្រហារអ្នកឡុក របស់ខ្មែរក្រហម នៅកំពង់ធំ។ អង្គការ «មីប្រទូច» បញ្ជូនកងទ័ព មួយអង្គតាមទៅបង្រួប មនុស្ស ២១ នាក់ បាត់បង់ជីវិត ហើយប្រជាជន ១ ម៉ឺន នាក់ រត់ ចោលផ្ទះសម្បែង។ ថ្ងៃ ២២ មករា : លោក ទៀ ប៊ុនឡុង អ្នកទទួលខុសត្រូវ កិច្ចការ សាសនា នៃ របបរដ្ឋកម្ពុជា បានត្រូវគេធ្វើឃាត។ លោកបានធ្វើ ការរិះគន់ អំពើពុករលួយ យ៉ាងចាស់ដែរ ។ នៅថ្ងៃដែលនោះសម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់ស្នើសុំ ឱ្យអង្គការ «អាប្រ

ទូច» ប្រញាប់ចុះធ្វើអន្តរាគមន៍ ។ ថ្ងៃ ២៥ មករា :សម្តេច នរោត្តម សីហនុ អះអាងថា អស់មានកងទ័ពវៀតណាម ទៀតហើយ នៅកម្ពុជា។ ថ្ងៃ ២៦ មករា : លោក ប៉ែន សុវណ្ណ ដែលត្រូវដក ហូតពីអំណាច នៅឆ្នាំ ១៩៨១ វិលត្រឡប់មករស់នៅ ក្នុងខែត្រតាកែវវិញ។ ថ្ងៃ ២៨ មករា : លោក អ៊ុន ផន អតីតកម្មាភិបាល របប«សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិតកម្ពុជា» ហើយដែលជាមិត្តម្នាក់ របស់ លោក ហ៊ុន សែន បានត្រូវគេ ប៉ុនប៉ងធ្វើឃាត។ មុន ឧបទ្វីប ហេតុនេះ លោក អ៊ុន ផន បានធ្វើការរិះគន់ កម្មាភិបាល កុម្មុយនិស្ត មួយចំនួន ដែលបាន ក្លាយទៅជាអ្នកមានប្រាក់រាប់លាន។ លោក មានគោលបំណង បង្កើតបក្សមួយថ្មីទៀត ជា មួយ ខាន់ ម៉ែន និង យ៉ង់ ហ៊ិន។ បន្ទាប់ពី បានជួបលោក ថ្វាយធីញ ឯកអគ្គរដ្ឋទូត សហ រដ្ឋអាមេរិក លោក អ៊ុន ផនត្រូវលោក ហ៊ុន សែន ឱ្យទៅ ស្នាក់អាស្រ័យ នៅផ្ទះលោក ដើម្បីស្រួលការពារសន្តិសុខ។ គឺនៅពេលនោះហើយ ដែល បរិយាកាសក៏យឺត កើតមាន ឡើង នៅទូទាំងប្រទេស។ យោងទៅតាមការសន្និដ្ឋានខ្លះ បរិយាកាសនេះ បណ្តាលមកពី សមាជិក នៃអតីតគណបក្សកុម្មុយនិស្តមួយចំនួន ដែលមិនពេញចិត្ត នឹង គណបក្ស «ហ៊ុន ស៊ីនប៉ែន» និង «រណសិរ្សជាតិ រំដោះពលរដ្ឋ ខ្មែរ»។ ថ្ងៃ ៣១ មករា : រដ្ឋាភិបាល លោក ហ៊ុន សែន ធ្វើការផ្លាស់ប្តូរ សមាសភាពសំខាន់ៗ មតិខ្លះយល់ថា គឺជា ការរកកលដោះ ដៃចេញពី ការត្រួតពិនិត្យ របស់អង្គការ «អាប្រទូច» នៃ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ។ លោក ជា សុទ្ធ លោក ប៊ូ ថង់ ត្រូវដកចេញ ។ លោក ស ខេង អ្នកជំនិតរបស់លោក ជា ស៊ីម និង ព្រះអង្គម្ចាស់ចក្រពន្យ បានត្រូវតែងតាំង ជាឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រី រីឯ ព្រះអង្គម្ចាស់ ក្សត្រី បុណ្យទេវី ជា អនុរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងវប្បធម៌។ ថ្ងៃ ៦ កុម្ភៈ :ខ្មែរក្រហម ប្រជុំគ្នានៅ ប៉ៃលិន ហើយសម្រេច មិនអនុវត្ត កិច្ចព្រមព្រៀងទីក្រុងប៉ារីស ។ ថ្ងៃ ១១ កុម្ភៈ : ទស្សន កិច្ច របស់លោករដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសចិន នៅកម្ពុជា។ ថ្ងៃ ១៨ កុម្ភៈ : និកាយពុទ្ធសាសនា ទាំងពីរគណៈ គឺ គណៈមហានិកាយ និង គណៈធម្មយុត្តិកនិកាយ បានត្រូវបង្កើតឱ្យមាន ឡើងវិញ ។ ថ្ងៃ ១៩ កុម្ភៈ : ឧត្តមសេនីយ៍ សាកស៊ុត សាខន អតីតអគ្គបញ្ជាការ សេនា ធិការដ្ឋានកងទ័ព ក្នុងរបប សាធារណរដ្ឋខ្មែរ បានមកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញ។ ថ្ងៃ ២៤ កុម្ភៈ : ការប្រយុទ្ធគ្នា រវាង កងទ័ពខ្មែរក្រហម និងកងទ័ពរាជរដ្ឋាភិបាល កាន់តែមានលក្ខណៈខ្លាំង

ក្លាយទៅនៅផ្នែកខាងជើង នៃខ្សែត្រង់ព័ទ្ធជុំវិញ ថ្ងៃ ២៧ កុម្ភៈ : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ យាងទៅ ប៉ែលិន ថ្ងៃ ២៧-២៩ កុម្ភៈ : នៅ រំជើង គណបក្ស «ហ្វុនស៊ិនប៉ិច» បើក មហាសន្និបាតរបស់ខ្លួន។ គឺនៅថ្ងៃ នោះហើយដែលចលនាជាតិយម «ហ្វុនស៊ិនប៉ិច» ប្រក្រតី គណបក្សនយោបាយ ពេញលក្ខណៈ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណបូជី បានត្រូវ តែងតាំង ជាប្រធាន ថ្ងៃ ២៩ កុម្ភៈ : នៅទីក្រុងញ៉ូវយ៉ក ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អន្តរជាតិ សហប្រជាជាតិ អនុម័ត ការអនុវត្ត កិច្ចព្រមព្រៀង សន្តិភាព ទីក្រុងប៉ារីស។ ទីក្រុងប៉ារីស សម្រាប់ ធ្វើកិច្ចការនេះ មានចំនួន ២ ពាន់ ៨ រយលាន ដុល្លារ។ នៅពេលដែលនោះ នៅ ប៉ែលិន ខ្មែរក្រហម សម្រេចសាជាថ្មីម្តងទៀតមិនអនុវត្ត កិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាព ថ្ងៃ ១០ មិថុនា : អ្នកកាសែតម្នាក់ នៃ «រណសិរ្សជាតិរំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» បានត្រូវគេប៉ុនប៉ងធ្វើឃាត ថ្ងៃ ១១ មិថុនា : ខ្មែរក្រហមធ្វើ ការវាយប្រហារមួយ ដ៏ខ្លាំងក្លានៅកំពង់ធំ ។ ថ្ងៃ ១៤ មិថុនា : ថ្ងៃចាប់ផ្តើម នៃអាណត្តិ របស់អង្គការ «អាប្រុន» ថ្ងៃ ៣០ មិថុនា : ជនភៀសសង្គ្រាមខ្មែរ ចំនួន ៤២៦ នាក់ នៅជំរុំ ទី ២ បានត្រូវបញ្ជូនមកស៊ីស្តុន ថ្ងៃ ៤-៦ មេសា : រដ្ឋសភា នៃ បេឡារុស្ស បើកសម័យប្រជុំ ៖ វិសោធនកម្ម មាត្រា ៦១ នៃ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ថ្ងៃ ៨ មេសា : បាតុកម្ម សក្តិក នៅកម្ពុជា បន្តរយៈពេល ខាងកើត ទីក្រុងភ្នំពេញ បន្ទាប់ពី ក្រសួង កសិកម្ម បានលក់ដីរបស់ប្រជាជន ឲ្យ សហគ្រាសបរទេសមួយ ថ្ងៃ ១៨-២១ មេសា : លោក ប៊ូត្រុស-ប៊ូត្រុសហ្គាលី អគ្គលេខាធិការអង្គការ សហប្រជាជាតិ ញើញមកកម្ពុជា ថ្ងៃ ២០ មេសា : ក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាច់ខាតបើកអង្គប្រជុំ ។ កុម្មុយ្យុន្ទុះបាតុកម្មខាង យល់ ពេញលេញ នុសញ្ញាអន្តរជាតិ ទី ១ នៅក្នុងនោះ មានអនុសញ្ញាស្តីពី ការគោរពសិទ្ធិ មនុស្ស នៅក្នុងឱកាសនោះដែរ លោក ខៀវ សំផន តំណាងភាគីខ្មែរក្រហម ប្រឆាំងនឹង ការផ្តល់ប្រាក់ចំនួន១១ លានដុល្លារ សម្រាប់ដំណើរការ ចោទសម្តី រដ្ឋបាលកម្ពុជា ថ្ងៃ ១២ ឧសភា : ព្រះអង្គម្ចាស់ រណបូជី អះអាងថា ទាហានវៀតណាម ដែលមានវត្តមាននៅ ស្រុកខ្មែរ មានចំនួន ៤ ម៉ឺន នាក់ ហើយប្រជាជនវៀតណាម ដែលចូលមកនៅស្រុកខ្មែរ មានចំនួន ១ លាន នាក់ ។ ថ្ងៃ ២១ ឧសភា : «រណសិរ្សជាតិរំដោះពលរដ្ឋខ្មែរ» បើកមហា សន្និបាតនៅភ្នំពេញ ហើយ ប្រកាសខ្លួនទៅជា គណបក្ស នយោបាយ ពេញលក្ខណៈ

មានឈ្មោះ ថា គណបក្ស «សិរីនិយម ប្រជាធិបតេយ្យ ពុទ្ធសាសនា» (P.D. L.B.) ។ ថ្ងៃ ៣០ ឧសភា : នៅក្នុងអង្គប្រជុំមួយ ជិតព្រំដែនថៃ ខ្មែរក្រហម សម្រេច មិនអនុវត្តកិច្ច ព្រមព្រៀង សន្តិភាពហួត អៀង សារី និង សុខ សេន ដែលមិនយល់ស្របនឹងសេចក្តី សម្រេចនេះ បានត្រូវគេដកហូត ពីការិយាល័យ ខ្លួន ថ្ងៃ ១៤ មិថុនា : ការប្រយុទ្ធគ្នា យ៉ាងខ្លាំងក្លា រវាង កងទ័ព បេឡារុស្ស និង កងទ័ពខ្មែរក្រហមដើម្បីដណ្តើមយក ផ្លូវជាតិ ១២ គឺ ផ្លូវជាតិ កំពង់ធំ- ព្រះវិហារ ថ្ងៃ ១៩ មិថុនា : កងទ័ពថៃ យល់ស្រប តាម ខ្មែរក្រហម ហើយ មិនព្រមចូលរួមចំណែក ក្នុងការដាក់ទណ្ឌកម្ម ទៅលើខ្មែរក្រហម ថ្ងៃ ២២- ២៣ មិថុនា : សន្និសីទ នៅទីក្រុងតូក្យូ ស្តីពី ការកសាង ប្រទេសកម្ពុជា ឡើងវិញ ថ្ងៃ ២៧ មិថុនា : គណបក្សប្រជាជន ថ្ងៃនេះ គណបក្សរបស់គេ ជាប្រធាន គោល ការណ៍ «សន្តិមរស្ថានិយម» របស់ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ថ្ងៃ ៣០ មិថុនា : លោក អ៊ីន ផន នៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» ចូលជាសមាជិក គណបក្ស «ហ្វុនស៊ិនប៉ិច» ។ ថ្ងៃ ២១ កក្កដា : ខ្មែរក្រហមសម្លាប់ជាន់ជាតិ វៀតណាម ៨ នាក់ ព្រមទាំងកូនខ្លីម្នាក់ នៅភូមិទួក មាស ថ្ងៃ ៤ សីហា : អនុរដ្ឋមន្ត្រី ការបរទេសចិន ជួបខ្មែរក្រហម ដោយសម្ងាត់ ដើម្បី សុំឲ្យខ្មែរក្រហម បន្តនូវយោបល់ ថ្ងៃ ៤ សីហា : លោក អាកាស៊ី អ្នកតំណាងអគ្គលេខា ធិការអង្គការ សហប្រជាជាតិ ប្រកាសឲ្យប្រើច្បាប់បោះឆ្នោត ថ្ងៃ ១៧ សីហា : គណបក្ស នយោបាយចាប់ផ្តើមចុះឈ្មោះ ជាបណ្តោះអាសន្ន ដើម្បីឈរឈ្មោះក្នុងការបោះឆ្នោត ។ ថ្ងៃ ២១ សីហា : អង្គការ «អាប្រុន» ពិនិត្យមើលសញ្ញា និងដើមកំណើតនៃ អ្នករដ្ឋការបេឡារុស្ស «ដកមុជ» ។ ថ្ងៃ ២៤ សីហា : ជនជាតិខ្មែរ ប្រមាណ ១០ ម៉ឺននាក់ ត្រូវគេកាត់ឲ្យ វិលត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរ វិញ ថ្ងៃ ៤ កញ្ញា : បណ្តាជនរដ្ឋការបរទេស នៃ សមាគម ប្រជាជាតិអាស៊ី អាគ្នេយ៍ ដែលបើកអង្គប្រជុំ នៅទីក្រុងយ៉ាកាតា ជំទាស់ និង ការចាត់តាំង ការបោះឆ្នោត ដោយគ្មានការចូលរួមពីក្រុមខ្មែរក្រហម ថ្ងៃ ២៣ កញ្ញា : ប្រទេស ចិនគាំទ្រ គំនិត ឲ្យមាន ការបោះឆ្នោតតែងតាំងប្រមុខរដ្ឋ ដោយផ្ទាល់តែម្តង ថ្ងៃ ២ វិច្ឆិកា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ធ្វើដំណើរទៅ ទីក្រុងហ្សឺណែវ ប្រទេស កូរ៉េខាងជើង ។ ថ្ងៃ ១៤ វិច្ឆិកា : អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ប្រកាស ទណ្ឌបញ្ចប់ រាល់ សកម្មភាពយោធា

នៅលើទឹកដីខ្មែរ។ ថ្ងៃ ២៩ វិច្ឆិកា : ជនជាតិខ្មែរ ដែលបាន រត់ទៅជ្រកកោន នៅ បរទេស ចំនួន ២០ ម៉ឺននាក់ បានត្រូវបញ្ជូនមកស្រុកខ្មែរវិញ ។ ថ្ងៃ ៣០ វិច្ឆិកា : ខ្មែរក្រហម បង្កើត គណបក្ស «ប្រជាជាតិកម្ពុជា» (PUNC) ។ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ហាមឃាត់ មិនឲ្យ ដឹកប្រេងឥន្ធនៈ ទៅឲ្យខ្មែរក្រហម នៅក្នុង តំបន់ ដែលពួកនេះកាន់កាប់។ ការនាំចេញព្រៃឈើ និងត្បូងត្រូវស្ថិតនៅក្រោមការត្រួតពិនិត្យ របស់អង្គការ «អាប្រូឌីច»។

១៩៩៣

ថ្ងៃ ៤ មករា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទណ្ឌបញ្ចប់សហប្រតិបត្តិការ រវាង «ក្រុម ប្រឹក្សា ជាតិដាងខ្ពស់» និងអង្គការ «អាប្រូឌីច»ព្រមទាំងរបប«រដ្ឋកម្ពុជា»ផងដែរ ដោយប្តូរហេតុ សមាជិក គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ចំនួន ១៤ នាក់ បានត្រូវគេលបធ្វើឃាត។ ថ្ងៃ ៤ មករា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ សម្រេចធ្វើសហប្រតិបត្តិការ ជាមួយ អង្គការ «អាប្រូ ឌីច» បន្តទៀត បន្ទាប់ពី លោក អាកាស៊ី ទៅគាល់ព្រះអង្គ នៅទីក្រុងប៉េកាំង ។ ថ្ងៃ ១៤ មករា : ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ្ធ ដឹកនាំក្បួនបាត់កម្ពុជា របស់ គ្រួសារដែលទទួលរង គ្រោះ ដោយអំពើហិង្សា នយោបាយ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធទ្រង់ចោទ លោក ហ៊ុន សែន លោក ជា ស៊ីម និង អភិបាល វ៉ៃត្របាត់ដំបង ថាជាអ្នកទទួលខុសត្រូវ។ ថ្ងៃ ១ កុម្ភៈ : កងទ័ព «រដ្ឋកម្ពុជា» វាយយក ប៉ៃលិន ប៉ុន្តែ បានត្រូវលោក ហ៊ុន សែន ឃាត់វិញជាបន្ទាន់ ដោយមាន ការព្រមាន ពី អង្គការ «អាប្រូឌីច» ។ ថ្ងៃ ១១-១២ កុម្ភៈ : ទស្សនកិច្ចរបស់ លោកហ្វ្រង់ស្វ៉ា ម៉ាក្លីនី ប្រធានាធិបតីបារាំង នៅកម្ពុជា។ ថ្ងៃ ១០ មិថុនា : ជនជាតិ វៀត ណាម ៣៥ នាក់ នៅភូមិ ចុងឃ្លាស បានត្រូវ ខ្មែរក្រហម វាយប្រហារ ។ ថ្ងៃ ១៧ មិថុនា : ក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាងខ្ពស់ ប្រកាស ហាមឃាត់ មិនឲ្យ ប្រើប្រាស់អាវុធ ដោយគ្មាន ការ អនុញ្ញាត។ វិសោធនកម្ម ក្រមព្រហ្មទណ្ឌខ្មែរ។ ថ្ងៃ ២៤ មិថុនា : ខ្មែរក្រហម វាយប្រហារ ទៅលើ កប៉ាល់ នេសាទ ប៊ីគ្រឿននៅ ឆ្នុកទ្រូ (ស្រុកបរិបូណ៌ វ៉ៃត្រកំពង់ឆ្នាំង) ។ ថ្ងៃ ២៤ មិថុនា : ទាហានអង្គការ សហប្រជាជាតិ ២ នាក់ បានត្រូវខ្មែរក្រហមសម្លាប់។ ថ្ងៃ ២៩

មិថុនា : ខ្មែរក្រហម គប់គ្រាប់បែកទៅលើកាដេនីយដ្ឋាន វៀតណាមមួយ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ បណ្តាលឲ្យមនុស្ស ២ នាក់ បាត់បង់ជីវិត ហើយ ២៤ នាក់ត្រូវរបួស ។ ខ្មែរក្រហម គប់ គ្រាប់បែកទៅលើ រោងវីដេអូ មួយ នៅកំពង់ធំ បណ្តាលឲ្យមនុស្ស ៣០ នាក់ត្រូវរបួស ។ នៅ ថ្ងៃដដែលនោះ ខ្មែរក្រហម វាយប្រហារ ទៅលើទីស្នាក់ការ គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» នៅបាត់ដំបង ជាហេតុបណ្តាលឲ្យសមាជិកគណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ៣ នាក់ បាត់បង់ ជីវិត។ នៅ អង្គរវត្ត ឯនោះវិញ សមាជិក អង្គការ «អាប្រូឌីច» ៥ នាក់ បានត្រូវខ្មែរ ក្រហមសម្លាប់។ ថ្ងៃ ២ មេសា : ទាហាន អង្គការ សហប្រជាជាតិ ៣ នាក់ បានត្រូវខ្មែរ ក្រហម ចាប់យកទៅ សម្លាប់ចោល យ៉ាងហោហោ។ ថ្ងៃ ៣ ឧសភា : ខ្មែរក្រហម វាយ លុកទីក្រុងសៀមរាប បណ្តាលឲ្យ ទាហាន ៨ នាក់ និង ប្រជាជន ស៊ីវិល ៤ នាក់ បាត់បង់ ជីវិត។ ថ្ងៃ ៤ ឧសភា : ខ្មែរក្រហម វាយប្រហារទៅលើ អង្គភាព យោធា ចិន នៃ កម្លាំង អន្តរាគមន៍ អាប្រូឌីច នៅកំពង់ធំ។ ថ្ងៃ ៤ ឧសភា : ខ្មែរក្រហម វាយប្រហារ រថភ្លើង ដែល ឆ្លងកាត់ ស្រុកមោងឫស្សី។ អ្នកដំណើរ ១៩ នាក់ បាត់បង់ជីវិត ហើយ ៨០ នាក់ត្រូវ របួស។ ថ្ងៃ ២៣-២៤ ឧសភា : ការបោះឆ្នោតជ្រើសតាំង សមាជិកសភា ធម្មនុញ្ញ។ ទោះបី មានការគំរាមកំហែង ពីសំណាក់ខ្មែរក្រហមក្តី ក៏អ្នកដែលបានទៅចូលរួមបោះឆ្នោត មាន ចំនួនច្រើនដែរ គឺ ៨៩, ៥៦ %។ លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត គឺ គណបក្សរាជានិយម «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» ជាអ្នកឈ្នះគណបក្ស ប្រជាជន គឺបាន ៤៥ % នៃ សំឡេង រីឯគណបក្ស «ប្រជាជន» បានត្រឹម ៣៨ % ប៉ុណ្ណោះ ។ គណបក្ស «ប្រជាជន» ប្រកាសពុំទទួលស្គាល់ លទ្ធផល នៃការបោះឆ្នោតនោះ ជាដាច់ខាត។ ថ្ងៃ ២៦ ឧសភា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានថ្លែងថា ព្រះអង្គឈប់ ស្នើឲ្យ បង្កើត រដ្ឋាភិបាល ចម្រុះ ចតុកោតិ ទៀតហើយ។ ថ្ងៃ ៣ មិថុនា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ទ្រង់ បានស្នើឲ្យបង្កើតរដ្ឋាភិបាល ចម្រុះរវាង គណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» និង គណបក្ស «ប្រជាជន» ដោយ មាន ព្រះអង្គ ជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី។ នាយក អង្គការ «អាប្រូឌីច» ចាត់ទុកគំនិតនេះថា ជាការប៉ះពាល់ ដ៏ធ្ងន់ធ្ងរ ដល់រដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ សហរដ្ឋ អាមេរិក ប្រឆាំង និង ការបង្កើត រដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្ន បែបនេះ ។ ថ្ងៃ ៤ មិថុនា : ប្រទេសបារាំង គាំទ្រ ការបង្កើតរដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ននេះ ។ ថ្ងៃ ៩ មិថុនា :

អ្នកទទួលខុសត្រូវសំខាន់ៗ និង អ្នកតំណាងកងទ័ព នៃ របប «រដ្ឋកម្ពុជា» បាននាំគ្នាចូលទៅ ព្រះរាជវាំង ដើម្បីសម្រេចការគាំទ្រ គំនិតបង្កើត រដ្ឋាភិបាលចម្រុះ ដែលមាន សម្តេចនរោត្តម សីហនុ ជាអ្នកផ្តួចផ្តើមគំនិត។ ថ្ងៃ ១០ មិថុនា : ក្រុមប្រឹក្សាជាតិដាន់ ខ្ពស់បើកអង្គប្រជុំ។ លោក អាកាស៊ី ថ្ងៃនេះ ៖ ការបោះឆ្នោត បានប្រព្រឹត្តទៅ ដោយសេរី និងប្រកប ដោយសមភាព ។ ប៉ុន្តែអ្នកតំណាង គណបក្ស «ប្រជាជន» នៅតែ មិនព្រមទទួលស្គាល់លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោតដែល ព្រះអង្គម្ចាស់ចក្រពន្យ និង លោក សិន សុន ខានគណបក្ស «ប្រជាជន» ឲ្យគម្រុយថា ពួកគេ នឹងធ្វើអបគមន៍ បែងចែកទឹកដីខ្មែរជាពីរ។ ទោះជាយ៉ាងណា ក្តី ក៏អង្គការ «អាប្រុន» ប្រកាស លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោតនោះ ជាផ្លូវការដែរ ។ ថ្ងៃ ១១ មិថុនា : ខ្មែរក្រហម ប្រកាសទទួលស្គាល់ លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត។ ថ្ងៃ ១៣ មិថុនា : សមាជិកគណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉ែត» និង គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម ពុទ្ធសាសនា» ដែលបំពេញ បេសកកម្ម នៅផ្នែក ខាងកើត ទន្លេមេគង្គ នាំគ្នា តែចេញ ពីតំបន់នោះ ព្រោះអាជ្ញាធរនៅទីនោះ សម្លាប់ ពួកគណបក្សដែលឈ្នះឆ្នោត ដោយឥតកោតក្រែង។ ថ្ងៃ ១៤ មិថុនា : សភាធម្មនុញ្ញ បើកអង្គប្រជុំ។ ជាកិច្ចចាប់ផ្តើម គេចេញសេចក្តីសម្រេចចិត្ត មួយ ចាត់ទុក ជាមោឃៈ ការបោះឆ្នោត ទ្វេភាគី សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ពីអំណាច ដោយសភាទាំងពីរ កាលពីថ្ងៃ ១៨ មិថុនា ១៩៧០ ដើម្បីចាត់តាំង សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ជា ប្រមុខរដ្ឋ សាធារណៈ។ អង្គការ «អាប្រុន» ចាត់ទុកថា សេចក្តីសម្រេចចិត្តនោះ គ្មានមូលដ្ឋាន គតិយុត្តិធម៌ឡើយ ។ ថ្ងៃ ១៥ មិថុនា : ក្រុមប្រឹក្សា សន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បញ្ជាក់ទទួលស្គាល់ លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត ។ ថ្ងៃ ១៦ មិថុនា : សម្តេច នរោត្តម សីហនុ តែងតាំង ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ ប្រធានគណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉ែត» និង លោក ហ៊ុន សែន នៃ គណបក្ស «ប្រជាជន» ជាសហនាយករដ្ឋមន្ត្រី នៃ រដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្ន នៃ ប្រទេសកម្ពុជា ទាំងពីរនាក់តែម្តង។ ថ្ងៃ ១៧ មិថុនា : អភិក្រម អបគមន៍ ឈានមកដល់ទីបញ្ចប់។ ថ្ងៃ ២០ មិថុនា : គណបក្ស «ប្រជាជន» ប្រកាសទទួលស្គាល់ លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត ។ ថ្ងៃ ១ កក្កដា : សភាធម្មនុញ្ញ សម្រេចយកច្បាប់ចាស់ មកប្រើសិន ទ្រង់មាន នីតិកម្ម ថ្មី ។ គណប្រតិភូ ខ្មែរក្រហមមួយ

ដឹកនាំដោយ លោក ចាន់យ៉ាង មកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញ ហើយ បានត្រូវទទួលឲ្យជួបសន្ទនាជាមួយ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ។ ថ្ងៃ ២ កក្កដា : លោក អាកាស៊ី ទទួលអ្នកតំណាងពួកខ្មែរក្រហម។ ថ្ងៃ ៥-៦ កក្កដា : ស្សនកិច្ច នៅកម្ពុជា របស់ លោកស្រី ម៉ាដឡែន អ៊ុលប្រាយ ឯកអគ្គរដ្ឋទូត សហរដ្ឋ អាមេរិក ប្រចាំអង្គការ សហប្រជាជាតិ។ សហរដ្ឋ អាមេរិក ប្រឆាំងដាច់ខាត មិនឲ្យមានខ្មែរក្រហម នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលខ្មែរថ្មី ។ ថ្ងៃ ៧ កក្កដា : ខ្មែរក្រហម វាយយកព្រះវិហារ ដោយមានជំនួយ ពី កងទ័ពថៃ។ ថ្ងៃ ៨- ១២ កក្កដា : ខ្មែរក្រហម ធ្វើការវាយប្រហារ ក្នុងមួយចំនួន ក្នុងខែត្រកំពង់ ឆ្នាំនេះ។ ថ្ងៃ ១៣ កក្កដា : ខៀវ សំផន ដឹកនាំ គណប្រតិភូខ្មែរក្រហមមួយមក ទីក្រុងភ្នំពេញ។ សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ឆ្លៀតឱកាសនោះ ទាមទារឲ្យ ខ្មែរក្រហម ប្រគល់ ព្រះវិហារ មកឲ្យរដ្ឋាភិបាលខ្មែរវិញ។ ថ្ងៃ ៨ សីហា : កងទ័ព រដ្ឋាភិបាល វាយយក មូលដ្ឋានដែលខ្មែរក្រហមកាន់កាប់ (កំពង់ធំ ព្រះវិហារ សៀមរាប បន្ទាយមានជ័យ) ។ ថ្ងៃ ២៧ សីហា : ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខ អង្គការ សហប្រជាជាតិ បន្តអាណត្តិ អង្គការអាប្រុន ហេតុដល់ពេល អនុម័តរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ហើយត្រូវចេញ ពីប្រទេសកម្ពុជា នៅថ្ងៃ ១៥ វិច្ឆិកា ថ្ងៃ ១៦-២១ កញ្ញា : សភាធម្មនុញ្ញ ពិភាក្សា និងអនុម័ត រដ្ឋធម្មនុញ្ញ បន្ទាប់មក ប្រែក្លាយខ្លួនជាសភា គឺ អង្គការ នីតិប្បញ្ញត្តិ ពេញលក្ខណៈ។ ថ្ងៃ ២៤ កញ្ញា : រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ត្រូវប្រកាសឲ្យប្រើ។ ថ្ងៃ ៥ តុលា : អ្នកធ្វើវិសោធន៍ ចាប់ផ្តើម ធ្វើយុទ្ធនាការ វាយប្រហារទៅលើ លោក សម រង្ស៊ី រដ្ឋមន្ត្រីសេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ បន្ទាប់ពីលោក មានផែនការរៀបចំ រំលោភសេដ្ឋកិច្ចប្រទេសកម្ពុជា ពីភាពអាទិធម៌តេយ្យ។ ថ្ងៃ ៧ តុលា : បាតុកម្មនិស្សិត ប្រឆាំង នឹង ការប្រើកាសាបាហ្វីន នៅឧត្តមសិក្សា ផ្នែកបច្ចេកទេស។ ថ្ងៃ ១៤ តុលា : ខ្មែរក្រហមដាក់គ្រាប់បែក កំទេចស្ថាន ចំនួន ៤ នៅផ្លូវជាតិលេខ ៥។ ថ្ងៃ ៣០ តុលា : ព្រះសង្ឃ ៤ អង្គត្រូវខ្មែរក្រហមសម្លាប់។ ថ្ងៃ ១៥ វិច្ឆិកា : អង្គការ «អាប្រុន» ដកកម្លាំងអន្តរាគមន៍ ចេញពីប្រទេសកម្ពុជា។ ថ្ងៃ ២១ វិច្ឆិកា : ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ស្នើសុំឲ្យបញ្ចូលខ្មែរក្រហម មកក្នុងរដ្ឋាភិបាល។ ថ្ងៃ ២៤ វិច្ឆិកា : ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណឫទ្ធិ សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី កត់សំគាល់ថា ការបញ្ចូលខ្មែរក្រហម មកក្នុងរដ្ឋាភិបាល ជាការផ្សេង និង រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ។ ថ្ងៃ ២៨

វិចិត្រ :សហនាយករដ្ឋមន្ត្រីទាំងពីរ ទទួលយក អំណោយយន្តហោះមួយគ្រឿង ពីឈ្មួញថៃ ដែលទាស់ទែន និងលោក សម រង្ស៊ី រដ្ឋមន្ត្រី សេដ្ឋកិច្ចខ្មែរ ។ ថ្ងៃ ១៧ ធ្នូ : ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ ជួបលោក ខៀវ សំផន នៅទីក្រុងប៉ារីស ហើយទាមទារ ឲ្យមានការឈប់បាញ់ គ្នាសិន ទើបធ្វើការចរចា ។

១៨៨៤

ថ្ងៃ ១២-១៤ មករា : សៀវភៅជាផ្លូវការ របស់លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ថៃ ជួន ឡឹកប៉ែម ថ្ងៃ ១៤ មករា : និស្សិត នីតិសាស្ត្រ និងសេដ្ឋកិច្ច នៃ សាកលវិទ្យាល័យក្លែរពេញ ចំនួន ៤០០ នាក់ ធ្វើបាតុកម្ម ប្រឆាំងនឹង អំពើ ពុករលួយ របស់ សាស្ត្រាចារ្យ និងរដ្ឋបាល។ ថ្ងៃ ២០ មករា : និស្សិត និងអ្នកជំនួញខ្មែរ រាប់ពាន់នាក់ធ្វើបាតុកម្មគាំទ្រ លោកសមរង្ស៊ី ដែល ទាស់ទែននឹងឈ្មួញថៃ។ ដែលមានការគាំទ្រ ពី ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ សហ នាយក រដ្ឋមន្ត្រី ។ ថ្ងៃ ៤ កុម្ភៈ : កងទ័ពរដ្ឋាភិបាល វាយយក អន្លង់វែង មូលដ្ឋានកសាងការ ខ្មែរក្រហម ដែលមាន តាម៉ុក មេទ័ពខ្មែរក្រហម ជាអ្នកកាន់កាប់ ។ តាម៉ុក ដកថយ ហើយ ទៅតាំងទីនៅ ត្រពាំងគល់ ដែលស្ថិតនៅជិតព្រំប្រទល់ថៃ និង លាវ ។ ថ្ងៃ ២៤ កុម្ភៈ :ខ្មែរ ក្រហម វាយយក អន្លង់វែង បានមកវិញ។ ថ្ងៃ ១៧ មិថុនា : ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ ធ្វើ សេចក្តីចិត្ត នៅប្រទេសបារាំង រីឯលោកហ៊ុន សែន ធ្វើសេចក្តីចិត្ត នៅទីក្រុងប៉ារីស។ ថ្ងៃ ២៣ មិថុនា : នួន នន់ អ្នកនិពន្ធនាយក កាសែត ដំណឹងពេលព្រឹក បានត្រូវចាប់ខ្លួន ដោយ ហេតុ លោកធ្វើអត្ថន័ត អំពី អំពើពុករលួយ។ ថ្ងៃ ២៤ មិថុនា : ទីស្តីការ កាសែត អ្នករាជ គមន៍ ត្រូវរងគ្រោះ ដោយ ការគប់គ្រាប់បែក។ មនុស្ស ៥ នាក់ ត្រូវរបួស។ ថ្ងៃ ១១ មេសា :ស្ត្រីអូស្ត្រាលីម្នាក់ និងជនជាតិអឺរ៉ុបម្នាក់នៅក្នុងខ្មែរក្រហមចាប់យក ទៅសម្លាប់ ចោល។ ថ្ងៃ ១៩ មេសា : ខ្មែរក្រហមប្រមាណ ៣ ពាន់នាក់ បានវាយយក ប៉ៃលិន បាន វិញ។ ថ្ងៃ ២៩ មេសា : គេបានដំណឹងថា ឧត្តមសេនីយ៍ សាក ស៊ុត សាខន អតីតអគ្គ សេនាធិការរដ្ឋមន្ត្រី ជំនាន់ឧត្តមសេនីយ៍ លន់ នល់ ហើយ ដែលបានត្រូវតែងតាំង ជា

ទីប្រឹក្សារាជរដ្ឋាភិបាល បានបាត់បង់ជីវិត នៅក្នុងប្រតិបត្តិការសឹក។ ថ្ងៃ ១៧ ឧសភា : ព្រះ មហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ អំពាវនាវ ឲ្យមាន ការរួមប្រជុំមួយ រវាង គូភាគីខ្មែរទាំង អស់។ ថ្ងៃ ២៧-២៨ ឧសភា : អង្គប្រជុំ តុមូល រវាង គូភាគីខ្មែរ នៅទីក្រុងព្យុងយ៉ាង ក្រោមអធិបតី នៃព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ។ អង្គប្រជុំ បានទទួលបរាជ័យ ទាំងស្រុង ។ ថ្ងៃ ១៥- ១៦ មិថុនា : អង្គប្រជុំ តុមូល ម្តងទៀត ប៉ុន្តែក្នុងកម្រិតបច្ចេកទេស។ បរាជ័យសា ជាថ្មីទៀត។ ថ្ងៃ ១០ កក្កដា : ខ្មែរក្រហមប្រកាស បង្កើត រដ្ឋាភិបាល បណ្តោះអាសន្ន មួយដែលមាន ខៀវ សំផន ជាជ្ញមន្ត្រី ទី១។ ថ្ងៃ ១៤ កក្កដា : រដ្ឋសភា ធ្វើសោធនកម្ម រដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដើម្បីផ្តល់សិទ្ធិ ទៅឲ្យប្រមុខរដ្ឋស្តីទី ចុះហត្ថលេខា ទៅលើ នីតិក្រម នានា នៅ ពេលអវត្តមានព្រះមហាក្សត្រ។ ថ្ងៃ ២៦ កក្កដា : សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទាំងពីរ ប្រកាសជា ផ្លូវការ សុំជំនួយយោធាពី សហរដ្ឋ អាមេរិក ។ នៅពេលដែលលោកខ្មែរក្រហម វាយ ប្រហារ ទៅលើរថភ្លើងមួយ ត្រង់ ស្រុកកំពង់ត្រាច បណ្តាលឲ្យ អ្នកដំណើរ ១០ នាក់បាត់ បង់ជីវិត ។ ជនជាតិខ្មែរ ១១ នាក់ ជនជាតិវៀតណាម ៣ នាក់ ជនជាតិ អូស្ត្រាលីម្នាក់ ជនជាតិអឺរ៉ុបម្នាក់ និង ជនជាតិបារាំងម្នាក់ បានត្រូវខ្មែរក្រហមចាប់ខ្លួន។ ថ្ងៃ ៣១ កក្កដា : ទឹកជំនន់នៅ កំពង់ស្ពឺ និងនៅខេត្តកណ្តាល។ មនុស្ស ៤ ម៉ឺននាក់គ្មានជម្រក ។ ដំណាំ ជិត ១០ ម៉ឺន ហិកតា ត្រូវទុច្ចាត ។ ថ្ងៃ ២៦ សីហា : រដ្ឋសភា បាន អនុម័ត ច្បាប់មួយ ស្តីពី ជនអន្តោប្រវេសន៍។ ច្បាប់នោះ បានធ្វើឲ្យទីក្រុងហាណូយ ព្រួយបារម្ភ យ៉ាងខ្លាំង (៩៧ សំឡេងទល់នឹង១) អគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ស្នើសុំឲ្យ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ពិនិត្យច្បាប់នោះឡើងវិញ។ ថ្ងៃ ៧ កញ្ញា : នួន ជន អ្នកនិពន្ធ នាយក កាសែត សំឡេងយុវជន បានត្រូវគេធ្វើឃាត ។ ថ្ងៃ ១៩ កញ្ញា : បេសកកម្ម យោធា សហរដ្ឋ អាមេរិក មួយ មកធ្វើសេចក្តីចិត្ត ៥ ថ្ងៃ នៅកម្ពុជា។ ថ្ងៃ ២១ កញ្ញា : អគ្គលេ ខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ ស្នើសុំឲ្យច្បាប់ ស្តីពី ជនអន្តោប្រវេសន៍ សម្របទៅតាម គោល ការណ៍ច្បាប់អន្តរជាតិ។ ខ្មែរក្រហមចោទថា អង្គការ សហប្រជាជាតិ ចង់ឲ្យជន ជាតិវៀតណាមចំនួន ៤ លាន នាក់ ដែលកំពុងរស់នៅក្នុងស្រុកខ្មែរ ស្ថិតនៅក្នុងស្រុកខ្មែរ បន្តទៀតតាមផ្លូវច្បាប់។ ថ្ងៃ ២២ កញ្ញា : ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ បានប្រកាស

ឲ្យប្រើច្បាប់ស្តីពី ជនអន្តោប្រវេសន៍ ដែលបាន ត្រូវអនុម័តដោយរដ្ឋសភា ថ្ងៃ ១៥ តុលា : វេសេនីយឯកខ្មែរក្រហម ឈ្មោះ ឈូក រិន បានកៀសខ្លួន ចេញពីជួរកងទ័ព រាជ រដ្ឋាភិបាល ឈូក រិន ជាអ្នកទទួលខុសត្រូវ នៃការវាយប្រហារ ទៅលើថវក្វិន កាលពីថ្ងៃ ២៦ កក្កដា ហើយ ដែលបណ្តាលឲ្យមនុស្ស ១៣ នាក់ បាត់បង់ជីវិត និងជាអ្នកដែលទទួល ខុសត្រូវ នៃ ការចាប់ជនជាតិខ្មែរ ១១ នាក់ ជនជាតិអូស្ត្រាលីម្នាក់ ជនជាតិអង់គ្លេសម្នាក់ និង ជនជាតិបារាំងម្នាក់ ថ្ងៃ ២០ តុលា : លោក សម រង្ស៊ី រដ្ឋមន្ត្រីសេដ្ឋកិច្ច បានត្រូវ ដកហូតពី មុខតំណែង បន្ទាប់ពីមានទំនាស់ ជាមួយ ព្រះអង្គម្ចាស់ រាណប្បទិ និង ឈ្មួញថៃ ម្នាក់ ថ្ងៃ ២៨ តុលា : ព្រះអង្គម្ចាស់ ចក្រព័ន្យ លោក ស៊ិន សុផិន និង លោក ស៊ិន សេនី អ្នកដែលបានប៉ុនប៉ង ធ្វើអបគមន៍ បានត្រូវកាត់ទោស ដោយកំបាំងមុខ ឲ្យជាប់ពន្ធនាគារ ២០ ឆ្នាំម្នាក់ ។ ថ្ងៃ ៤ ធ្នូ : អ្នកកាសែតម្នាក់ ឈ្មោះ ចាន់ ងាក បានត្រូវគេធ្វើឃាត ។ ថ្ងៃ ២៧ ធ្នូ : លោក ស៊ិន សាន អ្នកដឹកនាំគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម ពុទ្ធសាសនា» អំពាវនាវសុំឲ្យប្រគល់អំណាចចាំបាច់ ទៅថ្វាយព្រះមហាក្សត្រ ដើម្បីព្រះអង្គ អាចធ្វើការផ្សះផ្សជាតិ ថ្ងៃ ២៩ ធ្នូ : ខ្មែរក្រហម ៤០០ នាក់ បានសុំចុះចូល រាជរដ្ឋាភិបាល ប៉ុន្តែគណបក្ស ប្រជាជន ជាតិសេស លោក ហ៊ុន សែន ប្រឆាំងដាច់ខាត និង ការរើស មកកាន់អំណាចវិញ របស់ ព្រះមហាក្សត្រ ដោយសំអាងទៅលើរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ដែល ចែងថា «ព្រះមហាក្សត្រសោយរាជ្យ ប៉ុន្តែ មិនកាន់អំណាចទេ» ។

ឆ្នាំ ១៩៩៤

ថ្ងៃ ២៣ មករា : ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ប្រកួកហៅ ឲ្យខ្មែរក្រហម ចូលមក រួបរួមក្នុងជីវិត នយោបាយថ្មី ។ ថ្ងៃ ២៤ មករា : ខ្មែរក្រហមវាយយក ថ្ម គោល ។ នៅឆ្នាំ ១៩៩៤ នោះ ខ្មែរក្រហម វាយប្រហារជាច្រើនកន្លែង ក្នុងទូទាំងប្រទេសកម្ពុជា ជាហេតុ ពិបាកលើកឡើងឲ្យបានគ្រប់ជ្រុងជ្រោយ ប៉ុន្តែ ការវាយប្រហារ សំខាន់ៗ មានជាអាទិ៍ នៅ បាត់ដំបង ប៉ារ៉ាល ប៉ារ៉ាម តេនមណ្ឌល មោងឫស្សី ។ ថ្ងៃ ៣០ មករា : ពាមឯក ។

ថ្ងៃ ៧ កុម្ភៈ : កំពង់ ព្រៀង អូសទូក ថ្ងៃ ១៣ កុម្ភៈ : សំបុក ឱកាស ថ្ងៃ ១៥ : លោក សា គឹម លុត អ្នកកាន់ហិរញ្ញវត្ថុខ្មែរក្រហម បានចុះចូលរាជរដ្ឋាភិបាល នៅទីក្រុងភ្នំពេញ ។

ឆ្នាំ ១៩៩៦

ថ្ងៃ ៤ សីហា : អៀង សារី ផ្តាច់ខ្លួនចេញពី ប៉ុល ពត ដោយទំនាស់ខ្មែរ ក្រហម ប្រមាណ ៣០០០នាក់ ទៅជាមួយផង ថ្ងៃ ១៤ កញ្ញា : គេបានដឹងថា ព្រះមហាក្សត្រ បាន ឡាយព្រះហស្តលេខា ទៅលើក្រិត្យមួយ លើកលែងទោសឲ្យ អៀង សារី ។ ថ្ងៃ ១ តុលា : កងទ័ពរបស់ អ៊ុំ ឈាន ដែលជាសម្ព័ន្ធមិត្ត របស់ អៀង សារី បាន វាយយក មូលដ្ឋាន របស់ ប៉ុល ពត នៅ សម្ពុត ។ ថ្ងៃ ១១ តុលា : ព្រះអង្គម្ចាស់រាណប្បទិ សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ យាងដោយសម្ងាត់ទៅ ទីក្រុងប៉ារីស បន្ទាប់ពី បានយាងទៅ ស៊ីស្តុន នៅថ្ងៃ ២ សីហា ឆ្នាំដដែល ។ ថ្ងៃ ២២ តុលា : លោក ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ២ ទៅជួប អៀង សារី នៅ ប៉ារីស ។

ឆ្នាំ ១៩៩៧

ថ្ងៃ ៣០ មិនា : គ្រាប់បែកមួយ បានត្រូវមនុស្សមិនស្គាល់មុខ គប់ ទៅលើអ្នកធ្វើបាតុកម្ម បណ្តាលឲ្យមនុស្ស ១៦ នាក់ បាត់បង់ជីវិត ថ្ងៃ ១០ មិថុនា : មេ បញ្ជាការកងទ័ព របស់ ប៉ុល ពត គឺ សុន សេន បានត្រូវ ប៉ុល ពត សម្លាប់ ចោលទាំងគ្រួសារ (១១ នាក់) ។ ថ្ងៃ ១៧ មិថុនា : វិទ្យុខ្មែរក្រហមថ្កោលទោស ប៉ុល ពត ថា បានក្បត់ ចលនា ខ្មែរក្រហម ថ្ងៃ ២០ មិថុនា : តាម៉ុក ចាប់ ប៉ុល ពត បាន ។ នៅថ្ងៃដដែលនោះ លេខាផ្ទាល់ របស់ ប៉ុល ពត សុំចុះចូល រាជរដ្ឋាភិបាល ថ្ងៃ ២៨ មិថុនា : ខៀវ សំផន ធ្វើសន្តិសុខកាសែតមួយ នៅព្រះវិហារ ដើម្បីក្រាសថា ចលនា ខ្មែរក្រហម បានឈាន មកដល់ ទីអវសាន ហើយ ។

ទៀវ សំផន ប្រកាសផ្ដាច់ខ្លួនចេញពី ប៉ុល ពត ហើយគាំទ្ររាជរដ្ឋាភិបាល និង រដ្ឋធម្មនុញ្ញដោយឥតលក្ខខណ្ឌ។ លោក ហ៊ុន សែន ជំទាស់នឹង សន្និសីទកាសែតនោះ ហើយតម្រូវឲ្យទៀវសំផន ចុះចូលដោយឥតលក្ខខណ្ឌ។ ថ្ងៃ ៥ កក្កដា : កងទ័ពស្មោះត្រង់ និង ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ្ធ និង កងទ័ពស្មោះត្រង់នឹងលោក ហ៊ុន សែន ប្រយុទ្ធគ្នា នៅចំកណ្តាលទីក្រុងភ្នំពេញ និង នៅអូរស្មាច់ ។ ថ្ងៃ ១៦ កក្កដា : លោក អ៊ុន ហួត ប្រកាសដាក់បេក្ខភាព ធ្វើសហនាយករដ្ឋមន្ត្រីទី១ ជំនួស ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធដែលរត់ទៅបរទេស ។ ថ្ងៃ ២៥ កក្កដា : ប៉ុល ពត បានត្រូវក្រុម របស់ខ្លួនផ្តល់ និង តាម្កក យកទៅកាត់ទោស។ ថ្ងៃ ២៧ កក្កដា : ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធ ដែលភៀសខ្លួនទៅបរទេស ប្រកាសដេញលោក អ៊ុន ហួត ចេញពីគណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច»។ ថ្ងៃ ៦ សីហា : រដ្ឋសភាដកអភ័យឯកសិទ្ធិ ពីព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ្ធ ប៉ុន្តែ ពុំដកហូតព្រះអង្គពីមុខតំណែងទេ។ ថ្ងៃ ៤ សីហា :លោកស្រីម៉ាដឺឡែន អុលប្រាយ រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស សហរដ្ឋ អាមេរិក សម្រេចព្យួរទុកសិន ជំនួយដែល សហរដ្ឋ អាមេរិក ត្រូវផ្តល់ទៅឲ្យកម្ពុជា។ សហរដ្ឋ អាមេរិក ពុំទទួលស្គាល់ លោក អ៊ុន ហួត ថា ជា នាយករដ្ឋមន្ត្រី ដែលបានត្រូវតែងតាំង តាមរបៀបប្រជាធិបតេយ្យទេ។ ថ្ងៃ ៣០ សីហា : ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ នរោត្តម សីហនុ ដែលគង់នៅ សៀមរាប ស្នើឲ្យបើក ការចរចា ក្រៅផ្លូវការ រវាងលោក ហ៊ុន សែន និង ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធ។ ថ្ងៃ ១៦ កញ្ញា : រដ្ឋសភា ពុំព្រមអនុម័ត គម្រោងរៀបចំ គណនេយ្យថ្មីថ្មី ដែល លោក ហ៊ុន សែន បានស្នើឡើង។ ថ្ងៃ ១៩ កញ្ញា: គណកម្មការត្រួតពិនិត្យ របស់ អង្គការសហប្រជាជាតិ សម្រេចដាក់អាសនៈប្រទេសកម្ពុជា នៅអង្គការ សហប្រជាជាតិ ឲ្យនៅទំនេរ។ ថ្ងៃ ២៤ កញ្ញា: នៅក្នុងសន្និសីទ កាសែតមួយ នៅទីក្រុងប៉ារីស លោក ហ៊ុន សែន ចោទសួរអង្គការ សហ ប្រជាជាតិថា តើអង្គការសហប្រជាជាតិ បំពេញតួនាទី របស់ខ្លួននៅកម្ពុជា របៀបណាទៅ បើអាសនៈកម្ពុជា នៅទំនេរដូច្នេះ? ថ្ងៃ ១១ វិច្ឆិកា :ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធ បញ្ចេញកំហឹង ដោយចោទប្រទេសបារាំងថា មាន នយោបាយ ស្របតាមប្រទេស វៀតណាម។ ថ្ងៃ ១៤ វិច្ឆិកា : ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ្ធ ថ្លែងថា ព្រះអង្គ សព្វព្រះទ័យ យាងត្រឡប់ទៅកម្ពុជាវិញ ហើយ មិនទាមទារ យកតំណែង នាយករដ្ឋមន្ត្រី មកវិញទេ ឲ្យតែ

រដ្ឋាភិបាល លោក ហ៊ុន សែន ដកពាក្យបណ្តឹងចេញ។ ថ្ងៃ ២៦ វិច្ឆិកា : ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ថ្លែងថា ការវិនិច្ឆ័យទោស ព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធជា អំពើ អយុត្តិធម៌ ព្រោះអ្នកដែលបានគាំទ្រព្រះអង្គម្ចាស់ រណប្បទិ្ធ កាលពីខែកក្កដា និង ឧសភា ពុំបានត្រូវគេ វិនិច្ឆ័យទោសផងទេ។ ថ្ងៃ ២៧ វិច្ឆិកា : លោក សម រង្ស៊ី ត្រឡប់មកស្រុកខ្មែរវិញ។ ថ្ងៃ ១ ធ្នូ : គណប្រតិភូ សមាជិកសភា មកជួបលោក ហ៊ុន សែន ហើយដាក់លក្ខខណ្ឌចំនួន ១៥ ១ នៅក្នុងនោះ មានលក្ខខណ្ឌ ៤ គឺ ការឈប់បាញ់គ្នា នៅផ្នែកខាងជើង និង ខាងលិច ការបង្កើត គណកម្មការបោះឆ្នោតមួយ ដែលមានជំហរ ឯករាជ្យ ការវិលត្រឡប់មកវិញ របស់ ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ្ធ ដោយឥតដាក់លក្ខខណ្ឌ ការប្រគល់ ប៉ុស្ត ទូរទស្សន៍ និង វិទ្យុ មកឲ្យគណបក្ស «ហ្មឺនស៊ីនប៉េច» វិញ។ លោក ហ៊ុន សែន សុខចិត្តអនុញ្ញាតឲ្យ ឧត្តម សេនីយ៍ ញ៉ាក់ ប៊ុនឆាយ វិលត្រឡប់ មកវិញ ប៉ុន្តែឲ្យផ្ដាច់ខ្លួនចេញពីព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ្ធ។ លោក ញ៉ាក់ ប៊ុន ឆាយ មិនយល់ព្រមនឹងសំណើនេះទេ។ ថ្ងៃ ៣ ធ្នូ : លោក ប៉ែន សុវណ្ណ អតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រី របប «សាធារណរដ្ឋប្រជាមានិត កម្ពុជា» ហើយដែលរើបនឹងបាន បង្កើតគណបក្ស «ខ្មែរជាតិខ្មែរ» បានវិលត្រឡប់ មកកម្ពុជាវិញ ។នៅថ្ងៃ ដដែលនោះ ព្រះមហាក្សត្រ ក៏យាងវិលមក កម្ពុជា វិញដែរ ។

ឆ្នាំ ១៩៩៨

ថ្ងៃ ២១ មករា : លោក ប៉ែន សុវណ្ណ អតីតនាយករដ្ឋមន្ត្រី របប «សាធារណរដ្ឋ ប្រជាមានិតកម្ពុជា» បង្កើតគណបក្ស «គាំទ្រជាតិខ្មែរ»។ ថ្ងៃ ២៥ មករា : លោក អ៊ុក ភុំ បានត្រូវជ្រើសតាំងជា ប្រធានគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ» ជំនួសលោក អ៊ុន តាំ។ ថ្ងៃ ១ កុម្ភៈ លោក អ៊ុនហួត សហនាយករដ្ឋមន្ត្រី ទី ១ ជំនួសព្រះអង្គ ម្ចាស់រណប្បទិ្ធ បង្កើតគណបក្ស «រាស្ត្រនិយម» ហើយ លោក ឡុយ ស៊ុមឈាន បង្កើតគណបក្ស «សន្តិមថ្មី» ។ ថ្ងៃ ២៤ មករា : លោក ស៊ិន សាន ប្រធានគណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម ពុទ្ធសាសនា» ព្រមទាំង អ្នកតំណាង ប្រទេសអង់គ្លេស ប្រទេសបារាំង ប្រទេសចិន ប្រទេសរុស្ស៊ី និង

សហរដ្ឋ អាមេរិក ខ្ញុំធ្វើការគោរពសន្តិភាព ទៅលើ ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ឲ្យរំលែក ត្រឡប់ មកកម្ពុជាវិញ ដើម្បីរៀបចំ ការបោះឆ្នោត ។ ថ្ងៃ ៣ កុម្ភៈ ៖ លោក ទួន ឆាយ ប្រកាសថា លោក នឹង បង្កើតគណបក្ស «រូបរមជាតិ» ។ ថ្ងៃ ៤ កុម្ភៈ ៖ លោក សម រង្ស៊ី អំពាវនាវសុំឲ្យព្រះមហាក្សត្រ ត្រឡប់មកស្រុក ខ្មែរវិញ បើពុំដូច្នោះទេ លោក នឹង រៀបចំ មហាបាតុកម្មមួយ នៅថ្ងៃ ២២ កុម្ភៈ ដើម្បីសុំឲ្យព្រះអង្គបំពេញភារកិច្ច របស់ ព្រះអង្គ ជា «ឋិតជាតិ»។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ បានដោះសាថា ទាល់តែខែមេសា ទើបព្រះអង្គយាងចូល ស្រុក ព្រោះនៅពេលនេះ ព្រះអង្គកំពុងព្យាបាល ព្រះរាជសុខភាព ។ ថ្ងៃ ៧ កុម្ភៈ ៖ អ្នក តំណាងរាស្ត្រ ៣ រូបទៀត នៃគណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» គឺ លោក សិទ្ធិ ស្វយ លោក គង់ សុផាត និង លោក ណុប លៀង បាននាំគ្នាចូលជាសមាជិក គណបក្ស «ពលរដ្ឋខ្មែរ» របស់ លោក ឆ្លិន សៀម ថ្ងៃ ៣០ មិនា ៖ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម រណប្បទិ វិលមកស្រុក ខ្មែរវិញ ដោយមានលោក ស្តេចហ្វូន សុឡា សមាជិកព្រឹទ្ធសភា អាមេរិក លោក ឡាក់ខាន់ ម៉េរីត្រា អ្នកតំណាងអគ្គលេខាធិការ អង្គការ សហប្រជាជាតិ នៅកម្ពុជា ជូនដំណើរផង។ ថ្ងៃ ១៤ មេសា ៖ ប៉ុល ពត ទទួលមរណភាព។ ថ្ងៃ ៥ និង ១៨ មិថុនា ៖ កងទ័ព និង កម្លាំងបាលខ្មែរក្រហមចំនួន ៤០០០ នាក់ បានសុំចុះចូលរាជរដ្ឋាភិបាល។ ថ្ងៃ ២៦ កក្កដា ៖ ការបោះឆ្នោតសភា សម្រាប់នីតិកាល ទី ២។ លទ្ធផល៖ គណបក្ស «ប្រជាជន» បាន ៤១, ៤២% នៃ សំឡេង, គណបក្ស «ហ្មុនស៊ីនប៉េច» បានទទួល ៣១, ៧០%, គណបក្ស សម រង្ស៊ី បាន ១៤, ៧៥ % ។ ថ្ងៃ ៣០ កក្កដា ៖ គណកម្មាធិការជាតិ នៃ ការបោះឆ្នោត ហៅ គ. ជ. ប. ប្រកាសបញ្ជាក់ប្រាប់ថា ការកំណត់ចំនួនអាសនៈ ត្រូវធ្វើ ទៅតាមប្រព័ន្ធ សមា មាត្រ មធ្យមភាគច្រើន ។ ថ្ងៃ ៣ កញ្ញា ៖ គណបក្សប្រឆាំង មិនព្រមទទួលស្គាល់ លទ្ធផល នៃការបោះឆ្នោត ។ និស្សិតប្រមាណ ៣០០ នាក់ ព្រមទាំងព្រះសង្ឃ ៥០ អង្គ បាននាំគ្នា ធ្វើបាតុកម្ម យ៉ាងគ្រិកគ្រឿងនៅមុខទីស្នាក់ការ សហភាព អឺរ៉ុប នៅមុខស្ថានទូតបារាំង ស្ថានទូត សហរដ្ឋ អាមេរិក និង ស្ថានទូតវៀតណាម។ ថ្ងៃ ៤ កញ្ញា ៖ បាតុករនៅ «ទីលាន ប្រជាធិបតេយ្យ» ត្រូវ រដ្ឋាភិបាល អស់អាណត្តិ បង្ក្រាប យ៉ាងស្រួលដោយ ប្រើកង ទ័ពប្រដាប់អាវុធ ៤ កាម្មង់។ ថ្ងៃ ១០ កញ្ញា ៖ លោក កឹម សុខា អ្នកតំណាងរាស្ត្រ នៃ

គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យ សេរីនិយម ពុទ្ធសាសនា» បានត្រូវឃាត់ខ្លួន នៅពេលលោក ហៀប និង ឡើងយន្តហោះ។ ថ្ងៃ ១១ កញ្ញា ៖ នៅសៀមរាប ព្រះមហាក្សត្រ សុំឲ្យ គណ បក្សប្រឆាំង ទទួលស្គាល់លទ្ធផល នៃការបោះឆ្នោត។ ថ្ងៃ ១៤ កញ្ញា ៖ ថ្ងៃទី ៨ នៃបាតុកម្ម បាតុករនាំគ្នាដើរពោស ពេញមហាវិថី ម៉ៅសេទុង។ ថ្ងៃ ២១ កញ្ញា ៖ លោក ម៉ម សុណង់ដូ នាយកវិទ្យុឯកជន «សំបុកឃុំ» បានត្រូវគេឃាត់ខ្លួន នៅ ព្រលានយន្តហោះ ពោធិចិន្ត នៅ ពេលដែលលោករៀបចំឡើងយន្តហោះ។ ថ្ងៃ ២៤ កញ្ញា ៖ រដ្ឋសភាប្រជុំគ្នាដើម្បីធ្វើ វិសោធនកម្ម សំខាន់មួយ នៃ រដ្ឋធម្មនុញ្ញ តាមសេចក្តីស្នើ របស់ព្រះមហាក្សត្រ។ វិសោធន កម្មនោះ គម្រោង មានមតិភាគច្រើន ២ ភាគ ៣ ពោលគឺ ៧៣ សំឡេង ទើបអាចចាត់តាំង រដ្ឋាភិបាលបាន។ នៅថ្ងៃដដែលនោះ លោក ហ៊ុន សែន បានត្រូវគេប៉ុនប៉ងធ្វើឃាត។ ថ្ងៃ ២៤ កញ្ញា ៖ លោក ហ៊ុន សែន អនុញ្ញាតឲ្យអ្នកតំណាងរាស្ត្រប្រឆាំង អាចចេញទៅក្រៅ ប្រទេស។ ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ និង លោក សម រង្ស៊ី ព្រមទាំង ភរិយា ក៏ ចេញដំណើរ ទៅប្រទេសបារាំង នៅថ្ងៃនោះដែរ។ ការចាកចេញពីប្រទេស នៃ អ្នកតំណាងរាស្ត្រ នៃគណ បក្សប្រឆាំង ធ្វើឲ្យរាំងស្ទះ ដល់ការចាត់តាំងរដ្ឋាភិបាលថ្មី។ ថ្ងៃ ២៤ កញ្ញា ៖ អ្នកតំណាង រាស្ត្រ កឹម សុខា នៃ គណបក្ស «ប្រជាធិបតេយ្យសេរីនិយមពុទ្ធសាសនា» ហើយដែល ជាប្រធាន គណកម្មការ សិទ្ធិមនុស្ស នៃ រដ្ឋសភា បានត្រូវ នគរបាល កោះហៅ ដោយត្រូវ ចោទប្រកាន់ថា ជាអ្នកដែលបំផ្លាញសន្តិសុខ ឲ្យមានបាតុកម្ម មិនទទួលស្គាល់លទ្ធផល នៃ ការបោះឆ្នោត។ ថ្ងៃ ៣០ កុម្ភៈ ៖ ការចោទ ដើម្បីធ្វើការផ្សះផ្សា រវាង មតិភាគច្រើន និង គណ បក្សប្រឆាំង ទទួលបរាជ័យទាំងស្រុង។ ថ្ងៃ ៧ វិច្ឆិកា ៖ មុននឹងចេញដំណើរទៅទីក្រុង ប៉េកាំងវិញ ព្រះមហាក្សត្រ នរោត្តម សីហនុ ប្រកាសសុំឲ្យអ្នកតំណាងរាស្ត្រ ដែលចេញទៅបរទេស ត្រឡប់មកវិញ ដោយមាន ព្រះអង្គ ជាអ្នកធានាសន្តិសុខ ។ ថ្ងៃ ៩ វិច្ឆិកា ៖ លោក សម រង្ស៊ី ពុំព្រម ព្រោះលោកយល់ថា បើត្រឡប់ទៅវិញ អ្នកតំណាង រាស្ត្រ ទាំងនោះនឹងក្លាយ ទៅជាចំណាប់ របស់ លោក ហ៊ុន សែនជាពុំខាន ។ ថ្ងៃ ១១ វិច្ឆិកា ៖ រដ្ឋាភិបាល ប្រកាសធានា សន្តិសុខ ដល់អ្នកតំណាងរាស្ត្រ ដែលបានរៀបចំខ្លួន ទៅបរទេស។ ថ្ងៃ ១២ វិច្ឆិកា ៖ ព្រះអង្គម្ចាស់រណប្បទិ មកដល់ ព្រលានយន្តហោះ ពោធិ

ចិន្តី។ នៅ ល្ងាចថ្ងៃដដែលនោះ ព្រះអង្គ បានចូលរួមក្នុងពិធីចតុប ដែលគេឃើញមាន លោក ហ៊ុន សែន លោក ជា ស៊ីម ព្រមទាំងអ្នកដឹកនាំផ្សេងៗ ទៀត នៃគណបក្ស «ប្រជាជន» ។ ថ្ងៃ ១៣ វិច្ឆិកា : អ្នកដឹកនាំ គណបក្ស «ប្រជាជន» និង អ្នកដឹកនាំ គណបក្ស «ហ៊ុនស្វីនប៉េច» ចុះហត្ថលេខា យល់ព្រមគ្នា បង្កើតរដ្ឋាភិបាលចម្រុះ។ ការចែកអំណាច រវាង គណបក្សពីរនេះ ៖ លោក ហ៊ុន សែន នាយករដ្ឋមន្ត្រី ព្រះអង្គម្ចាស់នរោត្តម រណឫទ្ធិ ប្រធានរដ្ឋសភា។ ថ្ងៃ ២ ធ្នូ : នៅពេលអង្គប្រជុំ លើកដំបូងបង្អស់ នៃក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី លោក ហ៊ុន សែន អំពាវនាវ ឲ្យមេឡៃក្រហម ចុះចូលរាជរដ្ឋាភិបាល។ ថ្ងៃ ៣ ធ្នូ : លោក ហោ ណាំហ៊ុន រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសខ្មែរ ផ្សព្វផ្សាយសារ របស់ ព្រះមហាក្សត្រដល់ អង្គទូត ទាំងអស់ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ ដើម្បីប្រាប់ឲ្យដឹងថា ប្រទេសកម្ពុជា បានយកអាសនៈ របស់ ខ្លួន នៅ អង្គការ សហប្រជាជាតិ វិញហើយ បន្ទាប់ពីវិបត្តិ ថ្ងៃ ៥-៦ កក្កដាឆ្នាំ ១៩៧៧ ។ ថ្ងៃ ១៤ ធ្នូ : កូដកម្ម គ្រូបង្រៀនទាមទារឡើងប្រាក់រៃ ពី ២០ ដុល្លារ រហូតដល់ ៣១៩ ដុល្លារ។ ថ្ងៃ ២៤ ធ្នូ : ខៀវ សំផន និង នួន ជា សរសេរសំបុត្រមួយ មក លោកហ៊ុន សែន សុំរស់នៅ ក្នុងស្ថានីយជាតិ ជា ប្រជាជនសាមញ្ញ ។ ថ្ងៃ ២៩ ធ្នូ : ខ្មែរក្រហមទាំងពីរ នេះ បានមកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញ តាមឧត្តម្ភាគបក្រ ហើយបានទទួលបដិសណ្ឋារកិច្ច ពីលោក ហ៊ុន សែន ។

ឆ្នាំ ១៩៩៩

នៅដើមឆ្នាំ ១៩៩៩ សមាគម សិទ្ធិមនុស្ស ADHOC សំដែងការព្រួយបារម្ភ យ៉ាងខ្លាំង ដោយឃើញ យោធា បែរមុខយក ដី ប្រជាជន ដោយឥតកោតក្រែង (ករណីជាច្រើន កើត មានឡើងនៅក្នុងខែត្របន្ទាយមានជ័យ បាត់ដំបង កំពង់ចាម កំពង់ស្ពឺ ភ្នំពេញ។ ល។) ។ ថ្ងៃ ២៥ មករា : លោក ហ៊ុន សែន ប្រគល់ភារកិច្ចអគ្គបញ្ជាការ កងទ័ព ទៅឲ្យឧត្តម សេនីយ៍ កែ គឹមយ៉ាន់។ ថ្ងៃ ៥ កុម្ភៈ : នៅពេលទស្សនកិច្ច ជាផ្លូវការរបស់លោក នៅ ប្រទេសម៉ាឡេស៊ី លោក ហ៊ុន សែន បានថ្លែងថា : ការបង្កើតតុលាការកាត់ទោស មេដឹក

នាំ ខ្មែរក្រហម និង នាំទៅកេសស្រ្តាម ។ ថ្ងៃ ៣០ មេសា : ប្រទេសកម្ពុជា ចូលជាសមាជិក សមាគមអាស៊ាន។ នៅឆ្នាំ ១៩៩៩ នោះ ឃាតកម្មទៅលើតារាភាពយន្ត ក៏ស្ទើរចេញឡើង ដែរ។ ថ្ងៃ ៦ កក្កដា : អ្នកចម្រៀង និង តារាភាពយន្ត ពិសិដ្ឋ ពីលីកា បានត្រូវជនមិន ស្គាល់មុខ បាញ់សម្លាប់។ ថ្ងៃ ២៧- ២៨ តុលា : អ្នកតំណាងប្រទេសផ្តល់ជំនួយ ចំនួន ១៦ ប្រទេស បានបើកអង្គប្រជុំ នៅទីក្រុងភ្នំពេញ ។

Bibliographie

ALBERTI J-B : *L'Indochine d'autrefois et d'aujourd'hui*, Paris, Société d'Etudes géographiques maritimes et coloniales, 1934.
 AVIMOR Shimon : *Histoire contemporaine du Cambodge d'un point de vue israélien 1949-1975*, thèse de doctorat, Université d'Aix-Marseille, 1982.
 AYMONTIER Etienne : *Notice sur le Cambodge*, Paris, Leroux, 1875.
 AYMONTIER Etienne : *Géographie du Cambodge*, Paris, 1876.
 AYMONTIER Etienne : *Le Cambodge*, III volumes, Paris (1900-1904).
 AYMONTIER Etienne, *Chronique des anciens rois du Cambodge*, in Excur-sions et Reconnaissances n°4, pp. 149-184.
 AYMONTIER Etienne, *Chronique royale du Cambodge*, in Revue de Cochinchine, 1880-1883.
 AYMONTIER Etienne, *Critique du " Royaume du Cambodge " de M. Moura*, in Excursion et Reconnaissances, n° 5, pp. 207- 220.
 AZIS Philippe : *Angkor et les civilisations birmane et thaïe*, Genève, Famot, 1976.
 BARTHELEMY P. : *En Indochine, 1894-1895 : Cambodge, Cochinchine, Laos, Siam méridional*, Paris, Plon, 1899, tome I.
 BATZ (lieutenant) : *Histoire de l'occupation militaire du Cambodge par les troupes françaises, de 1855 à 1910*, B.S.E.I. , 1931, t.6, fasc. 1-2.
 BAUDOIN François : *Le Cambodge pendant et après la Grande guerre (1914-1927)*, Phnom Penh, Société d'Editions khmères, 1927.
 BAUDOIN François : *Monographie de la circonscription résidentielle de Kompong Cham*, Saïgon, Publication de la Société d'Editions khmères, 1927.
 BAULMONT : *La première insurrection cambodgienne Pu Kom Bo, mars 1866 – 3 décembre – 1867*, R.I. 15 juin 1905.
 BECKER Elisabeth : *Les larmes du Cambodge*, 1986, Les Presses de la Cité, 1988 pour la traduction française
 BENISTI Mireille, *Rapports entre le premier art khmer et l'art indien*, Mémoire archéologique, Paris, EFEO, 1970.
 BERNADINI Pierre : *le caodaïsme au Cambodge*, thèse de doctorat en histoire, Paris VII, 1974.

BITARD Pierre : *Les membres de la Famille royale du Cambodge et leurs titres d'après l'ordonnance de S.M. An Duon*, BEFEO XL VIII, 1957.
 BIZOT François : *La guirlande de bijoux*, E.F.E.O. , Paris - Chiang Mai – Phnom Penh – Vientiane, 1994.
 BOISSELIER J. : *Le Cambodge*, Picard, Paris, Manuel d'archéologie d'Extrême-Orient 1/1, 1966.
 BONGERT Yvonne : *La monarchie cambodgienne*, in *La monocratie I*, Bruxelles, Société Jean Bodin, 1970.
 BOUDILLON A. : *Le régime de la propriété foncière en Indochine (rapport au Ministère des Colonies)*, Hanoï, 1915.
 CARR Earl A. : *Origin of the Khmer Revolution*, PhD thesis, S. Illinois University, 1977.
 C.E. Bouilleveaux : *Voyage dans l'Indochine 1848-1856*, Paris, 1858.
 C.E. Bouilleveaux : *L'Annam et le Cambodge. Voyages et notices historiques*, Paris, Victor Palmé, 1874.
 BITARD P., *Mission d'assistance technique auprès de l'Office national de Coopération (OFFINACO)*, B.D.P.A., 1969.
 BIZOT F., *Le Figuier à cinq branches, Recherches sur le bouddhisme khmer*, Paris, Ec. Fran. Ext. Orient, CVII, 1976.
 BOURDILLON A., *Le régime de la propriété foncière en Indochine (rapport au Ministère des Colonies)*, Hanoï, 1915.
 BOURDILLON A., *La réforme du régime de la propriété foncière en Indochine (rapport au Gouverneur général)* 1927.
 BRIGGS L.P., *Siamese attacks on Angkor before 1430*, in Far Eastern Quarterly, VIII, 1948.
 BRIGGS L. Palmer, *Spanish intervention in Cambodia : 1593 – 1603*, in, TP , vol.XXXIX, livre 1 –3, pp. 132 – 160, 1949.
 BRIGGS L. Palmer, *Les missionnaires portugais et espagnols au Cambodge (1555 – 1603)* in BSEI, n° sp., 1er trimestre, vol. 25, fasc. 1, pp. 5 – 29, 1950 .
 COEDES G., *La fondation de Phnom Penh au XV ème siècle d'après la Chronique Cambodgienne*, in BEFO, t. XIII, fasc. 6, pp. 6-11, 1913.
 COEDES G., *Histoire du Cambodge par A Leclère*, compte-rendu in BEFEO, t. XIV, fasc. 9, pp. 47-54, 1914.

COEDES G., *Essai de classification des documents historiques cambodgiens conservés à la bibliothèque de l'EFEO*, in BEFEO, t. XVIII, fasc. 9, pp. 15-28, 1918.
 COEDES G., *L'origine du cycle des douze animaux au Cambodge*, in TP, vol. XXXI, pp. 315-320, 1934.
 COEDES G., *L'ancienne civilisation khmère*, in France-Asie, t. I, n° 7, pp. 398-405, t II, n° 8, pp. 476-482, 1946.
 COEDES G., *Les langues de l'Indochine*, Extrait des conférences de l'Institut de linguistique de l'Uni-versité de Paris VII, année 1940-1948, pp. 63-81, 1949.
 COEDES G., *Les règles de la succession royale dans l'ancien Cambodge*, in BSEI, n° sp., t. XXVI, n° 2, pp. 117 – 131.
 COEDES G., *Les Etats hindouisés d'Indochine et d'Indonésie*, Paris, DE Boccard, 1964.
 COEDES G., *Les peuples de la péninsule indochinoise*, Paris, Dunod, 1962.
 CHANDA Nayan, *Les frères ennemis. La péninsule indochinoise après Saïgon*, Paris, CNRS, 1987.
 CHANDLER David : *Cambodia before the French : politics in a tributary kingdom 1794-1848*, University of Michigan (Ph. D in history, modern), 1973.
 CHANDLER David : *Pol Pot, frère Numéro Un*, Plon, Paris 1992.
 CHAU Séng : *Education et Développement au Cambodge*, thèse 3ème cycle, Paris, Faculté des Lettres, 1970.
 CHHAY Hoc Phéng : *Le conflit armé au Cambodge*, thèse de doctorat en droit public, Paris II, 1980.
 CHHIM Khet : *Les Khmers rouges et le développement politique au Cambodge*, Mémoire DES, Paris I, 1975.
 CHUT Khay : *Comment j'ai menti aux Khmers rouges*, Paris, L'Harmattan, 2004.
 COMTE Maurice : *Economie, idéologie et pouvoir : la société cambodgienne (1863-1886)*, Lyon II, 1980.
 CORFIELD Justin : *The political Machinations of the Khmer Republic*, BA (Hons) thesis, University of Hull, 1989.
 CLAIRON Marcel : *Droit civil khmer*, Phnom Penh, 1960.
 CLAIRON Marcel : *Notions essentielles de droit civil khmer*, Phnom Penh, E.K.L.I.P., 1963.
 COLANY Madeleine, *Recherches sur le préhistorique indochinois*, B.E.F.O., XXX, Hanoï, 1930

CROCHET Soizick : *Le Cambodge*, Karthala, Paris, 1997.
 DELVERT Jean : *Le paysan cambodgien*, thèse, Paris, 1961, Mouton & CO La Haye, 1961.
 DELVERT Jean : *Le Cambodge*, Paris, P.U.F. et Collection Que sais-je, Paris, 1963.
 Documentation française, *La situation économique du Cambodge* (19 pages), Paris. Notes et études documentaires n° 2823, 1961.
 DUPONT Pierre, *La dislocation du Tchen-La et la formation du Cambodge angkorien*, B.E.F.E.O., XLIII.
 DUPONT Pierre, *Les débuts de la royauté angkorienne*, B.E.F.E.O., XLVI.
 FABRICIUS Pierre, *Prolégomènes à l'Histoire khmère*, in France-Asie, t. 17, n° 164, pp. 1451 – 1472., 1960., n° 164, pp. 1451 – 1472., 1960.
 FERAY Pierre-Richard, *Le Vietnam*, Paris, PUF “ Que sais-je ”, 1984.
 FOREST Alain : *Le Cambodge et la colonisation française*, L'Harmat-tan, Paris, 1980.
 FOREST Alain : *Le culte des génies protecteurs au Cambodge*, Paris, L'Harmattan, 1992.
 FREDERIC Louis : *La vie quotidienne de la péninsule indochinoise à l'époque d'Angkor* (800-1300), Hachette, Paris, 1981.
 GITEAU Madeleine, *Histoire du Cambodge*, Paris, 1962
 GITEAU Madeleine, *Les Khmers, cultures khmères, reflets de la civilisation d'Angkor*, Fribourg, Office du Livre, Paris 1972.
 GOUR Claude Gilles : *Institutions constitutionnelles et politiques du Cambodge*, Dalloz, Paris, 1965.
 GROSLIER Bernard-Philippe, *Indochine carrefour des arts*, Paris, Albin Michel, 1961.
 GROSLIER B. Ph., *Angkor et le Cambodge au XVIème siècle d'après les sources portugaises et espagnoles*, Paris, 1958.
 GROSLIER B. Ph., *Agriculture et religion dans l'empire angkorien*, in Etudes rurales, 1974.
 GROSLIER B. Ph., *Angkor Hommes et Pierres*, Paris, Arthaud, 1965 ; Grenoble, 1968.
 GROSLIER B. Ph., *Pour une géographie historique du Cambodge*, cahier d'Outre-mer ; Bordeaux, 1973.
 GROSLIER B. Ph., *Inscriptions du Bayon*, Paris, E.F.E.O., 1973.

GROSLIER B. Ph., *Recherche sur les Cambodgiens d'après les textes et les documents*, Paris, Challamel, 1921.
 HAMEL Bernard : *De sang et de larmes*, Albin Michel, Paris, 1977.
 HAMEL Bernard : *Sihanouk et le drame cambodgien*, Paris, L'Harmattan, 1993.
 HEDUY Philippe : *Histoire de l'Indochine la perle de l'Empire 1624-1954*, Paris, Albin Michel, 1998.
 HOU Yuon : *La paysannerie du Cambodge et ses projets de modernisation*, Paris, thèse de droit, 1955.
 IMBERT Jean : *Histoire des institutions khmères*, Annales de la Faculté de Droit de Phnom-Penh, II, 1961.
 JENNAR Raoul : *Les Constitutions du Cambodge 1953-1993*, La Documentation française, Paris, 1994.
 JENNAR Raoul : *Les clés du Cambodge*, Paris, Maisonneuve & Larose, 1995.
 NEPOTE Jacques et SISOWATH Ravivaddhana Monipong, *Etat présent de la Maison Royale du Cambodge*, Institut de la Maison Royale du Cambodge, Courbevoie, France, 1994.
 KAO Kan : *Les relations sino-cambodgiennes (1963-1970)*. Thèse pour le doctorat de 3ème cycle, EPHE, VIème section, Paris, 1973.
 KEM Chhoeun, *Le rôle des entreprises publiques du Cambodge (1969-1973)*, thèse de doctorat en sciences économiques, Montpellier I, 1976.
 KENG Vannsak : *Recherche d'un fond culturel khmer*, thèse de 3ème cycle en Lettres, Paris-Sorbonne, 1971.
 KE Khi You : *L'Insurrection générale de 1885-1886 au Cambodge*, Paris, Mémoire de maîtrise sous la direction de J. Chesneaux, Université Paris VII, 1971.
 KHIEU Samphân : *L'économie du Cambodge et ses problèmes d'industrialisation*, thèse pour le doctorat en sciences économiques, Paris, 1959.
 KHIM Y : *Le Cambodge et le problème de l'extension des espaces maritimes dans le Golfe de Thaïlande*, thèse de doctorat en droit public, Paris II, 1978.
 KHIN SOK : *Le Cambodge entre le Siam et le Vietnam de 1775 à 1860*, thèse de doctorat en ethnologie, Paris, EHESS, 1987.
 KHIN Sok : *les Vietnamiens au XIXème siècle d'après les deux poèmes du vénérable Bâttum Baramey Pich*, Editions You-Feng, Paris, 2002.

KHIN Sok : *Les chroniques royales khmères*, Mon-khmer Studies VI : 191-215
 KHING Hoc Dy : *Ecrivains et expressions littéraires du Cambodge au XXème siècle*, L'Harmattan, Paris, 1993.
 KHING Hoc Dy : *Aperçu général sur la littérature khmère* (en khmer), Paris, L'Harmattan, 1997.
 KHING Hoc Dy : *Anthologie de la littérature khmère du XIXème siècle* (en khmer), P.Penh, 2003.
 KHING Hoc Dy : *Anthologie de la littérature khmère au XXème siècle* (en khmer), Paris, Editions de la plus haute tour, 2002.
 KHING Hoc Dy : *Un épisode du Ramayana khmer* (en khmer), Librairie Angkor, Phnom penh, 2004.
 KHING Hoc Dy : *Dav Ek, introduction, traduction annotée et textes khmers* (en khmer), Librairie Angkor, Phnom penh, 2005.
 KHY Phanra : *La communauté vietnamienne au Cambodge à l'époque du Protectorat français (1863-1953)*, thèse de doctorat en études indiennes et extrême-orientales, Paris III, 1974.
 LAMANT Pierre : *L'Affaire Duong Chakr*, Revue française d'Histoire d'Outre-Mer, LXVII, n° 246-7, 1er et 2ème trimestre, 1980.
 LAMANT Pierre : *L'Affaire Yukanthor, autopsie d'un scandale colonial*, Société française d'Outre-Mer, Paris, 1989.
 LECLERE Adhémar : *Histoire du Cambodge*, Paul Geuthner, Paris, 1914.
 LECLERE Adhémar : *Recherches sur la législation cambodgienne*, Droit privé, Paris, 1890.
 LECLERE Adhémar : *Recherches sur le droit public des Cambodgiens*, Paris, Augustin Challamel, 1894.
 LUCIOLLI Esmeralda : *Le mur de bambou*, Régine Deforges Medecins sans Frontières, Paris, 1988.
 LTTAYE Edouard : *Les pratiques institutionnelles sous Sihanouk*, thèse de doctorat du 3ème cycle, Faculté des Lettres et des Sciences Humaines, Paris, 1971.
 MAK Phoeun : *Les Chroniques royales du Cambodge (de 1594 à 1677)*, thèse de 3ème cycle, Paris, 1975.
 MAK Phoeun : *Histoire du Cambodge de la fin du XVIIIème siècle (1554-1700)*, thèse de doctorat en études indiennes et extrême-orientales, Paris VII, 1992.

MAK Phoeun, *Essai de tableau chronologique des rois du Cambodge de la période post-angkorienne*, Journal asiatique, 290.1 (2002): 101-161

MARTIN Marie-Alexandrine : *La riziculture et la maîtrise de l'eau dans le Kampuchéa démocratique*, Etudes rurales, Paris, 1981.

MARTIN Marie- Alexandrine : *L'Industrie dans le Kampuchéa démocratique*, Etudes rurales, Paris, 1983.

MARTIN Marie-Alexandrine : *La politique alimentaire des Khmers rouges*, Etudes rurales, Paris, 1985

MARTIN Marie-Alexandrine : *Vietnamised Cambodia. A silent Ethno-cide*, Singapour, Indochina Reports, 1986.

MARTIN Marie-Alexandrine : *Le mal cambodgien*, Hachette, Paris, 1989.

MASPERO Georges, *L'Empire khmer*, histoire et documents, Paris, 1921, et articles divers in B.E.F.E.O.

MAU Say : *La monnaie cambodgienne à l'heure du Fonds Monétaire International*, Phnom Penh, Faculté de Droit et de Sciences économiques, 1960.

MEAS Yang : *Le bouddhisme au Cambodge*, Paris, Etudes orientales, 1978.

MEYER Charles : *Insurrections nationales du siècle dernier*, Phnom Penh, Etudes Cambodgiennes, janvier-Mars 1967, n° 9 ; avril-juin 1967 n° 10 ; Juillet-Septembre 1967 n° 11 ; Octobre-Décembre 1967 n° 12.

MEYER Charles : *Derrière le sourire khmer*, Plon, Paris, 1971.

MEYER Roland : *Saramani danseuse khmère*, , Albert Portail, Saïgon, 1919.

M.E. Osborne : *Notes on early Cambodian provincial history*, France-Asie, été 1966, vol. XX, n° 186.

M.E. Osborne : *The French presence in Cochinchina and Cambodia : rule and response (1859-1905)*, Inthaca /London, Cornell University Press, 1969.

MIGOZZI J. : *Cambodge, faits et problèmes*, Paris, Edit. du C.N.R.S., 1973.

MORICE Jean : *Cambodge : du sourire à l'horreur*, France-Empire, Paris, 1977.

MOURA Jean : *Le royaume du Cambodge*, Paris, 1883.

NAYAN Chanda : *Les frères ennemis*, Presses du CNRS, Paris, 1987.

NEPOTE Jacques : *Le palais du roi Norodom I. Histoire et description suivies de l'analyse structurale de la symbolique du palais royal de Phnom Penh*, Thèse 3ème cycle d'Etnologie, Université de Paris X Nanterre, 1973.

NEPOTE Jacques : *Parenté et organisation sociale dans le Cambodge moderne et contemporain. Quelques aspects et quelques applications du modèle les régissant*, Genève : Olizane (Etudes Orientales) & Cédoreck (Bibliothèque khmère), 1992.

NORODOM Rannariddh : *Le domaine maritime du Cambodge*, Aix-en-Provence, Faculté de droit, thèse d'Etat, 1976.

NORODOM Sihanouk : *Souvenirs doux et amers*, Hachette, Paris, 1981.

NORODOM Sihanouk : *Prisonnier des Khmers Rouges*, Hachette, Paris, 1986.

NORODOM Sihanouk : *Chronique de guerre et...d'espoir*, Hachette, Paris, 1986.

OSBORNE M.E.: *History and Kingship in contemporary Cambodia*, Journal of South East Asian History, mars, 1966, vol. VII, n° 1.

OSBORNE M.E. : *King-making in Cambodia : from Sisowath to Sihanouk*, Journal of South East Asian Studies, sept. 1973, vol. IV, n° 2.

PANNETIER A. (Dr) : *Notes cambodgiennes. Au cœur du Pays Khmer*, Paris, Payot, 1921, Réimp.Paris, Cedoreck, 1983.

PELLIOT Paul : *Mémoires sur les coutumes du Cambodge de Tchéou Ta- Kouan*, Paris, Maisonneuve, 1951.

PHOUK Chhay : *Les élites khmères*, thèse de droit, Phnom Penh, Faculté de droit, 1965.

PHUNG Ton : *La crise cambodgienne*, Paris, thèse de droit, 1954.

PICQ Laurence : *Au delà du ciel, cinq ans chez les Khmers Rouges*, Bernard Barrault, Paris, 1984.

POMONTI Jean-Claude et Serge THION: *Des courtisans aux partisans, la crise cambodgienne*, Gallimard, Paris, 1971.

PONCHAUD François : *Le Cambodge, année zéro*, Paris, Julliard , 1977.

PRESCHÉZ Philippe : *Essai sur la démocratie au Cambodge*, Paris, C.E.R.I. Série C, Recherche n° 4, 1961.

PRUD'HOMME Rémy : *L'économie du Cambodge*, P.U.F., Paris, 1969.

REGAUD Nicolas : *Le Cambodge dans la tourmente*, Paris, L'Harmat- tan, 1992.
 RAINSY Sam, *Des racines dans la pierre*, Calmann-lévy, Paris, 2008.
 ROS Chantraboth : *La République khmère*, Paris, L'Harmattan, Paris, 1993.
 SAHAI Sachchidanand : *Les institutions politiques et l'organisation administrative du Cambodge ancien (VI °-XIII ° siècles)*, EFEO (PEFEO LXXV), Paris, 1970.
 SAINT-LOUP Gérard : *Phnom penh, la douceur assassine*, L'Harmat- tan, Paris, 1997.
 SARIN Chhak : *Les frontières du Cambodge*, tome I, Paris, Dalloz, 1966.
 SAY Bory : *L'administration rurale au Cambodge et ses projets de réforme*, thèse 3ème cycle en sciences administratives, Paris II, 1974.
 SCALABRINO C. : *Cambodge – Histoire et enjeux 1945- 1985*, Paris, L'Harmattan, 1985.
 SENG Ly Try : *Le bouddhisme dans la société khmère contemporaine*, Paris, mémoire de DEA, 1986.
 SHAWCROSS William : *Une tragédie sans importance*, Balland, 1979 (pour la traduction française). Titre original : *Shideshow*, Simon et Schuster, New York.
 SHAWCROSS William : *Le poids de la pitié*, Paris, Balland, 1985.
 SIN Kim Suy : *Les Chinois du Cambodge*, Etude sociologique, thèse de doctorat de 3ème cycle, Paris, INALCO, 1986.
 SOLA Richard : *Communismes d'Asie, le crépuscule de l'espoir*, Sudestasie, Paris, 1992.
 SOU Chamroeun : *Achar Sva* (en khmer), Phnom Penh, 1968.
 SOU Chamroeun : *Po Kambor*, Diffusion de La Bibliothèque de la Culture khmère, Phnom Penh, 1971.
 STERN Philippe, Le Temple-montagne khmèr le culte du Linga et le Devārāja, B.E.F.E.O., 1934.
 TAN Kim Huon : *Géographie du Cambodge, de l'Asie des Moussons et des Principales Puissances*, Phnom Penh, 1963.
 THAI Sok : *Traité de morale des Cambodgiens, du XIV au XIX ème siècle*, thèse pour le doctorat de l'université de Paris, 1964.
 THIERRY Solange : *Les Khmers*, Paris, Seuil, 1964.
 THIOUNN Thioum : *Le pouvoir monarchique au Cambodge*, Paris, these de droit, 1952.
 THION Serge : *Watching Cambodia*, Bangkok, White Lotus, 1993.

THION Serge, KIERNAN Ben : *Khmers rouges. Matériaux pour l'Histoire du communisme au Cambodge*, Paris, Hallier- Albin Michel, 1981.
 TICHIT L. : *L'agriculture au Cambodge*, Agence de Coopération culturelle et technique, 1981.
 TITH Huon : *Problème de l'assainissement dans la fonction publique cambodgienne*, thèse pour le doctorat en sciences administratives, Paris II, 1976.
 VANDY Kaonn : *Cambodge 1940-1991 : la politique sans les Cam- bodgiens*, L'Harmattan, Paris, 1993.
 VANDY Kaonn : *Réflexion sur la littérature khmère*, Institut de Sociologie de Phnom Penh, 1981.
 VANDY Kaonn : *Contribution à l'étude de l'histoire de Thnenh Chey*, (1 ère édition : Phnom Penh, 1973) ; (2 ème édition : Association Cambodge-Asie, France 2008).
 VANDY Kaonn : *Contribution à l'étude du Cambodge et de ses difficultés d'insertion au monde moderne*, thèse pour le doctorat d' Histoire, Faculté des Lettres et Sciences Humaines de l'Université de Nice-Sophia Antipolis, Première partie, 1998.
 VANDY Kaonn : *Eléments d'Economie*, Paris, 2008.
 VICKERY M. : *Kampuchéa – Politics, economics and society*, Sidney, Allen & Unwin, Australia, 1986.
 VICKERY Michael : *Cambodia after Angkor : the Chronicular Evidence for the Fourteenth to Sixteenth Centuries*, PhD, dissertation, Yale University, 2 vol., 1977.

Méthodologie

ALTHUSSER Louis : *Montesquieu. La politique et l'histoire*, Paris, P.U.F., 1981, p. 15).
 ANDERSON Bnedict : *L'imaginaire national, Réflexions sur l'origine et l'essor du nationalisme*, Ed. La Découverte & Syros, Paris, 2002
 ATTALI Jacques : *1492*, Paris, Arthème Fayard, 1991 ; col. livre de poche, Edit. 4 , 2004
 BLOCH Marc : *Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien*, Paris, Armand Colin, 2007.
 BRAUDEL Fernand : *Ecrits sur l'histoire*, Paris, Flammarion, 1969.

COLLIOT-THERESE Catherine : *Max Weber et l'histoire*, Paris, P.U.F., 1990, p. 13.
 DOSSE François : *L'histoire*, Paris, Armand Colin, 2 000
 FOUCAULT Michel : *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines*, Paris, Gallimard, 1966.
 HARTOG François : *Le XIX è siècle et l'histoire. Le cas de Fustel de Coulanges*, Paris, P.U.F., 1988.
 HEGEL : *La Raison dans l'histoire*, Paris, 10/18, 1965.
 LEVI-STRAUSS Claude : *Anthropologie structurale*, Paris, Plon, 1958, p. 3-4.
 LEVI- STRAUSS Claude : *La pensée sauvage*, Paris, Plon, 1962, p. 345.
 MICHELET Jules : *Histoire de France*, dans *Œuvres complètes*, IV, Paris, Flammarion, 1974, p.11.
 MONTESQUIEU(Charles-Louis de Secondat, baron de la Brède et de) : *De l'esprit des lois*, 1748, XIX, 4, Les Belles-Lettres, Paris, 1950-1961.
 MONTESQUIEU : *Considération sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains*, 1737.

Faits historiques et documents

(Alain Forest : *Le Cambodge et la colonisation française : Histoire d'une colonisation sans heurts (1897-1920)*, L'Harmattan, 1980.)
 - H. de Vernville propose le prince Sisowath comme successeur à Norodom et dénonce Yukanthor (Cf. Lettre du Résident supérieur au Gouverneur Général en date du 30 janvier 1896, AOM, NF 587.).
 - Relation impossible entre Norodom et de Verneville (Cf. Lettre du Résident Supérieur au Gouverneur Général en date du 16 mai 1896, AOM, Aix 24673.).
 - Création du Conseil des ministres par le Gouverneur Général (Cf. Rapport du Gouverneur Général du 31 Août 1897, AOM, carton 8.).
 - Pouvoir conféré au Résident Supérieur comme chef de gouvernement (de fait et de droit) du Cambodge (Cf. Paul Doumer, L'Indochine française : souvenirs, Paris, Vuibert et Nony, 1905, p. 236.).

- Le Roi du Cambodge ne consulte ni ne conseille plus le Conseil des ministres (Cf. Rapport du Gouverneur Général du 24 novembre 1897, AOM, carton 8.).
 - Le roi Norodom porte plainte contre Ducos (Cf. Lettre de Norodom au Gouverneur Général en date du 21 Août 1899, AOM, Aix 5820. C'est une lettre dans laquelle Norodom accepte aussi l'Union française).
 - Le roi est élu par ses ministres. Les membres de la Famille Royale sont exclus des délibérations et du vote (Cf. A. Leclère, Droit public, pp 19-20).
 -Tentative de Khun Than de faire couronner son fils Phanouvong Cf.Lettre de M. Calan au Gouverneur Général Rousseau, 10 juin 1896, AOM, Aix 5820.).
 - De Verneville présente favorablement le prince Sisowath (Cf. Rapport du Résident Supérieur au Gouverneur Général, 26 janvier 1897, AOM, Aix 5820.).
 - Sisowath doit prendre à sa charge toute la solde de ses dignitaires (Cf. Rapport du Gouverneur Général, 1 er trimestre 1904, AOM, carton 9.).
 - Par le Conseil des ministres, Doumer veut imposer l'autorité coloniale aux gouverneurs de provinces (Cf. Rapport du Gouverneur Général, 4 ème trimestre 1898, AOM, carton 8.).
 - Limogeage des « partisans tièdes » du Protectorat. Ducos a reçu de Poc l'accord d'une action concertée (Cf. Rapport du Gouverneur Général, 3 ème trimestre, 1899, AOM, carton 8.).
 - Refus de payer l'impôt à Kompong Cham et Tbaung Khmum (Cf. Rapport du Gouverneur Général, Juillet 1897, AOM, carton 8.).
 - Tout passe par le Résident Supérieur (O.R. du 11 août 1901).
 - L'administrateur est aussi le juge (O.R. du 11 juillet 1897.).
 - Abolition des cérémonies de *Châng day tra* (25 janvier 1897).
 - Réforme de la Justice (O.R. 1902) ; voir aussi : Collard : *Cambodge et Cambodgiens. Métamorphose du Royaume khmer par une méthode française du Protectorat*, Paris, Société d'Editions géographiques maritimes et coloniales, 1925.
 - Mariage des princes et princesses : pour les princes et les princesses qui voulaient se marier à leur guise avec les gens du commun, ils doivent renoncer à leurs droits, honneurs et prérogatives (O.R. du 1er janvier 1907.).

- Sisowath propose Monivong comme son successeur (Cf. Lettre de Sisowath adressée au Résident Supérieur Luce et au Gouverneur Général Klobukowski, 2 février 1909.). Outrey n'est pas d'accord (Cf. Lettre du Résident Supérieur au Gouverneur Général, 9 novembre 1902, AOM, carton 15). Albert Sarraut est d'accord avec Outrey (Cf. Lettre du Gouverneur Général au Ministre des Colonies, 3 septembre 1913, AOM, NF 579.).

- Interdiction aux fonctionnaires de fumer l'opium et le chanvre indien (Loi du 6 décembre 1907.).

- Etablissement de la propriété (O.R. du 24 janvier 1908 et du 8 janvier 1912.).

Tableau 1 : **Stratification de la société khmère avant la présence française**

ROI				
Obayoreach-Ex-Souverain-Reine Mère		Setthi		Clergé Bouddhi- -que
Princes, princesses				
Comtes, Comtesses, Vicomtes				
Militaires et Fonctionnaires	Courtisans Mandarin			

Cultivateurs des berges	Petits commerçants Artisans urbains
Riziculteurs disposant de 10 à 20 ha	Professions libérales
Riziculteurs disposant de 5 à 10 ha	
Riziculteurs disposant de 2 à 5 ha	
Riziculteurs disposant de moins de 1 ha	Artisans ruraux
Esclaves, paysans sans terres	

Tableau 1 A : **Répartition des Propriétaires de terres de rizières en 1930**

(D'après enquête de Y. Henry ⁽¹⁾)

Enquête dans cinq provinces cambodgiennes (1930)

Provinces	Moins de 5 hectares	5 à 10 Ha	10 à 50 ha	Plus de 50 ha
Battambang	76,3 %	18,3 %	5,3 %	0,12 %
Prey Veng	87 %	10,5 %	2,4 %	0,14 %
Svay Rieng	80, 3 %	16, 5 %	3 %	0,12 %
Kampong	96,8 %	2,8 %	0,4 %	0

cham				
Kandal	99 %	0,9 %	0,1 %	0

(1) Henry Y. ; *Economie agricole de l'Indochine, Gouvernement Général de l'Indochine, Hanoi,1932*

Tableau 5 : **La population de la région d’Angkor au XI ème siècle**
(D’après l’hypothèse de Henri Sterling 1)

	Population	Superficie	Nombre d’agriculteurs
Population urbaine (Yaçodhapura)	250 000 hab.	16km2 (2)	
Population rurale	450 000 hab. (3)		300 000 à 350 000 individus Riziculture uniquement : 120 000 à 150 000 individus
Population de la région d’Angkor	700 000 hab.		

Tableau 6 : **La population du royaume khmer en 1830**
(D ‘après les documents établis par le Protectorat français en 1874)

1830	Individus	1900	1964
Cambodgiens	746 424	2. 057 000	6. 030 000
Chinois	06 784	104 523 (4)	450 000

Annamites	4452 (5)	69 886	230 000
Chams et Malais	25 599		90 000 (6)
Bonzes	1263		
Mandarins	13 401		
Serviteurs de palais	154		
Population de Phnom Penh	30 000		
Village chrétien de Phnom Penh	1957		
Tagaïs	197		
Kuoy de Kampong Svay	2930		
Phnongs et Stiengs	1698		
Prisonniers	115		
Population flottante	5000		
TOTAL.	945 974		

- 1- Henri Sterling. *Angkor*,Collection *Architecture Universelle*, Office du Livre, Fribourg 1970.
- 2- La surface habitable aurait été de 10 km2, celle occupée par les temples, les quartier du palais, les canaux, les rues, les demeures des *seigneurs* totalisant 6 km2.
- 3- Dont entre 20 000 et 150 000 *étaient des* riziculteurs. La classe des agriculteurs est estimée à 350 000 individus. Le reste représente les pêcheurs, les artisans, les ouvriers et les esclaves.
- 4- En 874, le nombre des Chinois vivant au Cambodge est 106 784 individus.
- 5- Ce chiffre ne correspond pas à la réalité.
- 6- Le nombre total des ethniques est de 30 000 individus.

Tableau 7 : **La population chinoise au Cambodge en 1911 et en 1921 (répartie dans les provinces).** D’après A. Forest

1911		1921		
Provinces	Population chinoise	Chinois	Métis	Chinois et Métis
Battambang	10 000	4 860	5750	10 610
Kampt	8.744	22 510	2160	24 670
Kandal	17.070	13 310	18 320	31 630
Kampong Cham	12.532	6 960	19 080	26 040
Kampong Chhnang	5 193	7 720		7 720
Kampong Thom	3760	1940	6870	8810
Kratié	7891	4370	20	4390
Prey Vèng	11 275	4130	7170	11 300
Pursat		2430	1120	3550
Svay Rieng		5610	380	5990
Stung Trèng	321	510	130	640
Takéo	9651	6930	7430	14 360
Phnom Penh	18 096	19 920	3 700	23 620
Total	104 533	101 200	72 700	173 330

៣៨៥

Tableau 7 A : **Pourcentage des Chinois par rapport aux Cambodgiens**

Phnom Penh	76,51 %	Kampong Thom	6,69 %
Kampt	19,97 %	Takéo	5,56 %
Kratié	10,16 %	Svay Rieng	5,49 %
Kandal	9,90 %	Prey Vèng	5,47 %
Kampong Cham	8,59 %	Battambang	3,84 %
Kampong Chhnang	7,50 %	Total Cambodge	8,76 %
Pursat	7,08 %		

1 – A. Forest, *Le Cambodge et la colonisation française*, Op. Cit., 472

Tableau 9 : **Situation de l’Instruction publique au Cambodge en 1873 – 1920**

Fréquentation scolaire des Cambodgiens

Années	Nombre d’élèves dans le pays	Nombre de filles par rapport aux garçons	dépenses budgets locaux	Population (habitants)
1873				1.000 000
1880				
1885				

៣៨៦

1890 1893 1902				entre 2.057 000 et 2. 163 000
1903 1905 1907 1908 1908-1909			4,4 %	2. 274 000
1909 1910 1911 1912				
1913	2025			2.274 000
1914	1803			2.414 000
1915	2613	G : 2213 F : 400		
1916	2727	G : 2373 F : 354		
1917	2911	G : 2575 F : 336		
1918	3947	G : 3607 F : 340		
1919	4708	G : 4215 F : 393		
1920	5097	G : 4541 F : 556		2.562 000

1913-1920			67,5 %	
1921	5846	G : 5351 F : 495		

Tableau 10 : **population urbaine et population rurale**

Années	Population rurale	Par rapport à la population totale	Population urbaine	Par rapport à la population totale	Ana-phalb. urbaine	Ana-phalb. rural
1921		2.562 000	130 000	5 %		
1962		5.740 000	600 000	10 %	36 %	61 %
1966	+600 000	6.336 000				
1967		6.494 000	700 000	12 %		

Tableau 11 : **Dépenses des ménages**

En million de riels courants

	1962	1963	1964
Consommation	16 265	16 906	17 508
Intérêts et assurances	14	22	23
Impôts directs	815	876	890
Dépenses extérieures	145	149	130

Opérations diverses de répartition	299	137	120
Cotisations sociales		176	94
Epargne	2 142	3 158	4017
Total des revenus des ménages	19 680	21 534	23 113

Source : Comptes économiques

Tableau 14 : **L’Enseignement au Cambodge, 1930 – 1966**
Tableau 14 A.

Année	Primaire (1)		Secondaire (2)	
	Ecoles	Effectifs	Etablissement	Effectifs
1930 (3)	3 014	65 000	2	310
1935 (4)	1 072	56 200	3	370
1940	1 300	72 000	3	390
1945	1 369	89 000	3	680
1950	1 928	183 000	4	1 570
1955	2 498	286 000	7	3 810
1956	2 805	344 000	10	5 410
1957	2 946	400 000	12	7 960
1958	3 153	449 000	18	11 340
1959	3 316	526 000	28	14 080
1960	3 470	542 000	32	16 840
1961	3 533	583 000	35	20 230
1962	3 515	563 000	47	30 360
1963	3 646	596 000	63	33 020
1964	3 634	626 000	71	44 810
1965	3 718	660 000	85	59 930
1966	3 521	757 000	95	66 520

Sources. De 1930 à 1950 inclus : *Annuaire Statistiques*. De 1955 à 1966 : Office National de Planification de l’Education.

Notes :

៣៨៩

1 – De 1930 à 1950 : y compris les écoles rénovées de pagodes et l’enseignement privé ; ensuite : enseignement public seulement.

2 – De 1930 à 1950 : y compris l’enseignement privé ; ensuite : enseignement public seulement.

3 – En fait, chiffres de 1931

4 – En fait, chiffres de 1936. *Qualité* : incertaine

D’après Rémy Prud’homme, *L’Economie du Cambodge*, Paris, P.U.F., 1969.

Tableau 14 B : **L’Enseignement au Cambodge, 1930 – 1966**
(suite)

Année	Technique		Supérieur	
	Etablissements Effectifs		Etablissements Effectifs	
1930	2	400	-	-
1935	2	260	-	-
1940	2	320	-	-
1945	3	280	-	-
1950	5	280	2	240
1955	5	330	2	350
1956	5	390	2	390
1957	5	440	2	530
1958	7	550	3	910
1959	7	670	3	1090
1960	7	980	5	1430
1961	7	1090	5	1730
1962	7	1650	5	2170
1963	10	2020	5	2570
1964	10	3230	5	2380
1965	10	3810	37	4760
1966	10	4020	37	7360

D’après Rémy Prud’homme, *L’Economie du Cambodge*, Paris, P.U.F., 1960

Tableau 14 C : **Les écoles de pagodes “ rénovées ”**

៣៩០

Années	Nbre d'élèves éc. de pagode	Nombre de bonze	Ecole publiques	Nombre d'instituteurs laïcs
1945	53 000 él.		32 000	
1957	85 895 (1)	65 000	305 000	6 525

(1) 1 465 écoles de pagodes

Tableau 15 : Dépenses des ménages, 1962 – 1964

En millions de riels

	1962	1963	1964
Consommation	16 265	16 906	17 502
Intérêts et Assurances	14	22	23
Impôts directs	815	876	890
Dépenses extérieures	145	149	130
Opérations diverses de répartition	299	137	120
Citisations sociales		176	94
Epargne	2 142	3 158	4 017
Total des revenus des ménages	19 680	21 534	23 113

Tableau 15 B : Consommation des ménages en 1963

(Source : comptes économiques 1963). En millions de riels

	Production locaux	Auto- consom.	Prod. import.	Total	%
A- Alimentation	10.888	5.870	1.114	12.002	71,0
	4.050	3.353	27	4.077	24,1
	1.191	265	43	1.135	7,3
1- Céréales	734	281	1	735	4,4
2- Viandes et volailles	163	120	—	163	1,0
3- Poissons	2.558	1.710	128	2.686	15,8
4- Tunercules	124	4	—	124	0,7
5- Fruits et légumes	162	21	16	178	1,1
6- Condiments	19	—	329	348	2,2
7- Oléagineux	1.369	418	334	1.704	10,0
8- Prod.laitiers-œufs					
9- Boissons et tabacs	718	93	235	753	4,5
10- Autres produits	1.082	431	266	1.348	8,0
Alimentaires	1.082	431	141	1.223	7,2
B- Habitation	—	—	125	125	0,8
1-Entretien du logement	245	—	1.480	1.725	10,2
2-Equipement du logement					

C- Habillement	255	-	457	712	4,2
	619	—	474	1.123	6,6
D- Transport et communication	13.119	6.303	3792	16.911	
E- Distraction, culture, hygiène	76,6	37,3	22,4	100	
Total En pourcentage					

Tableau 16 : Noms des principales variété de paddy Vossa
employés dans la province de Kampong Cham

Année	Surfce (cultivé en milliers d'hectares)	Travailleurs (en milliers)	Production (en milliers de tonnes)	Rendement (tonnes à l'hectares)	Rendement (tonnes par travailleurs)
1900	400	935	560	1,40	0,59
1905	450	980	540	1,20	0,55
1910	500	1.010	550	1,10	0,60
1915	570	1.040	627	1,10	0,60
1920	620	1.080	682	1,10	0,63
1925	700	1.120	735	10,5	0,66
1930	800	1.160	816	1,06	0,70
1935	920	1.220	920	1,00	0,76
1940	1.100	1.280	1.012	0,92	0,79
1945	1.100	1.340	935	0,95	0,70
1950	1.660	1.400	1.580	0,95	1,13
1955	1.740	1.450	1.490	0,85	1,00
1956	1.840	1.490	1.790	0,97	1,20
1957	1.940	1.520	1.990	1,02	1,30
1958	2.030	1.550	2.120	1,04	1,37
1959	2.100	1.580	2.083	0,99	1,32
1960	2.150	1.620	2.340	1,09	1,44
1961	2.110	1.660	2.380	1,09	1,44
1962	2.210	1.690	2.040	0,92	1,20
1963	2.250	1.720	2.620	1,17	1,52
1964	2.296	1.770	2.760	1,20	1,56
1965	2.340	1.820	2.500	1,07	1,37
1966	2.410	1.880	2.380	0,98	1,26
1967	2.510	1.920	2.280	0,91	1,19

Tableau 17 : Culture du paddy, 1900 – 1966

Paddy tardifs		
Vernaculaure	en français	genres
1- <i>Chhmar sâr</i>	Chat blanc	riz gluant
2- <i>Chhmar krâhâm</i>	Chat rouge	
3- <i>Anchoeum sêk</i>	Sourcil de perroquet	
4- <i>Anchoeum prâveuk</i>	Sourcil de sarcelle	
5- <i>Banla pdau</i>	Epine de rotin	
6- <i>Buon kuor</i>	Quatre tiges	
7- <i>Phkar daung</i>	Fleur de cocotier	
8- <i>Kâ puos</i>	Cou de serpent	
9- <i>Tong chhouk</i>	Tige de lotus	
10- <i>Chhaeung puos</i>	Os de serpent	
11- <i>Kantuy damrey</i>	Queue d'éléphant	
12- <i>Ansong oeut</i>	Œil d'iguane	
13- <i>Damrey chhor</i>	Eléphant debout	
14- <i>Phkar sla</i>	Fleur d'aréquier	
15- <i>Kràchâk chrouk</i>	Ongle de porc	
16- <i>Pram roy</i>	Cinq cents	
17- <i>Kaun trei</i>	Petit poisson	
Paddys moyen		
1- <i>Pong téa</i>	Œuf de cane	riz gluant
2- <i>Romang samley</i>	Flocon de coton	riz gluant
3- <i>Khmao kroap</i>	Graine noir	
4- <i>Damnoeup lhuong</i>	Paddy gluant royal	
5- <i>Kroap krauch</i>	Grain de citron	
6- <i>Srauv chen</i>	Paddy chinois	
7- <i>Damnoeup kaun khmou</i>	Paddy gluant de petit abeille	
8- <i>Chhaeung moan</i>	Os de poulet	
9- <i>Phnom run</i>	Montagne de joncs	
10- <i>Kràya</i>	Repas royal	
11- <i>Phdau</i>	Rotin	
Paddys hâtifs		
1- <i>Kambor</i>	Chaux	riz gluant
2- <i>Pong chap</i>	Œuf de moineau	
3- <i>Damnoeup srâmoach</i>	Fourmis	
4- <i>Phkar ampil</i>	Fleur de tamarinier	
5- <i>Phkar de popel</i>	Fleur de popel	
6- <i>Kâng pol</i>	Troupe d'armée	
7- <i>Théang chék</i>	branche de bananier	

Sources : 1900 à 1930 : R. Morizon, *Manographie du Cambodge*, Hanoï, 1931 Imprimerie de l'Extrême-Orient, p. 106
 1930 : Y. Henry, *Economie Agricole de l'Indochine*, Hanoï, 1932
 1930 à 1950 : Annuaire Stat. Rétrospectif du Cambodge, p. 36.
 1950 : Docum de la Direction de l'Agriculture.
 Calculs : Intrapolation de Rémy Prud'Homme, *L'Economie du Cambodge*, Paris, P.U.F., 1969.

Tableau 18 : **Entreprises industrielles par secteur, 1956 – 1965**

Nombre d'entreprises

Année	Industries alimentaires	Energie et Eau	Matières premières	Industries mécaniques	Textiles et cuirs	Divers	Total
1956	753	17	336	-	3	32	1.141
1957	851	17	349	-	4	33	1.254
1958	1.006	17	399	3	9	35	1.469
1959	1.159	17	441	6	12	45	1.680
1960	1.243	17	457	11	12	56	1.796
1961	1.319	17	461	18	14	66	1.895
1962	1.379	17	345	29	15	84	1.869
1963	1.447	23	579	43	19	104	2.215
1964	1.576	30	633	100	56	195	2.590
1965	1.589	32	674	123	74	201	2.693

Nomenclature des genres d'entreprises de chaque secteur :

- 1) Industries alimentaires : rizeries, distilleries, saumureries, fabrique de sauce de soja, eau gazeuses...
- 2) Energie et Eau : usines électriques
- 3) Industries des matières premières et des demi-produits : scieries, four à charbon, briquetteries, fabriques de peinture...
- 4) Industries mécaniques : ateliers de construction et de réparation, fabriques d'article métallurgiques manufacturés...
- 1) Textiles et cuirs : tanneries, usines de tissage, fabriques de filets de pêche...
- 2) Industries diverses : fabriques des articles en plastique, fabriques des articles en caoutchouc, imprimeries et fabriques des articles en papier et carton, savonneries, manufactures d'allumettes et de cigarettes.

Source : Ministères de l'industrie, d'après A.S.C. 1963-1964 et 1965. Voir aussi : Rémy Prud'homme, *L'Economie du Cambodge*. Op. Cit

Population active (1962) : 44 % de la population total.
 Population urbaine :
 1921 : 130 000 (5 % de la pop. tot.)
 1962 : 600 000 (10 % de la p.t.)

1967 : 700 000 (12 %)
N.B. Entre 1921 et 1967, la population du Cambodge a augmenté de 3.149 000 habitants.
Distribution de la population active dans trois principaux secteurs économiques
Secteur primaire : 81 %
Secteur secodaire : 4 %
Secteur tertiaire : 15 %
Répartition dans le secteur primaire
Riziculteurs : 81 %
Autres agriculteurs : 16 %
Pêcheurs : 3 %

tableau 19 : **Revenu national 1962 – 1964**

En million de riels

Source : Comptes Economiques

	1962	1963	1964
Revenus bruts de la propriété et de l'entreprise	15.070	17.045	18.089
Opérations divers	303	318	341
Impôts directs moins subvention	2.556	2.652	2.801
Rémunération des salariés	1.978	2.164	2.269
Production intérieur brute	19.907	22.180	23.500
Rémunération des salariés des administrations	3.097	3.257	3.752
Rémunération des salariés des institutions financières	90	116	98
Produit intérieur brut	23.097	25.553	27.350

